HAYDAR HATİPOĞLU

سنن ابن ماجة

SÜNEN-İ İBNİ MÂCE

TERCEMESİ VE ŞERHİ

6

Hadis No:
2074 - 2469

KAHRAMAN YAYINLARI

سنن

للحافظ أبي عبد الله محمد بن يزيد القزويني

ابن ماجة

SÜNEN-İ İBNİ MÂCE

TERCEMESİ VE ŞERHİ

Terceme ve Şerheden:
HAYDAR HATİPOĞLU

KAHRAMAN YAYINLARI

سنن

الحافظ أبي عبد الله محمد بن يزيد القزويني

ابن ماجة

SÜNEN-İ İBNİ MÂCE TERCEMESİ ve ŞERHİ

CİLT-6

Mütercim
Haydar HATİPOĞLU
(Varisleri)

Naşir
Kahraman Yayınları
Fethullah KAHRAMAN
(Varisleri)

KAHRAMAN YAYINLARI

Umumi Neşriyat No: 6
Kur'ân ve Hadis İlimleri Husûsi No: 1

İsteme Adresi:
KAHRAMAN YAYINLARI
Davutpaşa Cad. TİM2 No: 322
Topkapı-İstanbul
Tel: 0212 613 83 05
Fax: 0212 565 25 84

Sertifika No: 16133

İstanbul 2012

Dizgi: Ayyıldız Matbaası
Baskı: Ofis Matbaa Ltd. Şti.
Davutpaşa Kışla Cd. 75/386
Topkapı-İSTANBUL
Tel: 0212 576 47 15

سنن

الحافظ ابي عبد الله محمد بن يزيد القزويني

ابن ماجة

SÜNEN-İ İBNİ MÂCE TERCEMESİ ve ŞERHİ

CİLT-6

Terceme ve Şerheden:
Haydar HATİPOĞLU
(Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi)

NEŞREDEN

KAHRAMAN YAYINLARI

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(٢٩) باب خيار الأمة إذا أعتقت

29 — (EVLİ) CÂRİYE ÂZAD EDİLDİĞİ ZAMAN NİKÂHINI FESHETMEKTE SERBEST OLDUĞU(NA DÂİR GELEN HADÎSLER) BÂBI

٢٠٧٤ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا حفص بن غياث، عن الأعمش، عن إبراهيم، عن الأسود، عن عائشة؛ أنها أعتقت بريرة. فخيرها رسول الله ﷺ. وكان لها زوج حر.

TERCEMESİ

2074) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Kendisi (câriyesi) Berîre'yi âzad etmiş, bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Berîre'yi, (nikâhını feshetmesi husûsunda) muhayyer bırakmıştır. Berîre'nin hür kocası var idi."

٢٠٧٥ – حدثنا محمد بن المثنى، ومحمد بن خلاد الباهلي. قالا: ثنا عبد الوهاب الثقفي. ثنا خالد الحذاء عن عكرمة، عن ابن عباس؛ قال: كان زوج بريرة عبدا يقال له مغيث. كأني أنظر إليه يطوف خلفها ويبكي. ودموعه تسيل على خده. فقال النبي ﷺ للعباس «ياعباس! ألا تعجب من حب مغيث بريرة، ومن بغض بريرة مغيثا؟» فقال لها النبي ﷺ «لو راجعتيه، فإنه أبو ولدك» قالت: يا رسول الله! تأمرني؟ قال «إنما أشفع» قالت: لا حاجة لي فيه.

TERCEMESİ

2075) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

(Âişe'nin câriyesi) **Berîre'nin kocası Muğîs isimli bir köle idi.** (Berîre âzad edilip kocasından ayrılmayı tercih edince) **zavallı Muğîs**(in perişan durumu **hâlâ gözümün önünde, kendisin**)**e bakıyor gibiyim.** (Berîre'yi aşırı seven) **Muğîs, ağlıyarak ve göz yaşları yanağının üzerinden akarak,** (Medîne sokaklarında ve çevresinde) **Berîre'nin arkasında dönüp dolaşırdı.** (Berîre ise ondan nefret ederdi.) **Bir gün Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (babam) **Abbâs'a:**

— **«Yâ Abbâs Muğîs'in Berîre'ye aşırı muhabbetine ve Berîre'nin ona olan nefretine hayret etmiyor musun?» buyurdu.** Sonra (Muğis'in baş vurusu üzerine) **Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Berîre'ye:**

— «(Ey Berire!) **keşki Muğîs'e dönüş yapsan. Çünkü senin çocuğun babasıdır.» buyurdu. Berîre:**

— **Yâ Resûlallah!** (Ona dönüş yapmam için) **bana emir ediyor musun? dedi. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **:**

— «(Ben emretmiyorum). **Ancak şefâatçı** (aracı) **oluyorum» buyurdu. Berîre:**

— **Muğis'e ihtiyacım yoktur, dedi.**"

٢٠٧٦ – حَدَّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا وَكِيعٌ عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: مَضَى فِي بَرِيرَةَ ثَلَاثُ سُنَنٍ: خُيِّرَتْ حِينَ أُعْتِقَتْ. وَكَانَ زَوْجُهَا مَمْلُوكًا. وَكَانُوا يَتَصَدَّقُونَ عَلَيْهَا فَتُهْدِي إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَيَقُولُ «هُوَ عَلَيْهَا صَدَقَةٌ، وَهُوَ لَنَا هَدِيَّةٌ» وَقَالَ «الْوَلَاءُ لِمَنْ أَعْتَقَ».

TERCEMESİ

2076) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

(Câriyem) **Berîre dolayısıyla üç sünnet** (şer'î hüküm) **tamamlandı: Berîre âzad edildiği zaman nikâhının feshi husûsunda serbest kılındı, kocası da köle idi. Sahâbîler Berîre'ye** (câriyem iken) **sadaka verirlerdi, kendisi de** (bu sadakadan) **Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'e hediye ederdi, O da:**

«Bu, Berîre'ye sadakadır, bize de (Berîre'nin) bir hediye(si)dir,» buyurdu. Bir de:

«Velâ (yâni âzad edilen köle ve câriye'ye mirasçı olmak hakkı) âzad edene âittir,» buyurdu."

٢٠٧٧ – حدثنا علي بن محمد. ثنا وكيع عن سفيان، عن منصور، عن إبراهيم، عن الأسود، عن عائشة؛ قالت: أمرت بريرة أن تعتد بثلاث حيض.

في الزوائد: إسناده صحيح، ورجاله موثقون.

T E R C E M E S İ

2077) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Berîre (nikâhını feshettiğinde) üç kez aybaşı âdetini görünceye kadar beklemesi (yâni bu süre bitmeden başka bir adamla evlenmemesi) kendisine (Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) tarafından) emredildi."

Not: Bunun senedinin sahîh ve râvilerinin sıka oldukları Zevâid'de bildirilmiştir.

٢٠٧٨ – حدثنا إسماعيل بن توبة. ثنا عباد بن العوام، عن يحيى بن أبي إسحاق، عن عبد الرحمن بن أذينة، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ خير بريرة.

T E R C E M E S İ

2078) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Berîre'yi (âzad edildiğinde nikâhının feshi husûsunda) serbest kıldı."

İ Z A H I

Bu bâbın ilk hadîsinin birer benzerini Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir.

Bu hadîse göre hür bir erkeğin nikâhı altında bulunan bir câriye âzad edildiği zaman o kocanın nikâhı altında kalıp kalmamak husûsunda serbesttir. Dilerse nikâhını feshedebilir. Tekmile yazarı bu husustaki görüşleri şöyle anlatır:

"Hammâd ve Hanefî âlimler bu eseri delîl göstererek: Hür bir erkeğin nikâhı altında iken âzad edilen câriye nikâhını feshedip etmemekte serbesttir, bu hadîste anılan Berîre isimli câriyenin kocasının köle olduğunu bildiren (2075, 2076) ve benzeri) hadîslere gelince bunlar; Berîre'nin âzad edilme olayından önceki durumuna âittir. Yâni Berîre âzad edilmeden önce bir kölenin nikâhı altında idi. Fakat Berîre âzad edildiğinde kocası hür idi. Böylece Berîre'nin kocasının hür olduğunu bildiren hadîsler ile, köle olduğunu bildiren hadîslerin birleştirilmesi sağlanır, diye yorum yapmışlardır.

Mâlik, Şâfiî Ahmed ve Cumhûr: Bir câriye âzad edildiği zaman kocası hür ise, kadın nikâhını feshedemez. Çünkü aranan küfü'lük (= denklik) durumu mevcuttur, eşlerin ikisi de hürdür. Fakat câriye âzad edildiğinde kocası köle ise, kadın nikâhını feshedebilir. Çünkü bu takdirde küfü'lük yoktur. Hür bir kadının bir kölenin nikâhı altında kalması, kadına bir leke ve bir noksanlık, bir zül sayılabilir. Bu itibarla Şer-i Şerif, ona nikâhını feshetme yetkisini vermiş, demişlerdir.

Bu grubtaki âlimler, Berîre'nin âzad edildiğinde hür bir kocasının bulunduğunu bildiren (2074 nolu) esere cevaben: Anılan hadîsteki; **"Kocası hür idi"** ifâdesinin kime âit olduğu husûsunda ihtilâf vardır: Bu ifâdenin Âişe (Radıyallâhü anhâ)'ya mı, râvi Esved'e mi, başka bir râviye mi âit olduğu yolunda değişik görüşler vardır. İmam Ahmed: Berîre'nin kocasının hür olduğu rivâyeti yalnız râvi Esved'den sâbittir. Ondan başka râvilerden sâbit değildir. Berîre'nin kocasının köle olduğu rivâyeti ise İbn-i Abbâs ve başkalarından sâbittir. Medîne âlimleri de bunu rivâyet etmişlerdir. Medîne âlimleri bir şeyi rivâyet edip onunla amel edince en sıhhatli şey olmuş olur. Hür bir erkeğin nikâhı altında bulunan bir câriye âzad edilince, sıhhatlı olduğuna âlimlerin ittifak etmiş oldukları mevcût nikâh akdi, ihtilâflı bir delîl ile feshedilmez, demiştir.

Buhârî de: Esved'in kavli münkati'dir, İbn-i Abbâs'ın: **Ben Berîre'nin kocasını köle olarak gördüm, sözü daha sıhhatlıdır, demiştir."**

2075 nolu İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Buhârî, Ebû Dâvûd ve Tirmizî de rivâyet etmişlerdir. Tirmizî, bunun hasen - sahîh olduğunu söylemiştir.

Bu hadîs'e göre Berîre âzad edildiği zaman, Muğîs adlı bir kölenin nikâhı altında idi. Muğîs, Berîre'yi çok se-

verdi, fakat B e r î r e ise aksine ondan hiç hoşlanmaz ve şiddetle nefret ederdi. B e r i r e âzad olduktan sonra nikâhını feshetti. M u ğ î s, onun peşine düşüp ağlar, sızlar, fakat B e r î r e kararından dönüş yapmaz ve artık onunla yaşamak istemediğini belirtirdi.

Sevgi genellikle karşılıklı olduğu için, Peygamber (Sallallahü 'Aleyhi ve Sellem) M u ğ î s' in aşırı sevgisi ile B e r î r e' nin aşırı nefretinin şaşılacak şey olduğunu A b b â s' a işâret etmek istemiştir.

Bu hadîs, bir kölenin nikâhı altında iken âzad edilen câriyenin nikâhını feshedebildiğine delâlet eder. Bu husûsta âlimler müttefiktir. Çünkü câriye hürriyetine kavuşunca köle olan kocasına küfü' değildir. Daha üstün sayılır. Bu itibarla nikâhını feshedebilir.

Yukarda durumu anlatılan kadının kocası hür ise kadının nikâhını feshedip edemiyeceği husûsundaki âlimlerin görüşlerini yukarda anlattım. Hülâsası: Ş a' b î, N a h a î, S ü f y â n-i S e v r î ve H a n e f î l e r' e göre feshedebilir, M â l i k, Ş â f i î, E v z â î ve A h m e d' e göre feshedemez.

Bu hadîsten çıkarılan diğer bir şer'î hüküm de âlim ve salâhatlı adamların aracılığını reddetmekte bir mahzurun olmamasıdır.

2076 nolu hadîsi B u h â r î ve M ü s l i m de rivâyet etmişlerdir. E b û D â v û d ile A h m e d de bunun benzerini İ b n-i A b b â s (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmişlerdir.

Bu hadîste geçen "Sünen = sünnetler" kelimesinden maksat şer'î yol ve İslâmî hükümdür. Yâni B e r î r e' den dolayı üç şer'î hüküm beyân edilmiştir. Bu hükümler hadîste sıralanmıştır:

Birincisi: B e r î r e' nin kocası köle idi, B e r i r e âzad edilince bunun nikâhı altında kalıp kalmamak husûsunda serbest kılındı. Şu halde kölenin nikâhı altında iken âzad edilen câriye dilerse, kocasının nikâhı altında devam eder, dilerse nikâhını fesheder.

İkincisi: Sahâbîler B e r î r e' ye sadaka gönderirlerdi. B e r î r e de bundan Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e ikramda bulunurdu ve O da kabullenirdi. Şu halde bir kimse aldığı sadakadan, sadaka almayan kimselere hediye verebilir. B u h â r î'-nin bir rivâyetinden anlaşıldığına göre bir defa B e r i r e' ye bir mikdar et sadaka edilmiş, pişirilen etten Resûl-i Ekrem (Sallallahü 'Aleyhi ve Sellem) de yemiştir. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e:

Bu et Berîre'ye verilen bir sadakadır, Zâtınız ise sadaka kabul etmez, denilmiş. O da «Bu, Berîre için bir sadakadır. Bize de Berîre'nin verdiği bir hediyedir,» buyurmuştur.

Üçüncüsü : Âzad edilen köle ve câriyeye mirasçı olmak onu âzad eden kimsenin hakkıdır. Yâni mirasçılık hakkı ancak onu âzad edene âittir, başkası mirasçı olamaz. Bu konudaki gerekli bilgi **Farâiz** kitabının 7. bâbında gelen 2732 - 2734 nolu hadîslerin izahında inşaallah verilecektir.

Hadîsin bu cümlesinin B e r î r e hakkında buyurulmasının sebebi N e s â î ' nin Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'dan rivâyet ettiği şu meâldeki hadîstir :

"Berîre, sahibleri ile kitabet akdi yapmıştı. Bu akda göre Berîre her yıl bir okka altın vermek kaydı ile dokuz okka altın ödeyecek, buna karşılık sahibleri kendisini âzad edeceklerdi. Berîre de bu iş için Âişe (Radıyallâhü anhâ)'dan **yardım dilemeye gelmişti. Âişe : Hayır. Ancak şöyle olabilir : Velâ hakkı bana âit olmak kaydı ile ben def'aten onlara istedikleri meblâğı sayarım, deyince, Berîre gidip bu konuda sahibleri ile görüşmüş, fakat onlar velâ hakkının kendilerinde kalmasında israr etmişler. Berîre dönüp durumu Âişe'ye arzetmiş, bu arada Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **de oraya gelmiş ve Berîre ile Âişe'nin konuşmalarına şâhid olmuştur. Âişe velâ hakkının kendisine verilmesini isteyince, Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Nedir bu?» diye konuşulan husûsu sormuş, Âişe de :

Berîre bana gelip yaptığı kitabet akdi gereğince ödemesi gereken meblâğ için yardım istedi. Ben de : Hayır. Ancak kendileri dilerlerse senin velâ hakkın bana âit olmak kaydı ile ben def'aten bu meblâğı veririm, dedim. Berîre de gidip onlara teklifini anlattı. Fakat onlar velâ hakkının kendilerinde kalmasında israr ettiler, dedi. Bunun üzerine Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Âişe'ye :**

«Velâ hakkı onlara âit olmak şartı ile sen Berîre'yi satın al, çünkü velâ hakkı, âzad edenindir,» buyurdu.

Â i ş e (Radıyallâhü anhâ) B e r î r e ' yi satın aldıktan bir süre sonra onu âzad etmiştir. B e r î r e ' nin âzad edilmesi olayı hicretin 9. yılı vukû bulmuştur. Çünkü Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in amcası A b b â s (Radıyallâhü anh) T â i f savaşından sonra M e d î n e - i M ü n e v v e r e ' ye gelmiştir. Bu savaş ise hicretin 8. yılının sonlarında olmuştur. 2075 nolu hadîste belirtildiği gibi B e r î r e ' nin âzad edilip kocası M u ğ î s ' ten

ayrılmaya karar verip nikâhını feshedince, M u ğ î s ' in aşırı sevgisi ve B e r î r e ' nin aşırı nefreti durumu hakkında Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), amcası A b b â s ' a «... şaşmaz mısın?» buyurmuştur. İ b n - i A b b â s da bâzı rivâyetlerde belirtildiği gibi: Ben B e r î r e ' nin nikâhını feshetmesi üzerindeki M u ğ î s ' in hâlini müşâhede ettim, demiştir. Şu halde kendisi de orada bulunmuştur. Müellifin rivâyeti de bunu gösteriyor. İ b n - i A b b â s ise babası ile beraber M e d î n e ' ye gelmiştir. Bu da olayın yukardaki tarihte olduğunu gösterir.

2077 nolu hadîs Zevâid türünden olup senedi sahîh ve râvileri güvenilir zâtlardır. Bu hadîse göre âzad edilen câriye nikâhını feshettiği zaman; üç defa aybaşı âdetini görmesi onun için iddettir. Şu halde hür bir kadın gibi iddet bekler. A h m e d ve B e y h a k î de bunun benzerini merfû olarak İ b n - i A b b â s ' tan rivâyet etmişlerdir. Âlimlerin bu husûstaki görüşlerini bundan sonra gelen bâbta anlatacağım.

(٣٠) باب في طلاق الأمة وعدتها

30 — CÂRİYENİN TALÂK (SAYIS)I VE İDDET (SÜRES)İ BÂBI

٢٠٧٩ – حدثنا محمد بن طريف، وإبراهيم بن سعيد الجوهري. قالا: ثنا عمر ابن شبيب المسلي، عن عبد الله بن عيسى، عن عطية، عن ابن عمر؛ قال: قال رسول الله ﷺ «طلاق الأمة اثنتان، وعدتها حيضتان».

في الزوائد: إسناد حديث ابن عمر فيه عطية العوفي، متفق على تضعيفه. وكذلك عمر بن شبيب الكوفي. والحديث قد رواه مالك في الموطأ موقوفا على ابن عمر. ورواه أصحاب السنن، سوى النسائي، من طريق عائشة.

T E R C E M E S İ

2079) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Câriyenin talâkı ikidir, iddeti de iki hayız hâlidir.»

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bu hadisin senedinde bulunan Atiyye el-Avfî'nin zayıflığı husûsunda ittifak vardır. Râvi Ömer bin Şebîb el-Kûfî de bunun gibidir. Bu hadîsi Mâlik, el-Muvatta'da İbn-i Ömer (R.A.) üzerinde mevkuf olarak rivâyet etmiştir. Nesâî hâriç, sünen sahibleri de bu hadîsi Âişe yolu ile rivâyet etmişlerdir.

٢٠٨٠ – حدّثنا محمّد بن بشّار . ثنا أبو عاصم . ثنا ابن جريج ، عن مظاهر ابن أسلم ، عن القاسم ، عن عائشة ، عن النبيّ ﷺ قال « طلاق الأمة تطليقتان . وقرؤها حيضتان » .

قال أبو عاصم : فذكرته لمظاهر . فقلت : حدّثني كما حدّثت ابن جريج . فأخبرني عن القاسم ، عن عائشة ، عن النبيّ ﷺ قال « طلاق الأمة تطليقتان . وقرؤها حيضتان » .

TERCEMESİ

2080) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Câriyenin talâkı ikidir, iddeti de iki kez aybaşı âdetidir.»

Râvi Ebû Âsım : Ben râvi Müzâhir'e bu hadîsi anlattım ve kendisine dedim ki : (Ey üstad!) bunu İbn-i Cüreyc'e rivâyet ettiğin gibi bana da rivâyet et. Bunun üzerine (Üstad Müzâhir) şöyle söyledi, demiştir :

El-Kâsım aracılığı ile Âişe (Radıyallâhü anhâ)'dan rivâyetle bana intikal ettiğine göre Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur :

«Câriyenin talâkı ikidir, iddeti de iki kez aybaşı âdetidir.»"

İZAHI

İlk hadîs Zevâid türündendir. İkinci hadîsi Ebû Dâvûd, Beyhakî, Hâkim, Dârekutni ve Tirmizî de rivâyet etmişlerdir. Hâkim, bunun sahîh olduğunu söylemiştir. Tirmizi de : Bu hadîs garîbtir, bunu merfû olarak yalnız Müzâhir bin Eslem'den tanırız, Müzâhir ise, bundan başka hiç bir hadîsi bilinmemektedir, demiştir. Fakat el-Münzirî onun başka hadîsinin bulunduğunu söylemiştir.

Hadîsteki Kur' kelimesinin asıl mânâsı kadının temizlik hâli veyâ aybaşı âdeti hâlidir. Burada ise iddet mânâsında kullanılmıştır. Nitekim Ebû Dâvûd'un bir rivâyetinde Kur' kelimesi yerine İddet kelimesi rivâyet edilmiştir.

Râvi Ebû Âsım, bu hadîsi hem İbn-i Cüreyc vâsıtası ile Müzâhir'den, hem de vâsıtasız olarak Müzâhir'-den rivâyet etmiştir. Buna tercemede işâret edildi.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. Câriyenin kocası hür olsun köle olsun, câriye üzerinde iki talaka sâhibtir. Yâni hür veyâ köle erkek câriye karısını iki talâkla boşadı mı tamâmen boşamış olur. Üçüncü talâk söz konusu değildir. Tekmile yazarı âlimlerin bu husûstaki görüşlerini bu hadîsin rivâyet edildiği **"Kölenin talâkının sünneti"** bâbından şöyle anlatır:

a) Hanefîler'e göre câriyenin iki talâkı bulunur. Kocası hür olsun, köle olsun fark etmez. Bunlar: Talâk ve iddet husûsunda mûteber olan kadındır. Eğer kadın câriye ise kocası onun iki talâkına mâliktir ve onun iddeti iki kur'dur. Kadın hür ise kocası onun üç talâkına mâliktir ve onun iddeti üç kur'dur. Kocası hür olsun, köle olsun netice değişmez, demişlerdir.

Sevrî, Hasan, İbn-i Sîrîn, İkrime ve Zührî de böyle demişlerdir. Bu kavil Ali bin Ebî Tâlib ve İbn-i Mes'ud'dan da rivâyet olunmuştur.

Hanefîler'in delîli bu hadîstir. İbnü'l-Hümâm: Hadîsin sahîhliğinin bir alâmeti de âlimlerin uygulamasının böyle olmasıdır, demiştir. Mâlik de: Bu hadîsin Medîne-i Münevvere'de olan şöhreti, hadîsin senedinin sıhhatına ihtiyaç bırakmaz, demiştir.

b) Mâlik, Şâfiî, Ahmed, Said bin el-Müseyyeb ve İshâk'a göre talâk husûsunda erkeğin durumu mûteberdir. İddet husûsunda ise kadının durumu mûteberdir. Şu halde koca hür ise üç talâka mâliktir. Karısı hür olsun, câriye olsun fark etmez. Eğer koca köle ise karısının iki talâkına mâliktir. Karısı hür olsun câriye olsun netice değişmez. Bu kavil Ömer bin el-Hattab, oğlu Abdullah, Osmân bin Affân, Zeyd bin Sâbit ve İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhüm)'den rivâyet edilmiştir. Bunlar şöyle gerekçe göstermişlerdir:

Allah Teâlâ talâk konusunda erkeklere hitab eylemiştir. Şu halde talâk hükmünde erkeklerin durumu mûteberdir. Kezâ talâk sırf kocanın bir hakkıdır. Bu hak hürriyet ve kölelikle değişir. Çünkü hür erkek dört kadınla evlenebilir, fakat köle ancak iki kadınla evlenebilir. Karısı hür olan hür erkeğin talâkının üç, karısı câriye olan

kölenin talâkının iki olduğu husûsunda ihtilâf yoktur. İhtilâf ancak eşlerden birisinin köle, diğerinin hür olması hâline mahsustur.

İddet bakımından ise kadının durumu mûteberdir. Yâni kadın hür ise iddeti üç Kur'dur. Kocasının köle veyâ câriye oluşu neticeyi değiştirmez.

(٣١) باب طلاق العبد

31 — KÖLENİN (KARISINI) BOŞAMA (YETKİ)Sİ BÂBI

٢٠٨١ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثنا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ بُكَيْرٍ. ثنا ابْنُ لَهِيعَةَ، عَنْ مُوسَى بْنِ أَيُّوبَ الْغَافِقِيِّ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: أَتَى النَّبِيَّ ﷺ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ! إِنَّ سَيِّدِي زَوَّجَنِي أَمَتَهُ، وَهُوَ يُرِيدُ أَنْ يُفَرِّقَ بَيْنِي وَبَيْنَهَا، قَالَ، فَصَعِدَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الْمِنْبَرَ فَقَالَ «يَا أَيُّهَا النَّاسُ! مَا بَالُ أَحَدِكُمْ يُزَوِّجُ عَبْدَهُ أَمَتَهُ ثُمَّ يُرِيدُ أَنْ يُفَرِّقَ بَيْنَهُمَا؟ إِنَّمَا الطَّلَاقُ لِمَنْ أَخَذَ بِالسَّاقِ».

في الزوائد: في إسناده ابن لهيعة وهو ضعيف.

TERCEMESİ

2081) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Bir adam Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in yanına gelerek:**

— Yâ Resûlallah! Benim efendim, beni câriyesi ile evlendirdi. Şimdi de o câriye ile beni birbirimizden ayırmak ister, diye şikâyette bulundu. İbn-i Abbâs demiştir ki: Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (hemen) **minbere çıktı ve:**

«Ey insanlar! Sizden birisine ne oluyor ki kölesini câriyesi ile evlendirir, sonra onları birbirinden ayırmak ister- Şüphesiz boşama (yetkisi) **ancak kadının bacağını tutan** (kocasın)**a âittir.** (yâni kölenin efendisine âit değildir.)**»"**

Not: Bunun senedinde İbn-i Lahia'nın bulunduğu ve onun zayıf olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

İZAHI

Zevâid türünden olan bu hadis, boşama yetkisinin kadının kocasına âit olduğuna ve koca köle de olsa hükmün bu olduğuna, köle

sâhibinin, kölenin karısını boşamaya yetkili olmadığına ve kölenin karısı köle sâhibinin câriyesi bile olsa neticenin ayni olduğuna delâlet eder.

Âlimlerin görüşü de bu merkezdedir. Buna muhâlif görüş beyan edeni bilmiyorum.

(٣٢) باب من طلق أمة تطليقتين ثم اشتراها

32 — BİR CÂRİYEYİ İKİ TALÂKLA BOŞAYIP SONRA ONU SATIN ALAN ERKEK (HAKKINDA GELEN HADÎS) BÂBI

٢٠٨٢ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ زَنْجَوَيْهِ أَبُو بَكْرٍ . ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . ثنا مَعْمَرٌ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ ، عَنْ عُمَرَ بْنِ مُعَتِّبٍ ، عَنْ أَبِي الْحَسَنِ ، مَوْلَى بَنِي نَوْفَلٍ . قَالَ : سُئِلَ ابْنُ عَبَّاسٍ عَنْ عَبْدٍ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ تَطْلِيقَتَيْنِ ثُمَّ أُعْتِقَا . يَتَزَوَّجُهَا ؟ قَالَ : نَعَمْ . فَقِيلَ لَهُ : عَمَّنْ ؟ قَالَ : قَضَى بِذَٰلِكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ . قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ : قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ : لَقَدْ تَحَمَّلَ أَبُو الْحَسَنِ هٰذَا صَخْرَةً عَظِيمَةً عَلَى عُنُقِهِ .

TERCEMESİ

2082) "... Nevfel oğulları azadlısı Ebü'l-Hasan *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Bir köle (câriye olan) karısını iki talâkla boşadıktan sonra ikisi de âzad edilmiştir. Bu erkek bu kadınla (tekrar) evlenebilir mi? sorusu İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ)**'ya soruldu. İbn-i Abbâs:**

— Evet (evlenebilir), dedi. Bunun üzerine İbn-i Abbâs'a:

— (Bu hükmü) kimden (rivâyet ediyorsun)? diye soruldu. O: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bununla hükmetti, diye cevap verdi.**

Râvi Abdürrezzâk'ın dediğine göre Abdullah bin el-Mübârek şöyle demiştir: (Bu hadisi İbn-i Abbâs'tan rivâyet eden) **şu Ebü'l-Hasan, boynuna büyük bir taş yüklemiştir."**

İZAHI

Bunu Ahmed, Ebû Dâvûd, Nesâî ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir. Hadîsin son kısmında bulunan ve râvi Ebü'l-Hasan hakkında İbnü'l-Mübârek'in söylediği söz ile ilgili fıkrayı Ebû Dâvûd, Ahmed bin Hanbel'den naklen rivâyet etmiştir.

İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'a soru soran zâtın râvi Ebü'l-Hasan olduğu Ebû Dâvûd'un rivâyetinde belirtilmiştir. Ebü'l-Hasan bu soruyu kendi şahsı ile karısı için sormuştur. Çünkü Nesâî'de bulunan bir rivâyette **Ebü'l-Hasan: Ben ve karım ikimiz de memluk idik, demiştir.**

Memluk; başkasının malı demektir. Köle ve câriye mânâlarını kaplar.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

Hadîsin zâhirine göre bir köle âzad edildiği zaman, hakkı olan talâk sayısı üçe çıkar. Bu nedenle; köle iken iki talâkla boşadığı karıya rac'at (dönüş) yapabilir. Çünkü âzad edilmekle sâhib olduğu üçüncü talâkı duruyor. İbn-i Abbâs ve Zâhirîye mezhebi mensubları böyle hükmetmişlerdir. Lâkin cumhûrun tatbikatı böyle değildir. Bu hadîsle amel etmemişler ve şöyle yorum yapmışlardır: İbn-i Abbâs'ın dediği durum üç talâkla yapılan boşamanın bir talâk sayıldığı döneme âittir. Nitekim o dönemdeki bir kölenin iki talâkla ettiği yeminle bir talâk gidiyordu. Ama o dönemdeki uygulamanın değiştiği mâlumdur. Yâni üç talâkla yapılan boşama yemini ile bir değil, üç talâk vâki olur. Şu halde hadîsin hükmü ilk döneme âittir.

Hadîsin sonunda bulunan İbnü'l-Mübârek'in sözünün mânâsı şudur: Ebü'l-Hasan büyük bir vebâli yüklenmiştir. Çünkü onun rivâyeti tüm fıkıhçıların kavline ters düşer.

(٣٣) باب عدة أم الولد

33 — ÜMMÜ'L-VELED'İN İDDET (SÜRESİNİN BEYÂN)I BÂBI

Ümmü'l-Veled: Efendisinden çocuğu olan câriye'ye denilir.

٢٠٨٣ — حدثنا علي بن محمد . ثنا وكيع عن سعيد بن أبي عروبة ، عن مطر الوراق ، عن رجاء بن حيوة ، عن قبيصة بن ذؤيب ، عن عمرو بن العاص ؛ قال : لا تفسدوا علينا سنة نبينا محمد ﷺ . عدة أم الولد أربعة أشهر وعشرا .

TERCEMESİ

2083) "... Amr bin el-Âs *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir: **Peygamberimiz Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in sünnetini (yolunu) bize bozmaymız. Ümmü'l-Veled'in iddeti dört ay on gündür."**

İZAHI

Bu hadîsi Ahmed, Ebû Dâvûd ve Hâkim de rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd'un rivâyetindeki metinde az kelime değişikliği var ise de mânâ ve hüküm değişmez.

Ümmü'l-Veled'in ne demek olduğunu yukarda anlattım. Bir adam bir câriye satın aldığı zaman nikâhsız ona helâldır. Câriyeyi alan erkek onunla cinsî münâsebette bulunup da ondan çocuğu olursa, câriyeye Ümmü'l-Veled denilir ve ona âit bir takım özel hükümler bulunur. Yeri geldiğinde anlatılacaktır.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

Ümmü'l-Veled olan câriyenin efendisi öldüğü zaman bu câriyenin iddetinin hür kadının iddeti gibi dört ay on gün olduğuna bu hadîs delildir. Âlimlerin bu husûstaki görüşlerine gelince, Tekmile yazarı şöyle der:

1. Saîd bin el-Müseyyeb, İbn-i Cübeyr, İbn-i Sîrîn, Mücâhid, Evzâî, İshâk bin Raheveyh ve bir rivâyetinde Ahmed böyle hükmetmişlerdir. Delilleri bu hadîstir. Bir de şu var: Bu câriye, efendisinin ölümü ile kendiliğinden âzad edilmiş sayılır. Artık hür bir kadın durumuna geçtiği için onun gibi iddeti olur.

2. Hanefîler, Atâ, Sevrî ve Nahaî: Efendisi tarafından âzad edilmekle veyâ efendisinin ölümü ile âzad edilmiş sayılan câriyenin iddeti üç Kur'dur. Çünkü Ömer (Radıyallâhü anh) ve başka sahâbîlerden rivâyet edildiğine göre kendileri: Ümmü'l-Veled'in iddeti üç hayızdır, demişlerdir. Şu halde hüküm budur, demişlerdir.

3. Mâlik ve Şâfiî'ye göre bunun iddeti bir hayızdır. Osman, İbn-i Ömer, Âişe ve el-Hasan (Radıyallâhü anh)'den bu kavil rivâyet olunmuştur. Ahmed'den de böyle bir rivâyet vardır.

(٣٤) باب كراهية الزينة للمتوفى عنها زوجها
34 — KOCASI ÖLEN KADININ (İDDETİNCE) SÜSLENMESİNİN YASAKLIĞI BÂBI

٢٠٨٤ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا يزيد بن هارون. أنبأنا يحيى ابن سعيد، عن حميد بن نافع؛ أنه سمع زينب ابنة أم سلمة تحدث أنها سمعت أم سلمة وأم حبيبة تذكران أن امرأة أتت النبي ﷺ فقالت: إن ابنة لها توفى عنها زوجها. فاشتكت عينها. فهي تريد أن تكحلها. فقال رسول الله ﷺ «قد كانت إحداكن ترمي بالبعرة عند رأس الحول. وإنما هي: أربعة أشهر وعشرا».

TERCEMESİ

2084) "... (Peygamber'in zevcelerinden) Ümmü Seleme ve Ümmü Habîbe *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Bir kadın Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'e gelerek kızının kocasının öldüğünü, kızının gözünün ağrıdığını ve bu nedenle gözüne sürme çekmek istediğini, söyledi. Bunun üzerine Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Ey kadınlar (Câhiliyyet devrinde ve İslâmiyet'in ilk döneminde sizden birisinin kocası öldüğünde bir yıl nâmüsâid şartlar altında beklerdi ve) **bir yıllık iddeti bittiğinde** (yerden aldığı) **hayvan tezeğini** (omuzundan arkaya) **atardı** (ve böylece yastan çıkardı.) **Şimdi ise size kolaylık sağlanmıştır ve iddet ancak dört ay on gündür.»**

İZAHI

Bu hadîsi **Şâfiî**, **Mâlik** ve **Kütüb-i Sitte** sâhibleri tarafından rivâyet edilmiştir. Bâzı rivâyetlerdeki metin bir hayli uzundur. Bâzı rivâyetlerde bu hadîs Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve'sselâm)'ın zevcesi **Zeyneb bint-i Cahş** (Radıyallâhü anhâ)'dan da rivâyet edilmiştir. Tekmile yazarının beyanına göre Peygamber'e mürâcaat eden kadın Âtike bint-i Na'îm bin Abdillah'tır. Fakat kızının ismine dâir bir bilgiye rastlanmamıştır. Vefât eden erkek ise el-Muğîre el-Mahzumî'dir.

Tekmile yazarı daha sonra şöyle der:

"Kadının sorusunun süs için kullanılan sürme hakkında olduğu

umulur. Çünkü süs için olmayan ve gözün tedavisinden başka bir amaçla kullanılmayan bir sürme nevinin kullanılması mahzurlu olmasa gerek. Bilindiği gibi hastalıklara karşı tedâvi olmak meşrûdur. Bilhassa tedâvi yapılmadığı takdirde bir organa veyâ vücûdun tümüne bir zarârın gelmesinden korkulursa.

Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve'sselâm) : «İddet ancak dört ay on gündür.» buyruğu ile iddet süresinin kısalığına ve eski iddet âdetine nazaran kolaylığına işâret etmek istemiştir.

B u h â r î ve diğer bâzı kitablardaki rivâyetlerde belirtildiğine göre câhiliyet döneminde, kocası ölen kadın bir yıllık iddetini yas hâlinde geçirmek üzere, en fenâ elbise içinde ve evinin en kötü bir tarafında beklerdi. Yılı doldurunca, yakınından bir köpek geçtiği zaman kadın yerden bir tezek parçasını alıp atardı ve böylece iddetinden çıkardı.

İslâmiyet'in ilk zamanlarında, kocası ölen kadının iddeti bir yıl olarak tesbit edildi. Bu tesbit B a k a r a sûresinin 240. âyeti ile yapıldı. Ama yukarda anlatılan câhiliyet âdetinin kötü durumları kalmadı. Sonra inen aynı sûrenin 234. âyeti ile bu süre dört ay on güne indirildi.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. Diğer rivâyetlerde belirtildiği gibi Peygamber (Aleyhi'ssalâtü ve's-selâm) kocası ölen kadının iddeti bitinceye kadar gözüne sürme çekmesine izin vermemiştir. Kadının güzel koku sürünmesi, süslü elbise giymesi ve buna benzer şekillerde süslenmesi de yasaktır. Bundan sonra gelen bâbtaki hadîslerin terceme ve izahında bu konuya tekrar değinilecektir.

Kadının iddeti süresince kocası için yas tutması yâni yukarda anılan süsten uzak durmasının hükmüne gelince; cumhûra göre bu yas kadına vâcibtir. Delîl de bu hadîstir. Bundan sonra gelen hadîsler de bunun delîlleri sayılır. Yalnız H a s a n - ı B a s r î cumhûra muhâlefet etmiş ise de cumhûr onun gösterdiği delîli çeşitli yollarla kabul etmemiştir.

2. H a n e f î l e r hadisteki "Kadın" tâbirinden hareketle; yetişkin olmayan küçük bir kızın nikâhının kıyıldığı erkek veyâ erkek çocuk öldüğü zaman anılan yası tutmakla mükellef değildir. Fakat cumhûr onun da yas tutmasının vâcibliğine hükmetmiştir. Cumhûra göre hadîste kullanılan "Kadın" tâbiri küçük yaştakinin bu hüküm-

den çıkarılması için kullanılmamıştır. Genellikle kocası ölenler yetişkin oldukları için bu ifâde kullanılmıştır.

3. Hadîsin zâhirine göre kocası ölen kadın, kocası ile cinsel ilişkide bulunmuş olsun olmasın, hür olsun câriye olsun fark etmez.

Boşanan kadın da iddeti süresince yas tutacak mı? Yâni süslenmeyi bırakacak mı?

Boşanan kadın rac'î ise yâni bir veyâ iki talâkla boşanmış ise yas tutmamasına âlimler ittifak etmişlerdir. Yâni iddet esnâsında süslenebilir. Çünkü kocası ile evlilik hâli tamâmen kopmuş değildir. Kocası nikâhı yenilemeden ona dönüş yapabilir. Şâyet kadın bâin ise yâni üç talâkla boşanmış ise Mâlik, Şâfiî ve İbnü'l-Münzir'e göre hüküm aynidir. Çünkü bu hadîs ve benzerî hadîsler kocası ölen kadın hakkındadır. Boşanan kadın hakkında değildir. Hanefîler ile Ebû Sevr'e göre üç talâkla boşanan kadın da yas tutmakla mükelleftir. Bu kadın, kocası ölen kadına kıyaslanmıştır. Çünkü iddet nikâhlanmayı haram kılar, bu itibarla nikâhlanmayı teşvik edici hareketler de yasaktır.

(٣٥) باب هل تحد المرأة على غير زوجها

35 — KADIN, KOCASINDAN BAŞKA BİR KİMSENİN ÖLÜMÜ DOLAYISIYLA İHDÂD (= MÂTEM) EDER Mİ? BÂBI

İhdâd: Ölü dolayısıyla kadının süsünü ve güzel koku sürünmesini bırakmasıdır. Terceme ve izahta bu kelime yerine yas tutma ifâdesini kullanacağım, bununla **İhdâd** anlamını kasdediyorum.

٢٠٨٥ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ عُرْوَةَ ، عَنْ عَائِشَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « لَا يَحِلُّ لِامْرَأَةٍ أَنْ تُحِدَّ عَلَى مَيِّتٍ فَوْقَ ثَلَاثٍ . إِلَّا عَلَى زَوْجٍ » .

TERCEMESİ

2085) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

— **«Bir kadının, kocasından başka bir ölü için üç günden fazla yas tutması helâl değildir,» buyurdu."**

٢٠٨٦ – حدثنا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ. ثنا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ أَبِي عُبَيْدٍ، عَنْ حَفْصَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ؛ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «لَا يَحِلُّ لِامْرَأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ تُحِدَّ عَلَى مَيِّتٍ فَوْقَ ثَلَاثٍ. إِلَّا عَلَى زَوْجٍ».

TERCEMESİ

2086) "... Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in karısı Hafsa *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

— **«Allah'a ve âhiret gününe îman eden bir kadının, kocasından başka bir ölü için üç günden fazla yas tutması helâl değildir.»**

٢٠٨٧ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ حَسَّانَ، عَنْ حَفْصَةَ، عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ؛ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «لَا تُحِدُّ عَلَى مَيِّتٍ فَوْقَ ثَلَاثٍ، إِلَّا امْرَأَةٌ تُحِدُّ عَلَى زَوْجِهَا أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا. وَلَا تَلْبَسُ ثَوْبًا مَصْبُوغًا، إِلَّا ثَوْبَ عَصْبٍ. وَلَا تَكْتَحِلُ وَلَا تَطَيَّبُ إِلَّا عِنْدَ أَدْنَى طُهْرِهَا، بِنُبْذَةٍ مِنْ قُسْطٍ أَوْ أَظْفَارٍ».

TERCEMESİ

2087) "... Ümmü Atiyye (Nesîbe bint-i el-Hâris) *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

— **«Kadın kocasından başka bir ölü için üç günden fazla yas tutamaz, kocası için** (ise) **dört ay on gün yas tutar,** (bu sürece süs için) **boyanmış elbise giyinmez, lâkin** (Yemen'in bir nevi boyalı kumaşı olan) **asb elbisesini giyinebilir. Gözüne sürme çekmez ve güzel koku sürünmez, ancak aybaşı âdetinden temizlendiği vakit** (buhurun birer çeşidi olan) **kust veyâ azfar'dan azıcık bir parça kullanabilir.»"**

İZAHI

İlk hadîsi Müslim ile Nesâî, ikinci hadîsi Müslim de rivâyet etmiştir. Son hadîs Tirmizî'den başka Kütüb-i Sitte'nin hepsinde rivâyet edilmiştir.

Bu bâbta rivâyet edilen hadîslerden alınan hükümler :

1. Kadın kocasından başka her hangi bir ölü için üç gün yas tutar, daha fazla tutamaz. Bu ölü, kadının yakın veyâ uzak akrabası olsun fark etmez. Bu husûsta âlimler ittifak hâlindedir.

2. Kadın, kocasının ölümü üzerine iddeti süresince yas tutmakla mükelleftir. Bunun vâcib olduğunu bundan önceki bâbta izah etmiştim.

3. Hadîslerde: **«Allah'a ve âhirete îmanı olan kadın»** tâbiri var. Şu halde mü'min olmayan yâni zimmî kadın, anılan yas hükmüne tâbi değildir. Hanefîler, Mâlikîler'in bâzısı ve Ebû Sevr böyle demişlerdir. Fakat cumhûr zimmî kadın da mü'min kadın gibi yas hükmüne tâbidir, demişlerdir. Bunların gösterdikleri gerekçe, hadîs şerhlerinde anlatılmıştır. Hadisler ilk grubun görüşünü teyid eder.

4. Yas tutan kadın, süs alâmeti sayılan boyalarla boyanmış elbise giyemez, süs sayılan sürmeyi gözüne çekemez ve güzel koku sürünemez. Ancak aybaşı âdetinden çıktığı zaman süs için değil de pis kokunun giderilmesi için az miktarda kust ve azfâr isimli buhurdan bir parça kullanabilir.

Tekmile yazarının beyânına göre Mâlik ile Şâfiî, siyah boya ile boyanmış elbiseyi giyinmeye ruhsat vermişlerdir. Çünkü bu renkle boyanmış elbise süs için kullanılmaz, bilâkis üzüntü için giyilir. Âlimlerin cumhûru beyaz elbiseyi giymeye de ruhsat vermişlerdir. Fakat bâzı Mâlikîler süs için kullanmayı elverişli beyaz veyâ siyah renkle boyanmış elbiseye ruhsat vermemişlerdir.

Şâfiîler: Süs için olmayan boyalı elbise giyilebilir, ipekli elbise de giyilebilir. Fakat altın ve gümüş zinet eşyası takınılamaz, demişlerdir.

(٣٦) باب الرجل يأمره أبوه بطلاق امرأته

36 — BABA OĞLUNA KARISINI BOŞAMASINI EMREDER, BÂBI

٢٠٨٨ — حدثنا محمد بن بشار . ثنا يحيى بن سعيد القطان ، وعثمان بن عمر .
قالا : ثنا ابن أبي ذئب ، عن خاله الحارث بن عبد الرحمن ، عن حمزة بن عبد الله بن عمر ،
عن عبد الله بن عمر ؛ قال : كانت تحتي امرأة . وكنت أحبها . وكان أبي يبغضها .
فذكر ذلك عمر للنبي ﷺ . فأمرني أن أطلقها . فطلقتها .

TERCEMESİ

2088) "... Abdullah bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir: **Benim nikâhım altında bir karım var idi ve ben onu severdim, babam da ona buğzederdi. Sonra (babam) Ömer (Radıyallâhü anh) bu durumu Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e anlattı. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bana bu karımı boşamamı emretti. Ben de onu boşadım.**"

٢٠٨٩ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. ثنا شُعْبَةُ عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمٰنِ ؛ أَنَّ رَجُلًا أَمَرَهُ أَبُوهُ أَوْ أُمُّهُ (شَكَّ شُعْبَةُ) أَنْ يُطَلِّقَ امْرَأَتَهُ. فَجَعَلَ عَلَيْهِ مِائَةَ مُحَرَّرٍ. فَأَتَى أَبَا الدَّرْدَاءِ. فَإِذَا هُوَ يُصَلِّي الضُّحٰى وَيُطِيلُهَا. وَصَلَّى مَا بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ. فَسَأَلَهُ. فَقَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ: أَوْفِ بِنَذْرِكَ، وَبَرَّ وَالِدَيْكَ.

وَقَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ «الْوَالِدُ أَوْسَطُ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ، فَحَافِظْ عَلَى وَالِدَيْكَ، أَوِ اتْرُكْ».

TERCEMESİ

2089) "... Ebû Abdirrahman (es-Sülemî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Bir adamın babası veyâ annesi (râvi Şube tereddüd etmiş) kendisine karısını boşamasını emretti. Adam da (karısını boşamak istemediği için) karısını boşaması hâlinde yüz köleyi âzad etmeyi adadı. Adam sonra Ebü'd-Derdâ (Radıyallâhü anh)'ın yanına vardı. Baktı ki Ebü'd-Derdâ kuşluk namazını kılıyor ve namazını uzatıyor. Öğle ile ikindi arasında da namaz kıldı. Sonra adam (durumu) ona sordu. Ebü'd-Derdâ: Adağını îfa et ve baban ile annene itaat et, dedi.

Ebü'd-Derdâ şöyle de dedi: Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den işittim, buyurdular ki:

«Baba, cennet kapılarının en hayırlısı(ndan girmeye vesile)dir, artık (dilersen) baba ve annenin hukukunu iyice koru veyâ (iyice korumayı) terk et.»"

İZAHI

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Tirmizî, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Tirmizî'deki rivâyet meâlen şöyledir:

"İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ) **şöyle demiştir: Benim nikâhım altında sevdiğim bir kadın vardı. Babam da ondan hoşlanmazdı. Babam onu boşamamı emretti. Fakat ben boşamadan imtinâ ettim. Sonra durumu Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **arz ettim. Efendimiz:**

«Ey Ömer oğlu Abdullah! Karını boşa.» buyurdu." T i r m i z î bu hadîsin hasen - sahîh olduğunu söylemiştir.

T i r m i z î ' nin şerhi **Tuhfe** yazarı bu hadîsin şerhinde şöyle der:

"Baba, oğluna, karısını boşamasını emrettiği zaman, oğlun babasının emrine itaatla, karısını boşamasının vâcib olduğuna bu hadîs bir delîldir. Oğulun karısını sevmesi; onu nikâhı altında tutması için bir mâzeret değildir. Anne de baba hükmündedir. Çünkü annenin hakkının babanın hakkından fazla olduğu, sahîh hadîslerle sâbittir."

E b ü ' d - D e r d â ' nın hadîsini T i r m i z î, İ b n - i H i b - b â n, H â k i m ve E b û D â v û d - i T a y â l i s î de rivâyet etmişlerdir. H â k i m, bunun sahîh olduğunu da söylemiştir. Z e h e b î de desteklemiştir. T i r m i z î ' deki hadîs meâlen şöyledir:

"Bir adam Ebü'd-Derdâ' (Radıyallâhü anh)'**a giderek: Benim bir karım vardır. Annem onu boşamamı emrediyor, dedi. Bunun üzerine Ebü'd-Derdâ:**

— Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den **işittim, şöyle buyurdu, dedi:**

«Baba cennet kapılarının en hayırlısı(ndan girmeye vesile)**dir, artık dilersen bu kapıyı zâyi et veyâ hıfzet.»"**

T i r m i z î şöyle der: "Râvi S ü f y â n bu hadîsi rivâyet ederken adamın karısını boşamasını emredenin onun babası olduğunu söylediği gibi bâzen de onun annesi olduğunu söylerdi. Bu hadîs sahîhtir."

T i r m i z î ' nin şerhi **Tuhfe** yazarı bu hadîsin izahı bölümünde şöyle der: " K â d i i I y â z bu hadîsin açıklaması hakkında şöyle demiştir: Yâni cennete girmeye ve en yüce makamlarına erişmeye vesîle olan en iyi hayır, babaya itâat ve hukûkuna riâyet etmektir.

K â d i i ' den başka bâzı âlimler ise: Cennetin müteaddid kapıları bulunur, en iyi ve üstünü ortadaki kapıdır. Bu kapıdan girmevi sağlayan şey, babanın hukûkuna riâyettir, demişlerdir. Hadîsteki

baba tâbiri umumî olup, anneye de şümullüdür. Çünkü bu kelime Valid diye geçer, valid, doğurucu demektir. Baba çocuğun doğmasına vesîle olduğu gibi anne de vesîledir. Bir de şu var: Annenin hukuku, babanın hukûkundan daha önemlidir.

İ b n - i A t i y y e, baba ve anneye itâat için şu umumî hükmü ve prensibi söylemiştir: Mübah işleri yapmak veyâ yapmamak husûsunda baba ve annenin emrine uymak vâcibtir. Mendub ve farz-ı kifâyelerde onlara itâat müstehabtır. Evlâd, iki vâcib arasında kaldığı zaman yine baba ve annesinin arzûsu olan yönü tercih edecektir. Meselâ: Anne hastadır, oğlunun onun yanında durup bakımı ile meşgul olmasını ister. Adam orada durursa; cemaatla namaz kılmayı kaçıracak veyâ namazı, vaktinin son zamanına tehir edecek, anasının arzûsuna uymazsa cemaata yetişecek veyâ namazını ilk vaktinde edâ edecektir. Bu durumda annenin yanında kalmayı tercih etmek gerekir. Fakat annenin emrini ve arzûsunu yerine getirmek bir farzın terkine sebebiyet verirse, ona itâat yoktur. Meselâ annenin bakımı ile meşgul olduğu takdirde farz namazı kazâya bırakmak mecburiyeti doğacaksa, bu durumda, önce farz namazı kılacak ve bunu tercih edecektir."

BABA VEYÂ ANNENİN EMRİ ÜZERİNE EVLÂD KARISINI BOŞAMAYA MECBUR MU?

Bu bâbtaki hadîsler evlâdın kayıtsız ve şartsız bu emre uymak mecbûriyetine delâlet etmezler. Şöyle ki İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh) sevdiği karısını, babasının isteği üzerine Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in emri ile boşamış ise de, bu olaydan umumî hüküm çıkarılamaz. Çünkü Ö m e r (Radıyallâhü anh) gibi bir baba, kendi gelininden hoşlanmamış ve oğlunun onu boşamasını istemiş ise muhakkak bu istek sırf Allah yolunda bir istektir, dünya ile ilgili bir istek değildir. Nitekim et-Tâc el-Câmi li'l-Usûl adlı hadîs kitabının 5. cildinin başında bulunan "Birrin nevîleri" bâbında rivâyet olunan bu hadisin hâşiyesinde: "Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın hoşlanmaması üzerine oğlu A b d u l l a h'ın karısını boşaması için Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in emir vermesi hükmü H z. Ö m e r ve onun gibi zâtlara mahsus bir hükümdür. Çünkü Ö m e r'in hoşlanmaması muhakkak Allah içindir ve din açısından hoşlanmamayı gerektiren bir nedene dayanır. Bunun içindir ki Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), A b d u l l a h'a kadını boşamayı emretmiştir. Böyle bir özel durum olma-

dıktan sonra kadını boşama husûsunda erkek, kimseye itâat etmekle mükellef değildir. Ancak boşamayı gerektiren meşrû bir sebep varsa, bu ayrı bir mesele olur. Bilindiği gibi **"Boşama Allah katında en çirkin helâl şeydir"** meâlinde sahih hadîs vardır" denilmiştir.

İbn-i Hacer-Heytemî de **Zevâcır** kitabının **"Baba ve anneye itâat"** bâbında ve bu bâb'dan önceki bâbta baba ve anneye itaatsızlığın ölçüsü hakkında geniş bilgi vermiştir. Orada ezcümle ve özetle şöyle de söyler: "Baba ve anneye **Ukûk** diye ifâde edilen âsîlik ve itaatsızlık, onlara, örf ve âdette basit sayılmayacak derecede eziyet etmek ve incitmektir. Eziyet ve incitme konusunda mûteber olan şey, baba ve annenin durumudur. Yâni baba ve anne bir şeyden inciniyorsa evlâd bundan sakınmalıdır. Lâkin baba ve annenin ikisinin veyâ birisinin aklı noksan olduğu ve iyi ile kötüyü seçemediği için evlâdına bir şeyi emreder veyâ menederse, buna muhâlefet etmek de örf ve âdette âsilik ve itaatsızlık sayılmazsa, evlâd bu durumda muhâlefet edebilir ve bu muhâlefetten dolayı fâsık sayılmaz. Çünkü mâzurdur. Meselâ adam karısını seviyor ve ondan ayrılmak istemiyor, babası veyâ annesi, yâhut ikisi ise onun karısını boşamasını istiyorlar. Bu istek kadının diyânetinin noksanlığından bile ileri gelse adam bu noktada baba ve annesinin isteğine uymaya mecbur değildir. İlerde gelecek Ebü'd-Derdâ'nın hadîsinden bu hüküm çıkarılır. (Yazar 2089 nolu hadîsimizi kasdediyor) Çünkü Ebü'd-Derdâ (Radıyallâhü anh) soru sâhibini serbest bırakıyor, ama babanın emrine uyulup boşamanın daha iyi olduğuna işâret ediyor. İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi de böyle yorumlanır. (Yazar 2088 nolu hadîsimizi kasdediyor)

Baba ve annenin diğer emir ve yasakları da böyledir. Yâni sırf akıllarının noksanlığı ve meseleyi kavrıyamamaları nedeni ile verecekleri emir veyâ yasak, akıllı adamlara arz edildiği zaman bu noktada baba ve anneye itaat etmemeyi eziyet etmek ve incitmek saymazlarsa, evlâd o işte muhâlefet edebilir."

Şu halde baba ve annenin, evlâdına, karılarını boşamaları için verecekleri emre uyma zorunluluğu yoktur ve bu emri yerine getirmemekle evlâd, haram bir iş yapmış sayılmaz. Baba ve anneye itaat ve onlara isyan etmekle ilgili gerekli bilgi inşaallah 33. kitabın baş kısmında gelen ilk bâblarında verilecektir.

بسم الله الرحمن الرحيم

١١ - كتاب الكفارات

11 — KEFÂRETLER KİTÂBI

(١) باب يمين رسول الله ﷺ التي كان يحلف بها

1 — RESÛLULLAH (SALLALLAHÜ ALEYHİ VE SELLEM)'İN (GENELİKLE KULLANDIĞI) YEMİN (ŞEKLİNİN BEYÂNI) BÂBI

٢٠٩٠ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا محمد بن مصعب عن الأوزاعي، عن يحيى بن أبي كثير، عن هلال بن أبي ميمونة، عن عطاء بن يسار، عن رفاعة الجهني؛ قال: كان النبي ﷺ إذا حلف قال «والذي نفس محمد بيده».

انظر: ٢٠٩١.

TERCEMESİ

2090) "... Rıfâa el-Cühenî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:
Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **yemin etmek istediği zaman:**

Muhammed'in nefsi (kudret) **elinde olan** (Allah)**'a yemin ederim.» derdi."**

٢٠٩١ — حدثنا هشام بن عمار. ثنا عبد الملك بن محمد الصنعاني. ثنا الأوزاعي عن يحيى بن أبي كثير، عن هلال بن أبي ميمونة، عن عطاء بن يسار، عن رفاعة

ابْنِ عَرَابَةَ الْجُهَنِيِّ ؛ قَالَ: كَانَتْ يَمِينُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ، الَّتِي يَحْلِفُ بِهَا ، أَشْهَدُ عِنْدَ اللَّهِ

« وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ » .

في الزوائد : إسناده ضعيف بالإسنادين . ففي الإسناد الأول محمد بن مصعب وهو ضعيف . وفي الثاني عبد الملك بن محمد الصنعاني . لكن الحديث رواه النسائي في عمل اليوم والليلة بإسنادين . أحدهما على شرط الشيخين . والثاني على شرط البخاري .

قال : ورفاعة هذا ليس له عند المصنف سوى هذا الحديث . وليس له في الأصول الخمسة شيء أصلا

TERCEMESİ

2091) "... Rıfâa bin Arâba el-Cühenî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Allah huzûrunda şehâdet ederim ki Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in** (genellikle) **ettiği yemin:**

«Benim nefsim (kudret) **elinde olan** (Allah)**'a yemin ederim.»** (şeklinde) **idi.**

(Yâhut Rıfâa şöyle demiştir:) **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in** (genellikle) **ettiği yemin:**

«Allah huzûrunda şehâdet ederim, nefsim (kudret) **elinde olan** (Allah)**'a yemin ederim.»** (şeklinde) **idi."**

Not: Bu iki hadisle ilgili olarak Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bu iki sened de zayıftır. Çünkü birinci senedde bulunan Muhammed bin Mus'ab zayıftır, ikinci senedde bulunan Abdülmelik bin Muhammed es-San'ânî de zayıftır. Lâkin Nesâî bu hadîsi Amelü'l-Yevm ve'l-Leyle'de iki sened ile rivâyet etmiştir. Bu senedlerin birisi Buhârî ile Müslim'in şartı üzerine, diğeri de Buhârî'nin şartı üzerine sahihtir.

Bu hadisin ravisi Rıfâa'nın bundan başka hadisi müellif'in süneninde yoktur. Buhârî, Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin yanında ise hiç bir hadîsi yoktur.

٢٠٩٢ – حدثنا أَبُو إِسْحَاقَ الشَّافِعِيُّ إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْعَبَّاسِ . ثنا عَبْدُ اللَّهِ ابْنُ رَجَاءٍ الْمَكِّيُّ ، عَنْ عَبَّادِ بْنِ إِسْحَاقَ ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ سَالِمٍ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : كَانَتْ أَكْثَرُ أَيْمَانِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ « لَا . وَمُصَرِّفِ الْقُلُوبِ » .

TERCEMESİ

2092) "... Sâlim'in babası (Abdullah bin Ömer) *(Radıyallâhü anhüm)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in yeminlerinin ekserisi şu idi:

«Kalbleri(n hallerini) **değiştiren** (Allah)**'a andolsun ki, hayır.»"**

İZAHI

Rifâa'nın hadîsi Zevâid türündendir. Notta belirtildiği gibi hadîsin iki senedi de zayıftır. Ama hadîsin metni sahîhtir. Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bu hadîste belirtilen şekilde zaman zaman yemin ettiği bir çok hadîste de görülmektedir.

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Müslim'den başka Kütüb-i Sitte sâhiblerinin hepsi tarafından rivâyet edilmiştir. Hadîsteki yemin lafzında geçen **"Musarrıf = Değiştiren"** kelimesi yerine bâzı rivâyetlerde **"Mukallib = Çeviren, döndüren"** kelimesi bulunur. İki kelimenin ifâde ettiği mânâ aynidir. Çünkü kalbi değiştirmek veyâ çevirmekten maksad, kalbin kendisini değil, onun hâlini ve durumunu küfürden îmana ve îmandan küfüre; kezâ hayırlı işlerden şer işlere ve şer işlerden hayırlı işlere çevirip döndürmek ve böylece değiştirmektir. Kasdedilen mânâ bu olunca yukarda anılan iki kelime arasında pek fark bulunmadığı anlaşılır.

Avnü'l-Mâbud'da beyan edildiğine göre el-Aynî: Kalbleri çevirmekten maksad, kulun kalbini, îmanı küfüre tercih etme hâlinden, küfürü îmana tercih etme hâline çevirmesi veyâ bunun aksini yapmasıdır, demiştir.

El-Hâfız da: Kalbleri değiştirmekten maksad, kablerin durum ve hallerini değiştirmektir, kalbin kendisini değiştirmek değildir. Bu hadîs, kalble işlenen amellerin yaratıcısının Allah Teâlâ olduğuna delâlet eder. Kezâ, Allah Teâlâ'nın bilinen isimleri ile anılması câiz olduğu gibi O'nu sâbit ve şânına lâyık sıfatları ile de anmanın câizliği bu hadîsten anlaşılıyor, demiştir.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

El-Hâfız yukarda anlattığı iki hükümle beraber aşağıdaki hükmün de bu hadîsten çıkarıldığını ifâde etmiştir:

Allah'ın bir sıfatı ile yemin edip, sonra yeminini bozan bir kimsenin kefâret ödemesinin gerekliliğine hükmedenler için bu hadîs delîldir. Bu hükmün aslında âlimler arasında bir ihtilâf yoktur. Mevcut ihtilâf şudur: Allah Teâlâ'nın hangi sıfatları ile yemin oluşur, hangileri ile oluşmaz. Mukakkik âlimlerin görüşü şudur: Allah Teâlâ'ya mahsus olup başkası hakkında kullanılmayan sıfatlarla yapılan yeminler, bozdurulduğu takdirde kefâret ödemek gerekir. Meselâ bu hadîste anılan Allah'ın sıfatı O'na mahsustur. Bu yemin bozdurulduğu zaman kefâret çıkarılır. Fakat Allah Teâlâ hakkında kullanıldığı

gibi başkası hakkında da kullanılan sıfatlar ile yapılan yemin böyle değildir. Meselâ diri mânâsını ifâde eden "Hayy", ve vardır mânâsını ifâde eden "**Mevcûd**" kelimeleri Allah Teâlâ hakkında kullanıldığı gibi başkaları hakkında da kullanılır. Bu kelimeler ve benzerî kelimelerle yapılan yeminler mûteber mi, değil mi? Bu hususta âlimler arasında ihtilâf vardır.

El-Hâfız, Buhârî'nin "**Peygamber'in yemini nasıl idi**" adlı bâbında rivâyet olunan hadîslerin îzahının baş kısmında özetle şöyle der:

"Bu bâbta rivâyet edilen Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ın yeminleri dört çeşittir: Birincisi: «**Nefsim (kudret) elinde olan (Allah)'a and olsun.**»

«**Muhammed'in nefsi (kudret) elinde olan** (Allah)'**a and olsun**» yemini de ilk yemin gibidir. Bu yemin sözü başında "**Lâ**" veyâ "**Emâ**" yâhut "**Eym**" kelimesi bâzen bulunmuş, bâzen de bulunmamıştır. (2090 - 2091 nolu hadîs)

İkincisi: «**Kalbleri çeviren** (Allah)'a **andolsun ki, hayır.**» (2092 nolu hadîsimiz gibi.)

Üçüncüsü: «**Vallahi**» şeklindedir.

Dördüncüsü: «**Kâ'be'nin Rabbine and olsun**» şeklindeki yemindir.

Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ın en çok kullandığı yemin birinci şekildir. Bundan sonra çok kullandığı yeminin ikinci şekil olduğu anlaşılıyor.

Hanefîler ile Mâlikîler'in sözlerinin zâhirine göre Allah Teâlâ'nın Kur'an-ı Kerîm'de veyâ sahîh hadîslerde gelen bütün isimleri ve sıfatları ile yapılan yeminler mûteber olup bozdurulması hâlinde kefâret ödemek gerekir.

Şâfiîler ile Hanbelîler'in meşhur kavillerine göre Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatları üç kısımdır: Rahmân, Âlemlerin Rabbi ve yaratıkların Hâlikı gibi Allah Teâlâ'dan başkaları hakkında kullanılmayan kelimelerden birisi ile yapılan yemin oluşur ve bozdurulması kefâreti gerektirir.

Allah hakkında kullanıldığı gibi bâzen başkaları hakkında da kullanılan **Hak** ve **Râb** gibi kelimelerle yapılan yemin yine mûteber olup bozdurulması kefâreti gerektirir. Ancak kişi bununla yemin ederken Allah'tan başka bir şeyi kasdederse yemin oluşmaz.

Allah hakkında kullanıldığı gibi çok zaman başkası hakkında da kullanılan; **Mevcûd, Mü'min** ve benzerî kelimelerle yapılan yemin ile Allah Teâlâ kasdedilirse yemin oluşur. Fakat başka şey kasdedilirse veyâ hiç bir şey kasdedilmezse yemin oluşmaz."

SON İKİ HADÎSİN METNİ İLE İLGİLİ İKİ HUSÛS

2091 nolu hadîste geçen ve **"Allah huzûrunda şehâdet ederim"** diye terceme ettiğim cümle muhtemelen sahâbinin sözüdür. Bu cümle Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in yemininden bir parça olabilir. Bu iki ihtimâle tercemede işâret ettim.

2093 nolu hadîsteki yemin sözünün başında bulunan **"Lâ"** harfi olumsuzluk edatı olabilir. Bu takdirde mânâsı : Hayır - yok, demektir. Bu harfin ilgili olduğu cümle, yeminden önce yapılan konuşmadan anlaşıldığı için dile getirilmesine gerek kalmaz. Bu cümle geçmiş zamana âit olabildiği gibi gelecek zamana, geniş zamana veyâ şimdiki zamana da âit olabilir. Meselâ : Yapmadım, olmadı, söylemedim, böyle değildir, yapmayacağım, bırakmıyacağım...

Söz konusu "Lâ" harfi olumsuzluk edatı olmayıp yemin sözünü pekiştirmek için kullanılmış olabilir. **Kur'an-ı Kerîm**'de de yemin sözü ile beraber bu harf gelmiştir. Olumsuzluk anlamını ifâde etmediği için Arap gramerinde buna zâid harf denilir. Ama bu harf fazla değil, yemini kuvvetlendirir. Bilindiği gibi **Kur'an-ı Kerîm**'de veyâ Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in buyruğunda fazla harfin varlığı söz konusu edilemez.

٢٠٩٣ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا حَمَّادُ بْنُ خَالِدٍ . ح وَحَدَّثَنَا يَعْقُوبُ ابْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ . ثنا مَعْنُ بْنُ عِيسَى ، جَمِيعًا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هِلَالٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : كَانَتْ يَمِينُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ « لَا . وَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ » .

TERCEMESİ

2093) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **yemini** (bâzen) **şöyle idi** :

«Hayır ve (eğer durum böyle değilse) **ben Allah'tan mağfiret dilerim.»"**

İZAHI

Bu hadîsi **E b û D â v û d** da rivâyet etmiştir. **S i n d î**'nin beyânına göre **B e y z â v î** : Hadîsin metninin mânâsı şöyledir: "Eğer durum böyle değilse ben Allah'tan mağfiret dilerim." Bu söz

yemin olmamakla beraber, anlatılan durumun doğruluğunu tasdik ve takviye etmesi bakımından yemine benzer ve bu nedenle E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh) buna yemin ismini vermiştir, der.

T ı y b î ise: Anılan sözün yemin mâhiyetini taşıması bakımından şöyle demek uygundur: Allah'tan mağfiret dilemeye âit cümle, yemin cümlesine atıf edilmiş olarak kabul edilmelidir. Yemin cümlesi ise mukadderdir, yâni sözden atılmıştır. Esas itibarı ile sözün tamamı şöyledir: **"Ben Allah'a yemin ederim ve eğer durum böyle değilse Allah'tan mağfiret dilerim."**

Cümlenin başında bulunan **"Lâ"** harfi, yeminin tekidi için kullanılan bir zâid edat olabilir. Veyâ yeminden önce konuşulmuş bir sözün reddedilmesini ifâde etmek üzere kullanılmıştır.

(٢) باب النهي أن يحلف بغير الله

2 — ALLAH'DAN BAŞKA BİR ŞEY ÜZERİNE YEMİN ETMEKTEN NEHİY BÂBI

٢٠٩٤ — حدثنا محمد بن أبي عمر العدني . ثنا سفيان بن عيينة عن الزهري ، عن سالم بن عبد الله بن عمر ، عن أبيه، عن عمر ؛ أن رسول الله ﷺ سمعه يحلف بأبيه. فقال رسول الله ﷺ « إن الله ينهاكم أن تحلفوا بآبائكم » قال عمر : فما حلفت بها ذاكرا ولا آثرا .

TERCEMESİ

2094) "... Ömer (bin el-Hattab) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bir defâ) **Ömer'in kendi babasına yemin ettiğini kendisinden işitti ve:**

— **«Şüphesiz Allah sizleri babalarınız üzerine yemin etmekten meneder.»** buyurdu. Ömer **demiştir ki:** Ben (bu yasağı Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den işittiğim andan itibaren) **artık ne kendim babalar üzerine yemin ettim ne de başkalarından naklen bu tür yemini ağzıma aldım."**

İZAHI

M â l i k ve **Kütüb-i Sitte** sâhiblerinin hepsi bu hadîsi rivâyet etmişlerdir.

Tuhfe yazarı bu hadîsin şerhinde : 'Allah Teâlâ'dan başka bir şeye yemin etmenin yasaklanmasının hikmeti hakkında âlimler şöyle demişlerdir : Bir şeye yemin etmek onu tâzim ve yüceltmeyi gerektirir. Hakikatta azâmet Allah'a mahsustur. Babalar veyâ başka şeylere yemin etmenin hükmü hakkında ihtilâf vardır. Hanbeliler'in meşhur kavline göre haramdır. Mâlikîler'in meşhur kavline göre mekruhtur' demiştir.

Bu husûsta genişçe bilgi bu bâbın sonunda verilecektir.

٢٠٩٥ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا عَبْدُ الْأَعْلَى ، عَنْ هِشَامٍ ، عَنِ الْحَسَنِ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ سَمُرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَا تَحْلِفُوا بِالطَّوَاغِي ، وَلَا بِآبَائِكُمْ » .

TERCEMESİ

2095) "... Abdurrahman bin Semûre (1) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Ne putlar üzerine ne de babalarınız üzerine yemin ediniz.»"

٢٠٩٦ – حدثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ . ثنا عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْوَاحِدِ ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ حُمَيْدٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « مَنْ حَلَفَ ، فَقَالَ فِي يَمِينِهِ : بِاللَّاتِ وَالْعُزَّى ، فَلْيَقُلْ : لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ » .

TERCEMESİ

2096) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Kim yemin eder de yemininde Lât ve Uzzâ üzerine and olsun derse, hemen Lâ ilâhe illâllah, desin (yâni Tevhid kelimesini getirsin.) »"

---

(1) Abdurrahman bin Semûre bin Habb, Mekke fethinden sonra müslüman olmuş ve Sicistân ile Kâbil fethinde bulunmuştur. 14 hadisi vardır. Kütüb-i Sitte'de hadisleri rivâyet edilmiştir. Râvileri Hasan-ı Basrî ile Abdurrahman bin Ebî Leylâ'dır. İbn-i Sad'ın dediğine göre H. 50. yılı vefat etmiştir. (Hulâsa 228)

٢٠٩٧ — حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ وَالْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْخَلاَّلُ . قَالاَ : ثنا يَحْيَى بْنُ آدَمَ
عَنْ إِسْرَائِيلَ ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ ، عَنْ سَعْدٍ ؛ قَالَ : حَلَفْتُ بِاللاَّتِ
وَالْعُزَّى . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « قُلْ : لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ . ثُمَّ انْفُثْ
عَنْ يَسَارِكَ ثَلاَثًا . وَتَعَوَّذْ . وَلَا تَعُدْ » .

TERCEMESİ

2097) "... Sa'd (bin Ebî Vakkas) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

«Ben (henüz yeni müslüman olmuş iken bir defâ) Lât ve Uzzâ üzerine yemin ettim. (Arkadaşlarım bununla) kâfir olduğumu ve bu nedenle Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **baş vurmamı söylediler. Ben de durumumu O'na arzettim. Bunun üzerine Resûlul**lah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **buyurdular ki:**

«Üç defâ; لاالٰه الاالله وحده لاشريك له **= Allahtan başka ibâdete lâyık hiç bir mâbud yoktur. O, birdir, ortağı yoktur, söyle sonra sol tarafına üç defâ tükür ve Eûzü çek** (Şeytan'dan Allah'a sığınırım de.) **ve bir daha böyle yemin etme.»"**

İZAHI

Abdurrahman bin Semûre'nin hadisini Müslim ve Nesâi de rivâyet etmişlerdir.

Bu hadiste geçen "Tavâğî" tâğiye'nin çoğuludur, putlar demektir.

Ebû Hüreyre'nin hadisini Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâi de rivâyet etmişlerdir. Bu ve bundan sonraki hadiste geçen "Lât" ve «Uzzâ" da putların isimleridir.

Sad (Radıyallâhü anh)**'ın hadisini Nesâî de rivâyet etmiştir.**

Bu hadisler, babalar ve putlar üzerine yemin etmenin yasaklığına delâlet ederler. Ayrıca son iki hadis de, putlar üzerine yemin eden bir kimsenin Kelime-i Tevhîd getirmesini emreder. Nevevî bu hadislerin şerhinde şöyle der:

"Bu hadisler, putlar üzerine yemin edenin Lâ ilâhe illâllah kelimesini getirmesini emreder. Çünkü kişi putlar üzerine yemin edince

putları tâzim edici söz söylemiş olur. Bizim arkadaşlarımız: Bir kimse herhangi bir put üzerine yemin ederse veyâ; Şu işi yaparsam yahûdî olayım, yâhut hıristiyan olayım, veyâhut İslâm dîninden veyâ Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den uzak olayım derse veyâ buna benzer bir yeminde bulunursa, bu yemin oluşmuş bir yemin sayılmaz. Böyle yemin eden kimse derhal Allah'tan mağfiret dileyip Kelime-i Tevhîd getirmekle mükelleftir. Dediği işi yapsın veyâ yapmasın yemin kefâreti ödemesi gerekmez, demişlerdir. Mâlik, Şâfiî ve âlimlerin cumhûrunun mezhebi de budur.

Ebû Hanîfe'ye göre adam böyle bir yeminde bulunduğu zaman yemin kefâretini de ödemekle mükelleftir. Ebû Hanîfe delîl olarak şunu göstermiştir: Bir adam **Zihâr** (Erkeğin, kendi karısını mahremi olan bir kadının sırtına benzetmesi gibi yemine Zihâr denilir) yemininde bulunduğu takdirde kefâret ödemekle mükellef tutulur. Çünkü yalan ve çirkin bir söz söylemiş olur. Putlar üzerine yapılan yemin ve yukarda anılan diğer yeminler de yalan ve çirkin yeminlerdir. Şu halde bundan dolayı da kefâret ödenmelidir.

Cumhûr, Ebû Hanîfe'ye şöyle cevap vermiştir: Hadîslerde Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) böyle yemin edenin **Kelime-i Tevhîd** getirmesini emretmiş, fakat kefâret ödemesini emretmemiştir. Kefâret ödeme işi Şer-i Şerîfle sâbit olmadıkça asıl olan bunun yokluğudur."

ALLAH'TAN BAŞKA BİR ŞEYE YEMİN ETMENİN HÜKMÜ

Abdurrahman el-Cezerî dört mezhebin fıkhına âit kitabının **Yemin** bölümünde özetle şu bilgiyi vermiştir:

Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), Kâbe, Cebrâîl ve velî gibi tâzim edilen bir şey üzerine edilen yemin, oluşmuş ve mûteber bir yemin sayılmaz. Böyle bir yemini bozmak hâlinde kefâret ödemek gerekmez. Böyle bir yeminde bulunan bir kimse herhangi bir varlığı tâzim bakımından Allah Teâlâ'ya ortak etmek niyetini taşıyorsa bununla Allah'a ortak koşmuş olur. Eğer adam Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ve benzeri mukaddes varlıklarla ettiği yeminden bunları küçümsemek ve hâkir görmek maksadını güdüyorsa, bununla kâfir olur. Şâyet yukardakı şeyleri kasdetmeyip sırf yemin etmeyi kasdediyorsa bunun hükmü hakkında âlimler şöyle demişlerdir:

(1. Hanefî âlimlere göre Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), Kâbe ve Mushaf gibi mukaddes yaratıklarla yemin

edilmez. Yemin ancak Allah Teâlâ üzerine yapılır. Bununla beraber, itikad edilmesi ve inanılması küfrü mûcip olup şer-i şerif'in helâl saymadığı bir söz üzerine yemin eden bir kimse, yeminini bozduğu takdirde kefâret ödemekle mükelleftir. Meselâ: Şu işi yaparsam Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den veyâ Kur'an'dan, yâhut Kâbe'den uzak bulunayım, derse, sonra yeminini bozarsa kefâret öder.) (2)

2. Şâfiiler'e göre yukarda anılan maksadlar olmaksızın Allah'tan başka mukaddes varlıklarla yemin etmek mekruhtur.

3. Hanbeliler'e göre Allah'tan başka varlıklar üzerine yemin etmek haramdır. Böyle yemin edenin tevbe ve istiğfar etmesi, pişmanlık duyması gerekir. Kefâret ödemesi diye bir şey lâzım gelmez.

4. Mâlikîler'in meşhur kavline göre de haramdır. Babalar, eşraf ve padişahlar üzerine yemin etmek de haramdır."

Yeminlerle ilgili hükümler pek geniştir. Fıkıh kitablarına mürâcaat etmek gerekir.

(٣) باب من حلف بملّة غير الإسلام

3 — İSLÂMİYET'TEN BAŞKA BİR DİN ÜZERİNE YEMİN EDENİN (HÜKMÜNÜN BEYÂNI) BÂBI

٢٠٩٨ — حدّثنا محمّد بن يحيى. ثنا ابن أبي عديّ، عن خالد الحذّاء، عن أبي قلابة، عن ثابت بن الضّحّاك ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « من حلف بملّة سوى الإسلام، كاذبا متعمّدا، فهو كما قال ».

TERCEMESİ

2098) "... Sâbit bin Dahhâk (bin Halîfe el-Eşhelî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kim İslâmiyet'ten başka bir dîne yalancı ve kasıdlı olarak yemin ederse o kimse dediği gibidir.»"

(2) Bu parağraf başka kitabtan alınmadır.

İZAHI

Bu hadîsi Kütüb-i Sitte sâhiblerinin hepsi rivâyet etmişlerdir. Hadîste geçen Millet kelimesi din ve şeriat demektir. Bu kelime umumî olduğu için bütün dinleri kaplar.

Bu hadîs iki şekilde yorumlanabilir. Şöyle ki:

Bir dîne yemin etmek iki şekilde olabilir.

Birinci şekil: Meselâ hıristiyanlık dînine veyâ yahudîlik dînine yemin ederim ki falan iş şöyle olmuştur veyâ ben şöyle yapacağım. Eğer hadîsteki yeminden maksat bu tarz yemin ise, böyle yemin eden müslüman kimse bu dînin bâtıl olduğuna inanır. Halbuki bir şeye yemin etmek, o şeyi tâzim ve yüceltmek içindir. Müslüman kimsenin bâtıl bir dîni yüceltmediği ve böyle bir inanç sâhibi olmadığı mâlumdur. Şu halde böyle bir yeminde bulunan müslüman o dîne yemin etmekle sözde tâzimde bulunuyor ise de bunda samimî değildir ve gösterdiği yüceltme husûsunda yalancıdır. Çünkü yüceliğine inanmadığı o dîni yüceltir gibi görünür. Bu kısa bilgiyi verdikten sonra şöyle diyeyim: Hadîsteki **"Kâzib = Yalancı"** kelimesinden maksad "yemin edenin o dîni yüceltmekte yalancı olması" mânâsıdır. Hadîsteki **"Müteammid = kasıdlı olarak"** kelimesinden maksad da "yemin edenin bu durumu bile bile yemin etmesi"dir.

Yukardaki açıklama ve yoruma göre hadîsin açık meâli şöyledir:

«Bir kimse İslâmiyet'ten başka bir dîne yalancı ve bile bile, yâni o dînin yüceltmeye lâyık olmadığına inandığı halde ve bile bile yemin ederse o kimse dediği gibi yalancıdır.»

Bu yorumdan çıkan sonuç şudur: Böyle yemin eden kimsenin yemini mûteber değildir ve kişi bununla küfre gitmez.

Yukarda anlattığım şekilde bâtıl bir dîne yemin edip o dîni yüceltmek ve tâzim etmek maksadını samîmî olarak beslerse, yâni yüceltmede yalancı olmayıp onu hak bir din kabul edip bu niyetle ve bile bile onunla yemin ederse, yemin eden adam dediği gibidir. Yâni kâfir olur. Çünkü müslüman adam başka bir dîni yüceltmez, onun yüceliğine inanmaz, inanırsa İslâmiyet'ten çıkmış olur. Ancak hıristiyanlık veyâ yahûdîlik dinlerine yemin ederken bu dinlerin asıl ve tahrif edilmemiş olan mâhiyetini kasdederek yemin ederse kâfir olmaz. Anlattığım hükümler K a s t a l â n î'den naklen verilmiştir.

Yukarda, bir dîne yemin etmenin iki şekilde olabildiğini söyledim. Birinci şekli ve bu şekle göre hadîsin yorumunu anlattım.

İkinci şekil yemin: Bir işi veyâ bir sözü, yâhut bir fiili yemine bağlamaktır. Meselâ kişi şöyle der: Bu işi yapmamış isem, yâhut yapmış isem, veyâ yaparsam, yâhut böyle söylersem, yahudî olayım veyâ hıristiyan olayım, yâhut putperest olayım, der. Bu da bir tarz yemindir.

Hadîsten kasdedilen yemin tarzı bu olabilir. Bu takdirde hadîsteki "Kâzib = Yalancı" kelimesinden maksad "yemininde yalancı" demektir. Yâni meselâ: Adam bir şey yapmış olduğu halde, **"Eğer bu işi yapmış isem yahûdî olayım"** diye yemin eder. Kezâ adam **"Şu işi yaparsam hıristiyan olayım"** der, sonra o işi yapar. Verdiğim her iki misâlde de adam yalan söylemiş olur. Çünkü geçmiş zamanda yaptığı işi inkâr ediyor. İkinci misalde de yeminini bozarak yeminine aykırı hareket etmekle yeminine sadâkat göstermiyor.

Bu hadîs böylece de yorumlanabilir. Hadîsin açık meâli şöyle olur:

«Kim yemininde yalancı olarak ve bile bile İslâmiyet'ten başka bir dîne girmek üzere and ederse o kimse dediği gibi (kâfir) dir. Veyâ and ettiği dîne inananlar gibi âzaba müstahaktır.»

Bu yorumla ilgili olarak **Avnü'l-Mâbud** sâhibi şöyle der:

"Hadîsin zâhirine göre bir kimse böyle yemin ederse kâfir olur. (Yâni meselâ bir adam bir şey yapmıştır. Sonra: Eğer bu işi yapmış isem hıristiyan veyâ yahûdî olayım derse, yâhut falan işi yaparsam yahûdî olayım diye yemin edip sonra o işi yaparsa İslâmiyet'ten çıkmış olur.)

El-Hâfız: Bu hadîsten maksad; böyle yeminin elîm bir azâba sebebiyet verdiğini bildirmek üzere tehdit olabilir, küfür hükmü kasdedilmemiş olabilir. Yâni o dîne inanan bir kimsenin müstehak olacağı azâbın benzerine böyle yemin edenin de müstehak olduğunu bildirmek murad olabilir. Bunun bir benzeri: **«Namazı terk eden bir kimse kâfir olur»** meâlindeki hadîstir. Yâni namazı terkeden kimse, namazı inkâr edenin azâbı gibi bir azâba müstehak olur. İbnü'l-Münzir demiştir ki: "Hadîsin: **O kimse dediği gibidir,** cümlesi böyle yemin edenin mutlaka küfre gittiğini ifâde için olmasa gerek. Maksad şu olabilir. O dîni yücelten adam nasıl yalancı ise onunla yemin eden adam da öylece yalancıdır, diye bilgi vermiştir.

Yine el-Hâfız'ın beyânına göre İbnü'l-Münzir şöyle demiştir:

Bir adam: "Eğer şu işi yaparsam Allah'ı inkâr etmiş olayım veyâ hıristiyan olayım, yâhut putperest olayım" gibi bir söz sarf edip

sonra da o işi yaparsa, adamın durumunun ne olduğu husûsunda âlimler ihtilâf etmişlerdir:

1. İbn-i Abbâs, Ebû Hüreyre, Atâ, Katâde ve İslâm memleketlerindeki fıkıhçıların cumhûru: Bu adama kefâret vâcib olmaz ve bu sözden dolayı kâfir olmaz. Ancak kâfir olmaya kalben karar vermiş ise o zaman kâfir olur, demişlerdir.

2. Evzâî, Hanefîler, Ahmed ve İshak: Bu söz bir yemindir ve adama kefâret gerekir, demişlerdir.

İbnü'l-Münzir bu iki görüşü beyân ettikten sonra ilk görüşün daha sıhhatlı olduğunu savunarak: Çünkü Lât ve Uzzâ'ya yemin edenin, Lâ ilâhe illâllah, demesi (2096 nolu) hadîste emredilmiş, fakat kefâret ödenmesi emredilmemiştir, demiştir.

El-Hâfız bu nakli yaptıktan sonra şöyle der:
"İbnü'l-Münzir'den başkası ilk görüşü teyiden: (2098 nolu) hadîste **"Kim İslâmiyet'ten başka bir dîne yemin ederse o kimse, dediği gibidir"** buyurulmakla müslümanların korkutulması kasdedilmiştir. Tâki kimse böyle söz sarf etmeye cesâret edemesin."

Hattâbî: de: Bu hadîs, İslâmiyet'ten uzak bulunayım, diye yemin eden bir kimsenin günah işlemiş sayıldığına ve kefâret ödemekle mükellef tutulmadığına delâlet eder. Çünkü bu hadîs böyle yemin eden kimsenin cezâsının mal ödemek olmayıp diyânetinin zedelenmesi olduğuna hükmetmiştir, demiştir.

٢٠٩٩ — حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا بَقِيَّةُ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُحَرَّرٍ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ أَنَسٍ ؛ قَالَ : سَمِعَ النَّبِيُّ ﷺ رَجُلًا يَقُولُ : أَنَا ، إِذًا ، لَيَهُودِيٌّ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « وَجَبَتْ » .

في الزوائد : في إسناده بقية بن الوليد مدلس . وقد رواه بالعنعنة .

TERCEMESİ

2099) "... Enes *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Bir adam: Ben o zaman şüphesiz yahûdî olayım, derken Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **onun sözünü işitti. Bunun üzerine Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Yahûdîlik (o takdirde) **tahakkuk etmiş oldu,»** buyurdu."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde bulunan Bakiyye bin el-Velid tedlisçidir ve bunu an'ane ile rivâyet etmiştir.

٢١٠٠ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ سَمُرَةَ . ثنا عَمْرُو بْنُ رَافِعٍ الْبَجَلِيُّ . ثنا الْفَضْلُ ابْنُ مُوسَى، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ وَاقِدٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَنْ قَالَ: إِنِّي بَرِيءٌ مِنَ الْإِسْلَامِ، فَإِنْ كَانَ كَاذِبًا فَهُوَ كَمَا قَالَ. وَإِنْ كَانَ صَادِقًا لَمْ يَعُدْ إِلَيْهِ الْإِسْلَامُ سَالِمًا».

TERCEMESİ

2100) "... Büreyde (bin el-Husayb) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«(Falan işi işlemiş isem - falan sözü söylememiş isem gibi bir şarta bağlı olarak) **İslâm dîninden uzak bulunayım diyen bir kimse** (bu yemininde) **yalancı ise, o kimse dediği gibi** (İslâmiyet'ten uzak bulunmuş veyâ İslâmiyet'ten uzak bulunanlar gibi azâba müstahak olmuş) dır. **Eğer** (bu yemininde) **doğru sözlü ise İslâmiyet sâlimen ona** dönmez.»"

İZAHI

Enes (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Zevâid türündendir. Bu hadîse göre bir adam; Meselâ: Şu şeyi böyle yaparsam ben yahûdî olayım derse, sonra dediği gibi yaparsa, yahûdî olmuş olur. Bu mânâ hadîsin zâhirine göredir. Âlimlerin görüşlerini ve beyan ettikleri değişik yorumları aşağıda özlü olarak anlatacağım. Bu husustaki bilgi kısmen yukardaki izah bölümünde verilmiştir.

Büreyde (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Ebû Dâvûd, Nesâî ve Hâkim de rivâyet etmişlerdir. Âlimlerin bu hadîsle ilgili yaptıkları yoruma terceme esnâsında parantez içi ifâdelerle işâret ettim.

Bir adamın: İslâmiyet'ten başka bir dîne yemin etmesi ile ilgili gerekli bilgi ve yemin edilişin iki şekilde düşünülebileceğine dâir husus 2098 nolu hadîsin izahı bölümünde verilmiştir.

Bu hadîsteki yemin oradaki ikinci yoruma uyar. Yâni adamın: Ben İslâmiyet'ten uzak bulunayım, sözü bir şarta, bir iş veyâ söze bağlı olarak kullanılır. Meselâ: "Falan sözü söylemiş isem, şu fiili işlemiş isem veyâ şu işi yapmamış isem" gibi geçmiş zamana âit olumlu veyâ olumsuz bir söz veyâ fiile bağlı kullanılır. Kezâ gelecek zamana veyâ şimdiki zamana âit bir olumlu veyâ olumsuz fiil veyâ söze bağlı kullanılır.

Adamın İslâmiyet'ten uzak bulunmayı, yukarda anılan bir fiil veyâ söze bağlaması işi, aslında bir yemin değildir. Ancak bir noktada yemine benzer. Yemin; bir işe teşvik veyâ ondan menetmek için kullanılır. Yukardaki söz bu amaç bakımından yemine benzediği için buna da yemin denilir. El-Hâfız'ın Buhârî'nin şerhinde ve 2098 nolu hadîsimizin şerhinde bu görüşü İbn-i Dakîki'l-Îyd'den naklen beyan etmektedir.

İslâmiyet'ten uzak bulunma yemini geçmiş zamandaki bir fiil veyâ söze bağlanmış ise yemin edenin bu hususta yalancı veyâ doğru sözlü olmasının mânâsı açıktır. Meselâ: Adam; 'eğer ben falan sözü söylemiş isem İslâmiyet'ten uzak bulunayım, diye yemin etmiş ve o sözü söylemiş ise yalancıdır. O sözü söylememiş ise doğru sözlüdür. Hadîsin zâhirine göre yalancı ise, İslâmiyet'ten uzaklaşmış olur. Doğru sözlü ise İslâmiyet'e yakışmayan ve yüce İslâm dînini küçültücü söz sarf etmiş olduğu için din yönü zedelenmiş olur.

El-Hâfız ayni yerde İbn-i Dakîki'l-Îyd'in şöyle dediğini beyân eder: İslâmiyet'ten uzak bulunmayı geçmiş zamana âit bir söz veyâ fiile bağlayan kimse yalancı ise, Şâfiîler'in bir kısmına göre adam kâfir olmuş olur, hadîsin zâhiri buna delâlet eder. Bâzı âlimler: Eğer adam yalan söylemesi hâlinde kâfir sayılacağını biliyor ise kâfir olur. Çünkü küfre rızâ göstermiştir. Gelecekteki bir işe veyâ söze bağlı bu yemini edip, sonra yeminini bozanın hükmü de budur. Bâzı âlimler de başka görüşler beyan etmişlerdir, der. Şimdiki zamana âit yeminin hükmü mâziye âit olanı gibidir.

Bu yemini gelecek zamandaki bir iş veyâ bir söze bağlayan kimse yeminini bozarsa yalancı sayılır, bozmazsa doğru sözlü sayılır.

El-Hâfız bu yeminin hükmü hakkında kısmen yukarıya alınan görüşleri beyan ettikten sonra: bu yemini kullanan adamın küfre gidip gitmediği yolundaki tahkikli ve kuvvetli görüş şudur, der:

'Eğer adam, bu yeminle İslâmiyet'ten başka bir dîni yüceltmeyi kasdediyorsa bununla kâfir olur. Şâyet, İslâmiyet'ten uzak bulunmayı gerçekten koştuğu iş veyâ söze bağlıyorsa, durumuna bakılır: Eğer niyeti hakikaten o takdirde küfre gitmek ise yine kâfir sayılır. Çünkü küfre niyetlenmek küfürdür. Şâyet niyeti o iş veyâ sözden uzak olduğunu ve kalacağını belirtmek ise bu yeminle küfre gitmez. Ancak bu yeminle yine günah işlemiş olur. Bâzı âlimlere göre haram işlemiş olur. Diğer bir kısım ilim ehline göre mekruh ve çirkin bir söz sarfetmiş olur.'

El-Hâfız'dan naklen verilen bilgi burada sona erdi. Hülâsa, böyle yeminlerin tehlikeli ve ciddî vebâli mûcip olduğu bu hadîs-

lerden anlaşılıyor. Şuurlu müslümanın böyle yeminlerden son derece uzak durması gerekir. İslâm fıkıh âlimlerinin bu husustaki görüşleri hakkında geniş bilgi almak isteyenler fıkıh kitablarına mürâcaat etmelidirler.

Hadîsin şöyle yorumlanması da mümkündür: İslâmiyet'ten uzak bulunayım, diye yemin eden kimse, yemin ettiği hususta yalancı ise veyâ yeminini bozmak sûreti ile yalancı durumuna düşerse, o kimse dediği gibidir. Yâni İslâmiyet'ten uzak bulunan kimselerin müstehak oldukları azab gibi bir azâba müstehak olur. Yâhut İslâmiyet'ten uzak bulunur. Yâni küfre gitmemekle beraber İslâmiyeti çok zayıflamış olur. Yemin ettiği hususta doğru sözlü ise veyâ yeminine sâdık kalıp bozmazsa, İslâmiyet'i küçültücü söz sarfettiği için İslâmiyet sâlimen ona dönmez. Yâni müslümanlığı zedelenmiştir.

Diğer bir yorum şekli şöyledir:

İslâmiyet'ten uzak durayım, diye yemin eden bir kimse, gerçekten uzak durma niyeti ile söylemeyip yalancı olarak bu lâfı ederse o kimse dediği gibi yalancıdır. Yâni İslâmiyet'ten uzaklaşmış olmaz. Kim bunu samimi olarak ve gerçekten İslâmiyet'ten uzak bulunmak niyeti ile söylerse o kimse İslâmiyet dışına çıktığı için İslâmiyet sâlimen ve olgunca ona dönmez. Çünkü küfre rızâ göstermiştir. Artık îmanını yenilemekle tekrar müslümanlığa dönüş yaparsa müslüman sayılır. Aksi takdirde sayılmaz.

(٤) باب من حُلف له بالله فليرض

4 — KENDİSİ(NİN İKNÂ EDİLMESİ) İÇİN ALLAH ADI ÜZERİNE YEMİN EDİLEN HERKES (EDİLEN YEMİNE) RÂZI OLSUN, BÂBI

٢١٠١ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ سَمُرَةَ . ثنا أَسْبَاطُ بْنُ مُحَمَّدٍ ، عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ عَجْلَانَ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ : سَمِعَ النَّبِيُّ ﷺ رَجُلًا يَحْلِفُ بِأَبِيهِ فَقَالَ « لَا تَحْلِفُوا بِآبَائِكُمْ . مَنْ حَلَفَ بِاللَّهِ فَلْيَصْدُقْ . وَمَنْ حُلِفَ لَهُ بِاللَّهِ فَلْيَرْضَ . وَمَنْ لَمْ يَرْضَ بِاللَّهِ ، فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ » .

في الزوائد : رجال إسناده ثقات .

TERCEMESİ

2101) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), bir adamın, kendi babasının üzerine yemin ettiğini işitti ve bunun üzerine:

«Babalarınız üzerine (sakın) yemin etmeyiniz. Allah'a yemin eden bir kimse doğru söylesin. Kendisi(nin iknâ edilmesi) için Allah'a yemin edilen bir kimse, râzı olsun! (Yeminin gereğini kabul etsin). Allah (adına edilen and)a rıza göstermeyen (gereğini kabul etmeyen) kimse Allah'a yakın (bir kul) değildir.»"

Not: Bunun senedindeki râvilerin sıka oldukları Zevâid'de bildirilmiştir.

٢١٠٢ — حدّثنا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ . ثنا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ أَبِي بَكْرِ
ابْنِ يَحْيَى بْنِ النَّضْرِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « رَأَى عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ
رَجُلًا يَسْرِقُ. فَقَالَ: أَسَرَقْتَ؟ قَالَ: لَا. وَالَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ. فَقَالَ عِيسَى: آمَنْتُ بِاللهِ،
وَكَذَّبْتُ بَصَرِي » .

TERCEMESİ

2102) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Meryem oğlu İsâ bir adamın hırsızlık ettiğini görmüş ve ona: Sen çaldın mı? diye sormuştur. Adam da: Kendisinden başka ibâdete liyakatlı hiç bir ilâh olmayan (Allah)'a yemin ederim ki hayır, (çalmadım), demiş. Bunun üzerine İsâ (Aleyhisselâm): Allah'a îman ettim (O'nun adına yemin edeni doğruladım) ve gözümü yalanladım, demiştir.»"

İZAHI

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Zevâid türündendir. Arablar câhiliyet devrinde babalarına, annelerine, dedelerine ve diğer yakınlarına yemin ederlerdi. Bu yemin usûlü onlar arasında yaygın bir âdet idi. İslâmiyet geldikten sonra bu yüce dîne giren müslümanların ilk zamanlarda eski alışkanlıkları îtibarı ile böyle yeminlerde bulunduklarını gören Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) onları uyarmış ve menetmiştir. Yüce Allah'a yemin eden bir kimsenin doğru konuşmasını emretmiştir. Keza, bir adamın iknâ edilmesi için Allah adına yemin edilince artık adamın iknâ ve tatmin olmasa bile bunu kabul etmesi gerekir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bunu da emretmiştir. Yemin edeni doğrulamak mümkün

iken, doğrulamayan kimsenin Allah'a yakın kullardan sayılmıyacağını da haber vermiştir. Çünkü Allah'a yakın kullar, Allah Teâlâ'ya karşı duydukları tâzim ve yüceltmeden dolayı O'nun adına yemin edeni doğrularlar.

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Buhârî, Müslim ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Bâzı rivâyetlerde az kelime değişikliği var ise de mânâyı etkilemez. Bunun için bu değişikliği belirtmeye gerek görmüyorum.

Bu hadîste: İsâ (Aleyhisselâm)'ın adamın hırsızlık ettiğini gördüğü, bunu sorunca adamın bunu inkâr edip hırsızlık etmediğine Allah'a yemin ettiği ve yeminden sonra İsâ'nın adamı doğrulayıp, kendi gözünü yalanladığı ifâde edilmiştir.

El-Hâfız, el-Fetih'te bu hadîsin şerhinde şu bilgiyi verir:

"İbnü'l-Cevzî'nin dediğine göre İbnü't-Tîn: İsâ, yemin edeni tasdik etmek amacı ile "**Âmentü billâh = Allah'a îman ettim**" demiş ve gözünü yalanlamıştır. Gözünü yalanlaması ile bu olayda gözünü yalanlamayı kasdetmemiştir. Bundan maksadı gözünü başka bir işte yalanlamasıdır, demiştir.

Fakat İbnü't-Tîn'in bu tevili uzak bir ihtimaldir.

Bâzı âlimler: İsâ'nın bu meseledeki tekzib ve tasdiki, olayın içyüzüne âit değil, hükmün zâhirine âittir. Çünkü görgü, olayın bilinmesinin en kuvvetli aracıdır. Hâl böyle olunca İsâ nasıl gözünü yalanlar da adamı tasdik eder? demişlerdir.

Şu ihtimal da vardır: İsâ, adamın o şeye elini attığını görünce, alıp götürdüğünü sanmış, fakat adam yemin edince İsâ zannından dönmüştür.

Kurtubî de: İsâ'nın sözünden maksadı şu olabilir: Allah'a yemin edeni doğrularım ve eşyanın hırsızlık maksadı ile alındığına dâir olan kanaatımı yalanlarım. Çünkü muhtemelen adam; hakkı olan bir şeyi almış veyâ mal sâhibinin izni ile almış, yâhut eşyaya bakıp çevirmiş, fakat çalmak istememiş, demiştir.

Bu ihtimal zayıftır. Çünkü Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) İsâ'nın adamın hırsızlık ettiğini gördüğünü ifâde buyurmuştur.

Kişilerin suç işledikleri zannı ile cezâlandırılamıyacakları hükmü bu hadîsten çıkarılmıştır."

Hadîs Allah'a yakın olup O'nu tâzim edenlerin, O'nun adına yapılan yeminleri doğrulamalarının en kuvvetli örneğini vermiştir.

(٥) باب اليمين حنث أو ندم

5 — YEMİN (NETİCE İTİBARI İLE) YÂ GÜNAHA GİRMEKTİR YÂ DA PİŞMANLIK DUYMAKTIR, BÂBI

٢١٠٣ — حدّثنا علي بن محمد . ثنا أبو معاوية ، عن بشار بن كدام ، عن محمد ابن زيد ، عن ابن عمر ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « إنما الحلف حنث أو ندم » .

في الزوائد : رواه . . . في صحيحه . فالحديث صحيح . (في الحاشية : رواه ابن ماجة) وابن ماجة لايسمى كتابه صحيحا .

والظاهر أنه أراد ابن حبان أو ابن خزيمة فخانه قلمه . وجل من لايسهو .

TERCEMESİ

2103) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Yemin (sonucu itibarı ile) ancak ya günaha girmektir veyâ pişmanlık duymaktır.»"

Not : Zevâid'de : Bu hadîsi İbn-i Mâceh kendi sahîh'inde rivâyet etmiştir. Şu halde hadis sahîhtir, denilmiştir. Halbuki, İbn-i Mâceh'in kitabına Sahîh ismi verilmez. (Ona sünen, denilir.) Zevâid yazarı bu hadîsi İbn-i Hibbân veyâ İbn-i Huzeyme'nin kendi sahîhinde rivâyet ettiğini söylemek istemiş de sehven İbni- Mâceh, demiş olabilir.

İZAHI

Sindî, Zevâid türünden olan bu hadîsten kasdedilen mânânın şöyle olduğunu söylemiştir : Yâni bir şeyi yapmak veyâ söylemek üzere yemin eden kişi, üzerine yemin ettiği şeyi yerine getirmez ve kefâretini de ödemezse günaha girmiş olur. O günahı gidermek için kefâret ödemesi gerekir. Şâyet üzerine yemin ettiği şeyi îfa eder veyâ kefâret öderse genel olarak yemin ettiğine pişman olur. Bu itibarla yemin etmenin sonucu çoğu zaman ya günaha girmektir, ya da pişmanlık duymaktır. Şu halde en uygunu yemin etmemektir.

Notta belirtildiği gibi İbn-i Mâceh'in kitabına hadîs dilinde **Sünen** ismi verilmiştir. Ona **Sahîh**, ismi verilmemiştir. Bu itibarla Zevâid burada yanılmıştır. Sehven böyle demiştir. İnsan oğlu sehvedebilir. İbn-i Hibbân ile İbn-i Huzeyme'nin kitablarına **Sahîh** ismi verilmiştir. Zevâid yazarı bu iki âlimden birisinin ismi yerine sehven İbn-i Mâceh demiş olabilir.

(٦) باب الاستثناء في اليمين

6 — YEMİNDE İSTİSNÂ BÂBI

İstisnâ kelimesi Türkçemizde de kullanılan ve türkçeleşmiş bir sözcüktür, denilebilir. Bununla beraber bu kelimeyi biraz açıklıyalım. İstisnâ, bir sözün kapladığı anlamın bir kısmını ondan ihraç etmektir. Meselâ: Bütün insanlar sapıktır, mü'minler hâriç.

Bu örnekte kullanılan insanlar sözü, mü'minleri de içine alır. İnsanlar için verilen sapıklık hükmünden mü'minler istisnâ edilmiştir. Bu nevî istisnâ bulunduğu gibi bir hükmü bir şarta bağlama hâline de istisnâ denilir. Meselâ: Evime gelirsen sana ikramda bulunurum, sözünde, muhâtaba ikram etmek hükmü, onun eve gelmesi şartına bağlanmıştır. Bu duruma göre muhâtab eve gelmezse ikram görmeyecek veyâ ona ikram vâdi olmayacak, denilebilir.

Avnü'l-Mabûd yazarı E b û D â v û d ' un sünenindeki "Yeminde istisnâ" bâbının girişinde e l - H â f ı z ' ın şöyle dediğini nakleder: Mâlum olan istisnâ nevinden başka, bir istisnâ çeşidi vardır. O da tâliklerdir. Tâlik çeşitlerinden birisi de bir işi Allah'ın dilemesine tâlik etmektir. Bu bâbta kasdedilen istisna, bir işi Allah'ın dilemesine tâlik etmek (bağlamak) tır. Meselâ bir adam: Vallahi eğer Allah dilerse falan işi yapacağım, derse yemininde istisnâ etmiş olur. Kezâ: Allah'a yemin ederim ki, Allah dilerse şu işi yapmıyacağım, derse yemininde istisnâ etmiş olur.

E l - H â f ı z ' ın yukardaki beyânına göre bir adam: Allah'a yemin ederim ki inşaallah şu işi yapacağım veyâ şöyle diyeceğim, diye yemin ederse yemininde istisnâ etmiş olur. Ancak adam tâlik niyeti ile değil de, mübârek bir sözdür, diye inşâallah kelimesini kullanırsa buna istisnâ denmez.

٢١٠٤ — حدثنا العباس بن عبد العظيم العنبري . ثنا عبد الرزاق . أنبأنا معمر ، عن ابن طاوس ، عن أبيه ، عن أبي هريرة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « من حلف فقال : إن شاء الله ، فله ثنياه » .

TERCEMESİ

2104) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kim yemin edip de (yemininde) **inşaallah** (Yâni Allah dilerse) **derse bu istisnası onun için** (yararlı) **dır.»**"

٢١٠٥ — حدثنا محمد بن زياد . ثنا عبد الوارث بن سعيد ، عن أيوب ، عن نافع ، عن ابن عمر ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « من حلف واستثنى ، إن شاء رجع ، وإن شاء ترك ، غير حانث » .

TERCEMESİ

2105) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«**Yemin edip de** (yemininde) **inşâallah diyen adam, dilerse** (yemininden) **dönüş yapar** (yeminini bozar) **dilerse** (yeminini olduğu gibi) **bırakır.** (O kimse) **günaha girmiş olmaz.** (Yâni yeminini bozsa kefâret ödemesi gerekmez.)»"

٢١٠٦ — حدثنا عبد الله بن محمد الزهري . ثنا سفيان بن عيينة ، عن أيوب ، عن نافع ، عن ابن عمر رواية ؛ قال « من حلف واستثنى ، فلن يحنث » .

TERCEMESİ

2106) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Yemin edip de (yemininde) **inşâallah diyen bir kimse** (yeminini bozduğunda) **günah işlemiş olmayacaktır.** (Yâni kefâret ödemesi gerekmez)"

İZAHI

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Tirmizî de rivâyet etmiştir. Oradaki rivâyette; لَهُ ثُنْيَاهُ cümlesi yerine; لَمْ يَحْنَثْ = «(yeminini bozmakla) **günaha girmiş olmaz**» cümlesi kullanılmıştır. Her iki ifâdeden çıkan sonuç aynidir: Yâni bir adam yemin ederken inşâallah, sözünü kullanırsa onun yemini oluşmuş bir yemin sayılmaz. Çünkü yeminini Allah'ın dilemesine bağlamıştır. Allah'ın dilemesi şartının tahakkuk etmesi ise bizce meçhuldür. Yemin oluşmayınca, onu bozmak da söz konusu edilemez. Yâni yeminine muhâlefet etmesi günah sayılmaz ve muhâlefet ettiği takdirde kefâret ödemesi gerekmez.

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Tirmizî, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Müslim

ise bunu mevkûf olarak yâni İ b n - i Ö m e r ' in sözü olarak rivâyet etmiştir. Dikkat edildi ise müellifimiz bu hadîsi iki sened ile rivâyet etmiştir. İlk sened merfûdur. Yâni Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'a ulaştırılmıştır. İkinci sened (2106 nolu) ise İ b n - i Ö m e r ' e ulaşmıştır. Onun eseri ve sözüdür.

İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi de ayni hükmü ifâde eder. Yeminde istisnâ edilince, yâni inşâallah denilince o yemin oluşmuş sayılmaz ve dolayısıyla, ona muhâlefet etmek sakıncalı değildir, kefâret gerektirmez.

Sahîh-i Müslim'de **"Yeminde ve başka şeyde istisnâ"** başlığı ile bir bâb açılmış ve burada İ b n - i Ö m e r ' in eseri ile merfû başka hadîsler rivâyet edilmiştir. N e v e v î bu hadîslerin şerhinde özetle şöyle der:

"Mezkûr hadîsten anlaşılıyor ki; bir adam yemin ederken, yemini ile beraber ve fasılasız olarak «**İnşâallah**» derse, yeminini bozmakla günaha girmiş olmaz (ve kefâret ödemesi de gerekmez). Kezâ yemini de oluşmuş sayılmaz. Yemindeki istisnânın mûteber olması için iki şart vardır: Birinci şart; İnşâallah sözünün yemin cümlesine aralıksız olarak eklenmesidir. İkinci şart da, yemin cümlesi henüz bitmemiş iken, inşâallah demeye niyet etmektir.

K â d ı I y â z: İnşâallah sözü yemin cümlesine fâsılasız olarak eklendiği zaman, edilen yeminin oluşmuş sayılmayacağı husûsunda tüm müslümanlar icmâ etmişlerdir. Yemin cümlesi bitip, ara verildikten sonra söylenen inşâallah sözü de bâzı selef âlimlerinin dediği gibi istisnâ sayılmış olsaydı, hiç kimse, hiç bir yeminde günaha girmiş olmazdı, kefâret ödemesi de gerekmezdi. (Çünkü yemin eden herkes yemininden bir süre sonra, yeminini bozmak istediğinde, günaha girmemek ve kefâret ödemeye gerek bırakmamak için, bir süre önce ettiği yemine atfen "İnşâallah" diyebilir.) demiştir. K â d ı I y â z sözüne devamla:

Yemin edilirken buna eklenecek inşâallah sözü ile yemin cümlesi arasında fâsıla bulunmaması keyfiyeti hakkında âlimler ihtilâf etmişlerdir. Yâni yemin cümlesi ile inşâallah cümlesi arasında ne kadar ara ve fâsıla olmaması gerekir?

1. M â l i k, E v z â î, Ş â f i i ve Cumhûra göre yemin cümlesi ile inşâallah cümlesinin birlikte söylenmesi gerekir. İki cümle arasında susmamak icâbeder. Ancak nefesin kesilmesi nedeni ile verilen ara zararsızdır.

2. T â v û s, e l - H a s a n ve Tâbiîlerden bir cemâata göre, yemin eden adam oturduğu meclisten kalkmadıkça, yeminine eklemek üzere söyleyeceği inşâallah sözü istisnâ sayılır.

3. K a t â d e ' ye göre yemin eden adam oturduğu yerden kalkmadıkça veyâ konuşmadıkça istisnâ edebilir.

4. S a î d b i n C ü b e y r ' e göre adam dört aya kadar istisnâ edebilir.

5. İ b n - i A b b â s ' a göre kişi ne zaman hatırlarsa o zaman istisnâ edebilir.

Bâzı âlimler: Yukardaki ilk görüşten sonraki görüşlerden maksad; inşâallah sözü mübârek bir sözdür, her konuşmada anılmalıdır, unutulduğu takdirde hatıra gelir gelmez yine denilmelidir. Bu hususta; yâni inşâallah sözünün unutulması hâlinde, bilâhare hatırlanınca söylenmesi K e h f sûresinin 23. âyeti ile emredilmiştir. Bu görüş sahiblerinin maksadı yemin eden adam yemin ettikten bir süre sonra istisnâ ederse yâni inşâallah derse yemini çözülür ve yeminine muhâlefet etmesi bir günah sayılmaz, demek değildir, demişlerdir. Şu halde yemin ettikten bir süre sonra istisnâ etmekle yemin çözülmez ve yemin bozdurulduğu takdirde günaha girilmiş olur, dolayısıyla kefâret ödenir."

Allah Teâlâ'ya yemin edildiğinde istisnâ etmenin, yâni inşâallah demenin hükmü yukarda anlatılmış oldu. N e v e v î bundan sonra boşama, köle veyâ câriyeyi âzadetme ve diğer konularda istisnâ etmenin hükmünü şöyle anlatır:

"Boşama, âzadetme ve Allah'a yemin etmekten başka her hangi bir konuda istisnâ yapılırsa bunun hükmü husûsunda âlimler değişik görüşler beyan etmişlerdir. Önce bu konulara âit misaller getirelim, sonra âlimlerin görüşlerini anlatalım.

Meselâ: Bir adam: İnşâallah karım benden boştur, inşâallah kölem hürdür, inşâallah karım bana annemin sırtı gibidir, inşâallah Ali'nin bende bin lira alacağı vardır, Allah hastama şifâ verirse inşâallah, bir ay oruç tutmak Allah için benim adağımdır, gibi bir söz söylerse, bu sözde kullandığı inşâallah cümlesi istisnâ sayılır mı, sayılmaz mı? Bilindiği gibi istisnâ sayılırsa o yemin oluşmuş sayılmaz. İstisnâ sayılmaz ise yemin oluşmuş olur.

1. Ş â f i î, K û f e âlimleri, E b û S e v r ve başkalarının mezhebine göre Allah adına yapılan yeminde istisnâ mûteber ve geçerli olduğu gibi diğer şeylerde de istisnâ mûteber ve geçerlidir.

Bu itibarla boşama, köle - câriye âzad etme, zihâr, adak, ikrar vesâir işlerde inşâallah cümlesi kullanıldığı zaman bu akîdlerin hiç birisi oluşmuş olmaz. Bu görüşü bir örnekle aydınlatalım: Bir adam karısına: Sen inşâallah benden boşsun, derse bu sözle karısı boşanmış olmaz. Âzadetme, zihâr, adak ve diğer meseleler de böyledir.

2. Mâlik ve Evzâî'ye göre inşâallah sözü ile yapılan istisnâ ancak Allah'a yapılan yeminlerde geçerlidir. Bunun dışındaki işlerde geçerli değildir. Bu görüşe göre bir adam karısına: Sen inşâallah benden boşsun, derse karısı boşanmış olur. Diğer mes'eleler de bunun gibidir.

Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) anılan hadîste «**Eğer kişi inşâallah derse**» buyurmuştur. Şu halde sözü edilen istîsnânın dille söylenmesi gereklidir. Sadece kalb ile istisnâya niyet etmek kâfi değildir. Ebû Hanîfe, Şâfiî, Mâlik, Ahmed ve bütün âlimler böyle demişlerdir. Ancak bâzı Mâlikî âlimler istisnâya kalben niyet etmenin kâfi olduğunu söylemişlerdir.

(٧) باب من حلف على يمين فرأى غيرها خيراً منها

7 — BİR ŞEY İÇİN YEMİN EDİP ONDAN BAŞKA BİR ŞEYİ DAHA HAYIRLI GÖREN KİMSE(NİN NE YAPACAĞINI BEYAN EDEN HADÎSLER) BÂBI

٢١٠٧ — حدثنا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ . أَنبأَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ . ثنا غَيْلَانُ بْنُ جَرِيرٍ ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ ، عَنْ أَبِيهِ أَبِي مُوسَىٰ ؛ قَالَ : أَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ فِي رَهْطٍ مِنَ الأَشْعَرِيِّينَ نَسْتَحْمِلُهُ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « وَاللهِ ! مَا عِنْدِي مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ » قَالَ ، فَلَبِثْنَا مَا شَاءَ اللهُ . ثُمَّ أُتِيَ بِإِبِلٍ . فَأَمَرَ لَنَا بِثَلَاثَةِ إِبِلٍ ذَوْدٍ غُرِّ الذُّرَى . فَلَمَّا انْطَلَقْنَا قَالَ بَعْضُنَا لِبَعْضٍ : أَتَيْنَا رَسُولَ اللهِ ﷺ نَسْتَحْمِلُهُ فَحَلَفَ أَلَّا يَحْمِلَنَا . ثُمَّ حَمَلَنَا . ارْجِعُوا بِنَا . فَأَتَيْنَاهُ ، فَقُلْنَا : يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنَّا أَتَيْنَاكَ نَسْتَحْمِلُكَ فَحَلَفْتَ أَنْ لَا تَحْمِلَنَا . ثُمَّ حَمَلْتَنَا . فَقَالَ « وَاللهِ ! مَا أَنَا حَمَلْتُكُمْ . بَلِ اللهُ حَمَلَكُمْ . إِنِّي ، وَاللهِ ! إِنْ شَاءَ اللهُ ، لَا أَحْلِفُ عَلَى يَمِينٍ فَأَرَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا إِلَّا كَفَّرْتُ عَنْ يَمِينِي وَأَتَيْتُ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ » أَوْ قَالَ « أَتَيْتُ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ وَكَفَّرْتُ عَنْ يَمِينِي » .

TERCEMESİ

2107) "... Ebû Mûsa (el-Eş'ârî) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

(Tebûk seferi için hazırlık yapılırken) ben Eş'arîlerden küçük bir cemâat içinde Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in yanına vararak kendimiz için binek hayvanı istedik. Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bize:**

— **«Vallahi sizi bindiremem ve sizi bindireceğim hayvan yanımda yoktur» buyurdu. Ebû Mûsâ demiştir ki, bunun üzerine biz Allah'ın dilediği kadar bekledik. Sonra** (Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**e ganimete âit) develer getirildi. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **(bunlardan semizlikten) hörgüçleri beyazlaşmış üç dişi devenin bize verilmesini emretti. Biz** (develeri teslim alıp) **gidince, bâzılarımız diğer arkadaşlarımıza: Biz Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**e mürâcaatla kendimiz için binek hayvanlarını istedik. Kendisi bize binek hayvanı veremeyeceğine yemin etti. Sonra da bize binek hayvanları verdi. (Herhalde biz O'na yeminini unutturduk, bundan sonra iflâh olamayız) Geri dönelim, dediler. Bunun üzerine biz** (geri dönüp) **huzura çıktık ve:**

— **Yâ Resûlallah! Biz sana gelip binek hayvanları bize vermeni istedik. Sen bize binek hayvanları veremeyeceğine yemin ettin. Sonra da bizi bindirdin, dedik. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bize:**

— **«Vallâhi sizi ben bindirmedim. Sizi Allah bindirdi. Vallâhi ben bir şey için yemin edip sonra o şeyden başka bir şeyin daha hayırlı olduğunu bildiğimde inşâallah şübhesiz yeminimin kefâretini öderim ve daha hayırlı olan şeyi işlerim» buyurdu veyâ «Daha hayırlı olanı işlerim ve yeminimin kefâretini öderim» buyurdu."**

٢١٠٨ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَعَبْدُ اللهِ بْنُ عَامِرِ بْنِ زُرَارَةَ. قَالَا: ثنا أَبُو بَكْرِ ابْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ رُفَيْعٍ، عَنْ تَمِيمِ بْنِ طَرَفَةَ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ فَرَأَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا فَلْيَأْتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ وَلْيُكَفِّرْ عَنْ يَمِينِهِ».

TERCEMESİ

2108) "... Adî bin Hâtim *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kim bir şey için yemin edip sonra ondan başka bir şeyi daha hayırlı bilirse, daha hayırlı olanı yapsın ve yemininin kefâretini ödesin.»"

٢١٠٩ – حدثنا محمد بن أبي عمر العدني. ثنا سفيان بن عيينة. ثنا أبو الزعراء
عمرو بن عمرو، عن عمه أبي الأحوص عوف بن مالك الجشمي، عن أبيه؛ قال: قلت.
يا رسول الله! يأتيني ابن عمي فأحلف أن لا أعطيه ولا أصله. قال « كفر عن يمينك ».

TERCEMESİ

2109) "... Mâlik el-Cüşemî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir: (Bir defa ben):

—Yâ Resûlallah amucam oğlu yanıma gelir (= bana ihtiyacı olur), **ben de ona** (bir şey) **vermemeye ve ona sıla-ı rahm etmemeye yemin ederim, dedim. O, buyurdu ki:**

«Yemininin kefâretini öde.»"

İZAHI

Ebû Mûsâ (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Bu zâtın ismi Abdullah bin Kays'tır. Hâl tercemesi 88. nolu hadîs bölümünde geçmiştir. Bu zât Eş'âriler adı ile meşhur büyük bir kabîledendir. Yemen tarafında bulunan bu kabîlenin ilk reisi Sebe' sülâlesinden Üded oğlu Nabât'dır. Bu adamın vücûdu anneden kıllı olduğu için, kendisine, kıllı mânâsını ifâde eden Eş'ar lâkabı verilmiştir.

Hadîste geçen "Raht" kelimesini, küçük bir cemâat, diye terceme ettim. Bu kelimenin asıl mânâsı üç veyâ yediden ona kadar insan topluluğudur.

Zevd kelimesi: Üçten ona veyâ yediye kadar yâhut ikiden dokuza kadar deve sürüsü, demektir. Ekseriyetle dişi develer anlamında kullanılır. Burada, dişi deve mânâsında kullanılmıştır.

Ebû Mûsa ve onun kabîlesinden olan arkadaşları, Tebûk seferine çıkılmak üzere hazırlık yapılırken, ihtiyaç duydukları develerin temini için Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e mürâcaat etmişlerdir.

T e b û k seferi, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ın bizzat katıldığı en son savaş seferidir. Hicretin dokuzuncu yılı R e c e p ayında bu sefere çıkıldığı rivâyet olunmuştur. Bu sefere T e b û k gazvesi ve U s r e (güçlük) gazvesi de denilir. T e b û k, H i c a z'ın kuzey tarafında bulunan bir şehirdir. Bu gün Ü r d ü n'den kara yolu ile H i c a z'a gidenler bu şehirden geçerler.

Bu seferde savaş yapılmadı. Çünkü R o m a İmparatorluğu'nun Ş a m'da büyük bir ordu hazırladığı ve bâzı Arap kabilelerinin de onlarla birleştiği, bu büyük ordunun M e d i n e - i M ü n e v v e r e'ye yürümeye hazırlandığı haberi alınınca Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) onlara karşı çıkmak üzere hazırlandı ve bu sefere çıkıldı. Nihâyet T e b û k'e kadar gidildi. Alınan haberin gerçek olmadığı anlaşılınca geri dönüldü. Bu sefer çok güç ve çeşitli olaylarla geçen ve birtakım şer'î hükümlerin konulması, bâzı âyetlerin inmesi ile sonuçlanan önemli bir seferdir. Geniş îzahat isteyenlerin siyer kitablarına mürâcaatları tavsiye olunur.

Hadîsin mânâsına dönelim:

E b û M û s a ve arkadaşlarının vâkî mürâcaatları üzerine, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), kendilerine deve veremeyeceğine yemin etmiş. Sonra da gelen develerden müellifin rivâyetine göre üç tanesini onlara vermiştir. E ş'â r î l e r develeri alıp oradan ayrıldıktan sonra, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ettiği yemini unuttuğu için onlara deve verdiğini zannederek endişelenmişler ve başlarına büyük zararların geleceğinden korkarak derhal geri dönüp yemin durumunu Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e arzetmişlerdir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) onlara:

«Sizi ben bindirmedim, Allah bindirdi.» buyurmuştur. Bu buyruğun izahı hakkında N e v e v î: Yâni kulların fiillerinin yaratıcısı Allah'tır M â z i r î demiş ki: Bunun mânâsı şöyledir: Sizi bindireceğim develeri Allah verdi. Eğer Allah vermeseydi, sizi bindireceğim deve benim yanımda yoktu. K â d ı da demiş ki: Muhtemelen Allah Teâlâ onları bindirmek için vahiy indirmiştir, diye bilgi verir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) daha sonra:

«Vallahi ben bir şey için yemin edip sonra o şeyden başka bir şeyin daha hayırlı olduğunu bildiğimde inşâallah, şüphesiz yeminimin kefâretini öderim ve daha hayırlı olan işi işlerim.» buyurmuş-

tur. Râvi hadisin son kısmının böyle olduğu veyâ şöyle olduğu husûsunda tereddüt ettiğini ifâde etmiş ve bu tereddüdünü belirtmek için: Veyâ Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) şöyle buyurdu, demiştir:

«... Daha hayırlı olanı işlerim ve yeminimin kefâretini öderim.»

Râvinin tereddüt ettiği nokta şudur: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in kefâreti ödemek ve daha hayırlı olan işi işlemekle ilgili iki cümleden hangisini önce ve hangisini sonra kullandığında tereddüdü vardır.

Bâzı rivâyetlerde kefâret ödemekle ilgili cümle öncedir, bâzı rivâyetlerde ise, bu cümle diğer cümleden sonradır. El-Mâzirî'nin dediği gibi bu iki cümleden birisinin önce, diğerinin sonra olması pek önemli değildir. Çünkü iki cümle arasında bulunan atıf edatı "Vav"dır. Bu edat sıralamayı ifâde etmez. Yâni önce kefâret ödenir, ondan sonra yemin bozdurulur, veyâ önce yemin bozdurulur, sonra kefâret ödenir, diye bir mânâ "Vav" edatından çıkarılmaz. Kefâret ödemek için üç durum vardır: Yeminden önce kefâret ödemek, âlimlerin ittifakı ile câiz değildir. Yemin edilip bozdurulduktan sonra kefâret ödemek ise âlimlerin ittifakı ile câizdir. Yeminden sonra ve henüz yemin bozdurulmamış iken kefâret ödemenin câizliği husûsunda âlimler ihtilâf etmişlerdir.

Nevevî şöyle der:

"Bu bâbta rivâyet olunan hadîslerden anlaşılıyor ki: Bir şeyi yapmak veyâ bir işi işlememek için yemin eden bir kimsenin yeminini bozması, yeminine bağlı kalmasından daha hayırlı ise yeminini bozması müstehabtır. Ve yeminini bozunca kefâret ödemesi gerekir. Bu hususta âlimler ittifak hâlindedir. Kezâ yemin bozdurulmadan kefâret ödemenin vâcib olmadığı husûsunda da ilim ehli ittifak etmişlerdir. Diğer taraftan, yemin etmeden önce kefâretin ödenemiyeceği ve kefâreti ödemenin, yemini bozduktan sonraya bırakılabileceği hakkında da ittifak vardır. Fakat yemin edildikten sonra ve henüz yemin bozdurulmamış iken kefâretin ödenmesinin câizliği husûsunda âlimler ihtilâf etmişlerdir:

1. Mâlik, Şâfiî, Evzâî, Sevrî ve on dört sahâbî ile Tabiîlerden bir kaç cemâat yemin edildikten sonra ve henüz bozdurulmamış iken kefâretin ödenmesinin câizliğine hükmetmişlerdir. Âlimlerin çumhûrunun kavli de budur. Bunlara göre kefâreti ödemeyi yemini bozduktan sonraya bırakmak müstehabtır. Şâfiî; Yemin kefâreti oruç olarak ödendiği takdirde bunu yemini bozduktan

sonraya bırakmak gerekir, demekle bunu istisnâ etmiştir. Gerekçe olarak da şöyle demiştir: Oruç bedeni bir ibâdettir, vaktinden önce ödenemez. Farz namaz ve Ramazan orucu için vaktin girmesi şarttır. Bu da böyledir. Bunun vakti ise yemini bozduktan sonra girer. Ama yemin kefâreti mal olarak ödenirse, yemin bozmadan önce de ödenebilir. Nasıl ki; malî bir ibâdet olan zekât, vaktinden önce çıkarılabilirse.

2. Ebû Hanife, onun arkadaşları ve Mâlikîler'den Eşheb: Yemin kefâreti hiç bir sûretle yemini bozmadan önce ödenemez, demişlerdir. Cumhûrun delîli bu hadîslerin zâhiri ve zekâtın vaktinden önce ödenmesinin câizliğine kıyaslamaktır.

Hadîsin metninde geçen "Zürâ" kelimesi "Zirve"nin çoğuludur. Zirve, her şeyin en yüksek kısmıdır. Burada develerin hörgüçleri kasdedilmiştir. Buradaki rivâyette Eş'ârîler'e üç deve verildiği bildirilmiştir. Bâzı rivâyetlerde beş deve verildiği ifâde edilmiştir. Rivâyetler arasında ihtilâf söz konusu değildir. Çünkü üç devenin verilmiş olması bundan fazla verilmediğini gerektirmez. Bir rivâyetteki fazlalık makbuldür."

Nevevî'den naklen verilen bilgi burada bitti.

Adî (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Müslim ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Bu zâtın hâl tercemesi 87 nolu hadîs bölümünde verilmiştir. Bu hadîsin metni bir önceki metinde de geçtiği için ayrı bir izahı gerekmez.

Mâlik el-Cüsemî'nin hadîsini Nesâî de rivâyet etmiştir. Nesâî'deki rivâyet daha uzundur ve meâlen şöyledir: Mâlik şöyle demiştir:

"Yâ Resûlallah! Nasıl davranacağımı bana bildir. Benim bir amcam oğlu var. Ben kendisine gidip bir şey istediğim zaman bana vermez ve sıla-ı rahim (yâni akrabalığın gereği olan iyilik) **etmez. Sonra bana muhtaç olur ve gelip benden bir şey ister. Ben de ona** (bir şey) **vermemeye ve sıla-ı rahim etmemeye yemin ettim. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **daha hayırlı olanı yapmamı ve yeminimin kefâretini ödememi emretti."**

Mâlik bin Nadla el-Cüşemî (Radıyallâhü anh) sahâbîdir. Râvisi oğlu Avf'dır. Dört sünen sahibleri onun hadîslerini rivâyet etmişlerdir Buhârî de Ef'alü'l-İbâd'da onun hadîslerini rivâyet etmiştir. (3)

---

(3) Hulâsa Sah. 368

(٨) باب من قال كفارتها تركها

8 — YEMİNİN KEFÂRETİ ONU TERKETMEKTİR DİYENİN BÂBI

٢١١٠ — حدثنا علي بن محمد . ثنا عبد الله بن نمير ، عن حارثة بن أبي الرجال ، عن عمرة ، عن عائشة ؛ قالت : قال رسول الله ﷺ « من حلف في قطيعة رحم ، أو فيما لا يصلح ، فبره أن لا يتم على ذلك » .

في الزوائد : في إسناده حارثة بن أبي الرجال ، متفق على تضعيفه .

TERCEMESİ

2110) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

— **«Akrabalık ilişkisini kesmek veyâ iyi olmayan başka bir şey için yemin eden kimsenin biri (yemininin gereğini yapması) o şeye israr etmemesi (bırakması) dır.»**

Not: Bunun senedinde bulunan râvi Hârise bin Ebi'r-Ricâl'ın zayıflığı üzerinde ittifak edildiği Zevâid'de bildirilmiştir.

٢١١١ — حدثنا عبد الله بن عبد المؤمن الواسطي . ثنا عون بن عمارة . ثنا روح ابن القاسم ، عن عبيد الله بن عمر ، عن عمرو بن شعيب ، عن أبيه ، عن جده ؛ أن النبي ﷺ قال « من حلف على يمين فرأى غيرها خيرا منها فليتركها . فإن تركها كفارتها » .

TERCEMESİ

2111) "... Amr bin Şuayb'ın dedesi (Abdullah bin Amr bin el-Âs) *(Radıyallâhü anhüm)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

— **«Kim bir şey için yemin edip de ondan başka bir şeyin daha hayırlı olduğunu bilirse, yeminini terketsin. Çünkü yeminini terk etmesi, o yeminin kefâretidir.»"**

İZAHI

İlk hadîs Zevâid türündendir. S i n d î bu hadîsin şerhinde şöyle der:

Hadîsin zâhirine göre; akraba ile iyi ilişkiyi kesmek için veyâ iyi olmayan başka bir şey için yemin eden kimsenin, yeminini ter-

ketmesi, yâni yeminini bozması, onun için kefâret yerine geçer ve artık ayrıca kefâret ödemesi gerekmez. Çünkü hadîste geçen "Birr" kelimesinin şer'î mânâsı, yemininin gereğinin ifâsıdır. Bir kimse yemininin gereğini îfa ettiği zaman, kefâret ödemesi gerekmez. Çünkü yeminine sadakat göstermiştir. Şer'an şer sayılan bir şey için yemin eden kimsenin, yeminini bozması, bu hadîsin zâhirine göre şer'an Birr sayılırsa, artık ne diye kefâret ödesin. Lâkin bu konuda vârid olan meşhur hadîslere göre bu tür yeminde bulunan kimsenin, hem yeminini bozması arzulanır, hem de kefâret ödemesi gerekir. Hâl böyle olunca buradaki Birr kelimesi şer'î mânâdan başka bir mânâya yorumlanmalıdır. Şöyle denilebilir: Böyle yemini bozmak, dînen matlûb olduğu için bu açıdan bir nevî Birr gibidir. Çünkü her yeminde dînen matlûb olan şey, yemine sadakat göstermek ve bozmamaktır. Fakat böyle yeminde dînen matlub olan şey yemini bozmaktır. Bu nedenle burada yemini bozmak, başka yeminlere sadakat göstermek gibidir. Bu benzetme ise kefâretin vâcibliğine ters düşmez. Gerek bu hadîs ve gerekse bundan sonra gelen hadîs sâbit ise böyle yorumlanmalıdır.

İkinci hadîsi E b û D â v û d da rivâyet etmiş ve şöyle demiştir: Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'dan vârid olan bütün hadisler; (bir şeye yemin edip de ondan başka bir şeyin daha hayırlı olduğunu bilen kimse yeminini bıraksın) "ve yemininin kefâretini ödesin" şeklindedir. Ancak isnadı bakımından mûteber olmayan hadîsler müstesnâ.

E b û D â v û d şunu demek ister: Hayırlı veyâ hayırsız bir işi için yemin eden bir kimse yeminini bozunca kefâret ödemesi gereklidir. İyi olmayan bir iş için ettiği yemini bozup iyi olanı îfa eden kimsenin yeminini terketmesi, iyi bir şey olmakla berâber kefâret ödeme mecburiyetini kaldırmaz.

Avnü'l-Mabûd yazarının beyânına göre Muhaddis M u h a m m e d İ s h a k e d - D e h l e v î hadîsin; "Çünkü kişinin yeminini terketmesi, yemininin kefâretidir" cümlesinin yorumlanması ile ilgili olarak şöyle demiştir: Yâni bu kişi şer bir iş için yemin etmekle günaha girmiştir. Bu günahın giderilmesi o yemini bozmakla sağlanır. Yeminini bozunca da kefâretin ödenmesi gerekir. Kefâret ödeme işi ayrı bir mes'eledir.

Hulâsa yapılması veyâ yapılmaması için yemin edilen bir şey iyi görülmeyip, yeminin bozdurulması hâlinde mutlaka kefâret ödenir. Bu bâbta rivâyet edilen hadîsler sahîh ise yukarda anlatılan şekilde yorumlanır.

(٩) باب كم يطعم فى كفارة اليمين

9 — YEMİN KEFÂRETİ NE KADAR YEDİRİLİR, BÂBI

٢١١٢ — حدثنا العبّاس بن يزيد. ثنا زياد بن عبد الله البكّائى. ثنا عمر بن عبد الله ابن يعلى الثّقفى عن المنهال بن عمرو، عن سعيد بن جبير، عن ابن عبّاس؛ قال: كفّر رسول الله ﷺ بصاع من تمر. وأمر النّاس بذلك. فمن لم يجد فنصف صاع من برّ.

فى الزوائد: فى إسناده عمر بن عبد الله بن يعلى، ضعيف.

TERCEMESİ

2112) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) kuru hurmadan bir sâ' yemin kefâreti ödedi ve insanlara bunu emretti. (bir sâ' kuru hurma) bulamayan kimse buğdaydan yarım sâ' verir."

Not: Bunun senedinde bulunan Ömer bin Abdillah bin Ya'lâ'nın zayıf olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

(١٠) باب من أوسط ما تطعمون أهليكم

10 — ÂİLENİZE YEDİRDİĞİNİZİN ORTALAMASINDAN (KEFÂRET VERİLMESİ) BÂBI

٢١١٣ — حدثنا محمّد بن يحيى. ثنا عبد الرّحمن بن مهدى. ثنا سفيان بن عيينة، عن سليمان بن أبى المغيرة، عن سعيد بن جبير، عن ابن عبّاس؛ قال: كان الرّجل يقوت أهله قوتا فيه سعة. وكان الرّجل يقوت أهله قوتا فيه شدّة. فنزلت: من أوسط ما تطعمون أهليكم.

TERCEMESİ

2113) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Âilesinin zahîresini (piyasada) bol olan maddelerden veren adamlar vardı ve âilesinin zahîresini (piyasada) güçlükle bulunan mad-

delerden veren de vardı. Bunun üzerine (yemin kefâreti olarak verilecek yiyecek maddesi hakkında); من اوسط ما تطعمون اهليكم = «Âilenize yedirdiğinizin ortalamasından» emr-i ilâhîsi indi."

İKİ BÂBTA GEÇEN İKİ HADÎSİN İZAHI

9. bâbta geçen hadîste yemin kefâretinin kuru hurmadan bir sâ olduğu bildirilmiştir. Bir sâ kuru hurma bulamayan kimsenin yarım sâ buğday vermesine âit hadîsin son kısmı, ifâde tarzının zâhirine göre İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın sözüdür. Bu kısmın Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ın buyruğundan olması da muhtemeldir.

Yemin kefâretinin 10 yoksulu yedirmek veyâ giydirmek, yâhut bir köleyi azadlamak olduğu ve bunlara gücü yetmeyenlerin üç gün oruç tutmaları olduğu aşağıda meâli yazılacak Mâide sûresinin 89. âyetinde bildirilmiştir. Kişi dilerse 10 yoksulu yedirir, dilerse onları giydirir, arzu ederse bir köleyi azadlar. Bunlardan istediğini tercih edebilir. Bunların hiç birisini vermeye gücü yetmezse üç gün oruç tutar.

Şu halde hadîste sözü edilen bir sâ kuru hurma veyâ yarım sâ buğday her yoksula verilen mikdardır. 10 yoksulu yedirmek gerektiğine göre bir yeminin kefâreti 10 sâ kuru hurma veyâ 5 sâ buğday olmuş olur.

DÖRT MEZHEB ÂLİMLERİNİN GÖRÜŞLERİ

1. Hanefiler'e göre 10 yoksulun her birisine yarımşar sâ buğday veyâ kuru hurma ve arpadan birisinden bir sâ ödenir. Buğday unundan da verilebilir. Bundan yine yarım sâ verilir. Arpa unundan bir sâ vermek de câizdir. Kişi dilerse buğday veyâ onun unundan yarım sâ'ın bedelini, yâhut kuru hurma veyâ arpa, yâhut arpa unundan bir sâ'ın bedelini verebilir.

Yukarda anılan gıda maddelerini veyâ bedelini ya on yoksula verir. Ya da bir yoksula 10 gün süre ile verir.

Kuru üzüm ve diğer hubûbattan da vermek câizdir. Yemin kefâretinin yukardaki meblâğlar olduğuna dâir bu görüşün, Ömer, Ali, Zeyd bin Sâbit, Nahaî, Şa'bî ve Sevrî (Radıyallâhü anhüm)'den de rivâyet edilmiştir.

2. Diğer üç mezheb imamlarının görüşüne göre yemin kefâreti her yoksula bir müd olmak üzere toplam on müddür.

Sâ ve müd hakkında geniş bilgi 1793 - 1794 nolu hadîslerin izahı bölümünde verilmiştir. Orada belirtildiği gibi sâ miktarı hakkında değişik görüşler vardır:

1. Hanefîler'e göre bir sâ 1040 dirhemdir. Bir dirhem de 3,12 gr. kabul edilirse 1040 × 3,12 = 3244,8 gr. eder. Şu halde bir sâ, yaklaşık olarak 3250 gr. buğday ve arpa gibi hububat alan bir hacim ölçeğidir.

2. Şâfiîler'den Nevevî ve Hanbelîler'e göre bir sâ 685 5/7 dirhemdir. Bir dirhem 3,12 gr. kabul edilirse bir sâ: 685 5/7 × 3,12 = 2139,42 gr. buğday gibi hubûbat alan bir hacim ölçeğidir.

3. Mâlikîler'e göre bir sâ 682,66 dirhemdir. Bir dirhem 3,12 gr. kabul edilirse bir sâ: 682,66 × 3,12 = 2129,92 gr. buğday gibi bir hubûbat alan hacim ölçeğidir.

Müd ise sâ'ın dörtte biri büyüklüğünde olan bir hacim ölçeğidir. Yukarda anlatıldığı gibi yemin kefâretinin bir çeşidi, 10 yoksulu yedirmektir. Beher yoksula ne kadar yiyecek maddesi verileceği husûsunda mevcut ihtilâfı özlü olarak hatırlatayım:

1. İbn-i Abbâs, İbn-i Ömer, Zeyd bin Sâbit, Saîd bin el-Müseyyeb, Kâsım bin Muhammed, Süleyman bin Yesâr, Atâ, el-Hasan, Mâlik ve Şâfii'ye göre o memleket halkının zahîresinin çoğu hubûbatın hangisinden ise ondan her yoksula bir müd verilir. Şu halde 10 yoksula toplam 10 müd verilir.

2. Ömer, Ali, Âişe ve Irak âlimlerine göre her yoksula iki müd, yâni yarım sâ buğday verilir. Buna göre 10 yoksula toplam 20 müd, yâni 5 sâ buğday verilir.

3. Ebû Hanîfe, Şa'bî, Nahai, Saîd bin Cübeyr ve Mücâhid'e göre her yoksula yarım sâ buğday veyâ bir sâ arpa, kuru üzüm, kuru hurma gibi bir yiyecek maddesi verilir.

4. Ahmed bin Hanbel'e göre her yoksula buğdaydan bir müd veyâ arpa ve kuru hurma gibi bir maddeden yarım sâ, yâni iki müd verilir.

Bir yemin kefâretinin tamamını bir günde tek bir yoksula vermenin câiz olmadığı husûsunda ittifak vardır. Bir günde 10 yoksula veyâ 10 günde ayni yoksula vermek ise câizdir.

Dört mezheb âlimlerinin bu konu ile ilgili değişik görüşleri ve kefâretin mûteber sayılması için birtakım değişik şartları vardır. Bu husus için fıkıh kitablarına baş vurmak gerekir.

İkinci hadîste bir parçası anılan M â i d e sûresinin 89. âyetinin tamamının meâli şöyledir:

«Allah sizi rastgele yeminlerinizden dolayı muaheze etmez ve lâkin bile bile ettiğiniz yeminlerden ötürü hesab sorar. (İşte bile bile edip bozduğunuz) **yeminin kefâreti, âilenize yedirdiğinizin ortalamasından on yoksulu yedirmek yâhut giydirmek veyâhut bir köleyi âzadlamaktır.** (Bu kefâreti) **bulamayan, üç gün oruç tutar. İşte yeminlerinizin kefâreti budur. Yeminlerinizi koruyun** (Pek yemin etmeyin - ettiğiniz yemini bozmak daha hayırlı değilse bozmayın). **Şükredersiniz, diye Allah size böylece âyetlerini açıklıyor.»**

Bu âyet-i kerîme'de yeminin dört çeşit kefâretine temas buyuruluyor. Bunlardan birisi 10 düşkünü yedirmektir. Diğeri 10 yoksulu giydirmektir. Bir başkası bir köleyi âzadlamaktır. Bu üç nevî arasında bir sıralama yoktur. Yâni yeminini bozan kişi bunlardan dilediğini seçer. Şâyet bunlardan hiç birisini yapamazsa üç gün oruç tutar.

10 yoksulu yedirmekle ilgili gerekli bilgiyi yukarda verdik.

10 yoksulu giydirmeye gelince, âlimler bu hususta ihtilâf etmişlerdir:

H a n e f î l e r ' e göre en az üç ay giyilebilecek ve gövdenin tamamını veyâ çoğunu örtebilecek bir elbise olmalıdır. Kadına verilirse buna baş örtüsü de eklenmelidir.

İ b n - i A b b â s, e l - H a s a n, M ü c â h i d, A t â, T â v û s ve Ş â f i î ' ye göre elbise denilebilecek bir parça giydirmek gerekir.

M â l i k ve A h m e d ' e göre verilecek elbisenin namazda örtülmesi gerekli vücud kısmını örtecek bir elbise olması gerekir ki, erkeğe bir, kadına iki parça elbise verilir.

Başka görüş beyân edenler de vardır.

Köle ile ilgili ayrıntılı bilgi vermeye bugün için gerek görmüyorum. Çünkü memleketimizde bugün için köle bulunamıyor.

Bunlardan hiç birisini bulamayan kimse üç gün oruç tutmakla mükelleftir. Bu orucun ard arda tutulmasının gerekliliği husûsunda da ihtilâf vardır:

İbn-i Abbâs, Mücâhid, Atâ, Katâde, Ebû Hanîfe, Ahmed ve bir kavlinde Şâfiî'ye göre orucun üst üste tutulması gereklidir.

El-Hasan, Mâlik ve diğer bir kavlinde Şâfiî'ye göre oruç aralıklı da tutulabilir. Ard arda tutulması daha efdaldir.

(١١) باب النهى أن يستلجّ الرجل فى يمينه ولا يكفر

11 — ERKEĞİN (ÂİLE FERDLERİNE ZARAR VEREN) YEMİNİNDE İNAD VE İSRAR ETMESİNDEN VE KEFÂRET ÖDEME (ÇARESİN)DEN İMTİNÂ ETMESİNDEN NEHİY BÂBI

٢١١٤ — حدّثنا سُفْيَانُ بْنُ وَكِيعٍ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ حُمَيْدٍ الْمَعْمَرِيُّ ، عَنْ مَعْمَرٍ ، عَنْ هَمَّامٍ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ : قَالَ أَبُو الْقَاسِمِ ﷺ « إِذَا اسْتَلَجَّ أَحَدُكُمْ فِي الْيَمِينِ فَإِنَّهُ آثَمُ لَهُ عِنْدَ اللهِ مِنَ الْكَفَّارَةِ الَّتِي أُمِرَ بِهَا » .

حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَىٰ . ثنا يَحْيَىٰ بْنُ صَالِحٍ الْوُحَاظِيُّ . ثنا مُعَاوِيَةُ بْنُ سَلَّامٍ ، عَنْ يَحْيَىٰ بْنِ أَبِي كَثِيرٍ ، عَنْ عِكْرِمَةَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، نَحْوَهُ .

TERCEMESİ

2114) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Ebü'l-Kasım (Muhammed) *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Sizden birisi (âile ferdlerine zarar verecek bir şey için ettiği) yeminde inad ve israr ettiği zaman şüphesiz bu israrı ve inadı (kendi yeminini bozup da) emrolunduğu kefâreti ödemesine nazaran onun için Allah katında daha çok günahtır.»

Bu hadis, ikinci bir senedle de İbn-i Mâceh'e ulaşmıştır."

İZAHI

Bu hadîsi Buhârî ve Müslim de rivâyet etmişlerdir. Adamın ettiği yeminin onun âile ferdleri aleyhinde olduğu Buhâ-

r î ile M ü s l i m ' in rivâyetlerinde sarâhaten belirtildiği için bu durumu tercemede dikkate aldım. Yâni bir erkek bir şey için yemin eder ve yeminini bozmak istemez fakat onun yeminini bozmaması âile ferdlerini mütazarrir ederse, yeminini bozup kefâretini ödemesi gerekir. Yeminini bozması ile işlediği günahı kefâret ödemek sûreti il gidermiş olur. Yemininde israr etmesi hâlinde âile ferdleri zarar gördüğü için erkek daha fazla günaha girmiş olur.

N e v e v î bu hadîsin şerhinde şöyle der:

Yâni adam, âile ferdleri ile ilgili bir yemin eder ve yeminini bozmaması âile ferdlerine zarar verir, yeminini bozması da onu haram bir şey işlemesine sokmaz ise en üygun olanı onun yeminini bozup kefâretini ödemesidir. Eğer adam: Ben yeminimi bozmak sûreti ile günaha girmem, yeminimi bozmak vebâlından sakınırım ve böyle yapmanın benim için vebâl olmasından korkarım, derse bu düşünüşü ile hatâ etmiş olur. Bilâkis onun yeminini bozmamakta israr etmesi ve âile ferdlerini zararda tutmasının günahı, onun yeminini bozmasının günahından daha çoktur.

Hadîsin zâhirine göre adamın yeminini bozması da günahtır, fakat bozmaması daha günahtır. Halbuki bu durumda yemini bozmakta günah yoktur. Hadîsteki ifâde tarzı adamın anlayışına göredir. Adam öyle sandığı için öyle ifâde edilmiştir. Aslında bu durumda yemini bozmakta bir günah söz konusu değildir. Şu halde kasdedilen mânâ şöyle olur: Yâni yeminini bozmakta bir günah olsa bile, yeminde inad ve israr etmek daha çok günahtır. Yukarda belirtildiği gibi, adamın yeminini bozması başka bir yönden onu günaha sokmuyor ise hüküm böyledir.

(١٢) باب إبرار القسم

12 — YEMİN EDEN KİŞİNİN YEMİNİNİN GEREĞİNE İLGİLİLERİN RİÂYET ETMESİ BÂBI

Bu bâbın başlığında geçen iki kelimenin açıklamasını yaptıktan sonra hadîslerin tercemesine geçmek daha uygundur. Çünkü bu açıklama tercemenin daha kolay anlaşılmasına yardımcı olur.

Muksim: Kasem eden, yemin eden, demektir.

İbrâr: Kişinin ettiği yemininin bozulmamasına riâyet etmek ve onun yemininin korunmasına yardımcı olmaktır. Bunu bir misal ile aydınlatalım: Bir adam bir kimseye: Vallahi şu işi yapacaksın veyâ falan yere gitmeyeceksin, diye yemin eder. Bu örnekte, muhâtab o işi

yaparsa veyâ denilen yere gitmezse, adamın yeminine riâyet etmiş olur ve yemininin bozulmamasına yardımcı olmuş olur. İşte muhâtabın, bu şekilde söz konusu yemine riâyet etmesine ve yemin sahibinin yeminini bozdurmamasına **İbrâr** denilir. Biz tercemede **İbrâr** kelimesini kullanacağız. Maksad bu mânâdır.

٢١١٥ – حدثنا علي بن محمد. ثنا وكيع، عن علي بن صالح، عن أشعث بن أبي الشعثاء، عن معاوية بن سويد بن مقرن، عن البراء بن عازب؛ قال: أمرنا رسول الله ﷺ بإبرار المقسم.

TERCEMESİ

2115) "... Berâ bin Âzib *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **yemin eden kimseyi ibrâr etmemizi** (yeminin gereğine riâyet etmemizi) **emretti.**"

İZAHI

Bu hadîsi N e s â î de rivâyet etmiştir. Hadîsin mânâsı şudur:

Bir adam bir kimsenin bir şey yapması isteği ile yemin ederse ve o isteğin yerine getirilmesinde bir sakınca yoksa, isteğin yerine getirilmesi ve böylece adamın yemininin korunması müstehab olarak emrolunmuştur. Bu istek bir şeyin yapılmaması yolunda da olabilir. Hüküm aynidir.

Başkasının bir şeyi yapması veyâ yapmaması ile ilgili olarak yapılan yeminin hükmü ve ilgilinin o yemine riâyet etmesinin hükmü hakkında fıkhî görüşler bundan sonraki hadîsin izahı bölümünde verilecektir.

٢١١٦ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا محمد بن فضيل، عن يزيد بن أبي زياد، عن مجاهد، عن عبد الرحمن بن صفوان، أو عن صفوان بن عبد الرحمن القرشي؛ قال: لما كان يوم فتح مكة جاء بأبيه. فقال: يا رسول الله! اجعل لأبي نصيبا من الهجرة. فقال «إنه لا هجرة» فانطلق فدخل على العباس فقال: قد عرفتني؟ فقال: أجل. فخرج العباس في قميص ليس عليه رداء، فقال: يا رسول الله! قد عرفت فلانا والذي

بَيْنَنَا وَبَيْنَهُ . وَجَاءَ بِأَبِيهِ لِتُبَايِعَهُ عَلَى الْهِجْرَةِ . فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « إِنَّهُ لَا هِجْـرَةَ »
فَقَالَ الْعَبَّاسُ : أَقْسَمْتُ عَلَيْكَ . فَمَدَّ النَّبِيُّ ﷺ يَدَهُ ، فَمَسَّ يَدَهُ . فَقَالَ « أَبْرَرْتُ عَمِّي .
وَلَا هِجْرَةَ » .

حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى . ثنا الْحَسَنُ بْنُ الرَّبِيعِ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ إِدْرِيسَ ، عَنْ يَزِيدَ
ابْنِ أَبِي زِيَادٍ ، بِإِسْنَادِهِ ، نَحْوَهُ .

قَالَ يَزِيدُ بْنُ أَبِي زِيَادٍ : يَعْنِي لَا هِجْرَةَ مِنْ دَارٍ قَدْ أَسْلَمَ أَهْلُهَا .

في الزوائد : في إسناده يزيد بن أبي زياد ، أخرج له مسلم في التابعات ، وضعفه الجمهور .

TERCEMESİ

2116) "... Abdurrahman bin Safvân veyâ Safvân bin Abdirrahman el-Kureşî *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Mekke'nin fetih günü kendisi babasını huzûra getirerek :

— **Yâ Resûlallah! Babama hicret**(in faziletin)**den bir pay kıl, diye istekte bulundu. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

— **«Şüphesiz** (Mekke fethinden sonra) **hicret yoktur,» buyurdu. Teklif sâhibi oradan ayrılıp** (Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in amucası) **Abbas** (Radıyallâhü anh)'**ın yanına girdi ve :** (Yâ Abbâs!) **Sen beni tanıdın mı? dedi** (Ve isteğini ona da arzetti). **Abbâs : Evet** (seni tanıdım), **dedi ve Abbâs, ridâsını giymeden, bir gömlekle hemen çıkıp geldi ve :**

— **Yâ Resûlallah! Sen falan adamı** (yâni teklif sâhibini) **tanırsın, bizimle onun arasındaki münâsebeti de** (bilirsin). **Bu adam babasını, sana getirdi ki, hicret etmek üzere sen onunla** (yâni babası ile) **biat edesin, dedi. Bunun üzerine Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

— «(Mekke fethinden sonra) **Şüphesiz hicret yoktur» buyurdu.**

Abbâs (Radıyallâhü anh) **Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e :

— **Senin** (bu adamın babası ile biat etmen) **üzerine yemin ederim, dedi. Bunun üzerine Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **mübârek elini uzatıp adamın babasının eline dokundurdu ve :**

— «Amcamı ibrar ettim (yeminini yerine getirdim) ve hicret yoktur», buyurdu.

Bu hadîs ikinci bir senedle de İbn-i Mâceh'e ulaşmıştır.

Râvi Yezîd bin Ebî Ziyâd demiştir ki: Yâni halkı müslüman olmuş bir memleketten hicret yoktur."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Yezîd bin Ebî Ziyâd vardır. Müslim mütâba (yâni başka râvilerle teyid edilen) hadîslerde onun rivâyetlerini almıştır. Cumhûr ise onu zayıf saymıştır.

İ Z A H I

Bu hadîsin ilk râvisinin Abdurrahman bin Safvân mı, yoksa Safvân bin Abdirrahman mı olduğunda râvi tereddüd etmiştir.

Tekmile yazarı birinci cildin 238. sahifesinde beyan ettiğine göre Abdurrahman bin Safvân bin Kudâme el-Cümhî (Radıyallâhü anh)'ı İbn-i Hibbân sahâbiler arasında zikretmiştir. Bu zât Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'dan ve Ömer bin el-Hattâb (Radıyallâhü anh)'den rivâyette bulunmuş olup râvisi de Mücâhid'dir. Ebû Dâvûd ile İbn-i Mâceh onun hadîslerini rivâyet etmişlerdir. Fakat Hulâsa'nın beyânına göre Buhârî, bu zâtın sahâbiliğinin sâbit olmadığını söylemiştir. Safvân bin Abdirrahman'a gelince, Hulâsa'da böyle bir isme rastlamadım. Ebû Dâvûd Hacc'ın el-Mültezem bâbında Mücâhid yolu ile Abdurrahman bin Safvân'dan hadîs rivâyet etmiştir. Bu duruma göre bu hadîsin râvisinin Abdurrahman bin Safvân olması ihtimali bence kuvvetli görülmektedir. Allah daha iyi bilir.

Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu hadîste Mekke fethinden sonra, Mekke'den Medîne'ye gitmenin hicret sayılmayacağını ve hicret fazîletini kazandırmayacağını belirtmiştir.

İslâm'da hicret iki kısımdır: Birisi tehlikeli yerden emniyetli yere hicret etmektir. İslâmiyet'in ilk günlerinde Mekke'den Habeşistan'a yapılan iki hicret ve Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in Mekke'den Medîne'ye hicret ettiği dönemdeki hicret bu nevîdendir. Diğeri küfür diyarından İslâm diyarına yapılan hicrettir. Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in hicret döneminden sonra ve henüz Mekke fethedilmemiş iken Mek-

ke'den Medine-i Münevvere'ye yapılan hicret de bu nevîdendir. Bu dönemde yalnız Medîne'ye yapılan hicret İslâmî hicret sayılırdı. Mekke fethedildikten sonra bu belde artık bir İslâm beldesi olduğu için buradan Medîne'ye gidip orada yerleşmek hicret sayılmaz. Fakat küfür diyarından İslâm diyarına göç etmek yine hicret sayılır ve buna muktedir olan kimse için hicret etmek vâcibtir.

Hz. Abbâs (Radıyallâhü anh) bu durumu bilmediği için Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e ısrarda bulunmuş, ilgili zâtın muhâcir sayılması için Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve'sselâm)'in biat etmesi ricâsını tekrarlamış ve bu ricânın kabulü için yemin etmiştir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) amcasının yeminini yerine getirmek üzere bu zâta elini uzatıp onun eline dokundurmakla beraber, hicret olmadığını bildirmiştir.

BAŞKASININ BİR İŞ YAPMASI VEYÂ YAPMAMASI İSTEĞİ İLE YAPILAN YEMİNİN HÜKMÜ

Abdurrahman el-Cezerî, dört mezhebin fıkhına âit kitabının yemin bölümünde özetle şöyle der:

1. Hanefî mezhebine göre hüküm şöyledir: Bir kimse başka bir kimseye: Vallâhi sen şöyle yapacaksın. Veyâ sen şöyle yapmıyacaksın, derse durum tetkik edilir. Eğer yemin edenin maksadı; kendisinin yemin etmesi değil de muhâtaba yemin verdirmek ise, bu söz yemin sayılmaz ve ikisine de bir şey lâzım gelmez. Şâyet yemin edenin maksadı kendisinin yemin etmesi ise veyâ hiç bir şeye niyet etmemiş ise, bu söz onun için yemindir ve muhatabı kendisine uymazsa, yemini bozulmuş olur, dolayısıyla kefâret ödemesi gerekir.

Eğer adam, muhatabına: Kasem ettim sen şu işi yapacaksın veyâ Allah'a kasem ettim sen şu işi yapacaksın veyâhut Allah'a yemin ederim, yâhut Allah'ın adı ile şehâdet ederim sen şunu yapacaksın, derse bu söz yemindir. Bu tür yemini yaparken; عَلَيْكَ = "Senin üzerine" kelimesini yeminine eklesin veyâ eklemesin netice değişmez. Muhâtabı kendisine uymazsa yemin edenin kefâret ödemesi gerekir. Fakat muhataba hiç bir şey lâzım gelmez. Eğer yemin eden adamın maksadı muhatabın o işi yapıp yapmayacağını sorup öğrenmek ise ve yemin etmek değilse o takdirde bu söz yemin sayılmaz.

2. Şâfiî mezhebine göre hüküm şudur: Bir kimse bir kimseye: Senin üzerine Allah'a kasem ederim veyâ Allah adı ile senden dilerim ki sen şu işi yapacaksın, derse duruma bakılır. Eğer yeminci

bu sözle yemin etmeye niyet etmiş ise, bu söz yemindir. Muhatab ona uymazsa yemin sahibi kefâret ödemekle mükelleftir. Eğer yemincinin gâyesi muhataba yemin ettirmek, yâhut muhatab nezdinde aracılık etmek ise veyâ hiç bir şeye niyet etmemiş ise bu söz yemin sayılmaz. Yemincinin maksadı kendisinin yemin etmesi ise muhâtabın ona uyması sünnettir. Çünkü uymazsa yeminci kefâret ödemekle mükellef olur. Ancak yemincinin isteği sakıncalı ise ona uymak söz konusu olmaz.

3. Hanbelî mezhebine göre hüküm şöyledir: Bir kimse başkasına: Vallâhi sen şu işi yapacaksın veyâ falan işi yapmayacaksın, derse, sonra muhâtabı kendisine uymazsa, yeminci yeminini bozmuş sayılır ve kefâret ödemesi gerekir. Muhâtaba bir şey lâzım gelmez. Eğer: Şu işi yapmanı Allah adı ile senden isterim der ve bununla yemin etmek isterse, bu söz de yemin sayılır ve kefâret yine yeminciye âittir. Ama bu son sözle sırf aracılık kasdederse, yemin sayılmaz. Allah adını anarak dilekte bulunan bir kimsenin dileğini yerine getirmek sünnet olduğu gibi yukarda anılan şekillerde yemin eden adamın dileğine uymak da sünnettir. Ancak istenen şey meşrû değilse; yeminciye uymak söz konusu olamaz.

4. Mâlikiler'e göre de hüküm şöyledir: Bir kimse bir başkasına: Allah adına senin üzerine yemin ettim ki sen şöyle yapasın veyâ şöyle yapmayasın, derse ve muhâtabı kendisine uymazsa, yemincinin yemini bozulmuş olur ve kefâret ödemesi gerekir. Muhâtaba bir şey gerekmez. Şâyet adam: Senin üzerine kasem ettim, derse hüküm yine böyledir. Ancak bu söz ile yemin kasdedilmemiş ise meşhur kavle göre, bu söz yemin sayılmaz. Kezâ: Senin şu işi yapmanı Allah adı ile senden isterim, der ve bununla yemin etmeye niyet etmezse, en sahih kavle göre bu söz yemin sayılmaz.

Yukarda anılan bütün şekillerde muhâtabın yeminciye veyâ dilekçiye uyması mendubtur. Bilhassa uymaması hâlinde kefâret ödeme durumu olan yeminlerde muhâtabın uyması daha kuvvetli bir mendubtur.

(١٣) باب النهي أن يقال ما شاء الله وشئت

13 — ALLAH'IN DİLEDİĞİ VE SENİN DİLEDİĞİN, SÖZÜNÜ SÖYLEMEKTEN NEHİY BÂBI

٢١١٧ — حدثنا هشام بن عمار . ثنا عيسى بن يونس . ثنا الأجلح الكندي ،

عَنْ يَزِيدَ بْنِ الْأَصَمِّ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِذَا حَلَفَ أَحَدُكُمْ، فَلَا يَقُلْ : مَا شَاءَ اللهُ وَشِئْتَ . وَلَـٰكِنْ لِيَقُلْ : مَا شَاءَ اللهُ ثُمَّ شِئْتَ » .

في الزوائد : في إسناده الأجلح بن عبدالله ، مختلف فيه . ضعفه الإمام أحمد وأبو حاتم والنسائي وأبو داود وابن سعد . ووثقه ابن معين ويعقوب بن سفيان والعجلي وباقي رجال الإسناد ثقات .

TERCEMESİ

2117) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

— **«Biriniz yemin ettiği zaman Allah'ın dilediği ve senin dilediğin, demesin. Lâkin Allah'ın dilediği, sonra senin dilediğin, desin.»**"

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde bulunan râvî Eclah bin Abdillah'ın sıkalığı ihtilâflıdır : İmam Ahmed, Ebû Hâtim, Nesâî, Ebû Dâvûd ve İbn-i Sa'd onu zayıf görmüşler. İbn-i Muin, Yâkub bin Süfyân ve el-İcli de onu sıka saymışlardır. Senedin kalan râvileri sıkâ zatlardır.

٢١١٨ — حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ ، عَنْ رِبْعِيِّ بْنِ حِرَاشٍ ، عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ ؛ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ رَأَى فِي النَّوْمِ أَنَّهُ لَقِيَ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ فَقَالَ : نِعْمَ الْقَوْمُ أَنْتُمْ لَوْلَا أَنَّكُمْ تُشْرِكُونَ . تَقُولُونَ : مَا شَاءَ اللهُ وَشَاءَ مُحَمَّدٌ . وَذَكَرَ ذٰلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ « أَمَا وَاللهِ ! إِنْ كُنْتُ لَأَعْرِفُهَا لَكُمْ . قُولُوا : مَا شَاءَ اللهُ ثُمَّ شَاءَ مُحَمَّدٌ » .

حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي الشَّوَارِبِ . ثنا أَبُو عَوَانَةَ ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ ، عَنْ رِبْعِيِّ بْنِ حِرَاشٍ ، عَنِ الطُّفَيْلِ بْنِ سَخْبَرَةَ ، أَخِي عَائِشَةَ لِأُمِّهَا ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، بِنَحْوِهِ .

في الزوائد : رجال الإسناد ثقات على شرط البخاري .

TERCEMESİ

2118) "... Huzeyfe bin el-Yemân *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Müslümanlardan bir adam, rüyâsında ehl-i kitâb'dan bir adamla karşılaşmış ve ehl-i kitab olan adam ona : Allah'a ortak koşmanız olmazsa siz (müslümanlar) ne güzel insanlarsınız. Siz Allah'ın dile-

diği ve Muhammed'in dilediği, diyorsunuz, demiştir. Müslüman adam da sonra rüyâsını Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e anlatmış, bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

— «Bilmiş olun ki Vallâhi şüphesiz siz (müslümanlar)ın bu kelimeyi kullandığınızı bilmiyordum. Şöyle deyiniz:

"Allah'ın dilediği sonra Muhammed'in dilediği." buyurdu.

... Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın ana bir erkek kardeşi Tufeyl bin Sahbere (Radıyallâhü anh) de bu hadîsin mislini Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den rivâyet etmiştir."

Not : Bu senedin râvilerinin Buhârî'nin şartı üzerine sıka oldukları, Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

Zevâid yazarı bu iki hadîsi de Zevâid türünden saymıştır. E l - H â f ı z ise el-Fetih'te bu iki hadîsin A h m e d ve N e s â î tarafından da rivâyet edildiğini bildirmektedir. N e s â î ' nin Müctebâ isimli süneninde bunlara rastlamadım. Her halde büyük süneninde rivâyet edilmiştir.

İkinci hadîsteki; لأَعْرِفُهَا cümlesinde baskı hatâsı olarak bir hemzenin eksik olduğu kanaatındayım. Bu cümledeki müzari fiili olumlu olarak görülmektedir. Kanımca olumsuz olması uygundur. Ben tercemede olumsuz olarak mânâlandırdım. Bu fiil olumsuz olursa cümlenin mânâsı şöyle olur: **"Ben siz müslümanların bu kelimeyi** (yâni Allah'ın dilediği ve Muhammed'in dilediği, sözünü) **kullandığınızı bilmiyor idim."**

Bu fiil olumlu olunca **"Bilmiyor idim"** yerine **"Biliyor idim"** demek gerekir ki bunun bozukluğu açıktır. Bu fiil olumlu olarak müellif tarafından rivâyet edildiği farz edilirse cümleyi şöyle mânâlandırmak gerekir: **"Ben siz (müslümanlar)a bu kelimenin doğrusunu târif etmiş olayım."** Ehlinin mâlumu olduğu üzere, bu mânâ mezkûr cümleden güçlükle çıkarılabilir.

Yukarda ifâde ettiğim gibi kalem hatâsı olarak bir hemze eksik ise cümlenin mânâsı açıktır. Şöyle ki: Yâni siz müslümanların konuşmanızda böyle bir kelime kullandığınızı bilmiyordum, sözlerinize dikkat etmediğim için bu kelimenin ağzınızdan çıktığından haberim yoktur. Eğer haberim olmuş olsaydı sizi menederdim.

Hulâsa bu sözü söylemenin hatâlı oluşu sırf anılan müslümanın rüyâsına dayanmıyor. Allah ile kulunun denk tutulması kokusunu veren çirkin bir kelime olduğu için yasaklanmıştır.

İlk hadîs de bu sözün doğrudan yasaklanmış olduğunu gösterir. A h m e d ' in rivâyet ettiği bir başka hadîse göre :

"Bir adam Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e :

Allah'ın dilediği ve senin dilediğin, demiş bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **adama :**

«Sen beni ve Allah'ı denk mi ettin? Hayır, bilâkis yalnız Allah'ın dilediği» buyurmuştur."

«Allah'ın dilediği, sonra senin dilediğin» ifâdesinin meşrû kılınmasının sebebine gelince, Allah Teâlâ'nın dilemesi, kulun dilemesinden önce tahakkuk eder. Bu ifâde de o tahakkuka uygundur.

(١٤) باب من ورّى في يمينه

14 — YEMİNİNDE TEVRİYE EDENİN (HÜKMÜNÜN BEYÂNI) BÂBI

٢١١٩ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا عبيد الله بن موسى ، عن إسرائيل ،
ح وحدثنا يحيى بن حكيم ، عن عبد الرحمن بن مهدي ، عن إسرائيل ، عن إبراهيم
ابن عبد الأعلى ، عن جدته ، عن أبيها سويد بن حنظلة ؛ قال : خرجنا نريد رسول الله
ﷺ ومعنا وائل بن حجر . فأخذه عدو له . فتحرج الناس أن يحلفوا . فحلفت أنا
أنه أخي . فخلى سبيله . فأتينا رسول الله ﷺ . فأخبرته أن القوم تحرجوا أن يحلفوا
وحلفت أنا أنه أخي . فقال « صدقت . المسلم أخو المسلم » .

T E R C E M E S İ

2119) "... Süveyd bin Hanzala *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Biz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'i ziyâret etmek üzere** (yola) **çıktık. Berâberimizde Vâil bin Hücr de var idi.** (Yalda) **Vâil'i bir düşmanı yakaladı. Arkadaşlar** (Vâil'i kurtarmak için) **yemin etmeyi günah saydılar. Ben kendim yemin ederek : Bu benim kardeşimdir, dedim. Yeminim üzerine Vâil'in düşmanı onu serbest**

bıraktı. Sonra biz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına vardık. Ben, arkadaşlarımın yemin etmeyi günah saydıklarını ve Vâil'in, kardeşim olduğuna yemin ettiğimi O'na arz ettim. O, buyurdu ki:

«Doğru söz söylemişsin. Müslüman, müslümanın kardeşidir.»"

٢١٢٠ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا يزيد بن هارون. أنا هشيم، عن عباد بن أبي صالح، عن أبيه، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «إنما اليمين على نية المستحلف».

TERCEMESİ

2120) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

— «Yapılan yemin ancak yemin ettirenin niyeti üzerine (vâki)-dir.»"

٢١٢١ – حدثنا عمرو بن رافع. ثنا هشيم. أنبأنا عبد الله بن أبي صالح، عن أبيه، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «يمينك على ما يصدقك به صاحبك».

TERCEMESİ

2121) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Senin yeminin, arkadaşının (Yemin ettirenin) seni tasdik ettiği niyet üzerine (vâki) dir.»"

İZAHI

Tevriye: Bir sözden ilk anlaşılandan başka bir mânâyı kasdetmektir. Meselâ ilk hadîste râvinin kullandığı **"Bu benim kardeşimdir"** sözünden ilk anlaşılan mânâ, kan kardeşliğidir. Bununla din kardeşliği anlamını kasdetmek tevriye olur. Bâbın başında geçen Tevriye kelimesini anlattıktan sonra hadîslerin izahına geçelim:

Süveyd (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Ebû Dâvûd da rivâyet etmiştir. Bu hadîste ismi geçen Vâil bin Hucr (Ra-

dıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi 659. hadîsin izahı bölümünde geçmiştir. Süveyd bin Hanzala ise Kûfe'li sahâbîlerden olup bundan başka hadîsinin bilinmediği el-Münzirî tarafından ifâde edilmiştir. Nesebi ve hayatı hakkında da bir bilgi edinilemedi.

Hadîs, bir müslümanı bir zâlimin elinden kurtarmak için yeminde tevriye etmenin meşrû olduğuna ve bundan dolayı yemincinin kefâret ödemesinin gerekli olmadığına delâlet eder.

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın ilk hadîsini Müslim de rivâyet etmiş, ikinci hadisini Müslim, Tirmizî ve Ebû Dâvûd da rivâyet etmişlerdir.

Son hadîs metninde geçen "Sahîb" kelimesini "Arkadaş" diye terceme ettim. Bu kelimeden kasdedilen mânâ kişinin yemin etmesini teklif eden hasım, dâvâcı ve konuşmacıdır. Buna işâret etmek için "Yemin ettiren" ifâdesini ilâve edip parantez içine aldım.

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın bu iki hadîsi, yeminde tevriye etmenin faydasız olduğuna delâlet ederler. Yâni yemin teklif eden tarafın niyeti ve kasdettiği mânâ esastır. Yemin eden kimse başka bir mânâyı kasdederek tevriye etse bile bunun bir faydası yoktur.

Nevevi bu hadîsin şerhinde şöyle der:

"Hadîste geçen **Müstahlif**, yemin teklifinde bulunan kimsedir. Bu hadîs hâkimin yemin teklifine yorumlanır. Bir kimse başka bir kimseden dâvacı olup bir hak talebinde bulunduğunda, hâkim dâvalıya yemin tevcih eder de dâvalı, onun kasdettiği mânâdan başka bir şeye niyet etmek sûreti ile tevriye edip yemin ederse, tevriyenin bir yararı yoktur. Yemin hâkimin niyetine göre oluşur. Bu hükümde icmâ vardır. Bunun delîli bu hadîs ve icmâ'dır.

Şâyet hâkim veyâ vekili tarafından yemin teklif edilmediği zaman kişi yemin edip tevriyede bulunursa, tevriye yararlıdır ve kişi yemininden dolayı günah işlemiş olmaz. İster kimse yemin teklif etmemiş iken, o kendiliğinden yemin etsin. İster hâkim ve vekilinden başka bir kimse ona yemin teklifinde bulunsun, netice değişmez. Burada yemin teklifinde bulunan şahsın niyeti esas değildir. Hulâsa; Genellikle yemin edenin niyeti esastır. Ancak dâvalı olduğu zaman hâkim veyâ vekili tarafından kendisine yemin tevcih edildiği zaman edeceği yeminde, yemin ettirenin niyeti esastır. Kendisinin tevriye etmesi ona bir yarar sağlamaz. Hadîsten kasdedilen mânâ budur.

Bir dâvada hâkim yemin teklifinde bulunmamış iken, kişinin edeceği yeminde, kendisinin niyeti esastır.

Yukarda anlatılan hükümler, Allah'a yemin etmek hakkında olduğu gibi talâk ve âzadlamak hakkında da uygulanır. Şu farkla ki, H â k i m bir kimseye talâk veyâ âzadlamak yeminini tevcih etmeye yetkili değildir, ancak Allah adı ile yemin etmeyi teklif eder. Durum bu olunca hâkim herhangi bir dâvada, talâk veyâ âzadlamak yeminini teklif ettiği zaman, yemin edecek kişi tevriye edebilir. Bu tevriye yararlıdır.

Hâkim veyâ yetkili kılacağı kişiden başkasının tevcih edeceği yeminde, kezâ kimse yemin teklif etmemiş iken kişinin kendiliğinden edeceği yeminde, tevriyenin yararlı olduğunu yukarda anlattım. Şu da bilinmelidir ki, tevriyenin yararlı olduğu hallerde, yemin kefâretini çıkarmak gerekmez, ama edilen yemin ile herhangi bir kimsenin sâbit ve mevcut bir hakkı zâyi olursa ve hak yerini bulmazsa, şüphesiz o tevriye câiz değildir. Allah katında vebâli mûcibtir. Bu hususta da âlimlerin icmâı vardır.

K â d ı I y â z : Edilen yemin ile her hangi bir kimsenin hakkı zâyi olursa, yeminci tevriye de etse günahtan kurtulamaz. Bu hususta âlimler arasında bir ihtilâf yoktur, demiştir"

Avnü'l-Mabûd yazarı özetle şöyle der:

El-Kaarî: E b û H ü r e y r e ' nin hadîsinden maksat şudur: Yemin ettiren şahıs, yemin ettirme hakkına hâiz ise, onun niyeti mûteberdir. Yeminci başka bir şeye niyet edip tevriyede bulunursa, bununla günahtan kurtulamaz. A h m e d de böyle hükmetmiştir, der.

En-Neyl yazarı da: Bu hadîs delîldir ki, mûteber olan niyet yemin edenin değil, ettirenindir. Yemin ettiren kişi hâkim olsun, alacaklı olsun, fark etmez. Kezâ zâlim olsun, mazlûm olsun, doğru sözlü olsun, yalancı olsun hüküm aynidir. Bir kavle göre yemin ettiren şahıs yalancı ise mûteber olan onun niyeti değil, yemin edenin niyetidir, demiştir.

(١٥) باب النهى عن النذر

15 — NEZİR (ADAMAK)TAN NEHİY BÂBI

٢١٢٢ – حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ ، عَنْ مَنْصُورٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ
ابْنِ مُرَّةَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ : نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنِ النَّذْرِ . وَقَالَ « إِنَّمَا
يُسْتَخْرَجُ بِهِ مِنَ اللَّئِيمِ » .

TERCEMESİ

2122) "... Abdullah bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir: **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **adak adamayı men etti ve:**

«Bununla ancak cimriden (bir şey) **çıkarılmak istenir.» buyurdu."**

٢١٢٣ – حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُوسُفَ. ثنا عُبَيْدُ اللهِ عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِنَّ النَّذْرَ لَا يَأْتِي ابْنَ آدَمَ بِشَيْءٍ إِلَّا مَا قُدِّرَ لَهُ. وَلَكِنْ يَغْلِبُهُ الْقَدَرُ، مَا قُدِّرَ لَهُ. فَيُسْتَخْرَجُ بِهِ مِنَ الْبَخِيلِ. فَيُيَسَّرُ عَلَيْهِ مَا لَمْ يَكُنْ يُيَسَّرُ عَلَيْهِ مِنْ قَبْلِ ذَلِكَ. وَقَدْ قَالَ اللهُ: أَنْفِقْ أُنْفِقْ عَلَيْكَ».

TERCEMESİ

2123) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Şüphesiz, adak adamak, Âdem oğluna takdir edilmiş olandan başka bir şey getirmez. Lâkin kendisi için takdir edilmiş olan şey ona güç gelir. (Bunun üzerine adak adar) **ve nezir sebebi ile cimriden bir şey çıkarılmak istenir. Böylece nezirden önce ona kolay olmayan şey** (nezirle) **kolaylaştırılır. Halbuki Allah Teâlâ: "İnfak et** (malını hayır yoluna harca. Eğer infâk edersen) **ben** (de) **sana infâk ederim** (mal veririm)**", buyurmuştur.»"**

İZAHI

İlk hadîsi T i r m i z î hâriç, Kütüb-i Sitte sâhiblerinin hepsi rivâyet etmişlerdir. Bâzı rivâyetlerde "Leîm" kelimesi yerine "Bahîl" kelimesi bulunur. Bunun için bu kelimeyi "Cimri" diye terceme ettim. Leîm kelimesi lügatta "kınanan, kötü ve cimri" mânâlarına gelir. Burada cimri mânâsı kasdedilmiştir.

İkinci hadîs E b û D â v û d hâriç, Kütüb-i Sitte sâhiblerinin hepsi tarafından rivâyet edilmiştir.

İlk hadîste adak adamanın yasak olduğu bildirilmiştir. H a t t â b î şöyle demiştir:

Bu hüküm, ilmin garib bir bölümüdür. Çünkü nezir yasaklanıyor ve yapıldığı takdirde îfâsı vâcib kılınıyor. Ş â f i î l e r ' in ek-

serisi, Mâlikîler ve Hanbelîler adak, adamanın mekruhluğuna hükmetmişlerdir. Şâfiîler'den Nevevî ise adak adamanın müstehab olduğunu söylemiştir. Kâdı Hüseyin, Mütevellî ve Gazâlî de böyle demişlerdir. Kurtubî, nezirin yasaklığına dâir hadîsleri, bir menfaatın elde edilmesi veyâ bir zararın def'i için yapılan nezirlere tahsis etmiş ve böyle yorumlayarak şöyle der: Bir adam; Eğer Allah benim hastama şifâ verirse sadaka vermek üzerime borç olsun, gibi bir nezir yaparsa, bu yasaktır ve hadîsler bu gibi nezirlere âittir. Çünkü adam sadaka vermeyi hastasının iyileşmesine bağlayınca, anlaşılıyor ki o, bu hayırı sırf Allah rızâsı için yapmıyor, bir menfaat karşılığı yapıyor. Nitekim eğer hastası iyileşmezse bu sadakayı vermiyecek. Bu davranış ise ancak cimrilere mahsûstur. Çünkü genellikle cimri kimse, malını hazır bir bedel ve menfaat karşılığında verir. Hadîsin «**Nezirle ancak cimriden bir şey çıkarılır**» cümlesi bu mânâya işârettir. Bir de şu durum vardır: Câhil adam zan ediyor ki ettiği nezir; onun dileğinin yerine gelmesini gerçekleştirir veyâ ettiği nezirden dolayı Allah onun dileğini yerine getirir. Câhil kişi böyle îtikad eder. İlk şık, sâhibini küfre yaklaştırır. İkinci şık da bâriz ve apaçık bir hatâdır. Hattâ el-Hâfız ikinci şıkkın da küfre yakın olduğunu söylemiştir.

Kurtubî daha sonra, hadîsteki nezirin yasaklığı âlimlerce mekruhluk mânâsına yorumlandığına dâir nakiller yapmış ve sonunda şöyle demiştir: Yukarda anlattığım sapık îtikad sâhibleri için bu yasaklama haramlık mânâsına ve böyle îtikadı olmayan kimseler için de mekruhluk anlamına yorumlamak daha uygundur. Yâni yukarda anlatılan sapık îtikad sâhiblerinin adak adamaları haramdır, böyle yanlış îtikadı olmayanların nezir etmeleri mekruhtur.

El-Hâfız, Kurtubî'nin bu tafsilâtını tasvib etmiştir. Nezrin yasaklığına dâir hadîsin râvisi İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın olayı da bu yorumu teyid eder. Çünkü bu olay bir menfaat karşılığı yapılan nezire âittir."

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinde de nezirin kaderi değiştirmediği, insan oğlunun kaderinde olan bir şeyi gidermediği, kaderinde olmayan bir şeyi sağlamadığı, kaderde bulunan bâzı şeylerin onu nezre sürüklediği ve böylece cimri kimsenin daha önce kolayca veremediği malını nezir dolayısıyla kolayca vermesine vesîle olduğu, halbuki Allah yolunda harcanan malın yerini Allah'ın doldurduğu bildirilmektedir.

Tuhfe yazarı şöyle der:

K â d ı I y â z : İnsanların âdeti nezirleri birtakım menfaatların elde edilmesine veyâ bâzı zararların def'ine bağlamaktır. Hadîs bunu yasaklar. Çünkü bu hâl cimrilerindir. Cömert kimse Allah yolunda bir hayır yapmak istediği zaman bunu hemen yapar. Cimri ise ancak bir çıkar için veyâ zarardan korunmak için yapar. Halbuki, nezir mukadder olmayan bir menfaat sağlamaz veyâ bir zararı önleyemez, demiştir.

T ı y b î de, K â d ı I y â z'ın yukarda anlatılan sözünün benzerini söyledikten sonra : Bu yasak böyle bir menfaat temini veyâ bir zararın def'i için yapılan nezirlere mahsustur. Her çeşit menfaat ve zararın Allah'ın takdiri ile olduğuna inanan kimseler ve nezirlerde bulunup da işleri kolaylaştıranın ancak Allah olduğunu bilen mü'minler için böyle bir yasaklama yoktur. Böyle inanan kimseler ettikleri nezirleri de yerine getirirler. Allah Kur'an-ı Kerîm'de nezirlerini îfâ edenleri; يُوفُونَ بِالنَّذْرِ . âyeti (4) ile över, demiştir.

DÖRT MEZHEBİN NEZİR HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

1. H a n e f î mezhebine göre, fıkıh kitablarında belirtilen şartları taşıyan nezirler sahîh ve meşrûdur.

2. Ş â f i î mezhebine göre; bir menfaat veyâ zarar düşünülmeden yapılan nezir ve bir menfaatın sağlanması veyâ bir zararın def'i şartına bağlı nezir bir ibâdet sayılır. Buna **Teberrür** nezri denir. Bir de **Lücâc = Husûmet** ve öfke hâlinde yapılan nezir vardır. Oluşması ve şartları için fıkıh kitablarına başvurmak gerekir.

3. H a n b e l i l e r'e göre nezir mekruhtur. Bununla beraber yapıldı mı îfâsı gerekir.

4. M â l i k i l e r'e göre bir nimete kavuşan veyâ bir zarardan kurtulan kimsenin Allah'a şükür mâhiyetinde yaptığı nezir mendubtur ve îfâsı farzdır. Fakat bir menfaatın temini veyâ bir zararın def'i şartına bağlı kılınan nezirin hükmü ihtilâflıdır. Bir kavle göre mekruh, diğer bir kavle göre câizdir. Ancak sözü edilen menfaatın temininde veyâ zararın def'inde nezirin bir rolü olduğuna inanarak kişinin nezir etmesi haramdır.

Her mezhebte konu ile ilgili geniş bilgiler olup izahı uzun sürdüğü için bu kadarla yetinelim.

(4) İnsan : 7

(١٦) باب النذر فى المعصية

16 — GÜNAH İŞLEMEYİ NEZRETMEK BÂBI

٢١٢٤ — حدثنا سهل بن أبي سهل. ثنا سفيان بن عيينة. ثنا أيوب عن أبي قلابة، عن عمه، عن عمران بن الحصين؛ قال: قال رسول الله ﷺ « لا نذر في معصية. ولا نذر فيما لا يملك ابن آدم ».

TERCEMESİ

2124) "İmrân bin Husayn *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Allah'a isyan etmek hakkında nezir yoktur ve Âdem oğlunun mâlik olmadığı bir şeyi nezretmesi yoktur.»"

٢١٢٥ — حدثنا أحمد بن عمرو بن السرح المصري أبو طاهر. ثنا ابن وهب. أنبأنا يونس، عن ابن شهاب، عن أبي سلمة، عن عائشة؛ أن رسول الله ﷺ قال « لا نذر في معصية. وكفارته كفارة يمين ».

TERCEMESİ

2125) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Allah'a isyan etmeyi (gerektiren kötü bir iş için) nezretmek yoktur. Bunun kefâreti bir yemin kefâretidir.»"

٢١٢٦ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا أبو أسامة، عن عبيد الله، عن طلحة ابن عبد الملك، عن القاسم بن محمد، عن عائشة؛ قالت: قال رسول الله ﷺ « من نذر أن يطيع الله فليطعه. ومن نذر أن يعصي الله فلا يعصه.

TERCEMESİ

2126) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kim Allah'a itaat etmeyi nezrederse O'na itaat etsin (nezrini yerine getirsin) **ve kim Allah'a isyan etmeyi nezrederse sakın O'na isyan etmesin** (nezrini yerine getirmesin).»"

İZAHI

İmrân (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Müslim ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Hadîsin açık mânâsı, bir günah işlemeyi nezretmek mûteber ve oluşmuş bir nezir sayılmaz. Kezâ kişi sâhib olmadığı bir malı nezretse, bu da oluşmuş ve sahîh bir nezir sayılmaz. Nevevî bu hadîsin şerhinde şöyle der:

"İçki içmek gibi bir günahı işlemeyi nezreden kişinin ettiği nezrin bâtıl olduğu, oluşmuş bir nezir sayılmadığı ve bu nezirden dolayı bir yemin kefâretini ödemenin gerekli olmadığı bu hadîsten anlaşılıyor. Ebû Hanîfe, Mâlik, Şâfiî ve âlimlerin cumhûru böyle demişlerdir. Ahmed'e göre böyle nezirde yemin kefâreti gerekir. Onun delîli ise Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın (2125 nolu) hadîsi ve İmrân bin Husayn (Radıyallâhü anh)'ın rivâyet ettiği ve Âişe'nin hadîsine benziyen başka hadîsidir. Bu iki hadîste, günah işleme nezrinin kefâretinin, bir yemin kefâreti olduğu bildirilmiştir. Cumhûr'un delîli ise İmrân bin Husayn (Radıyallâhü anh)'ın buradaki hadîsidir. Onun diğer hadisi muhaddis âlimlerin ittifakı ile zayıftır. Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın sözü edilen hadisi de zayıftır."

Avnü'l-Ma'bûd yazarı Nevevî'nin bu sözünü naklettikten sonra:

Lâkin, el-Hâfız: Ben diyorum ki Tahâvî ve Ebû Ali bin es-Seken **«Günah işleme nezrinin kefâreti bir yemin kefâretidir.»** meâlindeki hadîsin sahîh olduğunu söylemişlerdir. Bu itibarla bu hadisin zayıflığı üzerinde nerede ittifak vardır? demiştir.

Sindî de: Hadîs'in: **«Günah işlemeyi nezretmek yoktur»** cümlesinin mânâsı, böyle bir nezrin oluşmuş sayılmıyacağı değildir. Çünkü eğer mânâ böyle olsa, **«Böyle nezrin kefâreti, bir yemin kefâretidir.»** cümlesine münâsib olmaz. Bu itibarla ilk cümlenin mânâsı: **«Böyle nezrin yerine getirilmesi yoktur.»** demektir. Sahîh bâzı rivâyetlerde cümle böyle ifâde edilmiştir, demiştir.

Böyle nezrin kefâreti bir yemin kefâretidir, diye hükmeden Ahmed ve İshâk, Âişe (Radıyallâhü anhümâ)'nın 2125 sayılı hadîsini delil göstermişlerdir. **El-Mütaka**'da beyân edildiğine göre Ebû Hanîfe de böyle hükmetmiştir. Daha geniş bilgi aşağıda verilecektir.

Nevevî, İmrân (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin şerhinde şu bilgiyi de verir:

"Bu hadîste **«Âdem oğlunun mâlik olmadığı bir şeyi nezretmesi yoktur.»** cümlesi şöyle yorumlanır: Kişi nezrini kendisinin mülkiyeti altında olmayan belirli bir şeye bağlarsa, meselâ: Allah benim hastama şifâ verirse ben Allah için falancanın kölesini âzad etmemi nezrederim, derse bu nezir sahîh değildir. Kezâ falan adamın elbisesini veyâ evini sadaka ederim gibi kendisinin malı olmayan bir şeyi adarsa bu adak mûteber değildir.

Şâyet adam mâlik olmadığı bir şeyi boynunun borcu olarak nezrederse böyle nezir sahîhtir. Meselâ adamın kölesi yoktur ve bir köleyi satınalabileceği parası da yoktur. Bununla beraber: Allah benim hastama şifâ verir ise bir köleyi âzad etmeyi Allah için nezrederim, derse bu nezir sahîhtir. Hastası şifâ bulduğu takdirde bir köleyi âzad etmesi onun zimmetinde tahakkuk etmiş bir borç olur."

Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın ilk hadîsini E b û D â v û d ve T i r m i z î de rivâyet etmiş, O'nun ikinci hadîsini M ü s l i m'den başka **Kütüb-i Sitte** sâhiblerinin hepsi ve A h m e d rivâyet etmiştir.

T i r m i z î, Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın ilk hadîsini rivâyet ettikten sonra bunun sahîh olmadığını, çünkü Z ü h r î'nin bu hadîsi E b û S e l e m e'den işitmediğini ifâde etmiştir.

Tuhfe yazarı da özetle şöyle der:

"Bir günahı işlemeyi nezreden kişiye, bir yemin kefâretinin vâcib olup olmadığı husûsunda âlimler ihtilâf etmişlerdir. Cumhûr'a göre kefâret gerekmez. A h m e d, S e v r î, İ s h â k ve H a n e f î l e r ile Ş â f i i l e r'den bâzıları kefâretin vücûbuna hükmetmişlerdir.

Âlimler günah işlemeyi nezretmenin haramlığı husûsunda ittifak hâlindedirler. Bunların ihtilâfı sâdece böyle bir nezirden dolayı kefâret ödemenin vâcib olup olmadığı husûsundadır. Kefâretin vücûbuna hükmedenler bu bâbta rivâyet olunan hadîslere dayanmışlardır. Cumhûr bunların zayıf olduğunu söylemiştir. Bence bu hadîsler müteaddit olduğu ve müteaddit yollarla rivâyet edildiği için delîl olmaya elverişlidir."

Böyle haram bir nezirde bulunan kimse için en ihtiyatlı olanı, onun kefâret ödemesidir, denilebilir.

Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın son hadîsi ile ilgili olarak **Tuhfe** yazarı şunları söyler:

"Hadîs'in **"Allah'a itâat"** ifâdesi, dînen vâcib ve müstehab olan

ibâdetlerin hepsini kaplar. Dînen vâcib olan bir şey zâten vâcibtir. Bunun adanması şöyle olur: Meselâ, beş vakit namaz farzdır. Bunları ilk vakitte kılmak mümkün olduğu gibi vaktin ortalarında veyâ sonlarına doğru kılmak da câizdir. Bir kimse bunları vaktin ilk zamanında kılmayı nezrederse, ilk vakitte kılmak onun için vâcib olur. Müstehab ibâdetlerin adanması ile bunların vâcib olması durumu açıktır. Müstehab olan mâlî veyâ bedenî ibâdetler, bilindiği gibi müstehabtır, vâcib değildir. Fakat bir kimse bunlardan herhangi birisini nezrederse, bunu yapmak artık vâcib olmuş olur.

(١٧) باب من نذر نذرًا ولم يسمّه

17 — BİR ADAK ADAYIP DA ADAĞININ NE OLDUĞUNU BELİRTMEYEN KİMSENİN (ADAMASININ HÜKMÜNÜ BEYAN EDEN HADİSLER) BÂBI

٢١٢٧ — حدّثنا عليّ بن محمّد. ثنا وكيع. ثنا إسماعيل بن رافع، عن خالد بن يزيد، عن عقبة بن عامر الجهنيّ؛ قال: قال رسول الله ﷺ «من نذر نذرًا ولم يسمّه، فكفّارته كفّارة يمين».

TERCEMESİ

2127) "... Ukbe bin Âmir el-Cühenî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kim bir adak adayıp da onu tâyin etmezse o adağın kefâreti bir yemin kefâretidir.»"

٢١٢٨ — حدّثنا هشام بن عمّار. ثنا عبد الملك بن محمّد الصّنعانيّ. ثنا خارجة ابن مصعب عن بكير بن عبد الله بن الأشجّ، عن كريب، عن ابن عبّاس، عن النّبيّ ﷺ قال «من نذر نذرًا ولم يسمّه فكفّارته كفّارة يمين. ومن نذر نذرًا لم يطقه فكفّارته كفّارة يمين. ومن نذر نذرًا أطاقه فليف به».

TERCEMESİ

2128) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Kim bir adak adayıp da onu belirtmezse, o adağın kefâreti bir yemin kefâretidir. Kim gücünün yetmediği bir adak adarsa bunun kefâreti de bir yemin kefâretidir. Kim gücü dâhilinde bir adak adarsa onu yerine getirsin.»"

İ Z A H I

U k b e (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini M ü s l i m, T i r m i z î, E b û D â v û d ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir. Bâzı rivâyetlerde hadîsin: وَلَمْ يُسَمِّهِ = **«ve o adağı tâyin etmezse»** cümlesi yoktur.

Tuhfe yazarı U k b e (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin açıklaması bölümünde şöyle der:

"Adağın tâyin edilmemesi şöyle olur: Meselâ; Adam: Ben bir adak adadım veyâ: Bir adak benim üzerimde olsun, der ve bunun oruç mu, yoksa bir şey mi olduğunu belirtmez. İşte böyle bir nezrin kefâreti bir yemin kefâretidir. Bu hadîs, kefâretin belirsiz nezre âit olduğunun delîlidir.

M ü s l i m'in rivâyetinde yukardaki cümle yoktur. N e v e v î bu hadîsin şerhinde: "Âlimler bu hadîsten kasdedilen mânâ hakkında ihtilâf etmişlerdir. Arkadaşlarımızın cumhûru bu hadîsi **Lücâc** denilen adak nev'ine yorumlamışlardır. (Lücâc nezri, öfke veyâ münâkaşa hâlinde yapılan nezirdir.) Böyle bir adamada bulunan şahıs serbesttir, dilerse adağını yerine getirir, dilerse bunu yerine getirmez de bir yemin kefâretini öder.

M â l i k ve âlimlerden çok kimse veyâ âlimlerin çoğu bu hadîsi mutlak nezre (Yâni tâyin edilmeyen nezre) yorumlamışlardır. Yâni: Üzerime bir adak olsun, gibi belirsiz adak adayana âittir.

Hadîs fıkıhçılarından bir cemâat da bunu, bütün nezir nevilerine teşmil etmişler ve: Kişi ettiği bütün nezirlerde serbesttir, dilerse bunun yerine bir yemin kefâretini öder, demiştir." M ü s l i m'deki hadîs metni şöyledir: كَفَّارَةُ النَّذْرِ كَفَّارَةُ الْيَمِينِ = **«Nezrin kefâreti, yemin kefâretidir.»** N e v e v i, M ü s l i m'deki rivâyeti dikkate alarak bu görüşü benimsemiş olabilir. Ş e v k â n î ise şöyle der:

Zâhir olan yorum M ü s l i m'deki rivâyeti tâyin edilmemiş olan adak nevine tahsis etmektir. Çünkü M ü s l i m'deki rivâyet

mutlaktır. Diğer bâzı rivâyetler, tâyin edilmeyen adakla kayıtlıdır, mutlak olan rivâyeti kayıtlı olan rivâyete göre yorumlamak vâcibtir. Tâyin edilen adaklara gelince, eğer adayanın gücünün dışında kalan bir ibâdet ise, onun yerine bir yemin kefâreti ödenir. Şâyet adayanın gücü dâhilinde bir ibâdet ise bunu yerine getirmek gerekir. O ibâdet mâlî olsun, bedenî olun fark yoktur. Eğer yapılan adak bir günah işlemek ise, böyle bir nezir sahîh değildir ve bunun yerine kefâret ödemek de gerekmez. O günahın işlenemiyeceği de mâlûmdur. Eğer nezredilen şey mübah bir iş olup adayanın gücünün yettiği bir iş ise, zâhir olan hüküm bu tür nezrin mûteber sayılması ve yerine getirilmediği takdirde kefâretin ödenmesinin gerekliliğidir. Çünkü yaya olarak K â ' b e ' ye gitmeyi adayan kadın hakkında vârid olan hadîslerde bunun îfâsı emredilmiştir. Şâyet adanan mübah şey, adayanın gücü dışında bir şey ise, yine bir yemin kefâretinin ödenmesi gerekir. İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın 2128 nolu) hadîsi buna delâlet eder. Sahîh hadîslerden istifâde edilen hükümlerin hülâsası budur, demiştir."

Tuhfe'den naklen verilen bilgi burada sona erdi.

Avnü'l-Mabûd yazarı da N e v e v î ve Ş e v k â n î ' nin yukardaki sözlerini naklettikten sonra Ş e v k â n î ' nin yorumunun güzel olduğunu söylemiştir.

İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini E b û D â v û d da rivâyet etmiştir.

Bu hadîsle ilgili izah Ş e v k â n i ' nin yukardaki sözünden anlaşıldığı için buna eklenecek bir şey yoktur, denilebilir.

(١٨) باب الوفاء بالنذر

18 — NEZRİN YERİNE GETİRİLMESİ BÂBI

٢١٢٩ - حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. نا حفص بن غياث، عن عبيد الله بن عمر، عن نافع، عن ابن عمر، عن عمر بن الخطاب؛ قال: نذرت نذرا في الجاهلية. فسألت النبي ﷺ بعد ما أسلمت. فأمرني أن أوفي بنذري.

TERCEMESİ

2129) "... Ömer bin el-Hattab *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Ben câhiliyet döneminde iken bir adak adadım ve müslüman ol-

duktan sonra (bunun hükmünü) **Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **sordum. Nezrimi yerine getirmemi emretti."**

İZAHI

Kütüb-i Sitte'nin hepsinde bu hadîs rivâyet edilmiştir. Bunun bir benzeri de müellifimizin 1772 nolu hadîsidir. Buradaki rivâyette Ömer (Radıyallâhü anh)'ın ettiği nezrin mâhiyeti belirtilmemiş ise de diğer rivâyetlerde, bunun Mescid-i Haram'da bir gece itikâfa girmesi olduğu belirtilmiştir. Bir kısım rivâyetlerde **"Bir gece"** ifâdesi yerine **"Bir gün"** ifâdesi var ise de el-Hâfız bu rivâyetin şaz olduğunu belirtmiştir. Tirmizî bu hadîsi rivâyet edip sahîh - hasen olduğunu söyledikten sonra: Sahâbîlerden ve başkalarından bir kısım ilim adamları oruç tutmaksızın itikâf olmadığını söylemişler, bir kısım âlimler de itikâfa giren kimsenin oruçlu olması şart değildir, demişlerdir. Bir kısım ilim ehli de bu hadîsi delîl göstererek: Bir kimse müslüman olmadan önce hayırlı bir şeyi adamış ise müslüman olduktan sonra, adağını yerine getirmelidir, demişlerdir.

İtikâfa girmek için oruç tutmanın şart olmadığını söyleyenler Ömer (Radıyallâhü anh)'ın bu hadîsini delîl göstermişlerdir. Ahmed ve İshâk'ın kavli de budur, diye bilgi vermiştir.

Tuhfe yazarı da şöyle der:

"Şevkânî: Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadisi, kâfir iken bir adak adamış olan kimsenin müslümanlığı kabullendikten sonra adağını îfa etmesinin vâcibliğine delâlet eder. Şâfiî'nin bâzı arkadaşları böyle hükmetmişlerdir. Fakat Cumhûr, kâfir'in nezrinin sahîh olmadığına hükmetmişlerdir. Ömer'in hadîsi cumhurun aleyhinde bir delîldir. Cumhur'dan bâzı âlimler, Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in Ömer'e verdiği emir vâciblik için olmayıp, müstahablık için olduğunu söylemişler ise de bu cevab onlara bir yarar sağlamaz.Çünkü onlara göre adak oluşmuş sayılmaz. Oluşmamış bir adak'ın yerine getirilmesinin müstahablığı söz konusu olur mu?

Ebû Hanife, Mâlik, Sevrî ve Evzâî orucsuz itikâfın sahîh olmadığını söylemişlerdir. Ali, İbn-i Mes'ûd ve bâzı ilim ehli de: İtikâfa girmek için oruç tutmak şart değildir, demişler.

İtikâf ile ilgili hükümler hakkında gerekli bilgi **Oruç** kitabının itikâf bölümünde anlatılmıştır.

٢١٣٠ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَىٰ وَعَبْدُ اللهِ بْنُ إِسْحَاقَ الْجَوْهَرِيُّ . قَالَا : ثنا عَبْدُ اللهِ ابْنُ رَجَاءٍ . أَنْبَأَنَا الْمَسْعُودِيُّ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنِّي نَذَرْتُ أَنْ أَنْحَرَ بِبُوَانَةَ . فَقَالَ « فِي نَفْسِكَ شَيْءٌ مِنْ أَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ ؟ » قَالَ : لَا . قَالَ « أَوْفِ بِنَذْرِكَ » .

في الزوائد : قلت الحديث رواه أبو داود في سننه من حديث عبد الله بن عمر . وإسناد حديث ابن عباس رجاله ثقات . لكن فيه المسعودي . واسمه عبد الله بن مسعود . اختلط بأخرة . قال ابن حبان : اختلط حديثه فلم يتميز واستحق الترك .

TERCEMESİ

2130) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Bir erkek Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına gelerek :

— Yâ Resûlallah, ben Buvâne'de deve kesmeyi adadım, dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ona :

«Câhiliyet devri işinden bir şey senin kalbinde var (mı)?» buyurdu. Adam :

— Hayır, dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Nezrini yerine getir,» buyurdu."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Ben derim ki, bu hadisi Ebû Dâvûd kendi süneninde Abdullah bin Ömer'in hadisi olarak rivâyet etmiştir. İbn-i Abbas'ın hadisinin senedindeki râviler de sıka zatlardır. Lâkin onun senedinde el-Mes'ûdî bulunur. Bu râvinin adı Abdullah bin Mes'ûd'dur. Ömrünün son zamanlarında rivâyetleri karıştırmıştır. İbn-i Hibbân : onun rivâyetleri karışmış, birbirinden ayırd edilemiyor, bırakılmaya müstahaktır, demiştir.

٢١٣١ — حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ الطَّائِفِيِّ ، عَنْ مَيْمُونَةَ بِنْتِ كَرْدَمٍ الْيَسَارِيَّةِ ؛ أَنَّ أَبَاهَا لَقِيَ النَّبِيَّ ﷺ وَهِيَ رَدِيفَةٌ لَهُ . فَقَالَ : إِنِّي نَذَرْتُ أَنْ أَنْحَرَ بِبُوَانَةَ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « هَلْ بِهَا وَثَنٌ ؟ » قَالَ : لَا . قَالَ « أَوْفِ بِنَذْرِكَ » .

حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا ابْنُ دُكَيْنٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ ،

عَنْ يَزِيدَ بْنِ مِقْسَمٍ، عَنْ مَيْمُونَةَ بِنْتِ كَرْدَمٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، بِنَحْوِهِ.

في الزوائد: إسناده صحيح. أعني الطريق الأولى إلى ميمونة بنت كردم. واختلف في صحبتها. أثبتها ابن حبان والذهبي في الكاشف وفي الطبقات. ويؤيد ذلك سياق الرواية الأولى. ورواها الإمام أحمد في مسنده بلفظ عن ميمونة بنت كردم عن أبيها كردم أنه سأل رسول الله ﷺ. فجعل الحديث من مسند أبيها وإسناد الطريق الثاني منقطع. لأن يزيد بن مقسم لم يسمع من ميمونة. وأصل الحديث في الصحيحين وغيرها من حديث عمر بن الخطاب رضي الله تعالى عنه.

TERCEMESİ

2131) "... Meymûne bint-i Kerdem el-Yesâriyye *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

(Bir yolculukta) **kendisi babasının terkiyesinde iken babası Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e (yolda) **yetişti ve : Ben Buvâne'de** (kurban) **kesmeyi nezrettim, dedi. Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Orada put var mı?» buyurdu. Babam : Hayır, dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **babama :**

«Nezrini yerine getir,» buyurdu.

Bu hadîsin misli, Meymûne bint-i Kerdem'den de merfû olarak rivâyet edildiğine dâir başka bir senedle İbn-i Mâceh'e ulaşmıştır."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun ilk isnadı sahihtir. Meymûne bint-i Kerdem'in sahabîliği ihtilâflıdır. İbn-i Hibbân ve Zehebî, el-Kâşif ve Tabakat'ta onun sahâbîliğini isbatlamışlardır. İlk rivâyetin ifâde tarzı da onun Peygamber (S.A.V.)'i gördüğünü teyid eder. İmâm Ahmed, kendi Müsnedinde bu rivâyeti şu ifâde ile almıştır : **«Meymûne bint-i Kerdem'den** (rivâyet edilmiştir, kendisi de) **babası Kerdem'den rivâyet** (ettiğin)e **göre babası Kerdem, Resûlullah** (S.A.V.))'e **sormuş...»** İmam Ahmed böylece bunu Meymûne'nin babasına isnad edilen hadîslerden eylemiştir.

İkinci yolla yapılan isnad munkatıdır. Çünkü Yezîd bin Mıksem, Meymûne (R.A.)'den işitmemiştir. Hadîsin aslı Buhârî ile Müslim'de ve diğer kitablarda Ömer bin el-Hattâb (R.A.)'ın hadîsi olarak bulunur.

İZAHI

İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh) ile Meymûne (Radıyallâhü anhâ)'nın hadîsleri Zevâid türündendir. Notta ilk hadîsin

Ebû Dâvûd'un süneninde Abdullah bin Ömer (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edildiği ifâde edilmiş ise de ben buna rastlamadım. Orada Abdullah bin Amr (Radıyallâhü anh)'den buna benzer bir hadîs rivâyet edilmiştir. Oradaki rivâyete göre soru sâhibi bir kadındır. Câhiliyet devri halkının, kurbanlarını kestikleri belirli bir yerde kurban kesmeyi nezretmiş, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) de, kadına, kurbanını putlara mı keseceğini sormuş, kadın hayır, deyince Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm): "Adağını yerine getir», buyurmuştur. Amr kelimesi ile Ömer kelimesinin Arapça yazılışları pek farklı olmadığı için kalem hatâsı olarak "Ömer" denilmiş olabilir, yâni Amr'ın yanında yazılması gereken "Vav" harfi unutulmuş olabilir. Ebû Dâvûd bunun bir benzerini de Sâbit bin Dahhâk (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmiştir.

Ebû Dâvûd, Meymûne bint-i Kerdem (Radıyallâhü anhâ)'den de buradaki rivâyetin bir benzerini rivâyet etmiştir.

Buvâne: Mekke'nin aşağısında veyâ Yenba' arkasında, ya da Şam ile Diyarbakır arasında bir yerin ismidir. **Avnü'l-Mabûd** bu rivâyetleri almıştır. Hattâbî şöyle der:

Hadîsten anlaşılıyor ki bir kimse belirli bir yerde yemek vermeyi veyâ kurban kesmeyi adarsa bunu başka memleketteki fakirlere veremez. Şâfiî'nin mezhebi budur. Ondan başka âlimler ise bunu câiz görmüşlerdir. Sindî de Hattabî gibi söyler.

Hadîs'in râvisi Kerdem (Radıyallâhü anh)'ın sahâbî olduğu Buhârî, İbnü's-Seken ve İbn-i Hibbân tarafından ifâde edilmiştir. Zehebî de onun Süfyân es-Sakafî'nin oğlu olduğunu söylemiş ve sahabîlerden saymıştır. Râvisi ise kızı Meymûne ve Abdullah bin Amr bin el-As'dır. Kerdem'in kızı Meymûne (Radıyallâhü anhâ)'nın sahabîliği hakkındaki ihtilâf notta ifâde edilmiştir. Hulâsa sâhibi de onu sahâbîlerden sayarak, râvisinin Yezîd bin Mıksem olduğunu söylemiştir. Baba ile kızın hadîslerini Ebû Dâvûd, müellifimiz ve Ahmed rivâyet etmişlerdir.

Bu hadîsler, câhiliyet devrinin itikad izleri veyâ örf ve âdetlerine eğilim olmaksızın o devirlerde kurban kesme yeri olarak seçilmiş mıntıkada putlar yok ise, orada kurban kesmek için yapılan nezrin yerine getirilmesinin meşrû olduğuna delâlet ederler.

(١٩) باب من مات وعليه نذر

19 — ZİMMETİNDE BİR ADAK BULUNDUĞU HALDE ÖLEN KİMSE(NİN ADAĞINA ÂİT HÜKÜMLERİ BEYAN EDEN HADÎSLER) BÂBI

٢١٣٢ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ . أَنْبَأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ أَنَّ سَعْدَ بْنَ عُبَادَةَ اسْتَفْتَى رَسُولَ اللهِ ﷺ فِي نَذْرٍ كَانَ عَلَى أُمِّهِ . تُوُفِّيَتْ وَلَمْ تَقْضِهِ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « اقْضِهِ عَنْهَا » .

TERCEMESİ

2132) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Sa'd bin Ubâde (Radıyallâhü anh), **bir adak adayıp da yerine getirmeden ölen annesinin zimmetinde olan bu adağın hükmünü Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**e sordu. Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **ona:**

«**Sen annen yerine o adağı kazâ et** (yerine getir)», **buyurdu.**"

İZAHI

Bu hadîs Kütüb-i Sitte'nin hepsinde rivâyet edilmiştir.

Avnü'l-Mâbud yazarı bu hadîsin şerhinde şöyle der:

"Sa'd (Radıyallâhü anh)'ın annesinin adağının ne olduğu husûsunda ihtilâf vardır. Bunun oruç olduğunu söyleyenler olduğu gibi köle âzadlamak olduğunu söyleyenler de vardır. Bir kavle göre sadaka, diğer bir kavle göre mutlak adak, başka bir kavle göre Sa'd tarafından bilinen muayyen bir adak idi. Bu hadîs, ölünün zimmetinde kalan vâcib hakların, onun yerine kazâ edileceğine delâlet eder.

Zimmetinde bir mâlî adak bulunduğu halde ifa etmeden ölen kişi, ifasını vâsiyet etsin, etmesin, onun terekesinden bunun kazâ edilmesinin vâcibliğine cumhur hükmetmiştir. Ancak kişinin, son hastalığında adadığı adak, onun terekesinin tamamından değil, üçte birisinden ödenir.

Mâlikîler ile Hanefîler'e göre ölünün zimmetinde kalan mâlî nezrin ödemesi için onun vâsiyet etmesi şarttır.

H a t t â b î de: Bu hadîs, ölünün şahıslara olan borcu, terekesinden ödendiği gibi, adadığı adakların ve tahakkuk etmiş kefâretlerinin de onun terekesinden kazâ edileceğine delâlet eder. Ş â f i î ve arkadaşlarının mezhebi budur. E b û H a n î f e ' ye göre ölü vâsiyet etmemiş ise ne adakları ne de kefâretleri ödenir, demiştir.

K a s t a l â n i de: Zimmetinde mâlî bir adak olan ölünün terekesinin tamamından bu adak ödenir. Ölünün vâsiyet etmiş olması şart değildir. Ancak son hastalığında adadığı adak onun terekesinin üçte birisinden ödenir. E ğ e r S a ' d (Radıyallâhü anh)'ın annesinin adağı mâlî bir adak idi ise S a ' d ya annesinin terekesinden ya da kendi kesesinden ödemiş olabilir, demiştir."

Tuhfe yazarı şöyle der: Ölünün zimmetinde kalan adak, mâlî olmadığı takdirde cumhûra göre mîrasçıları bunu kazâ etmeye mecbur değillerdir. Kefâret, adak ve zekât gibi mâlî vâciblere gelince eğer ölünün malı yok ise mîrasçıları kendi mallarından bunu ödemeye mecbur değildir. Ama ödemeleri müstahabtır. Cumhûra göre hadisteki emir teberrû mânâsına yorumlanır.

٢١٣٣ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَىٰ . ثنا يَحْيَىٰ بْنُ بُكَيْرٍ . ثنا ابْنُ لَهِيعَةَ عَنْ عَمْرِو
ابْنِ دِينَارٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِاللهِ ؛ أَنَّ امْرَأَةً أَتَتْ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَقَالَتْ: إِنَّ أُمِّى تُوُفِّيَتْ.
وَعَلَيْهَا نَذْرُ صِيَامٍ . فَتُوُفِّيَتْ قَبْلَ أَنْ تَقْضِيَهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «لِيَصُمْ عَنْهَا الْوَلِيُّ».

فى الزوائد : فى إسناده ابن لهيعة ، وهو ضعيف .

TERCEMESİ

2133) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Sa'd (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Sa'd bin Ubâde bin Deylem bin Hârise el-Hazrecî; Hazreç kabilesinin reisi idi. Bütün savaşlarda Ensâr-i Kirâm'ın sancakdarı idi. Müslim'de beyan edildiği gibi Bedir savaşında da bulunmuştur. Meşhur Akabe görüşmelerine katılan ilk bahtiyar sahâbîlerdendir. Cömertliği ve güzel yazısı ile şöhret bulmuştur. Resûl-i Ekrem (S.A.V.)'den hadîsler rivâyet etmiştir. Kütüb-i Sitte'nin hepsinde hadîsleri vardır. Râvîleri oğulları Kays, Saîd ve İshâk'tır. Saîd bin el-Müseyyeb de ondan mürsel hadîsler rivâyet etmiştir. Çok sadaka vermekle meşhurdur. Ebû Bekir (R.A.)'a bîat etmeyip Medîne-i Münevvere'den ayrılmış, Şam tarafında kalmış ve bir daha Medîne'ye dönmemiştir. Nihâyet Şam'a bağlı Havran'da bir kavle göre hicrî 15. yılı vefat etmiştir. (Hulâsa: 134)

Bir kadın Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **gelerek: Yâ Resûlallah! Annem vefât etti** ve **üzerinde oruç adağı vardı. Bu adağını yerine getirmeden vefât etti, dedi. Bunun üzerine Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Onun yerine velîsi oruç tutsun, buyurdu.»"

Not: Bunun senedinde bulunan İbn-i Lahîa'nın zayıf olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

Zevâid türünden olan bu hadîs, ölünün zimmetinde kalan adak orucunun, onun yakınları tarafından kazâ edilebileceğine delâlet eder. Müellifin 1758 ve 1759 nolu hadîsleri de bu konudadır. Gereken bilgi orada verilmiştir. Ölünün zimmetinde kalan R a m a z a n orucu ile ilgili gerekli bilgi ise müellifimizin 1757 nolu hadîsinin izahında geçti. Oraya mürâcaat edilebilir. Burada şu özlü bilgiyi vermekle yetinmek isterim :

Avnü'l-Mabûd yazarı **"Ölünün adağını kazâ etmek"** bâbında E b û D â v û d ' un İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği ve buradaki hadîse benzer bir hadîsin şerhinde şöyle der:

Ölü yerine oruç tutmanın câiz olmadığını söyleyen âlimler bu hadîsi, ölünün oruç borcuna mahsuben fidye verilmesi mânâsına yorumlamışlardır. Lâkin bu yorum cidden çok uzak bir yorumdur. (Hattâ hatâlı bir yorumdur, denilebilir. Çünkü hadîste ölü yerine oruç tutulması emredilmektedir.) K a s t a l â n î ' nin beyânına göre A h m e d b i n H a n b e l adak orucunun ölü yerine tutulabileceğine hükmetmiştir. Ş â f i î ' nin eski kavline göre ölünün her çeşit oruç borcu, yakınları tarafından kazâ edilebilir. Ş â - f i î ' nin muhakkik arkadaşları da bu görüşü tercih etmişlerdir.

En-Neyl yazarı : Ölünün zimmetinde kalan her çeşit orucun, onun velîleri tarafından kazâ edilebileceğine İ b n - i A b b â s ' ın bu hadîsi delildir. Hadîs ehli, Ş â f i î l e r ' in hadîsçi fıkıhçılarından bir cemâat ve E b û S e v r de böyle hükmetmişlerdir. B e y h a - k î ' nin nakline göre Ş â f i î bu hükmü hadîsin sıhhat şartına bağlamıştır. Hadîs de sahîhtir, diye bilgi vermiştir.

B e y h a k î **el-Hilâfiyyât'ta**: İ b n - i A b b â s ' ın bu hadîsi sâbittir. Ben hadîsçiler arasında bu noktada bir ihtilâfın varlığını bilmiyorum. Cumhûra göre ölünün velîsi, ölü yerine oruç tut-

makla mükellef değildir. Yâni tutmayabilir. Zâhiriyye mezhebine göre ise velî mecburdur.

Ebû Hanîfe, Mâlik ve yeni kavlinde Şâfiî: Ölü yerine hiç bir oruç tutulmaz, demişlerdir. El-Leys, İshâk ve Ebû Ubeyde'ye göre ölünün yalnız adak orucu tutulabilir, demiştir.

(٢٠) باب من نذر أن يحج ماشيًا

20 — YAYA OLARAK HACCA GİTMEYİ ADAYANIN (ADAK HÜKMÜNÜN BEYÂNI) BÂBI

٢١٣٤ — حدثنا عليُّ بنُ محمدٍ . ثنا عبدُاللهِ بنُ نميرٍ ، عن يحيى بنِ سعيدٍ ، عن عُبيدِاللهِ بنِ زَحْرٍ ، عن أبي سعيدٍ الرُّعَيْنيِّ ؛ أنَّ عبدَاللهِ بنَ مالكٍ أخبرَهُ أنَّ عقبةَ بنَ عامرٍ أخبرَهُ أنَّ أختَهُ نذرتْ أن تمشيَ حافيةً ، غيرَ مختمرةٍ ؛ وأنَّهُ ذكرَ ذلكَ لرسولِ اللهِ ﷺ . فقالَ « مُرْها فلتركبْ ولتختمرْ ولتصمْ ثلاثةَ أيامٍ » .

TERCEMESİ

2134) "... Ukbe bin Âmir *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Kız kardeşi (Ümmü Hibbân Kâ'be'yi ziyâret etmek üzere) baş açık ve yalın ayak yürüyerek gitmeyi nezretmiş ve Ukbe bu durumu Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e anlatmış (ve kız kardeşinin yürüyerek gitmeye güçsüzlüğünü arz etmiş) tir. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhî ve Sellem), Ukbe'ye :

«Kız kardeşine emret de binsin, başını da örtsün ve üç gün oruç tutsun.»"

٢١٣٥ — حدثنا يعقوبُ بنُ حُميدِ بنِ كاسبٍ . ثنا عبدُالعزيزِ بنُ محمدٍ ، عن عمرِو ابنِ أبي عمرٍو ، عنِ الأعرجِ ، عن أبي هريرةَ ؛ قالَ : رأى النبيُّ ﷺ شيخًا يمشي بينَ ابنيهِ . فقالَ « ما شأنُ هذا ؟ » قالَ ابناهُ : نذرٌ ، يا رسولَ اللهِ ! قالَ « اركبْ أيها الشيخُ ! فإنَّ اللهَ غنيٌّ عنكَ وعن نذرِكَ » .

TERCEMESİ

2135) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bir yaşlı erkeğin, iki oğlunun arasında** (onlara dayanarak) **yürüdüğünü gördü ve:**

— **«Nedir bu** (yaşlı)**nın hâli?» diye sordu. Yaşlının iki oğlu:**

— (**Bu,** babamızın yaya olarak Kâ'be'ye gitmek üzere ettiği) **bir adak**(ın yerine getirilmesi)**dir, Yâ Resûlallah! dediler. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

— **«Ey ihtiyar bin. Çünkü şüphesiz Allah senden ve senin nezrinden müstağnidir»** (İhtiyacı yoktur), **buyurdu.**"

İZAHI

Ukbe (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişler, Buhârî, Müslim ve diğerleri de bunu benzer metinlerle rivâyet etmişlerdir.

Hâfiye: Yalın ve çıplak ayaklı, demektir.
Muhtemire: Baş örtülü, demektir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), kadının başını açmasını nezretmesinin geçersiz ve bâtıl bir şey olduğuna işâret etmek üzere, onun başını örtmesini emretmiştir. Çünkü bir günahı işlemeyi adamak yersizdir. Kadının bineğine binerek gitmesi de emredilmiştir. Çünkü bâzı rivâyetlerde belirtildiği gibi Kâ'be'ye yaya gitmeye kadının gücü yetmiyordu. Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve'sselâm) kadının üç gün oruç tutmasını emretmiştir. Bu orucun ne için emredildiği husûsunda ihtilâf vardır. Bâzı rivâyetlerde ise, kadının Kâ'be'ye binerek gitmesi ve bir kurban kesmesi emri vardır. Bu nedenle bâzı âlimler: Kadının mali durumu müsâid değilse kurban yerine üç gün oruç tutması emredilmiş, diye yorum yapmışlardır. Bir kısım ilim adamları da: Kadın yaya gitmeyi nezretmişti. Buna gücü yetmeyince binmesine izin verilmiş ve bu nezrini yerine getirmediği için bir yemin kefâretini ödemesi gerekiyordu. Mâlî kefâret ödiyemediği için üç gün oruç tutma kefâretini ödemesi emredilmiştir, derler. Bir kısım ilim ehli de: Kadın, haram olan baş açık gitmeyi adamıştı. Haram adak yerine, bir yemin kefâreti ödenir. Mâlî kefârete gücü yetmediği için kadın üç gün oruçla emrolunmuştur.

Avnü'l-Mabûd yazarı şöyle der:
"El-Karî: Kadın kurban kesemediği veyâ yeminin mâlî kefâretini ödiyemediği için üç gün oruçla emredilmiştir, der.

Hattâbî: Kadın kurban kesmek veyâ üç gün oruç tutmak husûsunda serbest bırakılmıştır. Bu nedenle buradaki rivâyette oruç tutması, diğer bir rivâyette kurban kesmesi emredilmiştir, der.

Sübülü's-Selâm yazarı da: Kadının üç gün oruç tutmakla emredilmesi sebebinin, onun baş açık gitmeyi adaması olduğunu umarım. Çünkü baş açık gitmek haramdır. Haram bir adamadan dolayı yemin kefâreti ödenir, demiştir.

Kâ'be'ye yaya gitmeyi nezretmekle ilgili görüşler:

Ebû Hanîfe'ye göre hac veyâ ömre niyeti olmaksızın Kâ'be'ye gitmeyi nezretmek sahîh değildir. İnfazı gerekmez. Hac veyâ ömre niyeti ile gitmeyi nezreden kişiye gelince, yaya gitmeyi adamış iken binerek gider veyâ binerek gitmeyi nezretmiş iken yaya giderse kurban kesmesi gerekir. Şâfiî'nin bir kavli de böyledir. Ebû Hanîfe'nin arkadaşlarının görüşüne göre yaya gitmeyi adayan kişi böyle gidebilsin veyâ gidemesin, binerek gittiği takdirde kurban kesmesi gerekir.

Şâfiî'ye göre, yaya gitmeyi adayan kişinin gücü yeterse böyle gider, gücü yetmez ise biner ve kurban keser.

Hadîs hac veyâ ömre niyeti olmaksızın bile Kâ'be'yi ziyâret etmeyi adamanın meşrûluğuna delâlet eder.

Kâdı Iyaz da: Hacca yaya gitmek bir özel ibâdettir. Nezretmekle vâcib olur ve diğer adaklar gibi yerine getirilmesi gerekir. Yerine getiremeyen kimseye bir fidye gerekir. Mâlik ve Şâfiî'nin mûtemed kavline göre bu fidye bir koyun veyâ keçidir. Ali (Radıyallâhü anh) bir devenin kurban edilmesi gerekir, demiştir. Bâzı âlimler deve kesme emrinin müstahablık için olduğunu söylemişlerdir, diye bilgi vermiştir.

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Müslim ve Ebû Dâvûd da rivâyêt etmişlerdir. Kütüb-i Sitte'nin çoğunda bunun benzeri Enes (Radıyallâhü anh)'den de merfû olarak rivâyet edilmiştir.

(٢١) باب من خلط فى نذره طاعة بمعصية

21 — NEZRİNDE İBÂDETİ GÜNAHA KARIŞTIRANIN (NEZRİNİN HÜKMÜNE ÂİT) HADÎS BÂBI

٢١٣٦ — حدثنا محمد بن يحيى. ثنا إسحاق بن محمد الفروى. ثنا عبد الله بن عمر،

عَنْ عُبَيْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ ، عَنْ عَطَاءٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ مَرَّ بِرَجُلٍ بِمَكَّةَ
وَهُوَ قَائِمٌ فِي الشَّمْسِ . فَقَالَ « مَا هٰذَا ؟ » قَالُوا : نَذَرَ أَنْ يَصُومَ وَلَا يَسْتَظِلَّ إِلَى اللَّيْلِ .
وَلَا يَتَكَلَّمَ . وَلَا يَزَالَ قَائِمًا . قَالَ « لِيَتَكَلَّمْ وَلْيَسْتَظِلَّ وَلْيَجْلِسْ وَلْيُتِمَّ صَوْمَهُ » .

حدثنا الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ شَيْبَةَ الْوَاسِطِيُّ . ثنا الْعَلَاءُ بْنُ عَبْدِ الْجَبَّارِ ، عَنْ وَهْبٍ ،
عَنْ أَيُّوبَ ، عَنْ عِكْرِمَةَ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ، نَحْوَهُ . وَاللّٰهُ أَعْلَمُ .

T E R C E M E S İ

2136) "... (Abdullah) bin Abbas *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bir defa) Mekke'de güneşte ayakta duran bir adamın yanından geçti de:

— «Bu nedir?» buyurdu. Sahâbîler:

— Bu adam oruç tutmayı, akşama kadar gölgelenmemeyi, konuşmamayı ve devamlı ayakta durmayı nezretmiştir, dediler. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

— «Adam konuşsun, gölgelensin, otursun ve orucunu tamamlasın» buyurdu.

Bu hadîs ikinci bir senedle de İbn-i Mâceh'e ulaşmıştır. Allah daha iyi bilir."

İ Z A H I

Bu hadîsi B u h â r î ve E b û D â v û d da rivâyet etmişlerdir. Oralardaki rivâyete göre Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) hutbe okurken bu adamın güneşte ayakta beklediğini görmüştür. Yine oralardaki rivâyetlerde adamın E b û İ s r â î l nâmında bir zât olduğu belirtilmiştir. Avnü'l-Mabûd'un beyânına göre bu zât, K u r e y ş kabîlesinin Â m i r oğulları koluna mensub bir sahâbîdir. Bâzılarına göre bu zât Ensâr'dandır.

Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu zâtın orucunu ikmal etmesini, fakat konuşmamak, oturmamak ve gölgelenmemek gibi insana eziyet veren ve bir nevi ibâdet olduğuna dâir ne Kitab'ta ne de

Sünnet'te bir hüküm bulunmayan adaklara bağlı kalmanın söz konusu olmadığını belirtmiştir. Adamın oruç hâriç diğer adaklarını bozması emredildiği halde, buna karşılık bir kefâret ödemesi emredilmemiştir. K u r t u b î: Bir günahı işlemeyi veyâ gücün yetmediği bir işi adayan kimseye kefâret vâcib değildir, diyen cumhur için en kuvvetli delil bu hadîstir, demiştir.

M â l i k de: Ben Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bu zâta, kefâret ödemesi için bir emir verdiğini duymadım, demiştir.

H a t t â b î: Bu adamın adağında ibâdet ile günah toplanmış idi. Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ibâdet olan orucu ikmal etmesini emretmiş ve ibâdet olmayan güneşte dikilmek, konuşmamak ve oturmamak işini bırakmasını istemiştir. Çünkü bunlar İslâmiyet'te ibâdet değildir. Üstelik insana boşuna bir eziyet ve işkencedir. Bu itibarla günaha dönüşen bu şeylere âit adak mûteber sayılmadığı gibi, bunun yerine kefâret çıkarılması da emredilmemiş, demiştir.

بسم الله الرحمن الرحيم

١٢ - كتاب التجارات

12 — TİCÂRETLER KİTÂBI

(١) باب الحث على المكاسب

1 — (RIZIK TEMİNİ İÇİN MEŞRÛ) ÇALIŞMA YOLLARINA TEŞVİK BÂBI

٢١٣٧ - حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة، وعلي بن محمد، وإسحاق بن إبراهيم ابن حبيب؛ قالوا: ثنا أبو معاوية. ثنا الأعمش عن إبراهيم، عن الأسود، عن عائشة؛ قالت: قال رسول الله ﷺ «إن أطيب ما أكل الرجل من كسبه. وإن ولده من كسبه».

TERCEMESİ

2137) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Şüphesiz erkeğin yediği en helâl lokma kendisinin (meşrû) kazancından olanıdır. Çocuğu da şüphesiz onun bir kazancıdır.»"

٢١٣٨ - حدثنا هشام بن عمار. ثنا إسماعيل بن عياش، عن بحير بن سعد، عن خالد بن معدان، عن المقدام بن معديكرب الزبيدي، عن رسول الله ﷺ قال

«مَا كَسَبَ الرَّجُلُ كَسْبًا أَطْيَبَ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ. وَمَا أَنْفَقَ الرَّجُلُ عَلَى نَفْسِهِ وَأَهْلِهِ وَوَلَدِهِ وَخَادِمِهِ، فَهُوَ صَدَقَةٌ».

في الزوائد: في إسناده إسماعيل بن عياش. ورواه أبو داود والترمذي والنسائي.

TERCEMESİ

2138) "... Mıkdâm bin Ma'dîkerib ez-Zübeydî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Erkek kendi el emeğinden daha helâl bir kazanç kazanmamıştır ve erkeğin kendi nefsi, âilesi, çocuğu ve hizmetçisi (nin nafakası)-na harcadığı mal (onun için) sadakadır.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde İsmâil bin Ayyaş bulunur. Bu hadisi Tirmizi, Ebû Dâvûd ve Nesâi de rivâyet etmişlerdir.

İZAHI

Âişe (Radıyalâhü anhâ)'nın hadisini Tirmizi ve Nesâi de rivâyet etmişlerdir. Buhâri de Tarih'de rivâyet etmiştir. Sindi bu hadisin izahında şöyle der:

Burada geçen "Atyab" kelimesi "En helâl" demektir. Erkeğin meşrû kazancı, haram lokma şüphesinden uzak olduğu için buna "En helâl" denilmiştir. Çocuk da babanın bir kazancı sayılmıştır. Çünkü baba, çocuğun dünyaya gelmesine vesiledir. Çocuk babanın bir kazancı olunca, çocuğun malı da babanın bir kazancı olmuş olur. Şu halde baba çocuğunun malını yiyebilir. Fıkıhçılar: Baba muhtaç olduğu takdirde ihtiyacı kadar çocuğunun malından yiyebilir, demişlerdir.

Baba ve anne muhtaç oldukları takdirde nafakaları, evlâdına vâcibtir.

Mikdâm (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Ebû Dâvûd, Tirmizi ve Nesâi de rivâyet etmişlerdir. Buhâri de bu zâttan şu meâlde merfû bir hadis rivâyet etmiştir:

«Hiç kimse kendi el emeğini yemekten daha hayırlı bir lokma aslâ yememiştir. Allah'ın peygamberi Dâvûd (Aleyhisselâm) da şüphesiz kendi el emeğini yerdi.»

Kastalânî bu hadisin şerhinde: İnsanın kendi el emeğinin daha hayırlı olmasının sebebi şudur: Bu emek, sâhibini de başkasını da yararlandırır, kişiyi işsizlik ve tembellikten uzaklaştırır, nefsin gururunu kırdırır ve çalışkan sâhibini dilencilik zilletinden korur, demiştir.

Hadîs, erkeğin kendi nefsine, âile ferdlerine ve hizmetçisine harcadığı helâl malının kendisi için bir sadaka hükmünde olduğunu ifâde eder. Bu harcamadan maksat, ifrat ve tefritten uzak ve normal ihtiyaçlar için yapılan masraflardır. Çünkü İslâmiyet israfı da cimriliği de yasaklamıştır. Kişinin kendi nefsine karşı da sorumlu olduğuna dâir hadîsler vardır. Bunlardan birisinde meâlen: «**Şüphesiz senin nefsinin de senin üzerinde bir hakkı vardır**» buyurulmuştur. Adamın âilesi ile çocuklarının nafakası da fıkıh kitablarında belirtilen şartlar dâhilinde ona vâcibtir. Bunun sadaka sayılmasının mânâsı, adamın bu harcamalardan dolayı sevab kazanmasıdır. Yâni erkek kendi nefsinin ve âile ferdlerinin zarurî ihtiyaçlarını gidermekle mükellef olmakla beraber, bunu yapmakla ecir ve sevab kazanır. Bu hususta başka hadîsler de vardır.

Mikdâm (Radıyallâhü anh) sahâbidir. Kısa hâl tercemesi 442 nolu hadîs bahsinde verildi.

٢١٣٩ — حدثنا أَحْمَدُ بْنُ سِنَانٍ. ثنا كَثِيرُ بْنُ هِشَامٍ. ثنا كُلْثُومُ بْنُ جَوْشَنٍ الْقُشَيْرِيُّ عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «التَّاجِرُ الْأَمِينُ الصَّدُوقُ الْمُسْلِمُ، مَعَ الشُّهَدَاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».

في الزوائد : في إسناده كلثوم بن جوشن القشيري، ضعيف. وأصل الحديث قد رواه الترمذي من حديث أبي سعيد الخدري.

TERCEMESİ

2139) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Emin, dürüst ve müslüman tâcir, kıyâmet günü şehîdlerle beraberdir.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde bulunan Külsûm bin Cevşen el-Kuşeyrî zayıftır. Bu hadîsin aslını Tirmizî, Ebû Saîd-i Hudrî (R.A.)'den merfû olarak rivâyet etmiştir.

İ Z A H I

Zevâid türünden olan bu hadîsi H â k i m de rivâyet etmiş ve sahîh olduğunu söylemiştir. Ancak onun bu sözüne itiraz edilmiştir.

T i r m i z î'nin E b û S a î d - i H u d r î (Radıyallâhü anh)'den merfû olarak rivâyet ettiği hadîsin meâli şöyledir:

«Dürüst ve emin tâcir; nebîler, sıddıklar ve şehidlerle beraberdir.»

Tuhfe yazarı şöyle der:

"T ı y b î: Yâni ticâretinde dürüstlüğü ve güvenirliği esas tutan kimse peygamberler, sıddıklar ve şehidler zümresinde olur. Bu iki temele aykırı hareket eden tâcir ise fâsıklar ve âsilerle olur, demiştir. El-Lemeât yazarı da: Yâni anılan yüce dereceye erişmek için dürüstlük ve güvenlik husûsunda en üstün dereceye ulaşmaya gayret edilmelidir, demiştir."

Tuhfe yazarı daha sonra, dürüst ve emin tâcirin faziletine âit olup İ b n - i A b b â s ve E n e s hazretlerinden rivâyet edilen hadisleri nakletmiştir.

S i n d i de: Yâni emin, dürüst ve müslüman tâcir, hayırlı mal elde etmek niyeti ile çalıştığı zaman mübârek insanlarla haşrolur. Şu halde, aslında mübah olan bir çalışma iyi niyetle yapıldığı zaman, ibâdet sayılır ve böyle çalışan kimse sevab kazanır. Âhirette de ibâdet ehli ile berâber, olur, demiştir.

٢١٤٠ — حدثنا يعقوب بن حميد بن كاسب. ثنا عبد العزيز الدراوردي، عن ثور ابن زيد الديلي، عن أبي الغيث مولى ابن مطيع، عن أبي هريرة؛ أن النبي ﷺ قال « الساعي على الأرملة والمسكين كالمجاهد في سبيل الله، وكالذي يقوم الليل ويصوم النهار ».

T E R C E M E S İ

2140) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kocasız fakir kadının ve günlük geçimi olmayan kimsenin nafakalarını kazanmaya çalışan müslüman, Allah yolunda savaşan mücâhid gibi ve gece namaz kılıp gündüz oruç tutan kişi gibidir.»"

İ Z A H I

Bu hadîsi B u h â r i, M ü s l i m ve T i r m i z i de rivâyet etmişlerdir. B u h â r î ve T i r m i z î'deki metinde «Yâ mücâhid gibi veyâ...» ifâdesi bulunur. A y n î : Buradaki tereddüt râviye âittir, demiştir.

N e v e v î bu hadîsin şerhinde şöyle der :

"Ermele : Kocasız kadın, demektir. Dul, evlenmemiş kadın ve kızlar bu kelimenin mânâsına dâhildir. Bir kavle göre bu kelime yalnız, kocasından ayrılan kadına mahsustur. İrmâl, fakirlik demektir. Kocasının olmayışı nedeni ile nafakasız kalan kadına, fakirliğinden dolayı Ermele denilmiştir."

Tuhfe yazarı da N e v e v î'nin yukardaki sözlerini naklettikten sonra : Zengin ve kocasız kadına Ermele denilmez. Miskîn ise hiç bir şeyi olmayan veyâ az geçimi olan fakire denilir. Hadîsin mânâsı şudur : Kocasız fakir kadın ve yoksul kimsenin işlerini gören, onların nafakasını temine çalışan ve onlara yardımcı olan bir müslümanın ecir ve sevabı, mücâhidin Allah yolunda savaşmaktan elde ettiği sevab ve geceleyin ibâdete kalkıp, gündüz de oruç tutan bir kimsenin bu ibâdetlerden kazandığı sevab gibidir, demiştir.

٢١٤١ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ. ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ مُعَاذِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ خُبَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَمِّهِ؛ قَالَ: كُنَّا فِي مَجْلِسٍ. فَجَاءَ النَّبِيُّ ﷺ وَعَلَى رَأْسِهِ أَثَرُ مَاءٍ. فَقَالَ لَهُ بَعْضُنَا: نَرَاكَ الْيَوْمَ طَيِّبَ النَّفْسِ. فَقَالَ «أَجَلْ. وَالْحَمْدُ لِلَّهِ» ثُمَّ أَفَاضَ الْقَوْمُ فِي ذِكْرِ الْغِنَى. فَقَالَ «لَا بَأْسَ بِالْغِنَى لِمَنِ اتَّقَى. وَالصِّحَّةُ لِمَنِ اتَّقَى خَيْرٌ مِنَ الْغِنَى. وَطِيبُ النَّفْسِ مِنَ النَّعِيمِ».

في الزوائد : إسناده صحيح ، ورجاله ثقات .

T E R C E M E S İ

2141) "... Muâz bin Abdillah bin Hubeyb'in amcası *(Radıyallâhü anhüm)*'den ; Şöyle demiştir :

Biz bir mecliste idik. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **başında ıslaklık eseri bulunduğu halde** (meclisimize) **teşrif etti. Bâzımız O'na : Seni bugün rahat ve hoş gönüllü görüyoruz, dedi. Bunun üzerine O da :**

«Evet ve Allah'a hamdolsun» buyurdu. Sonra cemâat zenginliği anlatmaya daldılar. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **şöyle buyurdu :**

«Takvâ sâhibi (= günahtan sakınan kimse) **için zenginlikte bir mahzur yoktur. Takvâ sâhibi için sağlıklı olmak, zengin olmaktan daha hayırlıdır ve gönül hoşluğu, rahatlığı bir nîmettir.»"**

Not : Bunun senedinin sahih ve râvilerinin sıka oldukları Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

Zevâid türünden olan bu hadîsi A h m e d ve H â ki m de rivâyet etmişlerdir. Râvî M u â z b i n A b d i l l a h b i n H u b e y b 'in amcasının ismine rastlamadım. A b d u l l a h b i n H u b e y b (Radıyallâhü anh) sahâbidir. Hadîsin ilk râvîsi, ifâde tarzının zâhirine göre M u â z 'ın amcası, yâni A b d u l l a h 'ın kardeşidir. Muhtemelen A b d u l l a h 'ın amcasıdır. **Câmiü's-Sağîr**'de bildirildiğine göre hadîsin ilk râvîsi Y e s â r b i n A b d (Radıyallâhü anh)'dır. Bu duruma göre müellifimizin rivâyetinde "amcası" kelimesi ile kasdedilen zât Y e s â r b i n A b d (Radıyallâhü anh) olabilir.

Câmiü's-Sağîr şerhi el-**Azîzî**'de şöyle deniliyor:

"**Gınâ :** Mal ve servettir. Bunu helâl yoldan kazanıp hayır yollarına harcayan kişi, bu sahada takvâ sâhibi sayılır. Şu halde meşrû yoldan kazanılıp hayır yollarına harcanan varlık, sâhibi için bir mahzur teşkil etmez. Sağlık, servetten daha hayırlı sayılmıştır. Çünkü vücut sağlığı, ibâdetin yerine getirilmesine yardımcıdır."

El-Hafnî de : Gönül hoşluğu ve rahatlığı, servetin Allah'ın rızâsına uygun harcanması hâlinde önemle aranır. Yâni zengin bir kimse malının bir kısmını Allah yolunda ve O'nun rızâsı uğrunda harcarken gönül hoşluğu içinde ve mertçe yapmalıdır, böyle yapması onun için bir nîmettir. Allah yolunda malını harcarken gönül hoşnutsuzluğu ise nefsin habîsliğine alâmettir, demiştir.

S i n d i de şöyle der: S ü y û t i: Takvâsız varlık, tehlikelidir, sâhibini helâka götürür. Çünkü, takvâsız kişi malını kazanırken bunun meşrû veyâ gayri meşrû yoldan gelmesine dikkat etmez. Malın hakkı olan zekât ve benzeri hayırla ilgili görevini yapmaz. Üstelik malını kısmen de olsa meşrû olmayan yollarda kullanır. Mal sâhibinde takvâ duygusu olduğu takdirde anılan sakıncalar gider ve onun yerine hayırlar gelir, demiştir.

(٢) باب الاقتصاد فى طلب المعيشة

2 — RIZIK ARAMADA İKTİSAD (İFRAT VE TEFRİTTEN SAKINMAK) BÂBI

٢١٤٢ — حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ غَزِيَّةَ ، عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمٰنِ ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ سَعِيدٍ الْأَنْصَارِيِّ ، عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « أَجْمِلُوا فِي طَلَبِ الدُّنْيَا فَإِنَّ كُلًّا مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ » .

فى الزوائد : فى إسناده إسماعيل بن عياش ، يدلس . ورواه بالعنعنة . وروايته عن غير أهله ضعيفة .

TERCEMESİ

2142) "... Ebû Humeyd es-Sâidî (5) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Dünya (malını) taleb etmekte mutedil olun (ifrat ve tefritten sakının). Çünkü herkes kendisi için yaratılmış olan (dünyalık)a hazırlatılmış (durumda) dır.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde bulunan İsmâil bin Ayyâş tedlisçidir ve bunu an'ane ile rivâyet etmiştir. Onun kendi beldesi (Şam) halkından başkasından olan rivâyeti zayıftır.

٢١٤٣ — حدثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ بَهْرَامَ . ثنا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ ، زَوْجُ بِنْتِ الشَّعْبِيِّ . ثنا سُفْيَانُ عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ يَزِيدَ الرَّقَاشِيِّ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « أَعْظَمُ النَّاسِ هَمًّا ، الْمُؤْمِنُ الَّذِي يَهُمُّ بِأَمْرِ دُنْيَاهُ وَأَمْرِ آخِرَتِهِ » .

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللّٰهِ : هٰذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ . تَفَرَّدَ بِهِ إِسْمَاعِيلُ .

فى الزوائد : فى إسناده يزيد الرقاشى ، والحسن بن محمد بن عثمان ، وإسماعيل بن بهرام .

TERCEMESİ

2143) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

---

(5) Bu zâtın hâl tercemesi 772 nolu hadis bölümünde geçti.

«Kederi en büyük olan insan, dünyasının işine de âhiretinin işine de önem veren (olgun) mü'mindir.»

Ebû Abdillah (İbn-i Mâceh) demiştir ki: Bu, garîb bir hadistir. Bunu yalnız İsmâil rivâyet etmiştir.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Yezîd er-Rakkaşî, el-Hasan bin Muhammed bin Osmân ve İsmâil bin Behrâm bulunur.

٢١٤٤ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّى الْحِمْصِيُّ. ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «أَيُّهَا النَّاسُ! اتَّقُوا اللَّهَ وَأَجْمِلُوا فِي الطَّلَبِ. فَإِنَّ نَفْسًا لَنْ تَمُوتَ حَتَّى تَسْتَوْفِيَ رِزْقَهَا، وَإِنْ أَبْطَأَ عَنْهَا. فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَجْمِلُوا فِي الطَّلَبِ. خُذُوا مَا حَلَّ، وَدَعُوا مَا حَرُمَ».

في الزوائد: إسناده ضعيف. لأن فيه الوليد بن مسلم وابن جريج. وكل منهما كان يدلس. وكذلك أبو الزبير. وقد عنعنوه. لكن لم ينفرد به المصنف من حديث أبي الزبير عن جابر. فقد رواه ابن حبان في صحيحه، بإسنادين، عن جابر.

TERCEMESİ

2144) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Ey insanlar! Allah'tan korkunuz ve (dünyalığı) istemekte mûtedil olunuz (ifrat ve tefritten sakınınız). Çünkü rızkı gecikse bile tamâmını almadıkça hiç bir nefis ölmiyecektir. O halde (rızık talebinde) Allah'tan korkunuz ve (dünyalığı) istemekte mûtedil olunuz (ifrat ve tefritten sakınınız). Helâl olan (dünyalığ)ı alınız ve haram olanı bırakınız.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi zayıftır. Çünkü bunda el-Velîd bin Müslim ve İbn-i Cüreyc vardır. İkisi de tedlisçi idi. Ebû'z-Zübeyr de onlar gibidir. Üçü de bunu an'ane ile rivâyet etmişlerdir. Lâkin bu hadîsi Ebû'z-Zübeyr aracılığı ile Câbir (R.A.)'den rivâyet etmek husûsunda Müellifimiz yalnız değildir. Çünkü İbn-i Hibbân da kendi sahîh'inde bunu Câbir'den iki senedle rivâyet etmiştir.

İZAHI

Bu bâbtaki hadislerin üçü de Zevâid türündendir. Ancak şu var ki Ebû Humeyd (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Hâkim

ve İbn-i Hibbân da rivâyet etmişlerdir. Hadîsin son cümlesi kısmen değişik ise de mânâda bir değişiklik yoktur. Hâkim, kendi senedinin Buhârî ile Müslim'in şartları üzerine sahîh olduğunu ifâde etmiştir.

Bu hadîs, dünya malını ve rızkı taleb ederken mûtedil olmayı, yâni talebte kusur etmemeyi ve aşırı hırsa da kapılmamayı, bunu meşrû ve helâl yoldan kazanmaya çalışmayı emreder. Kişinin kendisi için takdir ve tâyin edilmiş rızık ve varlıktan fazla veyâ eksik bir şey kazanmasının söz konusu olmadığı da hadîste belirtiliyor. Hâl böyle olunca îtidal ve orta yoldan sapmanın anlamı kalmıyor.

Enes (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi de kâmil mü'minin, dünyasına da âhiretine de önem vermesi nedeni ile diğer insanlardan fazla keder sâhibi olduğunu bildirir. Çünkü yalnız dünya kederi veyâ yalnız âhiret kaygısı bir insan için yeterdir. Olgun mü'min için anılan iki keder birleştiğinden dolayı kendisi diğer insanlardan fazla üzüntü duymak durumundadır.

Câmiü's-Sağîr şerhi **el-Azîzî**'de: Bu hadîsin şerhinde: Çünkü kâmil mü'min dünyalığını dikkate almadan âhiretine çalışsa dünyasına zarar vermiş olur, âhiretine bakmadan dünyasına çalışsa âhiretine zarar vermiş olur. Bu îtibarla, dünyası için çalışırken âhiret mutluluğunun zedelenmemesinin göz önünde bulundurulması güç bir sorundur. Herkes bunu başaramaz. Ancak Allah Teâlâ'nın muvaffak kıldığı mü'minler için güç değildir. Hadîs buna işâret eder.

Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini İbn-i Hibbân ve Hâkim de rivâyet etmişlerdir. Hâkim bunun Müslim'in şartı üzerine sahîh olduğunu söylemiştir.

Bu hadîs de mü'minleri rızık talebinde mûtedil davranmaya çağırır ve ifrat ile tefritten kaçınmalarını emreder. Her nefis kendisine takdir ve tâyin edilmiş olan rızkının tamamını almadıkça ölmiyeceğine göre bunun gecikmesi, sâhibini mûtedil yoldan saptırmamalıdır. Mü'minler rızıklarını helâl yoldan ve olgunluk içinde aramalıdır. Haramdan sakınmalıdır.

(٣) باب التوقى فى التجارة

3 — TİCÂRETTE (GÜNAHLARDAN) SAKINMA BÂBI

٢١٤٥ – حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير. ثنا أبو معاوية عن الأعمش، عن شقيق،

عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي غَرَزَةَ ؛ قَالَ : كُنَّا نُسَمَّى ، فِي عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ ، السَّمَاسِرَةَ . فَمَرَّ بِنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ فَسَمَّانَا بِاسْمٍ هُوَ أَحْسَنُ مِنْهُ . فَقَالَ « يَامَعْشَرَ التُّجَّارِ ! إِنَّ الْبَيْعَ يَحْضُرُهُ الْحَلِفُ وَاللَّغْوُ . فَشُوبُوهُ بِالصَّدَقَةِ » .

TERCEMESİ

2145) "... Kays bin Ebî Garaza *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **hayatta iken biz** (tâcirler) e **simsarlar deniliyordu.** (Bir gün) **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **biz** (tâcirler) e **uğradı ve bize bundan daha güzel bir isim vererek:**

«Ey tâcirler topluluğu! Şübhesiz (çoğu zaman) **alışverişde** (yalan) **yemin ve yararsız — boş — lâf bulunur. Bunun için siz ona** (yâni alışverişe veyâ o yalan yemin ile edilen faydasız lâfa) **sadaka karıştırınız.»"**

İZAHI

Bu hadîsi Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Tirmizî'nin rivâyet ettiği metin meâlen şöyledir:

"Bize simsarlar denilirken (bir gün) **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **çıkıp bize geldi ve «Ey tâcirler topluluğu! Şüphesiz** (çoğu zaman) **şeytan ve günah, alışverişte hazır bulunurlar. Bunun için siz alış verişinize sadaka karıştırınız,» buyurdu.»**

Hadîste geçen "Semâsire" kelimesi simsar'ın çoğuludur. Simsar, satıcı ile alıcının arasına giren ve satışı gerçekleştirmeye çalışan kimseye denilir. Dilimizde de kullanılan bir kelimedir.

Tüccâr kelimesi de tâcir'in çoğuludur. Râvî tüccar kelimesinin daha güzel olduğunu ifâde etmiştir. Hattâbî: Simsâr kelimesi Arapça değil, yabancı bir kelimedir. O dönemde alışveriş işi ile meşgul olanların çoğu acem olduğu için bu kelime onlardan arapçaya geçmiştir. Tüccar kelimesi ise arapçadır. Bunun için râvî bu ifâdeyi kullanmış, demiştir.

El-Karî: Hadîsteki «Lağıv» kelimesinden maksad, ne din ne de dünya açısından hiç bir faydası olmayan lâftır, demiştir.

Hadîsteki «Half» veyâ «Halıf» kelimesi yemin demektir. Yâni satışta çoğu zaman çok yemin edilir veyâ yalan yemin edilir ki, bunların ikisi de hatâdır.

Alışverişte yararsız lâflar ve çokça yemin veyâ yalan yere yemin bulunduğundan dolayı alış verişe sadaka karıştırılması veyâ anılan lâf ve yeminlere sadaka karıştırılması emredilmiştir. Çünkü sadaka Allah'ın gazâbının ateşini söndürür.

T i r m i z î bu hadîsi rivâyet ettikten sonra : Bu hadis hasen - sahîhtir. Biz K a y s (Radıyallâhü anh)'ın bundan başka merfû bir hadîsini bilmiyoruz, demiştir.

Hulâsa sâhibi de 318. sahifede bu zâtın G ı f a r kabilesinden bir sahâbî olduğunu, sünen sâhiblerinin kendisinin hadîsini rivâyet ettiklerini ve râvîsinin E b û V â i l olduğunu bildirmiştir.

٢١٤٦ — حدثنا يعقوب بن حميد بن كاسب . ثنا يحيى بن سليم الطائفي ، عن عبد الله بن عثمان بن خثيم ، عن إسماعيل بن عبيد بن رفاعة ، عن أبيه ، عن جده رفاعة ؛ قال : خرجنا مع رسول الله ﷺ فإذا الناس يتبايعون بكرة . فناداهم « يا معشر التجار » فلما رفعوا أبصارهم ، ومدوا أعناقهم . قال « إن التجار يبعثون يوم القيامة فجارا . إلا من اتقى الله وبر وصدق » .

TERCEMESİ

2146) "... Rıfâa (bin Râfi — 6 —) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Biz (bir gün) Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **ile berâber (dışarı) çıktık. Baktık ki halk sabah erken alışveriş ediyorlar. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **onlara :**

Ey tâcirler topluluğu! diye seslendi. Onlar gözlerini yukarı kaldırıp boyunlarını uzatınca Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **:**

«Şübhesiz tâcirler kıyâmet günü fâcirler olarak diriltilirler. Ancak, Allah'tan korkup yeminine bağlı kalan ve sözünde doğru olan tâcirler bunun dışındadır, buyurdu.»"

(6) Bu sahâbînin hâl tercemesi 460 nolu hadîs bölümünde geçti.

İ Z A H I

Bu hadîsi T i r m i z î ve D â r i m î de rivâyet etmişlerdir.

Füccâr kelimesi fâcir'in çoğuludur. Fâcir, Allah'ın emrinden çıkan yalancı ve günahkâr demektir. Tuhfe yazarının el-Mirkat'dan naklen beyan ettiğine göre burada fâcir'den maksat yararsız söz söyleyen ve alışverişinde çok yemin eden veyâ yalan yere yemin eden kimsedir.

Tuhfe yazarı bu hadîsin açıklamasında şunları söyler:

"Hadîste anılan Allah korkusundan maksad, alışverişte aldatma, hiyle ve hiyânet etmemek veyâ Allah'a karşı kulluk görevini yapmaktır.

Hadîsin «Sözünde doğru» ifâdesinden maksat, tâcir'in gerek ettiği yeminde ve gerekse sâir konuşmalarında doğru sözlü olmasıdır.

K â d ı I y â z: Tüccârlar genellikle muamelelerinde, malların kusurlarını gizlemeyi ve yalan yemin ve benzeri sözlerle eşyalarının revaç bulmasına gayret etmeyi alışkanlık hâline getirdikleri için onların fâcir olduklarına hükmedilmiştir. Fakat haram kazançtan sakınıp yeminine sadâkat gösteren ve doğru sözlü olan tâcirler bu hükümden müstesnâ kılınmıştır. Şârihler böyle yorum yapmışlar ve fâcirliği, faydasız söz söylemek ve yemin etmek mânâsına yorumlamışlardır, demiştir.

(٤) باب إذا قسم للرجل رزق من وجه فليلزمه

4 — ADAMA (MEŞRÛ) BİR YÖNDEN BİR RIZIK VERİLİNCE O YÖNÜ BIRAKMASIN, BÂBI

٢١٤٧ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ . ثنا فَرْوَةَ أَبُو يُونُسَ، عَنْ هِلَالِ بْنِ جُبَيْرٍ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ أَصَابَ مِنْ شَيْءٍ ، فَلْيَلْزَمْهُ » .

فى الزوائد : فى إسناده فروة أبو يونس، وهو مختلف فيه .قاله الذهبيّ فى الكاشف.وقال الأزدىّ : ضعيف . وذكره ابن حبان فى الثقات . وهلال بن جبير البصرىّ ، ذكره ابن حبان فى الثقات . وقال : وروى عن أنس ، إن كان سمع منه .

T E R C E M E S İ

2147) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«(Meşrû) **bir işten** (bir rızık) **kazanan kimse o işe devam etmelidir.»**"

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde bulunan Ferve Ebû Yûnus'un sıkalığı husûsunda ihtilâf olduğunu Zehebî el-Kâşif'de söylemiştir. El-Ezdî de *onun zayıf olduğunu* söylemiştir. İbn-i Hibbân ise onu sıkalar arasında anmıştır. Râvilerden Hilâl bin Cübeyr el-Basrî'yi İbn-i Hibbân sıkalar arasında zikretmiş ve : Hilâl, Enes'ten rivâyette bulunmuştur, eğer kendisi Enes'ten hadis işitmiş ise..., demiştir.

İ Z A H I

Zevâid türünden olan bu hadîsin açıklaması bölümünde S i n d î şöyle der: Yâni Allah Teâlâ, kuluna bir yönden bir rızık kapısını açınca, kul o yönü ve sebebi bırakmamalıdır, o yönden rızıklanmaya devam etmelidir, onu bırakıp başka yöne gitmemelidir. Çünkü her iş herkes için uygun olmaz.

B e y h a k î de bu hadîsin bir benzerini E n e s (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmiştir. Oradaki metnin meâli şöyledir: «**Bir kimse bir işte rızıklanırsa, ona devam etmelidir.**» El-Azîzî de bunun şerhinde: Yâni bir kimsenin geçimi bir işe bağlı ise o iş durumu bozulmadıkça ondan ayrılmamalı. Çünkü, o işi bırakıp başka işe geçen kişi, yeni işten hayır görmeyebilir, demiştir.

٢١٤٨ — حدثنا محمد بن يحيى. ثنا أبو عاصم. أخبرني أبي، عن الزبير بن عبيد، عن نافع؛ قال: كنت أجهز إلى الشام وإلى مصر. فجهزت إلى العراق. فأتيت عائشة أم المؤمنين فقلت لها: يا أم المؤمنين! كنت أجهز إلى الشام. فجهزت إلى العراق. فقالت: لا تفعل. مالك ولمتجرك؟ فإني سمعت رسول الله ﷺ يقول «إذا سبب الله لأحدكم رزقا من وجه، فلا يدعه حتى يتغير له، أو يتنكر له».

في الزوائد: في إسناده مقال. لأن والد أبي عاصم اسمه مخلد بن الضحاك، مختلف فيه. قال العقيلي والنسائي: لا يتابع على حديثه. وذكره ابن حبان في الثقات. والزبير بن عبيد، قال الذهبي: مجهول وذكره ابن حبان في الثقات.

T E R C E M E S İ

2148) "... Nâfi *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben ticâret malımı Şam ve Mısır'a gönderiyordum. Sonra bir kez malımı Irak'a gönderdim ve mü'minlerin annesi Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın yanına varıp ona:

Ey mü'minlerin annesi! Ben ticâret malımı Şam'a gönderiyordum. (Bu defa) Irak'a gönderdim, dedim. Âişe (Radıyallâhü anhâ) şöyle dedi:

(Böyle) yapma. Sana ve eski ticâret yerine ne oldu? (ki sen eski yeri bırakıp başka yere yöneliyorsun) Çünkü ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den işittim, buyurdu ki:

«Allah birinize bir yönden bir rızık ulaştırdığı zaman, o yön o kimseye değişip güçleşinceye kadar onu bırakmasın.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bu hadîsin senedi aleyhinde konuşulmuştur. Çünkü râvî Ebû Âsım'ın babasının adı Mahled bin ed-Dahhâk'tır. Bu zâtın sıkalığı ihtilâflıdır. El-Ukaylî ve Nesâî, onun hadîslerinin başka râvî tarafından teyid edilmediğini söylemişlerdir. İbn-i Hibbân ise onu sıkalar arasında anmıştır. Diğer râvî Zübeyr bin Ubeyd'in mechûl bir râvî olduğunu Zehebî söylemiştir. İbn-i Hibbân ise bunu sıkalar arasında anmıştır.

İ Z A H I

Zevâid türünden olan bu hadîsi A h m e d de rivâyet etmiştir. Bu hadîsi Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'dan rivâyet eden N â f i hakkında Hulâsa sahibi sadece bu zâtın Â i ş e'den rivâyette bulunduğunu ve râvîsinin de Z ü b e y r b i n U b e y d olduğunu söylemekle yetinmiştir. N â f i isimli bir kaç sahâbî ve Tabiî vardır. Bu râvi hakkında başkaca bilgi verilmemiştir.

Hadîsin son cümlesinin; يَتَغَيَّرَ لَهُ veya اَوْ يَتَنَكَّرَ لَهُ şeklinde olduğuna dâir tereddüt râviye âittir. Mânâ bakımından iki cümle arasında bir fark yoktur, denilebilir.

Hadîsin mânâsı açıktır. Şu halde bir mü'min meşrû olmak kaydı ile herhangi bir yoldan geçimini sağladığı ve varlık kazandığı zaman o yolu bırakmamalıdır, çalışmasını o yolda sürdürmelidir. Ancak o yolla para kazanmak ve geçim sağlamak güçleştiği takdirde, başka bir yöne başvurmalıdır. Çünkü rızık kapıları pek çoktur. El-Azîzî bu hadîsin açıklamasını yaparken bu münâsebetle şu meâldeki hadîsi nakletmiştir:

«Bütün beldeler Allah'ındır. Halk da Allah'ın kullarıdır. Bu itibarla sen nereyi iyi ve uygun görürsen orada ikâmet et ve Allah Teâlâ'ya hamdet.»

(٥) باب الصناعات

5 — SAN'ATLAR (A ÂİT GELEN HADÎSLER) BÂBI

٢١٤٩ — حدثنا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثنا عَمْرُو بْنُ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ الْقُرَشِيُّ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي أُحَيْحَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَا بَعَثَ اللهُ نَبِيًّا إِلَّا رَاعِيَ غَنَمٍ» قَالَ لَهُ أَصْحَابُهُ: وَأَنْتَ يَا رَسُولَ اللهِ! قَالَ «وَأَنَا. كُنْتُ أَرْعَاهَا لِأَهْلِ مَكَّةَ بِالْقَرَارِيطِ».

قَالَ سُوَيْدٌ: يَعْنِي كُلَّ شَاةٍ بِقِيرَاطٍ.

TERCEMESİ

2149) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Allah her peygamberi koyun gütmüş olarak göndermiştir. (Koyun gütmemiş bir peygamber yoktur)» **Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in ashâbı O'na:**

Ve sen de (mi) **Yâ Resûlallah dediler? O:**

«(Evet) **ben de. Ben Mekke halkı için karârît karşılığında koyun güderdim» buyurdu.**

Müellifin şeyhi Süveyd: Yâni her koyun bir kîrat karşılığı(nda gütmüş) **idi, demiştir."**

İZAHI

Bu hadîsi Buhârî de rivâyet etmiştir. Karârît kelimesi kîrât'ın çoğuludur. Kırât, bir dinar'ın yirmide biri veyâ yirmi dörtte biridir.

Hadîsin zâhirine göre Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ücretle koyun sürüsü gütmüştür. Müellifin şeyhi Süveyd'in "Yâni her koyun bir kîrât karşılığı(nda gütmüş) idi" sözü bu mânâyı kuvvetlendirmektedir.

Buhârî'deki rivâyette; عَلَى قَرَارِيطَ = «Karârît üzerine» ifâdesi kullanılmıştır. Bâzı hadîs şârihleri bu ifâdeyi de buradaki ifâde gibi yorumlıyarak "Yâni karârît denilen para karşılığı" demişlerdir.

Bâzı âlimler de hadisteki Karârît kelimesini para çeşidi değil de bir mevkî ismi olarak yorumlamışlardır. Bunlara göre Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Karârit denilen semtte koyun güttüğü-

nü ifâde etmiş ve Peygamber ücretle koyun gütmemiştir. O, kendi koyunlarını gütmüştü. **El-Fetih** yazarının beyanına göre İ b r â h î m e l - H a r b î, K a r â r î t'in M e k k e'de bir semtin ismi olduğunu, hadîste bu mânânın kasdedildiğini ve gümüşten olan para çeşidinin kasdedilmediğini söylemiştir. İ b n ü ' l - C e v z î de kendi üstadı olan İ b n - i N â s ı r'a uyarak İ b r â h î m e l - H a r b î'yi tasvib etmiş ve İ b n - i M â c e h'in şeyhi olan S ü v e y d'in bu hadîsin sonundaki yorumunun hatâ olduğunu söylemiştir.

El-Fetih yazarı ilk yorumun, yâni karârît'in bir semtin adı olmayıp bir para birimi olduğunun tercih edildiğini söylemiştir. Yâni S ü v e y d'in tefsirinin daha isâbetli olduğunu savunmuş, gerekçe olarak da M e k k e halkının K a r â r î t isimli bir semti tanımamalarını göstermiştir. İkinci yorumu destekleyenler N e s â î'nin rivâyet ettiği bir hadîste Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve'sselâm)'in:

«Mûsâ koyun güderken peygamber oldu, Dâvûd da koyun güderken peygamber oldu, ben de ehlimin koyununu Ciyâd'da güderken Peygamber olarak gönderildim.» buyurduğunu ve bu hadîsin Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ücretle değil de kendi ehlinin koyununu güttüğünü gösterdiğini söylemişler ve bu hadîsin, S ü v e y d'in yukardaki yorumunu reddettiğini iddia etmişler ise de bu hadîs, S ü v e y d'in yorumunu reddetmez. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in kendi ehlinin koyununu C i y â d denilen semtte ücretsiz ve başkalarının koyunlarını Karârît denilen para birimi karşılığında gütmüş olması mümkündür. N e s â î'nin rivâyet ettiği hadîste buyurulan **«Ehlimin koyununu»** ifâdesi ile M e k k e ehlinin kasdedilmiş olması da muhtemeldir. Çünkü M e k k e ehli bir bakıma Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ehlidir. Bu takdirde iki hadîs birleşmiş olur. Birisinde O'nu, koyun sürüsünü ücretle güttüğünü, diğerinde de koyun gütme semti bildirilmiş olur.

K a r â r î t kelimesinin bir semtin ismi anlamında kullanıldığını savunanlardan bâzısı kendi yorumunu teyid mâhiyetinde şöyle derler:

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ücret karşılığı kimsenin koyununu gütmediğinin bilinmesidir.

Siyer kitablarında belirtildiği gibi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) koyun güderken 20 küsur yaşında olduğu anlaşılmaktadır.

Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in peygamberlik döneminden önce koyun gütme işinde çalışmalarının hikmet ve sebebi hakkında da el-Fetih yazarı özetle şöyle der:

Peygamberler'in peygamberlik döneminden önce koyun gütme arzusunun Allah tarafından onların kalblerine ilham edilmesinin hikmeti hakkında âlimler şöyle demişlerdir:

Ümmetlerinin işlerini tedvir etmekle görevlendirilmeden önce buna hazırlanmak üzere koyun gütmekle görevlendirilmişler ki; yavaş yavaş buna alışsınlar. Koyun gütmek sûreti ile yaratıklara şefkat ve merhamet duyguları artar, koyun güderken dağılan sürüyü toplamak, bir otlaktan başka bir otlağa götürmek, onları sulamak, hırsız ve yırtıcı hayvanlardan korumak, büyük bir sabır ve yumuşak huyluluk ister. Koyunların huyları değişik olur, zayıf bir yaratık olmasına rağmen yaylanırken diğer hayvanlardan fazla dağılırlar. Bu da onlara müsâmaha etmeyi gerektirir. İşte koyunları sabır, şefkat, merhamet ve müsâmaha ile gütmeye alışan ve bu güzel duygularla cihazlanan peygamberler, değişik huylu, idrak ve akıl açısından birbirinden farklı insanları bir ideal etrafında toplamaya, kusurlarını hoş görü ile karşılamaya, eksiklerini sabırla onarmaya ve onları idare etmeye alışmış olurlar.

Gütme işinde koyunların tercih edilmesinin sebebine gelince koyun diğer hayvanlardan daha zayıftır, yaylanırken develere ve sığırlara nisbeten daha çok dağılır, buna rağmen onları toplamak develeri ve sığırları toplamaktan daha kolaydır, çobana daha itaatkârdır.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) tüm mahlûkatın en üstünü olduğu halde çobanlık ettiğini anlatması O'nun yüksek tevâzuunu ve Allah'ın kendisine verdiği nimetleri dile getirmek içindir.

٢١٥٠ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الْخُزَاعِيُّ، وَالْحَجَّاجُ، وَالْهَيْثَمُ ابْنُ جَمِيلٍ؛ قَالُوا : ثنا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «كَانَ زَكَرِيَّا نَجَّارًا».

TERCEMESİ

2150) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«(Peygamberlerden) **Zekeriyyâ** (Aleyhisselâm) **marangoz idi.**»"

İ Z A H I

Bu hadîsi M ü s l i m ve A h m e d de rivâyet etmişlerdir. N e v e v î bu hadîsin şerhinde şöyle der :

Bu hadîs, sanatla iştigal etmenin meşrûluğuna, marangozluk sanâtının fazîletine ve marangozlukla kimsenin şahsiyet ve onurunun kırılmadığına delâlet eder. Hadîs, Z e k e r i y y â (Aleyhisselâm)'ın fazîletine de delâlet eder. Çünkü O sanatkâr idi, elinin emeği ile geçinirdi. En iyi geçimin kişinin kendi kazancı ile sağladığı geçim olduğu ve D â v û d (Aleyhisselâm)'ın kendi el emeği ile geçindiği, hadisle sâbittir.

٢١٥١ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ. ثنا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ نَافِعٍ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «إِنَّ أَصْحَابَ الصُّوَرِ يُعَذَّبُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. يُقَالُ لَهُمْ: أَحْيُوا مَا خَلَقْتُمْ».

T E R C E M E S İ

2151) "... Âişe *(Radıyalâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Resimler yapanlar kıyâmet günü muhakkak azab olunurlar. (O gün) bu kimselere: Resimlerini yaptığınız (canlıları) diriltiniz (bakalım?) denilir.»"

İ Z A H I

Bu hadîsi B u h â r î ve M ü s l i m de rivâyet etmişlerdir. Hadîste geçen Sûret kelimesi umumidir. Yâni gölgeli olan heykel gibi şekiller olsun, gölgesiz olan fotoğraf gibi resimler olsun, hepsinin hükmü aynıdır. Âlimler buradaki yasağı canlıların resim ve heykellerine yorumlamışlardır. Yâni cansız olan ağaçlar, dağlar ve diğer cisimlerin resim ve heykellerin, bu yasağa girmediğini ifâde etmişlerdir.

N e v e v î bu hadîsin şerhinde şöyle der:

'Her hangi bir canlının resim veyâ heykelini çizmek şiddetle haramdır ve büyük günahlardandır. Çünkü bu ve benzerî hadîslerde bunlar hakkında ağır tehdîdler buyurulmuştur. Anılan şekiller önem-

li maddelerle veyâ önemsiz maddelerle yapılmasında, kezâ saygı duyulmak veyâ hakir gösterilmek üzere yapılmasında bir fark yoktur. Her hâli ile mutlaka haramdır. Çünkü bunda Allah Teâlâ'nın yaratıklarına benzetme vardır. Anılan resimler, elbisede olsun, yaygı, para, kab, duvar üzerinde veyâ başka şeyde olsun fark etmez. Fakat ağaç gibi cansız varlıkların resimlerini çizmekte bir sakınca yoktur. Resim yapmanın hükmü budur.

Resimleri edinmeye ve kullanmaya gelince, her hangi bir canlının resmini duvara asmak, giyilen elbise üzerinde bulundurmak gibi hakaret sayılmıyacak durumda kullanmak ve edinmek haramdır. Eğer yere serilen yaygı veyâ yaslanılan yastık gibi bir şey üzerinde olup hürmet edilmiyecek ve hor kullanılacak bir durumda ise bu tür resimleri kullanmak haram değildir. Lâkin böyle tahkir edilecek şekildeki bir resim bulunduğu yere rahmet meleklerinin girip girmediği husûsunda ihtilâf vardır.

Yukarda anlattığım hususlarda gölgesi olan şekiller ile gölgesi olmayan şekiller arasında bir fark yoktur. Bu mesele hakkındaki görüşümüz budur. Mezhebimizin görüşü de budur. Sahâbîler, Tabiiler ve onlardan sonra gelen âlimlerin cumhûrunun kavli de budur. Sevrî, Ebû Hanîfe ve Mâlik ile diğer ilim ehlinin mezhebi de budur.

Selef âlimlerden bâzısı: Yasaklanan sûretler, gölgesi olan şekillerdir. Gölgesiz resimler için bir sakınca yoktur, demişler ise de bu görüş bâtıldır. Çünkü Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ın itiraz ettiği resim bir perde üzerinde idi. Bunun gölgesiz olduğu açıktır. Kaldı ki diğer bâzı hadîsler umumîdir.

Zührî de: Sûretler hakkındaki yasak, umumîdir. Böyle resimli bir şeyi kullanmak ve böyle resimlerin bulunduğu eve girmek de yasaktır. Resim bir elbise üzerinde işleme şeklinde olsun, başka şekilde olsun fark etmez, kezâ duvarda olsun, elbisede olsun veyâ hor kullanılan bir yaygı üzerinde yâhut hor görülmiyecek tarzda bulundurulsun hepsi yasaktır. Çünkü hadîsteki hüküm umumîdir, demiştir. Zührî'nin bu görüşü de kuvvetlidir.

Bâzıları da: Elbise üzerinde bulunan resimler yasak değildir. Duvarlar üzerinde olan resimler ve heykeller ise yasaktır, demiştir.

Gölgesi bulunan kısmın haramlığı ve bunu bozmanın gerekliliği üzerinde ilim ehli icmâ etmiştir.

Kâdı Iyâz: Kız çocukların oyuncağı olan bebeklerin bu hükmün dışında olduğunu söylemiştir. Çünkü bu husûsa ruhsat ve-

ren hadisler vardır. Fakat İmam Mâlik, bir babanın kız çocuğuna bebek almasının mekruhluğuna hükmetmiştir, demiştir."

Nevevî'den naklen verilen bilgi burada bitti. Bebeklerle ilgili geniş bilgi 1982 nolu hadîs bölümünde verilmiştir.

Resim ve heykellerin kesinlikle yasaklanmasının hikmeti putperestliği kökünden kazımaktır. İslâmiyet de bunu kesinlikle yasaklamıştır. Bu yüce dinde yobazlık, bâtıl îtikad ve Allah'tan başkasına tapmak yoktur.

BİR CANLININ RESMİ YARIM İSE BU DA YASAK MI?

Abdurrahman el-Cezerî, dört mezhebin fıkıh kitabının **Hazar** ve **İbâhat** bölümünde özetle şöyle der:

1. Hanefî mezhebine göre bir canlının resmi, yaygı, yastık gibi hor ve hakir kullanılacak bir şey üzerinde ise veyâ başsız gövde, yâhut gövdesiz baş gibi yaşaması imkânsız noksan bir vücut durumunda ise bunu yapmakta veyâ kullanmakta bir sakınca yoktur. Fakat yaşıyabilecek şekilde olur veyâ saygı duyulacak yüksekçe bir yere konulursa câiz değildir. (Kullanılması da yapılması da ayni hükme tâbidir.)

2. Şâfiî mezhebine göre bir canlının resmini yapmak haramdır. Yapılan bir canlı şekli gölgesiz olup yaygı yastık ve döşek gibi hor ve hakir kullanılacak bir şey üzerinde ise veyâ gölgeli olup yaşıyamıyacak bir gövde noksanlığı var ise; bunu bulundurmakta sakınca yoktur. Gölgesiz resim hor görülmiyecek ve hakir kullanılmıyacak bir şey üzerinde ise veyâ gölgeli olup yaşıyabilecek gövdeye sâhib ise kullanılması yasaktır.

3. Hanbelî mezhebine göre bir canlının resmi hor kullanılacak yaygı ve yastık gibi bir şeyin üzerinde olursa veyâ gölgeli olup başsız gövde, yâhut gövdesiz baş gibi yaşıyamıyacak durumda ise bunun yapılması ve kullanılması câizdir. Aksi takdirde câiz değildir.

4. Mâlikî mezhebinde canlıların resimleri gölgesiz olup hor kullanılacak bir şey üzerinde ise sakıncalı değildir. Hor kullanılmıyacak bir şey üzerinde ise yine bir kavle göre câiz değildir. Gölgeli olup yaşıyabilecek bir gövde şeklinde ise yine haramdır. Yaşıyamıyacak bir gövde noksanlığı var ise haram değildir. Bu mezhebin görüşüne âit bilgi uzunca izah istediği için bu kadarlık bilgi ile yetinelim.

Hulâsa vesîkalık fotoğraf veyâ insanın boy fotoğrafı hâtıra olarak evde bulundurmanın ve ihtiyaçlarda kullanmanın bir sakıncası olmadığını söylemek mümkündür. Fakat bir boy fotoğrafını odaya asmak, yüksekçe bir şeyin üzerine koymak, kezâ her hangi bir canlının tam fotoğrafını veyâ heykelini odanın bir yerine süs için ve görülecek şekilde bırakmak câiz değildir. Bâzı evler puthanelere benzer. Odaların büfeleri ve duvarları insan ve hayvanların boy fotoğrafları ve heykelleri ile donatılmış vaziyette maalesef görülmektedir. Yukarda verdiğimi ilim ehlinin görüşleri karşısında buna son vermek gerekir. Cenâb-ı Hak müslümanlara şuur ihsan eylesin.

٢١٥٢ — حدّثنا عَمْرُو بْنُ رَافِعٍ. ثنا عُمَرُ بْنُ هارُونَ، عَنْ هَمَّامٍ، عَنْ فَرْقَدٍ السَّبَخِيِّ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ الشِّخِّيرِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «أَكْذَبُ النَّاسِ الصَّبَّاغُونَ وَالصَّوَّاغُونَ».

في الزوائد: إسناده ضعيف لأن فيه فرقدا السبخي، ضعيف وعمر بن هارون، كذبه ابن معين وغيره.

TERCEMESİ

2152) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«İnsanların en çok yalan söyleyenleri boyacılar ve kuyumculardır.»"

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi zayıftır. Çünkü bunda bulunan râvî Ferkad es-Sebahî zayıftır. Râvî Ömer bin Hârûn'u da İbn-i Main ve başkası tekzib etmişlerdir.

İZAHI

Zevâid türünden olan bu hadisi Ahmed de rivâyet etmiştir. Sindî bu hadîsin izahında şunları söyler: Boyacılardan maksad elbise boyacılarıdır. Gerek bunlar ve gerekse kuyumcular ekseriyetle sözlerini yerine getirmedikleri, siparişleri vaktinde vermeyip müşterilerini geciktirdikleri için hadîste bunların herkesten fazla yalan söz söyledikleri ifâde edilmiştir. Bir kavle göre bu hadîsten maksad anılan san'atkârlar değil, işittikleri sözleri değiştirip yalan ve uydurma söz düzenbazlarıdır.

Buhârî, Satışlar kitabının bir bâbını Kuyumcular hakkında gelen hadîslere ayırmıştır. Bu bâbta rivâyet edilen hadîslerden anlaşılıyor ki; Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) zamanında kuyumcular vardı ve onlarla alışveriş yapılıyordu. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-

salâtü ve's-selâm) de bu sanata mâni olmuyordu. K a s t a l â n î de bu durumu belirttikten sonra: Bu bâbta rivâyet edilen hadîsten anlaşılıyor ki; bir sanata bozukluk girse bile bu sanat ile iştigal eden kimselerle alışveriş etmekte bir sakınca yoktur. Hattâ bir sanatta en âdî insanlar bile çalışsa yine onlarla iş yapılabilir. Nitekim bu hadîste belirtildiği gibi A l i b i n E b i T â l i b (Radıyallâhü anh) bir yahûdi kuyumcu ile alışverişte bulunmuştur. Müellif B u - h â r î muhtemelen bu bâbı açmakta boyacılar ile kuyumcuların en yalancı insanlar olduğuna dâir (müellifimizin 2152 noda rivâyet ettiği) hadîse işâret etmek istemiş olabilir, demiştir .

E l - H a f n î de Câmiü's-Sağîr'de rivâyet edilen hadîsimizin izahı bölümünde özetle hadîsi açıkladıktan sonra G a z â l î 'nin şöyle dediğini nakletmiştir:

"Sanatlar ve ticâretler bir toplum için birer farz-ı kifâyedir. Çünkü sanatlar ve ticâretler bırakılırsa hayat felce uğrar, halkın çoğu helâk olur. Herkes bir sanat dalında çalışsa, diğer dallar durur ve yine toplumun yaşaması güçleşir. Bâzı ilim adamları Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in; **«Benim ümmetimin ihtilâfı bir rahmettir»** meâlindeki hadîsini bu yönde yorumlamışlar ve: Yâni ümmetin sanat ve ticâret kollarında çalışma arzularının değişik olması, bütün kollar için isteklilerin bulunması bir rahmettir. Sanatların bir kısmı önemlidir. Toplumun ihtiyaçlarına cevap verir. Bir kısmı da önemli değildir. Çünkü dünya ziyneti ve süs işine âittir. Bu tür sanat olmasa da toplumun hayatı zarara uğramaz. Müslüman bir toplumun meşrû ihtiyaçlarına cevap veren ticâretler ve sanatlar birer farz-ı kifâyedir. Bu itibarla bu alanlarda çalışan mü'minler birer farz-ı kifâyeyi îfâ etmek niyeti ile çalışmalıdırlar. Nakış ve boya gibi süse yönelik sanatlarda da çalışmaya rağbet etmemelidirler. Çünkü bu dallar farz-ı kifâyeden sayılmazlar. Haram olan oyun ve eğlence âletleri, saz âletleri ve benzerî şeyleri imâl etmek ise haramdır. Böyle bir sanatı bırakmak, bir zulmü bırakmak kâbilindendir. Terzinin erkeklere ipek elbise dikmesi, kuyumcunun erkek için altın yüzük gibi ziynet eşyasını imâl etmesi haram sanat nevindendir. Bu iş için alınan ücret de haramdır."

Merhum G a z â l î 'nin zamanında bulunmayan ve bugün memleketimizde moda hâlini alan bir çok kıyâfetler İslâma aykırı olduğuna göre bu elbiseleri diken terziler de sorumludur, aldıkları ücret de haramdır. Örneğin: Kadınlar için dikilen daracık elbiseler öyle dar dikiliyor ki; giyildiği zaman vücud çizgilerini bile gösterir. Diğer tarafta mini etek kıyâfeti bunun bir başka örneğidir.

(٦) باب الحكرة والجلب

6 — İHTİKÂR VE MALI PİYASAYA SÜRMEK BÂBI

٢١٥٣ — حدثنا نصر بن علي الجهضمي. ثنا أبو أحمد. ثنا إسرائيل عن علي بن سالم ابن ثوبان، عن علي بن زيد بن جدعان، عن سعيد بن المسيب، عن عمر بن الخطاب؛ قال: قال رسول الله ﷺ «الجالب مرزوق والمحتكر ملعون».

في الزوائد : في إسناده علي بن زيد بن جدعان، وهو ضعيف

TERCEMESİ

2153) "... Ömer bin el-Hattâb *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«(Stokçuluk etmeyip malını) satışa arz eden kimse rızıklanmış (kârlı) dır, ihtikâr eden de mel'un (= Allah'ın rahmetinden uzak) dır.»"

Not : Bunun senedinde bulunan Ali bin Zeyd bin Ced'ân'ın zayıf olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

٢١٥٤ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا يزيد بن هارون، عن محمد بن إسحاق، عن محمد بن إبراهيم، عن سعيد بن المسيب، عن معمر بن عبد الله بن نضلة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «لا يحتكر إلا خاطئ».

TERCEMESİ

2154) "... Ma'mer bin Abdillah bin Nadla *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Günahkâr ve âsi kimseden başkası ihtikâr etmez.»"

İZAHI

Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Hâkim de rivâyet etmiştir. Bu hadiste geçen **Câlib :** Çeşitli malları getirip satışa arzeden

kimsedir. Hadis, böyle yapan kimsenin kârlı olduğunu bildirir. Muhtemelen bununla ilgili cümle duâ mâhiyetindedir. Yâni **«Malını satışa arz eden kimseyi Allah rızıklandırıp kazançlı eylesin.»**

Hadîsin ikinci cümlesinde ise ihtikâr eden kimsenin mel'un olduğu bildirilmiştir. **Mel'un:** Allah'ın rahmet ve rızâsından uzak olan demektir. Bu cümle de beddua mâhiyetinde olabilir. Yâni **«İhtikâr eden kimseye Allah lânet eylesin.»**

Ma'mer (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Müslim, Ebû Dâvûd ve Tirmizî de rivâyet etmişlerdir. Bu hadisin mânâsı şudur: İhtikâr, günah işlemeyi alışkanlık hâline getiren âsî kişinin işidir, başkası bu kötü ve çirkin fiili işlemeye cesâret edemez.

Bu hadis ihtikâr'ın çok ağır bir vebâl olduğuna delâlet eder.

Tuhfe yazarı ihtikâr hadîsinin şerhinde şu bilgiyi verir:

"El-Hâfız: Şer-i Şerif'te ihtikâr: İhtiyaç fazlası gıdâ maddesini halkın ihtiyacı bulunduğu halde stok edip satmamak ve piyasada darlığın ve kıtlığın baş göstermesini beklemektir. Saîd bin el-Müseyyeb'in ihtikâr'ı böyle yorumladığı rivâyet olunmuştur. Ahmed'e göre, ihtikar yalnız zâhire nev'inden olan gıda maddelerine mahsustur. Diğer maddelerde intikar yoktur, diye bilgi vermiştir.

İmâm Mâlik bu hadisin umumiliğini delil göstererek: Gerek gıdâ maddelerinde ve gerekse halkın ihtiyaç duyduğu diğer maddelerde ihtikâr haramdır, demiştir.

Şevkânî de en-Neyl'de: İhtikâr hakkında gelen hadîslerin zâhirine göre her maddede ihtikâr haramdır. Gıdâ maddeleri, hayvanların yemleri ve diğer maddeler arasında bu hükümde bir fark yoktur. Bâzı hadîslerde yiyecek maddeleri kaydı var ise de diğer bâzı hadislerde bu kayıt yoktur. Mutlak olan, yâni yiyecek maddeleri kaydı bulunmayan hadîsleri, yiyecek maddelerine tahsis etmek doğru değildir, demiştir.

Nevevî de: Ma'mer'in bu hadîsi ihtikâr'ın haram olduğunu açıkça bildirmektedir. Bizim arkadaşlarımız: Haram olan ihtikâr yalnız zahire maddelerindeki ihtikârdır, demişlerdir. Bu nevi ihtikâr şöyle olur: Adam kıtlık zamanında ticâret için yiyecek malını alır ve derhal satmaz da fiyatı yükselsin diye stok yapar. İşte haram olan ihtikâr budur. Şâyet zahîre maddeleri kendi mahsülü olsa veyâ bolluk zamanında alıp saklasa veyâ kıtlık zamanında kendi ihtiyacı için satın alsa, ya da kıtlık zamanında alıp, vaktinde satsa bu hallerde ihtikâr söz konusu değildir ve bu iş haram sayılmaz. Za-

hire maddelerinden başkasında ihtikâr olmaz. Bizim mezhebimizin görüşü budur.

İhtikâr'ın haram kılınmasının sebebi, toplumun zarara uğramasının önlenmesidir. Nitekim bir adamın yanında ihtiyaç fazlası gıdâ maddesi bulunup halkın ihtiyacı da varsa ve halk başka yerden bu ihtiyacı gideremezse, zarurî ihtiyaç karşısında adam icbar edilmek sûreti ile gıdâ maddeleri sattırılır. Yâni insanların zarurî ihtiyaçlarını karşılamak için adam malını satmaya icbâr edilir. Bu hüküm hakkında âlimlerin icmâı vardır, demiştir.

Avnü'l-Mabûd yazarı da: İhtikâr konusunda âlimler ihtilâf etmişlerdir. M â l i k ve S e v r i 'ye göre ihtikâr gıdâ maddelerine mahsus değildir. Her çeşit malda ihtikâr yasaktır. M â l i k: Her hangi bir mah stok edip saklamak piyasaya zarar verip o malın pahalanmasına sebebiyet verirse bu hareket ihtikâra girer. Ancak meyvelerde ihtikâr durumu yoktur, demiştir, diye bilgi verir.

٢١٥٥ — حدّثنا يَحْيَى بْنُ حَكِيمٍ . ثنا أبُو بَكْرٍ الْحَنَفِيُّ . ثنا الْهَيْثَمُ بْنُ رَافِعٍ . حَدَّثَنِي أبُو يَحْيَى الْمَكِّيُّ ، عَنْ فَرُّوخَ مَوْلَى عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « مَنِ احْتَكَرَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ طَعَامًا ضَرَبَهُ اللهُ بِالْجُذَامِ وَالإِفْلَاسِ » .

في الزوائد : إسناده صحيح ، ورجاله موثقون . أبو يحيى المكي والهيثم بن معين ، قد ذكرهما ابن حبان في الثقات . والهيثم بن رافع ، وثقه ابن معين وأبو داود . وأبو بكر الحنفي ، واسمه عبد الكبير بن عبدالمجيد ، احتج به الشيخان . وشيخ ابن ماجة ، يحيى بن حكيم ، وثقه أبو داود والنسائي وغيرهما .

T E R C E M E S İ

2155) "... Ömer bin el-Hattâb *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; kendisi Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den şunu işitmiştir:

«Kim müslümanların zararına bir yiyecek maddesinde ihtikâr yaparsa Allah o kimseye cüzzam hastalığını verir ve iflâs ettirir.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahîh olup râvileri sıka zâtlardır. Seneddeki râvilerden Ebû Yahyâ el-Mekkî ile el-Heysem bin Muîn'i, İbn-i Hibbân sıkalar arasında anmıştır. El-Heysem bin Râfi'i de İbn-i Muîn ve Ebû Dâvûd sıka saymışlardır. Râvi Ebû Bekir el-Hanefî'nin adı Abdülkebîr bin Abdilmecîd'dir. Buhârî ile Müslim onun rivâyetlerini almışlardır. İbn-i Mâceh'in şeyhi Yahyâ bin Hakîm'i de Ebû Dâvûd, Nesâî ve başkası sıka saymışlardır.

(٧) باب أجر الراق

7 — (HASTAYA ŞİFÂ DİLEĞİ İLE) OKUYANIN ÜCRET ALMASI BÂBI

٢١٥٦ — حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير. ثنا أبو معاوية. ثنا الأعمش عن جعفر ابن إياس، عن أبي نضرة، عن أبي سعيد الخدري؛ قال: بعثنا رسول الله ﷺ ثلاثين راكبا في سرية. فنزلنا بقوم. فسألناهم أن يقرونا. فأبوا. فلدغ سيدهم. فأتونا فقالوا: أفيكم أحد يرقي من العقرب؟ فقلت: نعم. أنا. ولكن لا أرقيه حتى تعطونا غنما. قالوا: فإنا نعطيكم ثلاثين شاة. فقبلناها. فقرأت عليه (الحمد) سبع مرات. فبرئ وقبضنا الغنم فعرض في أنفسنا منها شيء. فقلنا: لا تعجلوا حتى تأتي النبي ﷺ. فلما قدمنا ذكرت له الذي صنعت. فقال «أو ما علمت أنها رقية؟ اقتسموها واضربوا لي معكم سهما».

حدثنا أبو كريب. ثنا هشيم. ثنا أبو بشر عن ابن أبي المتوكل، عن أبي المتوكل، عن أبي سعيد، عن النبي ﷺ بنحوه. (ح) وحدثنا محمد بن بشار. ثنا محمد بن جعفر. ثنا شعبة عن أبي بشر، عن أبي المتوكل، عن أبي سعيد، عن النبي ﷺ بنحوه.

قال أبو عبد الله: والصواب هو أبو المتوكل.

TERCEMESİ

2156) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bizi otuz suvâri olarak bir savaşa gönderdi. Biz** (bu yolculukta) **bir kabilenin yanında inip onlardan bizi misâfir etmelerini istedik. Fakat onlar bizi misâfir etmekten imtinâ ettiler. Bu esnada onların reisini bir akrep soktu. Bunun üzerine onlar yanımıza gelerek: İçinizde akrep** (sokmasın)**dan dolayı** (hasta üzerinde) **okuyabilen bir kimse var mı? dediler. Ben: Evet. Ben** (varım). **Lâkin** (siz bizi misâfirliğe kabul etmediniz) **siz bize koyunlar vermedikçe ben hastanıza okumıyacağım, dedim. On-**

lar : Peki, size otuz koyun kesinlikle veriyoruz, dediler. Biz de bunu kabul ettik ve ben hasta üzerinde yedi defa (El-Hamd sûresini) okudum. Hasta şifâ buldu, biz de koyunları teslim aldık. Sonra bu koyunlar(ın bize helâl olup olmadığı) hakkında içimizde bir şüphe meydana geldi. Bunun için biz (arkadaşlarımıza) : Biz Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına varıncaya kadar (koyunları bölüşmeye) acele etmeyiniz! dedik. Sonra biz (O'nun yanına) gelince ben yaptığım işi O'na arz ettim. O :

«Fâtiha sûresinin bu kadar etkili bir duâ olduğunu nasıl bilebildin? Koyunları aranızda bölüşünüz. Sizinle beraber bana da bir hisse ayırınız,» buyurdu.

(İbn-i Mâceh dedi ki) : Bu hadîs yukardaki senedden başka şu iki senedle de bize ulaştı. (ve müellif bu iki senedi beyan etti.)
Ebû Abdillah (künyeli müellifimiz) dedi ki : Doğru sened, râvi Ebü'l-Mütevekkil'in senedidir."

İ Z A H I

Bu hadîsi Kütüb-i Sitte sâhiblerinin hepsi rivâyet etmişlerdir. Rivâyetlerde bâzı kelime değişikliği var ise de bunu anlatmak bir hayli yer alır ve bu değişiklik hadîsin ihtivâ ettiği hükümler bakımından bir farklılık da meydana getirmez. Bu nedenle o değişikliği anlatmaya girmemeyi tercih ettim. Şimdi hadîsin metninde geçen bir iki kelimeyi açıkladıktan sonra ihtivâ ettiği hükümleri anlatacağım :

Hadîste geçen "Rükye" kelimesi İ b n - i E s i r'in açıklamasına göre hastanın iyileşmesini dilemek üzere Kur'an, Allah'ın isimlerini ve sıfatlarını okumak sûreti ile Cenâb-ı Hakk'a duâ etmek ve sığınmaktır. Umdetü'l-Kari'de beyân edildiğine göre İ b n - i D i r e s t e v e y h i : Rükye, bir ağrı veyâ korku, yâhut şeytan, ya da sihirden kurtulup şifâya kavuşmak için okunan her söze denilir, demiştir.

Râkî de rukye okuyucusuna denilir. Bâzı bölgelerde bu tür okumaya nefes etmek, denilir.

Seriyye : Düşmanla savaşmaya gönderilen ve sayısı dört yüz kişiyi geçmeyen askeri kuvvettir.

Hadîste geçen; أَوَ مَا عَلِمْتَ cümlesindeki "Mâ" sözcüğünün zâid olduğu kuvvetle muhtemeldir. S i n d î de bu görüştedir. Bu cümle istifham mâhiyetindedir. Diğer rivâyetlerde bu cümlenin anla-

mını ifâde eden cümle de istifham anlamını taşıyor. Cümleden kasdedilen mânâ E b û S a î d (Radıyallâhü anh)'ın takdir ve taltif edilmesidir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in: **«Sizinle beraber bana da bir hisse ayırınız»** buyruğundan maksadı, E b û S a î d ile arkadaşlarının gönüllerini hoş etmek ve koyunların kendileri için helâl olduğunu bildirmektir.

Müellif bu hadîsi üç sened ile E b û S a î d (Radıyallâhü anh)'den merfû olarak rivâyet ettikten sonra, râvî E b û B i ş r aracılığı ile E b ü ' l - M ü t e v e k k i l ' den olan rivâyeti, A ' m e ş ve C â f e r aracılığı ile E b û N a d r a ' dan olan rivâyete tercih ettiğini ifâde etmek istemiştir.

HADÎSİN İHTİVÂ ETTİĞİ HÜKÜMLER

1. Hastanın iyileşmesi dileği ile Kur'an-ı Kerîm âyetlerini okumak karşılığında ücret almak meşrûdur.

N e v e v î bu hadîsin şerhinde: Bu hadîs, Fâtiha ve zikir okumak sûreti ile nefes etmek karşılığında ücret almanın câiz olduğuna ve bunda bir mekruhluk bulunmadığına delâlet eder. Kur'an-ı Kerîm'i öğretmek ücretini almanın hükmü de böyledir. Ş â f i i, M â l i k, A h m e d, İ s h â k, E b û S e v r ve diğer selef âlimleri ile onlardan sonra gelen âlimlerin mezhebi budur. E b û H a n î f e, nefes etmek üzere Kur'an okumak ücretini almayı câiz görmüş, fakat Kur'an öğretme ücretini câiz görmemiştir.

Verilen koyunların hepsi okuyucunun hakkıdır. E b û S a î d'in, koyunları arkadaşları ile bölüşmesi onun bir bağışı mâhiyetindedir, sırf arkadaşlarının gönülleri hoş olsun ve bir yardımlaşma olsun, diye taksim etmiştir. Yoksa arkadaşlarının hiç bir hakları söz konusu değildir, demiştir.

2. Hastanın iyileşmesi dileği ile Kur'an okumak ve Allah'a sığınmak, duâ etmek meşrûdur.

M ü s l i m ' in **"Tıb, hastalık ve rükye"** kitâbının başında N e v e v î özetle şöyle der:

"Bu bölümde rivâyet edilen bir hadîste: **«Nefes etmeyen, ettirmeyen ve Rablerine tevekkül edenler hesaba tâbi tutulmadan cennet'e girecekler»**" buyurulmuştur. Bu hadîsin, nefes etmenin meşrûluğuna dâir gelen ve burada rivâyet edilen hadîslere muhâlif olduğu sanıl-

masın. Nefes etme ve ettirme işine iltifât etmeyenlerin övgüsüne âit hadîs, kâfirlerin sözleri, anlamı bilinmeyen sözler ve yabancı dille yazılı sözlerle yapılan **Rükye** (= nefes etme ve ettirme) işine âittir. Çünkü anlamı mechul sözler veyâ yabancı dille söylenen sözler, küfrü mûcip veyâ küfre yakın birtakım mânâları taşıyabilir, ya da söylenmesi ve dile getirilmesi mekrûh şeyleri ihtivâ edebilir. Bu nedenle bu tür **Rükye**'lere itibar etmeyenler övülmüştür.

Kur'an âyetleri ve bilinen zikirler ile yapılan **Rükye** yâni nefes etmek ve ettirmek yasak değildir, bilâkis sünnettir. Âlimler, Kur'an âyetleri ve Allah'ın zikirleri ile **Rükye** etmenin ve ettirmenin câizliği hakkında icmâ bulunduğunu nakletmişlerdir.

E l - M â z i r î : Rükye, Allah'ın kitabı ile veyâ O'nun zikirleri ile yapıldığı zaman câizdir. Fakat yabancı dil ile veyâ mânâsı bilinmeyen sözlerle yapılan **Rükye** câiz değildir ve yasaklanmıştır. Çünkü bu tür **Rükye**'de küfrü mûcip bir durum olabilir. Ehl-i Kitâb, yâni Hristiyan ve Yahudilerin yaptıkları **Rükye** hakkında âlimler ihtilâf etmişlerdir. E b û B e k r - i S ı d d î k (Radıyallâhü anh) bunu câiz görmüştür. M â l i k ise, tahrif edilmiş T e v r a t ve İ n c i l âyetleri ile **Rükye** etmeleri endişesi ile onların **Rükye**'lerine tevessül etmeyi câiz görmemiştir. Ehl-i Kitab'ın **Rükye**'lerini câiz görenler demişler ki: Ehl-i Kitab'ın, **Rükye**'lerini değiştirmedikleri kanısı vardır. Çünkü, bunu değiştirmelerinde bir amaç yoktur. Onlar kendi amaçları doğrultusunda tahrifler yapmışlardır. (Örneğin: Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'imiz ile ilgili âyetleri Tevrat ve İncil'den çıkarmışlardır.) Kendi amaçlarına hizmet etmeyen tahrifleri ne için yapacaklar, demiştir.

Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ın Rükye'yi yasakladığına dâir gelen hadise ilim ehli şöyle cevap vermişlerdir:

a. Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), önce nefes etmeyi yasaklamış, sonra bu yasağı kaldırmıştır. **Rükye** işine izin vermiş ve kendisi bizzat yapmıştır. Şer-i Şerif bunun meşrûluğu üzerinde karar kılmıştır.

b. Yasaklama işi, yukarda anılan meçhul rükyelere mahsustur.

c. Yasaklama, nefes etmenin bizâtihî kendisinde bir etki bulunduğuna ve insanlara bizzat bir yarar sağladığına inanan ve böyle sapık bir itikada sâhip olan kimseler hakkındadır. (Her çeşit fayda ve zararın Allah'ın takdiri ile olduğuna, yapılan rükyenin sadece Allah'a iltica edip sığınmak, O'na yalvarmak ve O'nun âyetleri ile zikirlerinin bereketinden ibâret olduğuna inanan ve her çeşit sıkıntı

ve hastalığı giderenin ancak Allah Teâlâ olduğuna itikadı tam kimseler için rükyenin bir mahzuru yoktur.) Bu gibi kimseler için yasak değildir." (N e v e v i ' nin sözü burada bitti.)

3. F â t i h â sûresi şifâdır. Bu nedenledir ki, onun bir adı da Ş â f i y e ' dir. T i r m i z î ' nin E b û S a î d ' den merfû olarak rivâyet ettiği bir hadîste **«Kur'an'ın Fâtiha sûresi her hastalık için bir şifâdır.»** buyurulmuştur. E b û D â v û d ' un İ b n - i M e s ' û d ' - dan rivâyet ettiğine göre:

"Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)**'in torunu Hasan** veyâ **Hüseyin hastalandı. Bunun üzerine Cebrâil,** Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **inerek bir kab su üzerinde Fâtiha sûresini kırk defâ okumasını ve hastanın başını,** ellerini ve **ayaklarını bu suda yıkatmasını emretti."**

4. Bedevîlere misâfir olmak ve Arabların sularının başında konaklamak, kezâ ihtiyaç duyulan birşeyi onlardan para karşılığı veyâ parasız istemek câizdir.

5. İkramda bulunmayı reddeden kişiye ikram etmemek ve onun gibi davranmak câizdir. Nitekim hadîste sözü edilen kabîle, sahâbîleri misâfir etmediler. Onların olumsuz tutumları karşısında E b û S a î d (Radıyallâhü anh) da onların hastasına ücretsiz okumayı reddetti.

6. Zâhiren helâl görülen bir şeyi teslim almak câizdir. Bunun helâl olup olmadığı husûsunda bir şüphe uyandığı takdirde, yetkili ilim ehline soruncaya kadar o malda tasarruf etmemek gerekir.

7. Bir kimsenin nasibi ondan esirgenemez. Kimse buna mâni olamaz. Nitekim otuz koyun sahâbîlerin nasibi olduğu için bu kabîle onların nasibini vermemezlik edemedi. Halbuki daha önce onları misâfir etmeyi kabul etmemiş idi.

8. Bir mesele hakkında nass bulunmadığı takdirde ictihad yetkisine sahib olan zâtlar ictihad edebilirler.

(٨) بَاب الْأَجْرِ عَلَى تَعْلِيمِ الْقُرْآنِ

8 — KUR'AN ÖĞRETMEK KARŞILIĞINDA ÜCRET ALMAK BÂBI

٢١٥٧ — حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ. قَالَا: ثنا وَكِيعٌ. ثنا مُغِيرَةُ
ابْنُ زِيَادٍ الْمَوْصِلِيُّ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ نُسَيٍّ، عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ ثَعْلَبَةَ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ؛

قَالَ : عَلَّمْتُ نَاسًا مِنْ أَهْلِ الصُّفَّةِ الْقُرْآنَ وَالْكِتَابَةَ . فَأَهْدَى إِلَيَّ رَجُلٌ مِنْهُمْ قَوْسًا . فَقُلْتُ : لَيْسَتْ بِمَالٍ . وَأَرْمِي عَنْهَا فِي سَبِيلِ اللهِ . فَسَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَنْهَا . فَقَالَ « إِنْ سَرَّكَ أَنْ تُطَوَّقَ بِهَا طَوْقًا مِنْ نَارٍ فَاقْبَلْهَا » .

TERCEMESİ

2157) "... Ubâde bin es-Sâmit *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Suffe ehlinden çok kimselere Kur'an ve yazı yazmayı öğrettim. Öğrencilerimden bir adam bana bir adet ok yayını hediye etti. Ben de — kendi kendime — : Bu bir mal değildir. Ben de bununla savaşlarda Allah yolunda ok atarım, dedim. Bununla beraber durumu Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e sordum. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Bu yay karşılığında kıyâmet günü boynuna ateşten bir halkanın takılması seni sevindirecekse, yayı kabul et,» buyurdu."

٢١٥٨ — حدثنا سَهْلُ بْنُ أَبِي سَهْلٍ . ثنا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ ، عَنْ ثَوْرِ بْنِ يَزِيدَ . ثنا خَالِدُ بْنُ مَعْدَانَ . ثنى عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ سَلْمٍ ، عَنْ عَطِيَّةَ الْكَلَاعِيِّ ، عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ ؛ قَالَ : عَلَّمْتُ رَجُلًا الْقُرْآنَ . فَأَهْدَى إِلَيَّ قَوْسًا . فَذَكَرْتُ ذٰلِكَ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ . فَقَالَ « إِنْ أَخَذْتَهَا أَخَذْتَ قَوْسًا مِنْ نَارٍ » فَرَدَدْتُهَا .

في الزوائد : إسناده مضطرب ، قاله الذهبي في الميزان في ترجمة عبد الرحمن بن سلم . وقال العلاء في المراسيل : عطية بن قيس الكلاعي عن أبي بن كعب ، مرسل .

TERCEMESİ

2158) "... Übey bin Kâ'b *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Ben bir adama Kur'an öğrettim. O da bana bir adet ok yayını hediye etti. Ben bu durumu Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **arz ettim. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Eğer sen bu yayı alırsan ateşten bir yay almış olursun» buyurdu. Bunun üzerine ben yayı (sâhibine) geri verdim."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi muztarib nevindendir. Bunu Zehebî, el-Mîzân'da râvî Abdurrahman bin Selem'in hâl tercemesi bölümünde söylemiştir. El-Alâ da, el-Merâsîl'de, râvî Atiyye bin Kays el-Kelâî'nin Übey bin Kâ'b (R.A.)'den olan rivâyetinin mürsel olduğunu söylemiştir.

İ Z A H I

U b â d e (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini E b û D â v û d da rivâyet etmiştir. **Avnü'l-Mabûd'da** H a t t â b î 'nin şöyle söylediği belirtilmiştir :

"Bu hadîsin mânâ ve yorumu hakkında âlimlerden bir cemâat ihtilâf etmişlerdir. Şöyle ki :

1. Bâzıları, bunu zâhirine göre mânâlandırarak : Kur'an öğretmek karşılığında ücret almak mübah değildir. Z ü h r î, E b û H a n î f e ve İ s h â k b i n R a h e v e y h bu görüştedirler.

2. Âlimlerden bir cemâat : Şart koşulmadıkça ücret almakta bir sakınca yoktur, demiştir. H a s a n - ı B a s r î, İ b n - i S î r î n ve Ş a ' b î de bu görüştedirler.

3. Diğer âlimlere göre şart koşulsun koşulmasın ücret almak câizdir, demişlerdir. A t â, M â l i k, Ş â f i î ve E b û S e v r 'in görüşü budur. Bunların bir delili bir kadınla evlenmek isteyip mehir olarak verebileceği bir malı bulunmayan adama Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in adama : **«Senin hıfzındaki Kur'an karşılığında bu kadını sana nikâhladım»** meâlinde buyurduğu ve S e h l b i n S a ' d 'ın rivâyet ettiği hadîsdir. (7)

Bu grubtaki âlimler U b â d e (Radıyallâhü anh)'ın hadîsine cevâben : U b â d e fahrî olarak Suffe ehline Kur'an okutmuş, onlara ders verirken bir bedel ve menfaatı düşünmemiş, sırf sevab kazanmak için okutmuştu. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) de kendisini uyarmış, sevabının giderilmemesi için dikkatini çekmiş ve tehdit etmiştir. U b â d e 'nin meselesi, bir kimsenin zâyi olmuş bir malını fahri olarak bulup getiren veyâ denize düşmüş bir eşyayı yine fahri olarak çıkarıp getiren adamın meselesine benzer. Zâyi olan veyâ denize düşen bir malı bulup bir hayır olsun diye ge-

---

(7) Bu hadîs müellifimizin 1889 nolu hadîsidir.

tirip sâhibine teslim eden kişi, mal sâhibinden bir ücret alamaz. Ama önceden pazarlık edip, sonra bulup getirirse, ücretini alabilir. Suffe ehli fakir kimselerdi. Halkın sadakası ile geçinirlerdi. Bunlardan mal almak mekruhtur, mal vermek de müstahabtır.

4. Bâzı ilim ehli de: Kur'an öğretmek karşılığında ücret almanın değişik durumları vardır: Müslüman cemâatı içinde Kur'an okutabilen müteaddit kimseler var ise Kur'an dersini vermek belirli bir kişinin boynunda bir farz-ı âyin değildir. Bu itibarla öğreticilik eden kişi, ücret alabilir. Şâyet bir yerde bu işi becerebilen yalnız bir kişi var ise bu iş ona farz-ı ayin olur. Bu takdirde bu kişinin ücret alması câiz değildir. Hadisler arasında görülen ihtilâf bu yolla hallolur, demişlerdir."

Avnü'l-Mabûd, H a t t â b î ' nin yukardaki sözünü naklettikten sonra **Fethü'l-Vedûd**'dan naklen şu bilgiyi vermektedir:

S ü y û t î: Bâzı âlimler U b â d e ' nin hadîsinin zâhirini tutmuşlar. Bâzıları da bunu tevil ederek, İ b n - i A b b â s ' ın rivâyet ettiği; أَحَقُّ مَا أَخَذْتُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا كِتَابُ اللهِ = **«Karşılığında ücret aldığımız hizmetlerin en haklı olanı Allah'ın Kitabı karşılığındaki ücrettir.»** hadîsine ters düştüğünü söylemişlerdir, demiştir.

B e y h a k î de: U b â d e ' nin hadîsine âit seneddeki râvilerin hepsi tanınmış zâtlardır. Yalnız râvî e l - E s v e d b i n S a - l e b e ' nin bundan başka hadîsini bilmiyoruz. Bu râviden dolayı U b â d e ' nin hadîsinde ihtilâf olmuştur. İ b n - i A b b â s ' ın (yukardaki) hadîsi ile E b û S a î d ' in (2156 nolu) hadîsine âit senedler daha sıhhatlıdır, demiştir.

Fethü'l-Vedûd yazarı: Ben diyorum ki: Hadîsler arasında bir zıtlık ve ihtilâf olduğu zaman bir şeyi haram kılan hadîse öncelik tanınması meşhurdur. Umulur ki bu prensip hadîslerin senedlerinin sıhhat derecesi eşit olduğu zaman uygulanır. Lâkin E b û D â - v û d ' un sözü, bu konuda vârid olan hadîsler arasında bir zıtlık ve ihtilâfın bulunmadığına işâret eder. Şöyle ki, İ b n - i A b b â s'ın hadîsi ile benzeri hadîsler tıp ve tedâvi hakkındadır. U b â d e ' nin hadîsi ise öğretim hakkındadır. Bu durumda, rükye için Kur'an okumak karşılığında ücret almanın câizliği ve Kur'an öğretmek karşılığında ücret almanın câiz olmaması mümkündür.

Bâzıları da demişler ki: U b â d e'nin hadîsi ihlâs ve azîmet'in kaçırılmamasına âit bir uyarıdır. İ b n - i A b b â s'ın hadîsi ise ücret alma ruhsatının beyânına âittir, diye bilgi vermiştir.

S i n d î de yukardaki görüşlerin bir kısmını beyan ettikten sonra şöyle der:

"En uygunu şöyle demektir: Âlimler arasındaki ihtilâf ücret hakkındadır. Hediye almaya gelince, bunun câiz olmadığını söyleyen bir kimse yoktur. U b â d e'nin hadîsi ise hediye hakkındadır. Bu nedenle U b â d e'nin hadîsi âlimlerin icmâi ile terk edilmiştir. E b û D â v û d'un sözünün zâhirine göre kendisi bu hadisle amel etmiştir. Muhtemelen kendisi bu hadîsin ücret hakkında olduğunu zan etmiştir.

Kur'an öğretmek karşılığında ücret almanın câiz olmadığını söyleyen ilim ehlinin 2156 nolu E b û S a î d - i H u d r î (Radıyallâhü anh)'ın hadisine verdikleri cevâba gelince İ b n ü ' l - C e v z î özetle şöyle der:

"1. E b û S a î d - i H u d r î'nin, reislerine F â t i h a okuduğu kabîle kâfir idi. Onların malını almakta bir sakınca yoktu.

2. Misâfire ikram etmek vâcib olduğu halde bu kabîle İslâm suvârilerinin ihtiyaçlarını gidermeyip misâfir etme isteğini de reddetmişlerdi.

3. Duâ için ücret almanın, câizliği Kur'an öğretmek için de ücret almanın câizliğine delîl olmaz."

Şu noktayı belirteyim: Bu konu, ölüler veyâ diriler için hatim veyâ Y â s i n okumak konusu değildir. Kur'an dersini vermek ve okutmak konusudur. Kur'an okutmak en şerefli bir görevdir. Bu görevi üstlenen kimselerin Kur'an-ı Kerîm'in yüceliğini her şeyden üstün tutmalıdır. Başka bir hizmet ve göreve benzemez. Her hangi bir görev için pazarlığa girişmek normaldir. Ama bu kutsal görev için maddî menfaatı ön plâna almamak gerekir. Yukarda beyan edildiği gibi E b û H a n î f e gibi bâzı zâtlar Kur'an öğretmek karşılığında ücret almanın câiz olmadığı görüşündedir. En ihtiyatlısı ve takvâya en yakışanı ücret almamaktır. Öğrenci veyâ velîsi, görevlinin bu şerefli emeğine karşılık bir hediye verdiği takdirde, bu alınabilir.

Bu konu hakkında daha geniş bilgi almak isteyenler, **Kütüb-i Sitte**'nin şerhlerine mürâcaat edebilirler. Biz bu kadarlık bilgiyi vermekle yetinelim.

SUFFE EHLİ HAKKINDA BİRKAÇ SÖZ

Suffe, eski tip evlerde bulunan seki, sed gibi yüksekçe eyvane denir. Bu kelime dilimize sofa olarak geçmiştir. Medîne-i Münevvere'de bulunan Mescid-i Nebevî'nin bitişiğinde bir sofa vardı. Üstü örtülü ve etrafı açık bir sundurma biçiminde idi. Burası, evsiz mühâcirlerden bâzı fakir erkeklere mahsustu. Burada ikâmet eden mübârek zâtlar, ibâdetle, Kur'an-ı Kerîm'i okumakla, okuma yazmayı öğrenmekle ve özellikle bol bol Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den feyiz almakla zamanlarını değerlendirirlerdi. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), bunlara Kur'an öğretmek üzere bâzı sahâbîleri görevlendirirdi. Yetiştirilen bilginler de müslümanlığı kabul eden kabilelere Kur'an öğreticisi olarak gönderilirdi. Bu sofada ikâmet eden sahâbîlere Ehl-i Suffe denilir. Sayıları bâzen birkaç yüzü bulan bu zâtlar ilim ve ibâdetle zamanlarını en iyi şekilde değerlendirdikleri gibi, gerektiğinde cihâda da giden bir ilim ve irfan ordusu idi. Evlenenleri buradan ayrılırdı. İâşeleri Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ve zengin sahâbîler tarafından karşılanırdı. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bunların mâişeti ile yakından ilgilenirdi. Rivâyete göre bir ara Hz. Fâtime (Radıyallâhü anhâ) Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'a mürâcaat ederek el değirmeni ile buğday çekmekten usandığını arz etmiş ve bir hizmetçi istemiş. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) :

«Kızım sen ne diyorsun? Ben henüz Suffe ehlinin geçimini yoluna koyamadım.» buyurmuştur.

Suffe ehline ders okutmak üzere Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) tarafından görevlendirilen âlimlerin başında İbn-i Mes'ûd, Übey bin Kâ'b, Ebü'd-Derdâ ve Muâz bin Cebel görülüyor. Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'dan çok hadis rivâyet eden Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh) Suffe ehlindendir. O'nun gibi Suffe mensublarının bir kısmı hadis rivâyetinde bulunmuştur. Diğer bir kısmının isimlerine hadis rivâyetlerinde rastlanmıyor. Allah Teâlâ Bakara sûresinin 273. âyetinde bunlara mâli yardımda bulunmayı emreder ve bunların üstün meziyetini tescil buyurur. Allah bizleri onların şefâatına ve komşuluğuna kavuştursun. Âmin.

(٩) باب النهي عن ثمن الكلب ومهر البغيّ وحلوان الكاهن وعسب الفحل

9 — KÖPEK BEDELİNDEN, FÂHİŞENİN FUHUŞ KAZANCINDAN, KÂHİN'İN ÜCRETİNDEN VE ERKEK HAYVANI DİŞİYE ÇEKTİRME BEDELİNDEN NEHİY BÂBI

٢١٥٩ — حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ . قَالَا : ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ ، عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ وَمَهْرِ الْبَغِيِّ وَحُلْوَانِ الْكَاهِنِ .

TERCEMESİ

2159) "... Ebû Mes'ûd (Ukbe bin Amr el-Ensârî— 8 —) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **köpek bedelinden, fâhişenin fuhuş kazancından ve kâhin'in kehânet ücretinden nehiy etti** yasakladı)."

٢١٦٠ — حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، وَمُحَمَّدُ بْنُ طَرِيفٍ . قَالَا : ثنا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ . ثنا الْأَعْمَشُ ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ وَعَسْبِ الْفَحْلِ .

TERCEMESİ

2160) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **köpek bedelinden ve erkek hayvanı dişiye çektirme ücretinden nehiy etti."**

٢١٦١ — حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مَسْلَمَةَ . أَنْبَأَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ ؛ قَالَ : نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ ثَمَنِ السِّنَّوْرِ .

---

(8) Bu Sahâbî'nin hâl tercemesi 668. nolu hadis bölümünde geçti.

TERCEMESİ

2161) "... Câbir *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **kedi bedelinden nehiy etti."**

İZAHI

Ebû Mes'ûd (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Kütüb-i Sitte'nin hepsinde rivâyet edilmiştir. Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî de rivâyet etmiştir. Müslim de bir benzerini rivâyet etmiştir. Müslim'deki rivâyet meâlen şöyledir:

"Râvî Ebü'z-Zübeyr demiştir ki: Ben, köpek ve kedi bedelinin hükmünü Câbir (Radıyallâhü anh)**'den sordum. Câbir dedi ki: Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bundan men etmiştir."**

Bu bâbta rivâyet edilen hadîsler, köpek ve kediyi satıp bedelini almanın, fâhişe kadının zinâ kazancının, kâhin ve falcının aldığı ücretin ve döl hayvanı dişiye çektirme ücretinin haram olduğuna delâlet eder.

Âlimlerin bu hadîsleri yorumlamaları ve anılan bedel ve ücretler hakkındaki görüşleri ile ilgili olarak Nevevî şöyle der:

"Hadîste geçen fâhişenin mehir'inden maksad onun zinâdan aldığı kazançtır. Bu kazancı kadınlığını vermek karşılığında aldığı için şekil açısından mehir'e benzer. Çünkü bilindiği gibi nikâhlanan kadın, kadınlığını eşine teslim etmesi karşılığında aldığı mala mehir ve sıdak denilir. Zâniye ve fâhişe kadının bu çirkin fiili büyük günah olduğu gibi onun fuhuş kazancı da müslümanların icmâı ile haramdır.

Kâhin ve falcının aldığı ücret de âlimlerin icmâı ile haramdır.

Hulvân: Kâhin'e verilen ücrettir. Herevî ve başkası bu kelimenin **Halâvet**'ten alınma olduğunu söylemişler kâhin yorulmadan ve kolaylıkla bu ücreti aldığı için aldığı ücret, tatlı şeye benzetilmiş ve bu nedenle buna hulvân denilmiştir. Kızını nikâhlarken babasının kendine aldığı kızının mehrine de **Hulvân** denilir. Mehir, bilindiği gi-

bi kızın hakkıdır. Babasının hakkı değildir. Babanın bunu kendine alması yadırganır ve özellikle kadınlar arasında ayıp bir şey sayılır.

Arkadaşlarımızdan Bağavî ve Kâdı Iyâz: Kâhin'in aldığı ücret müslümanların icmâı ile haramdır. Çünkü haram olan kehânetin karşılığıdır ve bâtıl bir yolla mal yemektir. Şarkıcı kadının şarkıcılıktan aldığı kazanç ve ölü üzerinde sesle ağlayıp ölünün meziyetlerini dile getiren kadının bundan dolayı aldığı ücret de ayni şekilde haramdır, demişlerdir.

Hattâbî: Arrâf'ın kazancı da kâhin'in kazancı gibi haramdır. Bunlar arasındaki fark şudur: Kâhin, kâinatta gelecek zamanda meydana gelecek olaylardan haber veren ve sırları bildiğini iddiâ eden kimsedir. Arrâf ise çalınan şeyleri, zâyi olan şeylerin yerini bildiğini ve bu gibi işleri meydana çıkarabildiğini iddiâ eden kimsedir. Arablar arasında bir sürü kâhin vardı. Bunlar bir çok şeyleri bildiğini iddiâ ederlerdi. Bunların bir kısmı; kendisinin emrinde cinler bulunduğunu ve onlar vasıtası ile birtakım bilgiler edindiğini iddiâ ederdi. Diğer bir kısmı da, kendisinde bulunan bir nevi ilham ve kudretle bâzı şeyleri idrâk ettiğini iddiâ ederdi. Arrâf denilen kısım da, birtakım ön bilgiler ve nedenler ile bâzı gizli şeyleri bilebildiğini iddiâ ederdi. Meselâ bir mal çalındığı zaman kim tarafından çalındığını ve malın nerede olduğunu, bir kadın zinâ ile itham edildiği zaman, hangi erkekle ilişki kurduğunu anladığını iddiâ ederdi. Kâhin'e başvurmayı yasaklayan hadisler, bunların tümünü yasaklar ve bunları doğrulamayı, dediklerinin doğrultusunda hareket etmeyi haram kılar, demiştir.

Hadîsler, köpek bedelini de yasaklamıştır. Bâzı rivâyetlerde köpek bedelinin en şer bir kazanç olduğu, bir başka rivâyette anılan kazancın habis, yâni pis ve çirkin bir kazanç olduğu belirtilmiştir. Bu hadîsler köpeği satmanın sahih olmadığına, satılan köpeğin bedelinin helâl olmadığına ve köpeği öldürenin, köpeğin sâhibine bir şey ödemesinin gereksiz olduğuna delâlet ederler. Eğitilmiş veyâ eğitilmemiş köpekler bu hükümde ayni durumdadır. Kezâ, edinilmesi ve beslenmesi câiz olan ile olmayan köpekler arasında da bir fark yoktur. Ebû Hüreyre, Hasan-ı Basrî, Rabîa, Evzâî, el-Hakem, Hammâd, Şâfiî, Ahmed, Dâvûd, İbnü'l-Münzir gibi zâtların dâhil olduğu cumhur'un görüşü budur.

Ebû Hanîfe: Yararlanılan köpekleri satmak sahihtir ve onu öldüren kimse, onun değerini ödemekle mükelleftir, demiştir.

Câbir, Atâ ve Nahaî'ye göre av köpeğini satmak câizdir, diğerlerini satmak ise câiz değildir, demişlerdir.

Mâlik'den üç rivâyet vardır. Birisi Cumhur'un yukarda anlatılan görüşü gibidir. İkincisi, köpeği satmanın sahîhliği ve öldürenin onun kıymetini ödemesinin gerekliliğidir. Üçüncü rivâyete göre satılması sahîh değildir, ama öldürenin onun değerini ödemesi gerekir.

Cumhûrun delîli bu hadîslerdir. Bâzı rivâyetlerde av köpeği hâriç diğer köpeklerin bedelinin alınması yasaklanmış, bir köpeği öldüren bir adamın 20 deve ödemesine Osman (Radıyallâhü anh)'ın hükmettiği ve İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh) Amr bin el-As (Radıyallâhü anh)'ın da köpek kâtiline onun değerini ödettikleri bildirilmiş ise de bu rivâyetlerin zayıflığına hadîs imamları ittifakla hükmetmişlerdir.

Kedinin bedeline gelince, bunun yasaklığına dâir rivâyetler, ya mekruhluk mânâsına yorumlanmış ya da yararsız kedilere tahsis edilmiştir. Yararlanılan kediyi satmak câizdir, bedeli de helâldır. Mekruhluk hükmünün hikmeti ise halkın kediyi satmayıp hediye etmeye veyâ emâneten vermeye alışmaları ve bunu âdet hâline getirmeleridir. Bu hüküm bizim ve tüm âlimlerin mezhebidir. Yalnız Ebû Hüreyre, Tâvûs, Mücâhid ve Câbir bin Zeyd, (2161 nolu) hadîsi delil göstererek kediyi satmanın sahîh olmadığını söylemişlerdir. Cumhur bu hadîsi yukarda anlattığım gibi yorumlamıştır. Kuvvetli cevap budur. Hattâbî ve Ebû Amr bin Abdi'l-Ber, kedinin bedelinin alınmasına dâir hadîsin zayıf olduğunu söylemek sûreti ile cumhûrun görüşünü teyid etmek istemişler ise de bunların bu cevabı uygun değildir. Çünkü anılan hadîs zayıf değildir. Müslim ve başkası rivâyet etmişlerdir.

Asb-i Fahl'den maksad, erkek hayvanı dişi hayvana çektirmek ücretidir. Döl hayvanı, koç, teke, aygır ve diğer büyük veyâ küçük baş hayvanlardan hangisi olursa olsun hüküm aynidir. Bir döl hayvanını dişiye çektirmek için kiralamanın hükmü hakkında âlimler ihtilâf etmişlerdir. Ebû Hanîfe, Şâfiî, Ebû Sevr ve başka âlimlere göre bu kiralama akdi geçersizdir, ücret almak da haramdır. Müstecir döl hayvanı kullandırsa, önceden bir ücret üzerinde anlaşma yapılmış olsa bile her hangi bir ücret ödemesi gerekmez. Bu hükmün gerekçesi şöyle anlatılmıştır : Bir malın kiraya verilebilmesi için, onun müstecire teslim edilmesi ve mâlum olması şarttır. Döl hayvanının suyu malûm olmadığı gibi müstecire teslimi de

mümkün değildir. Ayrıca döl hayvanının dişiye su verip vermediği ve dişinin aşılanıp aşılanmıyacağı da kestirilemez. Bu nedenle kiralamada aldanmak ve zarara uğramak muhtemeldir. Sahâbîler ile tabiîlerden bir cemâat ve M â l i k, belirli bir süre için veyâ belirli defalar için kiralamanın câiz olduğuna hükmetmişlerdir. Buna ihtiyaç bulunduğunu ve önemli bir gâye ve yarar için yapıldığını anılan hükme gerekçe göstermişlerdir. Bunlara göre hadîsteki yasaklama mekruhluk içindir ve güzel ahlâka teşvik amacı iledir."

N e v e v î'den naklen alınan malûmat burada bitti.

Avnü'l-Mabûd yazarı da ezcümle: Döl hayvanı emaneten bu iş için vermek mendubtur ve bunu emaneten alan şahsın, hayvan sâhibine bir ikramda bulunması câizdir, demiştir.

(١٠) باب كسب الحجام

10 — HACÂMET EDENİN KAZANCI BÂBI

٢١٦٢ – حدثنا محمد بن أبي عمر العدني . ثنا سفيان بن عيينة ، عن ابن طاوس ، عن أبيه ، عن ابن عباس ؛ أن النبي ﷺ احتجم وأعطاه أجره .

تفرد به ابن أبي عمر وحده . قاله ابن ماجة .

T E R C E M E S İ

2162) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hacâmat oldu ve hacâmat edene ücretini verdi.

İbn-i Mâceh dedi ki: Bu hadîsi yalnız (Muhammed) bin Ebî Ömer rivâyet etti."

٢١٦٣ – حدثنا عمرو بن علي أبو حفص الصيرفي . ثنا أبو داود . (ح) وحدثنا محمد بن عبادة الواسطي . ثنا يزيد بن هارون . قالا : ثنا ورقاء ، عن عبد الأعلى ، عن أبي جميلة ، عن علي ، قال : احتجم رسول الله ﷺ وأمرني فأعطيت الحجام أجره .

في الزوائد : في إسناد حديث علي ، عبد الأعلى بن عامر . قد تركه ابن مهدي والقطان ، وضعفه أحمد وابن معين وغيرهما .

TERCEMESİ

2163) "... Alî (bin Ebî Tâlib) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **hacâmat oldu ve bana emretti. O'nun emri üzerine ben hacâmat edene ücretini verdim."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Ali (R.A.)'ın bu hadisinin senedinde Abdü'l-A'lâ bin Âmir bulunuyor. İbn-i Mehdi ve el-Kattân bu râviyi terketmişler, Ahmed, İbn-i Muîn ve başkası da onu zayıf saymışlardır.

٢١٦٤ – حدثنا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ بَيَانٍ الْوَاسِطِيُّ. ثنا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ احْتَجَمَ وَأَعْطَى الْحَجَّامَ أَجْرَهُ.

TERCEMESİ

2164) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **hacâmat oldu ve hacâmat eden** (Ebû Taybey)'e **ücretini verdi."**

٢١٦٥ – حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنا يَحْيَى بْنُ حَمْزَةَ. حَدَّثَنِي الْأَوْزَاعِيُّ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ الْحٰرِثِ بْنِ هِشَامٍ، عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ، عُقْبَةَ بْنِ عَمْرٍو؛ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ كَسْبِ الْحَجَّامِ.

في الزوائد: إسناد حديث أبي مسعود صحيح، ورجاله ثقات على شرط البخاري.

TERCEMESİ

2165) "... Ebû Mes'ûd Ukbe bin Amr *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **hacâmat edenin** (hacâmat) **kazancından nehiy buyurdu."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Ebû Mes'ûd (R.A.)'ın bu hadisinin senedi sahih olup râvileri Buhârî'nin şartı üzerine sıka zâtlardır.

٢١٦٦ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا شَبَابَةُ بْنُ سَوَّارٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي ذِئْبٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ حَرَامِ بْنِ مُحَيِّصَةَ، عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّهُ سَأَلَ النَّبِيَّ ﷺ عَنْ كَسْبِ الْحَجَّامِ. فَنَهَاهُ عَنْهُ. فَذَكَرَ لَهُ الْحَاجَةَ. فَقَالَ «اعْلِفْهُ نَوَاضِحَكَ».

T E R C E M E S İ

2166) "... Muhayyisa (el-Ensârî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Kendisi Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e hacâmatçının kazancının hükmünü sormuş. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) de kendisini bu kazançtan menetmiş. Sonra Muhayyısa, Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e (mürâcaatla bu kazanca olan) ihtiyacını anlatmış. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Hacâmat kazancını su taşıyıcısı develerinin yemine ver,» buyurdu."

İ Z A H I

İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini B u h â r î, M ü s l i m ve E b û D â v û d da rivâyet etmiştir. Bu hadîsi müellifimize yalnız İ b n - i E b î Ö m e r rivâyet etmiş ise de B u h â r î, M ü s l i m ve E b û D â v û d'a başka râviler nakletmiştir. B u h â r î'nin rivâyetinde şu ilâve de vardır:

وَلَوْ كَانَ حَرَامًا لَمْ يُعْطِهِ = «Eğer hacâmat ücreti haram olsaydı Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu adama (ücret) vermezdi.» E b û D â v û d'un rivâyetinde de bu mânâyı ifâde eden bir ilâve vardır.

A l i (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Zevâid türündendir.

E n e s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini B u h â r î, M ü s l i m, E b û D â v û d ve T i r m i z î de rivâyet etmişlerdir. Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve'sselâm)'e hacâmat eden zâtın E b û T a y - b e isimli bir köle olduğu ve kendisine verilen ücretin bir sâ kuru hurma olduğu belirtilmiştir. M ü s l i m'in bir rivâyetine göre kendisine iki sâ yiyecek verilmiştir. Verilen ücret mikdarı hakkında başka rivâyetler de vardır. Olay müteaddit olabilir.

E b û M e s'û d (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Zevâid türündendir.

M u h a y y ı s a (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini M â l i k, A h m e d, E b û D â v û d ve T i r m i z î de rivâyet etmişlerdir.

Bu bâbta rivâyet olunan ilk üç hadis, hacâmat kazancının meşrû olduğuna delâlet eder. Dördüncü hadise göre Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) hacâmat kazancını yasaklamıştır. Son hadise göre hacâmat kazancı hayvan yemine harcanabilir. Bu hadisin bâzı rivâyetlerinde «Bu kazancı su taşıyan devene ve kölene yedir» buyurulmuştur. Bundaki ilâveye göre bu kazanç köleye de helâldır.

ÂLİMLERİN HACÂMAT KAZANCINA ÂİT GÖRÜŞLERİ

N e v e v î bu hususta şöyle der:

"Hacâmat kazancı husûsunda âlimler ihtilâf etmiştir. Selef ve halef âlimlerinin ekserisi: Hacâmat kazancı haram değildir. Bu kazançtan yemek ne hür kimseye ne de köleye haramdır. A h m e d ' in meşhur kavli de böyledir. A h m e d ' den diğer bir rivâyet ve hadîsçilerin fıkıhçılarına göre bu kazanç köleye helâl, hür kimseye haramdır. Cumhûr İ b n - i A b b â s ' ın hadisini delil göstererek: Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), hacâmat olmuş ve hacâmat edene ücretini vermiştir. Eğer haram olsaydı O vermezdi. Hacâmat kazancının yasaklığına dâir rivâyetler tenzihen mekruhluk mânâsına yorumlanır. Amaç âdî kazançlara tenezzül etmeye ve şerefli kazanç yollarına teşviktir. Eğer haram olsaydı, bu hususta hür ile köle arasında bir ayrıcalık olmazdı. Çünkü kişi, kölesine helâl olmayan bir şey yediremez, demişlerdir."

Son hadîs râvisi M u h a y y ı s a veyâ M u h a y s a b i n M e s ' û d e l - E n s â r î (Radıyallâhü anh) U h u d, H e n d e k ve bundan sonraki savaşlara katılan bir sahâbîdir. Ravîdir, torunu H a r â m b i n S a ' d b i n M u h a y y ı s a ' dır. Dört sünen sahibleri onun hadîslerini rivâyet etmişlerdir. (9)

(١١) باب ما لا يحل بيعه

11 — SATILMASI HELÂL OLMAYAN ŞEYLER BÂBI

٢١٦٧ – حدّثنا عِيسَى بْنُ حَمَّادٍ الْمِصْرِيُّ . أَنبَأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ ، عَنْ يَزِيدَ ابْنِ أَبِي حَبِيبٍ ؛ أَنَّهُ قَالَ : قَالَ عَطَاءُ بْنُ أَبِي رَبَاحٍ : سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يَقُولُ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ، عَامَ الْفَتْحِ ، وَهُوَ بِمَكَّةَ « إِنَّ اللهَ وَرَسُولَهُ حَرَّمَ بَيْعَ الْخَمْرِ وَالْمَيْتَةِ وَالْخِنْزِيرِ وَالْأَصْنَامِ » فَقِيلَ لَهُ ، عِنْدَ ذٰلِكَ : يَا رَسُولَ اللهِ! أَرَأَيْتَ شُحُومَ الْمَيْتَةِ ،

(9) Hulâsa : 395

فَإِنَّهُ يُدْهَنُ بِهَا السُّفُنُ، وَيُدْهَنُ بِهَا الْجُلُودُ، وَيَسْتَصْبِحُ بِهَا النَّاسُ؟ قَالَ «لَا. هُنَّ حَرَامٌ». ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «قَاتَلَ اللهُ الْيَهُودَ. إِنَّ اللهَ حَرَّمَ عَلَيْهِمُ الشُّحُومَ فَأَجْمَلُوهُ، ثُمَّ بَاعُوهُ فَأَكَلُوا ثَمَنَهُ».

TERCEMESİ

2167) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Mekke'nin) **fetih yılı Mekke'de iken şöyle buyurdu, demiştir:**

«Şüphesiz Allah ve Resûlü, içkinin, murdar hayvanın, domuzun ve putların satılmasını haram kıldı.» Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bu hükmü bildirince O'na:**

Yâ Resûlallah! Murdar hayvanın iç yağlarına ne buyurursunuz? Çünkü murdar hayvanın iç yağları ile vapurlar yağlanır, deriler yağlanır ve bununla halk (mum yapıp) **ışıklanır, diye soruldu. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Hayır, murdar hayvanın iç yağları haramdır. Buyurdu. Bundan sonra da Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Allah yahudîlere lânet eylesin. Çünkü Allah onlara murdar hayvanın içyağlarını haram kıldı. Onlar bu yağı erittiler sonra sattılar ve bedelini yediler,» buyurdu."

İZAHI

Bu hadîs Kütüb-i Sitte'nin hepsinde rivâyet edilmiştir. Câbir (Radıyallâhü anh) **Peygamber** (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)**'ın bu hadîsi Mekke'de ve fetih yılında buyurdu, demekle hadîs'in târihini tesbit etmiştir. Mekke, bilindiği gibi hicretin 8. yılı fethedilmiştir.**

Avnü'l-Mabûd yazarı bu hadîsin şerhinde şu bilgiyi verir:
"Meyte: Şer-i Şerîfe uygun boğazlama olmaksızın ölen veyâ öldürülen hayvan demektir. (Buna murdar denilir.)

Hamr: Şarabtır. Bunun satılmasının haram kılınmasının hikmeti müskir olmasıdır. Bu nedenle bütün müskiratın hükmü aynidir.

Asnâm: Sanam'ın çoğuludur, putlar demektir. Puta **Vesen** de denilir. Cevherî, bu iki kelimenin eş mânâlı olduğunu söylemiştir. **Nihâye** yazarı bu iki kelimenin anlamları arasında bir farklılık bulunduğunu ifâde ederek: **Vesen:** Taş, ağaç veyâ başka maddelerden mâmul insan şeklinde olup dikilir ve ona tapılır. **Sanam** da: Gölgesiz resimdir (ki buna portre denilir), demiştir.

Murdar hayvanın iç yağlarının yararlarından bahisle hükmünü soran sahâbî'ye cevâben Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve'sselâm): **«Hayır, murdar hayvanın iç yağları haramdır.»** buyruğunu Şâfiî ve kendisine tâbi olanlar: Yâni bunun satılması haramdır, diye yorumlamışlardır. Bu yoruma göre, murdar hayvanın iç yağlarından yararlanmak bu hükmün dışında kalmış olur, yâni câizdir.

Âlimlerin ekserisi Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in anılan buyruğunu, murdar hayvanın iç yağlarından her çeşit yararlanmanın haramlığı mânâsına yorumlamışlardır. Buna göre murdar hayvanın yalnız tabaklanmış derisinden yararlanmak câizdir. Çünkü bu hususta özel delîl vardır. Anılan hayvanın tabaklanmış derisinden başka hiç bir parçasından yararlanmak câiz değildir.

Hadîs'in; قَاتَلَ اللهُ الْيَهُودَ cümlesini **«Allah yahûdîlere lânet eylesin»** şeklinde terceme ettim. Bu cümlenin mânâsı şöyle de olabilir: **«Allah yahûdîleri helâk eyledi.»**

Allah yahûdîlere murdar hayvanın iç yağlarını haram kılınca onlar, bunu eritmek sûreti ile sözde helâl etme hiylesine baş vurmuşlardır. Oysa böyle bir hiyle geçersizdir, haramlık hükmünü değiştirmez."

Nevevî de bu hadîsin şerhinde özetle şöyle der:

"Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in: **«Murdar hayvanın iç yağları haramdır»** emrini Şâfiî ve arkadaşları, anılan yağların satılmasının haramlığı mânâsına yorumlamışlardır. Bu yoruma dayanarak da: Anılan yağların yenilmesi ve insanın bedeninde kullanılması câiz değildir. Fakat vapurların yağlanması, bundan mum yapıp ışıkta kullanılması ve diğer işlerde istimalı câizdir, demişlerdir. Atâ bin Ebî Rabâh ve Taberî de böyle demişlerdir.

Cumhûr ise Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in anılan emrini, murdar hayvanın iç yağından yararlanmanın haramlığı mânâsında yorumlamışlardır. Bu yoruma göre murdar hayvanın tabaklanmış derisinden başka hiç bir parçasından yararlanılamaz.

PİSLENEN YAĞLAR VE DİĞER MADDELERİN HÜKMÜ

N e v e v i sözlerine devamla şöyle söyler:

Zeytin yağı ve diğer sıvı yağlara bir necâset girdiği takdirde yemek ve insan bedeninden başka işlerde, meselâ ışıklandırmada, sabun yapımında kullanılması câiz mi? Pislenen bal, bal arılarına yedirilir mi? Murdar hayvan eti av köpeğine veyâ diğer köpeklere yedilir mi? Kezâ pislenen yemek, hayvanlara yedirilir mi?

Bu hususlarda, selef âlimleri arasında ihtilâf vardır. Bizim mezhebimizin sahîh kavline göre bunların hepsi câizdir. K â d ı I y â z bu kavli çok sahâbîlerden ve M â l i k, Ş â f i i, E b û H a n î f e, O'nun arkadaşları, S e v r î ve e l - L e y s b i n S a ' d ' - den nakletmiştir. K â d ı I y â z, bu kavlin A l i, İ b n - i Ö m e r, E b û M û s â, K â s ı m b i n M u h a m m e d ve S â l i m b i n A b d i l l a h b i n Ö m e r ' den de rivâyet edildiğini söylemiş ve: E b û H a n î f e, O'nun arkadaşları, e l - L e y s b i n S a ' d ve başkaları demişler ki, pislenen zeytin yağının pislendiğini açıklamak şartı ile satılması câizdir, demiştir.

Bizim arkadaşlarımız: Murdar hayvanın, şarabın ve domuzun satılmasının haramlığının hikmet ve sebebi bunların necis olmasıdır, demişler. Sebep bu olunca bu hüküm tüm necis maddeleri kaplar. Murdar hayvanın, şarabın ve domuzun satılmasının haramlığı husûsunda müslümanların icmâı vardır. Put ve heykellerin satılmasının haramlığının hikmeti ise bunun bir şeye yaramamasıdır, meşrû ve mübah bir menfaatının olmamasıdır. Şâyet kırılıp parçalandığı takdirde, parçaları mübah bir şeyde kullanılmaya yararsa, bu durumda satılmasının câizliği hakkında ihtilâf vardır."

٢١٦٨ — حدّثنا أحمد بن محمّد بن يحيى بن سعيد القطّان. ثنا هاشم بن القاسم. ثنا أبو جعفر الرّازيّ، عن عاصم، عن أبي المهلّب، عن عبيد الله الإفريقيّ، عن أبي أمامة؛ قال: نهى رسول الله ﷺ عن بيع المغنّيات وعن شرائهنّ وعن كسبهنّ وعن أكل أثمانهنّ.

T E R C E M E S İ

2168) "... Ebû Ümâme *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallahü Aleyhi ve Sellem) **şarkıcı câriyelerin satılmasını, satın alınmasını, şarkıcılık kazançlarını ve onların** (satış) **bedellerini yemeyi yasakladı."**

İ Z A H I

Bu hadîsi T i r m i z î ve A h m e d de rivâyet etmişlerdir. T i r m i z î ' deki merfû hadisin meâli şöyledir: "(Şarkıcı) câriyeleri satmayınız, onları satın almayınız, onlara (şarkıcılığı) öğretmeyiniz. Onların ticâretinde hiç bir hayır yoktur ve (satış) bedelleri haramdır. ومن الناس من يشترى لهو الحديث ليضل عن سبيل الله = «Bâzı insanlar, Allah yolundan saptırmak için (eğlendirici haram sesler gibi) münker sözü satın alırlar.» (10) âyeti bunun misli hakkında indirildi.»

Tuhfe yazarı bu hadisin şerhinde şöyle der:

"Hadîs, câriyelere şarkıcılığı öğretmeyi yasaklar. Çünkü şarkıcılık zinânın basamağıdır. Şarkıcı câriyeden maksat şarkıcılığı sanat hâline getirendir. K â d ı: Hadîsteki yasaklama, şarkıcı câriyeleri şarkıcılık etsin diye satılmasına ve satın alınmasına mahsustur. Bunları meşrû amaçla satmak veyâ satınalmak, yasak değildir. Şarkıcı câriyelerin satış bedelinin haramlığı, bunların satışının geçersizliğine delâlet eder. Lâkin cumhûr bunların satışının sahîh olduğuna hükmetmişdir. (Akit sahih olmakla beraber, haramdır.) Hadîs şöyle yorumlanır. Şarab imalâtçısına üzüm satıp bedelini almak haram olduğu gibi şarkıcı câriyeleri satıp bedelini almak da haramdır. Çünkü haram bir işin yapılmasına yardım edilmiş olur. Ama satış akdi geçerlidir, demiştir.

"H â k i m ve B e y h a k î ' nin İ b n - i E b î Ş e y b e ' - den rivâyet ettikleri sahîh bir eserde A b d u l l a h İ b n - i M e s ' û d (Radıyallâhü anh)'a, yukardaki âyette geçen; (Lehve'l-Hadîs»'in mânâsı sorulmuş, kendisi: O'ndan başka hak ilâh olmayan (Allah)'a yemin ederim ki, bununla şarkıcılık ve şarkı kasdedilmiştir, diye cevap vermiştir"

N e v e v î ' nin beyânına göre kadının şarkıcılık kazancının haramlığı husûsunda icmâ vardır. Kadın hür de olsa hüküm aynidir.)

(١٢) باب ما جاء فى النهى عن المنابذة والملامسة

12 — MÜNÂBEZE VE MÜLÂMESE (DENİLEN SATIŞLAR) DAN NEHİY HAKKINDA GELEN HADÎSLER BÂBI

٢١٦٩ — حدثنا أبو بكر بن أبى شيبة . ثنا عبد الله بن نمير وأبو أسامة،

(10) Lokmân: 6

عَنْ عُبَيْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ خُبَيْبِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ، عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛
قَالَ : نَهَى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَنْ بَيْعَتَيْنِ : عَنِ الْمُلَامَسَةِ وَالْمُنَابَذَةِ .

TERCEMESİ

2169) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)) (şu) **iki satıştan nehiy etmiştir: Mülâmese ve münâbeze** (denilen satışlar)**dan."**

٢١٧٠ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَسَهْلُ بْنُ أَبِي سَهْلٍ؛ قَالَا : ثنا سُفْيَانُ
ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛
أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ نَهَى عَنِ الْمُلَامَسَةِ وَالْمُنَابَذَةِ .
زَادَ سَهْلٌ : قَالَ سُفْيَانُ : الْمُلَامَسَةُ أَنْ يَلْمِسَ الرَّجُلُ بِيَدِهِ الشَّيْءَ وَلَا يَرَاهُ .
وَالْمُنَابَذَةُ أَنْ يَقُولَ : أَلْقِ إِلَيَّ مَا مَعَكَ، وَأُلْقِي إِلَيْكَ مَا مَعِي .

TERCEMESİ

2170) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **mülâmese ve münâbeze** (denilen satışlar)**dan nehiy etmiştir.**

(İbn-i Mâceh'e bunu rivâyet eden iki şeyhden birisi olan) **Sehl şunu da ilâve etmiştir:** (Şeyhim) **Süfyân dedi ki: Mülâmese,** (müşteri) **adamın** (satlık) **şeye elini dokundurması ve o şeyi görmemesi** (yoklamaması sûretiyle yapılan satış)**dır. Münâbeze de: Adamın: Sen beraberindeki malı bana at, ben de beraberindeki malı sana atayım demesi** (ile yapılan satış)**dır."**

İZAHI

İlk hadîs Kütüb-i Sitte'nin hepsinde rivâyet edilmiştir. Son hadîs de Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî tarafından da rivâyet edilmiştir.

Müslim'in rivâyet ettiği ilk hadîsin râvisi Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh) mülâmese ve münâbeze satış şeklini şöyle târif etmiştir:

"Mülâmese: (Elbiselerini birbiri ile değiştirmek isteyen) **iki kişinin her birisinin arkadaşının elbisesini yoklamadan** (ve açıp bakmadan) **sadece ellemesi** (ile yaptıkları değiştirme satışı) **dır.**

Münâbeze de: Birbirinin elbisesine bakmadan birisinin kendi elbisesini diğerine atması ve diğerinin de kendi elbisesini o birine atması (şeklinde yaptıkları değiştirme satışı) **dır."**

Yine Müslim'in rivâyet ettiği ikinci hadîsin râvisi Ebû Saîd-i Hudrî (Radıyallâhü anh) mülâmese ve münâbeze satış şeklini şöyle târif etmiştir:

"Mülâmese: Adamın, diğer bir kimsenin elbisesini geceleyin veyâ gündüz ellemesi, fakat açıp yoklamaması (şekli ile yapılan satış) **dır.**

Münâbeze de: Bir adamın kendi elbisesini başkasına atması ve bunun da kendi elbisesini ona atması (şekil ile yapılan karşılıklı satış) **dır. Bunlar elbiseleri yoklamadan, açıp bakmadan ve karşılıklı rızâ olmaksızın bu değiştirmeyi satış kabul ederler.»**

Dürülmüş bir elbise açılıp kontrol edilmeden satılamaz ve satın alınamaz. Ayni durumdaki bir elbise ile de değiştirilemez. Çünkü böyle bir satış aldatıcı olabilir. Bunun için yukarda târif edilen mülâmese veyâ münâbeze ismi verilen satışlar yasaklanmıştır.

Mülâmese ve münâbeze ismi verilen satışların değişik târifleri vardır. Bir kısmı yukarda anlatıldı. Nevevî'nin beyan ettiği (şu) şekilleri özlü anlatmakla yetinelim:

"Arkadaşlarımız mülâmese satışının üç çeşidini beyân etmişlerdir:

1. Adam dürülü bir elbise getirir veyâ açık bir elbiseyi karanlıkta getirir. Müşteriye elletir ve ona: Bu elbiseyi bu fiyatla sana sattım. Şu şartla: Senin elbiseyi ellemen kâfidir, artık bakmıyacaksın ve akdimiz kesindir. Sonradan pişmanlığın, elbiseyi geri vermen yoktur, der.

2. Adam bir elbiseyi müşteriye gösterirken ona: Sen elbiseye el sürdün mü, sana satılmış olur, der.

3. Adam birisine bir mal satar ve ona: Sen bu malı ellediğin an, senin muhayyerlik hakkın kalmamış olur, henüz bu yerden ayrılmamış olsak bile artık caymıyacaksın, der.

Münâbeze satışı hakkında da arkadaşlarımız üç şekil beyan etmişlerdir:

1. Adam birisine: Ben bu elbiseyi senin yanına atacağım, benim bunu sana atmam kesin satış akdi yerine geçer, der.

2. Adam birisine: Bu malı sana sattım. Senin yanına attığım an, akid kesinleşmiş olur. Artık senin için muhayyerlik hakkı yoktur, der.

3. Adam, bir kimseye: Ben şu satılık elbiselerin üzerine şu çakıl taşını atacağım, hangi elbisenin üzerine düşerse onu sana satmış olurum, der."

Bütün bu satışlar âlimlerin icmâı ile bâtıl ve geçersizdir, bir nevi kumardır. Çünkü apaçık bir aldatma vardır.

(١٣) باب لايبيع الرجل على بيع أخيه ولا يسوم على سومه

13 — ADAM (DİN) KARDEŞİNİN SATIŞI ÜZERİNE SATIŞ (YAPMASIN) VE ONUN PAZARLIĞI ÜZERİNE PAZARLIK ETMEZ (ETMESİN) BÂBI

٢١٧١ – حدثنا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ . ثنا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛
أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ « لَا يَبِيعُ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ » .

TERCEMESİ

2171) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*:

«Bazınızın, satışı üzerine diğer bâzınız satış yapmaz (yapmasın), buyurdu.»"

٢١٧٢ – حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا سُفْيَانُ عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « لَا يَبِيعُ الرَّجُلُ عَلَى بَيْعِ أَخِيهِ ، وَلَا يَسُومُ عَلَى سَوْمِ أَخِيهِ » .

TERCEMESİ

2172 "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu:

«Erkek, (din) kardeşinin satışı üzerine satış yapmaz (yapmasın) *ve onun pazarlığı üzerine pazarlık etmez.* (etmesin)»"

İ Z A H I

İlk hadîs, Kütüb-i Sitte'nin hepsinde mevcuttur. İkinci hadîs ise Buhârî, Müslim ve Nesâî tarafından da rivâyet edilmiştir.

Müellifimizin rivâyetinde, satış üzerine satış yapma fiili ile pazarlık üzerine pazarlık yapma fiili olumsuzluk edatı ile geldiği için terceme ederken «Yapmaz» ve «etmez» dedim. Bundan maksad yasaklama olduğu için bunu parantez içine aldığım «Yapmasın» ve «etmesin» fiilleri ile ifâde etmek istedim.

Satış üzerine satış yapmanın ve pazarlık üzerine pazarlık etmenin ne demek olduğunu ve bununla neyin kasdedildiğini anlatalım:

Nevevî bunu şöyle anlatır:

"Kardeşin satışı üzerine satış yapmanın örneği şöyledir:

Bir adam bir mal satınalmış ve malı geri verebilmek için muhayyerlik süresi henüz bitmemiş iken, birisi ona der ki: Aldığın malı geri ver, yapılan satışı feshet. Ben sana bu malın mislini (aynisini) daha ucuza vereyim, veyâ bu malın daha iyisini ayni fiyatla vereyim.

İşte buna, satış üzerine satış yapmak denilir. Böyle bir satış haramdır.

Kardeşin satınalması üzerine, satınalmak da aynen haramdır. Bunun örneği de şöyledir: Satıcı bir mal satmış ve henüz muhayyerlik (caymak) süresi bitmemiş iken birisi ona: Bu satışı boz, malı geri al. Ben daha yüksek fiyatla alırım, der veyâ buna benzer bir şey söyler.

Kardeşin pazarlığı üzerine pazarlık etmenin örneğide şöyledir:

Mal sâhibi ile müşteri bir fiyat üzerinde anlaşır ve pazarlıkları biter, fakat henüz satış akdini yapmamışlar iken, başka bir müşteri, satıcıya: Bu malı ben almak isterim, der. İkinci müşterinin bu girişimi haramdır. Eğer satıcı ile ilk müşteri bu malın fiyatı üzerinde anlaşmışlar ise hüküm budur. Ama satışa arz edilen mala bir müşteri bir fiyat verirken, başka bir müşterinin fazla fiyat vermesi haram değildir. (Örneğin: İhâleye konan bir mala müteaddid müşteriler değişik fiyat söyleyebilir ve fiyatını arttırabilirler. Tabii fiyat arttırıcılarının gerçekten alıcı olmaları şarttır. Alıcı olmadığı halde sırf malın yüksek fiyatla sattırılması amacı ile artırmaya katılan kişi haram işlemiş olur.)

Bir müslümanın satışı üzerine satış yapmak veyâ pazarlığı üzerine pazarlık etmek yukardaki hadîslerle yasaklanmıştır. Bundan kasdedilen mânâ da yukarda anlatılmıştır. Âlimler söz konusu yasaklamanın haramlık için olduğu husûsunda ittifak etmişlerdir. Haram olmasına rağmen bir kimse bu haramı işlerse yaptığı akdin geçerliği husûsunda ihtilâf vardır. E b û H a n î f e, Ş â f i î ve başka âlimlere göre bu akid geçerli olmakla beraber buna girişenler, âsi ve günahkâr olurlar. D â v û d'a göre akid geçersizdir. M â l i k'den iki rivâyet vardır. Bir rivâyet D â v û d'un görüşüne, diğeri de ilk görüşe uyar. Malın artırmaya konularak satılması ise Cumhûr'a göre câizdir. Ş â f i i'nin beyânına göre bâzı selef âlimleri bunu mekruh saymışlar.

(١٤) باب ما جاء فى النهى عن النجش

14 — NECŞ (= MÜŞTERİ OLMADIĞI HALDE ÖYLE GÖRÜNÜP KASITLI OLARAK FİYAT ARTIRMAN)IN YASAKLANMASI HAKKINDA GELEN HADÎSLER BÂBI

٢١٧٣ — قَرَأْتُ عَلَى مُصْعَبِ بْنِ عَبْدِ اللهِ الزُّبَيْرِيِّ ، عَنْ مَالِكٍ . ح وَحَدَّثَنَا أَبُو حُذَافَةَ . ثنا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنِ النَّجْشِ .

TERCEMESİ

2173) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **necşi yasaklamıştır.**"

٢١٧٤ — حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ وَسَهْلُ بْنُ أَبِي سَهْلٍ . قَالَا : ثنا سُفْيَانُ عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ سَعِيدٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « لَا تَنَاجَشُوا » .

TERCEMESİ

2174) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*:

«Birbirinize necşetmeyiniz! (Müşteriyi kandırıp kızıştırmayınız)» **buyurmuştur.**"

İZAHI

İlk hadîsi B u h â r î ve M ü s l i m de rivâyet etmişlerdir. İkinci hadîs ise Kütüb-i Sitte'nin hepsinde rivâyet edilmiştir.

H a t t â b î Necş kelimesini şöyle târif etmiştir: Necş şudur: Bir adam bir malın satışa arz edildiğini görür, alıcı olmadığı halde, alıcılar fiyatı artırsınlar diye, alıcı görünüp fiyatını artırır. Adamın bu hareketine Necş denilir. Bu hareket alıcıları kandırdığı için haramdır.

N e v e v î de H a t t â b î gibi Necş'i târif ettikten sonra: Bu fiil, icmâ ile haramdır. Adamın bu hareketi yüzünden yüksek fiyatla yapılan satış akdi sahîhtir. Satıcı, adamın bu durumundan haberdar ise ikisi de günah işlemiş olurlar. Şâyet satıcının bilgisi dışında bu fiil işlenmiş ise, günah bunu yapana âittir. Satıcının haberi yok ise ve satış akdinden sonra müşteri bu durumu öğrenir ise artık müşteri akdi bozamaz. Hattâ sahîh kavle göre, satıcı durumdan haberdar olsa bile yine müşteri cayamaz. Çünkü aldanma husûsunda kusurludur.

M â l i k'den yapılan bir rivâyete göre, bu akid fasiddir. M â l i k; hadîsteki yasaklama akdin geçersizliğini gerektirir, demiştir.

E b û B e k i r, hadîslerdeki Necş'i şöyle târif etmiştir: Alıcı olmayan bir kimsenin, satışa arz edilen bir malı, yüksek fiyatla satılsın, diye övmesidir.

N e v e v î, bu târifi tasvip etmeyip ilk târifin sıhhatlı olduğunu söylemiştir.

(١٥) باب النهى أن يبيع حاضر لباد

15 — ŞEHİRLİNİN (KOMİSYONCU OLARAK) KÖYLÜNÜN MALINI (ONUN HESABINA) SATMASININ YASAKLIĞI BÂBI

٢١٧٥ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا سفيان بن عيينة عن الزهري ، عن سعيد بن المسيب ، عن أبي هريرة ؛ أن رسول الله ﷺ قال «لا يبيع حاضر لباد».

TERCEMESİ

2175) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Hiç bir şehirli hiç bir köylünün hesabına (onun malını) satamaz.»"

٢١٧٦ – حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ ، عَنْ جَابِرِ ابْنِ عَبْدِ اللهِ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « لَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ . دَعُوا النَّاسَ يَرْزُقُ اللهُ بَعْضَهُمْ مِنْ بَعْضٍ » .

TERCEMESİ

2176) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Hiç bir şehirli hiç bir köylünün hesabına (onun malını) satamaz. İnsanları (alışverişlerinde kendi hallerine) bırakınız. Allah onların bâzısını bâzısından rızıklandırır.»"

٢١٧٧ – حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْعَظِيمِ الْعَنْبَرِيُّ . ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَنْبَأَنَا مَعْمَرٌ ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ يَبِيعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ . قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ : مَا قَوْلُهُ حَاضِرٌ لِبَادٍ ؟ قَالَ : لَا يَكُونُ لَهُ سِمْسَارًا .

TERCEMESİ

2177) "... Tâvûs'un rivâyetine göre (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhüm)* şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **bir şehirlinin bir köylü hesabına (onun malını) satmasını yasakladı.**

(Tâvûs demiştir ki:) Ben İbn-i Abbâs'a: Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in: «Bir şehirlinin bir köylü hesabına» sözünün mânâsı nedir? diye sordum. İbn-i Abbâs: Şehirli, köylüye simsar olamaz, diye cevap verdi."

İZAHI

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Buhârî, Müslim ve Tirmizî de rivâyet etmişlerdir.

Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Müslim ile Tirmizî de rivâyet etmiş ve **İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Tirmizî'den başka Kütüb-i Sitte yazarları tarafından rivâyet edilmiştir.**

Sindî: Bu hadîsler, satışlarla menfaat karşılığı aracılığı yasaklar. Çünkü aracılık toplumun zararınadır. Şöyle ki, malını satma-

ya gelen köylü kendi hâline bırakılırsa malını günün rayicine göre satıp gider. Toplum da normal fiyatla satınalmış olur. Bir kavle göre hadîslerden kasdedilen mânâ şudur: «Şehirli, malını (yalnız) köylüye satmasın.» Bu da şöyle olur: Şehirli, malını şehirlilere satmaz. Çünkü şehirliler günün rayicini bildikleri için fazla fiyatla satınalmazlar. Bu nedenle şehirli, malını yalnız köylülere satar. Sebebi de, köylünün günün rayicini bilmemesi ve işini bir an önce bitirip köyüne dönmesi arzusudur. Dolayısıyla köylü pahalı almış olur. Ancak bu yorum, hadîslerin zâhir mânâlarından uzaktır, diye bilgi vermiştir.

N e v e v î de şöyle der:

"Bu hadîsler, şehirlinin, köylünün malını satmaya aracı olmasının haramlığına delâlet ederler. Ş â f i î ve âlimlerin ekserisi böyle hükmetmişlerdir. Bizim arkadaşlarımız şöyle yorumlamışlardır: Bu hadîslerden maksat şudur: Yabancı adam köyden veyâ başka şehirden bir satılık mal getirir. Umumun ihtiyaç duyduğu bu malı günün rayici ile satmak ister. Bir şehirli ona: Bu malı benim yanıma bırak. Ben azar azar ve yüksek fiyatla satarım, der. İşte bu şartlarla satış yasaktır. Bir de o şehirlinin böyle yapmasının haram olduğunu bilmesi şarttır. Şâyet bunun haram olduğunu bilmezse veyâ o mal ihtiyaç duyulan bir mal değil ise, ya da getirilen mal az olduğu için ihtiyacı karşılamaktan uzak ise, böyle yapmak haram değildir. Yukarda anılan şartlar tahakkuk ettiğinde şehirlinin aracılık etmesi haram olduğuna rağmen böyle yapıp satarsa, yapılan satış akdi geçerlidir. Ama geçerli olmakla beraber haram ve günah bir satış olmuş olur. Bizim mezhebimiz budur. M â l i k î 'lerden ve başka âlimlerden bir cemâatın görüşü de böyledir.

M â l i k î l e r 'in bir kısmına göre yapılan satış feshedilir. Ancak satılan mal geri verilemiyecek durumda değişmiş ise satış feshedilmez.

A t â, M ü c â h i d ve E b û H a n î f e 'ye göre şehirlinin köylünün hesabına malını satması her durumda câizdir. Bunun yasaklanmasına âit hadîs mensuhtur.

Bâzıları da: Hadîslerdeki yasaklama tenzihen mekruhluk içindir, demişlerdir.

N e v e v î yukardaki görüşleri naklettikten sonra: Sıhhatlı olan görüş ilk görüştür. Delilsiz iddiâ ile ne nesih durumu ne de yasaklığın tenzihen mekruhluğu için olma durumu kabul olunur, demiştir."

Avnü'l-Mabûd yazarının beyânına göre **B u h â r î**, hadisteki aracılığın yasaklığını, bir ücret karşılığı olan aracılığa tahsis etmiştir. Ücretsiz ve menfaatsız, aracılık ve simsarlık bu yasağın dışında kalır.

H a t t â b î: Hadîs, aracının satmasını yasakladığı gibi satınalmasını da yasaklar. Çünkü «Bey'» kelimesi satınalma anlamında da kullanılır, demiştir.

(١٦) باب النهى عن تلق الجلب

16 — PAZARA GETİRİLMEK İSTENEN SATILIK MALI YOLDA KARŞILAMANIN YASAKLIĞI BÂBI

٢١٧٨ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. قَالَا: ثنا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ حَسَّانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «لَا تَلَقَّوُا الْأَجْلَابَ. فَمَنْ تَلَقَّى مِنْهُ شَيْئًا فَاشْتَرَى، فَصَاحِبُهُ بِالْخِيَارِ، إِذَا أَتَى السُّوقَ».

TERCEMESİ

2178) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«**Celebleri** (satılmak üzere dışardan getirilen eşyaları — yolda —) **karşılamayınız. Kim celebten bir malı** (pazara getirilmeden önce) **karşılayıp satın alırsa, mal sahibi** (satıcı) **çarşıya vardığı zaman** (o malı geri almakta) **muhayyerdir.**»"

٢١٧٩ — حدثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ تَلَقِّي الْجَلَبِ.

TERCEMESİ

2179) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **celebi** (satılık malı — yolda —) **karşılamayı yasaklamıştır.**"

٢١٨٠ — حدثنا يَحْيَى بْنُ حَكِيمٍ. ثنا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ وَحَمَّادُ بْنُ مَسْعَدَةَ،

عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ . ح وَحَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ حَبِيبِ بْنِ الشَّهِيدِ . ثنا مُعْتَمِرُ
ابْنُ سُلَيْمَانَ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ أَبِي . قَالَ : ثنا أَبُو عُثْمَانَ النَّهْدِيُّ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ ؛
قَالَ : نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ تَلَقِّي الْبُيُوعِ .

TERCEMESİ

2180) "... Abdullah bin Mes'ûd *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), (çarşıya getirilmek istenen) **satılık şeyleri** (yolda) **karşılamayı yasaklamıştır.**"

İZAHI

İlk hadîsi Kütüb-i Sitte yazarlarının hepsi, ikinci hadîsi Buhârî ile Müslim ve son hadîsi Buhârî, Müslim ve Tirmizî de rivâyet etmişlerdir.

İlk hadîste geçen **«Eclâb»** kelimesi **Celeb**'in çoğuludur. Celeb, çarşı ve pazarda satılmak üzere dışardan getirilen eşya demektir. Bunlar çarşı ve pazara getirilmeden önce, müşterinin gidip yolda karşılaması ve ucuza almaya çalışması, yasaklanmıştır. Bu yasaklama, satıcı yararına olduğu gibi, diğer müşterilerin de yararınadır.

Son hadîsteki "Büyû" kelimesi de **Bey'in** çoğuludur. Bey'in asıl mânâsı satmak işidir. Burada satılmak istenen eşya, mânâsında kullanılmıştır.

Nevevî bu hadîslerin şerhinde şöyle der:

"Bu hadîsler, celebleri karşılamanın haramlığına delâlet ederler. Mâlik, Şâfiî ve cumhur'un kavli budur. Ebû Hanîfe ve Evzâî'ye göre celebleri karşılayıp yolda mal satınalmak, halka zarar vermezse câizdir. Zarar verirse mekruhtur. Nevevî, hadislerdeki açık yasaklamayı gerekçe göstererek ilk görüşü daha isâbetli gördükten sonra: Bizim arkadaşlarımız demişler ki: Celebleri karşılamanın haramlığının şartı, karşılayan müşterinin, bunu yapmasının haramlığını bilmesidir. Şâyet adam başka bir maksatla çıkmış iken celeble karşılaşır ondan bir şeyi satın alırsa bizim arkadaşlarımızın ve Mâlik'in arkadaşlarının iki kavli vardır. Bizim arkadaşlarımızın en sıhhatli kavline göre yine haramdır. Haramlığına hükmettiğimizde, yapılan satış geçerlidir.

Celebleri karşılamanın yasaklanmasının hikmeti, satıcıyı, aldanmaktan korumaktır. Âlimler bu hikmeti anlatmışlardır.

El-Mâzirî şöyle demiştir: Şöyle bir soru hatıra gelebilir:

Şehirlinin, köylünün hesabına onun malını satması, şehir halkının yararına yasaklanmıştır. Yâni köylünün malının günün rayicine göre topluma satılması düşünülmüştür. Halbuki, şehirli aracı olmayınca köylünün malının rayiçten düşük bir fiyatla satılması muhtemeldir. Diğer tarafta, dışardan getirilen malın yolda karşılanması ise satıcı yararına yasaklanmıştır. Hulâsa bir taraftan satıcı korunuyor. Diğer taraftan şehirli korunuyor?

Buna şöyle cevap verilir. Şer-i Şerîf bu gibi meselelerde halkın yararına bakar. Kişinin sırtından tek kişinin geçinip menfaat sağlamasına bakmaz. Dışardan mal getiren kişi, kendi malını kendi eli ile ve aracısız sattığı zaman toplum yararlanır. Mal ucuzlar. Bütün şehir halkı istifade eder. Burada İslâmiyet toplumun yararını, kişinin yararına tercih eder. Fakat dışardan gelen satılık malı yolda karşılayıp ucuza almak isteyenin bu hareketi, toplumun yararına değildir. Sadece o kişinin yararınadır. Onun yararına karşılık satıcı zarara uğrar. Burada İslâmiyet bir kişinin yararı için diğer bir kişinin zarara uğramasına cevaz vermiyor. Ayrıca bir müşterinin, celebi yolda karşılayıp malı satınalması pazar halkına ve dolayısıyla şehir halkının tümüne zarar verir.

Yukarda anlatılan nedenler ile bu iki mesele ve hüküm arasında bir ihtilâf yoktur. Bilâkis iki hükmün sebep ve hikmeti birdir. Bu da toplumun yararıdır.

Satıcı, malını yolda karşılayan müşteriye satıp pazara geldikten sonra günün rayicinden ucuza verildiğini anlayınca, satış akdini bozmakta muhayyerdir. Yolda karşılayıp ondan mal alan müşteri, günün rayicini ona yanlış söylemiş olsun, rayiçten bahsetmemiş olsun fark etmez. Şâyet yapılan satış günün rayicine göre veyâ daha pahalı ise, en sahîh kavle göre satıcı, yapılmış akdi bozamaz. Çünkü aldanmamıştır." (Nevevî'nin sözü bitti.)

El-Hâfız: Hanefî fıkıh kitablarında mevcut hüküm şudur: Eğer satılık malı yolda karşılayıp satınalma işi, satıcıyı zarara sokarsa veyâ bu durum şehir halkına zarar verirse, bu iki takdirde celebleri karşılamak mekruhtur, diye bilgi vermiştir.

(١٧) باب البيعان بالخيار مالم يفترقا

17 — SATICI VE ALICI BİRİBİRLERİNDEN AYRILMADIKÇA (YAPTIKLARI SATIŞ AKDİNİ KABUL VE RED HUSÛSUNDA) MUHAYYERDİRLER, BÂBI

٢١٨١ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ الْمِصْرِيُّ . أَنبأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ نَافِعٍ،
عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ؛ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ « إِذَا تَبَايَعَ الرَّجُلَانِ فَكُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا

بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَفْتَرِقَا وَكَانَا جَمِيعًا . أَوْ يُخَيِّرْ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ . فَإِنْ خَيَّرَ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ فَتَبَايَعَا عَلَى ذَلِكَ ، فَقَدْ وَجَبَ الْبَيْعُ . وَإِنْ تَفَرَّقَا بَعْدَ أَنْ تَبَايَعَا ، وَلَمْ يَتْرُكْ وَاحِدٌ مِنْهُمَا الْبَيْعَ ، فَقَدْ وَجَبَ الْبَيْعُ » .

TERCEMESİ

2181) "... Abdullah bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«İki adam alım satım akdini yaptıkları zaman beraber olup biribirinden (bedenen) **ayrılmadıkça veyâ bunlardan birisi diğerini tahyir etmedikçe ikisi de** (akdi bozmakta) **serbesttirler. Eğer bunların birisi diğerini tahyir eder ve ikisi de yapılan akdin kesinleştiğine karar verirlerse** (biribirinden ayrılmamışlar ise de) **satış akdi kesinleşmiş olur.** (Yâni artık hiç birisi akdi bozamaz) **ve bunlar alım satım akdini yaptıktan sonra hiç birisi akidden dönüş yapmamış iken biribirinden ayrılırlarsa** (yine) **satış akdi kesinleşmiş olur.** (Yâni artık hiç birisi akdi bozamaz)»"

٢١٨٢ — حدثنا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدَةَ وَأَحْمَدُ بْنُ الْمِقْدَامِ . قَالَا : ثنا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ جَمِيلِ ابْنِ مُرَّةَ ، عَنْ أَبِي الْوَضِيءِ ، عَنْ أَبِي بَرْزَةَ الْأَسْلَمِيِّ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « الْبَيِّعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا » .

TERCEMESİ

2182) "... Ebû Berze el-Eslemî (11) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Satıcı ile alıcı biribirinden ayrılmadıkça (yaptıkları satış akdini bozmakta) **serbesttirler.»**"

٢١٨٣ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى وَإِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ . قَالَا : ثنا عَبْدُ الصَّمَدِ . ثنا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ ، عَنِ الْحَسَنِ ، عَنْ سَمُرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « الْبَيِّعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا » .

TERCEMESİ

2183) "... Semûre (bin Cündüb — 12 —) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet

(11) Hâl tercemesi 674 nolu hadis bölümünde geçti.
(12) Hâl tercemesi 39 nolu hadis bölümünde geçti.

edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«**Satıcı ile alıcı** (akitten sonra) **biribirinden ayrılmadıkça** (yaptıkları satış akdini bozmakta) **serbesttirler.**»"

İ Z A H I

İlk hadîs, **Kütüb-i** Sitte'nin hepsinde rivâyet edilmiştir. M ü s l i m ve N e s â î 'deki hadîs metni buradakinin aynisidir. Diğerleri kısadır. Ben bu hadîsi terceme ederken «**Tahyîr**» kelimesini kullandım. Satıcı ile alıcıdan birisinin diğerini tahyîr etmesinin mânâsı şudur: Bunlardan birisinin diğerine: Yapılan satış akdinin kesinleşmesi, yâni bundan dönüş yapmama şıkkını seç, demesi ve muhatabın da bu şıkkı seçmesidir. Tahyîr kelimesi ile kasdedilen mânâ uzun olduğu için tercemede tahyîr kelimesini kullanmayı tercih ettim. Hadîsin mânâsının hulâsası şudur:

Satıcı ile alıcı satış akdini yaptıktan sonra biribirinden ayrılırlarsa, meselâ birisi kalkıp giderse, yapılan satış akdî kesinleşmiş olur. Artık akdi bozamazlar. Kezâ akidden sonra bunlardan birisi diğerini tahyîr ederse, yâni akdin kesinleşmesi şıkkını seçmesini teklif edip, diğeri de, bu şıkkı seçerse, akid kesinleşmiş olur. Akdin kesinleşme şıkkını tercih eden taraf, artık akdi bozamaz ve yapılan alım satımdan cayamaz. Tahyîr işi satış akdinin hemen arkasında ve taraflar henüz biribirinden ayrılmamış iken de yapılırsa hüküm budur. Eğer taraflardan birisi diğerini tahyîr edip, karşı taraf susarsa susan taraf, oradan ayrılmadan akdi feshedebilir. Çünkü, akdin kesinleşmesi şıkkını tercih etmemiştir. Kendisine tahyir teklifinde bulunan taraf ise en sahih kavle göre akdin kesinleşmesini kabullenmiş sayılır ve dolayısıyla akdi feshedemez.

N e v e v î bu hadîsin şerhinde şöyle der:

"Bu hadîs, satış akdinden sonra satıcı ilè alıcı, akdin yapıldığı meclisten ayrılıncaya kadar, akdi feshetme hakkına sahib olduklarına delâlet eder. Bunlar bedenen biribirinden ayrılınca (meselâ birisi o meclisten çıkarsa) akid kesinleşmiş olur, feshedilemez.

Sahâbîlerin, tâbiîlerin ve bunlardan sonra gelenlerin cumhûru böyle hükmetmişlerdir. Böyle hükmedenlerin bâzıları şu zâtlardır: A l i b i n E b î T â l i b, İ b n - i Ö m e r, İ b n - i A b b â s, E b û H ü r e y r e, E b û B e r z e e l - E s l e m î, T â v û s, S a î d b i n e l - M ü s e y y e b, A t â, K â d ı Ş ü r e y h,

Hasan-ı Basrî, Şa'bî, Zührî, Evzâi, İbn-i Ebî Zi'b Süfyân bin Uyeyne, Şâfii, İbnü'l-Mübârek, Ali bin el-Medenî, Ahmed bin Hanbel, İshâk bin Rahuveyh, Ebû Sevr, Ebû Ubeyd, Buhârî, diğer hadîsçiler ve başkaları. Allah cümlesinden râzı olsun.

Ebû Hanîfe ile Mâlik'e göre akid yapılınca satış kesinleşmiş olur. Satıcı ile alıcı, akid yapıldıktan sonra, henüz akdi yaptıkları yerden ayrılmamış olsalar bile bunu feshedemezler. Rabîa da böyle demiştir. Bu kavil Nahâî'den de nakledilmiştir. Sevrî'den yapılan bir rivâyet de böyledir. Allah hepsinden râzı olsun.

Nevevî sözüne devamla şöyle söyler: Bu bâbta rivâyet edilen sahîh hadîsler, ikinci grubun görüşünü reddeder ve bunların bu hadîslere karşı sahîh bir cevabları yoktur. Doğrusu, satıcı ile alıcıya anılan muhayyerlik hakkının varlığıdır. Cumhûrun görüşü böyledir. Allah daha iyi bilir."

Avnü'l-Mabûd yazarı da Cumhûrun görüşünü tercih etmiş ve: Satıcı ile alıcının ayrılmasından maksad bedenen biribirinden ayrılmalarıdır, demiştir.

Nahaî ve rey ehli, hadîsteki ayrılmayı, satıcı ile alıcının satış akdini bitirmeleri ve konuşmalarını tamamlamaları mânâsına yorumlamışlardır. Bunlara göre ayrılmak söz ve konuşmanın kesilmesidir. Tarafların bedenen ayrılmaları değildir. Hattâbî: Eğer hadîs, Nahaî'nin dediği gibi yorumlanırsa, hadîs faydasız ve mânâsız olur. Şöyle ki: Hadîsin mânâsı şöyle olur: **«Satıcı ile alıcı akid işini tamamladıkça, yâni satıcı, sattım ve alıcı, satın aldım, demedikçe taraflar serbesttir.»** Halbuki herkesin mâlûmu olduğu üzere, satıcı, satış akdini yapmadıkça kendi malında muhayyer ve serbesttir. Kezâ müşteri bir malın satın alınmasını kabul ettim, demedikçe, muhayyer ve serbesttir. Bunu herkes bildiği için hadîs neyi ifâde etmiş olur, demiştir.

Bu hususta daha geniş bilgi almak isteyenler hadîs kitablarının şerhlerine mürâcaat etsinler.

Ebû Berze (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Tahâvî de, Semûre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Nesâî de rivâyet etmişlerdir.

(١٨) باب بيع الخيار

18 — HIYÂR (MUHAYYERLİK) SATIŞI BÂBI

Bu bâbtaki hadîslerin tercemesine geçmeden önce bu bâbın başlığında bulunan **Bey-i hıyâr** teriminin açıklamasını yapayım. Çün-

kü bu terim İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın ve başka sahâbilerin merfû hadîslerinde de bulunuyor.

Bey' kelimesi bilindiği gibi satış akdi demektir. **Hıyâr** kelimesi de satış akdinin kabul veyâ feshi husûsunda muhayyer ve serbest olmak anlamında kullanılmıştır. Şu halde bu terimin özlü karşılığı **"Muhayyerlik"** satış nevî, demektir. Bundan kasdedilen mânâ nedir?

N e v e v î şöyle der: "Bey-i Hıyâr hakkında âlimlerin şu üç kavli vardır:

1. Bundan maksad, satış akdi tamamlandıktan sonra ve henüz taraflar biribirlerinden ayrılmamış iken bunların biribirlerini, akdin kesinleşmesi veyâ feshi husûsunda muhayyer ve serbest etmeleridir ki buna **Tahyîr** denilir. Bu şöyle olur. Satış akdinden sonra taraflar biribirinden ayrılmadıkça taraflardan birisi veyâ ikisi akdi feshedebilir. Ancak akidden sonra taraflar, akdin kesinleşmesine ve fesih cihetine gidilmemesine karar verirlerse, biribirinden ayrılmasalar bile akid kesinleşmiş olur ve artık hiç bir taraf akdi feshedemez. İşte akdin yapıldığı yerde ve taraflar biribirinden henüz ayrılmamış iken akdin kesinleşmiş olmasına karar vermek sûreti ile yaptıkları satışa **Bey-i Hıyâr** denilir.

2. **Bey-i Hıyâr**'dan maksad, üç gün veyâ daha az bir süre içinde alım satım işinden dönüş edebilme şartı ile yapılan satış akdidir. Böyle bir şartla yapılan satıştan koşulan süre zarfında dönüş yapılabilir. Tarafların bu süreden önce biribirinden ayrılmaları ile akid kesinleşmiş olmaz. Koşulan sürece muhayyerlik hakkı devam eder. İşte böyle bir şartla yapılan satışa **Bey-i Hıyâr** denilir.

3. **Bey-i Hıyâr**, satış akdinden sonra taraflara akdin fesih hakkı ve muhayyerlik hakkı olmamak kaydı ile yapılan satıştır. Bu takdirde akdin yapılması ile satış kesinleşmiş olur. Artık taraflardan hiç birisi akdi feshedemez. Böyle bir satış bize göre sahîh değildir. Bunun sahîh olduğunu söyleyenler bu yorumu yapmışlardır.

Bu hadîsin yorumu hakkında beyan edilen değişik görüşlerin özeti budur. Bizim arkadaşlarımız ilk yorumu seçmişlerdir. Ş â f i î ve hadisçilerden B e y h a k î de bunu tercih etmişlerdir. T i r m i z î, S e v r î, E v z â î, İ b n - i U y e y n e, İ s h â k ve A b d u l l a h b i n e l - H a s a n e l - A n b e r î de bu görüşe taraftar olmuştur."

Bu bâbın ilk hadîsinin de ilk görüşü teyid ettiği kanısındayım.

٢١٨٤ — حدّثنا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى وَأَحْمَدُ بْنُ عِيسَى الْمِصْرِيَّانِ . قَالَا : ثنا عَبْدُ اللهِ ابْنُ وَهْبٍ ، أَخْبَرَنِي ابْنُ جُرَيْجٍ ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ؛ قَالَ : اشْتَرَى رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنْ رَجُلٍ مِنَ الْأَعْرَابِ حِمْلَ خَبَطٍ . فَلَمَّا وَجَبَ الْبَيْعُ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « اخْتَرْ » فَقَالَ الْأَعْرَابِيُّ : عَمَّرَكَ اللهُ بَيِّعًا .

TERCEMESİ

2184) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir: **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bedevî bir erkekten bir yük dökülmüş ağaç yaprağını satın aldı. Satış akdi tamamlanınca Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bedevî'ye) :

«(Bana sattığın yükten veyâ kararlaştırılan bedelinden istediğini) seç,» buyurdu. Bunun üzerine bedevî, (Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e) :

Allah sen(in gibi) **alım satımcıya uzun ömür versin** ,dedi."

٢١٨٥ — حدّثنا الْعَبَّاسُ بْنُ الْوَلِيدِ الدِّمَشْقِيُّ . ثنا مَرْوَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ ابْنُ مُحَمَّدٍ ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ صَالِحٍ الْمَدَنِيِّ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّمَا الْبَيْعُ عَنْ تَرَاضٍ » .

في الزوائد : إسناده صحيح ، ورجاله موثقون . رواه ابن حبان في صحيحه .

TERCEMESİ

2185) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Satış ancak (tarafların) **karşılıklı rızâsı ile olur.»**"

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bu hadisin isnadı sahih olup râvîleri sıka zâtlardır. İbn-i Hibbân da bu hadisi kendi sahîh'inde rivâyet etmiştir.

İZAHI

İlk hadîs'i Tirmizî de rivâyet etmiş ve bunun hasen - garîb olduğunu söylemiştir. Oradaki metin kısa olup meâli şöyledir :

"Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bir bedevî'yi satış akdinden sonra muhayyer etti." Tuhfe** yazarı da bu hadisle ilgili olarak : Yâni bedevî ile yapılan alım satım akdi bittikten sonra Peygam-

ber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) onu akdin kabul veyâ feshi husûsunda muhayyer ve serbest etti. Tıybi: Bu hadîsin zâhiri Ebû Hanîfe'nin mezhebini teyid eder. Çünkü satıcı ile alıcı akid'den sonra biribirinden ayrılmadıkça taraflar için akdin fesih hakkı bulunmuş olsaydı, Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in, bedevî'yi muhayyer kılmasının anlamı kalmazdı. Buna şöyle cevap verilir: Bu hadîs mutlaktır. İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın (2181 nolu) hadîsi ve benzeri hadîsler kayıtlıdır. Mutlak hadîs, kayıtlı hadîse göre yorumlanır, demiştir.

İbn-i Ömer'in anılan hadîsi ile benzerî hadîsler akid yapıldıktan sonra taraflar biribirinden ayrılmadıkça akdi feshetme hakkına sahib olduklarına, ancak henüz ayrılmamışlar iken birisi diğerini muhayyer edip diğeri de akdin kesinleşmesine karar verince, fesih hakkının kalmadığına delâlet ederler.

Bu hadîsin zâhirine göre Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ile bedevî arasında yapılan satış akdi kesinleştikten sonra Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), ona muhayyerlik hakkını lütuf etmiştir. Bu bâbın başlığında **Bey-i Hıyâr** ile ilgili verilen bilgiye göre Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bedevî'yi akidden sonra ve henüz biribirinden ayrılmamışlar iken muhayyer kılmakla, akdin kesinleşmesini istemiş ki, sonradan bedevî, akdin feshini talep etmesin. Böyle yorum yapılırsa, bu satış bey-i hıyâr'in yukarda anlattığım çeşitlerinin ilkinden olmuş olur.

Ebû Saîd (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Zevâid türündendir. Notta belirtildiğine göre İbn-i Hibbân da bunu rivâyet etmiştir.

Hadîse göre, taraflardan birisine veyâ ikisine baskı ve zorlama yapılmak sûreti ile gerçekleştirilen satış, geçersizdir. Tarafların kendi rızâları ile satışın yapılması esastır.

Câmiü's-Sağîr şerhlerinde beyan edildiğine göre bu hadîsin buyurulmasına neden olan hâdise şudur: Bir kıtlık döneminde bir yahûdî kuru hurma ve arpa getirip satmak istemiş, bâzı kimseler de Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e mürâcaat ederek bu mala ucuz bir rayiç koymasını istemişler. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ise bu isteği kabul etmemiş ve bu hadîsi buyurmuştur. Hadîs'in bu olay üzerine buyurulduğu, hadîs'in râvîsi olan Ebû Saîd (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edilmiştir.

Hadîsten çıkarılan hüküm şudur: Bir satış akdinin câiz ve sahîh olması için satıcı ile alıcının kendi rızâları ile bu akdi yapmaları şarttır.

(١٩) باب البيعان يختلفان

19 — SATICI İLE ALICI (SATIŞTAN SONRA) İHTİLÂFA DÜŞERLER, BÂBI

٢١٨٦ — حدثنا عثمان بن أبي شيبة ومحمد بن الصباح . قالا : ثنا هشيم . أنبأنا ابن أبي ليلى ، عن القاسم بن عبد الرحمن ، عن أبيه ؛ أن عبد الله بن مسعود باع من الأشعث بن قيس رقيقا من رقيق الإمارة . فاختلفا في الثمن . فقال ابن مسعود : بعتك بعشرين ألفا . وقال الأشعث بن قيس : إنما اشتريت منك بعشرة آلاف. فقال عبد الله: إن شئت حدثتك بحديث سمعته من رسول الله ﷺ . فقال : هاته . قال : فإني سمعت رسول الله ﷺ يقول « إذا اختلف البيعان ، وليس بينهما بينة ، والبيع قائم بعينه فالقول ما قال البائع . أو يترادان البيع » قال : فإني أرى أن أرد البيع . فرده .

TERCEMESİ

2186) "... Abdurrahmân — 13 — (bin Abdillah bin Mes'ûd) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan :

(Babam) Abdullah bin Mes'ûd (Ganimet malından humus olarak) emirliğe âit kölelerden bir kaç tanesini Eş'as bin Kays — 14 — (Radıyallâhü anh)'a sattı. Sonra kölelerin bedelinde ihtilâfa düştüler. İbn-i Mes'ûd : Ben (köleleri) sana yirmi bine sattım, dedi. Eş'as da : (Hayır) ben (köleleri) senden ancak on bine satın aldım, dedi. Bunun üzerine Abdullah ona : İstersen Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den işittiğim bir hadisi sana haber vereyim, dedi. Eş'as de : O hadisi ver (yâni oku), dedi.

İbn-i Mes'ûd : Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den işittim, buyurdu ki :

«Satıcı ile alıcı (satış akdinden sonra) ihtilâfa düşüp aralarında da şahid olmadığı ve satılan mal aynen durduğu zaman, (Makbul)

(13) Bu zât, babası İbn-i Mes'ûd (R.A.) ile Ali bin Ebi Tâlib (R.A.)'den rivâyet etmiştir. Râvileri ise oğulları Kâsım ve Maan'dır. İbn-i Muin : O, sıkadır. Fakat babasından hadis işitmemiştir, demiştir. Halife'nin dediğine göre hicretin 77. yılı vefât etmiştir. Kütüb-i Sitte yazarlarının hepsi onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. (Hulâsa 230) Buradaki hadisi de munkati'dir.

(14) Bu zâtın hâl tercemesi 1986 nolu hadis bölümünde geçti.

söz, satıcının (yeminle doğruladığı) sözüdür. Ya da taraflar satılan malı geri çevirirler. (Yâni satış akdini bozarlar)», dedi. (Bunun üzerine) Eş'as:

O halde ben satılan (köleler)i geri vermek görüşündeyim, dedi. Sonra köleleri geri verdi."

İZAHI

Bu hadisi Şâfii, Ahmed, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve Hâkim de rivâyet etmişlerdir. Bâzı rivâyetler kısadır. Bâzı rivâyetlerde «Ve satılan mal aynen durduğu» kaydı yoktur. Diğer bir kısım rivâyetlerde bu cümle yerine; وَالسِّلْعَةُ قَائِمَةٌ = «Satılan mal da duruyor» cümlesi vardır. Bu değişik durumlar ve metinlerin uzunluğu ile kısalığı üzerinde durmak bir hayli yer alır. Hadisten çıkarılan hükümler bakımından da pek fark etmediği için bunları buraya aktarmaktan vazgeçtim.

Bu hadisin senedi münkatidir. Çünkü İbn-i Mes'ûd'un oğlu Abdurrahman, babasından hadis dinlememiştir. Tirmizî de bu hadisi değişik bir sened ile rivâyet ettikten sonra o senedin de İbn-i Mes'ûd'un râvisi Avn bin Abdillah'ın mürsel olduğunu söylemiştir. Beyhakî sen sahih senedin Ebû Dâvûd'un rivâyet ettiği Ebû Umeys'in senedi olduğunu ifâde etmiştir.

İbn-i Mes'ûd (Radıyallâhü anh)'ın Eş'as (Radıyallâhü anh)'a sattığı kölelerin bir kaç tane olduğu ve bunların Humus köleleri olduğu ifâde edilmiştir.

Avnü'l-Mabûd'da beyan edildiğine göre Hattâbî şöyle demiştir:

"Satıcı ile alıcı arasında bir ihtilâf olduğu zaman yapılacak işlem ve şer'î hüküm konusunda âlimler arasında ihtilâf vardır. Şöyle ki:

1. Mâlik ve Şâfii'ye göre satıcıya: Sattığın malı ancak dediğin fiyatla sattığına Allah adı üzerine yemin et, denilir. Eğer yemin ederse, müşteriye: Sen ya malı satıcının dediği fiyatla kabul edeceksin, ya da ancak dediğin fiyatla malı aldığına Allah adı üzerine yemin edeceksin, denilir. Eğer alıcı da yemin ederse, mal ile alâkası kesilir ve satıcıya iâde edilir. (Şâyet alıcı yemin etmekten istinkâf ederse, satıcının dediği fiyatla malı kabullenmiş olur.)

Yukarda anlatılan hükümler açısından satılan malın olduğu gibi durması veyâ istihlak edilmiş olması Şâfiî'ye göre fark etmez. Çünkü mal helâk olmuş ise onun değeri satıcıya iâde edilecektir. Hanefîler'den Muhammed bin el-Hasan da böyle hükmetmiştir.

2. Satılan mal helâk olduğu takdirde Nahaî, Sevrî, Evzâî, Ebû Hanife ve Ebû Yûsuf'a göre alıcının yeminli sözü ile hükmedilir. Mâlik'ten yapılan meşhur rivâyete göre mal helâk olduğu takdirde O'nun verdiği hüküm bu grubun verdiği hükme yakındır. Bunların delîli ise hadisteki **«ve satılan mal duruyor»** kaydıdır. Bu kayıttan anlaşılıyor ki, mal duruyorsa satıcının yeminli sözü mûteberdir, mal durmuyor ise hüküm başkadır. Lâkin bu kayıt yalnız İbn-i Ebî Leylâ'nın rivâyetinde bulunuyor. Bu rivâyet ise mürseldir. Bu kaydın bâzı râvilere âit olduğu da söylenmiştir. Taraflar arasında ihtilâf vukû bulduğunda çoğu zaman mal olduğu gibi durduğu için bu cümlenin gelmiş olması ve verilen hükümde bir farklılık meydana getirmemesi muhtemeldir." (Hattâbi'nin sözü bitti.)

Tuhfe yazarı da bu hadisin şerhinde özetle şöyle der:

"Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e âit hadis metninde taraflar arasında çıkan ihtilâf konusu belirtilmediği için, hüküm umumilik ifâde eder. Yâni anılan ihtilâf satılan malın bedelinin tutarına âit olsun, satışla alâkalı başka husûsta olsun fark etmez. İhtilâf konusuna âit tarafların şahidleri yok ise hüküm hadiste beyân buyurulan hükümdür. Şu halde satılan mal, satış bedeli, veyâ bunlarla ilgili şartlardan her hangi birisi hakkında taraflar arasında ihtilâf çıktığı zaman, arada şâhid yok ise satıcının yeminli sözü ile hükmedilir. Yemin kaydı hadiste yok ise de Şer-i Şerif'in genel hükümleri bunu gerektirir. Çünkü her hangi bir dâvada **«Söz falanındır»** denilince mutlaka yeminli sözü kasdedilir. Ayrıca Ahmed ve Nesâî'nin Ebû Ubeyde'den rivâyet ettiklerine göre kendisi Abdullah bin Mes'ûd'un şöyle söylediğini ifâde etmiştir:

«Satıcı ile alıcının, satış bedeli husûsundaki ihtilâfı üzerine Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) **satıcıya yemin teklif edilmesini ve bundan sonra alıcının malı kabul veyâ iâde etmekte serbest bırakılmasını emretti.»**

Şevkânî: Satışla ilgili her hangi bir hususta alıcı ile satıcı arasında bir ihtilâf vukû bulduğu zaman satıcının yeminli ifâdesinin mûteber olduğuna hükmeden âlimlerin delîli bu hadistir. Tâbii taraf-

lar akdin feshine karar verirlerse yemin yoluna gitmeye hâcet yoktur. Bu hususta âlimler arasında bir ihtilâf yoktur. Taraflar arasındaki nizâın sona erdirilmesi yolu ya akdi feshetmek ya da satıcının yemin etmesidir. Hadîsin zâhirine göre satılan malın aynen durması veyâ helâk olması neticeyi değiştirmez. Çünkü malın aynen durmasına âit kaydın bulunduğu rivâyet delîl olmaya elverişli sahîh ve sâbit bir rivâyet değildir. Satılan mal helâk olmuş ise ya onun misli ya da değeri geri verilir. Bir de şu husus bilinmelidir ki her ihtilâfın çözüm yolu satıcının yemin etmesi değildir. Bildiğim kadarı ile hiç bir âlim böyle dememiştir. İhtilâf konusuna göre âlimler değişik görüşler beyan etmişlerdir. Bunun izahı çok uzun sürer. Fıkıh kitablarında etraflıca izah edilmiştir. Bu ihtilâfın sebebi şudur: Sahîh bir hadîste Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) meâlen:

Şâhidler dâvacıya, yemin de dâvalıya düşer.» buyurmuştur. Bu hadis genel hükmü ile, dâvacının şâhid getirmekle, dâvalının da yemin etmekle mükellef olduğuna delâlet eder. Satıcı bâzen dâvalı bâzen dâvacı olur. Dâvalı olduğu zaman mesele yoktur. Ama dâvacı olduğu zaman meâlini verdiğimiz hadîse göre şâhid getirmekle mükelleftir. Meâlini verdiğimiz hadîsi B u h â r î, M ü s l i m, A h m e d ve başkaları rivâyet etmişlerdir. İşte bu iki hadîsi göz önünde tutan âlimler satıcı ile alıcı arasında çıkan ihtilâfları bu iki hadîsin ışığında hâl etmeye çalışmışlardır. Bu nedenle satıcı dâima yemin etmekle mükelleftir, denilmez, demiştir." (Tuhfe'den naklen verilen bilgi burada sona erdi.)

Bilindiği gibi İ b n - i M e s ' û d (Radıyallâhü anh) halife Ö m e r b i n e l - H a t t â b (Radıyallâhü anh) tarafından K û f e hazîne nâzırlığına atanmış idi. Bu olayın o dönemde olduğu kanısındayım. Çünkü İ b n - i M e s ' û d ' un Emirlik kölelerini sattığı belirtilmiş, E b û D â v û d ' un rivâyetinde de H u m u s kölelerini sattığı ifâde edilmiştir. O'nun hâl tercemesi 137 - 139 nolu hadîsler bölümünde geçti.

(٢٠) باب النهي عن بيع ماليس عندك، وعن ربح مالم يضمن

20 — SENİN YANINDA (= MÜLKİYETİN ALTINDA) BULUNMAYAN BİR MALI SATMAKTAN VE (SATINALINIP DA HENÜZ) TESLİM ALINMAMIŞ BİR MALIN (BAŞKASINA SATILIP) KÂRINDAN NEHİY BÂBI

٢١٨٧ - حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. ثنا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي بِشْرٍ. قَالَ:

سَمِعْتُ يُوسُفَ بْنَ مَاهَكَ يُحَدِّثُ عَنْ حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ ؛ قَالَ : قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ ! الرَّجُلُ يَسْأَلُنِي الْبَيْعَ وَلَيْسَ عِنْدِي . أَفَأَبِيعُهُ ؟ قَالَ « لَا تَبِعْ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ » .

TERCEMESİ

2187) "... Hakîm bin Hızâm *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben (Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e):

Yâ Resûlallah! (Müşteri) adam, benden mal satınalmak ister. Halbuki istediği mal benim yanımda (= mülkiyetim altında) yoktur. Ben (piyasadan temin etmek üzere) onunla satış akdi yapabilir miyim? diye sordum. O:

«Sen, yanında (= mülkiyetin altında) bulunmayan bir malı satma,» buyurdu."

٢١٨٨ — حدّثنا أَزْهَرُ بْنُ مَرْوَانَ . قَالَ: ثنا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ . ح وَحَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ. ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عُلَيَّةَ . قَالَا : ثنا أَيُّوبُ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَا يَحِلُّ بَيْعُ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ ، وَلَا رِبْحُ مَا لَمْ يُضْمَنْ » .

TERCEMESİ

2188) "... Amr bin Şuayb'ın dedesi (Abdullah bin Amr bin el-Âs) *(Radıyallâhü anhümâ)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Senin, yanında (= mülkiyetin altında) bulunmayan bir malı satman helâl değildir, (satınalınıp da henüz) teslim alınmamış bir malın (başkasına satılıp kazanılan) kârı da helâl değildir.»"

٢١٨٩ — حدّثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْفُضَيْلِ ، عَنْ لَيْثٍ ، عَنْ عَطَاءٍ ، عَنْ عَتَّابِ بْنِ أَسِيدٍ ؛ قَالَ: لَمَّا بَعَثَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِلَى مَكَّةَ ، نَهَاهُ عَنْ شِفِّ مَا لَمْ يُضْمَنْ .

في الزوائد : في إسناده ليث بن أبي سليم ، ضعيف . . دلس . وعطاء ، هو ابن أبي رباح ، لم يدرك ع-اه.

TERCEMESİ

2189) "... Attâb bin Esîd *(Radıyallâhü anh)* (15)'den rivâyet edildiğine göre:

---

(15) Hâl tercemesi 1819 nolu hadis bölümünde geçti.

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **kendisini Mekke'ye** (Vâli olarak) **gönderdiği zaman kendisini,** (satın alıp da henüz) **teslim alınmamış bir malın** (= başkasına satılıp kazanılan) **kârından menetmiştir."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde bulunan Leys bin Ebî Selim zayıf ve tedlisçidir. Râvi Atâ bin Ebî Rabâh da Attâb'a yetişmemiştir.

İZAHI

Hâkim bin Hızâm ve Abdullah (Radıyallâhü anhümâ)'nın hadislerini diğer üç sünen sâhibleri de rivâyet etmişlerdir. Attâb (Radıyallâhü anh)'ın hadisi ise Zevâid türündendir. Bunun senedi zayıf ise de ifâde ettiği hüküm bir önceki hadiste de ifâde edilmiştir.

Hakîm'in Ebû Dâvûd ile Tirmizî'nin yanındaki hadisi biraz daha uzuncadır. Ebû Dâvûd'un yanındaki rivâyette mevcut soru şekli şöyledir:

يَأْتِينِي الرَّجُلُ فَيُرِيدُ مِنِّي الْبَيْعَ لَيْسَ عِنْدِي أَفَأَبْتَاعُهُ لَهُ مِنَ السُّوقِ

(Müşteri) adam bana gelir ve yanımda (= mülkiyetimde) **bulunmayan satılık mal ister. Ben onun için** (Yâni ona devretmek üzere) **çarşıdan mal satınalabilir miyim?"**

Tuhfe yazarı bu soru ile kasdedilen mânâyı şöyle açıklar: Yâni kişi, mülkiyeti altında bulunmayan bir malın satış akdini yapıp sonra o malı piyasadan satınalarak o kişiye teslim edebilir mi?

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), satış akdi yapılırken satıcının mülkiyeti altında bulunmayan bir malın satılmasını yasaklamıştır.

Selem denilen satış nevi bu hükmün dışındadır. Selem: Teslim edilmesi şart koşulan zaman ve yerde piyasada bulunan bir malın aydınlatıcı vasıfları tesbit edilmek sûreti ile bilâhare satıcı tarafından temin edilmek ve tâyin edilen vâdede ve yerde alıcıya teslim edilmek üzere yapılan satış çeşididir. Meselâ: 10 litre süzülmüş inek yağının beher litresi 100 liradan olmak kaydı ile beş ayın bitiminde şu yerde teslim edilmek üzere bir satış akdi yapılır. Müşteri yağ bedelini peşin verir. Satıcı da belirtilen evsaftaki yağı, gösterilen vâdede müşteriye teslim eder. Böyle bir satışa selem denilir. Bununla ilgili gerekli bilgi 2280 - 2282 nolu hadisler bölümünde verilecektir.

Selem ve selef ismi verilen satış çeşidinin meşrûluğu numaraları verilen hadisler ve benzeri hadislerle sâbit olduğu için buradaki hadislerde yasaklanan satışlar selem'in dışında kalan satışlara mahsustur.

Ölçü, tartı ve sayı birimleri ile mikdarı apaçık bir şekilde tesbit ve tâyin edilemeyen mallarda selem olmaz. Dolayısı ile buradaki yasağın şümûlüne girer.

Bunu da bir misal ile aydınlatalım : Meselâ müşteri, satıcıya mürâcatla birtakım misâfir koltuğu ister. Satıcı bu mal bulunmadığı halde satış akdini yapar. Sonra gidip bu malı temin eder ve müşteriye teslim eder. İşte bu akid fâsiddir. Çünkü akid yapılırken anılan takım satıcının mülkiyeti altında değildi. Satıcı, kendisinin henüz almamış olduğu bu takımı akidden önce müşteriye bir bahâne ile gösterse bile hüküm aynidir. Fakat satıcı müşteri ile görüşüp satış akdini yapmadan önce gidip o takımı satın alıp, teslim aldıktan sonra müşteriye satarsa, bunda bir sakınca yoktur. Çünkü bu takdirde kendi mülkiyeti ve eli altında bulunan bir malı satmış olur. /

Şerhü's-Sünne'de bu hadisin selem'in dışında kalan malların satışına âit olduğu belirtildikten sonra : Efendisinden kaçıp nereye gittiği bilinmeyen kölenin satışı, satınalınmış olup henüz teslim alınmamış bir malın satışı ve başkasının malını sâhibinden izin almadan satmak da bu hadisin hükmüne tâbidir. Çünkü bunların hiç birisinin satıcının mülkiyeti altında olduğu kabul olunmaz. Başkasının malını ondan habersiz satmanın câiz olmamasının sebebi, mal sâhibinin bunu kabul edip etmiyeceğinin bilinmemesidir. Ş â f i î böyle demiştir. E b û H a n î f e'nin arkadaşları, M â l i k ve A h m e d'e göre bu satışın geçerliliği mal sâhibinin tasvibine bağlıdır. O, kabul ederse bu satış geçerli sayılır, diye bilgi verilmiştir.

İlk hadis'in râvisi Hakîm bin Hızâm (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Hakîm bin Hızâm bin Huveylid bin Esed bin Abdi'l-Uzzâ el-Esedî, Peygamber (S.A.V.)'in zevcesi Hadîce (R.A.)'nın kardeşi oğludur. Kırk hadisi vardır. Buhârî ile Müslim, onun dört hadisini almışlardır. Kütüb-i Sitte'nin hepsi ondan hadis rivâyet etmişlerdir. Râvileri Said bin el-Müseyyeb, Abdullah bin el-Hars bin Nevfel, Urve ve Mûsâ bin Talha'dır. Mekke'nin fetih günü müslüman olmuştur. İbn-i İshâk'ın dediğine göre Resûl-i Ekrem Huneyn ganimetlerinden ona yüz deve vermiştir. Fil vak'asından 13 yıl önce Kâ'be içerisinde doğmuştur. Çok cömert bir zât idi. Müslüman olmadan yüz köle âzadlamış ve müslüman olduktan sonra da bu kadarını âzadlamıştır. Mus'ab ve bir cemaatın dediğine göre hicretin 54. yılı vefât etmiştir. Buhârî : O, müslüman olmadan önce 60 ve müslüman olduktan sonra da 60 yıl yaşamış, demiştir. (Hulâsa, 90. sah.)

Bu hadis, kişinin mülkiyeti altında bulunmayan veyâ alıcıya teslim etmeye gücünün yetmediği bir malı satmasının haramlığına delâlet eder.

Bu bâbın ikinci ve üçüncü hadisi satın alınıp henüz teslim alınmamış bir malın satılmasını yasaklar ve elde edilecek kârın helâl olmadığını bildirir. Böyle bir satış da geçersizdir. Çünkü henüz ilk satıcıdan teslim alınmamıştır. Telef ve helâk olmasından ilk satıcı sorumludur. Evvelâ ilk satıcıdan teslim alınır. Sonra alıcı onu satabilir. Şerhü's-Sünne'de: Bir mal satıldıktan sonra, alıcısına teslim edilmediği sürece, o malın sorumluluğu satıcısına âittir. Yâni zâyi veyâ helâk olsa bunun zarar ve ziyanı satıcıdan tazmin edilir. Alıcısı sorumlu değildir. Alıcı zarardan sorumlu değil iken kâr etme hakkı da yoktur, denilmiştir.

(٢١) باب إذا باع المجيزان فهو للأول

21 — İKİ MÜCİZ (= YÂNİ ÇOCUĞUN MALINDA TİCÂRETE MEZUN VELİ) SATIŞ YAPTIKLARI ZAMAN SATILAN MAL İLK AKİD YAPANA ÂİTTİR, BÂBI

٢١٩٠ — حدثنا حُمَيْدُ بْنُ مَسْعَدَةَ . ثنا خَالِدُ بْنُ الْحٰرِثِ . ثنا سَعِيدٌ عَنْ قَتَادَةَ ، عَنِ الْحَسَنِ ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ أَوْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « أَيُّمَا رَجُلٍ بَاعَ بَيْعًا مِنْ رَجُلَيْنِ فَهُوَ لِلْأَوَّلِ مِنْهُمَا » .

TERCEMESİ

2190) "... Ukbe bin Âmir veyâ Semûre bin Cündüb *(Radıyallâhü anhümâ)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Her hangi bir adam bir malı iki kişiye (ayrı ayrı) satarsa o mal bu iki kişiden ilk alana âittir.»"

٢١٩١ — حدثنا الْحُسَيْنُ بْنُ أَبِي السَّرِيِّ الْعَسْقَلَانِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ . قَالَا : ثنا وَكِيعٌ . ثنا سَعِيدُ بْنُ بَشِيرٍ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ سَمُرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِذَا بَاعَ الْمُجِيزَانِ فَهُوَ لِلْأَوَّلِ » .

TERCEMESİ

2191) "... Semûre (bin Cündüb) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«**Mücîz** (yâni çocuğun malında ticârete mezun velîsi) **olan iki kişi** (bir malı iki ayrı müşteriye) **sattıkları zaman o mal ilk** (satış yapılan) **müşteriye âittir.**"

İZAHI

S e m û r e (Radıyallâhü anh)'ın ilk hadîsini E b û D â v û d ve T i r m i z î, Nikâh kitâbında daha uzun bir metin hâlinde rivâyet etmişlerdir. Ayrıca N e s â i, Ş â f i î, A h m e d ve D â r i m i de rivâyet etmişlerdir. T i r m i z î ile E b û D â v û d, bunu S e m û r e'den, Ş â f i î, A h m e d ve N e s â î ise U k b e b i n Â m i r'den rivâyet etmişlerdir. Müellifimizin rivâyetinde ise "ya Semûre'den veyâ Ukbe'den" ifâdesi kullanılmıştır.

E l - H â f ı z, et-Telhîs'te: T i r m i z î bu hadîsin hasen olduğunu, E b û Z u r'a ile E b û H â t i m ve e l - H â k i m de bunun sahîh olduğunu söylemişlerdir. Bu senedin sıhhatı, H a s a n - ı B a s r î'nin S e m û r e'den hadîs işittiğinin sübutuna bağlıdır. H a s a n'ın S e m û r e'den hadîs işitmesi meselesi ihtilâflıdır, demiştir. T i r m i z î, H a s a n'ın S e m û r e'den olan rivâyetinin, onun U k b e'den olan rivâyetinden daha sahîh olduğunu söylemiştir.

HADÎSTEN ÇIKARILAN HÜKÜM

Bir adam bir malı bir kişiye sattıktan sonra, aynı malı başka bir kişiye de satarsa, ikinci satış akdi bâtıldır. Çünkü ilk satış ile mal satıcının mülkiyetinden çıkıp müşterinin mülkiyetine geçmiş sayılır. Artık satıcı ikinci satışta kendi mülkiyeti altında olmayan bir malı satmış olur. Bu hüküm hakkında âlimler ittifak hâlindedir.

S e m û r e (Radıyallâhü anh)'ın ikinci hadîsinin başkaca kim tarafından rivâyet edildiğine dâir bir bilgi edinemedim. Bu hadîste geçen Mücîz kelimesini parantez içi ifâde ile açıkladım. S i n d î'nin beyânına göre Nihâye'de: Mücîz, yetimin ve erginlik çağına varmamış olan çocuğun malında alım satım yapmaya mezun

ve yetkili kılınan velisi ve kayyımı, demektir, diye bilgi verilmiştir. Şu halde bir malı satmaya yetkili kılınan iki kişiden birisi o malı bir müşteriye satar, diğer yetkili de durumdan habersiz veyâ haberdar olduğu halde ayni malı ikinci bir müşteriye satarsa, bu son satış hükümsüzdür. İlk satış mûteberdir.

(٢٢)-باب بيع العربان

22 — ÖRBÂN (KAPARO) SATIŞI BÂBI

٢١٩٢ — حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ . قَالَ : بَلَغَنِي عَنْ عَمْرِو ابْنِ شُعَيْبٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنْ بَيْعِ الْعُرْبَانِ .

T E R C E M E S İ

2192) "... Amr bin Şuayb'ın dedesi (Abdullah bin Amr bin el-Âs) *(Radıyallâhü anhüm)*'den; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **örbân** (kaparolu) **satışı yasaklamıştır."**

٢١٩٣ — حدثنا الْفَضْلُ بْنُ يَعْقُوبَ الرُّخَامِيُّ. ثنا حَبِيبُ بْنُ أَبِي حَبِيبٍ، أَبُو مُحَمَّدٍ، كَاتِبُ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَامِرٍ الأَسْلَمِيُّ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنْ بَيْعِ الْعُرْبَانِ .

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللهِ : الْعُرْبَانُ أَنْ يَشْتَرِيَ الرَّجُلُ دَابَّةً بِمِائَةِ دِينَارٍ ، فَيُعْطِيهِ دِينَارَيْنِ عُرْبُونًا . فَيَقُولُ : إِنْ لَمْ أَشْتَرِ الدَّابَّةَ ، فَالدِّينَارَانِ لَكَ .

وَقِيلَ : يَعْنِي ، وَاللهُ أَعْلَمُ: أَنْ يَشْتَرِيَ الرَّجُلُ الشَّيْءَ . فَيَدْفَعَ إِلَى الْبَائِعِ دِرْهَمًا أَوْ أَقَلَّ أَوْ أَكْثَرَ . وَيَقُولَ : إِنْ أَخَذْتُهُ ، وَإِلَّا فَالدِّرْهَمُ لَكَ .

T E R C E M E S İ

2193) Amr bin Şuayb'ın dedesi (Abdullah bin Amr bin el-Âs) *(Radıyallâhü anhüm)*'den rivâyet edildiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **örbân** (kaparolu) **satışı yasaklamıştır.**

Ebû Abdillah (İbn-i Mâceh) : Örbân şöyledir: Adam bir hayvanı yüz dinar'a satınalır da satıcıya kaparo olarak iki dinar verir ve: Eğer ben bu hayvanı almazsam bu iki dinar sanadır, der. (Örbân böyle yapılan satıştır.)

Şöyle de söylenmiştir: Yâni Allah'u A'lem örbân şudur: Adam bir mal satınalır da satıcıya bir dirhem veyâ daha az ya da daha çok verir ve satıcıya şöyle söyler: Eğer malı teslim alırsam (mesele yok), **aksi takdirde verdiğim dirhem sana olsun, demiştir."**

İZAHI

Bu hadisi Ebû Dâvûd da rivâyet etmiştir. Ancak, İbn-i Mâceh'in, **Örbân** kelimesinin târifine âit olup hadisin sonunda verdiği bilgi orada yoktur. Orada da Ebû Dâvûd, hadisi rivâyet eden Mâlik bin Enes'in **Örbân** târifini nakletmiştir. İmâm Mâlik'in **Örbân**'ı şöyle târif ettiği rivâyet olunmuştur: **"Örbân sanımızca şöyle olur —Allah en iyi bilendir—: Adam bir köle satınalır veyâ bir hayvanı kiralar. Sonra mal sâhibine: Sana bir dinar veriyorum** (verdim), **eğer köleyi veyâ kiralık hayvanı** (götürmeyi) **terkedersem sana verdiğim para sana olsun, der.**

Hülâsa, gerek müellifimizin gerekse Mâlik'in târif ettiği **Örbân**, bizim bildiğimiz kaparo demektir. Arap dilinde buna **Örbûn** ve **Arbûn** da denilir. Bu kelimeler, islâh ve bozukluğu gidermek mânasını ifâde eden **İ'râb** kökünden alınmadır. Kaparo, satınalınan malın başka müşteriye satılması tehlikesini giderdiği için ona bu isim verildiği İbn-i Esîr tarafından ifâde edilmiştir.

El-Mecmû'da beyân edildiğine göre kaparolu satışın bâtıl olmasının sebebi: Böyle bir satışta aldanma vardır, ayrıca şartlı bir satış sayılır. Çünkü satış akdi yapılınca mal alıcının olur. Halbuki kaparo veren adam, malı götürmezsem kaparom sana kalsın demekle, rızâsı olmadığı zaman malı satıcıya iâde etmeyi şart koşmuş sayılır. Böyle bir şart satış akdinin kesinlik hükmüne aykırıdır. Ayrıca alıcı anılan sözü ile malı kabullenmediği takdirde kaparoyu satıcıya bırakmayı kabullenmiş olur. Oysa bu mebláğ karşılıksız olarak satıcı tarafından alınan bir kazançtır.

Avnü'l-Mabûd'da özetle şöyle denilmiştir:

"**En-Neyl** yazarı: Müşteri kaparo verirken şöyle demek ister: Satınaldığım malı arzulamıyacak olursam veyâ kiraladığım hayvanı götürmekten vaz geçersem verdiğim kaparo karşılıksız olarak sana kalsın. Malı veyâ kiralık hayvanı götürecek olursam ödiyeceğim

meblâğdan kaparoyu düşeriz, kalanı öderim. Bu hadîs böyle bir satışın haram olduğuna delâlet eder. Cumhûr'un kavli budur. Yalnız Ahmed cumhur'a muhâlefet ederek, câiz olduğunu söylemiştir. Ömer ve oğlu (Radıyallâhü anh)'dan da bu kavil rivâyet edilmiştir. Bunların görüşünü teyid eden delîl Abdürrezzak'ın kendi kitabında rivâyet ettiği Zeyd bin Eslem'in hadîsidir. Bu hadîse göre kendisi satışta kaparo almanın hümkünü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e sormuş ve Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) de bunun helâl olduğunu beyan etmiştir. Fakat bu hadîs mürseldir ve senedinde bulunan İbrâhim bin Ebî Yahyâ zayıftır. Cumhur'un görüşü kuvvetlidir. Çünkü Amr bin Şuayb'in hadîsi müteaddid yollarla rivâyet edilmiştir. Sonra bu hadîs anılan satışın sakıncalı olduğuna delâlet eder. Bununla amel etmek mübahlık yoluna tercih edilir, demiştir.

Sindî de: Şerhü's-Sünne'de şöyle denilmiştir: Bu satış ilim ehlince bâtıldır. Ebû Hanîfe, Mâlik ve Şâfii de böyle hükmedenlerdendir. Ömer ve oğlu Abdullah (Radıyallâhü anhümâ)'nın bu satışın câizliğini söyledikleri rivâyet edilmiştir. Ahmed de bunların görüşüne temâyül etmiştir, diye bilgi vermiştir.

(٢٣) باب النهي عن بيع الحصاة وعن بيع الغرر

23 — BEY-İ HASÂT (= ÇAKIL TAŞI İLE SATIŞ YAPMAK) VE BEY-İ GARAR (DIŞI MÜŞTERİYİ ALDATIP İÇYÜZÜ VE SONUCU MEÇHUL MALI SATMAK)TAN NEHİY BÂBI

Bu bâbta geçen hadîslerin tercemesine geçmeden önce Bey-i Hasât ve Bey-i Garar terimlerinin târif ve açıklamasını yapalım. Çünkü hadîslerde de ayni terimler geçecek. Bunun açıklamasını tercemede vermek uzun sürer. Bu itibarla önce bu ifâdelerle neyin kasdedildiğini bilelim, sonra tercemelerde bu ifâdeleri aynen kullanalım.

Bey: Satış yapmaktır. Hasât: Çakıl taşlarıdır. Bâzı satışlarda çakıl taşları kullanıldığı için bu tür satışlara Bey-i Hasât denilmiştir. Nevevî bu tür satışın üç şekilde olabildiğini şöylece ifâde eder:

1. Satıcı müşteriye: Atacağım çakıl taşları şu elbiselerin hangileri üzerine düşerse o elbiseleri sana sattım, der. Yâhut: Şu arâziden bu noktadan şu çakıl taşının düşeceği yere kadar olan parçasını sana sattım, der.

2. Satıcı alıcıya: Elimdeki şu çakıl taşını atıncaya kadar sana muhayyerlik hakkını tanımam kaydı ile bu malı sana sattım, der.

3. Bu elbisenin üzerine çakıl taşını attığım zaman bu elbise şu fiyatla sana satılmış olur, der ve taraflar çakıl taşını atmayı satış akdi olarak kabul ederler.

Bey-i garar'a gelince Garar kelimesi, Arab dilinde gaflet, unutma, aldatma, kandırma, bâtıl bir şeye rağbet ettirme ve tehlikeli işe sokmak gibi mânâlara gelir. Burada kasdedilen mânâya gelince, **Avnü'l-Mabûd** yazarı şöyle der: **Bey-i garar**, tahakkuk edip etmeyeceği bilinmeyen ve âkibeti meçhul satıştır. S i n d î de; Dışı müşteriye parlak görünüp içyüzü meçhul olan veyâ gerçekleşmesi endişeli olan satış akdidir, demiştir. T i r m i z î'nin beyânına göre Ş â f i î bu tür satışa, denizdeki balığı, havadaki kuşu ve efendisinden kaçıp nereye gittiği bilinmeyen köleyi satmayı örnek göstermiştir. N e v e v î Bey-i garar hakkında şöyle der:

"Bu tür satışın yasaklanması hükmü, satışlara âit hükümlerin içinde önemliyeri bulunan bir temel hükümdür. Bu hükme giren meseleler sayılamıyacak kadar çoktur. Efendisinden kaçıp nereye gittiği bilinmeyen köleyi, olmayan, hayalî şeyi, mechul şeyi, müşteriye teslimine gücü yetmeyen şeyi, satıcının mülkiyetine girmesi tamamlanmamış şeyi, göl ve denizdeki balığı, hayvanın memesindeki sütü, hayvanın karnındaki cenîni, sürüdeki koyunlardan belirsiz bir tanesini ve demetler hâlindeki elbiselerden belirsiz bir tanesini satmak, bu tür satışların örnekleridir. Bunlara benzer çok örnekler verilebilir. Bu tür satışların hepsi bâtıl ve geçersizdir. Çünkü hepsinde aldanma ve aldatma durumu mevcuttur. Böyle bir satışa zaruri ihtiyaç da yoktur.

Zarûret hâlinde kaçınılmaz bâzı aldanmalara katlanılır. Meselâ: Satınalınan bir evin temelinin nasıl olduğu bilinmeyebilir. Gebe veyâ süt veren koyun satınalınır, bunların durumu da bilinmez. Çünkü evin temelinin nasıl olduğunu görmek zor. Koyunun karnındakini ve süt verim durumunu da bilmek kolay değildir. Bu gibi hususlarda aldanmak göze alınır. Başka bir çâre yoktur. Kezâ bâzı basit aldanmalar da kabul olunur. Meselâ ev, hayvan ve elbise aylık hesabı ile kiralanır. Halbuki bâzı aylar 30 gün, bâzıları da 29 gün olur. Âlimler ücretle hamamda yıkanmayı câiz görmüşlerdir. Halbuki kimisi çok su kullanır, kimisi hamamda çok kalır, kimisi az kalır.

Yukarda verdiğim örneklerde görüldüğü gibi bâzen aldanma söz konusu olduğu halde satış câiz görülür, bâzen câiz görülmez. Satış akdinin sahih veyâ bâtıl olmasının bu husustaki dönüm noktası-

nı âlimler şöyle belirlemişlerdir: Eğer aldanmaya katlanma ihtiyacı duyulup bundan korunmak güç ise ve aldanma değeri basit ve cüz'î bir şey ise akid sahîhtir. Aldanılan mikdarın mâlî değeri küçümsenmiyecek derecede ise veyâ bundan sakınmak mümkün olup güç değil ise ya da anılan malı satınalma ihtiyâcı yok ise böyle bir satış sahîh değildir. Aldatmalı satışa dâhil meseleler pek çoktur. Bunlardan bâzılarının sahîhliği ve bâtıllığı husûsunda ilim ehlinin ihtilâf ettikleri görülebilir. Bu ihtilâfın sebebi şudur: Bâzı âlimler o meseledeki aldanmayı küçümseyerek, yok gibi saymış ve akdin sıhhatına hükmetmiş iken diğer bâzı ilim ehli anılan aldanmayı küçümseyerek akdin bâtıllığına hükmetmiştir."

٢١٩٤ – حدثنا محرز بن سلمة العدنى . ثنا عبد العزيز بن محمد ، عن عبيد الله ، عن أبى الزناد ، عن الأعرج ، عن أبى هريرة ؛ قال : نهى رسول الله ﷺ عن بيع الغرر وعن بيع الحصاة .

TERCEMESİ

2194) Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Bey-i Garar ve Bey-i Hasât'ı yasaklamıştır."

٢١٩٥ – حدثنا أبو كريب والعباس بن عبد العظيم العنبرى . قالا : ثنا الأسود ابن عامر . ثنا أيوب بن عتبة ، عن يحيى بن كثير ، عن عطاء ، عن ابن عباس ؛ قال : نهى رسول الله ﷺ عن بيع الغرر .

فى الزوائد : فى إسناده أيوب بن عتبة ، ضعيف .

TERCEMESİ

2195) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Bey-i Garar'ı yasaklamıştır."

Not: Bunun senedinde bulunan Eyyûb bin Utbe'nin zayıf olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

İlk hadisi Müslim, Tirmizi, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Son hadis ise Zevâid türünden olup, Ahmed de rivâyet etmiştir. Bey-i Hasât ve Bey-i Garar'ın ne demek olduğunu yukarda anlattım. Bu tür satışlar haram ve bâtıldır. Aldatmalı satışlar yasaktır. Câhiliyet devrinde aldatmalı satışların bir kısmı yaygın olduğu için hadislerde bunlara da değinilmiştir. Bu bâbtaki çakıl taşı ile yapılan satışlar ve bundan sonraki bâbta değinilen satışlar, câhiliyet devrinin yaygın satışlarından idi. Bu nedenle bunlara değinilmiştir. Ayrıca bu bâbın ilk hadisinde olduğu gibi bâzı hadisler ile genel hükümler konulmuştur.

(٢٤) باب النهى عن شراء مافى بطون الأنعام وضروعها وضربة الغائص

24 — BÜYÜK BAŞ VE KÜÇÜK BAŞ HAYVANLARIN KARINLARINDAKİ CENİNİN ANILAN HAYVANLARIN MEMELERİNDEKİ SÜTÜN VE DALGICIN BİR DALIŞININ SATINALINMASININ YASAKLIĞI BÂBI

٢١٩٦ — حدثنا هشام بن عمار . ثنا حاتم بن إسماعيل . ثنا جهضم بن عبد الله اليمانى، عن محمد بن إبراهيم الباهلى، عن محمد بن زيد العبدى، عن شهر بن حوشب، عن أبى سعيد الخدرى ؛ قال : نهى رسول الله ﷺ عن شراء ما فى بطون الأنعام حتى تضع ، وعما فى ضروعها . إلا بكيل . وعن شراء العبد وهو آبق ، وعن شراء المغانم حتى تقسم ، وعن شراء الصدقات حتى تقبض ، وعن ضربة الغائص .

T E R C E M E S İ

2196) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem); Doğuruncaya kadar büyük baş ve küçük baş hayvanların karındaki ceninin, sağılıp ölçülünceye kadar bunların memelerindeki sütün, kaçmış iken kölenin, taksim edilinceye kadar ganîmet hissesinin, teslim alınıncaya kadar sadakaların ve dalgıcın çıkaracağı avın satınalınmasını yasaklamıştır."

٢١٩٧ — حدثنا هشام بن عمار . ثنا سفيان ، عن أيوب ، عن سعيد بن جبير ، عن ابن عمر ؛ أن النبى ﷺ نهى عن بيع حبل الحبلة » .

TERCEMESİ

2197) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **Habelü'l-Habele'yi** (Yâni gebe devenin doğacak dişi yavrusunun hamlini) **satmayı yasaklamıştır.**"

İZAHI

İlk hadis'i müellifimizden başka Kütüb-i Sitte'nin yazarlarından kim tarafından rivâyet edildiğini bilemedim. Tuhfe yazarı: Ebû Saîd'in hadisinin İbn-i Mâceh tarafından rivâyet edildiğini söyler, başkası tarafından da rivâyet edildiğine dâir bir bilgi vermez. Bu hadîsin Zevâid türünden olması muhtemeldir. Bu hadîste geçen bâzı kelimeleri açıklıyayım:

En'âm: Naam'ın çoğuludur. Naam ise deve, sığır, koyun ve keçi nevinden olan hayvan türüne verilen bir isimdir.

Durû': Dar'ın çoğuludur, memeler demektir.

Hadîs, anılan hayvanların karnındaki cenîni ve bunların memelerindeki sütü satmayı ve almayı yasaklamıştır. Çünkü böyle bir satışta aldatma ve aldanma olur. Cenîn doğduktan sonra, süt de sağılıp ölçüldükten sonra satılır, alınır.

Kaçmış kölenin yakalanmaması veyâ geri dönmemesi muhtemel olduğu için alıcının aldanmasının önlenmesi amacı ile satışı yasaklanmıştır.

Ganîmet malı mücâhidler arasında taksim edilmemiş iken her kesin hissesi belli olmadığından hissedarların, hisselerini satmaları yasaklanmıştır. Ancak hisseler dağıtıldıktan sonra satış câizdir.

Sadakalar da böyledir. Zekât olsun diğer sadakalar olsun müstahaklarca teslim alınmadıkça mülkiyet işi tamamlanmamış olur. Halbuki satışın sıhhatı için satıcının tam mülkiyet sâhibi olması gerekir.

Dalgıcın çıkaracağı av satışı meselesini Nihâye yazarı şöyle tasvir etmiştir: Dalgıç müşteriye şöyle der: Ben bir dalış yaparım ne çıkarırsam sanadır sen de buna karşılık şu kadar para vereceksin. Bu da aldanmaya ve aldatmaya sebebiyet verdiği için yasaklanmıştır.

İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini **Kütüb-i Sitte**'nin diğer yazarları da rivâyet etmişlerdir.

"Habelü'l-Habele" ne demektir? Bunu açıklıyalım:

Habel gebelik ve gebenin karnındaki cenîn mânâlarına gelir. Habele ise ayni mânâya geldiği gibi, hâbil'in çoğulu da olabilir. Hâbil ise hâmile mânâsını ifâde eder.

Bu hadîsten kasdedilen mânâ husûsunda iki tür yorum vardır. Müellifin rivâyetindeki ifâde tarzına en uygun yorum, tercemedeki mânâdır. Yâni hâmile bir deve henüz doğum yapmamış iken onun karnındaki cenîn dişi farzedilir ve ilerde onun da büyüyüp hâmile olacağı tasarlanır. Böyle bir tasarı gerçekmiş gibi pazarlık konusu edilir ve deve sâhibi, hâmile olan devesinin doğuracağı dişi cenînin ilerde doğuracağı cenîni satıyor. İşte hadîs bu satışı yasaklamıştır. Çünkü satılığa çıkarılan cenîn hayalî bir varlıktır, deve sâhibinin mâlik olduğu bir mal değildir, mechuldür ve müşteriye teslimi imkânsızdır. Bu satış **Bey-i Garar** türünden aldanmaya ve aldatmaya sebebiyet veren bir akiddir. Lügat âlimleri bu hadîsi böyle yorumlamışlardır.

İkinci yorum şöyledir: Satıcı malını satar ve müşteriye: Şu gebe devenin doğuracağı cenîn, gebe kalıp da doğurunca o zaman sen malın bedelini verirsin, der. Böyle bir hayâlî vâde ile satışın yapılması yasaklanmıştır. Çünkü koşulan vâde mechuldür.

K a s t a l â n î'nin beyânına göre M â l i k, Ş â f i î ve başkaları bu hadîsi böyle yorumlamışlardır. M ü s l i m'in rivâyetinde "İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anhümâ) şöyle der:

Câhiliyet devri adamları boğazlanan deve etini Habelü'l-Habele vâdesi ile biribirlerine satarlardı. Habelü'l-Habele, gebe devenin doğum yapması ve doğurduğu dişi yavrunun da gebe kalmasıdır. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **onları** (bu satıştan) **nehiy eyledi."**

M ü s l i m'in bu rivâyetinde râvî İ b n - i Ö m e r **Habelü'l-Habeleyi** açıklamıştır. N e v e v î'nin dediğine göre Ş â f i î ve Usûl âlimlerinin muhakkikleri: Râvî'nin açıklaması, hadîsin zâhirine muhâlif olmadığı zaman öne alınıp tercih edilir, demişlerdir.

N e v e v î daha sonra şöyle der:

Habelü'l-Habele satışının yorumu hakkındaki ihtilâfın özeti şudur: Bu hadîs ile yasaklanan şey, deve cenîn'inin satılması mıdır,

yoksa bir malın, cenîn'in doğması - doğurması vâde gösterilmek sûreti ile satılmasının yasaklanması mıdır?

Şâyet yasaklanan şey cenînin satılması ise, gebe devenin cenîni mi, yoksa bu cenînin doğuracağı cenîn mi kasdedilmiştir?

Eğer yasaklanan şey, bir malın satış bedelinin ödenmesi için cenînin doğması - doğurması vâdesine bağlamak ise, kasdedilen vâde, birinci cenînin mi, ikinci cenîn mi doğması kasdedilmiştir?

Yukarda anlatılan ihtimallere göre hadîsin yorumlanması hakkında dört görüş vardır." (N e v e v i ' nin sözü bitti.)

Yukarda da işâret ettiğim gibi bu tür satışlar câhiliyet devrinde bulunduğu için bu nevî satışlar ismen açıklanmak sûreti ile yasaklanmıştır. Bunların hepsinde aldatma, aldanma ve mechullük bulunduğu için **Bey-i Garar** kısmına girerler. Bu çeşit satışların yasaklığına âit genel emir bundan önceki bâbta rivâyet edilen hadîslerde mevcuttur.

(٢٥) باب بيع المزايدة

25 — ARTIRMA SÛRETİ İLE ALIM SATIM BÂBI

٢١٩٨ — حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا عِيسَى بْنُ يُونُسَ . ثنا الأَخْضَرُ بْنُ عَجْلَانَ .
ثنا أَبُو بَكْرٍ الْحَنَفِيُّ ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ يَسْأَلُهُ .
فَقَالَ « لَكَ فِي بَيْتِكَ شَيْءٌ ؟ » قَالَ : بَلَى . حِلْسٌ نَلْبَسُ بَعْضَهُ وَنَبْسُطُ بَعْضَهُ . وَقَدَحٌ
نَشْرَبُ فِيهِ الْمَاءَ . قَالَ « ائْتِنِي بِهِمَا » قَالَ ، فَأَتَاهُ بِهِمَا . فَأَخَذَهُمَا رَسُولُ اللهِ ﷺ بِيَدِهِ .
ثُمَّ قَالَ « مَنْ يَشْتَرِي هٰذَيْنِ ؟ » فَقَالَ رَجُلٌ : أَنَا آخُذُهُمَا بِدِرْهَمٍ . قَالَ « مَنْ يَزِيد
عَلَى دِرْهَمٍ ؟ » مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا . قَالَ رَجُلٌ : أَنَا آخُذُهُمَا بِدِرْهَمَيْنِ . فَأَعْطَاهُمَا الْأَنْصَارِيَّ ،
وَقَالَ « اشْتَرِ بِأَحَدِهِمَا طَعَامًا فَانْبِذْهُ إِلَى أَهْلِكَ . وَاشْتَرِ بِالْآخَرِ قَدُومًا ، فَأْتِنِي بِهِ »
فَفَعَلَ . فَأَخَذَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ . فَشَدَّ فِيهِ عُودًا بِيَدِهِ وَقَالَ « اذْهَبْ فَاحْتَطِبْ وَلَا أَرَاكَ
خَمْسَةَ عَشَرَ يَوْمًا » فَجَعَلَ يَحْتَطِبُ وَيَبِيعُ . فَجَاءَ وَقَدْ أَصَابَ عَشَرَةَ دَرَاهِمَ . فَقَالَ « اشْتَرِ

بِبَعْضِهَا طَعَامًا وَ بِبَعْضِهَا ثَوْبًا » . ثُمَّ قَالَ « هٰذَا خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ تَجِيءَ وَالْمَسْأَلَةُ نُكْتَةٌ
فِي وَجْهِكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ . إِنَّ الْمَسْأَلَةَ لَا تَصْلُحُ إِلَّا لِذِي فَقْرٍ مُدْقِعٍ ، أَوْ لِذِي غُرْمٍ مُفْظِعٍ ،
أَوْ دَمٍ مُوجِعٍ » .

TERCEMESİ

2198) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ensâr'dan bir erkek (bir gün) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e gelerek dilencilik etti. Bunun üzerine Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ona:

«Evinde bir şeyin var (mı)?» diye sordu. Adam:
Hayır (bir şeyim yok. Yalnız) bir çul var. Bir parçasını giyiyoruz ve bir kısmını da altımıza seriyoruz. Bir de su içtiğimiz bir adet bardak vardır, dedi. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«O çul ile bardağı bana getir,» buyurdu. Adam da gidip getirdi. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bunları mübârek eline aldı. Sonra:

«Kim bunları satın almak ister?» buyurdu. Bunun üzerine bir adam:

Ben ikisini bir dirheme alırım, dedi. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) iki veyâ üç defa:
«Kim bir dirhem üzerinde artırma yapar?» buyurdu. Bir (başka) adam:
Bunları iki dirheme alırım, dedi. Bunun üzerine Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bunları (çul ve bardağı) bu adama verdi ve iki dirhemi aldı. Sonra bu parayı Ensârî kişiye teslim ederek:
«Bundan bir dirhem ile yemek satın al da âile ferdlerine yetiştir. Diğer dirhem ile de bir keser satın alıp bana getir» buyurdu. Ensârî (buyurulan işi) yaptı. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), (Ensârî'nin getirdiği) keseri alıp mübârek eliyle buna bir sap taktı, ve Ensârî'ye:

«Git odun topla, onbeş güne kadar seni görmiyeceğim (görmiyeyim)» buyurdu. Adam artık odun toplayıp satmaya başladı. (On beş gün sonra) on dirhem biriktirmiş olarak geldi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ona:
«(Biriktirdiğin) paranın bir kısmı ile yiyecek, bir kısmı ile de giyecek al,» buyurduktan sonra şunu da buyurdu:

«Bu (çalışarak geçimini sağlaman), senin için kıyâmet gününde, yüzünde dilencilik noktası (çirkin izi) bulunduğu halde gelmenden (haşrolmandan) hayırlıdır. Dilencilik şüphesiz ancak şu üç kişi için olabilir: Şiddetli fakirlik çeken, çok ve ağır borç altında bulunan ve can yakıcı kan diyetini ödemeyi yüklenen.»"

İ Z A H I

Bu hadîsi E b û D â v û d, A h m e d ve T i r m i z î de rivâyet etmişlerdir. T i r m i z î, bu hadîsin hasen olduğunu söylemiştir. N e s â î de bu hadîsi kısa bir metin hâlinde rivâyet etmiştir.

Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in Ensârî adama **«Seni on beş güne kadar görmiyeceğim»** yâni görmiyeyim sözünden maksad adamın çalışmayı bırakmaması ve oralarda boş gezip dolaşmamasıdır.

Alın teri ile çalışıp geçim sağlamanın, dilencilikten hayırlı olduğuna dâir hadîsteki cümlenin zâhirine göre dilencilikte de bir hayır vardır. Oysa dilencilik hayırlı ve iyi bir kazanç yolu değildir. Ehlinin mâlûmu olduğu üzere tafdîl fiili olan **"Hayırlı"** kelimesi burada tafdîl anlamında kullanılmamıştır. Yâni burada kasdedilen mânâ şöyle olur: Odun toplayıp, satarak geçim sağlamak hayırlı bir iştir. Dilencilik yolu ile geçim sağlamakta ise bir hayır yoktur. Çünkü dilencilik edenin izzet-i nefsi kırılır, ayrıca kıyâmet günü, yüzünde çirkin bir iz bulunur.

Hadîsin sonunda dilenciliğin ancak üç kişi için sakıncasız olduğu bildirilerek bunlar sayılmaktadır.

Birincisi, düşkün ve perişan fakirdir. **Müdkı'** kelimesi **Dukaa'** kelimesinden alınmadır. **Dukaa'** kelimesi toprak demektir. **Dakı'** da topraklanmak demektir. Şu halde **Müdkı'** topraklanıp tozlanmaya ve perişanlığa yol açan şiddetli fakirlik hâline düşmüş kimse, demektir.

İkincisi, ağır ve çetin borç altına girmiş kimsedir. **Müfzi'** kelimesi de **İfzâ'** masdarından alınmadır. **İfzâ,** ise kötü ve çetin bir duruma düşürmektir. **Müfzi,** borç sâhibini kötü ve çetin duruma düşüren ağır borçtur.

Üçüncüsü, can yakıcı kan diyetini ödemeyi yüklenen kişidir. **Mûci' İcâ'** masdarından alınmadır. **İcâ':** Can yakmak demektir. Şu halde **Mûci'** kan, can yakıcı kan demektir. Bu mesele şöyle olur:

Bir adam, bir kişiyi öldürür. Kaatilin bir yakını, maktûlün yakınlarına diyet vermek üzere husûmeti ortadan kaldırmaya çalışır ve böyle bir barışma için taraflar anlaşırlar. Kaatilin yakınlarının malı olmadığı için anılan diyeti veremiyorlar. Diyeti vermeyi üstlenen kişi de kendi malı olmadığı için ödeyemiyor. Ödemediği takdirde kaatil, kısas yolu ile öldürülecektir. Bunun öldürülmesi, diyeti ödemeyi üstlenen kişiyi çok inciticidir. Böyle bir durumda, diyeti ödemeyi yüklenmiş kişi dilencilik edebilir. Ta ki bu diyeti ödeyebilsin.

H a t t â b î: **Muci' Kan:** Kan gütme dâvalarının halli ve tarafların barışı uğrunda bir kimsenin ödenecek diyet ve tazminâtı yüklenmesidir. Bunu yüklenen kimse, dilencilik edebilir, demiştir.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. Hadîs, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in üstün ahlâkını, tevâzuunu, fakirlere karşı şefkat ve merhamet derecesini gösterir. Çünkü adamın çulunu ve bardağını mübârek eline alarak artırmaya koymuş ki sahâbîler, o malı almaya rağbet etsinler.

2. Bir malı artırmaya koymak sûreti ile satmak câizdir. Pazarlık üzerine pazarlık etmenin yasaklığına âit 2172 nolu ve benzerî hadîsler, satıcı ile müşterinin fiyat üzerinde anlaşıp pazarlığını bitirdikleri ve sadece satış akdinin yapılmadığı duruma mahsustur. Henüz bir fiyat üzerinde taraflar arasında kesin bir anlaşma olmamış iken, fiyat üzerine artırmada bulunmakta ve artırma ile alım satım işini yapmakta bir sakınca yoktur.

3. Büyükler, mâiyetlerindeki insanlara mutluluk yolunu göstermeli ve teşvik etmelidir.

4. Çalışarak geçimini sağlayabilen kimsenin dilencilik etmesi yasaktır. Zarûret olmadıkça dilencilik yoluna baş vurulmamalıdır. Çünkü izzet-i nefsin kırılmasına ve âhiret sevâbının azalmasına sebebiyet verir.

(٢٦) باب الإقالة

26 — İKAALE (= ALIŞ VERİŞ AKDİNİ BOZMA) BÂBI

İkaale: Akid yapan tarafların bu akdi kaldırmalarıdır. Taraflardan birisi bunu isterken diğeri uymazsa akid kalkmaz. Fakat diğeri de kabul ederse akid kalkmış olur. Bu bâbtaki hadîs, diğer tarafın uymasının fazîletine dâirdir. Tarafların rızâsı ile akdin kaldırılmasının meşrûluğu icmâ ile sâbittir.

٢١٩٩ — حدّثنا زِيادُ بْنُ يَحْيَى أَبُو الْخَطَّابِ . ثنا مَالِكُ بْنُ سُعَيْرٍ . ثنا الأَعْمَشُ عَنْ أَبِي صَالِحٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ أَقَالَ مُسْلِمًا أَقَالَهُ اللهُ عَثْرَتَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ » .

TERCEMESİ

2199) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Satış akdinin kaldırılması husûsunda kim bir müslümanın isteğini kabul ederse Allah onun hatâsını kıyâmet günü kaldırır (bağışlar.)»"

İZAHI

Bu hadîsi **E b û D â v û d** da rivâyet etmiştir. **Avnü'l-Mabûd** yazarının beyânına göre **İncâhü'l-Hâce**'de şöyle denilmiştir:

"Satış akdinin İkaale'si şöyle olur: Bir adam bir malı satın aldıktan sonra, bu mala ihtiyacı kalmaması, bedelini ödeyememesi veyâ bu satışta aldanmış olması kanaatı ile ya da başka bir nedenle bu satıştan pişman olup, malı iâde etmek istediği zaman, satıcının bu isteği kabul etmesine İkaale denilir. Satıcı bu isteği kabul etmeye mecbur değildir. Çünkü satış akdi kesinleşmiştir. Fakat bu isteği kabul etmekle alıcıya ihsan ve iyilik etmiş olur. Bu iyiliğine karşılık, Allah Teâlâ da onun hatâsını ve günahını kıyâmet günü bağışlar."

Hadîs umumî bir hüküm getirdiği için, İkaale, alıcı tarafından da olabilir, kanaatindeyim. Yâni satıcı her hangi bir nedenle bu akidden pişman olup malını geri almak istediği zaman, alıcı bu isteği kabul edip malı iâde ederse, satıcıya iyilik etmiş olur ve hadîste müjdelenen sevâbı kazanır.

(٢٧) باب من كره أن يسعّر

27 — FİYAT TAHDİDİNİ MEKRUH GÖRENLERİN (RİVÂYET ETTİKLERİ HADÎSLER) BÂBI

٢٢٠٠ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى . ثنا حَجَّاجٌ . ثنا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ ، عَنْ قَتَادَةَ ؛ وَحُمَيْدٌ وَثَابِتٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؛ قَالَ : غَلَا السِّعْرُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَقَالُوا :

يَا رَسُولَ اللهِ ! قَدْ غَلَا السِّعْرُ ، فَسَعِّرْ لَنَا . فَقَالَ « إِنَّ اللهَ هُوَ الْمُسَعِّرُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ الرَّازِقُ . إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ أَلْقَى رَبِّي وَلَيْسَ أَحَدٌ يَطْلُبُنِي بِمَظْلِمَةٍ فِي دَمٍ وَلَا مَالٍ » .

TERCEMESİ

2200) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hayatta iken (bir ara) fiyatlar yükseldi. Bunun üzerine sahâbîler:

Yâ Resûlallah! Fiyatlar yükseldi, bizler için fiyatları tahdid ve tâyin et, diye mürâcaatta bulundular. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (onlara cevâben):

Şüphesiz ucuzlatıp pahalandıran, daraltan, genişleten ve rızık veren Allah'tır. Şüphesiz, ne bir kan ne de bir mal ile ilgili her hangi bir hakkı benden isteyecek bir kimse bulunmadığı halde Rabbıma kavuşmamı umarım,» buyurdu."

٢٢٠١ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ زِيَادٍ . ثنا عَبْدُ الْأَعْلَى . ثنا سَعِيدٌ عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ؛ قَالَ : غَلَا السِّعْرُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ . فَقَالُوا : لَوْ قَوَّمْتَ ، يَا رَسُولَ اللهِ ! قَالَ « إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ أُفَارِقَكُمْ وَلَا يَطْلُبَنِي أَحَدٌ مِنْكُمْ بِمَظْلِمَةٍ ظَلَمْتُهُ » .

في الزوائد : في إسناده سعيد بن أبي عروبة ، اختلط بأخرة لكن عبد الأعلى الشامي روى عنه قبل الاختلاط . ومحمد بن زياد ، قال الذهبي : روى له البخاري مقرونا بغيره . وقال ابن حبان : في الثقات وربما أخطأ . وباقي رجال الإسناد ثقات .

TERCEMESİ

2201) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hayatta iken fiyatlar (bir ara) yükseldi. Bunun üzerine sahâbîler:

Fiyatları tâyin buyurmanızı diliyoruz Yâ Resûlallah! dediler. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (onlara):

«Sizden hiç bir kimse, kendisine yaptığım bir zulmün karşılığını benden istemediği (yâni kimseye haksızlık etmediğim) halde sizden ayrılmamı (yâni ölmemi) şüphesiz umarım,» buyurdu."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde bulunan Said bin Ebî Arûbe'nin hâfızası son zamanlarında bozulmuştur. Lâkin Abdü'l-A'lâ eş-Şamî, kendisinden bu hâlinden önce rivâyet etmiştir. Râvi Muhammed bin Ziyâd'a gelince, Zehebî'nin beyanına göre Buhârî onun başka râvilerce teyid edilmiş hadislerini rivâyet etmiştir. İbn-i Hibbân da: O, sıka zâtlardandır, az hatâya düşmüş, demiştir. Senedin kalan râvileri sıka zâtlardır.

İ Z A H I

E n e s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini E b û D â v û d ve T i r m i z î de rivâyet etmişlerdir. T i r m i z î bunun hasen - sahîh bir hadîs olduğunu söylemiştir.

E b û S a î d (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi ise Zevâid türündendir. Fiyat tâyin ve tahdidi bakımından iki hadîsin hükmü aynidir.

Tes'îr: Devlet yetkilisinin, fiyatları tâyin ve tahdid etmesi, demektir. Konulan fiyattan ucuz veyâ pahalı alım satımlar yasaklanmış olur. En-Neyl yazarı bu kelimeyi böyle açıklamıştır. **Avnü'l-Mabûd** yazarı ilk hadîsin şerhinde şöyle der:

"Bu ve benzerî hadîsler delîl gösterilerek fiyat tâyin ve tahdidinin haramlığına ve böyle yapmanın zulüm olduğuna hükmedilmiştir. Bunun gerekçesi şudur: Mal sâhipleri, mallarında tasarruf etmeye yetkilidir. Devlet yetkilileri müslümanların yararlarına riâyet etmekle mükelleftir. Alıcının yararına malı ucuzlatmak, satıcının, malını değeri ile satabilme hak ve yararına gölge düşürür. Devlet yetkilileri alıcının yararını göz önünde bulunduracağı gibi satıcının yararını da dikkata almak ve âdilâne hareket etmek durumundadır. Şu halde satıcıyı da alıcıyı da baskı altında tutmamak gerekir. Mal sâhibini, rızâsı dışında malını satmaya zorlamak, alım satımlarda esas olan, tarafların karşılıklı rızâları prensibine ters düşer. Bu nedenle âlimlerin cumhûru böyle hükmetmişlerdir. Fakat M â l i k: Devlet yetkilisi fiyatları tâyin ve tahdid etmeye yetkilidir, demiştir. Ancak bu konuda vârid olan bu bâbtaki hadîsler ve benzerî hadîsler M â l i k'in görüşünü reddeder."

Yukardaki parağrafı **Avnü'l-Mabûd** yazarı en-Neyl'den naklen almıştır.

Okuyucuların hatırına şöyle bir soru gelebilir: Devlet yetkilileri fiyatları tâyin ve tahdid etmeye yetkili olmazsa mal sâhibleri ve satıcılar insafsız davranıp alıcıları kandırabilirler. Fâhiş fiyatla mal satabilirler. Fâhiş fiyatla mal satmak, alıcıyı aldatmak, ihtikâr yapmak ve benzerî olumsuz tutum ve davranışların yasaklığına dâir hadîsler mevcuttur. Devlet yetkilileri bu hadîslerin hükümlerine aykırı hareket edenlerle mücâdele eder ve onlara gereken cezâyı verir. Kaldı ki müstahsilin malına belirli bir fiyat koymak, müstehliklerin yararına ise de o malın istihsal oranını düşürebilir ve piyasada darlıkların doğmasına sebebiyet verebilir. Bir mal çokca üretilirse piyasada bir bolluk olur ve mal kendiliğinden ucuzlayabilir. Üretim az ol-

duğu takdirde hâliyle bir fiyat yükselmesi olur. İslâmiyet, ferdlerin yararlarını eşit tutmuştur. Toplumun yararını ferdlerin yararından üstün tutmuştur. Bu konu ile ilgili gerekli bilgi 2175 - 2180 nolu hadisler bölümünde geçmiştir. Oraya mürâcaat edilebilir.

(٢٨) باب السماحة فى البيع

28 — ALIM SATIMDA KOLAYLIK GÖSTERME(NİN FAZİLETİNİN BEYÂNI) BÂBI

٢٢٠٢ — حدثنا محمد بن أبان البلخي؛ أبو بكر. ثنا إسماعيل بن علية، عن يونس ابن عبيد، عن عطاء بن فروخ؛ قال: قال عثمان بن عفان: قال رسول الله ﷺ «أدخل الله الجنة رجلا كان سهلا، بائعا ومشتريا».

في الزوائد: رجال إسناده ثقات، إلا أنه منقطع. لأن عطاء بن فروخ لم يلق عثمان بن عفان. قاله علي بن المديني في العلل.

TERCEMESİ

2202) "... Osmân bin Affân *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Satarken ve alıcı iken kolaylık gösteren adamı Allah cennete dâhil eylesin (veyâ eylemiştir.)»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bu hadisin senedindeki râviler sıka zâtlardır. Fakat sened munkati'dir. Çünkü Ali bin el-Medenî'nin el-İlel'de beyan ettiğine göre râvi Atâ' bin Ferrûh, Osman bin Affân'a kavuşmamıştır.

٢٢٠٣ — حدثنا عمرو بن عثمان بن سعيد بن كثير بن دينار الحمصي. ثنا أبي. ثنا أبو غسان محمد بن مطرف، عن محمد بن المنكدر، عن جابر بن عبد الله؛ قال: قال رسول الله ﷺ «رحم الله عبدا إذا باع. سمحا إذا اشترى. سمحا إذا اقتضى».

TERCEMESİ

2203) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Sattığı zaman kolaylık gösteren, satın aldığı zaman kolaylık gösteren ve hakkını isterken kolaylık gösteren kula Allah rahmet eylesin.»"

İ Z A H I

O s m a n (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini N e s â î de rivâyet etmiştir. Zevâid yazarının bunu Zevâid türünden sayması bir zühûl eseri olabilir.

C â b i r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini B u h â r î de rivâyet etmiştir. T i r m i z î bunun bir benzerini rivâyet etmiştir. Oradaki rivâyet meâlen şöyledir:

«**Sizden önce** (ki ümmetlerde) **bir adamı Allah mağfiret eyledi.** (Mağfiretin sebebi şu idi:) **O adam satarken, alırken ve hakkını isterken kolaylık gösterirdi.**»

El-Fetih'de: C â b i r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin şerhinde özetle şöyle deniliyor: **Semh**'in asıl mânâsı cömertliktir. Burada kasdedilen mânâ ise, kolaylık göstermektedir. Hadîs bir duâ mâhiyetinde olabilir. Yâni satarken, alırken ve hakkını taleb ederken kolaylık gösteren kimsenin ilâhî rahmete kavuşması için Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) duâ buyurmuştur. Hadis haber verme mâhiyetinde olabilir. Yâni böyle davranan bir kimseye Allah rahmet eylemiştir. T i r m i z î'deki rivâyet ikinci mânâyı ifâde eder.

Hadîs bu kolaylığı prensip hâline getirenlere mahsustur. Çünkü **Sehl** kelimesi sıfat-ı müşbihe nevindendir. Bu nevî sıfatlar devamlılık ifâde ederler. Yâni hayatında bir defa alış veriş edip bunda kolaylık göstermek pek önemli değildir. Mühim olan, müslümanın her muâmelede, yumuşak, müsamahakâr ve kolaylık gösterici olmasıdır.

İ b n ü ' t - T î n'in anlattığı bir rivâyette وَإذَا قَضَى ifâdesi vardır. Bunun mânâsı "**Yâni borcunu öderken de** (kolaylık gösterir, vâdesini geçirmez.")

N e s â î'nin rivâyet ettiği O s m a n (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinde şu ilâve var: قَاضِيًا وَمُقْتَضِيًا "**Yâni borcunu öderken ve alacağını isterken** (de kolaylık gösteren...)"

Hadîs, muamelelerde müsamahakâr davranmaya, kolaylık göstermeye, başkasına sıkıntı vermemeye ve alış verişlerde üstün ahlâklı hareket etmeye teşvik eder."

Bilindiği gibi müellifimizin rivâyet ettiği O s m a n (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinde bu ilâve, yâni N e s â î'deki ilâve yoktur.

(٢٩) باب السوم

29 — PAZARLIK ETMEK BÂBI

٢٢٠٤ — حدثنا يعقوب بن حميد بن كاسب. ثنا يعلى بن شبيب، عن عبد الله ابن عثمان بن خثيم، عن قيلة أم بني أنمار؛ قالت: أتيت رسول الله ﷺ في بعض عمره عند المروة فقلت: يا رسول الله إني امرأة أبيع وأشترى. فإذا أردت أن أبتاع الشيء سمت به أقل مما أريد. ثم زدت حتى أبلغ الذي أريد. وإذا أردت أن أبيع الشيء سمت به أكثر من الذي أريد. ثم وضعت حتى أبلغ الذي أريد. فقال رسول الله ﷺ «لا تفعلي يا قيلة! إذا أردت أن تبتاعي شيئا فاستامي به الذي تريدين. أعطيت أو منعت». فقال «إذا أردت أن تبيعي شيئا فاستامي به الذي تريدين. أعطيت أو منعت».

وفي الزوائد: في إسناده انقطاع. قال المزي في الأطراف: ابن خثيم عن قيلة، فيه نظر. وقال الذهبي في الكاشف: قيلة أم رومان. روى عنها عبد الله بن عثمان بن خثيم، مرسلا.

TERCEMESİ

2204) "... Emmâr oğullarının anası Kayle *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in umrelerinden birisinde Merve'nin yanında O'nun huzûruna çıktım ve :

Yâ Resûlallah! Ben alım satım yapan bir kadınım. Bir şey satınalmak istediğim zaman, arzuladığım fiyattan düşük bir fiyat teklif ederim. Sonra arzuladığım fiyata varıncaya kadar azar azar artırırım. Bir malı satmak istediğim zaman da, arzuladığım fiyattan fazla bir fiyat teklif ederim. Sonra arzuladığım fiyata varıncaya kadar (tedricen) fiyatını indiririm, dedim. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«(Öyle) yapma yâ Kayle! Sen bir şeyi satınalmak istediğin zaman, (düşük fiyat değil) arzuladığın fiyatı teklif et. Sana verilsin veyâ verilmesin,» buyurdu. Sonra şöyle buyurdu :

«Bir malı satmak istediğin zaman versen de vermesen de (yüksek fiyat değil) satmak istediğin fiyatı söyle.»"

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde inkıtâ' vardır. El-Müzzi el-Etrâf'ta : İbn-i Huseym'in Kayle'den olan rivâyeti üzerinde düşünmek gerekir, demiştir. Zehebî de el-Kâşif'te : Kayle Ümmü Rumân'dan Abdullah bin Osmân bin Huseyn mürsel olarak rivâyette bulunmuştur, der.

٢٢٠٥ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثنا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، عَنِ الْجُرَيْرِيِّ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ؛ قَالَ: كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي غَزْوَةٍ. فَقَالَ لِي «أَتَبِيعُ نَاضِحَكَ هٰذَا بِدِينَارٍ، وَاللهُ يَغْفِرُ لَكَ؟» قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ! هُوَ نَاضِحُكُمْ إِذَا أَتَيْتُ الْمَدِينَةَ. قَالَ «فَتَبِيعُهُ بِدِينَارَيْنِ، وَاللهُ يَغْفِرُ لَكَ». قَالَ، فَمَا زَالَ يَزِيدُنِي دِينَارًا دِينَارًا وَيَقُولُ، مَكَانَ كُلِّ دِينَارٍ «وَاللهُ يَغْفِرُ لَكَ» حَتَّى بَلَغَ عِشْرِينَ دِينَارًا. فَلَمَّا أَتَيْتُ الْمَدِينَةَ أَخَذْتُ بِرَأْسِ النَّاضِحِ فَأَتَيْتُ بِهِ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ «يَا بِلَالُ! أَعْطِهِ مِنَ الْغَنِيمَةِ عِشْرِينَ دِينَارًا»، وَقَالَ «انْطَلِقْ بِنَاضِحِكَ فَاذْهَبْ بِهِ إِلَى أَهْلِكَ».

TERCEMESİ

2205) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Ben bir savaşta Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in berâberinde idim.** (Yolculukta) **bana:**

«Allah sana mağfiret eylesin! Sen bu deveni bir dinara satar mısın?» buyurdu. Ben:

Yâ Resûlallah! Medîne'ye varacağım zaman bu, sizin devenizdir, dedim. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Allah sana mağfiret eylesin! Peki bunu iki dinara satar (mı)**sın?» buyurdu. Câbir demiştir ki: Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **yirmi dinara varıncaya kadar** (devenin fiyatını) **birer dinar artırdı ve beher dinar artırırken «Allah sana mağfiret eylesin» diye bana duâ ediyordu. Ben Medîne'ye vardığım zaman devemin başından tutup Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in yanına götürdüm.** (Yâni O'na teslim etmek istedim). **Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Yâ Bilâl! Ona (yâni Câbir'e) **ganîmet malından yirmi dinar ver» buyurdu. Bana da:**

«Deveni alıp âilen ferdlerine götür» buyurdu."

İZAHI

Kayle (Radıyallâhü anhâ)'nın hadîsi Zevâid türündendir. **Câbir** (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi **Kütüb-i Sitte**'nin hepsinde kısa ve uzun metinler halinde rivâyet edilmiştir. **Kastalâni**'nin beyânına göre **Buhârî** bu hadîsi yirmi yerde rivâyet etmiştir.

Kayle (Radıyallâhü anhâ)'nın hadîsinden çıkan hükümler:

1. Kadın şer'î meseleleri âlimlere sorabilir. Yâni kadının, bir erkek mahremi vâsıtası ile sordurması mecburiyeti yoktur. Kadın bizzat da sorabilir. Ancak şu vardır: Kadın İslâmî emre uygun bir şekilde örtünüp öylece âlimin huzûruna çıkmalıdır. Bugün sokaklara dökülen sayısız kız ve kadının çıplak denecek derecede açık saçık kıyâfete benzer kıyâfetle değil.

2. Yukarda anlatıldığı gibi tesettüre riâyet etmek kaydı ile kadın alım satım yapabilir. Ancak genç yaşta olup bir fitne tehlikesi var ise alım satım yapması yasaktır.

3. Alıcı, bir mala vermek istediği fiyatı teklif etmelidir. Daha aşağı bir fiyat söyleyip yavaş yavaş artırarak istediği fiyata çıkması yasaklanmıştır.

4. Satıcı da malını satmak istediği fiyatı teklif etmelidir. Önce yüksek fiyat söyleyip sonra düşmesi yasaktır.

Alım satım yapılsın veyâ yapılmasın yukardaki prensibe riâyet edilmesi emredilmiştir. Bu prensip çok önemlidir. Bütün satıcılar ve alıcılar buna saygılı olsalar herkes gönül rahatlığı içinde alış verişini yapar. Fakat günümüzde buna riâyet eden hemen hemen yok gibidir. Satıcı: Yüksek fiyat söylemeyip gerçek fiyatı söylersem kimse almaz. Çünkü halk söylenen fiyatı düşürmeye alışkındır. Önce yüksek bir fiyat söylerim. Sonra müşterinin pazarlığa tutuşması sonucu normal fiyata inerim, der. Alıcı da buna benzer bir şeyler söyler. Ticârî ahlâk bozulduğu için alım satımlarda büyük bir güvensizlik vardır. Herkes aldanacağı endişesi içinde alışveriş eder.

Hadîste geçen Merve, Mekke'de ve Mescid-i Haram'ın bitişiğinde bir tepeciğin ismidir. Hacılar bu tepecik ile Safâ tepeciği arasında yedi defa gidip gelirler. Mescid-i Haram binası büyütülüp genişletildiği için, bu tepecikler ve bunların arasındaki sahâ, bu binanın içinde kalmıştır.

Hadîsin râvîyesi Kayle (Radıyallâhü anhâ)'nın **Hulâsa**'da beyân edildiğine göre sahâbî'dir. Abdullah bin Osmân bin Hüseym ondan mürsel rivâyetlerde bulunmuştur. Onun rivâyetlerini yalnız İbn-i Mâceh almıştır.

Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadîsine gelince, yukarıda işâret ettiğim gibi bu hadis **Kütüb-i Sitte**'nin hepsinde kısa ve uzun metin-

ler hâlinde rivâyet edilmiştir. Hadîste anılan savaşın hangi savaş olduğu husûsunda değişik görüşler vardır. Kastalânî bu görüşleri nakletmiştir. Buhârî'ye göre Tebûk savaşıdır. Müslim'deki rivâyete göre Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ile Câbir arasındaki görüşme Mekke'den Medîne'ye dönüşte olmuştur. Buna göre Mekke'nin fetih savaşı kasdedilmiştir. Çünkü diğer târihlerdê Mekke'den olan dönüşlere savaş dönüşü denilmez.

Bâzı rivâyetlerde belirtildiği gibi Câbir (Radıyallâhü anh)'ın devesi geride kalmış ve Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ın duâsının bereketi ile deve canlanmış, bu kere de diğer develeri geçmiştir.

Câbir devesini satışa arz etmediği halde Resûl-i Ekrem (Aleyhi'îs-salâtü ve's-selâm)'in deveye tâlip çıkması, bir mal sâhibi, malını satışa arz etmeden buna müşteri olmanın meşrûluğuna delâlet eder.

Şöyle bir soru hatıra gelebilir: Deve yirmi dinar değerinde iken Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) niçin ona bir dinar fiyat vermiş, sonra iki dinar ve daha sonra birer dinar artırmak sûreti ile yirmi dinara çıkmıştır? Halbuki bundan önceki hadîste alıcının, içinden geçen fiyat ne ise doğrudan o fiyatı teklif etmesi ve daha düşük fiyatı teklif etmemesi emredilmiştir.

Bu sorunun cevâbı hadîsin sonunda mevcuttur. Şöyle ki: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) deveyi satın almak istememiştir. Nitekim Medîne'ye varıldıktan sonra Câbir deveyi Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e teslim etmeye götürmüş, fakat Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), Câbir'e ganîmet malından yirmi dinar verilmesini ve deveyi de geri götürmesini emretmiştir. Hattâ hadîsin bâzı rivâyetlerinde Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Câbir'e **«Deveni elinden almak üzere fiyatını düşürmek için seninle pazarlık ettiğimi mi sanıyorsun, deveni ve paranı al. Deve sanadır,»** buyurmuştur.

Ganîmet malının beşte biri Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in emrine verildiği malûmdur. Kalanı da gâziler arasmda taksim edilirdi. Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in Câbir'e verdirdiği yirmi dinar, herhalde ganîmetin humus (= beşte bir) hissesinden ödenmiştir.

٢٢٠٦ – حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَسَهْلُ بْنُ أَبِي سَهْلٍ. قَالَا: ثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُوسَى.
أَنْبَأَنَا الرَّبِيعُ بْنُ حَبِيبٍ، عَنْ نَوْفَلِ بْنِ عَبْدِ الْمَلِكِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيٍّ؛ قَالَ: نَهَى
رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنِ السَّوْمِ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ. وَعَنْ ذَبْحِ ذَوَاتِ الدَّرِّ.

في الزوائد: في إسناده نوفل بن عبد الملك، والربيع بن حبيب.

TERCEMESİ

2206) "... Ali *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **güneş doğmadan önceki vakitte alım satım pazarlığı ile meşgul olmayı ve süt sâhibi hayvanları boğazlamayı yasaklamıştır.**"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Nevfel bin Abdilmelik ve Rabî bin Habîb vardır.

İZAHI

Zevâid türünden olan bu hadîste güneş doğmadan önceki vakitte pazarlıkla ve ticâretle meşgul olmaktan nehiy ediliyor. Çünkü fecirden güneş doğuncaya kadar olan vakit çok değerlidir. Allah'a zikir ve ibâdetle geçirilmelidir.

S i n d î yukardaki yorum ve gerekçeyi açıkladıktan sonra: Bu hadisteki Sevm'den maksat pazarlama ve ticâret etmek değil, develeri otlatmak mânâsı olabilir. Yâni develeri güneş doğmadıkça otlatmayınız. Bu mânânın kasdedilmiş olması muhtemeldir. Bu vakitte develeri otlatmanın yasaklanmasının sebebi ise devecilikle iştigal edenlerin mâlûmu olduğu üzere, anılan vakitte otlatmak, develerin vebâ hastalığına tutulmalarına yol açabilir, demiştir.

Müellifimiz bu hadisi bu bâbta zikretmekle, Sevm kelimesini deve otlatma değil, pazarlama mânâsına yorumladığına işâret etmiş sayılabilir.

Süt veren hayvanın boğazlanması, süt verimine son verdiği için uygun görülmemiştir. Hadis ise buradaki yasaklama tenzihen mekruhluk mânâsına yorumlanır, kanaatindeyim. Çünkü süt veren hayvanı kesmenin haramlığına hükmeden bir âlimin bulunduğunu bilmiyorum.

(٣٠) باب ما جاء في كراهية الأيمان في الشراء والبيع

30 — ALIM SATIMLARDA YEMİNLERİN YASAKLIĞI HAKKINDA GELEN HADÎSLER BÂBI

٢٢٠٧ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة، وعلي بن محمد، وأحمد بن سنان. قالوا: ثنا أبو معاوية، عن الأعمش، عن أبي صالح، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «ثلاثة لا يكلمهم الله عز وجل يوم القيامة، ولا ينظر إليهم، ولا يزكيهم، ولهم عذاب أليم: رجل على فضل ماء بالفلاة يمنعه ابن السبيل. ورجل بايع رجلا سلعة بعد العصر فحلف بالله لأخذها بكذا وكذا. فصدقه، وهو على غير ذلك. ورجل بايع إماما، لا يبايعه إلا لدنيا. فإن أعطاه منها وفى له، وإن لم يعطه منها لم يف له».

TERCEMESİ

2207) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Üç kişi vardır ki kıyâmet gününde Allah (Azze ve Celle) onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmıyacaktır. Onlar için elîm bir azab da vardır: (Birincisi) çölde ihtiyacından fazla suyu bulunup da (susamış) yolcudan esirgeyen adamdır. (İkincisi) ikindiden sonra bir kimseye bir mal satıp bu malı şu ve bu fiyata aldığına dâir Allah'a yemin eder ve müşteri de (bu yemin üzerine) kendisine inanan, halbuki yemininde yalancı olan (satıcı) adamdır. (Üçüncüsü) de o adamdır ki devlet büyüğüne sırf dünyalık için bey'at eder. Devlet büyüğü ona dünyalık verirse bey'atının gereğini ifâ eder (yâni itaat eder). Ona dünyalık vermezse, bey'atının gereğini ifâ etmez (yâni isyan eder.)»"

٢٢٠٨ – حدثنا علي بن محمد ومحمد بن إسماعيل. قالا: ثنا وكيع عن المسعودي، عن علي بن مدرك، عن خرشة بن الحر، عن أبي ذر، عن النبي ﷺ. (ح) وحدثنا محمد بن بشار. ثنا محمد بن جعفر. ثنا شعبة عن علي بن مدرك، عن أبي زرعة بن عمرو ابن جرير، عن خرشة بن الحر، عن أبي ذر، عن النبي ﷺ قال «ثلاثة لا يكلمهم

اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ » فَقُلْتُ : مَنْ هُمْ ؟
يَا رَسُولَ اللَّهِ ! فَقَدْ خَابُوا وَخَسِرُوا . قَالَ « الْمُسْبِلُ إِزَارَهُ ، وَالْمَنَّانُ عَطَاءَهُ ، وَالْمُنَفِّقُ
سِلْعَتَهُ بِالْحَلِفِ الْكَاذِبِ » .

TERCEMESİ

2208) "... Ebû Zer(-i Gıfârî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Üç kişi vardır ki kıyâmet günü Allah onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmıyacaktır. Onlar için elîm bir azab da vardır: (Ebû Zerr demiştir ki) **Bunun üzerine ben:**

Bunlar kimlerdir? Yâ Resûlallah! Şüphesiz mahrumiyete ve hüsrana uğradılar, dedim. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Elbisesini (kibrinden dolayı) ayak topuklarının aşağısına kadar sarkıtan, verdiğini başa kakan ve yalan yeminle malına revaç sağlayan (yâni rağbet ettiren) kimselerdir.» buyurdu."

٢٢٠٩ – حدّثنا يَحْيَى بْنُ خَلَفٍ . ثنا عَبْدُ الْأَعْلَى ؛ (ح) وَحَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ .
ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ . قَالَا : ثنا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ ،
عَنْ أَبِي قَتَادَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « إِيَّاكُمْ وَالْحَلِفَ فِي الْبَيْعِ . فَإِنَّهُ يُنَفِّقُ
ثُمَّ يَمْحَقُ » .

TERCEMESİ

2209) "... Ebû Katâde (el-Ensârî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Malınızı sattığınızda yemin etmekten sakının. Çünkü yemin malınıza revaç (ve rağbet) **kazandırır, sonra** (malınızı) **mahveder** (bereketini giderir).**»**"

İZAHI

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini **Buhârî** ve **Müslim** de rivâyet etmişlerdir. **Ebû Zerr** (Radıyal-

lâhü anh)'ın hadîsini B u h â r î hâriç Kütüb-i Sitte yazarlarının hepsi rivâyet etmişlerdir. E b û K a t â d e (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini M ü s l i m ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir.

İlk iki hadîste anılan bedbaht kişilerin âhirette uğrayacakları çok kötü durumları ifâde edilmekte ve Allah'ın onlarla konuşmayacağı, onlara bakmayacağı, onları temize çıkarmıyacağı ve onlar için elîm azab olacağı bildirilmektedir. Şimdi bu ifâdelerle kasdedilen mânâyı açıklayalım:

N e v e v i bu hususta şöyle der:

"Allah'ın onlarla konuşmaması" cümlesi ile kasdedilen mânâ hakkında değişik yorumlar vardır: Bir kavle göre, yâni Allah hayır işler işlemiş sevgili kulları ile yapacağı ve rızâsını ifâde edici olarak yapacağı konuşma gibi bir konuşma ile bu bedbaht insanları taltif etmeyecek, bilâkis gazâbına uğrayacak kimseleri tehdid ettiği gibi bunları tehdid edecek ve kahredici konuşma yapacaktır. Diğer bir kavle göre bu cümleden maksad, Allah böyle adamlardan yüz çevirecektir.

Müfessirlerin cumhûruna göre kasdedilen mânâ, şudur: Allah bunlara yararlı ve sevindirici bir konuşma yapmıyacaktır.

Bir başka kavle göre, Allah sevgili kullarına melekler gönderecek ve melekler bunları selâmlıyacaklardır. Fakat anılan zümrelere melekler göndermiyecektir.

"Allah'ın onlara bakmaması" ifâdesi ile kasdedilen mânâ da şudur: Allah onlara rahmet ve lutüf etmeyecektir.

"Allah'ın onları temize çıkarmaması" ifâdesinden maksad, Allah'ın onların günahlarını bağışlamaması ve günah pisliğinden arındırmamasıdır.

Elîm, azab acısı ve ızdırabı, kalblere işleyen şiddetli azabtır.

Hadîste anılan kişilerin durumlarını biraz açıklıyalım:

1. Su bulunmayan çölde ve kırda ihtiyacından fazla suyu bulunduğu halde, susamış yolcudan su esirgeyen adamdır. Böyle davranan katı yürekli, merhametsiz ve acımasız kimsenin bu çirkin hareketi büyük bir günahtır. Fazla suyunu hayvanlardan esirgemek haram iken bir insandan ve susamış bir yolcudan suyu esirgemek ne demektir? Fakat susamış yolcu, öldürülmesi mübah olan savaş düşmanı ve mürted gibi bir kimse ise ondan su esirgemek haram değildir.

2. İkindiden sonra bir malını satmak isteyen ve müşteriyi inandırmak gayesi ile yalan yemin ederek, bu malı şu fiyatla aldım diyen

ve böylece malını satan kimsedir. Burada "ikindiden sonra" kaydının hikmeti hakkında H a t t â b î ' nin şunları söylediği, el-Fetih'-te beyan edilmiştir:

Yalan yere yemin etmek her zaman haramdır. Burada ikindiden sonra, kaydının konulmasının hikmeti bu vaktin Allah katında daha değerli olmasıdır. Çünkü Allah Teâlâ, melekleri bu vakitte toplatır ve günlük ameller bu vakitte sonuçlanır. Her şeyin sonucu önemli ve mûteberdir. Bu nedenle bu vakitte işlenen suçların cezası daha ağır kılınmıştır. Ta ki inanan kimse özellikle bu vakitte suç işlemeye cesaret edemesin. Bir kimse bu vakitte suç işlemeye cesaret ederse, başka vakitlerde de suç işlemeye alışmış olur.

3. Sırf şahsî çıkarı için devlet büyüğüne bey'at edip umduğu yararı bulduğunda bey'atma sadakat gösteren ve umduğu şahsî menfatı bulmayınca isyan eden kimsedir. Böyle menfaatperest kimse de anılan tehdide müstahaktır. Çünkü bu karaktere sahip kişi devlet büyüğünü de müslümanları da aldatır ve beklenmedik fitne ve bozgunculuğa sebebiyet verebilir. Hele nüfuzlu ve kitleleri peşinde sürükleyebilen bir kimse ise onun tehlikesi büyük olur.

(İkinci hadîste anılan) 4. şahıs da kibir ve gururundan dolayı elbisesinin eteğini topuklarının aşağısına kadar uzatıp sarkıtan kişidir. Elbisesini kibrinden dolayı böyle yapmak haramdır ve elîm azabı gerektirir. Kibir duygusu ile değil ise haram değildir. Çünkü bu durum başka bir hadîste açıklanmıştır. Açıklayıcı hadîs şudur;

لَا يَنْظُرُ اللّٰهُ إِلَى مَنْ يَجُرُّ ثَوْبَهُ خُيَلَاءَ = «Kibrinden dolayı elbisesinin eteğini yere sürükleyen kişiye Allah (rahmetle) bakmıyacaktır.» E b û B e k i r (Radıyallâhü anh)'ın eteği de bir ara yere değiyordu, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) kendisine: «Sen onlardan değilsin» buyurmak sûreti ile ona ruhsat ve müsaade buyurdu. Çünkü E b û B e k i r (Radıyallâhü anh) kibirlenmeden dolayı böyle yapmış değildi." (N e v e v î ' nin sözü bitti)

5. Verdiği ihsan veyâ sadakayı başa kakan kimsedir. İyilik Allah rızâsı için yapılmalıdır. Allah'ın verdiği maldan Allah'ın kuluna bir şey verildiğinde başa kakmak çirkin ve insanlığa yakışmaz kötü bir hareket ve elîm azabı mûcip bir davranıştır. Bu kötü huyu alışkanlık hâline getirenler ilâhî azaba mâruz kalır. Hele yaptığı iyilik bir sadaka ise bunu başa kakmak daha fenâdır. Hattâ Kur'an-ı Kerîm'in B a k a r a sûresinin 264. âyetinde böyle hareket edenler, inanmayanlara benzetilmiştir. Âyetin baş kısmının meâli şöyledir:

«Ey îman edenler, Allah'a ve âhiret gününe inanmayıp, insanlara gösteriş için malını sarfeden kimse gibi, sadakalarınızı başa kakmak ve eziyet etmekle ibtal etmeyiniz...»

Son hadiste de bir malın satılması uğrunda yemin edilmesi yasaklanıyor. Burada yalnız yalan yemin değil, doğru yere de yemin etmek yasaklanmış ve edilen yeminle mala rağbet ve revaç sağlansa bile, bu satışın hayırlı bir satış olmadığı, maddi yönden de malın bereketini giderdiği ve malı mahvettiği bildiriliyor. N e v e v î bu hadisin şerhinde: Çünkü zarûret ve ihtiyaç yok iken doğru yere yemin etmek mekruhtur. Bir de malın rağbet kazanması amacı güdülürse daha fena olur. Çoğu zaman müşteri de bu yemine kanar. (Yâni böyle bir durum varsa yeminin vebâli daha da ağırlaşır.), diye bilgi vermiştir.

(٣١) باب ما جاء فيمن باع نخلا مؤبرا أو عبدا له مال

31 — AŞILANMIŞ HURMA AĞAÇLARINI VEYÂ MALI OLAN KÖLEYİ SATAN KİMSE HAKKINDA GELEN HADÎSLER BÂBI

٢٢١٠ — حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ. قال: حَدَّثَنِي نَافِعٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ «مَنِ اشْتَرَى نَخْلًا قَدْ أُبِّرَتْ فَثَمَرَتُهَا لِلْبَائِعِ. إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ الْمُبْتَاعُ».

حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ. أَنْبَأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، بِنَحْوِهِ.

T E R C E M E S İ

2210) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Kim aşılanmış hurma ağaçlarını satın alırsa onun (o yılki) meyvesi satıcının hakkıdır. Meğer ki, müşteri (meyvenin de kendisine âit olmasını) **şart koşa.»**

(Nâfi' aracılığı ile İbn-i Ömer'den merfu' olarak rivâyet olunan bu hadisi, müellifimiz Hişâm vasıtası ile Mâlik'den ve Muhammed vasıtası ile el-Leys'den rivâyet etmiştir.)"

٢٢١١ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ. أَنْبَأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ. (ح) وَحَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ.
ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، جَمِيعًا عَنِ ابْنِ شِهَابٍ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ،
عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ «مَنْ بَاعَ نَخْلًا قَدْ أُبِّرَتْ فَثَمَرَتُهَا لِلَّذِي بَاعَهَا.
إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ الْمُبْتَاعُ. وَمَنِ ابْتَاعَ عَبْدًا وَلَهُ مَالٌ، فَمَالُهُ لِلَّذِي بَاعَهُ. إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ
الْمُبْتَاعُ».

TERCEMESİ

2211) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Kim aşılanmış hurma ağaçlarını satarsa (o yılki) **meyvesi, ağaçları satanın hakkıdır. Ancak müşteri** (meyvenin kendisine âid olmasını) **şart ettiği takdirde meyve kendisine âit olur. Kim de malı olan bir köleyi satın alırsa, kölenin malı satıcının hakkıdır. Meğer ki, müşteri** (kölenin malının kendisine âit olmasını) **şart ede.»**"

(Sâlim aracılığı ile İbn-i Ömer'den merfû olarak rivâyet olunan bu hadîsi müellifimiz, Muhammed vâsıtası ile el-Leys'den ve Hişâm vâsıtası ile Süfyân'dan rivâyet etmiş, el-Leys ile Süfyân'ın ikisi de Zührî vâsıtası ile Sâlim'den... rivâyet etmişlerdir.)

٢٢١٢ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِيدِ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. ثنا شُعْبَةُ عَنْ عَبْدِ رَبِّهِ
ابْنِ سَعِيدٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ؛ أَنَّهُ قَالَ «مَنْ بَاعَ نَخْلًا وَبَاعَ عَبْدًا
جَمَعَهُمَا جَمِيعًا».

TERCEMESİ

2212) "... Abd-ı Rabbıh'in Nâfi' aracılığı ile İbn-i Ömer *(Radıyallâhü anhüm)*'den rivâyet ettiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (aşılanmış) **hurma ağaçlarını satan ve** (malı olan) **köleyi satanla ilgili** (bir önceki hadîste anılan) **hükümlerin ikisini de buyurmuştur.** (Râvî Abd-ı Rabbıh hurma ağaçları ve köle meselelerinin ikisini de birlikte rivâyet etmiştir.)"

İZAHI

İbn-i Ömer (Radıyalâhü anh)'ın ilk hadîsini Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd da, rivâyet etmişlerdir. Nesâî de bir benzerini rivâyet etmiştir. Onun ikinci hadîsi Kütüb-i Sitte'-nin hepsinde mevcuttur. Üçüncü hadîsinin başkaca kim tarafından rivâyet edildiğini bilemedim.

Bu hadîste beyân edilen iki meseleye âit hükümler vardır:

1. Aşılanmış hurma ağaçları satıldığında o yıla âit meyvesinin kimin hakkı olduğu meselesidir.

2. Malı olan köle satıldığında malının kimin hakkı olduğu meselesidir.

Bu meselelerin açıklamasına başlamadan önce bu üç hadîsin rivâyetleri hakkında özlü bilgi vermek ihtiyacını duydum.

Hadîslerin üçü de İbn-i Ömer'e âittir ve üçü de merfûdur.

Müellifimiz ilk hadîsi kısmen değişik iki senedle ve Nâfi' aracılığı ile İbn-i Ömer'den rivâyet etmiştir. Nâfi'in râvisi ilk senedle Mâlik'dir, ikinci senedde el-Leys'dir. Bu hadîste yalnız hurma ağaçları meselesi bulunuyor.

Müellifimiz ikinci hadîsi de kısmen değişik iki senedle rivâyet etmiştir. Bu senedlerde Nâfi yerine Sâlim'in, İbn-i Ömer'den rivâyet ettiği görülür. Sâlim'in râvisi ise Zührî'dir. Zührî'den rivâyet edenler ise el-Leys ve Süfyan'dır.

Bu hadîste hem hurma ağaçları meselesi hem de köle meselesi vardır.

Müellifimizin üçüncü hadîsinde ise Nâfi'in râvisi Abd-i Rabbih'dir. Bu hadîste de hurma ağaçları meselesi ile köle meselesinin ikisi de vardır. Halbuki Nâfi'in ilk hadîsinde yalnız hurma ağaçları meselesi vardır.

Hulâsa: Gerek Sâlim'in ve gerekse Nâfi'in rivâyet ettikleri hadîslerde hurma ağaçları meselesi vardır. Bunda bir ihtilâf yoktur. Ancak köle meselesinin hangi rivâyette merfû olduğu husûsunda âlimler ihtilâf etmişlerdir. Bu ihtilâfa değinmeden önce müellifimizin rivâyetlerini gözden geçirelim: Diğer kitablarda olduğu gibi burada da Sâlim'in İbn-i Ömer'den olan merfû rivâyetinde yâni 2211 nolu hadîste köle meselesi de vardır.

Nâfi'in İbn-i Ömer'den olan merfû 2210 nolu hadîsinde köle meselesi yoktur. Fakat 2212 nolu hadîsinde vardır. İlk hadîste Nâfi'in râvisi el-Leys ve Mâlik'dir. Son hadîste ise Nâfi'in râvisi Abd-i Rabbih'dir.

Yukarda da anlattığım gibi 2212 nolu hadîsin başkaca rivâyet edildiğini bilemedim. Aşağıda geleceği gibi Nesâî'nin de bunu rivâyet ettiği anlaşılıyor ise de buna rastlayamadım. Büyük süneninde olabilir.

Sâlim ve Nâfi'in, köle meselesi ile ilgili rivâyetlerinin hangisinin kuvvetli olduğu husûsundaki ihtilâfı Avnü'l-Mabûd yazarı el-Fetih'ten naklen şöyle beyân eder:

"Köle meselesinin merfûluğu konusunda Sâlim ve Nâfi'in ettikleri rivâyetler hakkında şu ihtilâf vardır:

1. Zührî'nin Sâlim aracılığı ile İbn-i Ömer'den merfû olan rivâyetinde hurma ağaçları meselesi ile köle meselesinin ikisi de mevcuttur. (2211 nolu hadîs kasdediliyor.) Hadîs hâfızları böyle rivâyet etmişlerdir.

2. Mâlik, el-Leys, Eyyûb, Ubeydullah ve başka zâtların Nâfi' aracılığı ile İbn-i Ömer'den merfû olan rivâyetlerinde yalnız hurma ağaçları meselesi vardır. (2210 nolu hadîsimizde olduğu gibi). Bu zâtlar ayrıca Nâfi' aracılığı ile İbn-i Ömer'den ve İbn-i Ömer'in de Ömer'den mevkuf olarak köle meselesini rivâyet etmişlerdir.

(Şu bilgiden anlaşıldığı gibi Nâfi hurma ağaçları meselesini İbn-i Ömer'den merfû olarak rivâyet etmiştir. Köle meselesini de İbn-i Ömer aracılığı ile Ömer'den mevkuf olarak rivâyet etmiştir. Böyle iki ayrı hadîs rivâyet etmiş olur.)

Müslim, Nesâî ve Dârekutnî Nâfi'in bu iki ayrı rivâyetini Sâlim'in rivâyetine tercih etmişlerdir.

Buhârî, Ali bin el-Medînî ve İbn-i Abdilberr ise Sâlim'in rivâyetini tercih etmişlerdir.

Nesâî, Abdi Rabbih yolu ile Nâfi'den hem hurma ağaçları, hem de köle meselelerini merfu' olarak rivâyet etmiş ise de bu bir vehimdir." (El-Hâfız müellifimizin 2212 nolu hadîsini kasdediyor. Ben Nesâî'nin el-Müctebâ isimli küçük süneninde buna rastlamadım. Büyük süneninde olması muhtemeldir veyâ Müctebâ'da bulunduğuna rağmen ben göremedim. Zevâid'in notunun olmayışı bunun el-Müctebâ'da bulunduğunu teyid eder.)

Not: Parantez içindeki ifâde mütercime âittir.

HADİSLERİN İFÂDE ETTİĞİ MÂNÂ VE HÜKÜMLER

1. Bu hadîsler aşılanmış hurma ağaçlarının o yılki meyvelerinin satıcıya âit olduğunu ve müşteri meyvenin de kendisine âit olmasını şart ettiği takdirde meyvenin müşterinin hakkı olduğuna delâlet ederler.

Avnü'l-Mabûd yazarı bu husûsta şu bilgiyi verir:

"S â l i m (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinden şu hüküm çıkar: Üstünde aşılanmış meyve bulunan hurma ağaçları satıldığında, meyve, satışa dâhil değildir, satıcının hakkıdır. Hadîste "Aşılanmış" kaydı bulunduğuna göre, aşılanmamış meyve, ağaçların satışına dâhildir ve müşterinin hakkıdır. Âlimlerin cumhûru böyle hükmetmişlerdir. Fakat E b û H a n î f e ile E v z â î, cumhûra muhâlefet ederek aşılanmış olsun olmasın meyvenin satıcının hakkı olduğuna hükmetmişlerdir. İ b n - i E b î L e y l â'ya göre ise aşılanmış olsun veyâ olmasın meyve müşterinin hakkıdır.

Gerek E b û H a n î f e ile E v z â î'nin ve gerekse İ b n - i E b î L e y l â'nın verdikleri hüküm, meyve ile ilgili bir şartın satıcı veyâ müşteri tarafından koşulmaması hâline mahsustur. Şâyet satıcı, meyvenin kendisine âit olmasını şart ederse veyâ müşteri buna benzer bir şartı koşarsa, şarta uyulur. Bu şart koşulduğu takdirde meyve aşılanmış olsun veyâ olmasın fark etmez, şarta riâyet edilir.

2. Hadîsler malı olan köle satıldığı zaman, onun malının satıcıya âit olduğuna ve müşteri, onun malının kendisine âit olmasını şart koştuğu takdirde, o malın da müşterinin hakkı olduğuna delâlet ederler.

N e v e v î: Hadîsler, M â l i k ve kadîm kavline göre Ş â f i î için delîldir. Çünkü bunlara göre, köle sâhibi, kölesine bir mal verebilir ve verdiği zaman mal kölenin hakkı olmuş olur. Lâkin köle satıldığı zaman onun malı satıcının hakkı olmuş olur. Ancak müşteri kölenin malının da kendisine âit olmasını şart ederse, o takdirde mal müşterinin hakkı olmuş olur.

E b û H a n î f e ve C e d î d kavlinde Ş â f i î: Köle hiç bir sûretle mal sâhibi olamaz, mülk edinemez, demişler ve bu hadîsi şöyle yorumlamışlardır: Bu hadîsten maksat şudur: Kölenin elinde, efendisinin bir malı bulunduğunda, köle satılınca o mal efendisinin hakkıdır. Ancak müşteri o malın da kendisine verilmesini şart ederse, mal müşteriye âit olmuş olur, diye bilgi vermiş."

Memleketimizde ve zamanımızda köle müessesesi bulunmadığı için bu kısa bilgi ile yetinelim.

٢٢١٣ – حدّثنا عبد ربّه بن خالد النُّميري أبو المغلّس. ثنا الفضيل بن سليمان،
عن موسى بن عقبة. حدّثني إسحاق بن يحيى بن الوليد، عن عبادة بن الصامت؛ قال:
قضى رسول الله ﷺ بثمر النخل لمن أبّرها. إلا أن يشترط المبتاع. وأنّ مال المملوك
لمن باعه، إلا أن يشترط المبتاع.

في الزوائد: في إسناده إسحاق بن يحيى بن الوليد. وأيضا لم يدرك عبادة بن الصامت. قاله البخاريّ وغيره.

TERCEMESİ

2213) "... Ubâde bin es-Sâmit *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **müşteri** (kendisine âit olmasını) **şart koşmadığı zaman,** (satılan) **hurma ağaçlarının meyvesinin, ağaçları aşılayanın hakkı olduğuna ve** (yine) **müşteri** (kölenin malının kendisine âit olmasını) **şart etmediği zaman kölenin malının satıcıya âit olduğuna hükmetti."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde İshâk bin Yahya bin el-Velid vardır. Buhârî ve başkası, onun Ubâde bin es-Sâmit'e yetişmediğini söylemişlerdir. (Yâni sened, zayıf ve munkatidir.)

(٣٢) باب النهي عن بيع الثمار قبل أن يبدو صلاحها

32 — YAŞ MEYVALARI (YENİLMEYE) ELVERİŞLİLİĞİ BELİRMEDEN ÖNCE (AĞACI ÜSTÜNDE VE AĞAÇTAN AYRI) SATMANIN YASAKLIĞI BÂBI

٢٢١٤ – حدّثنا محمد بن رمح. أنبأنا الليث بن سعد، عن نافع، عن ابن عمر،
عن رسول الله ﷺ قال «لا تبيعوا الثمرة حتى يبدو صلاحها». نهى البائع والمشتري.

TERCEMESİ

2214) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*, şöyle buyurdu, demiştir:

«Yaş meyvayı (kızarmak, sararmakla yenilmeye) **elverişliliği belirinceye kadar** (ağacı üstünde ve ağaçtan ayrı) **satmayınız.»**

Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **satıcıyı da alıcıyı da** (bundan) **menetmiştir."**

٢٢١٥ – حدثنا أحمد بن عيسى المصري . ثنا عبد الله بن وهب ، عن يونس ابن يزيد ، عن ابن شهاب . حدثني سعيد بن المسيب وأبو سلمة بن عبد الرحمن ، عن أبي هريرة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « لا تبيعوا الثمر حتى يبدو صلاحه » .

TERCEMESİ

2215 "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Yaş meyvayı (kızarmak, sararmak sûretiyle yenilmeye) **elverişliliği belirinceye kadar** (ağacı üstünde ve ağaçtan ayrı) **satmayınız.»"**

٢٢١٦ – حدثنا هشام بن عمار . ثنا سفيان ، عن ابن جريج ، عن عطاء ، عن جابر ؛ أن النبي ﷺ نهى عن بيع الثمر حتى يبدو صلاحه .

TERCEMESİ

2216) "... Câbir (bin Abdillah) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **yaş meyvayı** (kızarmak, sararmakla yenilmeye) **elverişliliği belirinceye kadar** (ağacı üstünde ve ağaçtan ayrı) **satmayı yasaklamıştır."**

٢٢١٧ – حدثنا محمد بن المثنى . ثنا حجاج . ثنا حماد عن حميد ، عن أنس بن مالك ؛ أن رسول الله ﷺ نهى عن بيع الثمرة حتى تزهو . وعن بيع العنب حتى يسود ، وعن بيع الحب حتى يشتد .

TERCEMESİ

2217) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **meyvayı, kızarıncaya veyâ sararıncaya kadar** (ağacı üstünde ve ağaçtan ayrı) **satmayı, yaş üzümü yenilebilirliği belirtisi görülünceye kadar** (ağacı üzerinde ve ağaçtan ayrı) **satmayı ve hubûbatı, tâneleri sertleşip kuvvetleninceye kadar satmayı yasakladı."**

İ Z A H I

İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini B u h â r î, M ü s l i m, E b û D â v û d ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir. E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini A h m e d, M ü s l i m ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir. C â b i r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini B u h â r î, M ü s l i m ve E b û D â v û d da rivâyet etmişlerdir.

E n e s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin yaş meyvanın satılması ile ilgili ilk cümlesini B u h â r î ve M ü s l i m de, yaş üzüm ve hubûbatın satılmasına âit kısmını E b û D â v û d ve T i r m i z î de rivâyet etmişlerdir.

Bu bâbta rivâyet edilen hadîslerin zâhirine göre ağaç üstündeki meyvalar sararmak veyâ kızarmak sûreti ile yenilebilirliğinin alâmeti görülmedikçe ağaçtan ayrı olarak satılamaz, satınalınamaz. Ağaçla beraber satılmasına âit hükümler ise bundan önceki bâbta geçen hadîsler bölümünde geçmiştir. Meyvalar kızarınca veyâ sararınca yine bu hadîslerin zâhirine göre alınır ve satılır. Çünkü bu durumdaki meyvanın alıcısının malı zâyi edilmiş sayılmaz. Ama meyva, nevîne göre kızarmadan veyâ sararmadan satılırsa satıcı, bâtıl yolla müslüman kardeşinin malını yemiş, müşteri de malını zâyi etmiş olur. Hadîslerde geçen **"Salâh"** kelimesinin buradaki mânâsı meyvanın kızarmak veyâ sararmak sûreti ile yemeye yaramasıdır. **Büduv** kelimesi de bu hâlin belirmesi ve görülmesidir. Meyvaya bu halden önceki durumunda koruk dersek, Büduvv-i Salâh hâli, onun korukluk hâlinden çıkıp olgunlaşmaya yüz tutması hâlidir, diyebiliriz. M ü s l i m'in rivâyetine göre hadîsin râvisi İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'a **"Meyvanın salâh'ı nedir?"** diye sorulmuş ve kendisi: **"Meyvanın âfetinin gitmesidir,"** diye cevap vermiştir. Yâni meyva kuvvetlenmiş ve dolu, şiddetli rüzgâr gibi bir tabiî âfetle dökülmesi tehlikesi pek kalmamıştır. Meyvanın bu hâline **Salâh** hâli denilir.

Aşağıda bu hadîslerin hükümlerini ve âlimlerin konu ile ilgili görüşlerini anlatırken **Büduvv-i salâh** ifâdesi yerine **"Olgunlaşma alâmeti görülmesi"** ifâdesini kullanacağım.

Avnü'l-Mabûd yazarı bu hadîslerin şerhi bölümünde şöyle der:

"İ b n - i Ö m e r'in hadîsine göre, meyvalarda olgunlaşma alâmeti görüldükten sonra ağaç üstünde iken satılması câiz ve sahîhtir. Bu satış yapılırken meyvaların hemen kesilmesi veyâ tam olgunlaşıncaya kadar ağaç üstünde kalması şartı konulsun veyâ hiç söz konusu edilmesin hüküm budur. Meyvaların **Olgunlaşma alâmetinin**

görülmesi kaydının hikmet ve anlamı şudur: Bu durumdan sonra âfetlerden korunması nisbeten mümkündür. Bundan önceki durumda âfetlerden çabucak etkilenir. Cumhur yukarda anlattığım hükmü vermiştir.

Ebû Hanîfe'ye göre ağaç üstünde ipka edilmesi şartı koşulduğu takdirde meyvaların, olgunlaşma alâmeti görülmeden önce veyâ sonra satılması bâtıl ve geçersizdir. Satıştan hemen sonra kesilip toplatılması şartı koşulmadığı takdirde ise her iki durumda da satışı sahîhtir. Yâni ister olgunlaşma alâmeti görülmüş olsun ister görülmemiş olsun fark etmez.

Bir ağacın üstündeki meyvalardan yalnız bir tanede olgunlaşma alâmetinin görülmesi kâfidir. O bahçede bulunan o nevî meyvaların hepsinin satışı için aranan olgunlaşma alâmetinin görülmesi şartı gerçekleşmiş sayılır. Allah Teâlâ uzun süre yararlanmamızı sağlamak hikmetine binâen meyvanın tamâmını bir arada olgunlaştırmıyor peyderpey olgunlaştırıyor. Bu itibarla meyvanın tamâmının olgunlaşmasını satış için şart koşarsak, bu şart gerçekleşmeden satış cihetine gidilemez. Bundaki sakınca ve güçlük ise mâlumdur.

Meyvada olgunlaşma alâmeti görülmeden önce kesildiği takdirde ondan yararlanmak mümkün ise satılması icmâ ile sahîhtir. Buna örnek üzüm koruğudur. Kastalânî, Buhârî'nin şerhinde bu hükmü anlatmıştır."

Tuhfe yazarı ise konu hakkında şöyle nakiller yapar:

"Meyvalarda olgunlaşma alâmeti görülmeden önce satılması hususunda el-Hâfız, el-Fetih'te: Bu hususta âlimler değişik görüşler beyân etmişlerdir. Şöyle ki:

1. İbn-i Ebî Leylâ ve Sevrî'ye göre satış mutlaka bâtıldır. (Yâni meyvaların hemen kesilmesi veyâ ipka edilmesi şart edilsin edilmesin hüküm budur. Ancak bu hususta icmâ vardır, diyenler yanılmışlardır.

2. Yezîd bin Ebî Habîb'e göre meyvaların ibkası şartı bile konsa satışı sahîhtir. Bu hususta icmâ vardır, diyenler de yanılmıştır.

3. Şâfiî, Ahmed, Cumhûr ve bir rivâyetinde Mâlik'e göre hüküm şöyledir: Eğer meyvaların satıştan hemen sonra kesilmesi şart edilirse, satış bâtıl değildir. Aksi takdirde bâtıldır.

4. Hanefîler'in ekserisî: Satış akdi yapılırken, meyvaların tam olgunlaşıncaya kadar ibkası şartı konmamış ise satış sa-

hihtir. Hadîslerdeki yasaklama henüz mevcud olmayan meyvalar hakkında yorumlanır, demişlerdir. Bir kavle göre hadîsler zâhirine göre mânâlandırılır. Ancak bunlardaki yasaklama tenzîhen mekruhluk mânâsınadır, diye bilgi vermiştir. (El-Fetih'ten alınan bilgi bitti.)

Ş e v k â n i de en-Neyl'de : Bilmiş ol ki, bu bâbta rivâyet olunan hadîsler ve benzerî hadîslerin zâhirine göre olgunlaşma alâmeti görülmeyen meyvaların bu durumda iken satılması yasaktır ve yapılan satış akdi bâtıldır. Çünkü yasaklama o satışın geçersizliğine delâlet eder. Meyvalar anılan durumda iken, kesilmesi şartı ile satılabilir, diyenler, yasaklayıcı hadîslerin mânâlarını hususîleştirmeye ve kısıtlamaya elverişli delîl göstermek durumundadırlar. Bu hususta icmâ vardır, diyenlerin sözü de sıhhatlı değildir. Çünkü yukarda görüldüğü gibi ilk görüş sâhibleri bu durumdaki satışın mutlaka bâtıl olduğunu söylemişlerdir. Kesmek şartı ile bu durumdaki meyvaların satılmasının câizliğini savunanlar birtakım illetler (sebebler) göstermişler ise de bunlar, nass olan buradaki hadîsler karşısında geçerli değillerdir. Hak olan ilk görüştür. Yâni kesme şartı olsa bile meyvalarda olgunlaşma alâmeti görülmedikçe yapılacak satış geçersizdir.

Yine bu hadîslerin zâhirine göre meyvalarda olgunlaşma alâmeti görülünce yapılacak satış sahîhtir. Meyvaların ağaçta ibka edilmesi şartı konulsun veyâ konulmasın hüküm aynidir. Çünkü Ş â r i - i H a k î m , satış yasağını, meyvaların olgunluk alâmetini göstermeye başlaması zamanı ile sınırlandırmıştır. Şu halde bu zamandan sonraki durumun hükmü ayrıdır.

Meyvalar olgunluk alâmetini göstermeye başlayınca, hemen kesmek şartı ile satılması câizdir, fakat ibka edilmesi şartı ile satılması câiz değildir, diyenler dâvâlarını delîl ile ispatlamak durumundadırlar, diye bilgi vermiştir." (Tuhfe'den yapılan nakil bitti.)

E n e s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinden şu hüküm de çıkarılıyor:

Buğday, arpa ve bunlar gibi hubûbat nevînin tâneleri sertleşip kuvvetlenince başak hâlinde iken satılabilir. M â l i k , K û f e 'liler ve âlimlerin ekserisi böyle hükmetmişlerdir. N e v e v i 'nin M ü s l i m 'in şerhinde beyân ettiğine göre Ş â f i i mezhebindeki hüküm şöyledir : Arpa ve darı gibi tâneleri açıkta bulunan hubûbat başak hâlinde iken tâneleri sertleştikten sonra satılabilir. Fakat buğday gibi tâneleri başak içinde gizli olan hubûbat nevi başak hâlinde iken satılamaz. Ancak harman etmek gibi bir yolla kabuğu giderildikten sonra satılabilir.

Hubûbatın, tâneleri sertleşmeden önce satılması ise yukarda geçen **Büduvv-i salâh,** yâni olgunlaşma alâmetinin görülmesi meselesinin hükmüne tâbidir. Yâni olgunlaşma alâmeti görülmeyen meyvaların satılmasının câiz olup olmadığı husûsunda yukarda geçen ihtilâf, tâneleri henüz sertleşmemiş hubûbat nevînin satılması hakkında da mevcuttur. Mühim olan bir noktasını belirteyim: Ebû Hanîfe'ye göre, tâneleri olgunlaşıncaya kadar ibkası şartı ile başakların satışı sahîh değildir. Böyle bir şart koşulmadan yapılan satış sahîhtir. Başaklardaki tâneler sertleşmemiş iken yapılan hubûbat satışında, hemen kesilmesi şart edilirse satış sahîhtir, diyen âlimler ekseriyeti teşkil ederler.

Çıkan hulâsa: Ekilen buğday, arpa ve darı gibi hubûbat henüz başaklanmamış iken veyâ başaklanıp da tâneleri sertleşmemiş iken, tam olgunlaştıktan sonra biçilmek kaydı ile yapılan satışlar Cumhûr'a göre bâtıl ve geçersizdir. Memleketimizde bâzı zamanlarda bu tür satışlar yapılmaktadır. Bu gibi satışlardan kaçınmak gerekir. Satıcı da alıcı da mes'uldür.

(٣٣) باب بيع الثمار سنين والجائحة

33 — (BELİRLİ AĞAÇLARIN GELECEK) BİRKAÇ YILLIK MEYVALARINI SATMAK VE MEYVAYI HELÂK EDEN ÂFET BÂBI

٢٢١٨ — حدثنا هشام بن عمار ومحمد بن الصباح . قالا : ثنا سفيان عن حميد الأعرج ، عن سليمان بن عتيق ، عن جابر بن عبد الله ؛ أن رسول الله ﷺ نهى عن بيع السنين .

TERCEMESİ

2218) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyalâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Sinîn bey'i (denilen muayyen ağaçların gelecek bir kaç yıllık meyvalarını önceden satma işi) **ni yasaklamıştır."**

٢٢١٩ — حدثنا هشام بن عمار . ثنا يحيى بن حمزة . ثنا ثور بن يزيد ، عن ابن جريج ، عن أبي الزبير ، عن جابر بن عبد الله ؛ أن رسول الله ﷺ قال « من باع ثمرا فأصابته جائحة ، فلا يأخذ من مال أخيه شيئا . علام يأخذ أحدكم مال أخيه المسلم ؟ » .

TERCEMESİ

2219) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«**Kim** (ağaç üstündeki) **meyvaları satıp sonra** (henüz kesilmemiş iken) **meyvalara bir âfet gelirse, satıcı, sakın kardeşi** (olan müşterisi)**nden bir mal** (yâni meyva bedelinden bir şey) **almasın. Sizden birisi** (satıcı) **müslüman kardeşinin** (müşterinin) **malını neyin karşılığında alacaktır?**»"

İZAHI

Câbir (Radıyallâhü anh)'ın ilk hadisini Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmiştir. İkinci hadisini Nesâî de rivâyet etmiştir.

Bâbın başlığında ve ilk hadîste geçen "Sinîn" kelimesi "Sene"nin çoğuludur, yıllar demektir. Bey' kelimesi de satış, demektir. Bey-i sinîn terkibinin karşılığı, yıllar satışı, demek olur. Hadîs şârihleri bu ifâde ile kasdedilen mânânın şu olduğunu beyan ederler: Muayyen ağaçların bir veyâ daha çok yıllarda vereceği meyvaları önceden satmaktır. Bu satışa Bey'-i sinîn denildiği gibi Bey'-i muâveme de denilir. Muâveme, âm kelimesi ile ilgilidir. Bilindiği gibi âm da yıl demektir.

Avnü'l-Mabûd yazarı bu bâbın ilk hadîsinin şerhinde şöyle der: "Hattâbi: Bey-i Sinîn şudur: Adam bir hurma ağacının veyâ birden fazla hurma ağacının üç veyâ dört ya da daha fazla yıllarda vereceği hurmaları önceden satar. Bu satışta aldatma vardır. Çünkü satıcı mevcut olmayan ve satış akdi yapılırken henüz yaratılmamış olan bir şeyi satmış olur ve bu şeyin ilerde de olup olmayacağını bilemez. Ağaçlar meyva verir mi, vermez mi? Bu da bilinemez. Bu satışın geçersizliği ve yasaklığı muayyen ağaçların vereceği mahsule âittir. Şu veyâ bu bahçenin, ya da falan ağacın vereceği mahsul şeklinde bir kayıtlama yapılmaksızın, şu evsafta ve falan ölçü birimi ile, bu kadar zaman içinde teslim etmek kaydı ile bir mahsulün satılması câizdir. Bu tür satışa selem ve selef ismi verilir. Anlatılan şartlar dâhilinde satılan bir mal, teslim edileceği târihte piyasada bulunuyor ise satış akdi geçerli ve câizdir. Yâni bu şart da aranıyor, demiştir.

Nevevi de, hadîste yasaklanan satış usûlünün bâtıl olduğuna dâir icmâ bulunduğunu söylemiştir. Bâtıl olmasının sebebi, satı-

lan meyvanın yokluğu, bilinmemesi, satıcının mülkiyetine geçmiş sayılmaması ve müşteriye teslim edilmesinin imkânsızlığıdır.

İkinci hadîste geçen "Câiha": Ağaç üstünde kızarmak veyâ sararmakla olgunlaşmaya yüz tuttuğu beliren meyvaları ve benzerî mahsulleri mahveden âfet'e denilir. Avnü'l-Mabûd'da böyle târif edilmiştir. Orada beyân edildiğine göre H a t t â b î de şöyle demiştir:

"Caiha, meyvaları mahveden âfettir. Ağaç üstünde satılan ve satıldıktan sonra âfet zararına uğrayan meyvaların bedelinin müşteriden alınması bu ve benzerî hadîslerde yasaklanmıştır. Bu konuda verilen emir fıkıhçıların çoğuna göre, mendubluk ve müstahablık içindir, vâciblik için değildir, satıcı buna uymayabilir. Satıcının buna uyması ve müşteriden para almaması bir iyiliktir, ihsandır.

A h m e d, E b û U b e y d ve hadîsçilerden bir cemâata göre bu emir vâciblik içindir. Satıcı, ağaç üstündeki meyvaları satıp henüz kesilmemiş iken bir âfete mâruz kalınması hâlinde bunun bedelini müşteriden alamaz. (Yâni zarar miktarı hesabtan indirilir).

M â l i k'e göre âfetin verdiği zarar, mahsûlün üçte birisinden az ise, müşteriye âittir, fazla ise satıcıya âittir.

Hadisteki emrin vâciblik için değil de mendubluk ve müstahablık için olduğuna hükmedenlerin delîli şudur: Bu meyvalar tamâmen müşterinin malı olduktan sonra âfete uğramıştır. Eğer müşteri o meyvaları başkasına satmış veyâ hibe etmiş olsaydı, yaptığı tasarruf sahih sayılırdı. Yeni beliren, henüz âfetlere karşı dayanamayan ve olgunluk alâmeti görülemeyen ağaç üstündeki meyvaların satılması (2214 - 2217 nolu) hadîslerle yasaklanmıştır. Bu hadîslerdeki yasağın hikmet ve sebebi, âfetlere dayanamayan meyvaların satılması ile müşterinin zararının önlenmesidir. Meyvalar olgunluğa yüz tutunca, âfetlere karşı oldukça dayanabilir duruma gelmiş olur, dolayısıyla müşterinin zarara uğraması önlenmiş olur. Eğer bu durumdaki meyvaların âfetlere mâruz kalması ile zarara uğraması hâlinde bu zarar satıcıya âit olmuş olsaydı, yeni beliren meyva ile, olgunlaşmaya yüz tutan meyva arasında ne fark kalırdı ve yeni beliren meyvaların satılmasının yasaklanmasının hikmet ve sebebi ortadan kalkmaz mı idi?"

S i n d î'nin beyânına göre bâzı âlimler bu hadîsi, satıcının, meyvalığı müşteriye teslim etmeden önce vukû bulan âfete tahsis etmişlerdir. Meyvalık alıcıya teslim edildikten sonra, mal, satıcının uhdesinden çıkmış ve müşterinin uhdesine geçmiş olur. Âfetten doğan zarar da müşteriye âittir. S i n d î bu grubun delîlini de beyân etmiştir. Oraya bakılabilir.

(٣٤) باب الرجحان فى الوزن

34 — TARTIYI AĞIR YAPMAK BÂBI

٢٢٢٠ – حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة، وعلي بن محمد، ومحمد بن إسماعيل. قالوا: ثنا وكيع. ثنا سفيان عن سماك بن حرب، عن سويد بن قيس؛ قال: جلبت أنا ومخرفة العبدي بزًّا من هجر. فجاءنا رسول الله ﷺ. فساومنا سراويل. وعندنا وزّان يزن بالأجر. فقال له النبي ﷺ «يا وزّان! زن وأرجح».

TERCEMESİ

2220) "... Süveyd bin Kays *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben ile Mahrefe el-Abdî Hacer'den bir mikdar satılık elbiseyi (Mekke'ye) getirdik. (Minâ'da satıyorduk) Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bu arada) yanımıza geldi ve bir uzun içdonunu bizimle pazarlık etti. (Biz O'na içdonunu sattık) Bizim yanımızda ücretle tartan bir tartıcı vardı. (Sattığımız elbise karşılığında aldığımız bedeli tartan) bu tartıcıya Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Yâ tartıcı! (İçdonu bedelini) tart ve tartını ağır yap,» buyurdu."

٢٢٢١ – حدّثنا محمد بن بشّار، ومحمد بن الوليد. قالا: ثنا محمد بن جعفر. ثنا شعبة عن سماك بن حرب. قال: سمعت مالكا، أبا صفوان بن عميرة؛ قال: بعت من رسول الله ﷺ رجل سراويل قبل الهجرة. فوزن لي، فأرجح لي.

TERCEMESİ

2221) "... Mâlik Ebû Safvân bin Umeyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e hicret'ten önce (Mekke'de) bir aded uzun içdonu parçasını sattım. Bunun üzerine O, benim için (içdonu bedelini) tarttı ve benim lehimde tartıyı ağır yaptı."

٢٢٢٢ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى. ثنا عَبْدُ الصَّمَدِ. ثنا شُعْبَةُ عَنْ مُحَارِبِ بْنِ دِثَارٍ،
عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِذَا وَزَنْتُمْ فَأَرْجِحُوا ».
في الزوائد : إسناده صحيح ، على شرط البخاري .

TERCEMESİ

2222) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir.

«(Vereceğiniz şeyi) **tartacağınız zaman tartınızı ağır yapınız.**»"

Not: Bunun senedinin, Buhârî'nin şartı üzerine sahîh olduğu, Zevâid'de bildirilmiştir.

İZAHI

Bu bâbın ilk hadîsini Ahmed, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve Dârimî de rivâyet etmişlerdir. İkinci hadîsi Nesâî de rivâyet etmiştir.

İlk hadîsin râvîsi Süveyd bin Kays ile ikinci hadîsin râvîsi Mâlik, Ebû Safvân'ın ayni zât olduğu şerhlerden anlaşılıyor. Avnü'l-Mabûd'da nakillere dayanılarak verilen bilgiye göre Ensâr'dan olan bu sahâbînin künyesi Ebû Safvân'dır, fakat isminde ihtilâf vardır. Bâzılarına göre ismi Süveyd bin Kays'dır. Diğer bir kısma göre ismi Mâlik'dir. Bir kısım rivâyetlerde ise Mâlik bin Umeyre, diye geçer. Sahâbî olan râvînin ismindeki ihtilâf, hatâ tanınmaması, hadîsin senedinin sıhhatına bir halel getirmez. Bu nedenle anılan sahâbînin ismindeki ihtilâf önemli değildir. Netice olarak bu iki hadîs aynı sahabîden rivâyet edilmiştir, demekle yetinelim.

İlk hadîste geçen "**Bezz**" kelimesini elbise, diye terceme ettim. **Tuhfe** yazarının beyânına göre **Kaamûs'ta**: Bezz, elbiseye veyâ ev eşyasının elbiselik kısmına denilir, satıcısına bezzâz ve bu san'ata da bezzazlık denilir, denmiştir. El-Karî'nin naklen beyan ettiğine göre **Bezz**, Kûfe halkı arasında, yalnız ketenli ve pamuklu elbiselere denilir. İpekli ve yünlü elbiselere ve elbiseliklere denmez.

Ayni hadîste geçen "**Hecer**" kelimesi Yemen tarafında bir şehrin ismidir. Ayrıca Medîne-i Münevvere'ye yakın bir köyün adıdır. Râvî Süveyd (Radıyallâhü anh)'ın ve arkadaşının bu satılık elbiseyi Yemen tarafındaki şehirden mi, Medî-

n e tarafına düşen köyden mi getirdiklerine dâir bir kayıt göremedim. Anılan satılık elbiseyi M e k k e ' ye getirdikleri, E b û D â v û d ' un rivâyetinde ve Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve'sselâm)'in onlardan içdonu alıp bu hadîsi buyurmasının M i n â denilen ve hacılarca bilinen yerde olduğu N e s â î ' nin rivâyetinde belirtilmiştir. Bu durumları parantez içine aldığım kelimelerle ifâde ettim.

Serâvil : İçdonu demektir. **Ricl** de içdonu paçasıdır. İkinci hadîste Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bir içdonu paçası aldığı ifâde edilmiştir. Ancak N e s â î ' nin rivâyetinde **Ricl** kelimesi bulunmamaktadır. Oradaki rivâyette O'nun bir içdonu aldığı ifâde edilmektedir. Aşağıda H a t t â b î ' den naklen vereceğim bilgide söz konusu edilecek E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinde Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in : İçdonun en iyi örtü olduğunu söylediği kaydedilmektedir. Gerek paça tâbiri ve gerekse içdonun en iyi örtü olduğuna dâir ifâde, O'nun aldığı içdonun uzun olduğuna bir alâmet telâkki ederek, tercemede **"Uzun"** kelimesini ilâve ettim. Muhtemelen O'nun aldığı içdon diz kapağından göbeğe kadar olan avret mahallini örtecek uzunlukta idi. Bu hususta da bir kayıd göremedim. Hakikatı Allah bilir.

Hadîsler, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in satın aldığı içdonun bedelini terazi ile tartılan nevinden bir şey verdiği anlaşılıyor. Çünkü O, tartıcıya : (Bu bedeli) **tart ve tartıyı ağır yap**, buyurmuştur. Hadîs şârihleri O'nun içdon bedeli olarak verdiğin şeyin ne olduğunu belirtmemişlerdir.

Hadîsler, alım satım muâmelelerinde birisine tartı ile mal verildiği zaman tartının tam, hattâ ağır gelecek şekilde yapılmasının önemini ifâde ederler. Bunu bir örnekle açıklıyayım : Meselâ 5 kilo şeker satan kişi terâzinin bir kefesine 5 kg.lık ağırlık koyacak, terâzinin diğer kefesine şeker koyup tartacak. Şeker konulan kefenin diğer kefeye ağır gelecek şekilde şeker koymalıdır, buna **İrcâh** denilir. **Tercîh** ve **Rüchân** da bu anlamda kullanılır. Buradaki hadîslerde **İrcâh** kökünden alınma fiiller kullanılmıştır. Bâbın başlığında ise **Rüchân** kelimesi kullanılmıştır.

Avnü'l-Mabûd yazarı ilk hadîsin şerhinde şu bilgiyi verir :

"H a t t â b î : Hadîs, bir malı ölçmek veyâ tartmak karşılığında ücret almanın meşrûluğuna delâlet eder. Bir malı taksim etmenin veyâ hesabını yapmanın ücreti de anılan ücret hükmüne tâbidir. Fakat S a î d b i n e l - M ü s e y y e b bir şeyi taksim etmek karşılığında ücret almayı yasaklardı. A h m e d de bu ücreti almayı mekruh sayardı.

Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in tartıcıyı muhatap tutması ve ona tâlimat vermesi, müşterinin satıcıya vereceği mal bedelini tartma ücretinin müşteriye âit olduğuna dâir bir delil gibidir. Müşteri pazarlık edilen bedeli ödemekle mükellef olduğuna göre bedelin tartma ücretinin de kendisine âit olması gerekir. Müşteri ile ilgili durum bu olunca, satıcının tartı ile satacağı malın tartma ücretinin de kendisine âit olması gerekir, diye bir kıyaslama yapılabilir, demiştir.

S ü y û t î de: Bâzı âlimler Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in indon satın aldığını, fakat giymediğini söylemişlerdir. İ b n ü ' l - K a y y ı m e l - C e v z i ise O'nun içdon giydiğini söylemiştir. İ b n ü ' l - C e v z î ' nin bu sözünün bir kalem hatâsı olduğu söylenmiştir. Lâkin E b û Y a ' l â ' nin müsnedinde ve T a b a r â n î ' nin el-Mucemü'l-Evsat'ında zayıf bir sened ile E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'den şu meâlde bir hadîs rivâyet edilmiştir: "**Ben bir gün Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in beraberinde çarşıya çıktım. O, bezzazların yanında oturdu ve bir içdonu dört dirhemle satın aldı. Ben:**

Yâ Resûlallah! Sen gerçekten içdon giyiyor (mu)**sun, dedim? Resûl-i Ekrem** (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) :

«Evet, seferde, hazerde, gece ve gündüz (giyerim). **Çünkü ben örtünme ile emrolundum, içdondan daha iyi** (avret yerini) **örtücü bir giyecek bulamadım,» buyurdu."**

(٣٥) باب التوقى فى الكيل والوزن

35 — ÖLÇÜ VE TARTI (İŞİN) DE TEVAKKÎ ETMEK (HİYLEDEN SAKINMAK) BÂBI

٢٢٢٣ — حدثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ بِشْرِ بْنِ الْحَكَمِ ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عَقِيلِ بْنِ خُوَيْلِدٍ . قَالَا : ثنا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ وَاقِدٍ . حَدَّثَنِي أَبِي . حَدَّثَنِي يَزِيدُ النَّحْوِيُّ ؛ أَنَّ عِكْرِمَةَ حَدَّثَهُ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : لَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ الْمَدِينَةَ كَانُوا مِنْ أَخْبَثِ النَّاسِ كَيْلًا . فَأَنْزَلَ اللّٰهُ سُبْحَانَهُ (وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ) فَأَحْسَنُوا الْكَيْلَ بَعْدَ ذٰلِكَ .

فى الزوائد: إسناده حسن لأن محمد بن عقيل وعلى بن الحسين مختلف فيهما. وباقى رجال الإسناد ثقات.

TERCEMESİ

2223) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Medîne-i Münevvere'ye geldiği zaman Medîneliler ölçü yönünden en bozuk insanlardan idiler. Sonra Allah Sübhânehu ve Teâlâ; وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ âyetini indirdi. Bu âyet indirildikten sonra Medîneliler ölçü işini iyi yaptılar."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi hasendir. Çünkü Muhammed bin Akîl ve Ali bin el-Hüseyn hakkında ihtilâf vardır. Senedin diğer râvileri sıkâ zâtlardır.

İZAHI

Zevâid türünden olan bu hadis, Mutaffifîn sûresinin baş kısmının hicretten sonra indirildiğine delâlet eder. Sûre'nin ilk âyetlerinin meâli şöyledir:

«Ölçü ve tartıda insanların hakkını çalanların vay hâline. Onlar ki insanlardan ölçekle aldıkları zaman haklarını tam alırlar ve insanlara ölçerek veyâ tartarak (bir şey) verdikleri zaman ölçü ve tartılarını eksik yaparlar. Bunlar büyük bir günde dirileceklerini sanmıyorlar mı?» (Mutaffifîn : 1 - 5)

Yukarıya meâllerini aldığım âyetler ölçü ve tartı işinde hiyle edenlerin sonuçlarının çok kötü olduğuna işâret ederler. Şu halde müslümana yaraşan şey, ölçüsünü ve tartısını tam yapmasıdır, en ufak bir şüpheye bile yer bırakmamasıdır. Âyetler hakkında geniş bilgi isteyenler tefsir kitablarına mürâcaat edebilirler.

(٣٦) باب النهى عن الغش

36 — (ALIM SATIMLARDA) HİYLE VE ALDATMADAN NEHİY BÂBI

٢٢٢٤ — حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا سُفْيَانُ عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : مَرَّ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ بِرَجُلٍ يَبِيعُ طَعَامًا . فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِيهِ . فَإِذَا هُوَ مَغْشُوشٌ . فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « لَيْسَ مِنَّا مَنْ غَشَّ » .

TERCEMESİ

2224) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre;

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **bir** (küme) **zahîre satan bir adamın yanından geçti de mübârek elini kümenin içine soktu. Baktı ki küme hiylelidir** (= içi ıslaktır). **Bunun üzerine Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Hiyle eden - aldatan kimse, bizden değildir,» buyurdu."

٢٢٢٥ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا أبو نعيم. ثنا يونس بن أبي إسحاق، عن أبي إسحاق، عن أبي داود، عن أبي الحمراء؛ قال: رأيت رسول الله ﷺ مرّ بجنبات رجل عنده طعام في وعاء. فأدخل يده فيه. فقال « لعلّك غششت. من غشّنا فليس منّا ».

في الزوائد: في سنده أبو داود. وهو نفيع بن الحارث الأعمى. أحد الضعفاء المتروكين. وقال ابن عمر: أبو الحراء اتفقوا على ضعفه، وكذبه بعضهم. وأجمعوا على ترك الرواية عنه. ونسبه ابن معين إلى الوضع. نعم، للمتن شاهد تقدم.

TERCEMESİ

2225) "... Ebü'l-Hamrâ' (16) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i **gördüm: Kendisi, yanında bir kab içinde bir mikdar** (satılık) **zahîre bulunan bir adamın yakınlarından geçti ve mübârek elini o zahîrenin içine soktu. Sonra adama:**

«Sen galiba hiyle etmişsin. Kim bize hiyle eder — aldatır — sa, o bizden değildir,» buyurdu."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde Ebû Dâvûd künyeli bir râvi vardır. Bu adam, Nüfey' bin el-Hâris el-Âma olup terkedilmiş zayıf râvilerden birisidir. İbn-i Ömer : Âlimler, Ebü'l-Hamrâ'nın zayıflığı üzerinde ittifak etmişler, bazıları da onu tekzib etmişler ve ondan rivâyet etmeyi bırakmak için icma etmişlerdir, demiştir. İbn-i Main de onun mevzu hadisleri rivâyet ettiğini söylemiştir. Ama buradaki hadisini teyid eden yukardaki hadis mevcuttur. O hadis bu hadisin şâhididir.

---

(16) Hilâl bin el-Hars isimli bu zât Peygamber (S.A.V.)'in azadlısıdır. Râvisi Ebû Dâvûd el-Âma'dır. Buhâri : Onun sahâbî olduğu söyleniyor da hadisleri sahîh değildir, demiştir. Yalnız İbn-i Mâceh onun rivâyetlerini almıştır. (Hulâsa Sah : 448)

İ Z A H I

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Müslim, Ebû Dâvûd ve Tirmizî de rivâyet etmişlerdir. Tirmizî ve Ebû Dâvûd'un rivâyetlerindeki metin uzuncadır. Tirmizî'dekinin meâli şöyledir:

"**Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (satılık) **bir küme zahîrenin yanından geçti de elini kümenin içine soktu. Parmakları ıslandı. Bunun üzerine:**

«Ey zahîre sâhibi! Bu (ıslaklık) nedir?» buyurdu. Zahîre sâhibi: Yağmurdan ıslandı, diye cevab verdi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«O halde, ıslak kısmı niçin kümenin üstüne koymadın ki herkes görebilsin» buyurduktan sonra:

«Kim hiyle ederse — aldatırsa — o bizden değildir,» buyurdu." Tirmizî bu hadîsin hasen - sahîh olduğunu söylemiştir.

«Hiyle edip aldatan kimse bizden değildir,» buyurulmuştur. "**Bizden değildir**" ifâdesi ile kasdedilen mânâ ile ilgili olarak Avnü'l-Mabûd yazarı şu nakilleri yapar:

"Hattâbî: Yâni bizim yolumuz ve ahlâkımız üzerinde değildir. Çünkü din kardeşine hiyle eden onu aldatan bir kimse bana uymayı ve yoluma sarılmayı terk etmiştir. Bâzı âlimlere göre bunun mânâsı; Böyle davranan kimse müslüman değildir, denilmiş ise de bu yorum sıhhatlı değildir. Cümlenin sıhhatlı yorumu benim dediğim yorum şeklidir, demiştir.

Nevevî de Müslim'in rivâyetindeki «... Benden değildir» buyruğun şerhinde: Yâni böyle davranan kimse benim ilmime, amelime ve güzel yoluma uyup gösterdiğim hidâyet prensibine riâyet edenlerden değildir. Nasıl ki evlâdının hareketlerini beğenmeyen adam, evlâdına: Sen benden değilsin, der. Süfyân bin Uyeyne bu tür yorumlamadan hoşlanmazdı ve şöyle derdi: Bu nevi yorumlama iyi değildir, buyurulan tehdidin daha etkili olması açısından böyle yorum yapmayıp olduğu gibi bırakmak gerekir, diye bilgi vermiştir.

Avnü'l-Mabûd yazarı yukardaki nakilleri yapar ve bu arada: Bu hadîs, alım satımlarda hiyle etmenin, bir müslümanı aldatmanın haramlığına delâlet eder. Bu hüküm hakkında icmâ vardır, der."

(٣٧) باب النهى عن بيع الطعام قبل مالم يقبض

37 — (SATIN ALINAN) ZAHİRENİN (MÜŞTERİ TARAFINDAN) TESLİM ALINMASINDAN ÖNCE (BİR KİMSEYE) SATILMASININ YASAKLIĞI BÂBI

٢٢٢٦ — حدثنا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ . ثنا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « مَنِ ابْتَاعَ طَعَامًا ، فَلَا يَبِعْهُ حَتَّى يَسْتَوْفِيَهُ » .

TERCEMESİ

2226) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kim bir zahireyi satın alırsa bunu (satıcıdan) teslim alıncaya kadar satmasın.»"

٢٢٢٧ — حدثنا عِمْرَانُ بْنُ مُوسَى اللَّيْثِيُّ . ثنا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ . ح وَحَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ مُعَاذٍ الضَّرِيرُ . ثنا أَبُو عَوَانَةَ وَحَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ . قَالَا : ثنا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ عَنْ طَاوُسٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « مَنِ ابْتَاعَ طَعَامًا فَلَا يَبِعْهُ حَتَّى يَسْتَوْفِيَهُ » .

قَالَ أَبُو عَوَانَةَ ، فِي حَدِيثِهِ : قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : وَأَحْسِبُ كُلَّ شَيْءٍ مِثْلَ الطَّعَامِ

TERCEMESİ

2227) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kim bir zahireyi satın alırsa bunu (satıcıdan) teslim alıncaya kadar satmasın.»

Râvî Ebû Avâne kendi rivâyetinde şu ilâveyi yapmıştır: İbn-i Abbâs demiştir ki: Ben her şeyin (bu hükümde) zahire gibi olduğunu sanıyorum."

İZAHI

İbn-i Ömer'in hadîsini **Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd** ve **Nesâî** de rivâyet etmiştir. **İbn-i Abbâs'ın** hadîsini Kütüb-i Sitte'nin yazarlarının hepsi rivâyet etmişlerdir.

Her iki hadîs, bir zahireyi satın alan bir kimsenin bunu satıcıdan teslim almadan satamıyacağına delâlet ederler. **İbn-i Abbâs**

(Radıyallâhü anh) hubûbat ve gıdâ maddelerinin dışında kalan şeylerin de ayni hükme tâbi olduğu görüşünü beyân etmiştir.

Tuhfe yazarı İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin şerhinde şu bilgiyi verir:

"İ b n - i A b b â s, her şeyin zahîre gibi olduğunu sandığını söylemekle kıyas yapmıştır. Diğer şeylerin de zahîre gibi olduğuna dâir şu nassların kendisine ulaşmadığı kanaatindeyim:

E b û D â v û d ve D â r e k u t n î'nin rivâyet ettikleri bir hadîste "Z e y d b i n S â b i t (Radıyallâhü anh) şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **satın alınan bir malın olduğu yerde, müşterileri tarafından satılmasını yasaklamış ve müşterileri bu malı kendi eşyalarının yanına naklettikten sonra satabileceklerini bildirmiştir."**

A h m e d'in rivâyet ettiği bir hadîste "H a k î m b i n H ı z â m (Radıyallâhü anh) şöyle demiştir:

Ben: Yâ Resûlallah! Ben çeşitli satışlarla iştigal ediyorum, bunlardan hangisi bana helâldır, hangisi bana haramdır? dedim. Buyurdu ki:

«Sen bir şey satın aldığın zaman onu teslim almadıkça satma...»
M u h a m m e d, el-Muvatta'da: Biz zahîrede olduğu gibi her maddenin satışında İ b n - i A b b â s'ın sözü ile hükmederiz. Bir kimse satın aldığı bir malı teslim almadıkça satmamalıdır. Merhûm E b û H a n î f e'nin kavli de budur. Ancak kendisi, ev, akar ve arâzi gibi bir yerden bir yere nakledilmesi mümkün olmayan eşyaların teslim alınmadan önce, sâhibi olan müşteri tarafından satılmasına ruhsat vermiştir. Ama biz, teslim alınmadıkça hiç bir şeyin satılmasını câiz görmüyoruz, demiştir. Tuhfe yazarı: İ m a m M u h a m m e d'in bu görüşü açık olan hükümdür. Çünkü yukarda anılan Z e y d b i n S â b i t ile H a k î m b i n H ı z â m'ın hadîsleri umumîdir, der.'

A y n î de: Âlimler bu mesele hakkında ihtilâf etmişlerdir:

1. M â l i k: Bu hadîslerde zahîre kaydı bulunduğu için bunun dışında kalan mallar teslim alınmadan önce de satılabilir, demiştir.

2. A h me d: Satılan mal, ölçü, tartı veyâ saymak sûreti ile satılan çeşitlerden ise teslim alınmadan satılamaz. Başka şekilde satılan mallardan ise teslim alınmadan önce de satılabilir, demiştir.

3. Züfer, Muhammed ve Şâfiî: Zahire olsun başka maddeler olsun hiçbir mal teslim alınmadan satılamaz. Çünkü hadîsler umumîdir, demişlerdir. (Bunlar 2188 sayılı hadîs ve yukarıya meâlini aldığım Hakîm ve Zeyd'in hadîsle benzerî hadîsleri kasdediyorlar.)

4. Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre gayri menkul mallar teslim alınmadan önce de satılabilir. Fakat menkul mallar teslim alınmadan önce satılamaz."

Yukarda görüşleri beyân edilen âlimlerin hepsinin delîlleri şerhlerde beyân edilmiştir. İbnü'l-Kayyım el-Cevzî'den naklen Avnü'l-Mabûd'un dip notu şeklinde verilen bilgide, bu grubların delîlleri beyân edilmiş ve görüşlerin mukayesesi yapılmıştır. Orada bir malın satıcıdan tesliminden önce müşteri tarafından satılmasının yasaklanması hikmeti olarak şu iki sebeb beyân edilmiştir:

1. Satın alınan bir mal müşteri tarafından teslim alınmadıkça onun mülkiyet durumu zayıftır. Çünkü mal telef olduğu takdirde, satış fesholmuş olur ve zarar satıcıdan tazmin ettirilir.

2. Satın alınan mal teslim alınmadan önce satılıp, bu satışın sahih sayılması hâlinde bu arada telef olursa, bunun zararı iki şahsa ayrı ayrı tazmin ettirilir. Şöyle ki: İlk müşteri teslim almadığı için, ilk satıcıya tazmin ettirmesi gerekir. İkinci müşteri de bunu teslim almadığı için kendi satıcısı olan ilk müşteriye tazmin ettirmesi gerekir.

Bu iki illet ve sebebe yapılan itiraz da orada beyân edildikten sonra şöyle bir üçüncü sebeb ve hikmet beyân edilmektedir:

Satın alınan bir mal teslim alınmadıkça ondan satıcının alâkası kesilmez ve satıcı müşterinin büyük bir kâr ile satmasını görürse yaptığı satışı feshetme ve malı teslim etmeme yoluna girebilir. Haksızlık bile olsa bunu yapabilir, bir takım hiyleli yollara ve bahânelere baş vurup satışın bâtıl olduğunu iddiâ edebilir. Böyle bir durum, zulüm, haksızlık, düşmanlık, kin ve üzücü olaylara sebebiyet verebilir. Günlük hayatta bunun benzerine raslanılır. Şer-i Şerif müşteriyi, malı teslim almadıkça bunda tasarruf etmekten menetmiştir ki, önce malını teslim alsın sonra dilediği gibi tasarruf etsin. Teslim aldıktan sonra parlak kârlar ve kazançlarla da satsa, artık satıcının mala el koyması, teslim etmekten imtinâ etmesi, satışı bir bahâne ve hiyle ile feshetmesi tehlikesi kalmamış olur. Tecrübeli tâcirler, Şerîatın bu hükmünden habersiz bile olsalar, bir tedbir olsun diye yine böyle hareket ederler.

BİR MALIN TESLİMİ NE ŞEKİLDE GERÇEKLEŞİR?

Bu bâbta rivâyet olunan hadîsler, satın alınan bir zahîreyi teslim almadan önce satmayı yasaklamıştır. Diğer malların da zahîre hükmünde olduğunu söyleyen âlimlerin bulunduğunu yukarda gördük. Peki bir mal ne şekilde teslim alınmış sayılır? Bu soru hatıra gelebilir. Avnü'l-Mabûd yazarı bu nokta hakkında Hattâbî'nin şöyle dediğini nakleder:

Satın alınan şeylerin teslim alınması şekli halkın örf ve âdetlerine ve malların nevîlerine göre değişir. Bâzı mallar, müşterinin eline vermekle teslim edilir. Bir kısım mallar bir yerden başka yere aktarılması sûretiyle teslim edilir. Bâzı mallar müşterinin emrine ve tasarrufuna bırakmak sûretiyle teslim edilir. Bâzı mallar ölçekle ölçmek sûreti ile teslim edilir. Bu da ölçmek sûretiyle satın alınan ve yine ölçülerek satılmak istenen mallara mahsustur. Ama götürü pazarlık sûretiyle satılmak istenen bir küme zahîre ve hubûbatın teslim şekli bunun bir yerden başka bir yere aktarılması ile gerçekleşir. Çünkü bunun hakkında özel hadîs vardır.

Hattâbî'nin kasdettiği hadîs aşağıda gelecek 2228 nolu hadîs ve benzeri hadîstir.

٢٢٢٨ — حدثنا علي بن محمد . ثنا وكيع عن ابن أبي ليلى ، عن أبي الزبير ، عن جابر ؛ قال : نهى رسول الله ﷺ عن بيع الطعام حتى يجري فيه الصاعان . صاع البائع وصاع المشتري .

في الزوائد : في إسناده محمد بن عبد الرحمن بن أبي ليلى ، أبو عبد الرحمن الأنصاري ، وهو ضعيف .

TERCEMESİ

2228) "... Câbir *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **satıcının ölçeği ve müşterinin ölçeği olmak üzere iki ölçekle ölçülmedikçe bir zâhireyi satmayı yasaklamıştır."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bu hadîsin senedinde bulunan râvî Muhammed bin Abdirrahman bin Ebî Leylâ Ebû Abdirrahman el-Ensârî zayıftır.

İZAHI

Zevâid türünden olan bu hadîsin şerhinde Sindî şöyle der: "Yâni ölçekle zahîreyi satın alan bir kimse, bunu ölçerek satmak

istediği takdirde, evvelâ ölçerek satıcıda teslim alması ve bundan sonra yine ölçerek satması gerekir. Şu halde bu hadis, götürü pazarlık usûlü ile değil de, ölçek usûlü ile alınan ve ayni usul ile satılmak istenen zahîre alım satımına âittir. Hadîsten maksad şudur: Bir ölçekle satın alınan bir zahîre, o ölçekle ölçmek sûretiyle teslim alınmadıkça tekrar satılamıyacağı gibi, anılan şekilde ölçülerek teslim alındıktan sonra satılmak istendiğinde o ölçümle yetinmek sûretiyle de satışı yapılamaz. Satışı yapılacağı zaman yeniden ölçülmesi gerekir. Çıkan netice şudur: Götürü pazarlama usûlü ile değil de ölçmek sûretiyle yapılacak her satış için ayrı ayrı ölçmek gerekir. Bir ölçümle yetinilemez. Ama satışlardan birisi götürü pazarlık usûlü ile yapılırsa o satış için ölçmek şart değildir.

Bir kavle göre ölçerek satın alınan bir zahîre, ancak ölçerek satılabilir, götürü usul ile satılamaz, hadîsten kasdedilen mânâ budur. Fakat bu görüş zayıftır."

(٣٨) باب بيع المجازفة

38 — MÜCÂZEFE SATIŞI (GÖTÜRÜ OLARAK YAPILAN SATIŞ) BÂBI

٢٢٢٩ — حدّثنا سَهْلُ بْنُ أَبِي سَهْلٍ. ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: كُنَّا نَشْتَرِي الطَّعَامَ مِنَ الرُّكْبَانِ جِزَافًا. فَنَهَانَا رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ نَبِيعَهُ حَتَّى نَنْقُلَهُ مِنْ مَكَانِهِ.

TERCEMESİ

2229) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

(Dışardan eşya getiren) **kervandan ölçüp tartmadan götürü usulle erzak alırdık. Sonra Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **aldığımız erzakı olduğu yerden başka yere nakletmeden önce satmamızı yasakladı.**"

İZAHI

Bu hadîsi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî'de rivâyet etmiştir.

Mücâzefe, Cizâf, Cüzâf ve Cezâf: Bir malı ölçmeden, tartmadan veyâ saymadan satmaktır ki buna götürü usulle satmak denilir.

Bilindiği gibi bâzı malların mikdarı ölçmekle, bir kısım malların mikdarı tartmakla tesbit edilir. Bâzı mallar da sayılmak sûreti ile mikdarı tesbit edilip satılır. Anılan yolla tesbit edilmeksizin götürü pazarlık sûreti ile yapılan satışa yukardaki isimler verilmiştir. Meselâ: Harman veyâ pazar yerinde bir yığın buğday var. Bunun kaç ölçek veyâ kaç ton olduğu tesbit edilmeksizin götürü usulle satılıyor. Buna mücâzefe, cizâf, cezâf ve cüzâf satışı denilir.

Hadîs bu tür satışın sahîh olduğuna delâlet eder. Erzakı bu şekilde satın alan bir kimse o erzâkı başka bir yere nakletmeden satamıyacaktır. Bu hüküm de hadîsten çıkarılıyor. Hadîsten çıkarılan bu iki nokta üzerinde biraz duralım:

Götürü usulle erzak ve hubûbatın satılması sahîhtir. Ölçülmesi veyâ tartılması gerekli değildir. Saîd bin el-Müseyyeb, İshâk, Evzâî ve Hasan bin Hay böyle hükmedenlerdendirler. Küme hâlindeki erzakı tartmadan veyâ ölçmeden götürü pazarlık usulü ile satılmasının câizliği husûsunda imamlar arasında bir ihtilâf yoktur. Ancak Şâfiî'nin en sıhhatli kavline göre böyle satış tenzîhen mekruhtur. Mâlik'ten yapılan rivâyete göre götürü usulle satılan bir malın ölçü veyâ tartı bakımından mikdarı satıcı tarafından biliniyorsa götürü usulle satılması sahîh değildir.

Nevevî'nin beyânına göre herhangi bir malı bir küme dirhem karşılığında satmak da câizdir. Yâni kümenin kaç adet dirhemden ibâret olduğu bilinmeksizin böyle satış sahîhtir.

Hadîs, pazarlık sûreti ile satın alınan bir hubûbatın olduğu yerden başka bir yere nakledilmeksizin satılmasının yasaklığına delâlet eder. Tıybî: Çünkü menkul bir malın teslim alınması, alıcının onu olduğu yerden başka bir yere nakletmesi ile gerçekleşir, demiştir. Avnü'l-Mabûd'un yazarının dediği gibi bu hadîs, ölçmek veyâ tartmak sûreti ile de satın alınan bir zahîrenin tesliminden önce satılamıyacağına delâlet eder. Cumhûr'un görüşü de budur.

Satın alınan menkul ve gayri menkul her nevî malların teslim alınmalarından önce satılıp satılamıyacağı husûsundaki görüşleri bundan önceki bâbta beyân ettiğim için tekrarlamaya lüzum görmüyorum.

Satın alınan mallardan erzak ve hubûbata âit özel hadîslerin buyurulduğu görülmektedir. Bilindiği gibi herhangi bir mal satın alındıktan sonra teslim alınmadıkça başkasına satılmasının yasaklığı hakkında müteaddit hadîsler vardır. 2188 ve 2189 nolu hadîsler, bun-

dan önceki bâbta geçen hadîslerin izahı bölümünde meâllerini verdiğim **Zeyd bin Sâbit** ile **Hakim bin Hızâm**'ın hadîsleri bu husûsta vârid olan hadîslerdendir. Bütün mallar içinden gıda maddeleri hakkında ayrıca özel hadîslerin bulunduğunu görüyoruz. Bu bâbta ve bundan önceki bâbta rivâyet edilen hadîsler gibi. Bunun hikmeti şu olabilir: Erzak ve zahîre herkesin her zaman ihtiyaç duyduğu maddelerdir. Bunun stok edilmesi, yer değiştirmeden el değiştirmesi ve pazara sevk edilmemesi piyasada bir darlığın doğmasına ve ihtikâra yol açabilir. Bu sakıncaların önlenmesi için bu hüküm konulmuş, denilebilir. Diğer tarafta alınan her hangi bir malın teslim ve tesellümü yapılmadan ve yeri değiştirilmeden olduğu yerde el değiştirmesi ve bunun usul hâline getirilmesi, âdeta bir fâizcilik kapısının açılmasına sebebiyet verir gibidir. Çünkü bir para değişiminin ötesinde bir şey yok gibidir. Meselâ depo edilmiş bir erzak düşünelim. Müşteri bunu onbin liraya alır. Ama el sürmeden ve yerini değiştirmeden olduğu yerde bir ay sonra oniki bin liraya satar. İkinci müşteri de ayni şekilde bir süre sonra onbeş bin liraya satar. Görüldüğü gibi bu satışlarda bir para mübâdelesi görülür ve bir mal mübâdelesi görülmez.

Hulâsa çeşitli nedenler yanında, ihtikâr ve fâizciliğin doğmasını önlemek de bu hükümlerin illeti (sebebi) olabilir.

٢٢٣٠ — حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مَيْمُونٍ الرَّقِّيُّ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ لَهِيعَةَ ، عَنْ مُوسَى بْنِ وَرْدَانَ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ ؛ قَالَ : كُنْتُ أَبِيعُ التَّمْرَ فِي السُّوقِ. فَأَقُولُ : كِلْتُ فِي وَسْقِي هٰذَا كَذَا. فَأَدْفَعُ أَوْسَاقَ التَّمْرِ بِكَيْلِهِ وَآخُذُ شِفِّي. فَدَخَلَنِي مِنْ ذٰلِكَ شَيْءٌ . فَسَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَقَالَ « إِذَا سَمَّيْتَ الْكَيْلَ فَكِلْهُ » .

TERCEMESİ

2230) "... Osmân bin Affân *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben çarşıda kuru hurma satardım ve (müşterilerime): Ben (satın alırken) bu ölçekle ölçtüm bu kadardır, derdim ve (tekrar ölçmeden) o ölçme (hesabı) ile kablar dolusu kuru hurmaları (müşterilerime) verirdim ve kârımı alırdım. Sonra böyle satış yapmam hakkında içime bir şüphe girdi. Bunun üzerine (durumu) Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **sordum. Buyurdu ki:**

«Sen (satarken) ölçmeyi söz konusu edince hurmayı (yeniden) ölç.»"

İ Z A H I

Bu hadîsin benzerini Buhârî tâlikan rivâyet etmiştir. Oradaki hadîsin metni şöyledir: إِذَا بِعْتَ فَكِلْ وَإِذَا ابْتَعْتَ فَاكْتَلْ = «(Yâ Osmân!) **Sattığın zaman ölçtür ve satınaldığın zaman bizzat kendin ölçerek al.»**

El-Fetih'de beyân edildiğine göre Ahmed, Dârekutnî ve Bezzâr da bu hadîsi rivâyet etmişlerdir. El-Fetih yazarı şöyle der:

"El-Leys yolu ile yapılan rivâyet şöyledir: "Osman (Radıyallâhü anh) şöyle demiştir:

Ben Benî Kaynukaa çarşısından kuru hurma satın alıp Medîne'ye getirir ve Medîneliler için piyasaya arz ederdim. Müşterilerime kaç ölçek olduğunu söylerdim. Bunlar da benim sözüme îtimad ederek benden alırlar ve kârımı verirlerdi. Sonra bu durum Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **arz edildi...**" Bu rivâyet de bu hadîsin sâdece ölçü ve tartıların tam yapılmasını emretmiyor. Aynı zamanda bir mal alınırken de satılırken de ölçülmesini emrediyor."

Sindi de bu hadîsin açıklamasında şöyle der: Osmân (Radıyallâhü anh)'ın maksadının şu olduğu umulur:

Kendisi ölçmek sûreti ile satın aldığı hurmayı, satarken tekrar ölçmezdi. İlk ölçmeyi esas tutarak satardı ve müşteriye: **Ben bu malı satın alırken ölçtüm, bu kadardı,** derdi. Müşteri de onun sözüne îtimad ederek, yeniden ölçmeden satın alırdı. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) verdiği cevabta kendisine şunu emretmiştir: Sen satışını ölçek hesabı ile yaptığın zaman eski ölçme işine güvenme, bununla yetinme ve yeniden ölç.

Hulâsa: Bir adam ölçerek satın aldığı bir malı götürü usulle değil de, ölçek hesabı ile satmak istediği takdirde yeniden ölçmesi gerekir. Eski ölçüye dayanarak ve bununla yetinerek satamaz. Ama ölçmek sûretiyle satın aldığı bir malı götürü pazarla satmak isterse bunda bir sakınca yoktur. Bu hüküm bundan önceki hadîsin açıklaması bölümünde anlatıldı.

Osmân (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinden çıkan hüküm 2228 nolu hadisten de çıkarılır.

(٣٩) باب ما يرجى فى كيل الطعام من البركة

39 — ZAHÎREYİ ÖLÇMEKTE UMULAN BEREKET BÂBI

٢٢٣١ — حدثنا هشام بن عمار . ثنا إسماعيل بن عياش . ثنا محمد بن عبد الرحمن اليحصبي عن عبد الله بن بسر المازني ؛ قال : سمعت رسول الله ﷺ يقول « كيلوا طعامكم يبارك لكم فيه » .

فى الزوائد : إسناد حديث عبد الله بن بسر صحيح ، ورجاله ثقات .

TERCEMESİ

2231) "... Abdullah bin Büsr el-Mâzînî *(Radıyallâhü anhümâ)*'den: Şöyle demiştir:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den işittim, buyurdu ki:

«Zahîrenizi ölçünüz ki sizin için bereketli olsun.»"

Not: Abdullah bin Büsr'ün bu hadîsinin sahîh olup râvilerinin sıkâ oldukları, Zevâid'de bildirilmiştir.

٢٢٣٢ — حدثنا عمرو بن عثمان بن سعيد بن كثير بن دينار الحمصي . ثنا بقية ابن الوليد عن بحير بن سعيد ، عن خالد بن معدان ، عن المقدام بن معديكرب ، عن أبى أيوب ، عن النبي ﷺ قال « كيلوا طعامكم يبارك لكم فيه » .

فى إسناد حديث أبى أيوب ، بقية بن الوليد . وهو مدلس . وأصل الحديث فى البخاري .

TERCEMESİ

2232) "... Ebû Eyyub (el-Ensârî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*:

«Zahîrenizi ölçünüz ki sizin için bereketli olsun.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Ebû Eyyûb'un bu hadîsinin senedinde Bakiyye bin el-Velîd bulunur, bu râvi tedlisçidir. Hadîsin aslı Buhârî'de vardır.

İZAHI

Bu bâbtaki iki hadîs Zevâid türündendir. Ancak notta belirtildiği gibi hadîs'in metni Buhârî'de mevcuttur. İki hadîsin met-

ni aynidir. Buhârî'deki rivâyette hadîsi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den nakleden sahâbî Mikdâm bin Ma'dikerib'dir. Bu hadîste ölçülmesi emredilen "Taâm"dan maksad, satılık olan zahîre, erzak ve hubûbat mı, yoksa âile reisinin, âile ferdleri için edindiği azık mıdır? Her iki mânâ da muhtemeldir.

Sindî, el-Mazharî'nin şöyle dediğini nakleder: Taâmı (yâni erzakı) ölçmekten maksad, kişinin sattığı veyâ aldığı erzakın mikdarını bilmesidir, bunun mechul kalmamasıdır. Kezâ kişinin âile ferdleri için edindiği azığı ve nafakayı ölçmesi de matlubtur. Çünkü böyle yaparsa yıllık nafakanın ne kadar olduğunu öğrenir ve buna göre hazırlığını yapar. Gerek satılık erzak ve gerekse nafaka için edinilen azık ölçüldüğü takdirde bereketli olduğu bildirilmiştir. Bunun hikmeti ve izahı şudur: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in emrine riâyet edenler, bu riâyetleri sâyesinde dünya hayatında büyük bir bereket, âhirette de büyük ecir kazanırlar.

El-Hâfız da el-Fetih'de özetle şöyle der:

"Ahmed, İbn-i Mâceh ve Taberânî de bu hadîsi değişik senedlerle rivâyet etmişlerdir. İbn-i Mâceh bunu Ebû Eyyûb (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmiştir. Diğerleri ise Mıkdam (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmişlerdir. Dârekutnî, İbn-i Mâceh'in Ebû Eyyûb'i ilâve etmesi rivâyetini tercih etmiştir.

İbn-i Battâl, kişinin âile ferdlerine harcadığı nafakayı ölçmesinin mendub olduğunu söylemiştir. Yâni yılın tamâmı veyâ bir bölümü için ne kadar azık gideceğini tahmin edip buna göre azığı ölçmek iyidir, Allah'ın bereketi ile o azık takdir ettiğiniz sürece yetecektir.

İbnü'l-Cevzî de: Anılan bereket, ölçerken çekilen Besmele sâyesinde hâsıl olur, kanısmdayım, demiştir.

Bence, yapılacak ölçme işi deneme düşüncesi ile yapılırsa bereketsizleşir. Fakat Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in emrine uymak düşüncesi ile yapılırsa bereketlenir. Velhâsıl, ölçme işinin kendisinde ne bereketsizlik, ne de bereketlenme vardır. Ölçme işine deneme düşüncesi eklenirse, eklenen düşünce yüzünden zahîreden bereket kalkar, gider. Ölçme işine Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-

selâm)'in emrine uyma düşüncesi eklenirse, bu düşünce sâyesinde zahîreye bereket gelir.

T a b e r î ' nin dediğine göre kasdedilen mânâ şu olabilir: Âile ferdlerinizin azığını hazırladığınız zaman, Allah'tan bereket dileyerek ve dilediğinizin kabul olunmasına güvenerek ölçünüz. Bir kimse böyle ölçtükten sonra tekrar ölçünce, onun ikinci kez ölçmesi, bunun mikdarını anlamak için olmuş olur. Dolayısıyla, zahîresinin bereketlenmesinde şüphe ve tereddüt sâhibi olmuş olur. Bu tereddüdünün cezâsı olarak, azığı erken biter.

Şu ihtimal de vardır: Âile reisi yıllık veyâ mevsimlik azığı ölçerse, nafakayı kullanan hizmetçisi hakkında bir kötü zan beslemeye yer bırakmamış olur ve zandan uzak kalması sebebi ile azığı bereketli olur. Çünkü azığı ölçmeden kullandıran âile reisi bunun hesabını yapmamış olur. Günün birinde azık tükenince mâsum olan hizmetçisi ve nafakayı kullanan kişi hakkında kötü bir zan besleyebilir. Halbuki, ölçerek teslim etmiş olsaydı böyle bir zanna yer bırakmamış olurdu."

İlk hadîsin râvîsi A b d u l l a h b i n B ü s r (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi 1726 nolu, ikinci hadîsin râvîsi E b û E y y û b (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi 318 nolu ve M i k d â m (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi 442 nolu hadîsler bölümünde geçmiştir.

(٤٠) باب الأسواق ودخولها

40 — ÇARŞILAR VE ORALARA GİRMEK BÂBI

٢٢٣٣ — حدثنا إبراهيم بن المنذر الحزامي. ثنا إسحاق بن إبراهيم بن سعيد. حدثني صفوان بن سليم. حدثني محمد وعلي. أنبأنا الحسن بن أبي الحسن البراد؛ أن الزبير بن المنذر بن أبي أسيد الساعدي، حدثهما أن أباه المنذر حدثه عن أبي أسيد؛ أن أبا أسيد حدثه؛ أن رسول الله ﷺ ذهب إلى سوق النبيط. فنظر إليه، فقال «ليس هذا لكم بسوق» ثم ذهب إلى سوق. فنظر إليه فقال «ليس هذا لكم بسوق» ثم رجع إلى هذا السوق فطاف فيه ثم قال «هذا سوقكم. فلا ينتقصن ولا يضربن عليه خراج».

في الزوائد : رواة إسناده ضعاف . وهم إسحاق بن إبراهيم ، ومحمد بن علي ، وشيخهما الزبير بن المنذر ابن أبي أسيد الساعدي .

TERCEMESİ

2233) "... Ebû Üseyd es-Sâidî (17) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Nebıyt çarşısına gitti, oraya baktı. Sonra:

«Burası siz (mü'minler)e (uygun) bir çarşı değildir,» buyurdu. Sonra başka bir çarşıya gitti. Oraya da baktıktan sonra:

«Burası (da) size (münâsib) bir çarşı değildir,» buyurdu. Sonra dönüp bu çarşıya geldi ve burada dolaştı. Sonra:

«Burası sizin çarşınızdır. Sakın bu çarşı iptal edilmesin ve bu çarşı (satıcıları ve alıcıları) üzerine vergi yükletilmesin,» buyurdu."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinin şu râvileri zayıf kimselerdir: İshâk bin İbrâhim, Muhammed, Ali ve bunların şeyhi Zübeyr bin Münzir bin Ebi Üseyd es-Sâidî.

٢٢٣٤ – حدّثنا إبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُسْتَمِرِّ الْعُرُوقِيُّ . ثنا أَبِي . ثنا عِيسَى بْنُ مَيْمُونٍ . ثنا عَوْنٌ الْعُقَيْلِيُّ ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ ، عَنْ سَلْمَانَ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « مَنْ غَدَا إِلَى صَلَاةِ الصُّبْحِ ، غَدَا بِرَايَةِ الْإِيمَانِ . وَمَنْ غَدَا إِلَى السُّوقِ ، غَدَا بِرَايَةِ إِبْلِيسَ » .

في الزوائد : في إسناده عيسى بن ميمون ، متفق على تضعيفه .

TERCEMESİ

2234) "... Selmân(-i Fârisî — 18 —) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den işittim buyurdu ki:

«Sabah namazına giden bir kimse îman bayrağı ile gitmiş olur ve çarşıya giden bir kimse şeytan bayrağı ile gitmiş olur.»"

Not: Bunun senedinde bulunan İsâ bin Meymûn'un zayıflığı üzerinde ittifak bulunduğu, Zevâid'de bildirilmiştir.

(17) Hâl tercemesi 1912 nolu hadis bölümünde geçti.
(18) Hâl tercemesi 149-150 nolu hadis bölümünde geçti.

٢٢٣٥ – حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ مُعَاذٍ الضَّرِيرُ . ثنا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ ،
مَوْلَى آلِ الزُّبَيْرِ ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ
ﷺ « مَنْ قَالَ حِينَ يَدْخُلُ السُّوقَ : لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ . لَهُ الْمُلْكُ
وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ ، وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ . بِيَدِهِ الْخَيْرُ كُلُّهُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ –
كَتَبَ اللهُ لَهُ أَلْفَ أَلْفِ حَسَنَةٍ ، وَمَحَا عَنْهُ أَلْفَ أَلْفِ سَيِّئَةٍ . وَبَنَى لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ » .

T E R C E M E S İ

2235) "... Sâlim'in dedesi (Ömer bin el-Hattâb) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kim çarşıya girdiği zaman:

لااله الا الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد يحيى ويميت وهو حى
لا يموت بيده الخير كلّه وهو على كل شىء قدير

zikrini okursa Allah ona bir milyon hasene (sevab) verir, onun bir milyon seyyie (küçük hatâ)sını siler ve onun için cennette bir köşk yaptırır.»"

İ Z A H I

Bu bâbın ilk iki hadîsi Zevâid türündendir. Son hadîsi T i r m i z î ve H â k i m de rivâyet etmişlerdir.

Çarşılarda genellikle, çok yemin edilir, ayıplı mal sağlam gibi satılır, sağlam mal kötülenir, hiyle, aldatma ve kandırma eksik olmaz, verilen sözlerden cayılır, emânete hiyânet edilir, yalan konuşulur. İhtikâr, karaborsacılık, fâizcilik ve tefecilik gibi hatıra gelebilen türlü türlü günah ve masiyetler işlenir. İnsan oğlunun işlediği günah ve masiyetlerin çoğunda şeytan aleyhinnale'nin tahriki, vesvesesi ve aldatması vardır. Bu itibarla çok günahların işlenmesine sahne olan çarşı ve pazarlar, şeytanların bir nevî başarı alanları ve faaliyetlerinin yoğun olduğu önemli yerlerdir. Bu nedenledir ki, çarşıya giren kimse çok dikkatli hareket etmelidir. Alıcı olsun satıcı olsun şeytana yem olmaması için uyanık olmalı ve Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in burada buyurduğu gibi şeytan bayrağını çeken gâfiller arasında yer almamalıdır.

Çarşıya girerken yukarda anılan zikri okuyan bir kimsenin çok sevab kazandığı, küçük günahları varsa çok sayıda bağışlandığı ve cennet'te bir köşk nîmetine hak kazandığı son hadîste müjdelenmektedir. S i n d î ' nin dediği gibi adamın hiç hatâsı yok ise hatâların bağışlanması yerine sevabları artırılır.

Anılan zikrin okunmasının bu yüce mükâfatının çarşıya girmeye bağlanmasının hikmeti hakkında T ı y b î : Çünkü çarşı ticâretle iştigal olunan ve bu nedenle Allah'tan gâfil olmaya müsâid bir yerdir. Bu yüzden şeytan özellikle burada müslümanlara musallat olur, şeytanın yardımcıları burada toplanır. Bu gaflet yerinde Allah'ı anan bir müslüman şeytanla savaşır ve grubunu yener ve böylece anılan mükâfata lâyık olur, demiştir.

Son hadîste anılan zikrin meâli:

«Allah'tan başka ibâdete lâyık hiç bir ilâh yoktur. O, birdir hiç bir ortağı yoktur. Mülk ve saltanat ancak O'nundur ve hamd O'na mahsustur. O, yaşatır ve O, öldürür. O, dâima diridir, ölmez. Her türlü hayır ancak O'nun elindedir ve O, dilediği her şeye kâdirdir.»

(٤١) باب ما يرجى من البركة فى البكور

41 — GÜNDÜZÜN İLK VAKTİNDE BULUNDUĞU UMULAN BEREKET BÂBI

٢٢٣٦ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا هشيم عن يعلى بن عطاء، عن عمارة ابن حديد، عن صخر الغامدي؛ قال: قال رسول الله ﷺ «اللهم بارك لأمتى فى بكورها».

قال: وكان إذا بعث سرية أو جيشا، بعثهم فى أول النهار.

قال، وكان صخر رجلا تاجرا. فكان يبعث تجارته فى أول النهار فأثرى وكثر ماله.

TERCEMESİ

2236) "... Sahr el-Ğâmidî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

«Allahım! Ümmetim için gündüzün ilk vaktini (yâni bu vakitte yaptıkları işi) bereketli eyle,» buyurdu, demiştir.

Sahr demiştir ki: ve Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir askerî birlik veyâ bir orduyu savaşa gönderdiği zaman gündüzün ilk vaktinde gönderirdi.

(Râvi) demiştir ki: ve Sahr ticâretle iştigal eden bir adam idi. (Bu emre uyarak) ticâret mallarını sabah erken gönderirdi ve bu sâyede servet sâhibi oldu, malı çoğaldı."

٢٢٣٧ – حدّثنا أَبُو مَرْوَانَ مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ الْعُثْمَانِيُّ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ مَيْمُونٍ الْمَدَنِيُّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ أَبِي الزِّنَادِ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنِ الْأَعْرَجِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « اللّٰهُمَّ بَارِكْ لِأُمَّتِي فِي بُكُورِهَا يَوْمَ الْخَمِيسِ » .

في الزوائد : عبد الرحمن ، فمن دونه ضعيف .

TERCEMESİ

2237) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*:

«Allahım! Ümmetim için Perşembe gününün ilk vaktini (yâni bu vakitte yaptıkları işi) **bereketli eyle,» buyurmuştur."**

Not: Bunun senedinde bulunan Abdurrahman ve ondan aşağısının zayıf oldukları, Zevâid'de bildirilmiştir.

٢٢٣٨ – حدّثنا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ . ثنا إِسْحَاقُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ ابْنِ الْحُسَيْنِ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ الْجُدْعَانِيِّ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « اللّٰهُمَّ بَارِكْ لِأُمَّتِي فِي بُكُورِهَا » .

في الزوائد : إسناده ضعيف لضعف عبد الرحمن .

TERCEMESİ

2238) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle dua etmiştir:

«Allahım! Ümmetim için gündüzün ilk zamanını (yâni bu vakitte yaptıkları işi) **bereketli eyle.»"**

Not: Bunun senedinde bulunan râvî Abdurrahman'ın zayıflığı Zevâid'de bildirilmiştir.

İZAHI

S a h r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini T i r m i z î, E b û D â v û d, N e s â i ve İ b n - i H i b b â n da rivâyet etmişlerdir. E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh) ile İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsleri Zevâid türündendir.

Hadîste geçen "Bükûr" kelimesini "Gündüzün ilk vakti" diye terceme ettim. Bu kelime, sabah namazı ile güneşin doğması arasındaki zamana denilir. E l - M ü n z i r î böyle târif etmiştir. El-Müncid'e göre Bükre, fecir ile güneşin doğması arasındaki vakte ve günün ilk zamanlarına denilir. Ğudûv kelimesi de bu mânâlara gelir. Bu kelimeler sabahın erken vakti, sabahın ilk zamanları ve kuşluk vakti anlamlarında da kullanılır. Burada, sabahleyin erken işe başlamaya teşvik buyurulmuş ve bu vakitte yapılan işlere bereket verilmesi için duâ buyurulmuştur.

Seriyye: Düşmanla savaşmaya gönderilen ve âzamî sayısı 400 kişilik olan askerî birliktir.

Ceyş: Askerî kuvvet demektir. Bu hadîste Seriyye ve Ceyş kelimelerinin ikisi de kullanılmıştır ve ifâde tarzı "Bir seriyye veyâ bir ceyş" şeklindedir. Bu ifâdede kullanılan "Veyâ" sözünün râvînin tereddüdünden geldiğine dâir bir kayda raslamadığım için Ceyş kelimesi ile seriyyeden daha büyük askerî kuvvet anlamının kasdedildiği kanaatına vardım. Bu nedenle Ceyş kelimesi yerine ordu kelimesini kullandım.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) küçük veyâ büyük bir askerî kuvveti savaşa gönderirken, sabahın erken vaktinde yollardı. Râvî bunu ifâde etmek istemiştir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) mü'minlerin sabahın erken saatlerinde yapacakları işlerin bereketli ve verimli olması için duâ etmiştir. O'nun duâlarının makbul ve müstecab olduğunda mü'minler şüphe etmezler. Nitekim hadîsin râvîsi S a h r (Radıyallâhü anh), Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bu duâsına mazhar olmak için ticâret mallarını sabahın erken saatlerinde yolladığı ve bu sâyede servet sâhibi olduğu ifâde edilmiştir.

E l - M ü n z i r i bu hadîsin sahâbîlerden bir cemâat tarafından rivâyet edildiğini ifâde ettikten sonra, râvîlerinin bir kısmının şu zâtlar olduğunu söylemiştir: A l i, İ b n - i A b b â s, İ b n - i M e s' û d, İ b n - i Ö m e r, E b û H ü r e y r e, E n e s b i n

Mâlik, Abdullah bin Selâm, İmrân bin Husayn, Câbir bin Abdillah, Büreyde, Evs bin Abdillah ve Âişe (Radıyallâhü anhüm).

Beyhaki'nin rivâyet ettiğine göre, "Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in kızı Fâtime (Radıyallâhü anhâ) şöyle demiştir:

"Bir gün sabahleyin (gün doğmadan önce) **ben uzanmış idim.** (Babam) **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bana uğradı** ve **mübârek ayağı ile bana dokundu. Sonra:**

«Kızcağım! Kalk ve Rabbinin rızık taksiminde hazır bulun, gâfillerden olma. Çünkü Allah fecir ile güneşin doğması arasındaki vakitte insanların rızkını taksim eder.» buyurdu." Yine Beyhakî'nin rivâyetine göre "Ali bin Ebî Tâlib (Radıyallâhü anh) şöyle demiştir:

"Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bir gün) **sabah namazından olan Fâtime** (Radıyallâhü anhâ)**'nin odasına girdi. Fâtime uyuyordu. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **onu uyandırdı ve şöyle buyurdu..."** diyerek yukardaki hadîsin mislini nakletti.

Sahr (Radıyallâhü anh) hakkındaki bilgi şudur: **Tuhfe** yazarının beyânına göre Zehebî, **Tezkire'de**: Sahr, yalnız bu hadîsin rivâyeti ile tanınmış bir zâttır ve ancak bu hadîsi rivâyet etmiş olması ile sahâbî olduğu söylenmiştir. Kendisinden bu hadîsi rivâyet eden zât da Umâre'dir. Bu râvî ise mechuldür, demiştir.

(٤٢) باب بيع المصرّاة

42 — MUSARRÂT (= MÜŞTERİYİ ALDATMAK İÇİN) SÜTÜ SAĞILMAYIP GÖĞSÜNDE BİRİKTİRİLEN HAYVAN)I SATMAK BÂBI

٢٢٣٩ — حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . قَالَا : ثنا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامِ بْنِ حَسَّانَ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « مَنِ ابْتَاعَ مُصَرَّاةً ، فَهُوَ بِالْخِيَارِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ . فَإِنْ رَدَّهَا ، رَدَّ مَعَهَا صَاعًا مِنْ تَمْرٍ ، لَا سَمْرَاءَ » يَعْنِي الْحِنْطَةَ .

TERCEMESİ

2239) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Bir musarrâtı (= müşteriyi aldatmak için sütü sağılmayıp **göğsünde** biriktiren) **bir hayvanı satın alan bir kimse** (hayvanı **kabul veyâ** satıcıya iâde etmek husûsunda) **üç güne kadar serbesttir. Eğer onu iâde ederse onunla beraber bir sâ semrâ** (yâni buğday) **değil bir sâ kuru hurmayı da** (sağılan süte karşılık) **versin.»**"

İZAHI

Bu hadîsi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Tirmizî de rivâyet etmişlerdir.

Musarrât: Kelimesi tasriye masdarından alınmadır. Tasriye, Arab dilinde, sütü birikinceye kadar memede hapsetmek ve sağmamaktır. Suyu hapsetmeye de tasriye denilir. Burada kasdedilen mânâ ise tercemede parantez içi ifâde ile belirttiğim gibi müşteriyi aldatmak maksadı ile hayvanın sütünü sağmayıp hapsetmek ve çok süt veriyor gibi göstermek ve böylece hayvanı yüksek fiyatla satmaya çalışmaktır.

Nevevî bu konu hakkında özetle şöyle der:

"Tasriye haramdır. Yâni deve, sığır, koyun, keçi, kısrak, merkeb, diğer hayvanların ve câriyenin sütünü hapsedip memelerinde biriktirmek ve bol süt veriyor gibi gösterip müşteriyi kandırmak haramdır. Çünkü bu hareket hiyle ve aldatmadır. Haram olmakla beraber yapılacak satış sahîhtir. Ancak müşteri, bu hiylenin farkına varınca kabul veyâ iâde etmek husûsunda serbesttir.

Bu hadîsin metni değişik şekillerde rivâyet edilmiştir. Bâzı rivâyetlerde yalnız koyunun hükmü belirtilmektedir. Bâzı rivâyetler meâlen şöyledir:

«Kim, sütü sağılmayıp memelerinde biriktirilen bir koyunu satın alırsa, onu götürüp sağsın. Eğer sağdığı süt mikdarına rızâ gösterirse hayvanı tutsun (kabullensin). **Eğer sağılan süt mikdarına rızâ göstermezse koyunu bir sâ hurma ile beraber iâde etsin.»**

Bâzı rivâyetlerde müşterinin üç güne kadar muhayyer olduğu belirtilmektedir, diyen Nevevî bunları ve diğer rivâyetleri nakletttikten sonra sözüne devamla şöyle der:

Müşteri anılan aldatma işini anlayınca, derhal iâde etmek zorunda mıdır, yoksa iâde işini üç güne kadar geciktirebilir mi? Bu hususta bizim arkadaşlarımız ihtilâf etmişlerdir. En sıhhatlı kavle göre müşteri iâde edecekse, derhal iâde etmek zorundadır, bekletemez. Müşteri bâzen bu hiylenin farkına hemen varamaz. İcâbında iki üç güne kadar ancak farkına varır. Bâzı rivâyetlerde bulunan üç günlük süre bu maksada dayanır. Yâni daha önce hiylenin farkına varmayıp sonra anlarsa, ona üç günlük mehil hakkı tanınmıştır. Müşterinin sağdığı ve kullandığı süt az olsun çok olsun, satın aldığı hayvan deve olsun veyâ sığır yâhut koyun ve keçi olsun hiç bir fark gözetmeksizin bir sâ hurmayı da hayvanla berâber satıcıya iâde edecektir. Bizim mezhebimiz ile Ebû Yûsuf, Mâlik, el-Leys, İbn-i Ebî Leylâ, Ebû Sevr ve hadîsçilerin fıkıhçılarının kavli budur. Sahîh hadîse uygun olan görüş budur. Bâzı arkadaşlarımıza göre o memleketin zahîresinin çoğu hangi maddeden ise ondan bir sâ verilir, bu hüküm hurmaya mahsus değildir.

Ebû Hanîfe, Irak âlimlerinden bir cemâat ve Mâlikiler'in bir kısmı ve bir garîb rivâyette Mâlik: Müşteri anılan hayvanı iâde edebilir, fakat bir sâ hurma vermesi durumu yoktur. Çünkü İslâmiyet'te asıl kâide şudur: Bir kimse başka bir adamın bir malını telef ettiği zaman o malın emsâli varsa emsâlinden ödeme yapar. Mislî kısımdan değilse yâni emsali bulunan çeşitlerden değilse, o malın değerini öder. Başka bir çeşitten ödeme yapmak genel hükümlere aykırıdır, demişlerdir (Yâni müşteri sağılan sütü telef etmiştir. Bir sâ hurma ne süttür ne de sütün değeridir.)

Cumhûr şöyle cevab vermiştir: Bir mesele hakkında sahîh bir hadîs bulununca, aklî yolla ona îtiraz edilemez. Bir sâ hurma ödeme hükmünün verilmesinin sebebi şudur: O devirde oralardaki zahîrenin çoğunu hurma teşkil ediyordu. Şer'î hüküm böylece tesis edildi. Kullanılan süt mikdarı yerine ayni miktar süt veyâ bunun değeri değil de bir sâ hurma ödeme emrinin hikmetine gelince, amaç herhangi bir nizâ ve ihtilâfa yer bırakmamak ve kesin bir sınırla tahdid etmektir. Bunun benzerleri çoktur. Örneğin: diyet 100 deve olarak tâyin ve tesbit edilmiştir. Maktûlün özellikleri diyet mikdarını değiştirmez. Ödenen bir sâ hurma, satış akdi yapıldığında hayvanın memelerinde bulunan süte bedeldir. Bundan sonra müşterinin aldığı süt zâten müşterinin hakkıdır."

Bu ve benzerî hadîslerle amel etmeyen ve müşteri ya hayvanı kabul eder ya da aynen iâde eder ve bunun yanında bir sâ hurma ödemez, diyen âlimlerin delîlleri ve cumhûr'un verdiği cevablar ayrıntılı olarak el-Fetih'te izah edilmiştir. Oraya mürâcaat edilebilir.

H a n e f î fıkıh kitablarından İ b n - i A b i d i n 'de bu mesele hakkında biraz bilgi verilip H a n e f î mezhebindeki değişik görüşler beyan edildikten sonra : Satıcı bu hiylesi ile müşteriyi aldatmıştır. Bu nedenle hayvanın değerinin farkını müşteriye ödemek zorundadır, şeklindeki T a h â v î 'nin rivâyetini tercih etmiştir. M â l i k, Ş â f i î, A h m e d ve E b û Y û s u f ise bu hadîsle amel etmişlerdir. Bir rivâyete göre E b û Y û s u f : Müşteri sütün değerini de hayvanla beraber satıcıya iâde eder, demiştir.

H a n e f î fıkıh kitablarından Fethü'l-Kadîr'in Hıyarü'l-Bey' bâbının sonunda şöyle deniliyor : El-Müctebâ'da : Müşteri satın aldığı koyunu veyâ ineği sağarsa, artık geri veremez. Musarrat olan veyâ olmayan hayvanlar arasında bu hüküm açısından bir fark yoktur. (Musarrat yukarda târif edildiği gibi müşteriyi aldatmak amacı ile sütü sağılmıyarak biriktirilen ve çok sütlü olarak gösterilmek istenen hayvana denilir.) Musarrat hayvan sütünün azlığı gerekçesi ile satıcıya iâde edilebileceğine Ş â f i î, M â l i k, A h m e d ve Z ü f e r hükmetmişlerdir. E b û Y û s u f 'tan yapılan bir rivâyet de böyledir. Müşteri musarrat hayvanı sağdıktan sonra bize göre iâde edemez. Musarrat hayvanın sütünün azlığı anlaşılınca, hayvanın değerinin farkını müşteri satıcıdan alabilir mi? e l - K e r h i 'nin rivâyetine göre alamaz. T a h â v î 'nin şerhindeki rivâyete göre bu farkı alabilir. Çünkü hayvanın sütü sağıldıktan sonra, rağbet edilen bol süt verimliliği vasfı elde edilememiştir. Satıcı, hayvanın sütünü sağmayıp hapsetmek sûretiyle müşteriyi aldattığından bu kavlin fetva için tercih edilmesinin uygunluğu söylenmiştir. Eğer satıcı gebe bir hayvanı satarken, sütünün çok olduğunu müşteriye söylerse ve hayvan doğum yaptıktan sonra satıcının dediği gibi çıkmazsa müşteri hayvanı geri verebilir. Buradaki durum da böyledir.

٢٢٤٠ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي الشَّوَارِبِ . ثنا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ . ثنا صَدَقَةُ بْنُ سَعِيدٍ الْحَنَفِيُّ . ثنا جُمَيْعُ بْنُ عُمَيْرٍ التَّيْمِيُّ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « يَا أَيُّهَا النَّاسُ ! مَنْ بَاعَ مُحَفَّلَةً فَهُوَ بِالْخِيَارِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ . فَإِنْ رَدَّهَا . رَدَّ مَعَهَا مِثْلَيْ لَبَنِهَا (أَوْ قَالَ) مِثْلَ لَبَنِهَا قَمْحًا » .

قد أخرجه أبو داود . وقال في الفتح : وفي إسناده ضعف . قال وقد قال ابن قدامة : إنه متروك الظاهر بالاتفاق .

TERCEMESİ

2240) "... Abdullah bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Ey insanlar! Muhaffele (= müşteriyi aldatmak amacıyla sütü sağılmayıp göğsünde hapsedilen) bir hayvanı satın alan bir kimse (hayvanı geri vermek husûsunda) üç güne kadar serbesttir. Müşteri onu geri verecekse onunla beraber, sağdığı sütünün iki mislini (Veyâ eldeki) bir mislini (n kıymeti kadar) buğday da versin.»"

Not: Bu hadîsi Ebû Dâvûd da rivâyet etmiştir. El-Fetih'te: Bunun senedi zayıftır ve İbn-i Kuddâme demiş ki bu hadîsin zâhiri ile amel etmek âlimlerin ittifakı ile terkedilmiştir, diye bilgi verilmiştir.

İZAHI

Notta belirtildiği gibi bu hadîs Ebû Dâvûd tarafından da rivâyet edilmiştir. Sindî bu hadîsin şerhinde: İslâmiyet'in ilk zamanlarındaki hükmün bu hadîse göre olmuş olması ve müşteri ile satıcının arasında çıkacak ihtilâfın kesilmesi için ödenecek meblâğın bir önceki hadîsle tâyin ve tahdid edilmiş olması umulur. Âlimlerin bu hadîsle amel etmemeleri de bundan dolayı olabilir. Halbuki Ebû Dâvûd bunu rivâyet etmiştir. Âlimlerin bununla amel etmemelerinin ikinci sebebi bu hadîsin senedinde bulunan zayıflıktır, demiş ve bundan sonra da nottaki durumu belirtmiştir.

Avnü'l-Mabûd'da: "Muhaffele ve Musarrat ayni mânâyı ifâde ederler. Muhaffele, toplatılan demektir. Hayvanın sütü, onun göğsünde toplatıldığı için hayvana bu isim verilmiştir.

"Sütün bir veyâ iki misli" ifâdesindeki tereddüd râvîye âittir. Yâni Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ya böyle, ya da şöyle buyurmuştur.

Bu hadîs ile bundan önceki hadîsin arasında görülen ihtilâf nasıl izah edilir? diye bir soru sorarsan ben derim ki el-Hâfız bunu şöyle cevablamıştır: Bu hadîsin senedi zayıftır. İbn-i Kuddâme demiş ki: Âlimler bu hadîsin zâhiri ile amel etmemek husûsunda ittifak etmişlerdir.

Hattâbî de: Bunun senedi tutarlı değildir, demiştir. Durum, Hattâbî'nin dediği gibidir. Allah kendisinden râzi olsun. Çünkü senedde bulunan râvî Cümey' bin Ömer hakkında İbn-i Nümeyr: O, en çok yalan söyleyenlerdendir, demiş. İbn-i Hibbân da demiş ki, O, rafızî idi hadîs uydururdu,» diye bilgi vermiştir.

٢٢٤١ – حدثنا محمد بن إسماعيل . ثنا وكيع . ثنا المسعودي عن جابر ، عن أبي الضحى ، عن مسروق ، عن عبد الله بن مسعود ؛ أنه قال : أشهد على الصادق المصدوق أبي القاسم ﷺ أنه حدثنا ، قال « بيع المحفلات خلابة . ولا تحل الخلابة لمسلم » .

في الزوائد : في إسناده جابر الجعفي ، وهو متهم .

TERCEMESİ

2241) "... Abdullah bin Mes'ûd *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Sâdık ve masdûk olan Ebü'l-Kâsım (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **üzerinde şehâdet ederim ki O, bize şöyle buyurdu :**

«**Muhaffel** (müşteriyi aldatmak için sütü sağılmayıp göğsünde biriktirilen) **hayvanları satmak bir aldatmadır ve aldatmak, hiç bir müslümana helâl değildir.**"

Not : Bunun senedinde Câbir el-Ca'fî bulunduğu ve kendisinin doğruluğunun şüpheli olduğu, Zevâid'de bildirilmiştir.

(٤٣) باب الخراج بالضمان

43 — SATIN ALINAN MALDAN ELDE EDİLEN GELİR, O MALIN HELÂK OLMASINDAN SORUMLU OLMASI NEDENİ İLE (MÜŞTERİNİN HAKKI) DIR, BÂBI

٢٢٤٢ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعلي بن محمد . ثنا وكيع عن ابن أبي ذئب عن مخلد بن خفاف بن إيماء بن رحضة الغفاري ، عن عروة بن الزبير ، عن عائشة ؛ أن رسول الله ﷺ قضى أن خراج العبد بضمانه .

TERCEMESİ

2242) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), (satın alınan) **kölenin gelirinin, kölenin helâk olmasından sorumlu olması nedeni ile** (müşterinin hakkı) **olduğuna hükmetti.**"

٢٢٤٣ – حدثنا هشام بن عمار . ثنا مسلم بن خالد الزنجي . ثنا هشام بن عروة ،

عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ أَنَّ رَجُلًا اشْتَرَى عَبْدًا فَاسْتَغَلَّهُ . ثُمَّ وَجَدَ بِهِ عَيْبًا فَرَدَّهُ . فَقَالَ :
يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنَّهُ قَدِ اسْتَغَلَّ غُلَامِي . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « الْخَرَاجُ بِالضَّمَانِ » .

TERCEMESİ

2243) "Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Bir adam bir köleyi satın aldı ve çalıştırıp ondan gelir sağladı. Sonra kölede bir kusur bulup (satıcıya) geri verdi. Bunun üzerine satıcı: Yâ Resûlallah! Adam, benim kölemi çalıştırıp ondan gelir sağladı, dedi. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Satın alınan malın geliri, onun helâk olmasından sorumlu olması nedeni ile (müşterinin hakkı)**dır.» buyurdu."**

İZAHI

Bu iki hadis Âişe (Radıyallâhü anhâ) tarafından rivâyet edilmiştir. Tirmizî, Ebû Dâvûd ve Nesâî de bu hadisi rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd'un rivâyetinde her iki metin de mevcuttur. Bâzı kelime değişikliği var ise de Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e âit metinde bir değişiklik yoktur. Tirmizi'deki rivâyet birinci hadis gibidir.

Sünenlerin hepsinde mevcut olup Resül-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e âit metin şöyledir:

«Haraç, damân iledir.» Biz bu cümle ile kasdedilen mânâyı ifâde etmek için bu kelimeleri kullanmayıp, bunların karşılığını kullanmaya çalıştık. Aşağıda biraz daha açıklayıp iyice anlaşılmasına çalışacağız.

Harâç: Satın alınan köle, câriye, hayvan, ev ve benzerî menkûl veyâ gayri menkûl bir maldan elde edilen gelir, demektir.

Damân: Bir malın helâk olmasından sorumlu olmak ve gerektiğinde bedelini ödemeyi yüklenmek, demektir. Fıkıh ıstılahında çok kullanılan bir terimdir. Zâmın olmak ve tazmin etmek, tazmînât gibi kelimeler bu kökten alınmadır. Satılan mal ile ilgili bir örnekle bunu açıklıyayım: Satılan bir mal müşteriye teslim edilmedikçe satıcının damânındadır, denilir. Yâni o mal telef olursa sorumluluk satıcıya âittir, zararı o çeker. Müşteri bunun zararına karışmaz. Kezâ; satın alınan bir mal müşteriye teslim edildikten sonra o malın damânı müşteriye âittir. Yâni mal helâk olursa müşterinin kesesinden gitmiş olur. Satıcının ilgisi yoktur. Damân kelimesini garanti kelimesi ile ifâde etmek mümkündür. Şu halde bir mal bâzen satı-

cının, bâzen de alıcının damân ve garantisi altındadır. Satın alındıktan sonra kusûr ve noksanlığı görülen bir mal satıcıya geri verilebilir. Bu takdirde, satıcı, müşterinin o maldan elde ettiği geliri isteyemez. Meselâ, hadîste anıldığı gibi adam bir köleyi satın alıp çalıştırmış ve ondan biraz kazanç elde etmiş, sonra kölenin kusurlu olduğunu anlayınca, köleyi satıcıya geri vermiştir. Fakat köleden elde ettiği geliri vermemiştir. Satıcı Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e mürâcaatla bu geliri de istemiş ise de bunun müşterinin hakkı olduğu beyân buyurulmuştur. Bu beyânde **«Haraç, damân iledir»** buyurulmuştur. Yâni kim malın helâkinden sorumlu ise, malın geliri de onun hakkıdır. Bilindiği gibi kölenin sorumluluğu müşteriye âittir. Çünkü köle onun yanındadır. Bu nedenle kölenin geliri de bu sorumluluğa karşılık olarak müşterinin hakkıdır.

«Haraç daman iledir» cümlesi **«Haraç, damanın karşılığıdır.»** şeklinde yorumlanabilir. Yâni satın alınan malın geliri o malın helâkinden sorumlu olmaya karşılık müşterinin hakkıdır.

Bu cümle **"Haraç daman sebebi ile hak edilir"** şeklinde de yorumlanabilir. Yâni, satın alınan malın geliri, o malın helâkinden sorumlu olması nedeni ile müşterinin hakkıdır.

Avnü'l-Mabûd yazarı bu hadîsin şerhinde şöyle der:

"**En-Nihâye**'de: Hadîsteki haraç'tan maksad, satın alınan köle, câriye ve mülkten elde edilen gelirdir. Bu da şöyle olur: Adam bunlar gibi bir şey satın alır ve bir süre kullanıp ondan gelir sağladıktan sonra bunun eski bir kusuruna vâkıf olur, satıcı bu kusuru gizlediği nedeni ile müşteri bunu geri verir. Satıcıya verdiği bedelini de geri alır. Müşteri bu hakka sahibtir. Malı geri verince, elde etmiş olduğu geliri satıcıya vermez. Çünkü bu gelir kendisinin hakkıdır. Sebebi de şudur: Bu mal müşterinin yanında iken helâk olsaydı zarar ve ziyan müşteriye âit olacaktı. Satıcıya âit olmayacaktı. Bu zararı çekmeye daman denilir, diye bilgi verilmiştir.

Es-Sübül'de ve **Maâlimü's-Sünen**'de de buna benzer bilgi verilmiştir.

ÂLİMLERİN BU HUSUSTAKİ GÖRÜŞLERİ

Tuhfe yazarı Şerhü's-Sünne'den naklen şöyle der:

1. E b û H a n i f e'nin arkadaşlarına göre, satın alınan bir hayvan müşterinin yanında doğum yapınca ve alınan bir ağaç, onun yanında meyva verince, artık mal kusurlu ve ayıblı olması gerekçesi ile satıcıya iâde edilemez. Müşteri bu kusur nedeni ile malda beliren değer farkını satıcıdan isteyebilir. (Meselâ: Sağlam olduğu

kanaatı ile satın alınan bir hayvan 10 bin lira fiyatla satın alınmıştır. Müşteri bu hayvanı teslim alıp bundan gelir sağlar, sütünü sağar, ondan yavru elde eder. Bir süre sonra da hayvanın eski bir kusurunun farkına varır ve bu kusurun satıcı tarafından gizlendiği kanâatına varır. Hayvanda bu kusur olunca, değeri 10 bin lira değil, ancak 8 bin lira olur. Müşteri bu hayvanı geri veremez. Fakat değer ve fiyat farkı olan 2 bin lirayı satıcıdan geri isteyebilir.)

2. Şâfiî'ye göre hüküm şöyledir: Müşteri satın aldığı hayvandan süt, yün, yavru ve benzerî gelirler elde eder. Kezâ satın aldığı ağaçlardan meyva alır, câriyeden evlâd elde eder. Sonra anılan mallarda eski kusurların bulunduğunun farkına varırsa, satın aldığı hayvanı, câriyeyi ve ağaçları satıcıya geri verip ödediği bedelleri tam olarak alabilir ve bu mallardan elde etmiş olduğu gelirler kendisinin hakkıdır. Satıcı bu gelirleri isteyemez.

3. Mâlik'e göre yavrular, anneleri ile birlikte satıcıya iâde edilir. Fakat yün, kıl ve süt gibi mahsuller geri verilmez.

(٤٤) باب عهدة الرقيق

44 — KÖLENİN UHDESİ (YÂNİ ALICISININ MUHAYYERLİĞİ VEYÂ SATICISININ ZİMMETİNDE OLDUĞU SÜRE) BÂBI

٢٢٤٤ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . ثنا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ سَعِيدٍ ، عَنْ قَتَادَةَ ، عَنِ الْحَسَنِ إِنْ شَاءَ اللهُ ، عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ؛ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « عُهْدَةُ الرَّقِيقِ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ » .

في الزوائد: في إسناد حديث سمرة، رجال إسناده ثقات. إلا أن سعيد بن أبي عروبة اختلط بأخرة. وعبدة بن سليمان روى عنه قبل . وسماع الحسن من سمرة فيه مقال .

TERCEMESİ

2244) "... Semûre bin Cündüb *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*, şöyle buyurdu, demiştir:

«(Satılan) **kölenin uhdesi** (yâni alıcısının muhayyerliği veyâ satıcısının zimmetinde olduğu süre) **üç gündür.**»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedindeki râvîler sıka zâtlardır. Ancak Said bin Ebî Arûbe'nin hâfızası son zamanlarında karışmıştı. Fakat Abede bin Süleyman kendisinden, bu hâlinden önce rivâyette bulunmuştur. Râvî el-Hasan'ın Semûre (R.A.)'den hadis işitmesi meselesi de söz götürür.

٢٢٤٥ – حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ رَافِعٍ . ثنا هُشَيْمٌ عَنْ يُونُسَ بْنِ عُبَيْدٍ ، عَنِ الْحَسَنِ ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « لَا عُهْدَةَ بَعْدَ أَرْبَعٍ » .

TERCEMESİ

2245) "... Ukbe bin Âmir *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Dört günden sonra uhde yoktur.»"

İZAHI

Semûre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Ebû Dâvûd, bu sahâbîden değil, Ukbe (Radıyallâhü anh)'den merfû olarak rivâyet etmiştir. Ahmed de buradaki ikinci hadisin bir benzerini rivâyet etmiştir. Müellifimizin rivâyet ettiği her iki hadîsin senedinde bulunan râvi el-Hasan-ı Basrî'nin Semûre'den hadîs işittiği hususu notta da belirtildiği gibi ihtilâflıdır. Onun Ukbe (Radıyallâhü anh)'den de hadîs işitmesinin sâbit olmadığı İbnü'l-Medenî ve Ebû Hâtim er-Râzî tarafından ifâde edilmiştir. Bu itibarla her iki sened de şüphelidir.

Uhde: Bu kelime Arab dilinde, sened, andlaşma, emanet şey, taahhüd, mes'uliyet, zimmet ve kusur gibi mânâlara gelir. Burada kasdedilen mânâ zimmet ve mes'uliyettir, denilebilir. Muhayyerlik mânâsına da yorumlanabilir.

«Kölenin uhdesi üç gündür» meâlindeki hadîsi Hattâbî şöyle açıklamıştır: "Yâni adam câriye veyâ köle satın alır. Satıcı bunun kusursuz olduğunu satış akdinde şart etmez. İşte böyle bir satıştan sonra üç güne kadar müşteri, bir kusur görmesi hâlinde, kusurlu köleyi veyâ câriyeyi satıcıya geri verebilir. Gördüğü kusurun eski olduğunu ispatlaması için kendisinden şâhid istenemez. Eğer üç günden sonra bir kusur görürse, bu kusurun, satıcının yanında iken de kölede veyâ câriyede bulunan eski bir kusur olduğunu şâhid ile ispatlamak zorundadır. Ebû Dâvûd'un rivâyetine göre râvî Katâde de mezkûr hadîs metnini böyle yorumlamıştır.

Mâlik bin Enes bu hadîsle amel etmiş ve: Satıcı, köleyi satarken kusursuz olduğunu şart etmemiş ise hüküm budur, de-

miştir. İbnü'l-Müseyyeb ve Zührî gibi Medîne âlimlerinin görüşü de budur.

Şâfiî ise satın alınan bir malda bir kusûrun görülmesi hâlinde satış üzerinden geçen süreye bakmaz ve şöyle der: Görülen kusur, satış târihi ile dâvâ târihi arasındaki süre içinde beliren yeni bir kusur olması muhtemel ise, kusurun satış târihinden sonra meydana geldiğini söyleyen satıcının yeminli ifâdesi mûteberdir. Şâyet görülen kusurun bu süre içinde meydana gelmiş olması mümkün olmayan eski bir kusur ise mal satıcıya geri verilir, demiştir.

Ahmed bin Hanbel de bu hadîsi zayıf görmüş ve bu konuda sâbit bir hadîs yoktur, Hasan-ı Basrî, Ukbe (Radıyallâhü anh)'den hiç bir hadîs işitmemiştir, bu hadîs şüphelidir. Çünkü Hasan-ı Basrî bir defa Ukbe'den işittiğini, başka bir defâsında Semûre'den işittiğini söylemiştir, demiştir." (Hattâbî'nin sözü burada bitti.)

El-Münzirî de: Hasan-ı Basrî'nin Ukbe bin Âmir'den hadîs işittiğinin sahîh olmadığını İbnü'l-Medînî ve Ebû Hâtim er-Râzî söylemişlerdir. Bu itibarla (2245 nolu) hadîs munkatidir. İbn-i Mâceh de bu hadîsi yine Hasan-ı Basrî aracılığı ile rivâyet etmiştir. Burada da Hasan-ı Basrî bir tarafta Ukbe bin Âmir'den, diğer tarafta Semûre'den rivâyet ettiğini söylemiştir. Hadîsin metinleri de farklıdır. Senedde muztariblik mevcuttur, demiştir.

Beyhakî de, Hasan-ı Basrî'nin Semûre'den olan rivâyetinin hıfzedilmiş durumda olmadığını söylemiştir. (Bu izah Avnü'l-Mabûd'dan naklen verilmiştir.)

(٤٥) باب من باع عيبا فليبينه

45 — KUSURLU BİR MAL SATAN KİMSE, KUSURU (MÜŞTERİYE) AÇIKLASIN, BÂBI

٢٢٤٦ – حدثنا محمد بن بشار. ثنا وهب بن جرير. ثنا أبي: سمعت يحيى بن أيوب يحدث عن يزيد بن أبي حبيب، عن عبد الرحمن بن شماسة، عن عقبة بن عامر؛ قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول «المسلم أخو المسلم. ولا يحل لمسلم باع من أخيه بيعا، فيه عيب، إلا بينه له».

T E R C E M E S İ

2246) "... Ukbe bin Âmir *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre, kendisi Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den şunu işitmiştir :

«Müslüman, müslümanın kardeşidir. Kusurlu bir malı (din) kardeşine satan hiç bir müslümana(bu satış) helâl olmaz. Meğer ki (satarken) bu kusuru ona açıklaya.»

٢٢٤٧ — حدّثنا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ الضَّحَّاكِ . ثنا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ ، عَنْ مُعَاوِيَةَ ابْنِ يَحْيَى ، عَنْ مَكْحُولٍ وَسُلَيْمَانَ بْنِ مُوسَى ، عَنْ وَاثِلَةَ بْنِ الْأَسْقَعِ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « مَنْ بَاعَ عَيْباً لَمْ يُبَيِّنْهُ ، لَمْ يَزَلْ فِي مَقْتِ اللهِ ، وَلَمْ تَزَلِ الْمَلَائِكَةُ تَلْعَنُهُ » .

في الزوائد : في إسناده بقية بن الوليد ، وهو مدلس . وشيخه ضعيف .

T E R C E M E S İ

2247) "... Vâsile bin el-Eska' *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'den işittim, buyurdular ki :**

«Kusurunu açıklamadığı bir malı satan bir kimse, dâima Allah'ın gazâbı altındadır ve melekler devamlı ona lânet ederler.»"

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde bulunan Bakiyye bin el-Velîd tedlisçidir. Şeyhi de zayıftır.

İ Z A H I

U k b e (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini **M ü s l i m , A h m e d , T a b a r â n î , H â k i m** ve **B e y h a k i** de rivâyet etmişlerdir. **V â s i l e** (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini **A h m e d** de rivâyet etmiştir. Râmuz'daki bilgiye göre **M ü s l i m** de **U k b e**'nin hadîsini rivâyet etmiştir. Ama araştırmama rağmen **M ü s l i m**'de buna rastlayamadım. Zevâid yazarının bunu almaması da Râmuz'daki bilgiyi teyid eder.

Satın alınan bir malda değerini düşürücü veyâ alım amacına uymamayı gerektiren bir kusurun bulunduğu ve bunun satıcının yanında iken bulunduğu anlaşıldığında, müşteri bu malı geri verebilir. Şu

halde müşterinin bu malı geri verebilmesi için görülen kusurun, malın değerini düşürücü olması şarttır veyâ bu mal kusuru dolayısıyla müşterinin işine ve alım amacına uymaması gerekir. Ayrıca bu kusurun müşterinin yanında meydana gelmiş bir kusur olmaması şarttır. Satın alınan binek hayvanının serkeş olup biniciye eziyet etmesi, onun değerini düşürücü bir kusurdur. Kurbanlık olarak satın alınan bir koyunun kulağının kesik olması, onun değerini düşürmemekle beraber alım amacına uymaması nedeni ile önemli bir kusur sayılır.

Satın alınan bir malda ne gibi kusurlar bulunduğu takdirde müşteri onu geri verebilir? Bunun geri verilebilmesi için ne gibi şartlar aranır? Geri vermek için ne kadarlık süre makbuldür?

Bu hususlarda dört mezhebin görüşlerini beyân etmek için birkaç sahifelik bilgi vermek gerekir. Bu nedenle istenen bilgi için fıkıh kitablarına mürâcaat etmeyi tavsiye ederim.

Kusurlu bir malı sağlam gibi satmanın haram olduğu ve malın kusurunun satış yapılırken açıklanmasının gerekliliği bu bâbtaki hadislerden de anlaşılmaktadır. Vâsile (Radıyallâhü anh)'ın hadisi de malın kusurunu açıklamadan satan kimsenin uğrayacağı kötü sonucu bildirmektedir.

Vâsile bin el-Eska (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi 530 nolu hadis bölümünde geçti.

(٤٦) باب النهى عن التفريق بين السبى

46 — (AKRABA OLAN) ESİRLERİ BİRİBİRİNDEN AYIRMANIN YASAKLIĞI BÂBI

٢٢٤٨ — حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ . قَالَا : ثنا وَكِيعٌ . ثنا سُفْيَانُ عَنْ جَابِرٍ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ ؛ قَالَ : كَانَ النَّبِيُّ ﷺ ، إِذَا أُتِيَ بِالسَّبْيِ ، أَعْطَى أَهْلَ الْبَيْتِ جَمِيعًا كَرَاهِيَةَ أَنْ يُفَرِّقَ بَيْنَهُمْ .

فى الزوائد : فى إسناده جابر الجعفى .

TERCEMESİ

2248) "... Abdullah bin Mes'ûd *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Esirler getirildiği zaman Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), ayni ev halkını biribirinden ayırmak istemediği için hepsini toplu halde (bir kişiye) verirdi."

Not : Bunun senedinde Câbir el-Cafî'nin bulunduğu, Zevâid'de belirtilmiştir.

٢٢٤٩ – حدّثنا محمّد بن يحيى . ثنا عفّان عن حمّاد . أنبأنا الحجّاج عن الحكم ، عن ميمون بن أبي شبيب ، عن عليّ ؛ قال : وهب لي رسول الله ﷺ غلامين أخوين . فبعت أحدهما . فقال « ما فعل الغلامان ؟ » قلت : بعت أحدهما . قال « ردّه » .

TERCEMESİ

2249) "... Ali (bin Ebî Tâlib) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bana, kardeş ve gencecik iki köle hibe etti. Ben bunların birisini sattım. Sonra Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«O iki gencecik ne işlediler? (Yâni halleri nasıldır?)» buyurdu.

Ben :

Bunların birisini sattım, dedim. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Onu geri al,» buyurdu."

٢٢٥٠ – حدّثنا محمّد بن عمر بن الهيّاج . ثنا عبيد الله بن موسى . أنبأنا إبراهيم ابن إسماعيل عن طليق بن عمران ، عن أبي بردة ، عن أبي موسى ؛ قال : لعن رسول الله ﷺ من فرّق بين الوالدة وولدها . وبين الأخ وبين أخيه .

TERCEMESİ

2250) "... Ebû Mûsâ (el-Eş'ârî) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) câriye ile çocuğunu ve (köle olan) iki kardeşi biribirinden ayıran kimseye lânet etmiştir."

İZAHI

Zevâid türünden olan İbn-i Mes'ûd (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Ahmed de rivâyet etmiştir. Ali (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Tirmizî ve Hâkim de rivâyet etmiştir. Ebû

M û s â (Radıyallâhü anh)'ın hadisinin Zevâid türünden olduğuna dâir bir kayıt bulunmamakla beraber Kütüb-i Sitte'nin diğerlerinde göremedim. E l - M ü n z i r î 'nin bildirdiğine göre D â r e k u t n î de rivâyet etmiştir. Câmiü's-Sağîr'de, İ b n - i M â c e h ' ten rivâyet edilmiştir. Bu itibarla Zevâid türünden olması kuvvetle muhtemeldir.

İlk hadîse göre, esir alınan âile ferdlerinin hepsinin toplu halde bir kimseye verilmesi gerekir, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) böylelerini biribirinden ayırmak istemezdi. Hadis metninin açık mânâsı ve yorumu böyledir. Câmiü's-Sağir hâşiyesinde e l - H a f n î şöyle der: Yâni esirler içinde bir kadın ile çocuğu veyâ bir erkek ile çocuğu ya da iki kardeş bulunduğu zaman Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) kadını birisine, çocuğunu da başka şahsa vermezdi. Kezâ erkeği bir şahsa, çocuğunu da başka şahsa vermezdi. Kardeşleri de ayrı ayrı kişilere vermezdi. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), üstün merhameti dolayısıyla kadınla çocuğunu ayni şahsa, erkekle çocuğunu birlikte bir kişiye ve iki kardeşi de beraberce bir adama verirdi.

A l i (Radıyallâhü anh)'ın hadisine göre esir edilen iki kardeşi biribirinden ayırmamalıdır. Bu hadîste geçen "Gulâm" kelimesi, erginlik çağma yaklaşmış erkek çocuk, oğlan çocuk, köle ve hizmetçi anlamlarına gelir. Burada hangi mânânın kasdedildiğine dâir bir kayda rastlamadım. Bunların köle olduğu açıktır. Fakat yaş durumlarının ne olduğuna dâir bir sarahat yoktur. Ancak, köle mânâsını ifâde eden "Abd" kelimesi yerine "Gulam" kelimesinin kullanılmış olması nedeniyle bunların gencecik oldukları kuvvetle muhtemeldir. Aşağıda, âlimlerin görüşleri beyân edilirken görüleceği üzere, ana ile evlâd durumundaki iki esiri biribirinden ayırmamak hükmü, evlâdın küçük yaşta olması hâline tahsis edilmektedir. Evlâd büyüdükten sonra anasından ayırmakta bir sakınca görülmemektedir. Durum bu olunca iki kardeşin de küçük yaşta olduğu ihtimâli kuvvet kazanır. Hakîkatını Allah bilir.

A l i ' nin sattığı köleyi geri alması için verilen emrin zâhirine göre yapılan satış sahîh sayılmamıştır.

E b û M û s â (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi de câriye ile çocuğunu ve köle olan kardeşleri biribirinden ayırmanın yasaklığına ve bu hareketin Allah'ın rahmetinden uzak kalmaya sebep olduğuna delâlet eder. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in lânet etmesi kişinin Allah'ın rahmetinden uzak kalması için dilekte bulunması demektir. Bunun nasıl bir tehdid olduğu açıktır.

ESİR EDİLEN ÂİLE FERDLERİNİ BİRİBİRİNDEN AYIRMANIN HÜKMÜ HAKKINDAKİ ÂLİMLERİN GÖRÜŞLERİ:

Tuhfe yazarı bu bâbtaki hadîslerin şerhinde şöyle der:

"Burada câriye ile çocuğunu ayırmadan maksat birisini satıp diğerini satmamak veyâ ikisini ayrı ayrı şahıslara satmak ya da hibe yolu ile bunları ayrı ayrı kimselere vermektir. Esir alınan baba ile çocuğu da ayni hükme tâbidir. Hattâ biribirine mahrem durumunda olan yakın akrabalar da böyledir. Yâni esir alınan âile ferdlerinden biribirine mahrem olanlar bir müslümana verildikten sonra, onun bunları dağıtıp ayrı ayrı şahıslara satması veyâ hibe etmesi ya da birisini yanında alıkoyup diğerini başkasına vermesi hükmü de aynidir, yasaktır.

Şerhü's-Sünne'de: Nene, dede ve babanın hükmü de böyledir, denilmiştir.

Şevkânî de: Bu bâbta rivâyet edilen hadîsler, câriye ile çocuğunu ve kardeşleri biribirinden ayırmanın haramlığına delâlet ederler. Câriye ile çocuğunu biribirinden ayırmanın haramlığı husûsunda icmâ bulunduğu el-Bahir'de İmam Yahyâ'dan naklen beyân edilmiştir. Bu beyâna göre, çocuk, anasına muhtaç olmayacak yaşa geldikten sonra, ayırmak câizdir. Ayırmak haram olduğuna rağmen yapılacak satış sahîh mi, yoksa geçersiz mi?

Ebû Hanîfe'ye ve bir kavlinde Şâfiî'ye göre satış akdi geçerlidir. Şâfiî'nin diğer bir kavline göre satış bâtıl ve geçersizdir.

Baba ile çocuğunu ayırmaya gelince, bâzı fıkıhçılar bunları biribirinden ayırmanın haram olmadığına hükmetmişlerdir. El-Bahir sahibi: Baba anaya kıyas edilir, demiştir.

Usûl ve furû dışında kalan yakınları biribirinden ayırmanın hükmü ise, Hanefiler'e göre bu da haramdır. Şâfiî'ye göre haram değildir. Kardeşleri ayırmanın haramlığı buradaki nasslarla sâbittir. Fakat diğer yakınları bunlara kıyaslamak tam yerinde değildir. Çünkü aralarında fark vardır. Kardeşleri veyâ ana ile çocuğu biribirinden ayırmadan doğan güçlük başkadır, diğer yakınları biribirinden ayırmanın güçlüğü bu kadar zor değildir. Şu halde diğer akrabaları bunlara kıyaslamak uygun ve yerinde değildir.

Hadislerin zâhirine göre söz konusu ayırma satış yolu ile olsun veyâ başka yolla olsun hepsinin hükmü birdir. Ancak bunları ayıran kişi istek ve irâde dışı ayırırsa bunun bir sakıncası yoktur. Me-

selâ: Esirler, gâziler arasında taksim edilirken bâzen yakın akrabaları biribirinden ayırmak mecbûriyeti hâsıl olur, diye bilgi vermiştir."

Söz konusu yakınlar kaç yaşına varınca ayırmak câiz olur?

Tuhfe yazarı bu hususta da şöyle der:

1. Ebû Hanîfe'nin arkadaşlarına göre, küçükleri, erginlik çağına varıncaya kadar ayırmak câiz değildir.

2. Şâfiî'ye göre çocuk yedi veyâ sekiz yaşa varınca ayırmak câiz olur.

3. Mâlik'e göre çocuk diş çıkarınca ayırmak câiz olur.

4. Ahmed'e göre çocuk büyüyüp erginlik çağına varsa bile ayırmak câiz olmaz.

Hanefîler; Küçük yaştaki kardeşleri ayırmak câizdir. Fakat birisi küçük, diğeri büyük yaşta iseler ayırmak câiz değildir, demişlerdir.

El-Ğays'ta beyân edildiğine göre, esir akrabalar, erginlik çağına vardıktan sonra, ayrı ayrı kişilere satış, hibe veyâ başka yollarla verilebilir ve bu hususta icmâ vardır.

Erginlik çağına varanları ayırmanın câizliği için Darekutnî ile Hâkim'in rivâyet ettikleri Ubâde bin es-Sâmit (Radıyallâhü anh)'ın şu meâldeki hadîs de delil gösterilmiştir:

"Ana ile çocuğu biribirinden tefrik edilmez. (Ayrı şahıslara satılamaz, hibe edilemez) **Bunun üzerine: Ne zamana kadar? diye soruldu. Buna cevaben buyuruldu ki: Erkek çocuk, erginlik çağına varıncaya ve kız çocuk, aybaşı âdetini görünceye kadar."**

47 — KÖLE SATIN ALMA BÂBI

٢٢٥١ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا عَبَّادُ بْنُ لَيْثٍ ، صَاحِبُ الْكَرَابِيسِيِّ . ثنا عَبْدُ الْمَجِيدِ بْنُ وَهْبٍ ؛ قَالَ : قَالَ لِي الْعَدَّاءُ بْنُ خَالِدِ بْنِ هَوْذَةَ : أَلاَ نُقْرِئُكَ كِتَابًا كَتَبَهُ لِي رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ ؟ قَالَ، قُلْتُ : بَلَى . فَأَخْرَجَ لِي كِتَابًا . فَإِذَا فِيهِ «هٰذَا مَا اشْتَرَى الْعَدَّاءُ بْنُ خَالِدِ بْنِ هَوْذَةَ مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ . اشْتَرَى مِنْهُ عَبْدًا أَوْ أَمَةً . لاَ دَاءَ وَلاَ غَائِلَةَ وَلاَ خِبْثَةَ . بَيْعَ الْمُسْلِمِ لِلْمُسْلِمِ » .

TERCEMESİ

2251) "... Abdülmecîd bin Vehb *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir: **El-Addâ' bin Hâlid bin Hevze** (Radıyallâhü anh) **bana dedi ki: Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in benim için yazdığı** (yazdırdığı) **bir yazıyı sana okutmayalım mı? Abdülmecid demiştir ki: Ben: Okutunuz, dedim. Bunun üzerine el-Addâ' bana bir yazı çıkardı. Baktım ki yazıda şu ifâde vardır:**

Bu, el-Addâ' bin Hâlid bin Hevze'nin, Allah'ın Resûlü Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'den satın aldığı mal**(ın satışına âit yazı)**dır. El-Addâ', O'ndan bir köle veyâ bir câriye satın aldı.** (Bu satış) **müslümanın müslümana satışıdır.** (Satılan malda) **hiçbir hastalık yok, hiçbir aldatma yok ve hiçbir huysuzluk yoktur."**

İZAHI

Bu hadîsi T i r m i z î ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir. T i r m i z î bunu 'Bey' kitâbının "Kitâbetü'ş-Şurût" bâbında rivâyet etmiştir.

Hadîste geçen bâzı kelimeleri açıklıyalım:

Tuhfe yazarı bu hadîsin şerhinde şöyle der:

Hadîsteki «Dâ'» kelimesinden maksadın içhastalık olduğunu e l - M u t a r r i z söylemiştir. Onun dediğine göre bu içhastalığın belirtisi görülsün veyâ görülmesin fark etmez. İ b n ü ' l - M ü n î r de: Bu kelimeden maksat satıcının gizlediği bir hastalıktır. Yâni satıcı satılık köle veyâ câriyenin herhangi bir hastalığını gizlememiştir. Çünkü kölede bir hastalık bulunup da satıcı bu hastalığı müşteriye açıkladıktan sonra yapılan satış, yine bir müslümanın bir müslümana yapacağı bir satış durumundadır. Şu halde hiç bir hastalık yoktur, derken, bilinen bir hastalığın olmayışı ifâde edilmek istenmiş olur, demiştir.

Ğâile: Bu kelime aldatma ve hiyle mânâsında kullanılmıştır. Bir kavle göre bundan maksad, kölenin efendisinden kaçma huyu ve alışkanlığıdır.

Hıbse ve **Hubse:** Kötü huylar, demektir. Bâzıları bununla haramları işlemek mânâsının kasdedildiğini söylemişlerdir.

Bâzıları da şöyle demişlerdir: Dâ' kelimesi ile beden hastalığı, Hubse veyâ Hıbse ile huy hastalığı ve Ğâile de satıcının satılık maldaki kusuru açıklamaması ve susmasıdır, demişlerdir.

Râvi, e l - A d d â ' (Radıyallâhü anh) sahâbîdir. Hadîsleri azdır. H u n e y n savaşından sonra müslüman olmuştur. (Tuhfe'den yapılan nakil bitti.)

E l - A d d â ' (Radıyallâhü anh)'ın "Köle veyâ câriye" ifâdesindeki tereddüd râvîlerden A b b â d b i n L e y s ' e âittir.

HADÎSLERDEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER

1. Yapılan satışları yazı ile tevsik etmek müstahabtır.
2. Büyükler, yanlarında bulunan dinî bilgileri müslümanlara aktarmalıdır.
3. Satıcı bir mal satarken mal kusursuz ise bu durumu belirtmelidir ve kusuru varsa bunu gizlememelidir.
4. Müslümanlara yakışır alış verişler böyle olmalıdır.
5. Köle ve câriyeyi satmak ve satın almak meşrûdur.

٢٢٥٢ – حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ سَعِيدٍ . ثنا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ، عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ، عَنْ عَمْرِو ابْنِ شُعَيْبٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِذَا اشْتَرَى أَحَدُكُمُ الْجَارِيَةَ فَلْيَقُلْ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَهَا وَخَيْرَ مَا جَبَلْتَهَا عَلَيْهِ . وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا جَبَلْتَهَا عَلَيْهِ . وَلْيَدْعُ بِالْبَرَكَةِ . وَإِذَا اشْتَرَى أَحَدُكُمْ بَعِيرًا فَلْيَأْخُذْ بِذِرْوَةِ سَنَامِهِ وَلْيَدْعُ بِالْبَرَكَةِ وَلْيَقُلْ مِثْلَ ذَلِكَ ».

TERCEMESİ

2252) "... Amr bin Şuayb'ın dedesi (Abdullah bin Amr) *(Radıyallâhü anhüm)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Biriniz câriye satın aldığı zaman: Allahım! Ben bunun hayrını ve bunda yarattığın (huyların ve vasıflar)ın hayırlısını şüphesiz senden diliyorum. Bunun şerrinden ve bunda yarattığın (huylarla vasıflar)ın şerrinden de şüphesiz sana sığınırım, desin ve mübârek olması için duâ etsin. Biriniz bir deve satın aldığı zaman da hörgücünün en yüksek yerinden tutup mübârek olması için duâ etsin ve bu duâyı söylesin.»"

İ Z A H I

Bu hadisi Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd "Nikâh" bölümünde rivâyet etmiştir. Oradaki rivâyette bir adam bir kadınla evlendiği veyâ (köle - câriyeden) bir hizmetçi satın aldığı veyâ bir deve satın aldığı zaman bu duâyı okuması emredilmektedir. Müellifimiz de nikâh bölümünde bunun bir benzerini yine İbn-i Amr (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmiştir. (No: 1918)

Netice: Bir adam bir kadınla evlendiği, bir hayvan satın aldığı veyâ bir köle ya da bir câriye satın aldığı zaman bu duâyı okuması ve bunun berekete vesile olması için duâ etmesi müstahab'dır.

(٤٨) باب الصرف وما لايجوز متفاضلا يدًا بيد

48 — SARF (ALTINI ALTINLA, GÜMÜŞÜ GÜMÜŞLE DEĞİŞTİRMEK) VE BİRİSİ DİĞERİNDEN MİKDARCA FAZLA İKEN, PEŞİN DE OLSA MÜBADELESİ CÂİZ OLMAYAN MALLAR BÂBI

٢٢٥٣ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، وَهِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ ، وَنَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ . قَالُوا : ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ مَالِكِ ابْنِ أَوْسِ بْنِ الْحَدَثَانِ النَّصْرِيِّ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ يَقُولُ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ رِبًا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ . وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ رِبًا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ رِبًا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ . وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ رِبًا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ » .

T E R C E M E S İ

2253) "... Ömer bin el-Hattâb *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«(Tartı bakımından eşit de olsalar) **altını altınla** (satmak) **fâizdir. Meğer ki** (taraflardan birisi diğerine;) **Al bunu,** (diyerek elindeki **altına** peşin vere) ve (diğeri de ona :) **Al bunu,** (deyip elindeki altını peşin vere). (Ölçü bakımından eşit de olsalar) **buğdayı buğdayla** (satmak) **da fâizdir. Meğer ki** (taraflardan birisi diğerine :)

Al bunu, (deyip yanındaki buğdayı peşin vere) ve (diğeri de ona :) **Al bunu,** (deyip yanındaki buğdayı peşin vere). **Arpayı arpa ile** (mikdarları ayni de olsa satmak) **de fâizdir. Meğer ki** (taraflardan birisi diğerine :) **Al bunu,** (diyerek yanındaki arpayı peşin vere) ve (diğeri de buna :) **Al bunu** (diyerek yanındaki arpayı peşin vere). **Hurmayı** (ayni miktar da olsa) **hurma ile** (satmak) **da fâizdir. Meğer ki** (taraflardan birisi diğerine :) **Al bunu,** (deyip yanındaki hurmayı peşin vere) ve (diğeri de ona) **Al bunu,** (deyip yanındaki hurmayı peşin vere).»"

٢٢٥٤ — حدّثنا حُمَيْدُ بْنُ مَسْعَدَةَ . ثنا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ . ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدِ ابْنِ خِدَاشٍ . ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عُلَيَّةَ؛ قَالَا : ثنا سَلَمَةُ بْنُ عَلْقَمَةَ التَّمِيمِيُّ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ سِيرِينَ؛ أَنَّ مُسْلِمَ بْنَ يَسَارٍ وَعَبْدَ اللهِ بْنَ عُبَيْدٍ حَدَّثَاهُ قَالَا : جَمَعَ الْمَنْزِلُ بَيْنَ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ وَمُعَاوِيَةَ. إِمَّا فِي كَنِيسَةٍ وَإِمَّا فِي بِيعَةٍ. فَحَدَّثَهُمْ عُبَادَةُ بْنُ الصَّامِتِ فَقَالَ: نَهَانَا رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ بَيْعِ الْوَرِقِ بِالْوَرِقِ، وَالذَّهَبِ بِالذَّهَبِ، وَالْبُرِّ بِالْبُرِّ، وَالشَّعِيرِ بِالشَّعِيرِ، وَالتَّمْرِ بِالتَّمْرِ (قَالَ أَحَدُهُمَا : وَالْمِلْحِ بِالْمِلْحِ. وَلَمْ يَقُلْهُ الْآخَرُ) وَأَمَرَنَا أَنْ نَبِيعَ الْبُرَّ بِالشَّعِيرِ، وَالشَّعِيرَ بِالْبُرِّ يَدًا بِيَدٍ، كَيْفَ شِئْنَا.

TERCEMESİ

2254) "... Müslim bin Yesâr ve Abdullah bin Ubeyd'den; Şöyle demiştir :

Ubâde bin es-Sâmıt ile Muâviye (Radıyallâhü anhüm) **(bir gün) bir kilisede veyâ bir havrada bir araya geldiler ve Ubâde bin es-Sâmıt, onlara** (orada bulunan müslümanlara) **şu hadîsi nakletti :**

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bizi gümüşü gümüşle, altını altınla, buğdayı buğdayla, arpayı arpayla ve hurmayı hurmayla** (Müslim ile Abdullah'dan birisi demiştir ki : Ve tuzu tuz ile, — diğeri bunu söylememiş —) **satmaktan nehiy etti.** (Meğer ki biribiri ile satılmak istenen bu iki şey biribirine eşit olup ikisi de peşin ola.), **Buğdayı arpa ile ve arpayı buğday ile elden ele** (yâni ikisi de peşin olmak kaydı ile) **dilediğimiz gibi** (yâni mikdarları eşit olmasa bile) **satmamıza izin verdi."**

İ Z A H I

Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Kütüb-i Sitte'nin hepsinde rivâyet edilmiştir. U b â d e (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini B u - h â r î'den başka Kütüb-i Sitte yazarlarının hepsi rivâyet etmişlerdir. U b â d e'nin hadîs metninde bâzı rivâyetlerde fazlalık, yâni ilâve, bir kısmında da kısalık vardır. N e s â î'nin rivâyeti buradaki rivâyete daha yakındır. Ancak buradaki metinde bulunmayan ve tercemede parantez içinde ifâde edilen parça N e s â î'deki rivâyette mevcuttur. Bu parça önemlidir ve şöyledir:

إِلاَّ مِثْلاً بِـمِثْلٍ يَدًا بِيَدٍ Yâni biribiri ile değiştirilecek gümüşler, altınlar, buğdaylar, arpalar, hurmalar ve tuzlar mikdarca eşit ve peşin olacak olursa ayni cinsin mübâdelesi yasak değildir. Bu istisna olmazsa, değiştirilmek istenen iki parça gümüşün ağırlığı ayni de olsa ve ikisi de peşin bile olsa satışının ve mübâdelesinin yasak olması gerekir. Anılan diğer maddeler de böyledir. Halbuki diğer rivâyetlerde ve benzerî sahîh hadîslerde belirtildiği gibi peşin ve eşit olmak kaydı ile gümüş gümüş ile, altın altınla, buğday buğdayla, arpa arpa ile, hurma hurma ile ve tuzu tuz ile satılabilir.

Bâzı rivâyetlerde şu ilâve vardır: فَمَنْ زَادَ أَوِازْدَادَ فَقَدْ أَرْبَى = «Kim fazla verirse veyâ fazla isterse fâizcilik etmiş olur.»

U b â d e (Radıyallâhü anh)'ın hadîs metnindeki uzunluk ve kısalık ile bâzı rivâyetlerdeki ilâveleri anlatmak bir hayli yer alır. Bu kadarla yetinmeyi uygun buldum.

Şimdi bu iki hadîsin mânâ ve hükümlerini anlatmaya çalışalım:

Bu bâbın başlığında bulunan "Sarf" kelimesinin lügat mânâsı nakletmek ve reddetmektir. Istılahta alım satımda alınan ve verilen şeylerin ikisinin de altın ve gümüşten olmak üzere yapılan satıştır. Başka bir deyimle parayı parayla satmaktır. Fâiz hakkında gelen hadîslerde kullanılan bu kelime altını gümüşle, gümüşü altınla, altını altınla, gümüşü gümüşle satma mânâlarında kullanılmaktadır.

N e v e v î: Âlimler: Altın altınla veyâ gümüş gümüşle satıldığı zaman buna Mürâtala denilir ve altın gümüşle veyâ gümüş altınla satıldığı zaman buna Sarf denilir, demişlerdir, der.

Birinci hadîste geçen "Hâe" kelimesi ile ilgili olarak N e v e v î şöyle der: "Bu kelime iki şekilde gelir: «Hâ» ve «Hâe». Meşhûr olan ikinci şekildir. Bunun aslı «Hâke»dir. Mânâsı da: Al bunu. Taraflardan birisi böyle söyleyerek elindeki malı diğerine verir. Diğeri de

«Hâe = bunu al» demek sûretiyle elindekini muhâtabına verir. Hulâsa bunun mânâsı satıcı ile alıcının mübâyaa ettikleri malları peşin ve karşılıklı biribirine teslim ve tesellüm etmeleridir.

Ribâ: Bu kelimenin lügat mânâsı: Bir şeyin artması ve fazlalık, demektir. Şer-i Şerîf'te ise fâiz, demektir. Fâiz karşılıksız bir fazlalık olduğu için ona ribâ ismi verilmiştir. Ribâyı şöyle târif edenler vardır: Akid yapan taraflardan birisine, bir mal karşılığı olmaksızın verilmesi şart koşulan fazlalıktır. Cinsi ve mikdarı ayni olan iki mal biribiri ile değiştirilirken taraflardan birisinde fazla bir şey verilmesi ribâ sayılır. Şu halde yüz lirayı yüz on lira ile değiştirmek, yüz lirayı ödünç verip vâdesi geldiğinde yüz beş lira almak, 5 gram altını peşin veyâ vâdeli 6 gram altınla değiştirmek ve 5 gram gümüşü peşin veyâ vâdeli 6 gram gümüş ile değiştirmek ribâdır. Buğday, arpa, hurma ve tuz da böyledir.

Tefecilik de ribânın bir çeşitidir. Câhiliyet devrinde özellikle tefecilik yaygın idi. Ödünç verilen para için bir fâiz tahakkuk ettirilirdi. Vâdesi geldiğinde, ödenen borçla birlikte fâizi de ödenirdi. Şâyet borçlu borcunu ödeme imkânı bulamazsa, alacaklı ile anlaşmaya oturur ve borcun vâdesi uzatılır, ama buna göre asıl borç mikdarına eski ve yeni fâizler eklenirdi, böylece ödünç verilen paranın bâzan bir katı veyâ daha fazla mikdarda fâizi alınırdı. Borç ödeme vâdesi bir kaç defa uzatılınca eklenen fâizler ve artırılan fâiz oram yüzünden borçlu çok ağır yükler altına girerdi. İslâmiyet gerek tefeciliği ve gerekse fâizciliği her çeşiti ile yasakladı. Yâni fâiz oranı düşük olsun veyâ olmasın hepsi yasaktır.

Fâizin haramlığı Kitâb, Sünnet ve İcmâ ile sâbittir. Fâizciliğin nasıl bir haram olduğunu 58. bâbta gelecek 2273 - 2279 nolu hadîsler bölümünde inşâallah anlatacağım ve konuya âit âyetlerden de bir ikisinin meâlini vereceğim. Bu itibarla şimdi yukardaki hadîslerin mânâsım açıklayalım ve hükümlerini anlatalım.

N e v e v î Ribâ bâbının hadîslerinin şerhinde özetle şöyle der: "Âlimler fâizin haramlığı üzerinde ittifak etmişlerdir. Fâizin hangi malların mübâdelesinde vukû bulduğu ve hangi malların değiştirilmesinde fâizin bulunmadığı husûsunda görülen farklı görüşler ise teferruâta âittir.

Fâizin haramlığına dâir hadîsler çoktur ve meşhur nevindendir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu hadîslerde altın, gümüş, buğday, arpa, hurma ve tuzda fâizin bulunduğunu açıkça belirtmiştir. Z â h i r i y e mezhebi mensubları kıyas delilini kabul

etmedikleri için bu altı maddenin dışında kalan mallarda fâizin bulunmadığını söylemişler ise de, bu mezhebten olmayan bütün âlimler, bu altı maddenin anlamını taşıyan diğer mallarda da fâizin bulunduğuna hükmetmişlerdir. Âlimler: Bu altı maddede fâizin haram kılınmasının sebebi vardır, bu sebebe İllet ismi verilir, derler. Sözü edilen illetin tesbiti husûsunda âlimler ihtilâf etmişlerdir. Şöyle ki:

1. Ebû Hanîfe: Altın ve gümüşün fâizinin haramlığına âit illet bu iki maddenin alım ve satımının tartılmak sûretiyle yapılmasıdır. Diğer dört maddenin fâizinin haramlığına illet ise bu maddelerin alım ve satımlarının ölçekle yapılmasıdır. Bu itibarla tartılmak sûretiyle satılan demir, bakır ve diğer malların hükmü altın ve gümüş hükmü gibidir. Kezâ ölçülerek satılan kireç, alçı ve çöven gibi, yiyecek maddelerinden olmayan mallar dâhil hepsinde fâiz hükmü mevcuttur, demiştir. Yâni ayni cins maddenin bir mikdarı onun bir mikdarı ile satılırken mikdarların eşit olması ve ikisinin peşin olması şarttır. Birisi diğerinden mikdarca fazla olursa veyâ birisi hazır, diğeri veresiye olursa fâiz olur.)

2. Şâfiî: Altın ve gümüşün fâizin haramlığına âit illet bunların satın alınan mallara bedel olarak verilmesidir. Yâni para ve nakid nevînden olması veyâ bunun gibi kullanılmasıdır. Yâni sikkeli olsun sikkesiz olsun mübâdelelerde mal karşılığı ödenen cinslerdir. Altın ve gümüş tartı ile verilir. Tartı ile verilen diğer mallar altın ve gümüş gibi mübâdelelerde mal karşılığında para gibi kullanılmadığı için bunlarda fâiz yoktur.

Diğer dört madde, yâni buğday, arpa, hurma ve tuz ise bunların fâizinin haramlığına âit illet, bunların yiyecek maddeleri olmasıdır. Yiyecek maddesi olmak bakımından bu dört maddeye benzeyen bütün yiyecek maddeleri bu hükme tâbidir, demiştir.

(Şu halde ölçülerek alım satımı yapılan bütün yiyecek maddeleri buğday, arpa, hurma ve tuz gibidir. Yâni bir yiyecek maddesi ayni cins yiyecek maddesi ile satılmak istendiğinde bunların ayni mikdarda olması ve ikisinin de peşin verilmesi gerekir. Aksi takdirde fâiz olur. Yiyecek maddesinden olmayıp ölçülmek sûreti ile alım satımı yapılan mallar ise buğday ve benzeri malları gibi değildir. Yâni mübâdelede eşitlik ve peşinlik şartı aranmaz. Örneğin kireç, ölçülmek sûretiyle satılan bir maddedir. Bir ton kireç, birbuçuk ton kireçle peşin veyâ veresiye satılabilir. Bunda fâiz yoktur. Tartılmak sûretiyle satımı alımı yapılan mallar da gümüş ve altın hükmünde değildir. Örneğin demir tartı ile satılan bir maldır. Bir ton demir birbu-

çuk ton demirle peşin veyâ birisi veresiye olmak üzere satılabilir. Şunu da kaydedelim: Hangi malların ölçülmek ve hangilerinin tartılmak sûreti ile satıldığını tesbit etmek için fıkıh kitablarına mürâcaat etmek gerekir.)

3. M â l i k, altın ve gümüş hakkında Ş â f i î gibi hüküm vermiştir. (Yâni mevzuat — tartılanlar —dan olan mallar altın ve gümüş hükmünde değildir.) Diğer maddeler, yâni buğday, arpa, hurma ve tuza gelince, bunların fâizinin haramlığının illeti, bunların zahîre nevinden olması ve azık olmaya elverişliliğidir, diyen M â l i k kuru üzümü de hurmaya kıyaslamıştır.

4. S a î d b i n e l - M ü s e y y e b, kadîm kavlinde Ş â f i î ve A h m e d: Bu dört maddedeki illet bunların yiyecek maddeleri oluşu ve tartılmak veyâ ölçülmek sûretiyle satılmalarıdır. Bir malın fâiz hükmüne tâbi olması için yiyecek maddelerinden olması veyâ tartılan ya da ölçülen cinslerden olması gerekir, demişlerdir. Buna göre ölçülmek veyâ tartılmak sûretiyle değil de sayılarak satılan kavun, ayva ve benzerî yiyecek maddeleri fâiz hükmüne girmez.

N e v e v î malların fâiz hükmüne tâbi tutulmasının illetine âit âlimlerin görüşlerini yukarda anlatıldığı gibi beyân ettikten sonra anılan mallarla ilgili olup âlimlerin ittifakla verdikleri bâzı hükümleri beyân etmektedir. Bu hükümleri beyân etmeden önce verilecek beyânda sık sık geçecek **Rebevî** kelimesini açıklıyayım ki bu kelime kullanılırken bununla neyin kasdedildiği anlaşılsın. **Rebevî: Ribâya** yâni fâize tâbi mal demektir. Meselâ: Altın, gümüş, buğday, arpa, hurma ve tuz birer rebevi maldır.

N e v e v î şöyle der:

"Âlimler aşağıdaki hükümler üzerinde ittifak etmişlerdir:

1. Rebevî bir malı, ribâ illeti başka olan bir rebevî mal ile her şekilde satılabilir. Yâni mübâdele edilecek malların ikisinin hazır ve peşin olması şart değildir. Kezâ iki malın tartı veyâ ölçü bakımından eşit olması da şart değildir. (Bunu bir iki misal ile açıklayalım: Meselâ altın ve gümüşün illeti yukarda anlatıldığı gibi, tartılarak satılmasıdır veyâ alım satımlarda para gibi mal bedeli olarak kullanılmasıdır. Buğday ve arpanın illeti ise ölçülerek satılması veyâ yiyecek maddeleri olması ya da zahîre olarak kullanılmasıdır. Şu halde altın ile gümüşün illeti başka şey, buğday ile arpanın illeti başka şeydir. Bu itibarla altın, buğday veyâ arpa ile satılabilir. Gümüş de buğday veyâ arpa ile satılabilir. Kezâ buğday veyâ arpa, altın veyâ

gümüş ile satılabilir. Satılan ile alınan bu şeylerin ikisinin hazır ve peşin olması veyâ mikdarların eşit olması şart değildir. 10 gram altın beş ölçek buğdayla satılabilir ve buğday peşin verilip altının veresiye olması veyâ bunun tersi olabilir. Kezâ meselâ: 10 gram gümüş 10 ölçek arpa ile satılabilir, gümüşün veresiye veyâ arpanın 4 ay sonra verilmek üzere satış akdi yapılabilir.)

2. Rebevî bir mal ayni nevîden bir mal ile satılırken (meselâ buğday buğday ile satılırken veyâ altın altın ile satılırken) satılanın da alınanın da peşin olması şarttır. Bunlardan birisinin veresiye olması câiz değildir ve fâizdir. Kezâ ikisi peşin de olsa birisinin diğerinden fazla olması câiz değildir ve fâizdir. (Meselâ altın altınla satılmak istenirken satılan altın ile alınan altının ayni ağırlıkta olması ve ikisinin de hazır ve peşin olması şarttır. Birisi veresiye olsa veyâ birisi diğerinden ağır ise fâizdir. Kezâ: Buğday buğday ile satılırken satılan buğday ile alınan buğdayın ikisinin de hazır ve peşin olması ve ölçek birimi ile ayni mikdarda olmaları gerekir. Birisi veresiye veyâ fazla ise fâizdir.)

3. Bir mal ayni cinsten bir mal ile satılırken (meselâ buğday buğday ile veyâ altın altın ile satılırken) veyâ bir mal, fâiz illetin de ortak olduğu benzerî bir mal ile satılırken (meselâ altın gümüş ile satılırken veyâ buğday arpa ile satılırken) satış akdinden sonra taraflar henüz biribirinden ayrılmamış iken satılan ve alınan malların teslim ve tesellümünün yapılması şarttır. Teslim ve tesellümün sonraya bırakılması câiz değil ve fâizdir.

4. Fâiz illetinde ortak olan iki cins malın mübâdelesi yapılırken (meselâ buğday arpa ile satılırken veyâ altın gümüş ile satılırken) satılan ve alınan malların ikisinin de peşin olması şartı ile mikdarlarının eşit olması şart değildir. Birisi diğerinden fazla olabilir. (Meselâ 10 gram altın 50 gram gümüşle satılabilir. Ancak ikisinin de hazır ve peşin olması şarttır. Kezâ bir ölçek buğday iki ölçek arpa ile satılabilir. Ancak ikisinin de peşin olması gerekir. Birisinin veresiye olması hâlinde fâiz sayılır.)

Yukarda anlatılan hükümler husûsunda âlimler arasında bir ihtilâf yoktur.

Hadîste anılan altın ve gümüşle ilgili olarak âlimler: Bu hüküm altın ve gümüşün her çeşidine şümullüdür. Yâni altın ve gümüş külçe hâlinde olsun, sikkeli olsun, ayarı tam olsun, düşük veyâ farklı

olsun, ziynet eşyası biçiminde olsun, olmasın, tam veyâ kırık parça hâlinde olsun, hüküm aynidir, demişlerdir." N e v e v î ' nin sözü bitti. (19)

YUKARDAKİ İKİ HADİSTEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER

Yukarda N e v e v î ' den naklen verilen beyânlarda, bu hadîslerden çıkarılan hükümler de geçmiştir. Ama bu hadîslerden çıkarıldığı belirtilmediği için özlü olarak buna değinmeyi uygun buldum.

1. Mikdarları eşit olsa bile altını altınla, gümüşü gümüşle, buğdayı buğdayla, arpayı arpayla, hurmayı hurmayla ve tuzu tuzla satmak, satın almak haramdır ve fâizdir. Ancak satılan ve satın alınan mikdarlar eşit olup satış akdi yapılırken taraflarca teslim ve tesellümü yapılırsa haram değil ve fâiz sayılmaz.

2. Mikdarları eşit olsun veyâ olmasın, satış akdi yapılırken teslim ve tesellümü derhal yapmak kayıd ve şartı ile buğdayı arpa ile, arpayı buğdayla satmak veyâ satın almak câizdir.

U b â d e (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin bâzı rivâyetlerinde açıkça belirtildiği gibi, 2. maddede yazılı hüküm buğday ve arpaya mahsus değildir. Rebevî olan diğer mallarda da hüküm aynidir. Yâni cinsleri muhtelif iki mal, satış akdi esnasında teslim ve tesellüm edilmek kaydı ile mübâdele edilebilir. Bu iki malın mikdarca eşit olması şart değildir. U b â d e (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinde bulunup da buradaki rivâyette bulunmayan ilâve şöyledir:

فَإِذَا اخْتَلَفَتْ هٰذِهِ الْأَصْنَافُ فَبِيعُوهُ كَيْفَ شِئْتُمْ إِذَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ

«(Biribiriyle mübâdele edilmek istenen) bu mallar muhtelif olunca (yâni ayni cinsten olmayınca) elden ele olduğu zaman (yâni ikisi de peşin verildiği zaman) dilediğiniz gibi (yâni mikdarları eşit veyâ birisi diğerinden fazla olduğu halde) satabilirsiniz.»

H a t t â b î : Hülâsa rebevî bir mal ayni cins mal ile satılırsa mübâdele edilecek mikdarların eşit olması şarttır. İkisi peşin de olsa birisinin diğerinden fazla olması câiz değildir, fâiz sayılır. Rebevî iki ayrı cinsten olan iki mal biribiri ile değiştirilmek istendiğinde iki-

---

(19) Parantez içindeki ifadeler mütercime âit olup açıklamak için ilâve edilmiştir.

si de peşin verilirse birisinin diğerinden mikdarca fazla olması câizdir, demiştir.

Ribâ illetinde ortak olan iki mal, meselâ altın ile gümüş veyâ buğday ile arpa biribiriyle satılmak istendiğinde birisinin veresiye olmasının câiz olmadığı, fakat ikisi de peşin verildiği takdirde mikdarları eşit olmasa bile satışın sahîh ve fâizsiz olduğunu yukarda N e v e v î ' den naklen beyân etmiştim.

٢٢٥٥ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا يعلى بن عبيد. ثنا فضيل بن غزوان عن ابن أبي نعم، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ قال «الفضة بالفضة والذهب بالذهب والشعير بالشعير والحنطة بالحنطة، مثلا بمثل».

TERCEMESİ

2255) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«**Mikdarca eşit** (ve elden ele peşin verilmek üzere) **gümüşü gümüşle, altını altınla, arpayı arpayla ve buğdayı buğdayla** (satabilirsiniz.)»"

٢٢٥٦ — حدثنا أبو كريب. ثنا عبدة بن سليمان، عن محمد بن عمرو، عن أبي سلمة، عن أبي سعيد؛ قال: كان النبي ﷺ يرزقنا تمرا من تمر الجمع. فنستبدل به تمرا هو أطيب منه ونزيد في السعر. فقال رسول الله ﷺ «لا يصلح صاع تمر بصاعين، ولا درهم بدرهمين. والدرهم بالدرهم، والدينار بالدينار. ولا فضل بينهما إلا وزنا».

TERCEMESİ

2256) "... Ebû Saîd(-i Hudrî) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **biz** (mücâhidler)e (hazînedeki) **karışık hurmalardan** (tayin) **verirdi. Biz de bunu iyi kaliteli hurma ile değiştirirdik ve iyi hurmanın değer farkına karşılık olmak üzere aldığımız mikdardan fazla mikdarda hurma verirdik.** (Bunun iki sâını bir sâ hurmaya satardık). **Bunun üzerine Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«**İki sâ** (hurmayı) **bir sâ hurmaya ve iki dirhem** (gümüşü) **bir dirhem** (gümüş)e **satmak olmaz.** (İkisi de peşin ve tartıca eşit olmak

kaydı ile) dirhem, dirhemle dinar da dinarla (satılabilir) **iki dirhem arasında** ve **iki dinar arasında** (satışı bozucu) **fazlalık ancak tartı bakımından olan** (fazlalık)**dır.»"**

İZAHI

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Müslim ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Oralardaki metin daha uzundur. Yukarda terceme ederken parantez içinde ifâde ettiğim «Elden ele» sözünün mânâsını veren; يدا بيد kelimeleri oralardaki rivâyetten alınmadır. Bu kayıt gereklidir. Çünkü bu hadîste anılan maddelerden herhangi birisi ayni cinsten ayni mikdar ile satılırken satılan ve alınan mikdarların ikisinin de peşin verilmesi gereklidir. Aksi takdirde fâize girer.

Ebû Saîd (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Buhârî, Müslim ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir.

Bu hadîste geçen "Cemı" kelimesi muhtelif nevîlerden toplanan karışık hurma yığınına denilir. Bir kavle göre hangi nevîden olduğu bilinmeyen ve belirli bir ismi olmayan her renk hurmaya denilir. Bilindiği gibi iyi kaliteli hurma çeşitlerinin özel isimleri vardır. İsimsiz veyâ karışık olan hurmalara rağbet edilmez, makbul ve iyi sayılmaz. Sadakalardan toplanmış hazîne hurmaları gâyet tabii karışık olurdu. İçinde iyisi de kötüsü de bulunurdu. Mücâhidlerin tâyinleri hazîne hurmalarından verilirdi. Onlar da bunun iki sâını bir sâ iyi hurmaya satarlardı. Durum Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e intikal edince böyle yapmanın câiz olmadığı bildirilerek: **«İki sâ hurmayı bir sâ hurmaya ve iki dirhemi bir dirheme satmak olmaz»** buyurulmuştur. Yukarda belirttiğimiz gibi rebevî fâizsal bir mal ayni cinsten bir mal ile satılırken ikisinin peşin verilmesi ve mikdarca eşit olması gerekir. İki maldan birisi veresiye olursa fâiz sayılır. Kezâ bir mal diğerinden fazla olursa yine fâiz olur. Şu halde iyi kaliteli olsun, âdî cinsten olsun biribiriyle satılacak ve mübâdele edilecek hurmaların hacım ölçüsü bakımından eşit ve ayni mikdarda olması şarttır. Aksi takdirde fâiz olur. Buğday, arpa, tuz ve fâizsel olan diğer maddeler de hurma gibidir.

Dirhem ve dinar da böyledir. Dirhem gümüş mânâsında, dinar da altın mânâsında kullanılmıştır. Çünkü hüküm umumîdir. Aslın-

da dirhem sikkeli gümüş para, dinar da sikkeli altın para anlamlarında kullanılır. Fakat fâiz hükmü bakımından sikkeli, sikkesiz, ayarı tam olan, olmayan altın ve gümüşün hükmü aynidir. Bu bakımdan genel mânâya almak daha uygundur. Hulâsa bir dirhem gümüş ancak bir dirhem gümüşle satılabilir. Bir dirhemi iki dirheme satmak veyâ iki dirhemi bir dirheme satmak fâizdir. Yukarda belirttiğim gibi bir dirhemin bir dirhemle satılabilmesi için ikisinin de peşin olması ve tartı bakımından eşit olması gerekir. Birisi veresiye veyâ az, çok ağır olursa satış fâsid ve fâizli olmuş olur. Dinar da dirhem gibidir.

Müellifimizin rivâyetindeki hadîs metninin;

وَالدِّرْهَمُ بِالدِّرْهَمِ وَالدِّينَارُ بِالدِّينَارِ وَلاَفَضْلَ بَيْنَهُمَا إِلاَّ وَزْنًا

kısmını diğer rivâyetlerde bulamadım. E b û S a i d (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edilen başka hadîslerde bu ilâvenin:

وَالدِّرْهَمُ بِالدِّرْهَمِ وَالدِّينَارُ بِالدِّينَارِ = «(İkisi de peşin ve eşit olmak kaydıyla) **dirhem dirhemle, dinar da dinarla** (satılabilir)» kısmı vardır. Fakat; وَلاَ فَضْلَ بَيْنَهُمَا إِلاَّ وَزْنًا cümlesi yoktur. Sadece müellifimizin rivâyetinde bulunan bir ilâvedir. Başka rivâyetlerde bu cümleye rastlayamadım.

Bu hadîsin sonunun meâlini tercemede şöyle verdim:

«(İkisi de peşin ve tartıca eşit olmak kaydıyla) **dirhem dirhemle, dinar da dinarla** (satılabilir.) **İki dirhem arasında ve iki dinar arasında** (satışı bozucu) **fazlalık, ancak tartı açısından olan** (fazlalık)**dır.**»

Yâni biribiriyle değiştirilecek iki dirhemden birisinin kalite, ayar ve tarihî değer gibi yönlerden diğerinden üstün olması ve fazla kıymet taşıması sakıncalı değildir. Satışı bozmaz ve fâiz sayılmaz. Sakıncalı olan fazlalık ancak tartı ve ağırlık bakımından olan fazlalıktır. İki dinar da biribiriyle değiştirilmek istendiiğnde, tartı bakımından eşit olmaları gerekir. Sakıncalı olan fazlalık, ağırlık ve tartı açısından olan fazlalıktır. Ayni ağırlıkta olduktan sonra, kalite, ayar ve eski oluşu gibi yönlerden bir dinarın yâni altının diğer dinardan üstün olması ve fazla değer taşıması bir sakınca teşkil etmez. Biribiriyle değiştirilebilir.

Hadîsin son kısmının meâli şöyle de olabilir:

«**Aralarında yalnız tartıca fark bulunan bir dirhemi bir dirheme ve bir dinarı bir dinara satmak da olmaz.**» Yâni satışın bozul-

masına sebeb olan fazlalık yalnız tartı bakımından olan fazlalıktır. Kalite üstünlüğü gibi nedenlerle birisinin değerce fazla olması satışın bozulmasına sebebiyet vermez.

Sindi, böyle yorumlamış ve: Muhtemelen böyledir, demiştir. Benim kanaatıma göre daha önce anlattığım gibi de yorumlanabilir. İfâde tarzı da yaptığım yoruma daha müsaid görülür, kanısındayım.

Bunlardan önceki hadîslerden çıkarılan hükümlerden ayrı olarak bu hadîsten çıkarılan hükümler:

1. Adî olsun iyi kaliteden olsun biribiriyle değiştirilmek istenen hurmaların ölçü bakımından eşit olması ve ikisinin de peşin olması gereklidir. Meselâ iki sâ âdî hurmayı bir sâ iyi hurmaya satmak veyâ satın almak câiz değildir. Buğday, arpa ve diğer rebevî mallar da hurma gibidir. Kalitesi düşük hurma ve benzerî zahireyi iyi kaliteli ile değiştirmek isteyen bir kimse, kendi malını satar ve aldığı para ile gider iyi kaliteli mal alır. Nitekim Buhârî ve Müslim'in ittifakla rivâyet ettikleri Ebû Saîd ile Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anhümâ)'nın hadîsinde meâlen şöyle denilmektedir:

"**Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bir sahâbîyi Hayber'e haraç âmili olarak tâyin etti. Sonra bu zât Cenîb** (denilen iyi cins) **hurma getirdi. Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **ona:**

«Hayber'in bütün hurmaları böyle midir? »diye sordu. Adam:

Hayır, vallahi Yâ Resûlallah! Biz bundan bir sâ hurmayı iki sâ âdî hurma karşılığında alırız ve bundan iki sâ hurmayı, üç sâ âdî hurma ile alırız, dedi. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Öyle yapma! Âdî hurmayı parayla sat. Sonra bu parayla cenîb (denilen iyi cins) **hurma al.»**"

2. Dirhem dirhemle ve dinar dinarla satılırken tartılarının eşit olması gerekir. Birisi diğerinden tartıca ağır olursa satış câiz olmaz ve fâiz sayılır.

3. Tartı bakımından eşit olan sikkeli veyâ sikkesiz iki parça gümüş veyâ iki parça altın biribiriyle değiştirilebilir, satılabilir. Bunlardan birisinin değerinin üstün olması satış için sakıncalı değildir. Yâni fâiz sayılmaz.

(٤٩) باب من قال لا ربا إلا فى النسيئة

49 — FÂİZ ANCAK VERESİYEDE VARDIR, DİYENLERİN BÂBI

٢٢٥٧ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ . ثنا سُفيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدِ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ: الدِّرْهَمُ بِالدِّرْهَمِ وَالدِّينَارُ بِالدِّينَارِ . فَقُلْتُ : إِنِّي سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ يَقُولُ غَيْرَ ذٰلِكَ . قَالَ : أَمَا إِنِّي لَقِيتُ ابْنَ عَبَّاسٍ فَقُلْتُ : أَخْبِرْنِي عَنْ هٰذَا الَّذِي تَقُولُ فِي الصَّرْفِ ، أَشَيْءٌ سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ ، أَمْ شَيْءٌ وَجَدْتَهُ فِي كِتَابِ اللهِ ؟ فَقَالَ : مَا وَجَدْتُهُ فِي كِتَابِ اللهِ ، وَلَا سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللهِ . وَلٰكِنْ أَخْبَرَنِي أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « إِنَّمَا الرِّبَا فِي النَّسِيئَةِ ».

TERCEMESİ

2257) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben Ebû Saîd-i Hudrî (Radıyallâhü anh)'den: Bir dirhem (gümüş) ancak bir dirhem (gümüş) ile ve bir dinar (altın) da ancak bir dinar (altın) ile (yâni fazlalıksız satılır), sözünü işittim. Bunun üzerine ben kendisine:

Ben İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ)'dan başka şey (Yâni veresiye olmazsa mübâdele edilen gümüşlerin veyâ altınların ağırlığının eşit olmamasında fâiz yoktur)! dediğini işittim, dedim. Ebû Saîd şöyle cevab verdi:

Ben İbn-i Abbas'a rastladım ve ona: Sarf (yâni peşin olarak altını fazla altınla ve gümüşü fazla gümüşle değiştirmenin câizliği) hakkında söylemekte olduğun sözün mesnedinden bana haber ver! Bu, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den işittiğin bir şey mi, yoksa Allah'ın kitabında bulduğun bir hüküm mü? diye sordum. İbn-i Abbâs:

Ben bu hükmü Allah'ın kitabında bulmadım ve Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den de işitmedim ve lâkin Üsâme bin Zeyd bana dedi ki: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Fâiz, ancak veresiyede bulunur,» buyurdu."

٢٢٥٨ – حدثنا أحمد بن عبدة . أنبأنا حماد بن زيد، عن سليمان بن علي الربعي، عن أبي الجوزاء قال : سمعته يأمر بالصرف . يعني ابن عباس . ويحدث ذلك عنه . ثم بلغني أنه رجع عن ذلك . فلقيته بمكة فقلت : إنه بلغني أنك رجعت . قال : نعم . إنما كان ذلك رأيا مني . وهذا أبو سعيد يحدث عن رسول الله ﷺ أنه نهى عن الصرف .

TERCEMESİ

2258) "... Ebü'l-Cevzâ *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben O'ndan yâni İbn-i Abbâs'dan işittim: Sarf (yâni peşin olmak kaydı ile ağırlığı eşit olsun, olmasın gümüşü gümüşle ve altını altınla satma) **işine fetvâ veriyordu ve kendisinden bu fetvâ naklediliyordu. Sonra bu fetvâdan rueû** (dönüş) **ettiği haberi bana ulaştı. Bir süre sonra Mekke'de kendisine rastladım ve:**

Senin bu hükümden rucû ettiğin haberi bana ulaştı, dedim. Kendisi:

Evet. O hüküm benim bir görüşüm idi. Halbuki işte Ebû Saîd(-i Hudrî), **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in sarf işini yasakladığını heber veriyor, dedi."**

İZAHI

Ebû Saîd-i Hudrî (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Buhârî, Müslim ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Buhârî ve Müslim'deki rivâyetlere göre Ebû Saîd'in râvisi ve kendisine İbn-i Abbâs'ın fetvâsının durumunu soran zât Ebû Sâlih (Zekvân)'dır. Halbuki müellifimizin buradaki rivâyetine göre Ebû Saîd'in râvisi ve bu sorunun sâhibi Ebû Hüreyre'dir. Ebû Hüreyre'nin soru sâhibi olması ihtimâli zayıftır. Çünkü Sarf yâni para değiştirme konusunda Ebû Hüreyre'nin yanında merfû hadîs vardı. 2255 nolu hadîs örnek gösterilebilir. Bu nedenle Sarf hakkındaki Şer-i Şerif'in hükmü Ebû Hüreyre tarafından bilinmekte idi. Buradaki ifâde tarzının zâhirine göre Ebû Hürey-

r e bu hükmü sanki E b û S a î d'den işitiyor. Bir de buna ters düşen bir hükmün de İ b n - i A b b â s'dan işitildiğini ifâde ediyor. Sünen nüshalarından elinde bulunan üç nüsha da böyledir. Burada E b û S a î d'in râvisi E b û S â l i h'tir, demek de kolay olmuyor. Bir kalem hatâsı olduğunu söylemeye de dilim varmıyor. Doğrusunu Allah bilir, demekle yetinmek daha uygundur.

Hadîsin Mânâsı:

E b û S a î d (Radıyallâhü anh): Gümüş gümüşle ve altın altınla satılırken satılan ile satın alınan gümüşlerin, altınların ağırlıklarının eşit olması gerekir. Fazla veren veyâ fazla isteyen kimse fâizcilik etmiş olur, demiştir. Buradaki rivâyet kısadır. M ü s l i m'-deki rivâyet uzunca olup orada; مِثْلاً بِمِثْلٍ مَنْ زَادَ أَوِازْدَادَ فَقَدْ أَرْبَى

= **«Verilen ile alınan gümüşler, verilen ile alınan altınlar tartı bakımından eşit olacaktır. Fazla veren veyâ fazla isteyen kimse fâizcilik etmiş olur.»**

Buna göre iki parça gümüş peşin olarak biribiriyle satılmak istendiğinde ayni ağırlıkta olmaları şarttır. Birisi diğerinden fazla ise fâiz olur. Kezâ iki parça altın peşin olarak biribiriyle satılmak istendiğinde ağırlıklarının eşit olması gerekir. Birisi diğerinden ağır ise fâiz olmuş olur. E b û S a î d bu hükmü beyân edince râvisi: Ama İ b n - i A b b â s böyle demiyor, diyerek İ b n - i A b b â s'ın fetvâsını hatırlatıyor. Çünkü İ b n - i A b b â s peşin olarak değiştirilecek iki parça gümüşün ağırlıklarının eşit olmasını, kezâ iki parça altın peşin olarak biribiriyle değiştirilirken ağırlıklarının ayni olmasını gerekli görmüyordu. O'na göre eşitlik şartı veresiye satışına münhasır idi. Yukarda etraflıca izah ettiğim gibi birisi veresiye olmak üzere altım altınla, gümüşü gümüşle veyâ altım gümüşle satmak mutlaka fâiz sayılır. Miktarları eşit olsa bile hüküm budur ve bu hususta icmâ vardır.

E b û S a î d bu soru üzerine İ b n - i A b b â s ile olan mülâkatını ve İ b n - i A b b â s'ın kendi görüşüne mesned olarak gösterdiği Ü s â m e'nin hadîsini naklediyor. Ü s â m e (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi sahîh bir hadîstir. Ama İ b n - i A b b â s'ın görüşüne mesned olamıyor. Âlimler Ü s â m e'nin hadîsini değişik şekillerde yorumlamışlardır. Şöyle ki:

N e v e v î bu hususta şöyle der:

"Bir kısım âlimler Ü s â m e (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin ribâ hakkında vârid olan müteaddid sahîh hadîslerle mensuhtur. (Çünkü ribânın yasaklanması tedricen olmuştur. Önce veresiye olanı yasaklamış, daha sonra **Ribe'l-Fadl** denilen fazlalıklı ribâ yasaklanmıştır.) Bütün müslümanlar Ü s â m e'nin bu hadîsinin zâhiri ile amel etmeyi bırakmak husûsunda icmâ etmişlerdir. Bu icmâ, hadîsin mensuh olduğuna delîldir. Bir kısım âlimler de bu hadîsi değişik şekillerde yorumlamışlardır. Bu yorumlardan birisi bu hadîsin değişik cins malların mübadelesi hakkındadır. (Meselâ peşin olmak kaydı ile altın gümüşle, gümüş altınla, buğday arpa ile, arpa hurma ile satıldığında satılan ile alınan malların mikdarlarının eşit olması gerekmez. Birisi diğerinden fazla olabilir. Fakat veresiye olunca birisinin fazla olması fâizdir.)

Diğer bir yorum da, Ü s â m e'nin hadîsinin mücmel (kapalı) olması ve E b û S a î d ile diğer sahâbîlerin rivâyet ettikleri hadîslerin açıklayıcı olmalarıdır. Bir hadîs icmallı olup, bir başka hadîs tafsilâtlı olunca tafsilâtlı olan hadîsle amel etmek vâcibdir.

N e v e v î daha sonra şöyle der: M ü s l i m'in rivâyet ettiği hadîslerden anlaşılıyor ki İ b n - i A b b â s ile İ b n - i Ö m e r; peşin olan satışlarda yâni satılan mal ile satın alınan mal satış akdi esnasında teslim ve tesellüm edildiğinde bu mallar fâize tâbi mallardan olsa bile birisinin diğerinden miktarca fazla olması câizdir, kanaatında idiler. Buna göre peşin olmak kaydı ile bir dirhem gümüş iki dirhem gümüşle, bir dinar altın iki dinar altınla, bir sâ hurma iki sâ hurma ile ve bir sâ buğday iki sâ buğdayla satılabilir. Ribâya tâbi diğer mallar da böyledir. Bu iki sahâbî fâiz durumunun sadece veresiye satışlarda bulunduğu görüşünde idiler. Bu görüşe mesnedde Ü s â m e'nin bu hadîsi idi. Fakat E b û S a î d'in hadîsi ile diğer hadîsler bu iki sahabî'ye ulaşınca bu görüşten rucû ettiler ve bir mal ayni cinsten bir mal ile satıldığında satılan mal ile satın alınan mal peşin de ödenseler yine miktarlarının eşit olması gerekir, birisi diğerinden fazla olursa fâiz olur, dediler. M ü s l i m'in rivâyet ettiği hadîsler gösteriyor ki İ b n - i Ö m e r ile İ b n - i A b b â s bu hadîsleri ilk zamanlarda işitmemişlerdi. Sonra işitince eski görüşlerini bıkarak bu hadîslerle amel ettiler." N e v e v î'nin sözü bitti.

Müellifin rivâyet ettiği E b ü ' l - C e v z â hadîsi, H â k i m'in rivâyet ettiği E b û M i c l e z'in hadîsi ve M ü s l i m'in ri-

vâyet ettiği Ebü's-Sahbâ'nın hadîsi de İbn-i Abbâs'ın anılan görüşten rucû ettiğini açıkça beyân etmektedirler. Ebü'l-Cezvâ'nın hadîsinin Zevâid türünden olduğuna dâir bir kayıda rastlamamakla beraber kalan Kütüb-i Sitte'de de bulamadım.

(٥٠) باب صرف الذهب بالورق

50 — ALTIN İLE GÜMÜŞÜ BİRİBİRİYLE MÜBADELE ETMEK (DEĞİŞTİRMEK) BÂBI

Bu bâbtaki hadîslerin tercemesine geçmeden önce bir husûsu belirtmeyi uygun gördüm: Sarf kelimesinin altını gümüşle, gümüşü altınla satma mânâsına geldiği gibi altını altınla, gümüşü gümüşle satma mânâsına da geldiğini bundan önce geçen 48. bâbta söylemiştim. O bâbta geçen hadîslerde altını altınla ve gümüşü gümüşle satmanın hükmü bildirilmişti. İstıraf da ayni mânâya gelir. Bu bâbta ise altını gümüşle ve gümüşü altınla satmanın hükmünü bildiren hadîsler bulunur.

Sarf ve ıstıraf masdarları, bunlardan türeme fiiller altın ve gümüşten başka malların biribiriyle değiştirilmesi veyâ mal ile para değişimi anlamlarında kullanıldığı zaman, cer harfi olan "Bâ" edatı verilen şey değil, alınan şeyin başında kullanılır. Fakat alınan da verilen de altın, gümüş ve para nevinden olunca bu kural yoktur. Yâni Bâ harfi verilenin başında gelebildiği gibi alınanın başında da kullanılabilir. Bu nedenle bu bâbın başlığının tercemesini yaparken "Altını gümüşle değiştirme" ifâdesini kullanmadım da genel bir ifâde kullandım. Zâten bu bâbta rivâyet edilen hadîsler sadece altını gümüşle değiştirme hükmünü değil, hem bunu hem de gümüşü altınla değiştirme hükmünü beyân ederler.

٢٢٥٩ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا سفيان بن عيينة عن الزهري ، سمع مالك بن أوس بن الحدثان يقول : سمعت عمر يقول : قال رسول الله ﷺ « الذهب بالورق ربا ، إلا هاء وهاء » .

قال أبو بكر بن أبي شيبة : سمعت سفيان يقول : الذهب بالورق . احفظوا .

TERCEMESİ

2259) "... Ömer bin el-Hattâb *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Altını gümüşle (satmak ve gümüşü altınla satmak) **ribâ** (= fâiz) **dır. Meğer ki** (taraflardan birisi diğerine:) **bunu al,** (diyerek vereceğini peşin vere) ve (diğeri de ona:) **bunu al,** (diyerek vereceğini peşin vere).**»**

(Müellifin şeyhi) **Ebû Bekir bin Ebî Şeybe dedi ki: Ben Süfyan'dan şunu söylerken işittim: «Altını gümüşle»** (buyurulmuştur). **İyice hıfzediniz."**

İZAHI

Bu hadîsi **Nesâî** de rivâyet etmiştir. Bundan sonra gelen hadîste **Ömer** (Radıyallâhü anh)'ın Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den rivâyet ettiği cümle de bunun benzeridir. O hadîsi **Kütüb-i Sitte** sahiblerinin hepsi de **Mâlik** de rivâyet etmişlerdir. Buradaki hadîsin sonunda nakledilen **Süfyân'ın** sözü **Nesâî'nin** rivâyetinde yoktur.

Bu hadîs, altının gümüşle veyâ gümüşün altınla veresiye satılmasının fâiz olduğuna delâlet eder. Veresiye olunca verilen ile alınan mikdarı eşit bile olsa yine fâizdir. Ancak verilen ile satılanın ikisi de peşin ödenirse yâni satış akdi yapılırken her iki ödeme yapılırsa, ağırlıkları eşit olmasa bile fâiz değildir. Meselâ: 100 gram gümüş 10 gram altınla satılabilir. Kezâ 50 gram altın 500 gram gümüşle satılabilir. Ancak altın ile gümüşün ikisinin de hazır ve peşin ödenmesi şarttır.

Hadîsin sonunda **Süfyân'dan** rivâyet edilen söz ile **Süfyân** dinleyicilerinin dikkatini şu noktaya çekmek istemiştir: Altın altınla veyâ gümüş gümüşle veresiye satıldığında fâiz olduğu gibi bunlar değişik de olsa yâni altın gümüşle veyâ gümüş altınla veresiye satıldığı zaman yine fâiz olur. Ama peşin satışlarda fâiz olabilmesi için satılan ile alınanın ayni cinsten olması yâni ikisinin de altın veyâ ikisinin de gümüş olması gerekir. Bilindiği gibi ikisi ayni cinsten ve peşin olduğunda fâiz sayılabilmesi için ayrıca ağırlıklarının eşit olması yâni birisinin fazla olması da gerekir.

٢٢٦٠ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ . أَنْبَأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ مَالِكِ ابْنِ أَوْسِ بْنِ الْحَدَثَانِ قَالَ: أَقْبَلْتُ أَقُولُ: مَنْ يَصْطَرِفُ الدَّرَاهِمَ ؟ فَقَالَ طَلْحَةُ بْنُ عُبَيْدِ اللهِ، وَهُوَ عِنْدَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ : أَرِنَا ذَهَبَكَ . ثُمَّ ائْتِنَا ، إِذَا جَاءَ خَازِنُنَا ، نُعْطِكَ وَرِقَكَ .

فَقَالَ عُمَرُ : كَلَّا ، وَاللهِ . لَتُعْطِيَنَّهُ وَرِقَهُ أَوْ لَتَرُدَّنَّ إِلَيْهِ ذَهَبَهُ . فَإِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « الْوَرِقُ بِالذَّهَبِ رِبًا، إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ » .

TERCEMESİ

2260) "... Mâlik bin Evs bin el-Hadesân *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben (bir gün sahabîler meclisine)' gelerek: Kim dirhemlerini (altınla) değiştirmek ister? diye sordum. (Cennetle müjdelenen 10 zâttan) Talha bin Ubeydillah, Ömer bin el-Hattâb (Radıyallahü anhümâ)'nın yanında iken (bana):

Altınını bize ver. Sonra kesedarımız (Gabe'den) gelince sen bize gel, dirhemlerini vereceğiz, dedi. Bunun üzerine Ömer (Radıyallâhü anh) Talha (Radıyallâhü anh)'a hitaben:

Hayır, (böyle olmaz) vallahi. Sen ya ona dirhemlerini şimdi vereceksin veyâ onun altınını kendisine geri vereceksin. Çünkü Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Gümüşü altınla satmak fâizdir. Meğer ki (taraflardan birisi diğerine:) bunu al, (diyerek vereceğini peşin vere) ve (diğeri de ona:) Bunu al, (diyerek vereceğini peşin vere.)» buyurdu."

٢٢٦١ – حدثنا أَبُو إِسْحَاقَ الشَّافِعِيُّ إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْعَبَّاسِ . حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ أَبِيهِ الْعَبَّاسِ بْنِ عُثْمَانَ بْنِ شَافِعٍ ، عَنْ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « الدِّينَارُ بِالدِّينَارِ ، وَالدِّرْهَمُ بِالدِّرْهَمِ ، لَا فَضْلَ بَيْنَهُمَا . فَمَنْ كَانَتْ لَهُ حَاجَةٌ بِوَرِقٍ ، فَلْيَصْطَرِفْهَا بِذَهَبٍ . وَمَنْ كَانَتْ لَهُ حَاجَةٌ بِذَهَبٍ ، فَلْيَصْطَرِفْهَا بِالْوَرِقِ . وَالصَّرْفُ هَاءَ وَهَاءَ » .

TERCEMESİ

2261) "... Ali bin Ebî Tâlib *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Aralarında ağırlık farkı olmaksızın altın altınla, gümüş de gümüşle (değiştirilebilir). Gümüşe ihtiyacı olan bir kimse, altınını onun-

la değiştirsin. Altına ihtiyacı olan da, gümüşünü onunla değiştirsin. Sarf (yâni bu değiştirmelerin hepsi) **şöyle olur:** (Taraflardan birisi diğerine:) **Al bunu,** (diyerek vereceğini peşin verir) ve (diğeri de ona;) **Al bunu,** (diyerek vereceğini peşin verir.)»"

İZAHI

Mâlik (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî ve Mâlik bin Enes de rivâyet etmişlerdir. Ali (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Hâkim de rivâyet etmiştir. Sünenimizden başka Kütüb-i Sitte'nin herhangi birisinde buna rastlayamadım. Ama Zevâid türünden olduğuna dâir not da yoktur.

Mâlik'in hadîsi altın ile gümüşün biribiriyle değiştirilebilmesi için ikisinin de peşin verilmesinin şart olduğuna, fakat ağırlıklarının ayni olmasının şart olmadığına ve birisinin veresiye olmasının fâiz olduğuna delâlet eder. Buhârî'de ve başka rivâyetlerde belirtildiğine göre Talha (Radıyallâhü anh)'ın Mâlik (Radıyallâhü anh)'den almak istediği altın yüz dinar idi ve Talha'nın bu altınları Mâlik'den alıp elile evirip çevirdiği belirtilmiştir. Ömer (Radıyallâhü anh)'ın müdâhalesinde söylediği: **"Veyâ Mâlik'in altınını kendisine geri vereceksin"** sözü de Talha'nın altınları eline aldığına delâlet eder. Cennetle müjdelenen 10 güzîde sahabîden birisi olan Talha (Radıyallâhü anh) altın ile gümüş biribiriyle değiştirilirken ikisinin de peşin ve hazır olmasının şart olduğuna dâir hükmü işitmediği ve böyle bir satışın meşrû olduğunu zannettiği için bu muâmeleye girişmiş, sonra Ömer (Radıyallâhü anh) konu hakkındaki hadisi rivâyet etmekle durumu bildirmiştir.

Talha (Radıyallâhü anh)'ın hizmetçisinin Gabe isimli köyde olduğu bâzı rivâyetlerden anlaşılmaktadır. Gabe, Medîne-i Münevvere yakınında bulunan bir köydü. Bu yerde, Talha'nın hurmalığı ve malı olduğu Kastalânî'de belirtilmiştir.

Nevevî bu hadîsin şerhinde şöyle der:

Rebevî (fâizsel) iki mal mübâdele edildiğinde bakılacak: Eğer ikisi fâiz illetinde ortak iseler, mübâdele esnasında her ikisinin teslim ve tesellümü şarttır. Birisinin veresiye olması hâlinde fâiz olur. Bu hadîs, buna delâlet eder. Fâiz illetinde ortak olan iki mal ayni cinsten olsun başka başka cinslerden olsun hüküm aynidir.

(N e v e v i'nin yukardaki sözlerini bir örnekle açıklayalım: Meselâ: Altın ve gümüşün fâiz illeti, bu malların alım satımlarının tartı usûlü ile yapılmasıdır. Şu halde fâiz illeti, altında ve gümüşte aynidir. Bu itibarla altın ve gümüş, fâiz illetinde ortakdırlar. İki parça altın da fâiz illetinde ortak sayılırlar. Gümüş de böyledir. Yâni iki parça gümüş de fâiz illetinde ortak sayılır. Çünkü bunlarm hepsinin mübâyaası tartı usûlü iledir. Altın ve gümüşteki fâiz illetinin bu olduğu, E b û H a n î f e'ye göredir. Ş â f i i'ye göre bunların fâiz illeti, bunların mübâyaalarda nakid ve bedel olarak kullanılmasıdır. Bunlardaki fâiz illetinin başka şey olduğuna dâir bilgiler 48. bâbta verilmiştir. Hülâsa, bütün âlimlere göre altın ve gümüşün fâiz illeti aynidir. Şu halde altın altınla veyâ gümüşle mübayaa ve gümüş veyâ altınla mübayaa edildiği zaman satılan ve satın alınanın ikisinin de peşin verilmesi gerekir. Birisinin veresiye olması fâizdir. Buğday, arpa, hurma ve bunlar gibi fâizsel maddeler de böyledir. Bunların da fâiz illeti aynidir. Şu halde buğday buğdayla veyâ arpayla mübayaa edildiğinde satılanın ve satın alınanın ikisinin de peşin olması şarttır. Aksi halde fâiz olur.)

PEŞİN VERİLMESİ NASIL GERÇEKLEŞİR?

M â l i k ve arkadaşları bu hadîsi delîl göstererek: Altının altınla veyâ gümüşle, gümüşün de gümüşle veyâ altınla mübayaasında satış akdinin hemen arkasında satılan ile satın alınanın teslim ve tesellümü gerekir. Satış akdinden hemen sonra yapılmayıp da biraz ara verildikten sonra ve henüz taraflar satış akdinin yapıldığı yerden ayrılmamış iken teslim ve tesellüm yapılsa bile bu satış bâtıl ve fâiz sayılır, demişlerdir.

E b û H a n î f e, Ş â f i i ve başka âlimler: Teslim ve tesellümün, satış akdinin yapıldığı yerde ve taraflar biribirinden ayrılmamış iken yapılması gerekir. Fakat satış akdinin hemen arkasında ve hiç ara vermeden yapılması şart değildir. Taraflar satış akdinden sonra biribirinden ayrılmadıkça, aradan bir iki veyâ daha fazla gün geçse bile teslim ve tesellüm yapılabilir ve fâiz sayılmaz. Şu halde önemli olan husus, tarafların biribirinden ayrılmadan teslim ve tesellüm işini yapmalarıdır, demişlerdir. Bu hadis, M â l i k ve arkadaşları için delîl olmaz. T a l h a (Radıyallâhü anh)'ın, M â l i k b i n E v s (Radıyallâhü anh)'ın altınlarını teslim alması ve gümüşü bilâhere ona vermesi teklifine gelince, T a l h a, diğer alım satımlar gibi bu nevi satışın mübah olduğunu zannetmiş-

ti. Ö m e r (Radıyallâhü anh) Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ın hadîsini okuyunca, T a l h a bu satış işini bıraktı." N e v e v î'nin sözü bitti.

A l i (Radıyallâhü anh)'ın hadîsine gelince, bundan çıkarılan hükümler şunlardır:

1. Altın ayni ağırlıktaki altınla, gümüş de ayni ağırlıktaki gümüşle satılabilir. Ancak satılan ile alınanın ikisinin de peşin verilmesi şarttır.

2. Biribiriyle değiştirilmesi istenen altınların veyâ gümüşlerin ağırlıkları ayni olmayıp birisi diğerinden fazla olursa veyâ birisi veresiye olursa, yâhut ikisi de veresiye olursa satış bâtıl olup fâiz sayılır.

3. Altın, gümüşle satılmak istenirse veyâ gümüş, altınla satılmak istenirse, satılan ile satın alınanın ağırlıklarının eşit olması şart değildir. Birisi diğerinden tartı açısından fazla olabilir. Ancak satılan ile satın alınanın ikisinin de peşin verilmesi şarttır. Birisinin veyâ ikisinin veresiye olması fâiz sayılır.

Hadîsin sonundaki; وَالصَّرْفُ هَاءَ وَهَاءَ cümlesi hadîste geçen bütün alım satımlara şümullüdür. Yâni altın, altınla veyâ gümüşle, kezâ gümüş, gümüşle veyâ altınla değiştirilirken satılan ile alınanın her ikisinin peşin verilmesi gereklidir.

T a l h a (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi 125 - 128 nolu hadîsler bölümünde geçti. M â l i k b i n E v s b i n e l - H a d e s â n (Radıyallâhü anh), âlimlerin cumhûruna göre Tâbiî'dir. Bâzı âlimler onun sahabîlik şerefine kavuştuğunu söylemişler ise de B u h â r î bu sözü sâbit görmemiştir. Hulâsa'da: M â l i k, muhadramlardandır. Kendisi, Ö m e r, O s m â n ve başka sahabîlerden rivâyette bulunmuştur. Râvîleri ise Z ü h r î, İ b n ü'l-M ü n k e'dir ve bir cemaattır. V â k ı d î'nin dediğine göre hicretin 92. yılı vefât etmiştir. Kütüb-i Sitte'nin hepsinde rivâyetleri vardır denilmiştir. (20)

Muhadram: Câhiliyet devrinde yaşayan sonra Resûlullah (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ın zamanına yetişip müslüman olan, fakat Resûl-i Ekrem'in sohbetine nâil olmayan zâtlar için verilen bir isimdir. Bu gibi zâtlar sahâbî sayılmamakla beraber tâbiî'lerin büyüklerinden sayılırlar.

---

(20) Hulâsa: 366

Dinâr: Sikkeli altındır. Altın para anlamında da kullanılır.

Dirhem ve Verık: Sikkeli gümüştür. Dirhem gümüş para anlamına da gelir. Dinar sikkeli veyâ sikkesiz altın mânâsında, dirhem ve verık de sikkeli, sikkesiz gümüş mânâsında da kullanılır. Burada ve benzeri hadislerde umumi mânâ kasdedilmiştir. Yâni fâiz konusunda sikkeli ve sikkesiz altın ve gümüş arasında bir fark yoktur.

(٥١) باب اقتضاء الذهب من الورق والورق من الذهب

51 — GÜMÜŞ YERİNE ALTIN (ALMAK) VE ALTIN YERİNE GÜMÜŞ ALMAK BÂBI

٢٢٦٢ — حدثنا إسحاق بن إبراهيم بن حبيب ، وسفيان بن وكيع ، ومحمد ابن عبيد بن ثعلبة الحماني . قالوا : حدثنا عمر بن عبيد الطنافسي . ثنا عطاء بن السائب أو سماك (ولا أعلمه إلا سماكا) ، عن سعيد بن جبير ، عن ابن عمر ؛ قال : كنت أبيع الإبل . فكنت آخذ الذهب من الفضة ، والفضة من الذهب . والدنانير من الدراهم ، والدراهم من الدنانير . فسألت النبي ﷺ فقال « إذا أخذت أحدهما وأعطيت الآخر ، فلا تفارق صاحبك وبينك وبينه لبس » .

حدثنا يحيى بن حكيم . ثنا يعقوب بن إسحاق . أنبأنا حماد بن سلمة ، عن سماك ابن حرب ، عن سعيد بن جبير ، عن ابن عمر ، عن النبي ﷺ ، نحوه .

TERCEMESİ

2262) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Ben deve satardım. (Bâzen deve bedeli olan) gümüş yerine altın alırdım. (Bâzen deve bedeli olan) altın yerine gümüş alırdım. (Bâzen) dirhemler yerine dinarlar ve (bâzen) dinarlar yerine dirhemler alırdım. Sonra (bu durumu) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e sordum. O:

«Sen altın ve gümüşten birisini alıp diğerini verdiğin zaman senin ile (alış veriş ettiğin) arkadaşın arasında (alınıp, verilenden ötürü) bir karışıklık (yâni ödenmemiş bir şey) varken sakın ondan ayrılma,» buyurdu.

Bu hadîs ikinci bir senedle de yine İbn-i Ömer vâsıtasıyla Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den rivâyet edilmiştir."

İZAHI

Bu hadîsi Tirmizi, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Yukardaki tercemede parantez içine alınan ifâdeler diğer rivâyetlerden istifâde edilerek alınmıştır. Ebû Dâvûd'un rivâyeti meâlen şöyledir:

"... İbn-i Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'dan; Şöyle demiştir: Ben Bakî (el-Gardak) da deve satardım. (Bâzen) dinarlarla satardım da (dinarlar yerine) dirhemler alırdım. (Bâzen de) dirhemlerle satardım ve (bunun yerine) dinarlar alırdım. Bunun yerine şunu alırdım ve şunun yerine bunu verirdim. Sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Hafsa (Radıyallâhü anhâ)'nın odasında iken, ben O'na mürâcaat ederek:

Yâ Resûlallah! Biraz müsâade buyurmanızı istirham ediyorum. Zâtına şunu sormak istiyorum: Ben Bakî'de deve satıyorum. (Bâzen) dinarlarla satıyorum da (dinarlar yerine) dirhemler alıyorum. (Bâzen) dirhemlerle satıyorum da (bunun yerine) dinarlar alıyorum. Bunun yerine şunu alıyorum ve şunun yerine bunu veriyorum, dedim. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Günün rayıcına göre, bu (anlattığı)nı almanda bir beis yoktur. Meğer ki seninle alış veriş ettiğin kişi arasında (altın ve gümüşten henüz ödenmemiş) bir şey varken biribirinizden ayrılmış olasınız.» buyurdu."

Hattâbî: Hadîs, alıcı ile satıcı arasında teslim ve tesellümü yapılmamış bir şey varken biribirisinden ayrılmamalarını şart koşmaktadır. Çünkü altın yerine gümüş almak veyâ gümüş yerine altın almak bir sarftır. Yâni bir nakid değiştirmektir. Altın ile gümüşün sarfı yâni biribiriyle değiştirilmesi bunların ikisinin peşinen ve tamâmen ödenmesi hâlinde sahîhtir. Tamâmı veyâ bir kısmı veresiye kalırsa fâiz olur. Altın yerine gümüş almak veyâ gümüş yerine altın almak konusunda âlimler ihtilâf etmişlerdir. İlim ehlinin

ekserisi bunu câiz görmüşlerdir. E b û S e l e m e b i n A b d i r r a h m a n ile İ b n - i Ş e b r e m e ise bunu sakıncalı görmüşlerdir. İ b n - i E b î L e y l â ise: Bu değişiklik günün rayıcına uygun yapılmazsa mekruhtur, demiştir. Diğer âlimler günün rayıcını dikkata almamışlardır. Günün rayıcından ucuz veyâ pahalı olmasına bakmamışlardır. İ b n - i E b î L e y l â ' nın görüşü sıhhatlı olan görüştür. Hadîs de günün rayıcını şart koşmuştur, demiştir.

Tuhfe'de beyân edildiğine göre Ş e v k â n î: Hadîs, kişinin zimmetinde yâni boynunda bulunan altın veyâ gümüş borcunu diğeri ile değiştirmesinin, yâni borcu altın iken bunun yerine gümüş vermesinin veyâ borcu gümüş iken bunun yerine altın ödemesinin câiz olduğuna ve alacaklının bunu kabul etmesinin de câizliğine delâlet eder. Hadîsin zâhirine göre, değiştirilmek istenen altın ve gümüşün ikisi hazır olmayıp yalnız birisi hazırdır. Bu da ödenmesi gerekli olan değil, diğeridir. Şu halde hazır olmayan, hazır gibi kabul edilir, demiştir.

Ş e v k â n î ' nin ne demek istediği açıktır. Şöyle ki: İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh) develeri meselâ altınla pazarlık edip satış akdini yaptıktan sonra, altın yerine gümüş alıyor. Kezâ gümüşle satıp, bunun yerine altın alıyor. Bu durumun zâhirine göre müşteri, elinde bulunanı ödüyor. Meselâ: Altınla satın aldığı devenin bedelini, altın değil, gümüş olarak ödüyor. Şu halde hazır olan gümüştür. Borç olan altın ise hazır değildir. Artık hazır olmayan altın hazır hükmünde kabul ediliyor. Sanki satıcı satış akdini yaptığı altını teslim alıyor. Sonra bunu müşterinin elinde bulunan gümüşle değiştiriyor.

HADÎSTEN ÇIKARILAN HÜKÜM

Bir mal altınla satılırken, altın yerine gümüş ödemek ve bir mal gümüşle satılırken, bunun yerine altın ödemek câizdir. Ancak satış akdini yapanlar biribirinden ayrılmazdan önce mal bedelinin tamâmının ödenmesi gereklidir. Aralarında satışla ilgili bir alâka varken yâni ödeme hesabı bitmemiş iken tarafların biribirinden ayrılmaları hâlinde bu ödeme fâiz sayılır. Bu takdirde satış bedelinin aslı ne ise onun ödenmesi gerekir.

Tuhfe yazarı şöyle der:

"Gümüş yerine altın ve altın yerine gümüş vermenin câizliğine hükmeden âlimler arasında Ö m e r b i n e l - H a t t â b, oğlu

Abdullah, el-Hasan, el-Hakem, Tâvûs, Zühri, Ebû Hanife, Mâlik, Şâfii, Ahmed, Sevrî ve Evzâî (Radıyallâhü anhüm) bulunur.

İbn-i Mes'ûd, İbn-i Abbâs, Said bin el-Müseyyeb ve bir kavlinde Şâfiî anılan değiştirmenin mekruhluğuna hükmetmişlerdir. Allah cümlesinden râzi olsun.

Birinci grubtaki âlimler şu hususta ihtilâf etmişlerdir: Bunların bir kısmına göre yapılacak değişikliğin günün rayıcına uygunluğu şarttır. Hadisin bâzı rivâyetlerinde bu şart mevcuttur. Ahmed'in mezhebi böyledir. Ebû Hanîfe ve Şâfiî'ye göre anılan değişikliğin günün rayıcına uygunluğu şart değildir. Daha ucuz veyâ daha pahalı da yapılabilir.

(٥٢) باب النهي عن كسر الدراهم والدنانير

52 — GÜMÜŞ VE ALTIN PARALARI KESİP KIRMANIN YASAKLIĞI BÂBI

٢٢٦٣ — حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَسُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ، وَهَارُونُ بْنُ إِسْحَاقَ. قَالُوا: أَنْبَأَنَا الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ فَضَاءٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ عَبْدِ اللهِ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ كَسْرِ سِكَّةِ الْمُسْلِمِينَ الْجَائِزَةِ بَيْنَهُمْ. إِلَّا مِنْ بَأْسٍ».

TERCEMESİ

2263) "... Alkame'nin babası Abdullah (bin Sinân el-Müzenî) *(Radıyallahü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), müslümanların tedâvüldeki sikkeli (altın ve gümüş) paralarını bir ihtiyaç (ve gerek) yok iken kesip kırmayı yasakladı."

İZAHI

Bu hadîsi Ebû Dâvûd da rivâyet etmiştir. Hadis, bir ihtiyaç ve gerek yok iken tedâvüldeki altın ve gümüş parayı kesip kırmanın, bozmanın ve parçalamanın yasaklığına, ihtiyaç ve zarûret hâlinde ise bunda bir sakınca bulunmadığına delâlet eder. İhtiyaç ve zarûret şöyle olur: Meselâ bunun sahte olması şübhesi varsa veyâ düşük ayarlı olduğu halde tam ayarlı gibi gösteriliyorsa, kesip kırmakta sakınca yoktur.

H a t t â b î : Altın ve gümüş parayı kesip kırmanın yasaklığının hikmeti hakkında âlimler ihtilâf etmişlerdir: Bâzılarına göre yasağın hikmeti, para üzerinde Allah'ın isminin yazılı olmasıdır. Bir kısım âlimler: Para bir emanettir, bunda hiyânet etmemek gerekir, ayrıca parayı kesip kırmak, malı zâyi etmek demektir, demişlerdir. E b ü ' l - A b b â s ' tan buna ulaşan bilgiye göre, Asr-ı Saâdet'te bâzı adamlar altın ve gümüş paraların kenarlarını makasla kırpıp, bir nevî gizli hırsızlık yapıyorlardı, kestikleri parçaları değerlendiriyorlardı. Bunun üzerine bu yasak konuldu, demiştir.

Avnü'l-Mabûd yazarı H a t t â b î ' nin yukardaki sözlerini naklettikten sonra: En-Neyl yazarı: Sikkeli sair paralar da bu anlamdadır. Özellikle bunlar tedâvülde iseler. Çünkü müslümanların elinde bulunan İslâmî paraları kesip kırmak ve parçalamak, onların malını zâyi etmektir, demiştir.

İ b n - i R e s l â n da, es-Sünen şerhinde: Devlet başkanı, kendisinden önceki bir devlet başkanının devrine âit sikkeli gümüş para ile alış veriş etmeyi lağvedip bunun yerine piyasaya başka paraları sürerse, lağvedilmiş parayı kırıp eritmek ve gümüşünden yararlanıp değerlendirmek câizdir, demiştir.

Ş e v k â n î de: Gerek ve ihtiyaç yok iken altın ve gümüş parayı kesip kırmayı Ş â r - i H a k î m yasaklamıştır. Kişilerin yararı ve kazancı uğruna bunları bozup parçalamak toplum yararına olabilir. Bu itibarla topluma zararı varken kişisel çıkarlar için buna cevâz vermek uygun değildir, demiştir.

Yukarda en-Neyl'den naklen verilen bilgiden anlaşıldığı gibi İslâm memleketlerinde tedâvülde olan sâir paralar da altın ve gümüş paralar hükmündedir. Âcizâne kanaatıma göre sâir paraları kesip parçalamak, altın ve gümüş paralara nazaran daha sakıncalıdır. Çünkü altın ve gümüş parçalansa bile ondan yararlanmak mümkündür. Fakat kâğıt para parçalansa bir şeye yaramaz. Oysa piyasadaki kâğıt paranın değerce altın, gümüş ve sâir mallardan hiç bir farkı yoktur. Bunu parçalamak, malı açıkça zâyi etmektir, sakıncası büyüktür.

Hadisin Râvîsi (Hâl Tercemesi)

Abdullah bin Sinân el-Medenî (R.A.) sahâbîdir. İki adet garîb hadîsi vardır. Râvîsi Zeyd bin Eslem'dir. Müslümanların sikkeli altın ve gümüş paralarını kesip kırmaya âit hadîsini kendisinden oğlu Alkame rivâyet etmiştir. Alkame biz Abdillah el-Müzenî, onun oğludur. Tirmizî Ebû Dâvûd ve İbn-i Mâceh onun hadîslerini rivâyet etmişlerdir. (Hulâsa : 200)

(٥٣) باب بيع الرطب بالتمر

53 — YAŞ HURMAYI KURU HURMA İLE SATMAK BÂBI

٢٢٦٤ – حدثنا علي بن محمد . ثنا وكيع وإسحاق بن سليمان . قالا : ثنا مالك ابن أنس عن عبد الله بن يزيد ، مولى الأسود بن سفيان ؛ أن زيدا ، أبا عياش ، مولى لبني زهرة ، أخبره أنه سأل سعد بن أبي وقاص عن اشتراء البيضاء بالسلت . فقال له سعد : أيتهما أفضل ؟ قال : البيضاء . فنهاني عنه وقال : إني سمعت رسول الله ﷺ سئل عن اشتراء الرطب بالتمر فقال « أينقص الرطب ، إذا يبس ؟ » قالوا : نعم . فنهى عن ذلك .

TERCEMESİ

2264) "... Züher oğullarının mevlâsı Zeyd Ebû Ayyâş *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Kendisi arpanın, sült (peygamber arpası) ile satın alınmasının hükmünü Sa'd bin Ebî Vakkas (Radıyallâhü anh)'a sormuştur. Sa'd kendisine: Bunlardan hangisi (hacım ölçüsü bakımından diğerinden) fazla olur? diye sormuş. Kendisi: Arpa (fazla olur), diye cevab vermiştir. (Zeyd demiş ki:) Bunun üzerine Sa'd (Radıyallâhü anh) beni bu alım satımdan menetti ve şöyle dedi: Ben şu olaya şâhid oldum: Yaş hurmayı kuru hurma ile satın almanın hükmü Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e soruldu. Bunun üzerine O:

«Yaş hurma kuruduğu zaman (hacım ölçüsü bakımından) eksilir mi?» buyurdu. Sahâbiler:

Evet, dediler. Bunun üzerine O, bundan (yâni yaş hurmayı kuru hurma ile satın alınmasını) nehiy buyurdu."

İZAHI

Bu hadîsi Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâi ve Mâlik de rivâyet etmişlerdir. Hadîste geçen «Beydâ» ve «Sült» kelimeleri değişik şekillerde mânâlandırılmıştır. Beydâ kelimesinin lügat mânâsı beyaz şey, demektir. Burada arpa mânâsında kullanıldı-

nı söyleyenler olduğu gibi buğday mânâsının kasdedildiğini söyleyenler de vardır. Bâzı âlimler de bunu, yaş sült mânâsına yorumlamışlardır. Sült kelimesini de arpa, buğday ve bunlara benzemekle beraber ayrı bir hubûbat türü mânâsına yorumlayanlar vardır. Bu husustaki nakilleri özlü olarak sunalım: Avnü'l-Mabûd yazarı özetle şöyle der:

"H a t t â b î: Beydâ' buğdayın bir çeşiti olup beyaz renklidir, M ı s ı r taraflarında yetişir. Sült ise buğdaydan ayrı bir hubûbat çeşitidir. Taneleri buğday tanelerinden ufak olur. Bâzıları demişler ki: Beydâ, yaş sült'e denilir. Beydâ'ın bir buğday çeşiti görüşü mâlum ve meşhurdur, demiştir. El-Mecmâ'da: Sült: Beyaz ve kabuklu bir arpa çeşitidir. Bir kavle göre buğdayın bir nevîdir. Birinci söz daha sıhhatlıdır. Çünkü Beydâ, buğdaydır, denilmiştir.

Hadîste yaş hurmanın kuruduğu zaman eksilip eksilmediği sorulmuştur. K â d ı I y â z bu hususta: Yaş hurmanın kuruduğu zaman eksildiği açık olup herkesçe bilinmektedir. Bu itibarla amaç bu değildir. Bu sorudan gâye, değiştirilmek istenen hurmaların kuru iken hacim ölçüsü bakımından eşit olmalarıdır. Çünkü kuru halde iken tamâmen eşit olmalarının gerçekleşmesi şarttır. Aksi takdirde fâize girer. Bu itibarla kuru hurma ile yaş hurmanın hacim ölçüsü bakımından eşit olması yeterli değildir. Kezâ yaş hurmanın kuruyunca ne kadar azalacağını takdir etmek de yeterli sayılamaz. Çünkü bu bir tahminin ötesine geçemez, kesinlik kazanamaz. Şu halde yaş hurma ile kuru hurmanın mübayaası ve değiştirilmesi câiz değildir. İlim ehlinin ekserisi böyle hükmetmişlerdir. E b û H a n î f e ise: Hacim ölçüsü bakımından biribirine eşit olan kuru hurma ile yaş hurmayı değiştirmek yâni bunların birisini diğeri ile satmak ve satın almak câizdir, demiştir. Kendisi bu hadîsi yaş hurmayı veresiye olan kuru hurma ile satma mânâsına yorumlamıştır, demiştir. Bu yoruma delîl olarak bâzı rivâyetlerde bulunan veresiye kaydıdır. Bu rivâyet meâlen:

"Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **yaş hurmayı veresiye olan kuru hurma ile satmayı yasaklamıştır."** şeklindedir.

Veresiye kaydını rivâyet eden râvî Y a h y â b i n E b î K e s î r'dir. Bu râviye karşı M â l i k b i n E n e s, İ s m â i l b i n Ü m e y y e, D a h h â k b i n O s m â n ve Ü s â m e b i n Z e y d aynı hadîsi Y a h y â'nın şeyhi olan A b d u l l a h b i n Y e z î d'den rivâyet etmişler ve veresiye kaydını rivâyet etmemişlerdir. Bu itibarla Y a h y â'nın rivâyeti hadîsçilerce mazbut sayılmamıştır." Kaldı ki veresiye olunca yaş olsun ku-

ru olsun hepsi haram ve fâizdir. Yâni mikdarları eşit bile olsa değiştirilecek hurmaların birisi veresiye olunca zâten fâize girer. Artık yaş hurmanın kuruyunca eksilip eksilmediğini sormanın ve bu duruma dikkatları çekmenin mânâsı kalmamış olur.

Tuhfe yazarı da özetle şöyle der:

"İ m â m Muhammed, el-Muvatta'da: Bir ölçek yaş hurmayı bir ölçek kuru hurmaya satın alan ve sattığını peşin verip satın aldığını da peşin teslim alan kimse hakkında biz bu hadisle amel ederiz. (Birisi veresiye olursa yasaklığı âlimlerin ittifakı ile sâbit olduğu için İ m a m M u h a m m e d bunların peşin olduğunu belirtir.) Çünkü yaş hurma kuruduğu zaman eksilir ve bir ölçekten az olur, dolayısıyla diğer hurma fazla olmuş olur. Bunun için satış bâtıldır, demiştir. A h m e d, M â l i k, Ş â f i î ve diğerleri de bu hadisle amel etmişler ve: Ne peşin, ne veresiye, ne eşit mikdarda, ne de farklı mikdarda kuru hurmayı yaş hurma ile değiştirmek ve satmak, satın almak hiç bir sûretle câiz değildir. Fakat kuru hurmayı kuru hurmayla ve yaş hurmayı yaş hurmayla, ikisinin de peşin ve mikdarca eşit olmaları hâlinde satmak ve satın almak câizdir. Fakat mikdarları eşit değilse veyâ hurmaların birisi veresiye olursa satış câiz değildir. E b û H a n î f e'nin görüşü bunların görüşünden farklıdır. Çünkü kendisi mikdarları eşit ve ikisi de peşin olan kuru hurma ile yaş hurmayı biribiriyle mubayaa etmenin câizliğine hükmetmiş ve: Çünkü yaş hurma da hurmadır. Hurmanın hurma ile satılması ise câizdir. Aranan şey bunların eşit olmasıdır, demiştir.

E b û H a n î f e'den rivâyet edildiğine göre kendisi B a ğ d a d'a gittiği zaman oranın âlimleri bu fetvâsının gerekçesini kendisine sormuşlar. Onlar kendisine şiddetle hücum ederek bu hadîsle amel etmemesini ve buna muhâlefet etmesini eleştirmişlerdir. Bunun üzerine E b û H a n î f e onlara: Yaş hurmaya hurmadan sayılır ya da başka bir madde sayılır. Eğer hurma sayılırsa kuru hurma ile mübayaası câizdir. Çünkü Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem): «Mikdarları eşit olan hurmayı hurmayla satmak câizdir.» buyurmuştur. Yaş hurma, hurmadan başka bir madde sayılıyorsa yine câizdir. Çünkü «Rebevî (fâizsel) malların cinsleri değişik olunca peşin olmak kaydıyla dilediğiniz gibi (yâni mikdarları farklı da olsa) satabilirsiniz» buyurulmuştur, demiştir. Bunun üzerine B a ğ d a d'lı âlimler bu hadîsi (yâni 2264 nolu hadîsimiz) E b û H a n î f e'ye okumuşlar. E b û H a n î f e: Bu hadîsin dönüm

noktası râvî Zeyd bin Ayyâş'tır. Bu râvî ise mechûldür, demiş veyâ hadîsî kabul olmayan bir râvîdir, demiştir.

Hadîs âlimleri Ebû Hanîfe'nin râvîyi tenkid etmesini beğenmişlerdir. Hattâ İbnü'l-Mübârek: Ebû Hanîfe hadîs bilmiyor, deniliyor. Nasıl böyle söyleniyor? Oysa kendisi: Zeyd, hadîsi kabul olmayan bir râvîdir, demektedir, diye Ebû Hanîfe'nin hadîslere vukûfiyetini ifâde etmek istemiştir."

Âlimler Zeyd bin Ayyâş Ebû Ayyâş'ın sıkâ olduklarını söylemişlerdir.

HADÎSTEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER

1. İkisi peşin ve mikdarları eşit de olsa yaş hurmayı kuru hurma ile satmak câiz değildir. Çünkü yaş hurma kuruduğu zaman eksilir ve eşitlik şartı yitirilmiş olur. Kurusunun mikdarı takdir edilerek değiştirilmek istenen kuru hurmaya eşit tutulmasına çalışılsa bile bu takdir bir tahminden ibâret kalır ve sonuç vermez. Ebû Hanîfe'den başka âlimlerin görüşlerinin böyle olduğu yukarda anlatıldı.

Türkçemizde peygamber arpası denilen **Sült** ile arpayı veyâ **Sült** ile buğdayı biribiriyle değiştirmek hükmü de böyledir. Yâni bunların ikisi de peşin ve hacim ölçüsü bakımından mikdarları eşit bile olsa biribiriyle değiştirilmesi yasaktır ve fâiz sayılır. Sebebi de şudur: Sült, Beydâ'ya benzediği için ayni cins sayılır. Artık Beydâ kelimesini arpaya yorumlarsak sült ile arpanın bir cins sayıldığını söyleyeceğiz. Beydâ kelimesini buğday diye yorumlarsak, sült ile buğdayın ayni cins sayıldığını söyleyeceğiz. Buğday ve arpa gibi hubûbatın ayni cins hubûbatla mübayaa edilebilmesi için verilen ile alınanın ikisinin eşit ve peşin olmasının şart olduğunu, aksi takdirde fâiz sayıldığını 48. bâbta anlatmıştık. Sült denilen hubûbatın değiştirilmek istendiği Beydâ yâni arpa ile veyâ buğday ile eşit olması gerekir. Hacim ölçüsü bakımından eksik veyâ fazla olursa satışı yasaktır. Hadîsin; أَيُّهَا أَفْضَلُ = «Sült ile Beydâ'dan hangisi efdaldır» cümlesini Mâlik «Hangisi mikdarca fazladır» şeklinde yorumlamıştır. Sindî böyle söylüyor. Sa'd (Radıyallâhü anh)'ın bu sorusunu cevablayan Zeyd, Beydâ'nın efdal olduğunu söylemiştir. Mâlik'in yorumuna göre Beydâ'nın mikdarca sültten fazla olduğu Zeyd tarafından ifâde edilmiş oluyor. Bunların

mikdarca eşitliği mübâdelenin temel şartlarından olması hasebiyle S a ' d bu mübâdelenin câiz olmadığına hükmetmiştir.

Beydâ kelimesini ister buğday ile, ister arpa ile yorumlayalım. Bunun sült'ten mikdarca yâni hacim ölçüsü bakımından fazlalığını âcizane şu şekilde tasavvur ediyorum:

Meselâ: Bir ölçek buğday veyâ bir ölçek arpayı alıp bir tarafa bırakalım. Bir ölçek de sült denilen hubûbatı oraya bırakalım. Bir müddet sonra bunlara baktığımız zaman sültün diğerlerinden çok eksildiğini ve diğerlerinin nisbeten az eksildiğini görürüz. Demek ki sült çok fire vermiş olur. Buğday veyâ arpa buna nazaran az fire vermiş olur. Dolayısıyla bunlar ölçülecek olursa buğday veyâ arpanın sültten fazla olduğu görülür. Bu nedenle sült ile bunların hacim ölçüsü bakımından eşitlikleri tam sağlanmamış sayılır ve bu nedenle mübadeleleri yasaklanmıştır. Yukardaki cümlenin açıklaması ve M â l i k ' in yaptığı yorum hakkındaki görüşüm budur. Bu hususta açıklayıcı bir bilgiye rastlayamadım. Başka bir izah şeklini de düşünemiyorum.

Yukardaki cümlede geçen **"Efdal"** sözünü üstün veyâ daha değerli, şeklinde yorumlamak yanlıştır. Çünkü rebevî olan ayni cinsten iki mal biribiriyle değiştirilirken kalite veyâ değer üstünlüğü bir sakınca teşkil etmez. Rebevî iki cins mal biribiriyle değiştirilirken de durum budur. Bu nedenle bu kelimeden maksad İ m â m M â l i k ' in dediği gibi hacim ölçüsü bakımından çokluk ve fazlalıktır.

(٥٤) باب المزابنة والمحاقلة

54 — MÜZÂBENE VE MÜHÂKALE BÂBI

Müzâbene ve **Mühâkale** kelimeleri bu bâbtaki hadîslerin metinlerinde de geçecektir. Bu itibarla önce bunların ne tür satış olduklarını anlatalım, sonra hadîslerin tercemesine geçelim:

Müzâbene: Bu kelimenin sözlük mânâsı karşılıklı savunma ve müdâfaa, demektir. Biraz sonra anlatacağımız bir nevî satışa bu ismin verilmesinin sebebi şudur: Bu nevî satışlarda taraflar kendi haklarını birbirine karşı müdâfaa ederler. Şöyle de söylenebilir: Taraflardan birisi bu nevî satışta aldandığının farkına varınca satışı red ve defetmek ister. Karşı taraf da bu teklifi red ve defetmek ister, satışın kesinleşmesine çalışır. Bâzen taraflar arasında bu yüzden husûmet de çıkar. Müzâbene'nin sözlük mânâlarından birisi de karşılıklı husûmet etmektir. Istılâhî mânâda bu durumun da dikkata alınmak sûretiyle bu ismin verildiğini söylemek yerinde olur.

Fıkıh ve hadîs ıstılahında ise Müzâbene değişik şekillerde târif edilmiştir. 2265 nolu hadîste geleceği üzere A b d u l l a h b i n Ö m e r (Radıyallâhü anh) : Müzâbene: Ağacı üzerindeki yaş hurmayı kuru hurma ile, asması üzerindeki yaş üzümü kuru üzümle ve başaktaki hubûbatı temizlenmiş ayni cins hubûbatla tahmin ve takdir ederek satmaktır, demiştir. Fakat bâzı âlimler: Başaktaki hubûbatı, temizlenmiş ayni cins hubûbatla tahmin ederek satmaya Muhâkale denilir. İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh) bunu diğerleri ile beraber anlattığı için buna da Müzâbene demiştir, derler.

Avnü'l-Mabûd'da belirtildiğine göre B u h â r î ve M ü s l i m ' de bulunan rivâyetlerde N â f i ' (Radıyallâhü anh) Müzâbene'yi İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın buradaki târifi gibi tanımlamıştır. Yâni başaktaki buğdayı, ölçekle tahmin edip sâfi buğdayla satmaya Müzâbene demiştir.

İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın B u h â r î ' deki bir rivâyetinde bulunan Müzâbene târifinde hubûbattan söz edilmemiştir. Oradaki rivâyete göre Müzâbene: Ağacı üzerindeki yaş hurmayı ölçekle tahmin edip kuru hurmayla satmak ve asması üzerindeki yaş üzümü ölçekle tahmin edip kuru üzümle satmaktır.

Yine B u h â r î ' nin bir rivâyetine göre İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh) Müzâbene: Ağaç üzerindeki yaş hurmayı ölçekle tahmini takdir edip kuru hurma ile satmak ve satıcının alıcıya: Tahmininden fazla çıkarsa, fazlası bana âit olur, eksik çıkarsa tamamlarım, demesidir, şeklinde târif etmiştir.

Müzâbene: Ağacı üzerindeki tâze hurmayı tahmin ve takdir ederek kuru hurma ile satmaktır, diye târif edenler de vardır. T i r m i z î ' de böyle târif edilmiştir.

Muhâkale: Başağındaki buğdayı ölçekle tahmin ederek sâfi buğdayla satmaktır, diye târif edilmiştir. S ü y u t î ve N e v e v î böyle târif etmişlerdir. M ü s l i m ' in S a i d b i n e l - M ü s e y y e b (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği bir hadiste, Müzâbene ve Muhâkale'nin Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) tarafından yasaklandığı belirtildikten sonra: Müzâbene ağacındaki yaş hurmayı (ölçekle tahmin ederek) kuru hurma ile satmaktır. Muhâkale de: Henüz biçilmemiş (ve başağından çıkarılmamış) buğdayı sâfi buğdayla (yine tahmin ve takdir etmek sûretiyle) satmaktır, bir de bir arâziyi buğday ile kiralamaktır, denilmektedir.

Tuhfe yazarının beyânına göre en-Nihâye'de şöyle denilmiştir: Muhâkale'nin târifinde ihtilâf vardır. Şöyle ki: Bir kavle göre,

arâziyi buğday karşılığında kiralamaktır. Hadîste böyle açıklanmıştır. Ziraatçılar buna Muhârese derler. Diğer bir kavle göre Muhâkale, bir arâziyi bundan alınacak hâsılatın üçte biri, dörtte biri gibi belirli bir hisse karşılığında işletmektir. Başka bir kavle göre, başağındaki buğdayı, sâfi bir buğdayla satmaktır. Henüz tam olgunlaşmamış bir mahsûlü satmaya Muhâkale, diyenler de vardır. Muhâkale'nin yasaklanmasının sebebi şudur: Bir hubûbat ayni cinsten bir hubûbatla satılırken satılan ile alınanın ikisinin de peşin ve mikdarca eşit olması şarttır. Muhâkale satışında, mikdarların eşitliği sağlanamadığı gibi bir taraf veresiyedir.

Müzâbene satışının yasaklanmasının sebebi de en-Nihâye'den naklen verilen yukardaki sebebdir.

٢٢٦٥ – حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . أَنْبَأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنِ الْمُزَابَنَةِ. وَالْمُزَابَنَةُ أَنْ يَبِيعَ الرَّجُلُ تَمْرَ حَائِطِهِ، إِنْ كَانَتْ نَخْلًا ، بِتَمْرٍ كَيْلًا . وَإِنْ كَانَتْ كَرْمًا ، أَنْ يَبِيعَهُ بِزَبِيبٍ كَيْلًا . وَإِنْ كَانَتْ زَرْعًا أَنْ يَبِيعَهُ بِكَيْلِ طَعَامٍ . نَهَى عَنْ ذَلِكَ كُلِّهِ .

TERCEMESİ

2265) "... Abdullah bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Müzâbene'yi yasaklamıştır. Müzâbene; Adamın, hurmalığındaki yaş hurmayı (ağacında) ölçekle (tahmin ederek) kuru hurma ile satmasıdır. (Kezâ) bağındaki yaş üzümü (dalında, tahmini) ölçekle kuru üzüm ile satmasıdır ve tarlasında bulunan başağındaki tâze buğdayı (yine tahmini) ölçekle sâfi buğday ile satmasıdır. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bunların hepsinden nehiy buyurmuştur."

٢٢٦٦ – حدّثنا أَزْهَرُ بْنُ مَرْوَانَ . ثنا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ؛ وَسَعِيدُ بْنُ مِينَاءَ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنِ الْمُحَاقَلَةِ وَالْمُزَابَنَةِ

TERCEMESİ

2266) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Muhâkale ve Müzâbene'den nehiy buyurmuştur."**

٢٢٦٧ — حَدَّثَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ . ثنا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ طَارِقِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ؛ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَنِ الْمُحَاقَلَةِ وَالْمُزَابَنَةِ .

TERCEMESİ

2267) "... Râfi' bin Hadîc *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Muhâkale ve Müzâbene'den nehiy buyurmuştur."**

İZAHI

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Müslim ve Nesâi de rivâyet etmişlerdir.

Müslim ve Tirmizî'nin Râfi (Radıyallâhü anh)'den olan rivâyetlerinde yalnız Müzâbene'nin yasaklandığından söz edilmekte olup Muhâkale'den bahsedilmemektedir. Kütüb-i Sitte'nin diğerlerinde ise bu hadîsi göremedim.

Bu hadîsler Müzâbene ve Mühâkale şeklindeki satışların yasaklığına delâlet ederler. Bu satışın yasaklanmasının sebebi de şudur: Hurma, buğday ve diğer rebevî yâni fâizsel olan bir mal ayni cins bir mal ile satılırken ölçek hesabıyla mikdarlarının eşit olması ve ikisinin de peşin ödenmesi gerekir. Aksi halde fâiz sayılır. Ağacındaki yaş hurma, yaş üzüm ve başağındaki buğday mikdarları ölçek hesabı ile kesin bir şekilde tesbit edilemez. Yapılacak tesbit ancak bir tahminden ibâret kalır. Bu itibarla ağacındaki yaş hurma ile bunun karşılığında verilen kuru hurmanın, dalındaki yaş üzümle onun karşılığında verilen kuru üzümün ve başağındaki buğday ile bunun karşılığında verilen sâfi buğdayın mikdarca eşitliğinin sağlanması mümkün değildir. Mutlaka birisinin diğerinden fazla olması ihtimali bulunur. Bu itibarla fâiz durumu hâsıl olur. Ayrıca bir mechullük bulunduğu için bir tarafın aldanması da söz konusudur. Anılan yaş

hurma, yaş üzüm ve başağındaki buğday tahmin edilip bunlar karşılığında verilen kuru hurma, kuru üzüm ve sâfi buğday hazır ve peşin de olsa hüküm budur. Çünkü eşitlik durumu bilinemez. Oysa ayni cinsten iki rebevî malın mübayaa edilebilmesi için ikisinin peşin olması şart olduğu gibi, mikdarlarının da eşitliği şarttır.

Nevevî Müzâbene bâbından önceki bâbta özetle şöyle der: "**Arâya** (yâni müayyen bir ağaçtaki yaş hurmayı yerdeki kuru hurma ile satmak) akdi hariç, yaş hurmanın kuru hurma ile satılmasının haramlığı husûsunda âlimler ittifak etmişler ve bunun fâiz olduğunu hükmetmişlerdir. Yaş üzümün kuru üzümle satılmasının haramlığı meselesinde de âlimler ittifak hâlindedirler. Âlimler, başağındaki buğdayın sâfi buğdayla satılmasının haramlığı üzerinde de icmâ etmişlerdir. Bu satışa **Muhâkale** denilir. Muhâkale kelimesi hakl kökünden alınmadır. Hakl ise, ekin ekmek ve ziraat yeri, demektir.

Kuru hurma ile satılmak istenen yaş hurma ve kuru üzümle satılmak istenen yaş üzüm, ağaçları üstünde iken satışı haram olduğu gibi bu meyvalar ağaçlarından kesilip devşirildikten sonra da bu şekilde satılamaz. (Yâni kısacası yaş hurma kuru hurma ile satılamaz ve yaş üzüm kuru üzümle satılamaz. Bu yaş hurma ve yaş üzüm ağaçları üzerinde ise bu satışın haramlığı üzerinde âlimlerin icmâı vardır. Bunların bu satışları kesilip devşirildikten sonra ise âlimlerin cumhûruna göre yine haramdır. Çünkü yaş hurma ve yaş üzüm kuruyunca fire verip eksilir. Ne kadar eksileceğini kesinlikle bilmek mümkün değildir. Bu itibarla bunların karşılığında alınan kuru hurma ve kuru üzüm ile bunların mikdarlarının eşitliğini temin etmek mümkün değildir ve bu nedenle haramdır.)

Ebû Hanîfe ise: Yaş hurma ve yaş üzüm kesilip devşirildikten sonra kurusundan aynı mikdardaki misli ile satılması câizdir, demiştir. Meselâ bir ölçek yaş hurma bir ölçek kuru hurma ile ve bir ölçek yaş üzüm bir ölçek kuru üzümle satılabilir." Başağından yeni ayrılan tâze buğdayın, kurumuş buğdaydan misli ile, satılmasına da hükmetmiştir. Hanefî âlimlerden Ebû Yûsuf ve Muhammed'in de dâhil bulunduğu cumhûra göre hurmanın yaşı, kurusuyla hiç bir sûretle satılamaz. Kezâ üzümün yaşı hiç bir sürette kurusuyla satılamaz. Başaktaki buğday da sâfi buğdayla hiç bir sûretle satılamaz.

Hurma ve buğday gibi rebevi yâni fâizsel bir maddenin tâzesi ile kurusunun biribiriyle değiştirilmesi ile ilgili gerekli bilgi 2264 nolu hadîsin izahı bölümünde verilmiştir. Oraya mürâcaat edilebilir.

(٥٥) باب بيع العرايا بخرصها تمرا

55 — ARÂYÂ (BELİRLİ BİR KAÇ AĞACIN ÜSTÜNDEKİ YAŞ HURMAYI) KURU HURMA OLARAK TAHMİNEN TAKDİR ETMEK SÛRETİYLE (PEŞİN KURU HURMA İLE) SATMAK BÂBI

٢٢٦٨ - حدثنا هشام بن عمار و محمد بن الصباح. قالا: ثنا سفيان بن عيينة، عن الزهري، عن سالم، عن أبيه. حدثني زيد بن ثابت أن رسول الله ﷺ رخص في العرايا.

TERCEMESİ

2268) "... Sâlim'in babası (Abdullah bin Ömer) *(Radıyallâhü anhüm)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Ariyye (yâni belirli bir kaç ağacın üstündeki yaş hurmayı kuru hurma olarak tahminen takdir etmek sûretiyle, tahmin edilen mikdardaki peşin kuru hurma ile satılması) **hakkında ruhsat verdiğini Zeyd bin Sâbit bana haber verdi."**

٢٢٦٩ - حدثنا محمد بن رمح. أنبأنا الليث بن سعد، عن يحيى بن سعيد، عن نافع، عن عبد الله بن عمر؛ أنه قال: حدثني زيد بن ثابت أن رسول الله ﷺ أرخص في بيع العرية بخرصها تمرا.

قال يحيى: العرية أن يشترى الرجل ثمر النخلات بطعام أهله رطبا، بخرصها تمرا.

TERCEMESİ

2269) "... Abdullah bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in Ariyye (yâni belirli bir kaç ağacın üstündeki yaş hurmayı) **kuru hurma olarak mikdarını tahmin etmek sûretiyle** (o mikdardaki peşin kuru hurma ile) **satılmasına ruhsat verdiğini Zeyd bin Sâbit bana haber verdi.**

(Râvi) Yahyâ demiştir ki: Ariyye, kişinin âile ferdlerinin azığı olan kuru hurmasını verip bununla birkaç hurma ağacının (üstündeki) **yaş hurmayı kuru hurma olarak tahminen takdir etmek sûretiyle satın almasıdır."**

İZAHI

Müellifimizin İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh) aracılığı ile rivâyet ettiği Zeyd bin Sâbit (Radıyallâhü anh)'ın bu hadîslerini Buhârî, Müslim, Tirmizi ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd da bunun benzerini Hârice bin Zeyd aracılığı ile Zeyd (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmiştir. Bâzı rivâyetlerdeki metin uzuncadır. O rivâyetlerde Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in Müzâbene ve Muhâkale satışlarını yasakladığı, fakat arâya satışına izin verdiği belirtilmektedir. Diğer değişikliği belirtmeye gerek görmüyorum. Aşağıda yapacağım izah esnasında gerek duyulursa buna değinilecektir. Şimdi Ârâyâ ve Ariyye kelimelerini ve bunların târiflerini açıklayalım:

Tuhfe yazarı özetle şöyle der:

"Ârâyâ kelimesi Ariyye'nin çoğuludur. Ariyye, ağacı üstündeki yaş hurmayı ağaçsız olarak hediye etmektir. Yâni ağaç hediye edilmiyor, sâdece üstündeki hurmalar hediye ediliyor. Kıtlık zamanlarında hurma bahçeleri bulunanlar, hurmalığı olmayanlara bu ikramda bulunuyorlardı. Arablarda bu âdet vardı. Karşılıksız olarak yapılan bu ikrama Ariyye denilirdi. Sağım hayvanı olmayan âilelere koyun ve deve gibi sağım hayvanı, sütünden faydalanılmak üzere emâneten vermek âdeti de vardı. Sağım hayvanı yine sahibinin malı idi. Bunu emâneten alan âile de karşılıksız olarak bunun sütünden yararlanırdı. Bu ikrama da Menîha denilir. Şer-i Şerîf ıstılahındaki Ariyye'nin târifi husûsunda ihtilâf vardır. Yâni Şerîatte bu kelime ile neyin kasdedildiği husûsunda değişik görüşler vardır. Şöyle ki:

1. Mâlik Ariyye'yi şöyle açıklamıştır: Kişi, hurmalığındaki ağaçlardan belirli bir tânesinin üstündeki yaş hurmayı karşılıksız olarak bir adama verir. Sonra adamın hurmalığa girip çıkmasından zahmet duymaya başlar. Hurmalık sahibinin, o ağaç üstündeki yaş hurmayı tahminen takdir edip bu kadar kuru hurmayı peşinen ve defaten adama vermek sûretiyle bahçeden ilişiğini kesmesine ruhsat ve izin verilmiştir.

2. Şâfiî de Ârâyâ'yi şöyle târif etmiştir: Adam belirli bir veyâ birden fazla ağacın üstündeki yaş hurmanın ne kadar olduğunu tahminen takdir eder. Sonra bu kuruyunca ne kadar eksileceğini tahminen hesaplar. Bunun üzerine kuruduğu zaman ne kadar kalacağını tahmin ediyorsa o mikdarda kuru hurmayı ağaç sahibine peşin verip bunun karşılığında ağaç üstündeki yaş hurmayı satın alır. İşte bu alıma Ârâyâ (ve Ariyye) denilir. Taraflar teslim ve tesellümü tamamlamadan birbirinden ayrılırlarsa bu satış bozulur.

(Ş â f i î'nin anlattığı teslim ve tesellüm şöyle olur: Müşteri takdir edilen kuru hurma mikdarı ne ise o kadar kuru hurmayı ağaç sahibine teslim eder. Ağaç sahibi de meyvasını sattığı ağaçları müşterinin emrine verir.)

El-Hâfız, el-Fetih'te: Şâfiî'nin târifinden çıkan sonuç, ariyye'nin götürü usulle veyâ veresiye şekli ile olmamasıdır, demiştir.

3. Süfyân bin Hüseyin de: Arâyâ, fakirlere hibe edilen ağaçlar üstündeki yaş hurmalardı. Fakirler bu hurmaları devşirme zamanını bekliyemezlerdi. Bunun için bu yaş hurmaları, diledikleri kuru hurma ile satmalarına ruhsat verildi, demiştir.

El-Hâfız: Ariyye satış şekilleri çoktur. Bunlardan birisi şudur: Adam hurma bahçesi sahibine der ki: Şu ve bu ağaçların üstündeki yaş hurmadan kaç ölçek kuru hurmanın çıkacağını tahminen takdir et ve bana o kadar kuru hurma ile sat. Bahçe sahibi de tahmin ettiği mikdardaki kuru hurmayı adamdan alır ve anılan hurma ağaçlarını onun emrine verir. Adam da yaş hurmadan yararlanır. Ariyye'nin diğer bir şekli de şöyle olur: Bahçe sahibi belirli bir veyâ birden fazla ağacın üstündeki yaş hurmayı bir adama hibe eder. Fakat adam hurmaların kuruması mevsimini beklemekle mutazarrır olur ve hurmaları yaş iken yemek istemez. Çünkü kuru hurmaya ihtiyacı vardır. Bunu azık ve zahîre yapmak ister. İşte adam ağaçlar üstündeki yaş hurmadan ne kadar kuru hurma çıkacağını tahmin ve takdir eder. Sonra bunu kuru hurma karşılığında ya bahçe sahibine veyâ başka bir kimseye satar ve kuru hurmayı peşin teslim alır, der. El-Hâfız bu arada Ariyye'nin başka şekillerini de anlatır."

Avnü'l-Mabûd yazarı da bu hadîsin şerhinde özetle şöyle der: "Nevevî, Ariyye şöyle olur: Bahçe sahibi belirli ağaçlar üstünde bulunan yaş hurmayı tahmin ve takdir ederek şöyle der: Bu ağaçlar üzerinde bulunan yaş hurmalardan meselâ üç vesk (belirli bir hacim birimidir) kuru hurma hâsıl olur. Sonra bu yaş hurmaları üç vesk kuru hurma ile satar ve kuru hurmayı teslim alır. Bahçe sahibi ile adam birbirinden ayrılmadan önce adam kuru hurmayı teslim etmekle, bahçe sahibi de anılan ağaçları adamın emrine vermekle teslim ve tesellüm işi yapılır Ariyye denilen bu tür satış beş veskten az mikdardaki hurma için câizdir. Beş veskten fazla mikdardaki hurma için câiz değildir. Yaş hurma karşılığında

verilecek kuru hurma tam beş vesk olduğu takdirde ise bunun câizliği husûsunda Ş â f i î'nin iki kavli vardır. En sahîh kavline göre câiz değildir. Ariyye denilen satış türü için verilen ruhsat fakirlere mahsus olmayıp zenginler de bundan yararlanabilirler. Zayıf bir kavle göre bu ruhsat fakirlere mahsustur. Ariyye satışı en sahîh kavle göre yaş hurma ile yaş üzüme mahsustur. Diğer meyvaları bu şekilde satmak câiz değildir. Zayıf bir kavle göre diğer meyvaları da bu şekilde satmak câizdir, demiştir.

H a t t â b î de: Arâyâ türü satışlar, Müzâbene türü satışların yasaklığına âit hükümden müstesnadır. Görüldüğü gibi bu hadîste, Arâyâ türü satışı için ruhsat verildiği bildirilmektedir. Ruhsat vermek, ancak yasaklamadan sonra vukû bulur. (Yâni bir şey yasaklanmamış iken ona cevaz verilirse bu cevaz vermeye ruhsat denilmez.)

M â l i k, Ş â f i î, E v z â î, A h m e d, İ s h â k ve E b û U b e y d'in dâhil bulundukları fıkıhçıların ekserisi ariyye türü satışa ruhsat verildiğine hükmetmişlerdir. Rey ehli ise buna ruhsat vermemişler ve Müzâbene'nin yasaklığının umumîliği görüşünü savunmuşlardır. Ariyye'ye ruhsat verildiğine dâir bu ve benzerî hadîsleri mânâya uygun olmayan şekilde yorumlamışlardır, demiştir.

H a t t â b î'nin, sözünde geçen Münâbeze satışına âit hadîsler 54. bâbta geçti. Orada gerekli izah yapıldı. Hatırlanacağı üzere Müzâbene ağacı üzerindeki yaş üzümü veyâ yaş hurmayı takdir edip bundan kaç ölçek kuru üzüm veyâ hurmanın çıkacağını tahmini olarak tesbit etmek ve bu mikdar kuru üzüm veyâ kuru hurma karşılığında o yaş üzümü veyâ yaş hurmayı satmaktır. Bu satış yasaklanmıştır. Çünkü meselâ 10 ölçek kuru hurmayla satılan yaş hurmadan 10 ölçek kuru hurmanın ve 15 ölçek kuru üzümle satılan yaş üzümden 15 ölçek kuru üzümün elde edileceği kesinlikle bilinemez. Halbuki bunların eşit olmaması hâlinde fâiz sayılır. Bu nedenle Müzâbene ismi verilen satış yasaklanmıştır. Ancak az mikdardaki hurmanın bu şekilde satılmasına ruhsat verilmiştir. Ruhsat verilmiş olan satışa da Ariyye satışı ismi verilmiştir.

T i r m i z î'nin İ b n - i Ö m e r aracılığı ile Z e y d b i n S â b i t (Radıyallâhü anhümâ)'dan rivâyet ettiğine göre Z e y d şöyle demiştir:

"Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **muhakale ve müzâbene** (denilen satış nevîlerin)den **nehiy etti. Ancak arâyâ sahiblerine arâyâlarını, tahminle takdir etmek sûretiyle bundan elde edilecek kuru hurmanın misli ile satmalarına izin verdi."**

T i r m i z i bundan sonra, beş vesk'den az mikdardaki hurma için arâyâ yolu ile satılmasına Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ruhsat verdiğine dâir Z e y d b i n S â b i t ile E b û H ü r e y r e'nin hadîslerini rivâyet etmiş ve bunun akbenide de beş vesk hurmanın arâyâ şeklinde satılmasına ruhsat verildiğine dâir M â l i k b i n E n e s'in merfû hadîsini rivâyet etmiştir. T i r m i z î bundan sonra şöyle der: Ş â f i î, A h m e d ve İ s h â k'ın dâhil olduğu bir ilim cemâatı demiş ki: Arâyâ satışı, Muhâkale ve Müzâbene satışlarına âit yasaklama hükmünden müstesnadır. Bunların delîli Z e y d b i n S â b i t ile E b û H ü r e y r e'nin hadîsleridir. Bunlara göre beş veskten az mikdardaki yaş hurmayı ağacı üstünde iken ölçekle tahmin etmek sûretiyle kuru hurma ile satmak câizdir. Bâzı âlimler bunun hikmetini şöyle açıklamışlardır: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu hususta müslümanlara kolaylık sağlamak istemiştir. Çünkü müslümanlar Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e mürâcaat ederek: Yaş hurmayı ancak kuru hurma ile satın alabiliriz. (Başka türlü almamız güçtür. Aksi takdirde tâze hurmadan mahrum kalırız) Bunun üzerine onların tâze hurmayı yiyebilmeleri için beş veskten az mikdarı bu şekilde satın almalarına ruhsat ve izin verdi."

Arâyâ şekli ile yapılacak satışa âit ruhsatın beş vesk veyâ bundan az mikdardaki hurma için olduğuna dâir rivâyetler değişiktir. Bâzı rivâyetlerde «Beş vesk veyâ bundan az» ifâdesi mevcuttur. Âlimlerin bir kısmı bu ifâdedeki tereddüdün râviye âit olduğunu söylerken bir kısım âlimler de: Bu ifâde tereddüt anlamında değil, bundan maksad muhayyerlik ve serbestliktir, demişlerdir. Yâni beş vesk de olabilir, bundan az da olabilir.

Tuhfe yazarı da bu konuda özetle şöyle der:

"Âlimler beş veskten fazla hurmanın arâyâ şekli ile satılmasına cevaz vermemişler ve beş veskten az mikdar için ise cevaz vermişlerdir. Tam beş vesk olunca bu hususta ihtilâf vardır. M â l i k î l e r'in en sahîh kavline göre câizdir. Ş â f i î ve H a n b e l î âlimlere göre câiz değildir.

E b û H a n î f e ise arâyâ şekli ile yapılan satışların hiç birisine cevaz vermemiştir. Kendisi Münâbeze ve Muhâkale'nin yasaklığına âit hadîsleri umumî olarak mânâlandırmıştır. Arâyâ'ya âit hadîsleri de şöyle yorumlamıştır: Bu hadîsler hibe yolu ile verilen yaş hurmaya âittir. Şöyle ki: Bahçe sahibi bir ağacın üstündeki yaş hurmayı bir adama hibe eder. Henüz bunu teslim etmemiş iken bun-

dan dönüş yapmak ister. İşte bu durumda bahçe sahibine şöyle bir ruhsat verilmiştir: Dilerse ağacın üstündeki yaş hurmadan ne kadar kuru hurmanın çıkacağını tahminen takdir eder ve adama bu kadar kuru hurma hibe edip adamın ağaçla ilişiğini keser."

Arâyâ satışında yaş hurma karşılığında kuru hurmanın verilmesi gerekir. Ağacın üstündeki yaş hurmayı tahminen takdir etmek sûretiyle ve arâyâ şeklinde, yerdeki yaş hurma ile satmak ve değiştirmek câiz değildir. Cumhûrun görüşü budur. Arâyâ hadîslerinin bâzısının rivâyetlerinde arâyâ'nın kuru veyâ yaş hurma ile değiştirilmesine ruhsat verildiği belirtilmiş ise de bu ifâde râvînin tereddüdü şeklinde yorumlanmıştır.

Avnü'l-Mabûd yazarı Kastalânî'den naklen şöyle der: Buhârî ve Müslim'in Zeyd bin Sâbit'ten yaptıkları bir rivâyette; «Zeyd (Radıyallâhü anh) şöyle demiştir:

إِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَخَّصَ فِى بَيْعِ الْعَرِيَّةِ بِالرُّطَبِ أَوْ بِالتَّمْرِ

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) arâyâyı kuru hurma veyâ yaş hurma satmaya ruhsat vermiştir.»"

Bu hadîsin zâhirine göre ağacı üstündeki yaş hurmayı arâyâ şeklinde kuru hurma ile satmak câiz olduğu gibi yerdeki yaş hurma ile de satmak câizdir. Şâfiiler'in böyle bir kavli vardır. Buna göre hadîsteki "Veyâ" ifâdesi muhayyerlik ve serbestlik içindir. Fakat cumhûr, arâyâ'nın yaş hurma ile satılmasını câiz görmemiş ve bu hadîsteki "Veyâ" ifâdesinin râvînin tereddüdünden ileri geldiğini söylemiştir. Cumhur: Çünkü arâyâ hakkındaki hadîslerin ekserisinde arâyânın kuru hurma ile değiştirilmesine izin verildiği bildirilmektedir. Bunlarda yaş hurmadan bahsedilmemektedir. Bu itibarla rivâyetlerin ekserisindeki ifâdelere göre hüküm vermek gerekir, demiştir.

Arâyâ hakkında daha geniş bilgi almak isteyenler, Buhârî'nin şerhleri ile Tirmizî'nin Tuhfe adlı şerhine mürâcaat etsinler.

Bir Vesk, 60 sâ'dır. Bir sâ 4 müd'dür. Bu konu hakkında gerekli bilgi 1832-1833 nolu hadîsler bölümünde verilmiştir. 1825-1826 nolu fıtır sadakası hadîsleri izahı bölümünde sâ ve müd hakkında gerekli bilgi vardır. Ayrıca Tahâret kitabımda bu konu geçmiştir.

(٥٦) باب الحيوان بالحيوان نسيئة

56 — VERESİYE OLARAK HAYVANI HAYVANLA SATMAK BÂBI

٢٢٧٠ – حدثنا عبد الله بن سعيد. ثنا عبدة بن سليمان، عن سعيد بن أبي عروبة، عن قتادة، عن الحسن، عن سمرة بن جندب؛ أن رسول الله ﷺ نهى عن بيع الحيوان بالحيوان نسيئة.

TERCEMESİ

2270) "... Semûre bin Cündüb *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir: **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **veresiye olarak hayvanı hayvanla satmayı yasakladı."**

٢٢٧١ – حدثنا عبد الله بن سعيد. ثنا حفص بن غياث وأبو خالد، عن حجاج، عن أبي الزبير، عن جابر؛ أن رسول الله ﷺ قال «لا بأس بالحيوان، واحدا باثنين، يدا بيد» وكرهه نسيئة.

TERCEMESİ

2271) "... Câbir (bin Semûre) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

«**Elden ele** (yâni peşin olarak) **bir hayvanı iki hayvan ile satmakta bir beis** (sakınca) **yoktur,» buyurdu ve bu satışın veresiye olarak yapılmasından kerâhet etmiştir."**

İZAHI

Semûre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Tirmizî, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Tirmizî: Semûre'nin hadîsi hasen-sahîh bir hadîstir. El-Hasan'ın (Yâni Hasan-ı Basrî'nin) Semûre'den hadîs işittiği doğrudur. Bunu Ali el-Medenî ve başkası da söylemiştir. Ashab-ı Kirâm'dan ve onlardan sonrakilerden ilim ehlinin ekserisi, veresiye olarak hayvanı hayvanla satmak husûsunda bu hadîsle amel etmişlerdir. Süfyân-ı Sevrî, Kûfe ehli ve Ahmed

de böyle demişlerdir. Ashâb-ı Kirâm'dan ve onlardan sonra gelenlerden bâzı âlimler de veresiye olarak hayvanı hayvanla satmaya ruhsat ve cevaz vermişlerdir. Şâfiî ve İshâk'ın kavli de böyledir, demiştir.

Tuhfe yazarı da Tirmizi'nin bu ifâdeleri bölümünde şöyle der :

"Şevkânî, en-Neyl'de: Veresiye olarak hayvanı hayvanla satmak husûsundaki âlimlerin görüşleri şöyledir:

1. Cumhûra göre veresiye olarak hayvanı hayvanla satmak câizdir. Alınan ile satılan hayvanların eşit sayıda veyâ ayni cinsten olması şart değildir. (Yâni meselâ bir koyun, veresiye iki keçi ile satılabilir. Bir sığır, veresiye iki sığırla veyâ üç deveyle satılabilir. Kezâ bir sığır, veresiye bir sığırla ve bir katır veresiye bir katırla satılabilir.)

2. Mâlik'e göre, cinsleri muhtelif hayvanları cumhûrun yukarda anlatılan görüşüne uygun satmakta bir sakınca yoktur. Fakat ayni cins hayvanlar veresiye olarak birbiriyle satılırken sayılarının eşit olması gerekir. (Yâni meselâ bir koyun, veresiye koyunla satılacaksa iki koyunla satılamaz, ancak bir koyunla satılabilir. Veresiye olduğunda satılanın sayısı ile alınanın sayısının eşitliği şarttır.)

3. Ebû Hanîfe, Kûfe'nin diğer âlimleri ve Ahmed'e göre veresiye olarak hayvanı hayvanla satmak mutlaka câiz değildir. Yâni birbiriyle satılacak hayvanların sayısı eşit olsun olmasın, ayni cins hayvanlar olsun değişik cins hayvan olsun hiç bir sûretle câiz değildir. Bunların delilleri bu bâbta rivâyet edilen hadîsler ile mevkuf olan başka rivâyetlerdir. Ali bin Ebî Tâlib (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edildiğine göre; Kendisi bir devenin veresiye iki deve ile satılmasından kerahat etmiştir. İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'den de böyle bir rivâyet vardır. Bu rivâyetler bilindiği gibi mevkûf türündendir.

Cumhûr ise Semûre (Radıyallâhü anh) ile Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadîslerinin senedlerini sahîh olmadığını söylemişlerdir. Şöyle ki: Cumhûr Hasan-ı Basrî'nin Semûre (Radıyallâhü anh)'den hadîs işittiğinin ihtilâflı olduğunu ve Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin senedinde bulunan Haccâc'ın yanılgılarının çok olduğunu ve ayni zamanda tedlisçi olup bu hadîsi an'ane ile Ebû'z-Zübeyr'den rivâyet ettiğini gerekçe göstermiştir.

Cumhûr'un delîli ise Ahmed, Ebû Dâvûd ve Beyhakî'nin rivâyet ettikleri Abdullah bin Amr bin el-Âs (Radıyallâhü anh)'ın merfû olan bir hadîsidir. Bu hadîse göre Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), Abdullah bin Amr (Radıyallâhü anh)'a bir askerî birliği techiz edip her askere birer binek devesini vermesini emretmiş, Abdullah mevcut develeri taksim etmiş ve develer bitmiştir. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) kendisine, zekât develerinden ödenmek üzere deve almasını emretmiş ve bu emre binâen Abdullah, ilerde elde edilecek zekât develerinden iki deve vermek üzere bir deve almaya başlamıştır. (Böylece ihtiyaç duyulan develeri temin etmiştir.)

Cumhûr, Abdullah bin Amr (Radıyalâhü anh)'ın bu hadîsini delîl göstererek veresiye iki deve ile, bir deveyi satmanın ve satın almanın câizliğine hükmetmişlerdir.

Bu nevî satışın yasaklığına hükmeden âlimler ise Abdullah'ın bu hadîsinin diğer hadîslerle mensuh olduğunu söylemişlerdir. Şafiî ise hadîslerin arasını bulmak üzere, veresiye olarak hayvanı satmanın yasaklığına dâir Semûre ile Câbir'in hadîsini şöyle yorumlamıştır: Bu hadîsler alınan ve satılan hayvanların ikisinin de veresiye olması hakkındadır. Birisi peşin, diğeri veresiye olursa, veresiye olan hayvan sayısı fazla da olsa bir sakınca yoktur.

Âlimlerin yukarda özetle anlatılan görüşleri ve delîlleri ile bu delîllere yapılan îtirazlar, yorumlar ve cevablar hakkında geniş bilgi almak için Tirmizî ve Ebû Dâvûd'un şerhlerine mürâcaat edilebilir.

Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Tirmizî de rivâyet etmiştir. Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî de buradaki metnin birer benzerini yine Câbir (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmişlerdir.

YUKARDAKİ İKİ HADÎSTEN ÇIKARILAN FIKIH HÜKÜMLERİ

1. Satılan ve satın alınan hayvanlar peşin oldukları takdirde sayıları eşit olmasa bile yapılan satış sahîhtir, fâiz sayılmaz. Bu hususta icmâ bulunduğunu bundan sonra gelen bâbta anlatacağım.

2. Veresiye olursa hayvanı hayvanla satmak yasaktır. Satılan ve satın alınan hayvanların sayısı eşit olsun olmasın hüküm aynidir. Yukarda anlattığım gibi bu görüş E b û H a n î f e, K û f e'nin diğer âlimleri ve A h m e d'in görüşüdür. İhtiyata en uygun olan görüşün bu görüş olduğu söylenmiştir.

Cumhûra göre peşin bir hayvanı veresiye bir veyâ birden fazla hayvanla satmak câizdir. Ancak satılan ve satın alınanın ikisi de veresiye olursa satış câiz değildir. Bu hususta da gereken bilgi yukarda verildi.

(٥٧) باب الحيوان بالحيوان متفاضلا يدًا بيد

57 — ELDEN ELE (YÂNİ SATILAN VE ALINANIN İKİSİ DE PEŞİN OLARAK) HAYVANLARI SAYICA FAZLA HAYVANLARLA MÜBAYAA ETMEK BÂBI

٢٢٧٢ — حدثنا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ. ثنا الْحُسَيْنُ بْنُ عُرْوَةَ ح وَحَدَّثَنَا أَبُو عُمَرَ حفص بْنُ عُمَرَ. ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ مَهْدِيٍّ. قَالَا: ثنا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ اشْتَرَى صَفِيَّةَ بِسَبْعَةِ أَرْؤُسٍ.

قَالَ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ: مِنْ دِحْيَةَ الْكَلْبِيِّ.

TERCEMESİ

2272) Enes (bin Mâlik) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), (mü'minlerin anası) **Safiyye** (bint-i Huhey)'yi yedi baş (câriye - köle) ile satın aldı.

(Râvî Abdurrahman dedi ki: (Peygamber, Safiyye'yi) Dihye el-Kelbî'den (satın aldı.)"

İZAHI

Zevâid yazarı bu hadîsi Zevâid türünden saymış ise de bu bir kalem hatâsıdır. Çünkü M ü s l i m de Nikâh kitâbının 14. bâbında bu hadîsi rivâyet etmiştir. S a f i y y e (Radıyallâhü anhâ) B e n î K u r a y z a ve B e n î N a d î r isimli meşhur iki yahudi kabîlesinin reisi olan H u y e y y b i n S a'y e'nin kı-

zı, Peygamberlerden H â r û n (Aleyhisselâm)'ın sülâlesinden idi. H a y b e r savaşında esir edilenler arasındaydı. Bu rivâyete göre D i h y e e l - K e l b î ' nin payına düştükten sonra Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) onu satın almış ve ona karşılık D i h - y e ' ye yedi baş câriye - köle vermiştir. Verilenlerin câriye veyâ köle olduğuna, şâyet karışık ise kaçının câriye, kaçının köle olduğuna dâir bir bilgi edinemedim. Hepsinin câriye veyâ köle olması da muhtemeldir. S a f i y y e (Radıyallâhü anhâ)'nın hâl tercemesi 1779 nolu hadîsin izahı bölümünde geçtiği için o bilgi ile yetinelim. Ancak şunu da belirteyim: B u h â r î ve M ü s l i m ' in E n e s (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettikleri bir hadîse göre H a y b e r esirleri toplandıktan sonra D i h y e (Radıyallâhü anh) gelerek: Yâ Resûlallah, esir alınan câriyelerden bir tânesini bana ver, dedi. D i h y e de gidip S a f i y y e ' yi aldı. Fakat bir sahâbî B e n î - K u r a y z a ile B e n î N â d i r ' in en büyük hânedanı olan S a f i y y e ' nin D i h y e tarafından alınmasına karşı çıkıp durumu Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e arz etmesi neticesinde, D i h y e ' nin S a f i y y e ' yi değil de, başka bir câriye alması emredilmiş, sonra S a f i y y e ganîmet olarak Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in mülkiyetine geçmiştir. Bilâhare Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) onu azâd ederek, mü'minlerin anaları arasında idhal buyurmuştur.

S a f i y y e (Radıyallâhü anhâ)'nın Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e intikal etmesi şekline âit rivâyetlerin birleştirilmesi ile ilgili olarak N e v e v î şöyle der: S a f i y y e ' nin D i h y e ' nin payına düştüğüne âit cümlenin mânâsı muhtemelen şöyledir: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), D i h y e ' - ye, bir câriye almasını müsâade ettiği ve D i h y e de S a f i y - y e ' yi seçtiği için, kendisinin payına düşmüş, denilmiştir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in S a f i y y e ' yi yedi baş insan karşılığında D i h y e ' den satın almasına âit cümlenin mânâsı da şöyle olabilir: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) çıkacak dedikoduları önlemek amacı ile S a f i y y e ' yi D i h y e ' - ye vermeyi uygun bulmayınca, gönlünü almak üzere kendisine yedi esir vermiştir. Bu yedi kişi, S a f i y y e ' nin yerine verildiği için bu verilişe alım satım denilmiştir. Bu cümleler böyle yorumlanınca rivâyetler arasında bir ihtilâf kalmaz.

HADÎSTEN ÇIKARILAN FIKIH HÜKMÜ

Satılan ve satın alınanın ikisi de peşin olduğu takdirde bir câriye veyâ bir köleyi, birden fazla câriye veyâ köle ile satmak ve sa-

tın almak câizdir. Fâiz sayılmaz. Hayvanların satışı da böyledir. Yâni satılan ve satın alınanın ikisi de peşin olduğu takdirde bir hayvanı birden fazla hayvanla satmakta ve satın almakta bir sakınca yoktur. Bundan önceki bâbta beyân ettiğim gibi bu hususta âlimlerin icmâı vardır. Avnü'l-Mabûd yazarının İ b n ü ' l - K a y y i m ' den naklen verdiği bilgiye göre, ölçülerek veyâ tartılarak satılan malların dışında kalan, köle, câriye, hayvan, bitki ve sâir mallar peşin olmak kaydı ile birisi diğerinden fazla da olsa birbiriyle satılması câizdir.

Satılan veyâ satın alınan mal veresiye olursa cumhûra göre satış yine sahîhtir. E b û H a n î f e, K û f e ' nin diğer âlimleri ve A h m e d ' e göre câiz değildir. M â l i k ' e göre veresiye satılacak ile satın alınacak mal ayni cinsten olup birisi diğerinden fazla ise satış sahîh değildir. Mallar sayıca eşit ise veyâ cinsleri değişik ise satış sahîhtir. Bu hususta geniş bilgi bundan önceki bâbta verildi.

D i h y e (Radıyallâhü anh) Ashab-i Kirâm'ın büyüklerindendir. B e d i r ' de ve diğer savaşlarda Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in beraberinde bulunma şerefine nâil olan bir zâttır. Çok defa C e b r â î l (Aleyhisselâm) onun sûretinde Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e gelirdi. Ü m m ü S e l e m e (Radıyallâhü anh) ve başka bir çok sahâbî C e b r â î l ' i onun sûretinde Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in yanında görmüşlerdir. Bilindiği gibi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), İslâmiyet'e dâvet etmek üzere bâzı devlet adamlarına mektup göndermişti. R û m K a y s e r ' ine yazdığı mektubu D i h y e götürmüştü.

(٥٨) بَابُ التَّغْلِيظِ فِي الرِّبَا

58 — FÂİZİN AĞIR BİR GÜNAH OLDUĞUNUN BEYÂNI BÂBI

Bu bâbta rivâyet edilen hadîslerin tercemesine geçmeden önce fâiz hakkında gelen bâzı âyetleri ve meâlleri buraya almayı faydalı gördüm. Çünkü bu âyetler fâizin haramlığını açıkça belirttiği gibi ağır, çetin ve büyük bir günah olduğunu da ifâde eder. Fâiz oranı düşük olsun, yüksek olsun her nevî, kesinlikle haramdır. Bu hüküm Kur'an âyetleri, hadîs-i şerîfler ve müslümanların icmâı ile sâbittir. Fâizin haramlığını inkâr etmek küfürdür. Allah cümlemizin îmanını korusun ve bu hastalığa tutulanlara şifâ ihsân eylesin.

الذين ياكلون الربوا لايقومون الا كما يقوم الذى يتخبطه الشيطان من
المس ذلك بانهم قالوا انما البيع مثل الربوا واحل الله البيع وحرم الربوا فمن جاءه
موعظة من ربه فانتهى فله ما سلف وأمره الى الله ومن عاد فاولئك اصحاب
النارهم فيها خالدون

"Fâiz yiyenler (kıyâmet günü) ancak şeytanın çarptığı kişinin kalktığı gibi kalkarlar. Bu, onların "Alış veriş muâmelesi tıpkı fâiz gibidir," demeleri yüzündendir. Oysa, Allah alış verişi helâl, fâizi haram kılmıştır. Artık kime Rabb'inden bir öğüt gelir de fâizcilikten vazgeçerse, geçmişi kendisine âittir ve onun hükmü Allah'adır. Kim fâizciliğe dönerse, işte onlar cehennemliktir. Onlar orada ebedî kalıcılardır." (Bakara : 275)

يمحق الله الربوا ويربى الصدقات والله لايحب كل كفار اثيم

"Allah fâizin bereketini giderir (karıştığı malı) mahveder. Sadakaları ise bereketlendirir (sadakası çıkarılan malı artırır). Allah, çok nankör ve günahkâr olan hiç kimseyi sevmez." (Bakara : 276)

ياايها الذين آمنوا اتقوا الله وذروا مابقى من الربوا ان كنتم مؤمنين ❁
فان لم تفعلوا فاذنوا بحرب من الله ورسوله وان تبتم فلكم رؤس اموالكم
لاتظلمون ولا تظلمون

"Ey îman edenler! Eğer mü'min insanlar iseniz, Allah'tan korkunuz ve fâizden arta kalanı bırakınız."

"Eğer böyle yapmazsanız, Allah ve Resûlü tarafından (size karşı açılan) bir savaş mâlûmunuz olsun. Eğer tevbe ederseniz, sermayeniz sizindir. Böylece (sermayenizden fazlasını istemekle) zulüm etmiş olmazsınız ve (sermayenizden noksan almakla) zulme uğramış olmazsınız." (Bakara : 278, 279)

يا ايها الذين امنوا لاتاكلوا الربوا اضعافا مضاعفة واتقوا الله لعلكم
تفلحون ❁ واتقوا النار التي اعدت للكافرين ❁ واطيعوا الله والرّسول لعلكم
ترحمون ❁

"Ey îman edenler! Fâizi kat kat artırılmış olarak yemeyiniz ve Allah'tan korkunuz ki iflâh olabilesiniz."

"Ve kâfirler için hazırlanmış olan ateşten sakınınız."
"Ve Allah'a ve Resûlüne itaat ediniz ki rahmete erdirilesiniz."

(Âl-i İmrân: 130, 131 ve 132)

٢٢٧٣ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا الحسن بن موسى ، عن حماد بن سلمة ، عن علي بن زيد ، عن أبي الصلت ، عن أبي هريرة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « أتيت ، ليلة أسري بي ، على قوم بطونهم كالبيوت ، فيها الحيات ترى من خارج بطونهم . فقلت : من هؤلاء يا جبرائيل ؟ قال : هؤلاء أكلة الربا » .

في الزوائد : في إسناده علي بن زيد بن جدعان ، ضعيف ..

TERCEMESİ

2273) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«(Mi'raca) götürüldüğüm gece, karınları odalar gibi (büyük) olan bir kavmin üzerine vardım. Bunların karınlarında dışardan görülen yılanlar vardı. Ben: Bunlar kimlerdir? Yâ Cebrâil! diye sordum. Cebrâil dedi ki: Bunlar fâiz yiyicileridir.»"

Not: Bunun senedinde bulunan Ali bin Zeyd bin Ced'ân'ın zayıf olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

٢٢٧٤ — حدّثنا عبد الله بن سعيد . ثنا عبد الله بن إدريس ، عن أبي معشر ، عن سعيد المقبري ، عن أبي هريرة ؛ قال : قال رسول الله ﷺ « الربا سبعون حوبا . أيسرها أن ينكح الرجل أمه » .

في الزوائد : في إسناده نجيح بن عبد الرحمن ، أبو معشر . متفق على تضعيفه .

TERCEMESİ

2274) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Faiz, yetmiş çeşit günahtır. Bunların en hafifi, erkeğin kendi anası ile zinâ etmesi (veyâ evlenmesi) günahı kadardır.»"

Not: Bunun senedinde bulunan Necîh bin Abdirrahman Ebû Maşer'in zayıflığı üzerinde ittifak edildiği, Zevâid'de bildirilmiştir.

٢٢٧٥ – حدثنا عمرو بن علي الصيرفي، أبو حفص. ثنا ابن أبي عدي، عن شعبة، عن زبيد، عن إبراهيم، عن مسروق، عن عبد الله، عن النبي ﷺ قال « الربا ثلاثة وسبعون بابا » .

في الزوائد : إسناده صحيح . وابن أبي عدي اسمه محمد بن إبراهيم . وهو ثقة . وقد انفرد برواية هذا الحديث عن شعبة .

TERCEMESİ

2275) "... Abdullah (bin Mes'ûd) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«Fâiz yetmişüç kapı (çeşit) dir.»"

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi sahîhtir. Râvî İbn-i Adî'nin adı Muhammed bin İbrâhim olup sıkâ bir zâttır. Bu hadîsi Şu'be'den yalnız kendisi rivâyet etmiştir.

İZAHI

Yukardaki hadîslerin üçü de Zevâid türündendir. İkinci hadîsi Hâkim ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir. Bu hadîste fâizin yetmiş çeşit günahının bulunduğu ifâde edilmiştir. Yâni fâizin çok çeşitleri vardır. Hepsi de günahtır. En hafi sanılan fâizin günahı kişinin, anası ile zinâ etmesi kadar ağır bir günahtır. Bu hadîste geçen "Nikâhlanma" sözü evlenme akdi veyâ cinsel ilişki mânâsına yorumlanabilir. İkisinin sonucu aynidir.

Üçüncü hadîste ise fâizin yetmiş kapısının, yâni yetmiş çeşidinin bulunduğu bildirilmektedir. Bundan maksad, fâizin çeşitlerinin çokluğudur. Yoksa yetmiş sayısı ile tahdid değildir. Gerek bu ve gerekse bundan önceki hadîste geçen "yetmiş üç" sözü de böyle yorumlanınca iki hadîs arasında zâhiren görülen ihtilâf bertaraf edilmiş olur. Sindî böyle yorum yapmıştır.

٢٢٧٦ – حدثنا نصر بن علي الجهضمي . ثنا خالد بن الحرث . ثنا سعيد عن قتادة، عن سعيد بن المسيب، عن عمر بن الخطاب ؛ قال : إن آخر ما نزلت آية الربا . وإن رسول الله ﷺ قبض ولم يفسرها لنا . فدعوا الربا والريبة .

إسناده صحيح، ورجاله موثقون . إلا أن سعيدا، وهو ابن عروبة، اختلط بأخرة . كذا في الزوائد .

TERCEMESİ

2276) "... Ömer bin el-Hattâb *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Son inen âyet, fâiz âyetidir. Resûlullah (Sallallahâ Aleyhi ve Sellem) de bu âyeti (teferruatı ile) tefsir etmeden vefât etti. Artık siz fâizi de fâiz şüphesi bulunan muâmeleyi de bırakınız."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahihtir ve râvîleri sıkâ zâtlardır. Ancak râvî Said bin Arûbe'nin hâfızası son zamanlarında zayıflamıştı.

İZAHI

Bu hadis de Zevâid türündendir. Sindî: İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın maksadı fâiz âyetinin, helâl ve haramla ilgili âyetlerin sonuncusu olduğunu ve hükmünün sâbit olup mensuh olmasının söz konusu olamıyacağını bildirmektir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bu âyeti tefsir etmeden vefât ettiğini söylemekle de Ömer (Radıyallâhü anh) şunu demek istemiştir: Yâni fâizin bütün teferruatını açıklayıcı ve kıyâsa mahal bırakmıyacak geniş kapsamlı bir açıklamanın Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) tarafından yapılmamış olduğunu bildirmektir. Yoksa bilindiği gibi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) fâiz âyetini açıklayıcı ve fâiz hükümlerini beyân edici bir çok hadîs buyurmuştur, der. Evet yalnız İbn-i Mâceh'in bu bölümde rivâyet ettiği 2253 - 2273 nolu 20 kadar hadîs fâizin hükümlerini beyân eder. Ömer (Radıyallâhü anh) bu eser ile fâiz konusunda çok ihtiyatlı davranmanın gereğine işâret ederek fâiz kokusu duyulacak şüpheli muamelelerden uzak durmak için müslümanların dikkatini çekmek istemiştir.

Fâizin haram kılınması hakkında kısa bir bilgi vermek uygun olur.

Câhiliyet devrinde ve İslâmiyet'in ilk zamanlarında yaygın olan fâiz usûlü daha çok şöyle idi. Parası çok olan bankerler, fâizciliği san'at hâline getirmişlerdi. Meselâ bir adama yüz dirhemi bir yıl vâde ile yüzde 20 nisbetinde bir fâizle ödünç verirlerdi. Vâdesi geldiğinde adam para sahibi ile yeni bir anlaşma yaparak vâdeyi bir yıl daha uzatır ve asıl para ile tahakkuk etmiş olan fâize ek olarak vereceği 80 dirhemi ödemeyi kabullenirdi. Böylece ikinci vâde geldiğinde 200 dirhem ödemek durumunda kalırdı. İkinci vâde geldiğinde taraflar süreyi tekrar uzatır ve buna karşı 250 veyâ 300 dirhem

ödeme yapılması üzerinde ittifak ederlerdi. Bu şekilde sürdürülen fâizcilikle paranın bir kaç katı ödenirdi. M e k k e ' de inen Â l - i İ m r â n sûresinin yukarda yazılı 130. âyeti ile bu çirkin muâmele takbih edilerek müslümanların böyle yapmaları yasaklandı. Bu âyette, fâizin kat kat artırılarak yenilmesi yasaklanmış oldu. Günün fâiz usûlü kat kat artırmak olduğu için bu durum belirtildi. Yoksa ilk anda sanıldığı gibi kat kat olmayıp normal bir orandaki fâizin mübahlığı mânâsı çıkarılamaz. Meselâ: Anasını silâhla yaralayan kişi azarlanırken: Anam silâhla yaralaman çirkin bir suçtur, denildiği zaman, kişinin anasını sopa ile yaralamasının veyâ dövmesinin çirkin bir suç olmadığı mânâsı çıkarılabilir mi? Bu âyet de böyledir. O günkü fâiz durumu öyle olduğu için bu ifâde buyurulmuştur. Tefsir kitablarında açıkça belirtildiği gibi bu âyetteki **"kat kat fâiz"** tâbiri, böyle olmayan fâizin mübahlığını beyân için olmayıp, o günkü çirkin durumu belirtmek içindir. Bu hususta müslümanların icmâı vardır. Âyet-i Celîle'yi başka türlü yorumlayan hiç bir ilim adamı yoktur. Kaldı ki M e d î n e - i M ü n e v v e r e devrinde ve M e k k e ' nin fethi sırasında inen ve yukarda yazılı bulunan B a k a r a sûresinin 275 - 279 nolu âyetleri fâizin çoğunu da azını da kökünden yasaklamıştır. İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh) de bu hadîste helâl ve haramla ilgili âyetlerin sonuncusunun fâiz âyeti olduğunu bildirmekle bu âyetleri kasdediyor. İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edildiğine göre kendisi de ribâ, yâni fâiz âyetinin en son inen âyet olduğunu bildirmiştir. B u h â r î İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın bu rivâyetini **"Tefsir"** bölümünde rivâyet etmiştir.

Bâzı rivâyetlerde İ b n - i A b b â s: En son inen âyet'in;

واتقوا يوما ترجعون فيه الى الله ثم توفى كل نفس ما كسبت وهم لا يظلمون

«Allah'a döndürüleceğiniz sonra zulüme uğramadan herkesin kazancının tamamının verileceği günden korkunuz.» (Bakara: 281) âyetidir, demiştir. Bu iki rivâyet arasında ihtilâf yoktur. Çünkü bu âyet ile fâiz âyeti toptan inmiştir. Meşhûr Vedâ haccı esnasında inen fâiz âyetinin hükmü de bu esnada uygulanmıştır. Çünkü bu hac esnasında Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in yüzbini aşkın bir İslâm cemaâtına hitâben buyurduğu ve dünya durdukça tüm insanlık âlemine ışık tutacak şaheser hutbesinde câhiliyet devrinin kötü âdetlerinin tümünü kökünden kaldırmış ve fâizle ilgili olarak da meâlen:

«Fâiz lâğvedilmiştir. Fakat borcunuzun aslını vermeniz gerekir. (Fâiz almakla) zulüm etmeyiniz ve (borcun aslını almamakla) zulüme uğramayınız. Fâiz, Allah'ın emriyle artık haramdır. Câhiliyet devrinden kalma bu çirkin âdetin her çeşidini işte ayaklarımın altında çiğniyorum. İlk kaldırdığım fâiz Abdülmuttalib'in oğlu Abbâs'ın fâizidir.» buyurmuştur.

Altın, gümüş, buğday, arpa, hurma ve tuz'un rebevî yâni fâizî ihtivâ eden mallar olduğu nasslarla sâbit olduğunu bundan önceki bâblarda görmüştünüz. Bunların dışında kalan malların hangilerinin bunlara tâbi olduğunu da orada anlatmıştım. Bâzı malların ise bunlara tâbi olup olmadığı husûsunda sahâbîlerin ve tabiîlerin ihtilâf ettiklerini belirtmiştim. Meselâ: Ölçülerek satılan mallardan olan ve yiyecek maddelerinden olmayan kireç fâize tâbi midir, değil midir? Ebû Hanîfe'ye göre tâbidir. Şâfiî'ye göre tâbi değildir. Yâni bir ölçek kireç veresiye iki ölçek kireçle satılabilir mi, satılamaz mı? Keza, bir koyun veresiye iki koyunla satılabilir mi, satılamaz mı? bunun gibi ihtilâflı olan meseleler vardır. Ömer (Radıyallâhü anh) bu eserinde, fâiz şüphesi olan meselelerde ihtiyatlı davranmayı tavsiye etmiştir. O'nun bu tavsiyesinden hareketle âlimler yâni yetkili müctehidler arasında ihtilâf konusu edilen bu gibi meselelerde fâiz ihtimali göz önünde bulundurulmalı ve bu gibi muameleleri yapmamalı.

٢٢٧٧ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ. ثنا شُعْبَةُ. ثنا سِمَاكُ بْنُ حَرْبٍ؛ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمٰنِ بْنَ عَبْدِ اللهِ يُحَدِّثُ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ لَعَنَ آكِلَ الرِّبَا وَمُوكِلَهُ وَشَاهِدِيهِ وَكَاتِبَهُ.

TERCEMESİ

2277) "... Abdullah bin Mes'ûd *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **fâiz** yiyene, yedirene, şâhidlerine ve **kâtibine şüphesiz lânet etti.**"

İZAHI

Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn-i Hibbân ve Hâkim de bunu rivâyet etmişler ve Tirmizî bu-

nun hasen - sahîh olduğunu söylemiştir. M ü s l i m de bu hadîs metnini C â b i r (Radıyallâhü anh)'den merfû olarak rivâyet etmiştir. Ayrıca İ b n - i M e s ' û d (Radıyallâhü anh)'den de bunu kısa bir metinle rivâyet etmiştir. O metinde yalnız fâiz yiyen ile yedirenden söz edilmekte ve bunların Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) tarafından lânetlendiği belirtilmektedir. B u h â r i de bunun bir benzerini E b û C u h e y f e (Radıyallâhü anh)'den merfû olarak rivâyet etmiştir. N e s â î 'nin rivâyet ettiği İ b n - i M e s ' û d ' un hadîsi şöyledir:

آكِلُ الرِّبٰا وَمُؤْكِلُهُ وَشٰاهِدٰاهُ وَكٰاتِبُهُ اِذٰا عَلِمُوا ذٰلِكَ مَلْعُونُونَ عَلىٰ لِسٰانِ مُحَمَّدٍ
صَلّىٰ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْقِيٰامَةِ

«Fâiz yiyen, yediren, fâizli işleme şâhid olanlar ve kâtiblik eden kimseler bilerek bunu yapınca, Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in dili ile (yâni buyruğu ile) kıyâmet günü mel'unlardır.»

Hadîs şârihlerince beyân edildiği gibi hadîslerdeki **«Fâiz yiyen»** sözünden maksad fâiz alandır. Aldıktan sonra yese de yemese de hüküm aynidir. Yararlanma çeşitlerinin en büyüğü yemek olduğu için bu ifâde kullanılmıştır. Kezâ, **«Fâiz yediren»**den maksad da fâiz verendir.

Fâizli muâmeleye şâhidlik edenler ile kâtiblik edenlerin de ayni suça ve günahına ortak oldukları bildirilmektedir. M ü s l i m ' deki C â b i r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinde; هُمْ سَوٰاءٌ = **«Bunların hepsi fâiz günahında ve vebâlinde müsâvi, yâni eşittir»** ilâvesi vardır. N e v e v i bu hadîsin şerhinde : Bu hadîs, fâiz alan ile veren arasındaki muâmeleyi yazmanın ve buna şâhidlik etmenin haramlığına ve bâtıl bir işe yardımcı olmanın yasaklığına açıkça delâlet eder, demiştir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bunları lânetlemesinin iki mânâsı vardır : Birincisi, bunların ilâhî rahmetten uzak olduklarını bildirmektir. İkincisi, bunların ilâhî rahmetten uzak kalmalarını dilemektir. Bu iki mânânın hangisi olursa olsun, bu ve benzeri hadîsler fâizcilikle iştigal edenlerin ve bunların bu muâmelelerine kâtiblik, şâhidlik ve benzeri şeylerle yardımcı olanların âkibetlerinin çok fenâ olduğuna delâlet ederler. Çünkü bunların Allah'ın rahmetinden uzak olduklarının Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâ-

tü ve's-selâm) tarafından bildirilmesinden daha büyük bir tehdid düşünülemez. Kezâ böyle yapanların Allah'ın rahmetinden uzak kalmaları için Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in beddua etmesi ve dilekte bulunması da bir öncekinden hafif bir tehdid sayılamaz. Zira, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in her dileğinin Allah katında makbul olduğu inancındayız. Allah cümlemizi saklasın.

٢٢٧٨ – حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ سَعِيدٍ . ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عُلَيَّةَ . ثنا دَاوُدُ بْنُ أَبِي هِنْدٍ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي خَيْرَةَ ، عَنِ الْحَسَنِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَيَأْتِيَنَّ عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ لَا يَبْقَى مِنْهُمْ أَحَدٌ . إِلَّا آكِلُ الرِّبَا . فَمَنْ لَمْ يَأْكُلْ ، أَصَابَهُ مِنْ غُبَارِهِ » .

TERCEMESİ

2278) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

(And olsun), şübhesiz insanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, onlardan, fâiz yemeyen (yâni almayan) hiç kimse kalmıyacaktır. Artık fâiz yemeyene de fâizin tozu konacaktır."

İZAHI

Bu hadîsi Ebû Dâvûd, Nesâî ve Hâkim de rivâyet etmişlerdir. Bu hadîs fâizciliğin yaygınlaşacağını, herkesin bu hastalığa tutulacağını ve fâizcilik etmeyenlere de fâizin tozunun konacağını haber vermektedir. Bu, Resül-i Ekrem (Aleyhi's-selâtü ve's-selâm)'in bir mücizesidir ve zamanımızda tahakkuk etmiştir. Çünkü görüldüğü gibi fâizcilik yaygınlaşmış bir hastalık hâlini almıştır. Zengini de orta hallisi de zor geçineni de bu yola tevessül etmekte ve kendisince bir mâzeret de beyân etmektedir. Oysa fâizcilik kesinlikle ve nasslarla haram kılınmış olup hiçbir zaman hiç kimse için buna ruhsat verilmemiştir ve hiç bir mâzeret de makbul değildir.

Ebû Dâvûd'un bir rivâyetinde; = «fâizin tozundan» ifâdesi yerine; مِنْ بُخَارِهِ = «fâizin buharından» ifâdesi vardır.

Sonuç değişmez. Fâiz yemeyen adamlara fâizin tozunun veyâ buharının konmasını Avnü'l-Mabûd yazarı şöyle açıklamıştır: Yâni adam, fâiz işlemine şâhid veyâ kâtib olur ya da fâizcilik edenlere misafir olup yemeklerinden yiyer. Yâhut onların hediyelerini kabul eder. Böylece fâiz eseri ve lekesi adama da bulaşır.

E l - H a f n î de: Bu hadîs dünya malını elde etmek için çalışıp çabalayan ve dünyalığa dalan kimselerin fâizcilikten geri kalmıyacaklarını bildirir. Dünyalığa dalmayan nice takvâ sâhibleri vardır ki, kendilerini bundan korurlar. Kendilerini bu hastalıktan koruyanlar her devirde bulunur, demiştir.

Bile bile fâizden kendilerini koruyanlar vardır. Fâizcilik etmediği gibi, buna şâhidlik, kâtiblik ve benzeri yolla yardım etmekle bulaşmaktan sakınan mü'minler bizim zamanımızda da mevcuttur. Alış verişine fâiz karışan insanlar pek çok olduğu için, gidilen yemekli evlenme törenine, yemekli mevlidlere, iftâr dâvetlerine ve buna benzer nedenlerle vukû bulan misâfirliklere katılan müslümanların fâiz tozuna mâruz kalmadıklarını söylemek güç olsa gerek. Biraz daha derinleştirirsek, yediğimiz ekmekten giydiğimiz elbiseye kadar alım satımını yaptığımız her şeyde fâiz tozunun bulunduğunu söylemek mübalâğa sayılmasa gerek. Allah afıv eylesin.

٢٢٧٩ — حَدَّثنا العَبَّاسُ بْنُ جَعْفَرٍ . ثنا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ . ثنا يَحْيَىٰ بْنُ أَبِي زَائِدٍ ،
عَنْ إِسْرَائِيلَ ، عَنْ دُكَيْنِ بْنِ الرَّبِيعِ بْنِ عُمَيْلَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ
قَالَ « مَا أَحَدٌ أَكْثَرَ مِنَ الرِّبَا إِلَّا كَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهِ إِلَى قِلَّةٍ » .

في الزوائد : إسناده صحيح ورجاله موثقون . لأن العباس بن جعفر وثقه ابن أبي حاتم وابن المديني
وذكره ابن حبان في الثقات . وباقي رجال الإسناد على شرط مسلم . وفي الفتح : إسناده حسن .

T E R C E M E S İ

2279) "... (Abdullah) bin Mes'ûd *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Fâizden mal çoğaltan hiç bir kimse yoktur ki işinin âkibeti malın azalmasına dönüşmesin.»

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi sahih olup râvileri sıkâ zâtlardır. Çünkü râvi Abbâs bin Cafer'i, İbn-i Ebî Hâtim ile İbnü'l-Medenî sıka saymışlar ve İbn-i Hibbân da sıkalar arasında anmıştır. Senedin kalan râvileri de Müslim'in şartı üzerine sıka zâtlardır. El-Fetih'te, bunun senedinin hasen olduğu belirtilmiştir.

İ Z A H I

Zevâid türünden olan bu hadîsi H â k i m de rivâyet etmiştir. Hadîs fâizin zâhiren malı çoğalttığı görülüyor ise de netice itibariyle malı eksilttiğini bildirir.

A b d ü r r e z z a k ' ın M a ' m e r ' den rivâyet ettiği şu meâldeki hadîs de bu durumu teyid eder:

"Ma'mer (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir: Biz fâizcinin kazancı, üzerinden kırk yıl geçmeden muhakkak mahvolur buyurulduğunu işittik."

B a k a r a sûresinin 276. âyeti de bu konuya ışık tutar:

يمحق الله الربوا ويربى الصدقات والله لايحب كل كفار اثيم

«Allah fâizin bereketini giderir (karıştığı malı) **mahveder. Sadakaları ise bereketlendirir** (sadakası çıkarılan malı artırır). **Allah çok nankör ve günahkâr olan hiç kimseyi sevmez."**

Fâizcilik ve tefecilik edenlerin bu yolla zenginleştiğini görmek mümkündür. Ama bunların servetlerinin kısa ömürlü olup bir süre sonra, aksine iflâs ettiklerini müşâhede ediyoruz, duyuyoruz. Bunun örneklerini her devirde ve her memlekette görmek mümkündür. Allah islâh eylesin.

(٥٩) باب السلف فى كيل معلوم ووزن معلوم إلى أجل معلوم

59 — SELEF (DENİLEN SATIŞ NEVİ) BİLİNEN BİR ÖLÇEK VE BİLİNEN BİR TARTI İLE VE MÂLÛM BİR VÂDEYE BAĞLANARAK YAPILIR, BÂBI

Selef: Cinsi, mikdarı ve evsafı tesbit edilen bir malın belirli bir vâde'de ve yerde teslim edilmek üzere muayyen ve peşin bir bedelle satılmasıdır. Halkın dilinde bu satışa **"Peşin para ile veresiye mal almak"**, denilir. Tabii halk dilindeki bu târif yetersizdir. Çünkü veresiye alınacak malın cinsi, evsafı ve miktarı tesbit edilecek, ne zaman ve nerede teslim edileceği açıklanacaktır. Ayrıca veresiye alınan mal karşılığında peşin verilecek bedelin para olması şart değildir. İcâbında para verilmez de bir mal verilir.

Bunu bir misal ile açıklayalım: Bir adam, hubûbatın harmanlarının kaldırıldığı Eylül ayının başında 10 kilo falan nevi buğdayı filân köyde teslim edilmek kaydıyla bu târihten beş ay önce bir

şahıstan satın alır ve parayı peşin verir. Veyâ durumu anlatılan buğdayı bir halı ile satın alır ve halıyı peşin verir. Şu halde buğday veresiye olmuş olur. Bunun bedeli olan para veyâ halı peşin olur. İşte bu ve benzeri satışlara Selef denilir.

Selef denilen satış akdinde veresiye olan mal karşılığında verilen bedel peşin olduğu için bu tür satışlara Selef ismi verilmiştir. Çünkü bu kelimenin sözlük mânâsı önceden vermek ve takdim etmektir. Bedel önceden veriliyor, takdim ediliyor. Bu satışa Selem de denilir. Bu kelime de teslim kelimesi ile ilgilidir. Bu satışta bedel teslim edildiği için bu isim de verilmiştir.

Taraflar ve alım satımı yapılan mallar için fıkıh ıstılahında bâzı terimler kullanılır. Bunları da özetle söyliyeyim:

Peşin ödenen bedele, **Re'Sü'l-Mal**, denilir.

Bedeli veren tarafa, **Rabbü's-Selem**, denilir.

Veresiye alınan mala, **Müslem fîh**, denilir.

Veresiye mal sahibine de, **Müslem ileyh**, denilir.

El-Fetih'te beyân edildiğine göre Irak halkı bu satışa **Selef**, Hicâz halkı da Selem, derler.

Satılan mal satış akdi yapılırken satıcının yanında ve mülkiyetinde bulunmadığı halde Şer-i Şerîf bu satışa müsâade etmiştir. Satılan mal hazır olmadığından bir nevî aldanma veyâ aldatma ihtimâli var ise de duyulan ihtiyaç nedeniyle buna cevâz verilmiştir. Bu satışın meşrûluğu Kitâb, Sünnet ve İcmâ ile sâbittir. Bakara sûresinin 282. âyeti bunun meşrûluğuna delîldir. Bir kısmı bu bâbta rivâyet edilen hadîsler de bunun meşrûluğuna delîldir. Saîd bin el-Müseyyeb (Radıyallâhü anh)'ın dışında hiç bir âlimin bunun meşrûluğuna itiraz ettiği bilinmemektedir. Yâni âlimler bunun meşrûluğu üzerinde ittifak etmişlerdir.

Şu noktayı da belirteyim: Câiz olmadığı, **Kitab, Sünnet** veyâ **İcmâ** ile sâbit olan satışlar, bundan müstesnâdır. Onların dışında kalan muâmelelerde bu satış söz konusu edilebilir. Esâsen **Selem** ve **Selef** dediğimiz akidler, satış akdi sayılamaz. Fıkıh ıstılahında bu akidlere **Selem** veyâ **Selef** denilir ve yapılan pazarlık ve akidde de "**Bey'**" kelimesi ve "**İştira**" kelimesi, yâni satmak ve satın almak sözleri kullanılmaz. Yukarda anlattığımız terimler ve bunlardan türeme fiiller kullanılır. Onun için bu muâmele, satış muâmelelerinden tamamen ayrı bir işlemdir. Bununla beraber normal alım satımlar için koşulan şartlar aynen bu muâmelede de aranır. Bunlardan birisi eksik olduğu takdirde yapılan akid geçersizdir. Alım ve satım

muâmelelerinde bulunması gereken şartlardan ayrı olarak bâzı ek şartların burada bulunması gereklidir. Ancak bu ek şartların mâhiyetleri ve sayıları açısından fıkıhçılar farklı görüşler beyân etmişlerdir. Hepsinin ittifakla koştukları şart, Re'sü'l-Mal, yâni veresiye alınacak malın bedelinin, akid meclisinde ve peşin olarak teslim edilmesi şartıdır. Bâzı âlimlere göre şu şartlar da aranır:

1. Peşin ödenen bedel karşılığında satın alınan malın veresiye olması.

2. Veresiye satılan malın vâdesi geldiğinde o târihte piyasada bulunması ve temininin mümkün olması.

3. Veresiye olan malın bir yerden başka bir yere taşınması külfetli ise akidde bunun teslim edileceği yerin bildirilmesi.

4. Veresiye olan malın cinsi evsafı ve mikdarının tâyin ve tesbit edilmesi.

Avnü'l-Mabûd yazarı da Selef bâbının girişinde özetle şöyle der: Iraklılar'ın Selef ve Hicazlılar'ın **Selem** dedikleri bu akid veresiye olup vasıfları ve mikdarı tesbit edilen bir malın satışıdır. Bâzıları, bedelin peşin olması kaydını da târife dâhil etmişlerdir. Halbuki bu kayıt bir şart mâhiyetindedir, târife dâhil edilmemelidir. Bu akdin meşrûluğu üzerinde âlimler ittifak hâlindedirler. Yalnız Saîd bin el-Müseyyeb'in muhâlif kaldığı söylenmiştir. Âlimler bu akdin bâzı şartları hakkında ihtilâf etmişlerdir. Fakat alım satımlarda aranan şartların hepsinin bu akid için de arandığı ve **Resü'l-Mal**, denilen bedelin, akdin yapıldığı yerde peşin ödenmesinin gerekliliği üzerinde âlimler ittifak etmişlerdir. Bu akid bir ruhsat mı, azîmet mi? diye ihtilâf olmuştur. Bâzı âlimler: Bu nevî akidlere ihtiyaç duyulduğundan buna ruhsat verilmiştir. Azîmet değildir, demişlerdir.

Selem ve Selef dediğimiz bu akdin rükünleri, şartları ve meseleleri hakkında geniş bilgi için fıkıh kitablarına baş vurulması tavsiye olunur.

٢٢٨٠ — حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي الْمِنْهَالِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ وَهُمْ يُسْلِفُونَ فِي التَّمْرِ، السَّنَتَيْنِ وَالثَّلَاثَ. فَقَالَ «مَنْ أَسْلَفَ فِي تَمْرٍ فَلْيُسْلِفْ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ، إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ».

TERCEMESİ

2280) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Mekke'den Medîne-i Münevvere'ye) **geldiğinde, halk iki, üç yıllık vâdede hurma** (yı teslim etmek ve bedelini peşin ödemek üzere) **selef muâmelesini yaparlardı. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **buyurdu ki:**

«Kim selef usûlü ile hurma (gibi bir şey) **almak isterse** (taraflarca) **bilinen bir ölçek veyâ bilinen bir tartıyla ve muayyen bir vâdeye değin akid yapsın.»"**

İZAHI

Bu hadîsi Kütüb-i Sitte sâhiblerinin hepsi rivâyet etmişlerdir. Bâzı rivâyetlerde hurma kelimesi yerine meyva kelimesi bulunuyor. Bir kısım rivâyetlerde ise hurma veyâ meyva kelimeleri yerine «bir şey» ifâdesi kullanılmıştır. Bu değişik rivâyetlerden çıkarılan sonuç Selef muâmelesinin meşrûluğunun hurmaya veyâ meyvaya mahsus olmayıp ölçülen veyâ tartılan diğer mallara da şümullü olmasıdır. Selef muâmelesinin diğer mallarda da meşrû olduğuna delâlet eden hadîslerin bir kısmı ilerde gelecektir. T i r m i z î bu hadîsi rivâyet ettikten sonra özetle şöyle der: Bu hadîs hasen - sahîhtir. Sahâbîlerden ve başkalarından olan ilim ehlinin ekserisi bu hadîsle amel ederek, yiyecek maddeleri, giyecek maddeleri ve târifi, tesbiti ve evsafı ile tanıtılabilen, anlatılabilen diğer mallar hakkında selef muâmelesinin yapılmasını câiz görmüşlerdir.

Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in M e k k e ' den M e d î n e - i M ü n e v v e r e ' ye **gelişinden maksad hicret buyurduğu zamanki teşrifleridir.**

Tuhfe yazarı bu hadîsin şerhinde şöyle der:

"Selef ve Selem ayni mânâyı ifâde ederler. E l - C e z e r î, en-Nihâye'de: Selem şöyledir: Sen belirli bir vâde bitiminde sana teslim edilmek üzere belirli bir mal için altın veyâ gümüş veriyorsun. İşte senin bu parayı peşin ödemene selem denilir. Çünkü sen parayı mal sahibine teslim ediyorsun. Teslim ettiğin için bu muâmeleye Selem ismi verilmiştir, der.

Genel hükümlere kıyaslama yapılırsa bu muamelenin câiz olmaması gerekir. Çünkü bedeli peşin ödenen mal, satıcının elinde ve mülkiyetinde olmayabilir. (Müellifimizin 2187 - 2189 nolu hadîslerinin izahı bölümünde satıcının sâhibi bulunmadığı bir malı satamıyacağı anlatılmıştır.) Ancak selem ve selef denilen satışlar ve alımlar bu genel hükmün dışında kalır. Çünkü bu muâmelenin câizliği sahîh hadislerle sâbittir ve Bakara sûresinin (282 nolu) müdâyene âyeti de bu satışın câizliğine delâlet eder.

Bu hadîs bedeli peşin verilen veresiye mal ölçülen maddelerden ise ölçek hesabı ile, şâyet tartılan maddelerden ise tartı hesabı ile mikdarının bilinmesinin vâcibliğine ve veresiye malın teslim edileceği târihinin ve vâdesinin bilinmesinin gerekliliğine delâlet eder. Malın ölçek veyâ tartı îtibarı ile bilinmemesi hâlinde yapılan akdin geçersizliği de bu hadîsten anlaşılır."

Avnü'l-Mabûd yazarı da özetle şöyle der:

"Bu hadîsin bâzı rivâyetlerinde hurma ifâdesi, diğer bir kısım rivâyetlerinde meyva ifâdesi bulunur. Es-Sübül'de denildiği gibi meyva ifâdesi umumî bir hüküm ifâde eder. Yâni selem akdinin meşrûluğu hurmaya mahsus değildir. Umumîdir, Hadîste veresiye malın ölçü ve tartısının bilinmesi, emredilmektedir. Yâni ölçülen maddelerden ise ölçüsünün tartılan maddelerden ise tartısının bilinmesi gereklidir. Yoksa sanıldığı gibi bir malın hem ölçüsünün hem de tartısının bilinmesi şart koşulmamıştır. (Nevevî de böyle açıklamıştır.)

Bu hadîs, peşin verilen bedel karşılığında ve selem usûlü ile alınan malın veresiye ve belirli bir vâdeye bağlı olmasının mûteber olduğuna delâlet eder. Cumhûr da bu görüşü tutmuştur. Cumhûra göre mal veresiye olmazsa selem akdi câiz değildir. Şâfiîler'e göre câizdir. Nevevî bu hadîsin şerhinde şöyle der:

Bu hadîs selem akdinin câizliğine ve selem usûlü ile alınan malın ölçü, tartı veyâ başka şekillerle miktarca bilinmesinin şart olduğuna delâlet eder. Şu halde alınan mal kumaş gibi uzunluk ölçü birimleri ile ölçülen cinslerden ise belirli bir ölçü birimiyle mikdarının bilinmesi gerekir. (Meselâ 20 metre uzunluğunda, 80 cm. eninde sâfi pamuktan mamûl düz basma gibi) Şâyet hayvan gibi sayı ile satılıyorsa kaç aded olduğu bildirilecektir. (Meselâ 10 aded koyun gibi). Hadîsin mânâsı şudur: Selem akdi ölçülen bir mal hakkında ise ölçüsünün bilinmesi gerekir. Tartılan mallardan ise ağırlığı mâlûm olsun. Veresiye ise vâdesi bilsin. Hadîsin mânâsı bu olunca se-

lemin mutlaka veresiye olması anlamı çıkarılamaz. Bilâkis selem peşin ve hazır malda da câizdir. Çünkü aldanma mümkün olduğuna rağmen veresiyede bu akid câiz olduktan sonra, vâdesiz mal için bu akdin öncelikle câiz olması gerekir. Zira veresiye olmayan malda aldanma olmaz. Hadîste anılan vâde, veresiye olmasını şart koşmak için değildir. Bunun mânâsı, şâyet veresiye olursa vâdesinin bilinmesidir. Veresiye olan mal için selem akdinin câizliğine icmâ ve ittifakla hükmeden âlimler veresiye olmayan mal için selem akdinin câizliği husûsunda ihtilâf etmişlerdir. Ş â f i i ve diğer bâzı ilim ehli bunun da câizliğine hükmetmişlerdir. M â l i k, E b û H a n î f e ve başka âlimler de bunun câiz olmadığına hükmetmişlerdir. Selem usûlü ile alınan malın evsafının iyice tâyin ve tesbit edilmesinin gerekliliği üzerinde âlimler ittifak etmişlerdir."

٢٢٨١ — حدثنا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ . ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ ، عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ حَمْزَةَ بْنِ يُوسُفَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ ؛ قَالَ : جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ : إِنَّ بَنِي فُلَانٍ أَسْلَمُوا (لِقَوْمٍ مِنَ الْيَهُودِ) وَإِنَّهُمْ قَدْ جَاعُوا. فَأَخَافُ أَنْ يَرْتَدُّوا . فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « مَنْ عِنْدَهُ ؟ » فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْيَهُودِ : عِنْدِي كَذَا وَكَذَا (لِشَيْءٍ قَدْ سَمَّاهُ) أُرَاهُ قَالَ ثَلَاثُمِائَةِ دِينَارٍ بِسِعْرِ كَذَا وَكَذَا مِنْ حَائِطِ بَنِي فُلَانٍ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ « بِسِعْرِ كَذَا وَكَذَا إِلَى أَجَلِ كَذَا وَكَذَا ، وَلَيْسَ مِنْ حَائِطِ بَنِي فُلَانٍ » .

في الزوائد : في إسناده الوليد بن مسلم . وهو مدلس .

TERCEMESI

2281) "... Abdullah bin Selâm (21) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Bir adam (bir gün) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e geldi ve (Yahûdîlerden bir kavmi kasdederek):

Falanın oğulları müslüman oldular. Fakat cidden aç kaldılar. Bundan dolayı dinden dönmelerinden korkuyorum, dedi. Bunun üzerine Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

(21) Bu sahâbî'nin hâl tercemesi 1095 nolu hadis bölümünde verilmiştir.

«Kimin yanında (bir şey) vardır?» buyurdu. Yahûdilerden bir adam :

Benim yanımda bu kadar (nakid) vardır, (Zannımca üç yüz dinar, dedi) falanın oğullarının bahçesinden (alınacak meyva üzerine) şu ve bu fiyatla (selem akdini yaparım,) dedi. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Şu ve bu fiyatla ve şu şu vâdeyle (olur). Fakat falanın oğullarının bahçesinden (elde edilecek meyva kaydı) olmaz,» buyurdu.

Not : Bunun senedinde bulunan el-Velîd bin Müslim'in tedlisçi olduğu Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

Zevâid türünden olan bu hadîs, peşin alınan para karşılığında selem usûlü ile satılan malın fiyatının belirtilmesinin ve malın teslim edileceği vâdenin tâyin ve tesbit edilmesinin gerekliliğine, fakat malın yâni meyvanın falan bahçeden elde edilecek mahsulden olması şartının koşulmasının câiz olmadığına delâlet eder. Çünkü o bahçenin o yıl mahsul vermemesi muhtemeldir.

HADÎSTEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER

1. Selem akdinde paranın peşin alınması ve malın veresiye olması meşrûdur.
2. Meyvaların selem usûlü ile ve veresiye olarak satılması meşrûdur.
3. Selem akdinin meşrû olması için malın fiyatının tesbit edilmesi ve vâdenin tâyin edilmesi gereklidir.
4. Muayyen bir bahçeden alınacak mahsul üzerine selem yapmak câiz değildir.
5. Gayrı müslimlerle alış veriş etmek câizdir.
6. Muhtaç durumda olan müslümanlara ve bilhassa mühtedilere yâni İslâmiyet'i yeni kabullenmiş olanlara yardımcı olmak müstahab'dır.
7. Sıkıntı içinde bulunan müslümanların durumunu büyüklere arzetmek meşrûdur.

٢٢٨٢ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثنا يَحْيَىٰ بْنُ سَعِيدٍ وَعَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ مَهْدِيٍّ. قَالَا:
ثنا شُعْبَةُ (قَالَ يَحْيَىٰ: عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي الْمُجَالِدِ . وَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ عَنِ ابْنِ أَبِي الْمُجَالِدِ)
قَالَ: امْتَرَى عَبْدُ اللهِ بْنُ شَدَّادٍ وَأَبُو بَرْزَةَ فِي السَّلَمِ . فَأَرْسَلُونِي إِلَى عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى.

فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ: كُنَّا نُسْلِمُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَعَهْدِ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ فِي الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالزَّبِيبِ وَالتَّمْرِ، عِنْدَ قَوْمٍ، مَا عِنْدَهُمْ.

فَسَأَلْتُ ابْنَ أَبْزَى. فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ.

TERCEMESİ

2282) "... Abdullah bin Ebi'l-Mücâlid *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Selem (usûlü ile yapılan akid esnasında satıcının yanında mal yoksa bu akdin câiz olup olmadığı) **husûsunda Abdullah bin Şeddâd** (bin el-Hâd) **ile** (Kûfe kadısı Âmir bin Ebî Mûsâ el-Eş'arî) **Ebû Bürde arasında ihtilâf çıktı. Bunun üzerine** (Tâbiî olan bu zâtlar) **beni** (Sahâbîlerden) **Abdullah bin Ebî Evfâ** (Radıyallâhü anhüm)'**a gönderdiler Ben de** (gidip) **ona sordum.** (Soruma cevaben) :

Biz, (gerek) **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **hayatta iken ve** (gerekse) **Ebû Bekir'in ve Ömer'in** (halîfelikleri) **zamanında buğday, arpa, kuru üzüm ve kuru hurma için, yanlarında bu mallar bulunmayan bir kavimle selem muâmelesini yapardık, dedi.**

(Abdullah bin Ebi'l-Mücâlid demiştir ki:) **Sonra ben** (bu soruyu sahâbîlerden) **İbn-i Ebzâ** (el-Huzâî) (Radıyallâhü anh)'**a** (da) **sordum. O da böyle** (Yâni Abdullah bin Ebi Evfâ gibi) **cevab verdi."**

İZAHI

Bu hadîsi Buhârî, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir.

Hadîsin açıklamasına geçmeden önce sened ve hadîste anılan bir zâtın künyesi ile ilgili bir durumu açıklamak ihtiyacını duydum. Şöyle ki:

Elde mevcut sünenimizin üç nüshasında Abdullah bin Şeddâd ile ihtilâfa düşen zâtın künyesi "Ebû Berze" olarak geçer. Halbuki Buhârî, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin rivâyetlerinde bu zâtın künyesi "Ebû Bürde" olarak geçer. Buhârî'nin Kastalânî, Aynî ve Tuhfetü'l-Bârî şerhlerinde Ebû Bürde'nin Kûfe kadısı Âmir bin Ebî Mûsa el-Eş'arî'nin künyesi olduğu belirtilmektedir. Ebû Berze künyeli bir tabiînin bulunduğuna dâir bir bilgi de edinemedim. Bu nedenle olayın müteaddid olduğunu da söyleyemem. Bürde kelimesi ile Berze kelimesinin Arapça yazılışları da birbirine çok benzer. Kanımca sünenimizdeki Berze kelimesi bir ka-

lem hatâsıdır. Doğrusu **Bürde**'dir. Bunun için tercemede **Ebû Bürde** olarak ifâde ettim.

Hadîsin râvîsi İbn-i Ebi'l-Mücâlid ise Abdullah bin Ebî Evfâ (Radıyallâhü anh)'ın kölesidir. Râvî Yahyâ, onun adının Abdullah olduğunu belirtmiştir. Râvî Abdurrahmân ise onun ismini belirtmemiştir. Bâzı rivâyetlere göre onun ismi Muhammed'dir.

Hadîsin Mânâsı:

Daha önceki hadîslerin açıklaması bölümlerinde anlattığım gibi Selem muâmelelerinde para ve benzerî bedel peşin ödenir. Mal veresiye olur. Veresiye mal satıcılığını yapan ve **Müslem İleyh** ismi verilen tarafın elinde ve mülkiyeti altında o malın bulunması şart değildir. Satıcı, o malı vâdesi geldiğinde temin etmekle mükelleftir. Mal satıcının kendi mahsûlü olabildiği gibi piyasadan temin etmesi de câizdir. Önemli olan husus malın şart koşulan vâdede piyasada bulunmasıdır. Sözü edilen malın Selem akdi yapıldığı sırada **Müslem İleyh** ismi verilen satıcının mülkiyetinde bulunmasının şart olup olmadığı husûsunda, Abdullah bin Şeddâd ile Ebû Bürde arasında ihtilâf olmuştur. Yâni satıcının elinde bu mal yok iken yapılan Selem akdi câiz mi, değil mi? Tâbiî olan bu iki zât meselenin halli için râvî İbn-i Ebi'l-Mücâlid'i, Ashâb-i Kirâm'dan Abdullah bin Ebî Evfâ (Radıyallâhü anh)'a göndermişlerdir. Bu râvî de gidip sormuştur. Verilen cevabta, sözü edilen malın Selem akdi yapılırken satıcının elinde bulunmasının şart olmadığı sonucu çıkarılıyor. Râvî bu soruyu sahâbîlerden İbn-i Ebzâ (Radıyallâhü anh)'a da sormuş, O'ndan da ayni cevabı almıştır.

Şu halde bu hadîs iki sahâbî'den rivâyet edilmiştir.

Hadîsten çıkarılan sonuç: Selem usûlü ile satılan malın akid yapıldığı sıralarda satıcının elinde bulunması şart değildir. Ancak piyasada bulunması husûsunda ihtilâf vardır:

ÂLİMLERİN BU HUSUSTAKİ GÖRÜŞLERİ

Aynî bu hadîsin şerhinde şöyle der:

"Selem yolu ile satılan malın piyasada bulunup bulunmaması durumu dört şekilde düşünülebilir:

1. Mal, Selem akdi yapılırken piyasada bulunur. Fakat teslim etmek için koşulan vâde geldiğinde piyasada bulunmaz. Malın durumu böyle ise Selem akdi sahîh değildir.

2. Mal, selem akdinin yapıldığı târihten vâdesi gelinceye kadar piyasada devamlı bulunur. Bu takdirde selem akdi âlimlerin ittifâkı ile câizdir.

3. Mal, Selem akdi yapıldığı târihte piyasada yoktur. Fakat teslimi için koşulan vâde geldiğinde piyasada bulunur.

4. Mal, hem selem akdi yapıldığında hem de teslim için koşulan vâde geldiğinde piyasada bulunur. Fakat akid ile vâde arasındaki süre içinde kesintiye uğrar.

İşte üçüncü ve dördüncü durumda olan malın selem usûlü ile satılması bizce (Hanefî mezhebince) câiz değildir. Mâlik, Şâfiî ve Ahmed'e göre câizdir. Bunların gerekçesi, selem akdinde koşulan vâde geldiğinde mal piyasada bulunduğu için temin ve tesliminin mümkün olmasıdır. Biz deriz ki: Teslimi mümkün olmayabilir. Şöyle ki: Satıcı bu esnada ölebilir ve vâde geldiğinde mal teslim edilmez. Dolayısıyla alıcı zarara uğramış olur.

Hadîste, ölçülerek satılan mallardan dört madde bulunur. Ölçülmek sûretiyle satılan diğer mallar da bunlara kıyaslanır.

HADÎSTEN ÇIKARILAN DİĞER HÜKÜMLER

1. Selem muâmelesi meşrûdur.
2. Çıkan problemlerin ilim ehline intikal ettirilmesi ve aydınlatıcı bilgi alınması gereklidir.

3. Doğrusunun meydana çıkarılması için ilmî meseleler üzerinde usûlünce tartışma açılması ve sohbet edilmesi meşrûdur."

Avnü'l-Mabûd yazarı da: Selem akdi yapıldığı zaman bulunmayıp da vâdesi geldiğinde bulunması mümkün olan bir malın bu usulle satılmasının câizliği husûsunda âlimler ihtilâf etmişlerdir: Cumhûra göre selem akdi câizdir. Teslim etmek için koşulan vâde gelmeden önceki dönemde malın bulunmayışı selem akdinin câizliğine zarar vermez. Ebû Hanîfe'ye göre zarar verir. Malın akid târihinden vâde târihine kadar geçen süre boyunca bulunması şarttır. Sevrî ile Evzâî de Ebû Hanîfe'nin görüşüne katılmışlardır. Bunların delili İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadîsidir. (Yâni 2284 nolu hadisimiz). Cumhûrun buna verdiği cevab o hadîsin izahı bölümünde verilecektir, demiştir.

Cumhûrun delili ise İbn-i Ebi'l-Mücâlid'in rivâyet ettiği Abdullah bin Ebî Evfâ ile İbn-i Ebzâ'nın hadîsidir.

BU HADÎSTE İSİMLERİ GEÇEN SAHÂBİLER VE TÂBİÎLER

1. Ashâb-i Kirâm'dan olan Abdullah bin Ebî Evfâ (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi 416 nolu hadîs bölümünde geçti.

2. Abdurrahman bin Ebzâ (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi de 218 nolu hadîs bölümünde geçmiştir. Buhârî, onun sahâbî olduğunu söylemiştir. Tâbiî olduğunu söyleyen de vardır.

3. Ebû Bürde (Radıyallâhü anh) Tâbiî olup Ashâb-i Kirâm'dan Ebû Mûsâ el-Eş'arî (Radıyallâhü anh)'ın oğludur. Kûfe kadılığını yapan bir fıkıh âlimidir. Adı Âmir veyâ el-Hâris'dir. Ali, Zübeyr, Huzeyfe (Radıyallâhü anhüm) ve bir cemâattan rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de oğulları Abdullah, Yûsuf, Saîd, Bilâl ve bir cemâat rivâyet etmiştir. Sıkâ bir zâttır. Vâkıdî'nin dediğine göre H. 103. yılı vefât etmiştir. **Kütüb-i Sitte** yazarları onun rivâyetlerini almışlardır. (22)

4. Abdullah bin Şeddâd bin el-Hâd Ebû'l-Velîd el-Medenî (Radıyallâhü anhüm) tâbiîlerdendir. Babasından ve Ömer, Ali ve Muâz (Radıyallâhü anhüm)'den rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Muhammed bin Ka'b, Mansûr ve el-Hakem bin Uteybe rivâyet etmişlerdir. Nesâi ve İbn-i Sa'd onu sıkâ saymışlardır. Hicrî 81 veyâ 83. yılı vefât etmiştir. **Kütüb-i Sitte**'nin hepsinde onun rivâyetleri vardır. (23)

5. Abdullah bin Ebi'l-Mücâlid (Radıyallâhü anh) tâbiî'lerden olup Abdullah bin Ebî Evfâ (Radıyallâhü anh)'ın kölesidir. Efendisinden (ve İbn-i Ebzâ)'dan rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Eş'as bin Câbir ve Ebû İshâk eş-Şeybânî rivâyet etmişlerdir. 10 hadîsi vardır. İbn-i Muin onu sıkâ saymıştır. Buhârî, Ebû Dâvûd, İbn-i Mâceh ve Nesâî onun hadîslerini almışlardır. (24)

---

(22) Hulâsa : 443
(23) Hulâsa : 201
(24) Hulâsa : 212

(٦٠) باب من أسلم فى شىء فلا يصرفه إلى غيره

60 — KİM SELEM USÛLÜ İLE BİR MAL SATIN ALIRSA (TESLİM ALMADAN ÖNCE) ONU BAŞKA BİR MAL İLE DEĞİŞTİRMESİN, BÂBI

٢٢٨٣ – حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير . ثنا شجاع بن الوليد . ثنا زياد ابن خيثمة، عن سعد ، عن عطية، عن أبي سعيد ؛ قال: قال رسول الله ﷺ « إذا أسلفت في شيء، فلا تصرفه إلى غيره » .

حدثنا عبد الله بن سعيد . ثنا شجاع بن الوليد ، عن زياد بن خيثمة ، عن عطية ، عن أبي سعيد قال : قال رسول الله ﷺ . فذكر مثله . ولم يذكر سعدا .

TERCEMESİ

2283) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Sen selem usûlü ile bir mal satın aldığın zaman (teslim almadan önce) **onu başka bir mal ile değiştirme.»**

(İbn-i Mâceh demiştir ki:) **Abdullah bin Saîd de Ebû Saîd-i Hudrî (Radıyallâhü anh)'ın bu hadîsini merfû olarak, ayni metin ve ayni senedle rivâyet etti. Ancak kendisi râvî Sa'd'ı zikretmedi."**

İZAHI

Bu hadîsi Ebû Dâvûd da rivâyet etmiştir. Sindî bu hadîsin metnini şöyle açıklamıştır: Yâni müşteri, selem usûlü ile satın aldığı malı teslim almadan önce başka bir mal ile değiştiremez.

Hattâbî de: Bir adam selem usûlü ile bir dinarı bir kişiye verip bir ay sonra teslim edilmek üzere bir ölçek buğday satın alır. Bir aylık vâde dolar da satıcı buğday bulamaz. Ebû Hanîfe'ye göre satıcı buğday yerine başka bir malı o dinar karşılığında adama satamaz, dinarı geri vermesi gerekir. Ebû Hanîfe bu hadîsin umumîliği ve zâhiri ile amel etmiştir. Şâfiî'ye göre taraflar selem akdini bozmaya karar verdikleri zaman adam,

vermiş olduğu dinar karşılığında satıcıdan başka bir mal satın alabilir. Ancak satın alacağı malı, selem akdini bozdukları mecliste, yâni taraflar birbirinden ayrılmazdan önce teslim alması gerekir. O zaman teslim almayıp sonra teslim alırsa câiz değildir. Çünkü bu takdirde bir borcun başka bir borçla değiştirilmesi durumu oluşmuş olur ki bu câiz değildir.

Taraflar selem akdini bozmadan önce, selem usûlü ile satılan malın teslimi yapılmamış iken bunun başka bir mal ile değiştirilmesi, yâni o mal yerine satıcıdan başka bir malın alınması ise câiz değildir. Ş â f i i'ye göre hadîsten kasdedilen mânâ budur, demiştir.

E l - A l k a m î de: 'Bu hadîs zayıftır. Bu hadîs delîl gösterilerek, selem usûlü ile satın alınıp henüz teslim alınmamış bir malın ayni cins ve ayni nevî bir mal ile değiştirilemiyeceğine hükmedilmiştir. Çünkü satın alınıp henüz teslim alınmamış bir malın satılması câiz değildir, bu da onun hükmündedir. D â r e k u t n î de Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in;

مَنْ أَسْلَفَ فِي شَيْءٍ فَلاَ يَأْخُذْ إِلاَّ مَا سَلَفَ فِيهِ أَوْرَأْسَ مَالِهِ

«Bir mal için selef akdini yapan bir kimse o maldan veyâ verdiği bedelden başka bir şey almasın.» buyurduğunu rivâyet etmiştir. Bu hadîs de zayıftır. Sözü edilen malın değiştirilmesinin yasaklığından anlaşılıyor ki, o mal teslim alınmadan önce alıcısı tarafından satılamaz, başkası o mala ortak edilemez ve o malda tasarruf etme yetkisi başkasına verilemez. Bu hükümler böyledir. Alıcı bu malı satıcının kızı için mehir yaparsa câiz olmaz. Keza satıcısı kadın olup alıcı bu kadınla evlenip bu malı teslim almadan onun için mehir yapsa bu da câiz değildir', demiştir.

E l - M ü n z i r î, bu hadîsin senedinde bulunan A t i y y e b i n S a ' d ' ın rivâyetinin delîl olamıyacağını söylemiştir.

E b û D â v û d ' un rivâyetindeki hadîs metni şöyledir:

مَنْ أَسْلَفَ فِي شَيْءٍ فَلاَ يَصْرِفْهُ إِلَى غَيْرِهِ = **«Kim selem usûlü ile bir mal satın alırsa** (bunu teslim almadan önce) **o malı başka bir mal ile değiştirmesin** (yâhut) **o malı başkasına** (satmak - hibe etmek gibi bir şekilde) **devretmesin.»**

Görüldüğü gibi E b û D â v û d ' un rivâyet ettiği hadîs metni iki şekilde mânâlandırılabilir: Birincisi o malın başka bir mal ile değiştirilmemesi, yâni o mal yerine satıcıdan başka bir malın alın-

masıdır. İkincisi alıcının bu malı teslim almamış iken başka bir kimseye satmak, hibe etmek gibi bir yolla devretmesidir. **El-Mirkaat** yazarı T ı y b î 'nin bu hadîsi, yâni E b û D â v û d 'un rivâyet ettiği metni böyle açıkladığını nakletmiştir.

Bu hadîsi müellifimize M u h a m m e d b i n A b d i l l a h b i n N ü m e y r ve A b d u l l a h b i n S a i d isimli iki zât rivâyet etmiştir. Bunların ikisinin beyân ettikleri senedler aynıdir. Sadece şu fark vardır: A b d u l l a h 'ın senedinde râvî S a ' d yoktur. Z i y â d bundan değil, bunun şeyhi olan A t i y y e 'den rivâyet etmiştir.

(٦١) باب إذا أسلم في نخل بعينه لم يطلع

61 — MUAYYEN BİR HURMA BAHÇESİNİN AĞAÇLARI MEYVA ÇİÇEKLERİNİ ÇIKARMAMIŞ İKEN BUNUN MAHSÛLÜ OLACAK HURMALARIN SELEM USÛLÜ İLE MÜBÂYAASI BÂBI

٢٢٨٤ – حدثنا هناد بن السري. ثنا أبو الأحوص، عن أبي إسحاق، عن النجراني، قال، قلت لعبد الله بن عمر: أسلم في نخل قبل أن يطلع؟ قال: لا. قلت: لم؟ قال: إن رجلا أسلم في حديقة نخل، في عهد رسول الله ﷺ قبل أن يطلع النخل. فلم يطلع النخل شيئا، ذلك العام. فقال المشتري: هو لي حتى يطلع. وقال البائع: إنما بعتك النخل هذه السنة. فاختصما إلى رسول الله ﷺ. فقال للبائع «أخذ من نخلك شيئا؟» قال: لا. قال «فبم تستحل ماله؟ اردد عليه ما أخذت منه. ولا تسلموا في نخل حتى يبدو صلاحه».

TERCEMESİ

2284) "... Necrân'lıdan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Ben Abdullah bin Ömer (Radıyallâhü anhümâ)'ya:
Muayyen bir hurmalığın ağaçları hurma çiçeklerini çıkarmadan

önce onun **hurmalarını selem usûlü ile satın alırım? (Bu câiz mi?) dedim. Abdullah bin Ömer:**

Hayır, (Böyle yapma,) **dedi. Ben:**

Niçin? diye sordum. Kendisi:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **hayatta iken bir adam, henüz hurma çiçeklerini çıkarmamış olan hurma ağaçlarının bahçesin**(in vereceği hurmalar) **da selem yaptı.** (Yâni peşin bedel ödeyerek alınacak hurma mahsûlünü satın aldı). **Sonra o hurmalık o yıl hiç mahsul çıkarmadı. Bunun üzerine müşteri: Bu hurmalık meyva verinceye kadar bana âittir, dedi. Satıcı da: Ben sana bunun yalnız bu yılki meyvalarını sattım, dedi. Sonra müşteri ile satıcı ihtilâflarını Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'e arz ettiler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **satıcıya:**

«Müşteri senin hurmalığından bir şey (mahsul) **aldı** (mı)**?» buyurdu. Satıcı:**

Hayır, dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«O halde sen müşterinin malını ne hakla kendine helâl adedersin? Kendisinden aldığını iâde et ve (Ey mü'minler) **yenilmeye elverişliliği belirinceye kadar hurma ağaçları**(ın meyvasın)**da selem muâmelesini yapmayınız,» buyurdu."**

İZAHI

Bu hadîsi Ebû Dâvûd da rivâyet etmiştir. El-Münzirî, bu hadîsin senedinde mechûl bir râvînin bulunduğunu söylemiştir. Bu da İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın râvîsi olan Necrânlı zâttır. Ebû Dâvûd'un rivâyetinde **"Necran'lı bir adam"** ifâdesi kullanılmıştır. Bu adamın kim olduğu bilinmemektedir. Necrân, Yemen ile Hecer arasmda bir bölgenin ismidir. Süyûtî böyle demiştir.

Avnü'l-Mabûd yazarı bu hadisin açıklaması bölümünde şöyle der:

"Ebû Hanîfe bu hadîsi delîl göstererek: Selem usûlü ile satılan malın selem akdinin yapıldığı târihten malın teslim edileceği vâdeye kadar piyasada kesintisiz bulunması gereklidir. Vâde târihinden önce kesintiye uğrayan malın selem yolu ile satılması câiz değildir, demiştir.

Şevkânî de: Bu hadis sahîh olmuş olsaydı bununla amel etmek daha iyi olurdu. Çünkü matluba apaçık delâlet eder. Vâde-

sinden önceki dönemde bulunmayan malın selem yolu ile satılabileceğine dâir olan Abdullah bin Ebî Evfâ (Radıyallâhü anh)'ın — 2282 nolu — hadîsi ise matluba açıkça delâlet etmiyor. Çünkü Abdullah bin Ebî Evfâ bu hadîste; **"Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **hayatta iken, biz yanlarında mal bulunmayan adamlarla selem muâmelesini yapardık..."** demektedir. Demek ki Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu tür muâmeleye karşı çıkmamıştır. Karşı çıkamamış olması sanılıyor. Hadîste Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bu tür muâmeleyi tasvib buyurduğu kaydı yoktur. Fakat şu var ki, İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın bu hadîsinin senedinde mechul bir râvî vardır. Bu nedenle delîl olmaya elverişli değildir.

Abdullah bin Ebî Evfâ (Radıyallâhü anh)'ın hadîsine dayanarak akid esnasında bulunmayan malın selem usûlü ile mübâyaa edilmesinin câizliğine hükmeden cumhûr Necrân'lının bu hadîsi hakkında şöyle demişlerdir: Bu hadîs sahîh olmuş olsaydı, muayyen bir bahçenin mahsûlü hakkında selem yapmaya veyâ vâdesi çok yakın olan selem işlemine ya da veresiye değil de hazır olan bir mal için yapılan selem akdine âit olarak yorumlanıp anılan şekildeki selem'in câiz olmadığı hükmü çıkarılırdı.

Akid yapıldığında mevcut olmayıp vâdesi geldiğinde bulunacak malların selem usûlü ile mübâyaasının câizliğine delâlet eden diğer bir delîl de iki, üç yıllık vâde ile meyvanın selem yoluyla mübâyaa edildiğine dâir (2280 nolu) hadîstir. Bilindiği gibi meyva iki, üç yıl dayanamaz. Eğer malın selem akdinin yapıldığı târihten teslim edileceği târihe kadar kesintisiz bulunması şart olmuş olsaydı yaş hurma için böyle uzun vâdeli selem mübâyaasının yapılmasının sahîh olmaması gerekecekti.

Bu grubun en münasip delîli budur, demiştir. (Şevkânî'nin sözü bitti.)"

(٦٢) باب السلم في الحيوان

62 — HAYVANDA SELEM BÂBI

٢٢٨٥ — حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا مُسْلِمُ بْنُ خَالِدٍ . ثنا زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ ، عَنْ عَطَاءِ ابْنِ يَسَارٍ ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ اسْتَسْلَفَ مِنْ رَجُلٍ بَكْرًا وَقَالَ « إِذَا جَاءَتْ إِبِلُ الصَّدَقَةِ قَضَيْنَاكَ » فَلَمَّا قَدِمَتْ قَالَ « يَا أَبَا رَافِعٍ ! اقْضِ هَـٰذَا الرَّجُلَ بَكْرَهُ »

فَلَمْ أَجِدْ إِلَّا رَبَاعِيًا فَصَاعِدًا . فَأَخْبَرْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ « أَعْطِهِ . فَإِنَّ خَيْرَ النَّاسِ أَحْسَنُهُمْ قَضَاءً » .

TERCEMESİ

2285) "... (Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in azadlı kölesi) Ebû Râfi' *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bir adamdan bir bekr** (denilen gencecik deve) **ödünç aldı ve: «Zekât develeri geldiğinde** (onunla) **senin borcunu öderiz,» buyurdu. Sonra zekât develeri geldi. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Yâ Ebâ Râfi! Bu adama, alacağı olan bekr'ini (= gencecik devesini) **öde,» buyurdu. Ben** (getirilen zekât develeri içinde) **ancak rebâî** (ismi verilen yedi yaşındaki deve) **ve daha yüksek yaştaki** (üstün) **develeri buldum. Bunun üzerine** (adamın devesine denk deveyi bulamayıp daha üstün develerin bulunduğunu) **Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **haber verdim. O:**

«Adama (devesinden üstün olanı) **ver. Çünkü insanların en hayırlısı, borcunu en güzel şekilde verenidir,» buyurdu."**

٢٢٨٦ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ. ثنا مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ. حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ هَانِئٍ؛ قَالَ: سَمِعْتُ الْعِرْبَاضَ بْنَ سَارِيَةَ يَقُولُ: كُنْتُ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ. فَقَالَ أَعْرَابِيٌّ: اقْضِنِي بَكْرِي. فَأَعْطَاهُ بَعِيرًا مُسِنًّا. فَقَالَ الْأَعْرَابِيُّ: يَا رَسُولَ اللهِ! هٰذَا أَسَنُّ مِنْ بَعِيرِي. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « خَيْرُ النَّاسِ خَيْرُهُمْ قَضَاءً » .

TERCEMESİ

2286) "... Irbâd bin Sâriye *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in yanında idim. Bir bedevî gelip Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e: **Alacaklı olduğum bekr'imi** (= gencecik devemi) **öde, dedi. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **ona yüksek yaşta** (yâni devesinden üstün) **bir deve verdi. Bedevî:**

Yâ Resûlallah! Bu, benim devemden yaşça üstün (yâni daha **kıymetli) dir, dedi. Bunun üzerine Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«İnsanların en hayırlısı, borcunu en iyi şekilde ödeyenidir,» buyurdu."

İZAHI

E b û R â f i' (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini **M ü s l i m, T i r m i z î, E b û D â v û d** ve **N e s â î** de rivâyet etmişlerdir. **İ r b â d** (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini **N e s â î** ve **H â - k i m** de rivâyet etmişlerdir. Her iki hadîste sözü edilen bedevilerin isimleri hakkında bir bilgi edinemedim. Hadîslerde geçen **Bekr** ve **Rebâî** kelimelerinin mânâlarını tercemede parantez içi ifâdelerle belirttim. Bu hususta şu açıklamayı da yapalım:

Bekr: Gencecik deve, demektir. Bunun 2, 3, 4 ve 5 yaşlarındaki develer hakkında kullanıldığı lügat kitablarından anlaşılmaktadır. Küçük yaştaki develer pek makbul sayılmaz. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ödünç aldığı develerin küçük yaştakiler olduğu hadîslerden anlaşılmaktadır.

Rebâî: Altı yaşını bitirip yedi yaşına giren deve, demektir. Ona bu ismin verilmesinin sebebi: Deve bu yaşa varınca **Rebâîyye** denilen dişleri çıkarır. Bu dişlerin ikisi altta, ikisi de üstte ve ön dişler ile azı dişleri arasında çıkar. Bunlara dilimizde **"Üçüncü çift kesici muahhar dişler"** denilir. **Rebâî** develer **Bekr** develerden daha kıymetli ve üstün sayılır. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) **Bekr** denilen küçük yaştaki deve borcunu **Rebâî** denilen ve daha kıymetli ve üstün develerden ödemiş ve **«İnsanların en hayırlısı borcunu en güzel şekilde ödeyendir,»** buyurmuştur. Son hadîste ise; **«İnsanların en hayırlısı borcunu en iyi şekilde ödeyenidir,»** buyurmuştur.

Bu bâbın başlığına dikkat edildi ise **"Hayvanda selem bâbı"** şeklindedir. İlk hadîs metninin başında **Selef** kökünden alınma **İstislaf** tâbiri kullanılmıştır. **Selef** ve **Selem**'in ayni şey olduğunu bundan önceki bâblarda anlatmıştım. Ancak bu bâbta rivâyet edilen hadîslerin metinleri Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in, develeri ödünç ve borcunu da deve olarak ödemek üzere muâmele yaptığına delâlet ederler. Bu nedenle hadîs şârihleri ilk hadîsteki **İstislaf** sözünü selem muâmelesi değil, istikraz yâni borçlanma istemi anlamı-

na yorumlamışlardır. Mâmafi aşağıda belirteceğim gibi hayvanda istikraz muâmelesini meşrû gören âlimler selem muâmelesinide meşrû saymışlar ve bu hadîsleri delîl göstermişlerdir. Durum böyle olunca bu bâbın başlığı ile burada rivâyet edilen hadîsler arasındaki münâsebet ve ilgi anlaşılmış olur.

Müslim'de Ebû Râfi'in hadîsi ile ona benzer Ebû Hüreyre'nin ve Câbir'in hadîsleri rivâyet edilmiştir. Nevevî bu hadîslerin şerhinde özetle şöyle der:

"Bu hadîsler borçlanma talebinde bulunmanın ve borçlanmanın câizliğine delâlet ederler. Bilindiği gibi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) borçlu olmaktan Allah'a sığınırdı. Ama ihtiyaç nedeniyle borçlanmıştır.

Hadîsler ödünç hayvan almanın câizliğine delâlet ederler. (Ödünç hayvan almanın mânâsı hayvanı ödünç alıp, vâdesi geldiğinde hayvan ödemektir.) Bu hususta üç mezheb vardır:

1. Ebû Hanîfe ve Kûfe âlimlerine göre ödünç hayvan almak câiz değildir. Bunlara göre bu hadîsler mensûhtur. (Bunların delîli 56. bâbta rivâyet olunan 2270 ve 2271 nolu hadîslerdir. Bu hususta gereken bilgi orada verilmiştir.) Fakat bunların bu hadîslerin mensuh olduğu dâvâsı delîlsizdir.

2. Selef ve halef âlimlerin cumhûru ve Mâlik ile Şâfiî'nin mezhebi, bütün hayvanların ödünç alınmasının câizliğidir. Câriyeyi de mahremi olup cinsel ilişkide bulunması câiz olmayan yakınlarına ve kadına ödünç olarak vermek câizdir. Fakat onunla cinsel ilişkide bulunabilecek bir erkeğe ödünç vermek câiz değildir.

3. El-Müzenî, İbn-i Cerîr ve Dâvûd'un mezhebi: Gerek hayvanları ve gerekse câriyeyi herkese ödünç vermek câizdir.

Bu hadîsler, hayvanlarda selem usûlü muâmele yapmanın câizliğine delâlet ederler. Selem'in hükmü ödüncün hükmü gibidir.

Ödünç yoluyla veyâ başka yollarla borçlu olan bir kimse borcunu öderken, zimmetinde bulunan borçtan daha iyisini ve daha güzelini ödemesi müstahabtır. Bu hüküm de buradaki hadîslerden çıkarılır. Böyle yapmak sünnet ve güzel ahlâktan sayılır. Bu, menfaat çekici ödünçten sayılmaz. Bilindiği gibi alacaklıya bir yarar sağlayan ödünç fâiz sayılır ve yasaktır. Ancak, söz konusu yarar, ödünç verme akdinde şart koşulursa yasaktır. Ama böyle bir şart koşul-

mamış ise (ve alacaklıya bir yarar sağlama amacı güdülmemiş ise) borçlu borcunu öderken fazlasıyla ödemesi, zimmetindekinden daha iyisini ödemesi bizce müstahab'tır. Alacaklı da bu fazlalığı alabilir. Fazlalık ister borcun vasıflarında olsun ister sayı bakımından olsun fark etmez. Meselâ borç 10 şey iken 11 şey verilebilir. Mâlik'in mezhebine göre aded'deki fazlalık câiz değildir, yasaktır. Bizim arkadaşlarımızın delîli bu hadîsteki «En hayırlınız, borcunu en güzel şekilde ödeyeninizdir» buyruğun umumîliğidir.

Ebû Râfi'in hadîsinde, "Zekât develeri gelince alacaklının devesinden daha üstün deve verildiği" bildirilmektedir. Bu hususta hatıra şöyle bir soru gelebilir:

Zekât malına nezaret eden bir kimse bundan teberru yapamaz. Durum böyle iken Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), alacaklıya hakkından daha üstününü nasıl vermiş?

Bu soruya şöyle cevab verilmiştir: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), deveyi kendi zâtı için ödünç almış ve zekât develeri gelip müstahaklarına dağıtılınca Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) borcundan daha üstün bir deveyi kendi parasıyla zekât müstahakkından almıştır. Alacaklısına daha üstün deveyi vermekle onun hakkından fazlasını teberru etmiştir. Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın rivâyetinde bulunan; إِشْتَرُوا لَهُ سِنًّا = «(Alacaklı) bedevî'ye devesinin yaşıtı olan bir deveyi satın alın» emri, bu cevabı teyid eder. Anılan sorunun en kuvvetli ve uygun cevabı budur. Başka cevablar da verilmiştir."

Ebû Râfi'in hâl tercemesi 449. hadîs bölümünde ve Irbâd'ınki de 42. hadîs bölümünde geçmiştir.

(٦٣) باب الشركة والمضاربة

63 — ŞİRKET (ORTAKLIK) VE MÜDÂREBE BÂBI

Şirket: Birden fazla kişinin sermayelerini veyâ mallarını birleştirip ortaklık kurmaları ya da bedenen müşterek çalışmaları, diye târif edebiliriz. Sermayeleri, sâir ticâret malları ortaklığı olsun iş ve bedenen çalışma ortaklığı olsun bunlara dâir yapılacak akidler, şartlar, rükünler ve hükümler pek geniş izah isteyen konulardır. Fıkıhçılar arasında bâzı hususlarda görüş ayrılıkları vardır. Bu itibarla bu konu hakkında fıkıh kitablarına mürâcaat etmek gerekir. Burada bu hususlara değinmiyeceğim. Çünkü bu bâbta rivâyet edi-

len hadisler söz konusu ortaklıkların nevilerini ve hükümlerini beyan etmedikleri için bu geniş konuya değinmek konu dışına çıkmak olur. Ayrıca çok izah ister.

Müdârebe: Ortaklığın bir nevidir. Bu ortaklık, sermaye birisinden, çalışma da diğer taraftan olmak üzere kurulur. Kazanç, ortaklık akdinde belirtilen orana göre taraflar arasında taksim edilir. Meselâ kazancın yarısı sermaye sâhibine, yarısı da emek sâhibine veyâ üçte birisi bir tarafa, üçte ikisi de diğer tarafa olabilir. Zarar ise sermaye sahibine âit olur. Diğer taraf zarara ortak değildir. Çünkü, o taraf bedenen çalışmakla verdiği emek boşa gitmiş iken maddeten de kendisini zarara ortak etmek adâletsizlik olur. Bu tür ortaklığa **Mukarada** ve **Kırâd** da denilir. Bunun şartları, rükünleri, hükümleri ve cereyan ettiği alanlar ile tarafların yetki ve sorumlulukları pek geniş izah ister. Bu hususlarda mezhebler arasında farklı görüşler de vardır. Bu itibarla geniş bilgi için fıkıh kitablarına mürâcaat etmek gerekir. Biz şunu belirtmekle yetinelim:

Müdârebe, Mükarada ve **Kırâd** isimleri verilen bu ortaklık şeklinin meşrûluğu İcmâ ile sâbittir. Bunun meşrûluğu hükmüne muhâlefet eden bir ilim adamının varlığı bilinmemektedir. Bu ortaklık şekli câhiliyet devrinde de vardı. Taşıdığı maslahat ve yarar dolayısıyla İslâmiyet bunun devamını kabul etmiştir. Hattâ bâzı âlimler bunun sünnet olduğunu söylemiştir. Çünkü sermaye sahibi için de bu parayı işleten emek sahibi için de hayırlı ve yararlı bir iştir. İki şahsı düşünelim: Birisinin parası vardır. Ama bunu çalıştırmaktan âcizdir, ticâretle iştigal edemiyor. Diğer tarafta çalışmak ve ticâret etmek isteyen fakat parası olmayan bir başka kişi vardır. Bu durumda para sahibinin parasını değerlendirmesi ve fakir adamı yararlandırması, fakir adamın da bu parayla ticâret yapıp geçimini sağlamaya çalışması sünnet olmaz mı?

Bu nevi ortaklık için parayı işleten adamın dürüst, dirâyetli, çalışkan ve liyakatlı olması elbette gereklidir. Bu ve benzeri vasıfları taşımıyan kişilere bu maksatla para vermek ise elbette sakıncalı ve yasaktır. Çünkü böyle bir adama para kaptırmak âdeta bile bile malı sokağa atmaktır. Halbuki malı korumak dînen vâcibtir.

Bu ortaklık sistemi yüce dînimizin emir ve yasaklarına riâyet edenler için uygun ve yerinde bir ticâret sistemidir. Fâizciliğe de sed çeken bir tedbirdir. İslâm ahlâkının dejenere olduğu bir toplumda gâyet tabii bu sisteme yönelmek kolay bir iş değildir ve hâliyle tefeciliğe, fâizciliğe bir akış görülecektir. Bu muâmele iyi işletilir-

se dînin yasaklamış olduğu fâizciliğe mahal kalmaz. Bilindiği gibi fâizcilikte kapital sahibi mutlaka bir kazanç sağlar. Emek sahibi fâizle aldığı parayı işletirken zarara da uğrasa kapital sahibine, tahakkuk eden fâizi ödemek durumunda kalır ki, bu işlem isabetli ve âdilane bir işlem değildir. Emek sahibi bunca emek sarf etsin, hiyle ve hiyânet etmediğine rağmen kâr etmeyip üstelik zarar etsin. Bundan sonra da fâiz akdi yapılırken istenen fâizi de ödesin...

٢٢٨٧ – حَدَّثَنَا عُثْمَانُ وَأَبُو بَكْرٍ ابْنَا أَبِي شَيْبَةَ. قَالَا : ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ مَهْدِيٍّ عَنْ سُفْيَانَ ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُهَاجِرٍ ، عَنْ مُجَاهِدٍ ، عَنْ قَائِدِ السَّائِبِ ، عَنِ السَّائِبِ ؛ قَالَ لِلنَّبِيِّ ﷺ : كُنْتَ شَرِيكِي فِي الْجَاهِلِيَّةِ . فَكُنْتَ خَيْرَ شَرِيكٍ . كُنْتَ لَا تُدَارِينِي وَلَا تُمَارِينِي .

TERCEMESİ

2287) "... Es-Sâib *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'e şöyle demiştir:

Câhiliyet devrinde sen benim ortağım idin. Sen ortakların en hayırlısı idin. Sen bana ne muhâlefet ederdin, ne de münakaşa ederdin."

İZAHI

Bu hadîsi E b û D â v û d, H â k i m ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir. E b û D â v û d ' un rivâyet ettiği hadis metni daha uzun olup meâlen şöyledir:

"... Sâib (Radıyallâhü anh)'den **rivâyet edildiğine göre. şöyle demiştir: Ben, Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in huzûruna vardım. O'nun yanında bulunanlar beni övmeye ve benden bahsetmeye başladılar. Bunun üzerine Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **:**

«Ben (onu hepinizden) **fazla bilirim,» buyurdu. Ben:**
Doğru söyledin! Babam ve anam sana feda olsun. Sen benim ortağım idin. Sen ne muhâlefet ederdin ne de münakaşa ederdin, dedim."

Hattâbî, hadîste geçen ve "Derd" kökünden alınma muzari fiilini muhâlefet mânâsına ve "Mirâ" kökünden alınma muzari fiilini de mümanaat mânâsına yorumlamıştır. Biz de buna göre terceme ettik.

Hadîs, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in câhiliyet döneminde bile üstün ahlâka sahib olduğuna delâlet eder.

Hadîsin râvîsi Sâib (Radıyallâhü anh) hakkında el-Hâfız, el-İsâbe'de: Es-Sâib bin Ebî Sâib'in adı Sayfî'dir, Abdullah bin Sâib'in babasıdır, demiştir.

Avnü'l-Mabûd yazarı da El-Münzirî'den naklen özetle şöyle der:

Bu hadîsin isnadı hakkında çok ihtilâf vardır. Ebû Ömer en-Nemrî, bu hadîsin cidden muztarib olduğunu söylemiştir. Bâzıları bu hadîsin es-Sâib bin Ebi's-Sâib'e âit olduğunu söylerken, bâzıları da bunun Abdullah bin es-Sâib'e âit olduğunu söylemiştir. Bu ihtilâflar muvâcehesinde hadîs, delîl olamıyor. Es-Sâib bin Ebi's-Sâib (Radıyallâhü anh) Müellefe-i Kûlub (yâni yeni müslüman olup gönlü henüz İslâmiyet'e yatışmayanlar) dandır.

Hülâsa yazarı da: Es-Sâib bin Ebi's-Sâib Sayfî bin Âbid, Mekke Kaari'i (İyi Kur'an okuyucusu) Abdullah'ın babasıdır. Senedinde ıztırâb bulunan bir hadîsi vardır. Ebû Dâvûd, İbn-i Mâceh ve Nesâî onun hadîsini rivâyet etmişlerdir, der. (25)

٢٢٨٨ — حَدَّثَنَا أَبُو السَّائِبِ سَلْمُ بْنُ جُنَادَةَ . ثنا أَبُو دَاوُدَ الْحَفَرِيُّ ، عَنْ سُفْيَانَ ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ؛ قَالَ : اشْتَرَكْتُ أَنَا وَسَعْدٌ وَعَمَّارٌ ، يَوْمَ بَدْرٍ ، فِيمَا نُصِيبُ . فَلَمْ أَجِئْ أَنَا وَلَا عَمَّارٌ بِشَيْءٍ ، وَجَاءَ سَعْدٌ بِرَجُلَيْنِ .

TERCEMESİ

2288) "... Abdullah (bin Mes'ûd) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir: **Ben, Sa'd ve Ammâr Bedir (savaşı) günü elde edeceğimiz (ganîmet) de ortaklık (akdini) yaptık. Sonra (savaş bitiminde) ne ben ne de Ammâr bir şey getirdik. Sa'd (ise) iki erkek (esir) getirdi."**

---

(25) Hulâsa: 132

İ Z A H I

Bu hadîsi E b û D â v û d ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir. Hadîs münkatidir. Çünkü râvî E b û U b e y d e, babası İ b n-i M e s ' û d (Radıyallâhü anh)'den hadîs işitmemiştir.

Avnü'l-Mabûd yazarı bu hadîsin şehrinde şöyle der:

Bu hadîs, Şirket-i Ebdân'ın câizliğine delîl gösterilmiştir. Şirket, ortaklık, demektir. Ebdân da beden'in çoğuludur. Şu halde Şirket-i Ebdân, bedenlerin ortaklığı, demektir. Bedenlerin ortaklığı demek, bedenen çalışan iki veyâ daha çok kişiler, çalışmalarından alacakları kazancı kendi aralarında taksim ederler. Her ortak çalışması oranında ücret alır. Bu ortaklık ayni san'at dalında olduğu takdirde M â l i k câiz görmüştür. Meselâ ortakların hepsi terzilikte veyâ marangozlukta ya da demircilikte çalışırlarsa olur. Fakat ayrı ayrı san'at dallarında çalışanların bu şekilde ortak olmaları câiz değildir. E b û H a n î f e ve arkadaşları da bunu câiz görmüşlerdir. Fakat Ş â f i î bu tür ortaklığı câiz görmemiştir. Ona göre herkes kendi işinde ve menfaatlarında kendi başınadır. Herkesin yaptığı iş bellidir. Bu nedenle herkes kendi kazancına sahibtir. Bu ortaklık hayvan sürüleri belli olan iki kişinin kalkıp bu sürülerden elde edilecek süt ve yavrularda ortaklık kurmaları gibidir. Halbuki bu ortaklık sahîh değildir. Çünkü herkesin hayvanları bellidir, bunların verdiği süt belli, doğuracağı yavrular belli ve ayrıdır. Bu nasıl câiz değil ise diğeri de câiz değildir.

Ş â f i î bu hadîse de şöyle cevab vermiştir: B e d i r savaşından elde edilen ganîmet Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'a âitti. Dilediği kimselere verirdi. Gâzilerin aldıkları esirler de O'nun emrine tevdi edilmiştir. O dilediği gibi tasarruf etmiştir.

٢٢٨٩ — حدثنا الحسن بن عليٍّ الخلَّالُ . ثنا بِشْرُ بْنُ ثابِتٍ البزَّارُ . ثنا نَصْرُ ابْنُ القاسِمِ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ (عَبْدِ الرَّحيمِ) بْنِ داوُدَ، عَنْ صالِحِ بْنِ صُهَيْبٍ ، عَنْ أبيهِ ؛ قالَ : قالَ رَسولُ اللهِ ﷺ « ثَلاثٌ فيهِنَّ البَرَكَةُ. البَيْعُ إلى أجَلٍ، وَالمُقارَضَةُ، وَأخْلاطُ البُرِّ بِالشَّعيرِ ، لِلبَيْتِ ، لا لِلبَيْعِ » .

في الزوائد : في إسناده صالح بن صهيب ، مجهول . وعبد الرحيم بن داود ، قال العقيليّ : حديثه غير محفوظ . اه قال السنديّ : ونصر بن قاسم ، قال البخاريّ : حديثه مجهول.

TERCEMESİ

2289) "... Suheyb (26) (bin Sinân) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Üç şey vardır ki bereket onlardadır: Vâdeli satış, mukarada (denilen ortaklık) ve satmak için değil de ev (zahiresi) için arpa ile buğdayın karışımları.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde bulunan Sâlih bin Suheyb mechûl bir râvidir. El-Ukaylî: Râvi Abdurrahim bin Dâvûd'un hadisi hıfzedilmemiş, demiştir.

Sindî de; Buhârî'nin, Râvi Nasr bin Kâsım'ın hadisinin mechûl olduğunu söylediğini nakletmiştir.

(٦٤) - باب ماللرجل من مال ولده

64 — ÇOCUĞUNUN MALINDAN ADAMIN OLAN HAKKI(NIN BEYÂNI) BÂBI

٢٢٩٠ - حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ ، عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ عُمَيْرٍ ، عَنْ عَمَّتِهِ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ أَطْيَبَ مَا أَكَلْتُمْ مِنْ كَسْبِكُمْ . وَإِنَّ أَوْلَادَكُمْ مِنْ كَسْبِكُمْ » .

TERCEMESİ

2290) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Şüphesiz sizin yediğinizin en helâlı, (meşrû) kazancınızdan olan (lokma)dır. Şüphesiz sizin çocuklarınız da sizin kazancınızdandır.»"

٢٢٩١ - حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا عِيسَى بْنُ يُونُسَ . ثنا يُوسُفُ بْنُ إِسْحَاقَ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ؛ أَنَّ رَجُلًا قَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنَّ لِي مَالًا وَوَلَدًا . وَإِنَّ أَبِي يُرِيدُ أَنْ يَجْتَاحَ مَالِي . فَقَالَ « أَنْتَ وَمَالُكَ لِأَبِيكَ » .

في الزوائد : إسناده صحيح ، ورجاله ثقات على شرط البخاري .

(26) Bu sahâbî'nin hâl tercemesi 150 nolu hadis bölümünde geçti.

TERCEMESİ

2291) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre bir adam :

Yâ Resûlallah! Benim (biraz) malım ve çocuğum vardır. Babam da cidden benim malımı kökünden tüketmek ister, dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (adama) :

«Sen babanın (kazancı)sın, malın da babana (helâl)dır.» buyurdu."

Not : Bunun senedinin sahih olup râvilerinin de Buhârî'nin şartı üzerine sıkâ oldukları, Zevâid'de belirtilmiştir.

٢٢٩٢ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، وَيَحْيَى بْنُ حَكِيمٍ. قَالَا: ثنا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ.
أَنْبَأَنَا حَجَّاجٌ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ؛ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ
فَقَالَ: إِنَّ أَبِي اجْتَاحَ مَالِي. فَقَالَ «أَنْتَ وَمَالُكَ لِأَبِيكَ» وَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ
«إِنَّ أَوْلَادَكُمْ مِنْ أَطْيَبِ كَسْبِكُمْ. فَكُلُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ».

TERCEMESİ

2292) "... Amr bin Şuayb'ın dedesi (Abdullah bin Amr bin el-Âs) *(Radıyallâhü anhüm)*'den rivâyet edildiğine göre :

Bir adam Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e gelerek : Babam cidden benim malımı kökünden tüketti, dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Sen babanın (kazancı)sın, senin malın da ona (helâl)dır.» buyurdu. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle de buyurdu :

«(Ey mü'minler :) Şüphesiz sizin evlâdınız sizin en helâl kazancınızdandır. Bunun için onların mallarından yeyiniz.»"

İZAHI

Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın hadîsini Tirmizî, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Müellifimizin 2137 nolu hadîsi de bunun bir benzeridir.

Tirmizî bu hadîsi rivâyet ettikten sonra : Ashâb-i Kirâm'dan ve onlardan sonra gelenlerden bâzı ilim ehli bu hadîsle amel ede-

rek: Çocuğunun malında babanın elleri açık (yâni serbest)tir, dilediği mikdarı alabilir, demişlerdir. Bir kısım âlimler de demişler ki: Baba muhtaç olduğunda çocuğunun malından alabilir. Fakat ihtiyacı olmadığında alamaz, diye bilgi vermiştir.

Tuhfe yazarı da şöyle der:

"Hadîste evlâd, babanın bir kazancı sayılmıştır. El-Münâvî'nin dediği gibi evlâda kazanç demek, mecâzî mânâdadır. Çünkü evlâd babasının bir parçasıdır.

Şevkânî: Bu hadîsi Hâkim, İbn-i Hibbân ve Ahmed rivâyet etmişlerdir. Bu hususta vârid olan hadîslerin tümü delîl olmaya elverişlidir. Bunlar, evlâdın malına babanın ortak olduğuna delâlet ederler. Bu nedenle baba, evlâdının malını ondan izin almadan da yiyebilir ve kendi malında tasarruf ettiği gibi onun malında da tasarruf edebilir. Ancak, israf yollarında ve sefihçe harcayamaz. Fakir olan baba ve anaya nafaka vermenin zengin evlâda vâcibliği hakkında icmâ bulunduğunu El-Bahr yazarı naklet-miştir, diye bilgi vermiştir.

İbnü'l-Hümâm da Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın hadîsini naklettikten sonra: Hadîste geçen «**Sizin evlâdınız da sizin kazancınızdandır**» meâlindeki cümlenin mânâsı "Çocuğun malı babanın malıdır" şeklinde değildir. Çünkü Allah Teâlâ ölen kişinin çocukları olduğu zaman, ölenin babasına sâdece altıda bir, nisbetinde bir miras payı vermiştir. Eğer kişinin malının mülkiyet hakkı babasına âit olmuş olsaydı kişi öldüğü zaman malının tamamının babasına verilmesi gerekecekti, demiştir."

Avnü'l-Mabûd yazarı da bu hadîsin şerhinde özetle şöyle der:

"Baba, evlâdın dünyaya gelmesine sebep olduğu için, evlâd onun bir nevî kazancı sayılmış ve dolayısıyla evlâdın kazancından yemek ona helâl kılınmıştır.

Hattâbî: Bu hadîs, nafaka verebilir durumda olan evlâdın, kendi baba ve anasının nafakasını vermekle mükellef olduğuna delâlet eder. Ne durumda olan baba ve anaların nafakalarının evlâdına vâcib olduğu konusunda âlimler arasmda ihtilâf vardır: Şâfiî'ye göre baba fakir ve çalışamaz durumda olursa, nafakası evlâdına vâcibtir. Eğer babanın öz malı varsa veyâ vücutça bir sakatlığı bulunmayıp çalışabilir durumda ise nafakası evlâdına vâcib değildir. Diğer fıkıhçılar ise: Baba ve ananın nafakası evlâdın üzerinde vâcibtir, demişlerdir. Bunlardan her hangi bir ilim adamının söz konusu nafakanın vâcibliği için babada bir vücut sakatlığını şart koştuğunu bilmiyorum, demiştir.

T ı y b î de: Ş â f i î ' ye göre, muhtaç ve çalışamaz durumda olan baba ve ananın nafakası evlâda (yâni erkek çocuklara) vâcibtir. Fakat muhtaç olmayan veyâ çalışabilenlerin nafakası evlâda vâcib değildir. Ş â f i î ' den başkası böyle bir şart koşmadan baba ve ananın nafakasının evlâda vâcib olduğuna hükmetmişlerdir, demiştir."

C â b i r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Zevâid türündendir. A m r ' ın dedesinin hadîsini A h m e d, E b û D â v û d ve İ b n - i H u z e y m e de rivâyet etmişlerdir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e mürâcaat ettiği bu iki hadîste haber verilen adamın ismi hakkında bir kayda rastlamadım.

Bu iki hadîste geçen ve "İctiyâh" kökünden alma fiilleri "Kökünden tüketmek" mânâsına terceme ettim. İctiyâh masdarının asıl mânâsı bir şeyi kökü ile koparmak ve kökünden kazımak, imhâ etmektir. Burada malı bitirmek ve tüketmek mânâsı kasdedilmiştir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'a mürâcaatla, babasının kendisinin malını tüketmek istediğini söyleyen adamın sözü hakkında H a t t â b î şöyle der: Adamın maksadı şu olabilir: Benim malım azdır. Çocuğum da vardır. Babam da benden nafaka ister. Çoluk çocuğunun nafakasından artan malım babamın nafakasını karşılayamaz. Eğer babamın istediği nafakayı da ödeyecek olursam malım tükenir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) adamın bu mâzeretini kabul etmeyerek **«Sen babanın (bir kazancı)sın, malın da babana (helâl)dır.»** buyurmuştur. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in buyruğunun mânâsı şudur: **Baban kendi malı gibi senin malını da ihtiyacı nisbetinde alır. Senin malın bulunmadığında çalışarak mal kazanabilirsen, çalışıp babanın nafakasını ödemen vâcibtir.**

Babanın bir ihtiyacı yok iken ve nafakadan ayrı olarak evlâdının malını elinden alıp dilediği gibi kullanma mânâsı kasdedilmemiştir. Böylece evlâdının malını nafakadan başka şeylere harcayıp tüketme ve yok etme mânâsını çıkarıp bu şekilde hüküm vermiş bir ilim ve fıkıhçıyı bilmiyorum, demiştir.

(٦٥) باب ما للمرأة من مال زوجها

65 — KOCASININ MALINDAN KADININ YAPABİLECEĞİ HARCAMA BÂBI

٢٢٩٣ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَأَبُو عُمَرَ الضَّرِيرُ.

قَالُوا : ثنا وَكِيعٌ . ثنا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ ؛ جَاءَتْ هِنْدٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَتْ : يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنَّ أَبَا سُفْيَانَ رَجُلٌ شَحِيحٌ ، لَا يُعْطِينِي مَا يَكْفِينِي وَوَلَدِي ، إِلَّا مَا أَخَذْتُ مِنْ مَالِهِ ، وَهُوَ لَا يَعْلَمُ . فَقَالَ « خُذِي مَا يَكْفِيكِ وَوَلَدَكِ بِالْمَعْرُوفِ » .

TERCEMESİ

2293) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Hind (Radıyallâhü anhâ), **Peygamber** (**Sallallahü** Aleyhi ve Sellem)'e **gelerek**:

Yâ Resûlallah! (Kocam) **Ebû Süfyân cimri bir kimsedir. Bana ve çocuğuma yetecek kadar nafaka vermiyor. Ancak kendisinin bilgisi olmaksızın malından aldığım mikdar bize yetiyor, dedi.** (Ve bunun sakıncalı olup olmadığını sordu.) **Bunun üzerine Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Örfe göre kendine ve çocuğuna yetecek mikdarı (onun malından) **al» buyurdu."**

İZAHI

Bu hadîsi Buhârî ve Müslim de rivâyet etmişlerdir. Buhârî'deki rivâyet meâlen şöyledir: "... Âişe (Radıyallâhü anhâ)'dan: Şöyle demiştir: Hind (Radıyallâhü anhâ), Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e:

(Kocam) **Ebû Süfyân cimri bir kimsedir. Bunun malından gizlice almamda bana bir günah var mı? diye sordu. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Örfe göre kendine ve çocuklarına yetecek mikdarı alabilirsin» buyurdu."

Aynî, bu hadîsin şerhinde şöyle der:

"Evlâd erginlik çağına varmış olsa bile nafakasının babasına âit olduğunu söyleyenler bu hadîsi delil göstermişlerdir. Fakat bu hadîs onlar için delîl olmaz. Çünkü hadîste özel bir durum söz konusudur. Bundan umumî bir hüküm çıkarılamaz. Bu olaydaki çocuk küçük yaşta olabilir. Ya da büyük yaşta olmakla beraber bir vücut sakatlığı bulunmuş olabilir.

HADÎSTEN ŞU HÜKÜMLER ÇIKARILIR

1. Bir adam hakkını alenen alamazsa, fırsat bulunduğunda gizli de alabilir.

2. Hakkını alabilmek ve uğradığı haksızlığı yetkililere anlatmak amacıyla ilgili şahısta bulunan kusur ve hatâları dile getirmek câizdir. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Hind'i dinlemiş ve anlatılana itiraz etmemiştir.

3. Hanefîler: Bir kimsenin gıyâbında onun aleyhinde hüküm verilemez, demişlerdir. Hüküm verilebilir, diyen Şâfiîler bu hadîsi kendi görüşlerine delîl göstermişler ise de bu, onlar için bir delîl olmaz. Çünkü Hanefîler: Bu olay Mekke'de cereyan etmiştir. Ebû Süfyân da orada idi, demişlerdir.

Erkek aleyhinde karısı için nafaka bağlayan hâkimin ne kadar nafaka bağlıyacağı husûsunda âlimler arasında ihtilâf olmuştur. Şöyle ki:

1. Mâlik'e göre kadının zenginlik ve fakirlik durumuna itibar edilerek nafakasının mikdarı tesbit edilir. Nafaka için maktu bir meblâğ yoktur. Ebû Hanîfe de böyle demiştir.

2. Şâfiî'ye göre kadının değil de kocasının mâli durumu dikkate alınarak kadının nafaka mikdarı hâkim tarafından takdir edilir. Bu takdir şöyle yapılır: Kocası zengin ise iki müd, fakir ise bir müd ve orta halli ise bir buçuk müd yiyecek günlük olarak tesbit ve takdir edilir. Halîfe'nin kızı ile bekçinin kızı nafaka bakımından eşit tutulur."

Nevevî de bu hadîsin şerhinde şöyle der:

"**Bu hadîsten elde edilen hükümler şunlardır:**

1. Kadının nafakası kocasına vâcibtir.

2. Küçük yaştaki fakir çocukların nafakaları babalarına vâcibtir.

3. Nafaka mikdarı müdlerle tesbit edilmeyip kifâyet edecek şekilde tesbit edilir. Bizim arkadaşlarımızın mezhebine göre karıdan başkasının nafakası kifâyet edecek şekilde tesbit edilir. Hadîsin zâhiri de bunu emreder. Fakat karının nafaka mikdarı müdlere göre tesbit edilir. Onun günlük nafakası şöyle tesbit edilir: Zengin kocaya iki müd, fakir kocaya bir müd ve orta halli kocaya bir müd yük-

letilir. Müd, sâ'ın dörtte biridir. (Sâ'ın mikdarı âlimlere göre değişiktir. Zekât bölümünde geniş bilgi verilmiştir. Bir fikir vermesi bakımından yuvarlak bir hesabla, bir sâ yaklaşık olarak 3 kilo 300 gramdır.) Bu hadîs bizim arkadaşlarımızın görüşünü reddeder.

4. Hâkim ve müftî, yabancı yâni mahremleri olmayan bir kadının ifâdesini dinleyebilirler.

5. Fetvâ istemek veyâ şikâyet etmek ve benzeri işler amacıyla bir kimsenin hoşlanmayacağı hallerini dile getirmek câizdir. Gıybet sayılmaz.

6. Alacağını alamayan bir kimse kendi alacağı kadar borçlusunun malında izinsiz alabilir. Bizim mezhebimiz böyledir. Fakat Ebû Hanîfe ve Mâlik bunu almayı câiz görmemişlerdir.

7. Fetvâ soran kişinin ifâdesine göre ve karşı tarafın ifâdesini almadan fetvâ vermek câizdir. Tabii, verilecek fetvânın geçerliliği, fetvâ isteyenin anlattığı hususta doğru sözlü olması şartına bağlıdır. Fetvâ veren zâtın bu şartı açıklaması vâcib değildir. Nitekim Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Hind'in ifâdesine göre Şer'î hükmü beyan etmiştir. Müftî'nin bu şartı açıklaması da sakıncalı değildir.

8. Kadın kendi çocuklarına, babalarının malından nafakalarını ödemek ve ihtiyaçlarını gidermek hakkına sâhibtir.

9. Şer-i Şerîf'te bir sınırla tahdid edilmemiş olan hususlarda örf ile amel etmek câizdir.

10. Evli kadın kocasından izin almak kaydıyla, kendi meşrû ihtiyaçlarını gidermek için evden dışarı çıkabilir. Keza, kocasının rızâsı olduğunu bildiği takdirde kendisinden özel izin istemeden de çıkabilir.

11. Bir kimsenin gıyâbında onun aleyhinde hüküm verilebilir. Bizim arkadaşlarımız ile diğer bâzı âlimler bu hadîsi bu görüş için delîl göstermişlerdir. Fakat bu mesele hakkında âlimler arasında ihtilâf vardır:

a) Ebû Hanîfe ve Kûfe'nin diğer âlimlerine göre gıyâbında kimsenin aleyhinde hüküm verilemez.

b) Şâfiî ve cumhûra göre, insanların hakları ile ilgili dâvâlarda kişinin gıyâbında da aleyhinde hüküm verilebilir. Fakat Al-

lah'ın hukuku olan cezâlarda gıyâbında kişinin aleyhinde hüküm verilemez Bu hadîs bu mesele için delîl olamaz. Çünkü bu hüküm Mekke'de verilmiştir. Ebû Süfyan da Mekke'de idi. Aleyhinde gıyabî hüküm verilen kişinin o şehir veyâ köyde olmaması veyâ gizlenmiş olup onu buldurmanın mümkün olmaması gerekir. Halbuki bu şart Ebû Süfyan'da mevcut değildi. Bu itîbarla Onunla ilgili verilen cevap bir hüküm olmayıp bir fetvâ idi."

Ebû Süfyân (Radıyallâhü anh) ile Hind (Radıyallâhü anhâ) hakkında birkaç söz:

Ebû Süfyân (Radıyallâhü anh) Mekke'nin fetih günü müslüman olmuştur. Hâl tercemesi 355 nolu hadîs bölümünde geçmiştir. Kendisi Muâviye (Radıyallâhü anh)'ın babasıdır.

Ebû Süfyân'ın karısı Hind de kocasından hemen sonra müslümanlığı kabul etmiştir. Hind, Utbe bin Rabîa'nın kızıdır. Buhârî'nin Âişe (Radıyallâhü anhâ)'dan rivâyet ettiğine göre, Hind (Radıyallâhü anhâ) Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e:

"Yâ Resûlallah! Vaktiyle senin evin kadar yıkılmasını istediğim bir ev ve hiç bir âile yoktur. Bu gün ise hiç bir ev halkı senin hâne halkın kadar benim yanımda sevimli değildir, dedi ve hadîste anlatılan fetvâyı sordu..."

Bu kadın, müslüman olmazdan evvel Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e karşı kin ve husûmetle doluydu. Hattâ Uhud savaşına katılarak müşriklere cesâret vermek ve onları tahrik etmek amacıyla savaş meydanında tahrik edici şiirler okuduğu ve Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in şehîd düşen amcası Hamza (Radıyallâhü anh)'ın ciğerini çiğnediği rivâyet edilmiştir. Fakat müslüman olduktan sonra samîmiyetle İslâm'a sarılmış ve bundan sonraki savaşların bir kısmına katılarak İslâm askerlerine yardımcı olmuş, onları heyecanlandırıcı şiirler okumuştur. Yermuk savaşına kocasıyla beraber katılmış ve fedakârlıklar göstermiştir. Hind (Radıyallâhü anhâ) Ömer (Radıyallâhü anh)'ın halîfeliği döneminde ve Ebû Bekir (Radıyallâhü anh)'ın babası Ebû Kuhâfe'nin vefât ettiği gün vefât etmiştir.

٢٢٩٤ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . ثنا أَبِي وَأَبُو مُعَاوِيَةَ ، عَنِ الْأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ ، عَنْ مَسْرُوقٍ ، عَنْ عَائِشَةَ ؛ قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِذَا أَنْفَقَتِ الْمَرْأَةُ (وَقَالَ أَبِي فِي حَدِيثِهِ : إِذَا أَطْعَمَتِ الْمَرْأَةُ) مِنْ بَيْتِ زَوْجِهَا ، غَيْرَ مُفْسِدَةٍ ، كَانَ لَهَا أَجْرُهَا . وَلَهُ مِثْلُهُ بِمَا اكْتَسَبَ . وَلَهَا بِمَا أَنْفَقَتْ . وَلِلْخَازِنِ مِثْلُ ذَلِكَ ، مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْئًا » .

TERCEMESİ

2294) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kadın, israf etmeyerek (örf ve âdeta uygun olarak) **kocasının evinden** (onun rızâsıyla) **infak** (ve ikram) **ettiği zaman,** (râvi Muhammed dedi ki: Babam —Abdullah— kendi rivâyetinde: **«Kadın yedirdiği zaman»** ifâdesini söyledi.) **kadının sevâbı kendisine olur. Kocası da bu malı kazandığı için o kadar sevab kazanır. Kadın ise infak ettiği için sevab kazanır. Hizmetçiye de bu kadar sevab olur. Allah bunların sevablarından hiç bir şey eksiltmez** (veyâ kocanın sevâbı, karısının ve hizmetçinin sevablarından bir şey eksiltmez.)»"

İZAHI

Bu hadis, Kütüb-i Sitte'nin hepsinde rivâyet edilmiştir. Bâzı rivâyetlerde az kelime değişikliği var ise de mânâyı etkilemez.

Nevevî bu hadisin şerhinde özetle şöyle der:

"Kadının infak ve yedirmesinden maksad, onun mal sâhibinin çoluk çocuklarına, hizmetçilerine, misâfirlerine, ziyâretçilerine, baş vuran yolculara ve fakirlere mal sâhibinin açık izniyle veyâ örf ve âdette izin sayılan rızâsıyla yedirmesi, sadaka vermesi ve ikramda bulunmasıdır.

Sözü edilen yedirme, infak ve ikram evin dirliğini bozmaz ve israf sayılmaz durumda olursa hüküm budur. İnfak ve sadaka az bir mikdar sayılmayıp örf ve âdete göre mal sâhibinin açık iznini gerektirir durumda ise kadın mal sâhibinden açık müsaade almadan

tasarrufta bulunamaz. Hadîsin; غَيْرَ مُفْسِدَةٍ = «Kadın israf etmeyerek» kaydıyla bu mânâ kasdedilmiştir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu kayıtla, kadının infak ve ikramının örf ve âdete göre kocasının rızâsı olduğu bilinen az miktarda olmasına işâret buyurmuştur. Hadîsteki «Yedirme» ifâdesi de bu husûsa bir işârettir. Çünkü örf ve âdette yemek işinde ikram yapmak normal sayılır. Fakat kocanın parasından ikram yapmak, sadaka vermek veyâ değerli bir malını vermek bu hükmün dışında kalır.

Şu husus da bilinmelidir : Kadın, hizmetçi, köle ve câriye, mal sâhibinden izin almadan malında hiç bir tasarruf ve harcama yapamazlar. Mal sâhibinin izni olmadan bunların yapacakları sadaka harcaması bile bunlara hiç bir sevab sağlayamaz. Bilâkis başkasının malında izinsiz tasarrufta bulundukları için vebal ve günah altında kalmış olurlar.

Mal sâhibinin izin vermesi iki türlüdür : Birisi, nafaka ve sadaka vermek için açıkça müsaade etmesidir. İkincisi de örf ve âdete göre izin vermiş sayılmasıdır. Meselâ, kapıya gelen dilenciye bir parça ekmek veyâ buna benzer bir sadaka vermek. Böyle halde bu gibi cüzî sadaka vermek âdettir. Uygulana gelen örf ve âdete göre mal sâhibinin buna müsaade ettiği, buna rızâ gösterdiği kanaatı hâkim ise bu usul bir izin hükmündedir. Mal sâhibi dille izin vermemiş olsa bile rızâsının bulunduğunu bilmek kâfidir. Bir memlekette bu usul ve âdet bulunduğu halde buna rızâ göstermediği bilinen bir âile reisinin malından ondan açıkça izin almadan bir parça ekmek bile sadaka verilemez. Bir şahıs cimri olduğu için buna rızâ göstermediği bilinirse veyâ rızâsının bulunmadığı kendisinin hâl ve hareketlerinden anlaşılırsa, ne karısı ne de başkası onun malından ondan açık izin almadıkça en ufak bir sadakayı veyâ en cüzî bir ikramı yapamazlar.

Hadîste anlatılan sevab ortaklığının mânâsı şudur : Hayırlı bir iş ve hizmeti yapmakta ortak olan yâni emeği olanlar, bunun karşılığında verilecek ecir ve sevabta da ortak olurlar. Ecir ve sevabta ortak olmanın mânâsı emeği olan herkesin asıl sâhibi kadar ecir ve sevab kazanmasıdır. Birisine verilen sevab diğerinin sevabının eksilmesine sebebiyet vermez."

Bu hadîsi müellifimize rivâyet eden Muhammed bin Abdillah bin Nümeyr, bunu hem kendi babası Abdullah'tan, hem de Ebû Muâviye'den rivâyet etmiştir. Hadîsin baş kısmındaki cümle Ebû Muâviye'nin rivâ-

yetinde «Kadın infak ettiği zaman...» şeklindedir. Muhammed'in babası Abdullah'ın rivâyetinde ise bu cümle «Kadın yedirdiği zaman...» şeklindedir. Müellifimiz bu durumu belirtmiştir. Biz de tercemede bu durumu açıklamaya çalıştık.

Hadîsin metninde kocanın izin ve müsadesi kaydı çok ise de âlimler bu kaydın düşünüldüğünü ifâde etmişlerdir. Yâni gerek nafaka harcama işinde gerekse sadaka vermek husûsunda kocanın açık veyâ kapalı izin vermesi ve rızâsı esastır. Ancak erkek vermekle mükellef bulunduğu karısının ve küçük yaştaki çocuklarının nafakasını ödemekten imtinâ ederse veyâ eksik öderse kadının, onun malından ondan habersiz bile kendi nafakasını ve çocuklarının nafakasını alması meselesinin hükmü ayrıdır. Bu hükümle ilgili gerekli bilgi ve âlimlerin bu mesele hakkındaki görüşleri bundan önceki hadîsin izahı bölümünde verildi.

٢٢٩٥ – حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ . حَدَّثَنِي شُرَحْبِيلُ بْنُ مُسْلِمٍ الْخَوْلَانِيُّ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا أُمَامَةَ الْبَاهِلِيَّ يَقُولُ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « لَا تُنْفِقُ الْمَرْأَةُ مِنْ بَيْتِهَا شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِ زَوْجِهَا » قَالُوا : يَا رَسُولَ اللهِ ! وَلَا الطَّعَامَ ؟ قَالَ « ذَلِكَ مِنْ أَفْضَلِ أَمْوَالِنَا » .

TERCEMESİ

2295) "... Ebû Ümâme el-Bâhilî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den **işittim, buyurdu ki:**

«Kadın kocasının (açık veyâ kapalı) **izni olmaksızın evinden** (yâni kocasının malından) **hiç bir şey infak** (ve sadaka) **edemez.» Oradakiler:**

Yâ Resûlallah! Yemeği de infak edemez (mi)? **diye sordular. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Yemek en üstün mallarınızdandır.» buyurdu."

İZAHI

Bu hadîsi Tirmizî de rivâyet etmiştir. Oradaki rivâyette; مِنْ بَيْتِهَا = «Kadının evinden» sözü yerine; مِنْ بَيْتِ زَوْجِهَا = «Koca-

sının evinden» sözü vardır. Kasdedilen mânâ budur. Yâni kocasının malıdır. Hadîsin son kısmı buna delâlet eder. Kocasının izninden maksad açık izni veyâ rızâsının bilinmesidir. Bu husus bundan önceki hadîsin izahı bölümünde anlatıldı. Örf ve âdete göre israf sayılmayan cüzî sadakalara âile reislerinin rızâsı olduğu bilindiği takdirde bu rızâ bir nevî izin sayılır.

Hadîsin «Yemek en üstün mallarımızdır.» cümlesinin izahı hakkında Tuhfe yazarı şöyle der: Yâni kadın kocasının izni olmaksızın en ufak bir şeyi sadaka etmeye yetkili olmayınca bundan daha aziz ve değerli yemek ve ev azığını infak etmeye nasıl yetkili olabilir?

Bundan önce geçen Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın hadîsinde; «Kocasının izni» kaydı bulunmadığı halde bu hadîste bu kayıt bulunmaktadır. Orada da bu kayıt melhuzdur.

Bu hadîsin râvîsi E b û Ü m â m e (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi 449 nolu hadîsin izahı bölümünde geçti.

(٦٦) باب ما للعبد أن يعطى ويتصدق

66 — (SÂHİBİNİN MALINDAN) KÖLENİN (BİR ŞEY) VERMESİ VE SADAKA ETMESİ BÂBI

٢٢٩٦ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ. ثنا سُفْيَانُ. ح وَحَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ رَافِعٍ. ثنا جَرِيرٌ عَنْ مُسْلِمٍ الْمُلَائِيِّ، سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يُجِيبُ دَعْوَةَ الْمَمْلُوكِ.

TERCEMESİ

2296) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **kölenin dâvetine icâbet ederdi."**

٢٢٩٧ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ عُمَيْرٍ مَوْلَى آبِي اللَّحْمِ قَالَ: كَانَ مَوْلَايَ يُعْطِينِي الشَّيْءَ فَأُطْعِمُ مِنْهُ. فَمَنَعَنِي، أَوْ قَالَ: فَضَرَبَنِي. فَسَأَلْتُ النَّبِيَّ ﷺ، أَوْ سَأَلَهُ. فَقُلْتُ: لَا أَنْتَهِي أَوْ لَا أَدَعُهُ فَقَالَ «الْأَجْرُ بَيْنَكُمَا».

TERCEMESİ

2297) "... Umeyr mevlâ Âbî'l-Lahm *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Benim efendim (Âbî'l-Lahm) **bana yiyecek verirdi. Ben de bundan yedirirdim. Efendim beni** (bundan) **menetti veyâ** (Umeyr) **dedi ki:** (Efendim) **beni dövdü. Bunun üzerine** (bu durumu) **Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'e ben sordum veyâ o** (yâni efendim) **sordu. Ben:**

(Başka adama yedirme işinden) **vazgeçmem veyâ bunu bırakmam, dedim. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **de:**

«(Başkasına yedirmeye âit) **sevab ikinizin arasındadır.» buyurdu."**

İZAHI

Enes (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Tabarânî de rivâyet etmiştir. Zevâid'den sayılmadığına göre Kütüb-i Sitte'nin herhangi birisinde de bulunması gerekir. Fakat ben rastlayamadım.
Umeyr (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Müslim de rivâyet etmiştir.

Sindî, Enes'in hadîsi ile ilgili olarak: Dâvetine icâbet edilen köle ticâret etmeye mezun bir köle olabilir. Efendisinin izniyle ticâret eden köle az ikramda bulunabilir. Anılan kölenin dâvet etmek için efendisinden izin almış olması da muhtemeldir. Hülâsa, ticâret etmek üzere efendisinden izin almamış bir kölenin ondan izin almadan bir kimseyi dâvet etmesinin câizliği mânâsı bu hadîsten çıkarılamaz, demiştir. Çünkü kölenin mülkiyet hakkı yoktur. Kazancı da efendisinin malıdır. Mal sâhibinden izin almadan malında tasarruf etmek, hattâ ondan sadaka çıkarmak bile câiz değildir.

Umeyr (Radıyallâhü anh)'ın Müslim'deki rivâyeti meâlen şöyledir: "**Benim efendim, güneşte et kurutmamı emretti.** (Ben de et kuruturken) **yanıma bir fakir geldi. Ben de ona etten yedirdim. Sonra efendimin bundan haberi oldu. Bunun üzerine beni dövdü. Ben de Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in huzuruna çıkıp O'na bu durumu anlattım. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem de **efendimi çağırttı ve:**

«Niçin bunu dövdün?» diye sordu. Efendim de:

Ben buna emretmeksizin bu, benim yiyeceğimi (başkasına) veriyor, dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) : **«(Buna âit) sevab, ikinizin arasındadır.» buyurdu."**

Nevevî de bu hadîsin şerhinde şöyle der:

"Bu hadîs şöyle yorumlanır: Umeyr, efendisinin râzı olduğu zannıyla etin bir parçasını sadaka olarak vermiş, efendisi ise buna rızâ göstermemiştir. Umeyr (Radıyallâhü anh), sevab kazanmıştır. Çünkü kendisi bir hayır olduğuna inanarak ve ibâdet niyetiyle bu işi yapmıştır. Efendisi de sevab kazanmıştır. Çünkü kendisinin malı bir hayır yoluna harcanmıştır.

Sevabının ikisinin arasında olmasının mânâsı, fakire yedirilen mal karşılığında verilen sevâbın ikisinin arasında taksim edilmesi değildir. (Çünkü bu mal karşılığında verilen sevâbın tamamı, mal sâhibine âittir. Ancak, bu hayra vesîle olup sadakayı fakire ulaştıran kişi de bu hizmetinin karşılığında sevab kazanır. Birisinin sevabı, diğerinin sevabını azaltmaz.) Bu hususta geniş bilgi daha önce geçmiştir. (2294 nolu hadisin izahında bu bilginin benzeri geçmiştir).

Bu hadîsin en uygun yorumu budur. Bâzıları başka şekilde yorum yapmış ise de o yorum, rızâ gösterilecek bir yorum değildir.

Umeyr (Radıyallâhü anh)'ın efendisi Âbî'l-Lahm (Radıyallâhü anh)'ın adı Abdullah'tır. İsmi, Halef veyâ el-Huveyris el-Ğıfârî, diye rivâyetler de vardır. Bir kavle göre kendisi et yemediği için, diğer bir kavle göre putlar adına kesilen kurbanların etini yemediği için bu künyeyi almıştır. Bu künyenin sözlük mânâsı: Etten imtinâ eden, demektir. Bu zât sahabîdir. Huneyn savaşında şehid edilmiştir. Râvîsi de mevlâsı Umeyr (Radıyallâhü anh)'dır."

Umeyr (Radıyallâhü anh) de sahabîdir. Birkaç hadîsi vardır. Müslim onun bir hadîsini —ki bu hadîstir— rivâyet etmiştir. Râvîleri ise Yezîd bin el-Hâd ile Muhammed bin İbrâhîm et-Teymî'dir. Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn-i Mâceh onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. (27)

(27) Hülâsa: 297

(٦٧) باب من مرّ على ماشية قوم أو حائط ، هل يصيب منه ؟

67 — BİR KAVME ÂİT MÂŞİYE (KOYUN, KEÇİ, İNEK, MANDA VE DEVELER) VEYÂ BAĞ - BAHÇE ÜZERİNDEN GEÇEN BİR KİMSE ONDAN BİR ŞEY ALABİLİR Mİ? BÂBI

٢٢٩٨ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا شبابة بن سوّار . ح وحدّثنا محمّد بن بشّار ومحمّد بن الوليد . قالا : ثنا محمّد بن جعفر . ثنا شعبة عن أبي بشر جعفر ابن أبي إياس ؛ قال : سمعت عبّاد بن شرحبيل (رجلا من بني غبر) قال : أصابنا عام مخمصة . فأتيت المدينة . فأتيت حائطا من حيطانها . فأخذت سنبلا ففركته وأكلته وجعلته في كسائي . فجاء صاحب الحائط . فضربني وأخذ ثوبي . فأتيت النبيّ ﷺ فأخبرته . فقال للرّجل « ما أطعمته إذ كان جائعا أو ساغبا . ولا علّمته إذ كان جاهلا » فأمره النبيّ ﷺ فردّ إليه ثوبه . وأمر له بوسق من طعام أو نصف وسق .

TERCEMESİ

2298) "... (Ğuber oğullarından) Abbâd bin Şürahbîl *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

Başımıza bir açlık ve kıtlık yılı geldi. Ben de Medîne-i Münevvere'ye gittim ve bu yerin bahçelerinden birisine vardım. Bir miktar başak alıp oğarak tânelerini çıkardım. Birazını yedim. Kalanını da elbisemin içine koydum. (Bu arada) bahçe sâhibi geldi, beni dövdü ve elbisemi aldı. Ben de Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına varıp O'na (bu durumu) anlattım. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bahçe sahibi olan) adama: "O, aç iken sen ona (bir şey) yedirmedin ve o, câhil iken sen ona (bir şey) öğretmedin," buyurdu. Sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in emri ile bahçe sâhibi, Abbâd'ın elbisesini kendisine geri verdi ve Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Abbâd'a bir veyâ yarım vesk yiyecek verilmesi için emir buyurdu."

İZAHI

Bu hadîsi Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir.

Sindî bu hadîsin açıklaması bölümünde Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bahçe sâhibine hitâben buyurduğu cümlelerden kasdedilen mânâ şudur: Abbâd, aç ve bilgisiz idi. Sa-

na lâyık davranış şöyle yapmandı: Yere düşen başakların sana âit olduğunu ona öğretecektin, bundan sonra da onun almış olduğu hubûbatı ona bırakıp yedirecektin. Fakat sen bunların hiç birisini yapmadın, diye açıklamıştır.

Avnü'l-Mabûd yazarı da şöyle der:

"H a t t â b î : Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) A b b â d'ı bilgisizliği dolayısıyla mâzur saymıştır. Çünkü A b b â d, topladığı hubûbatı götürmenin yasaklığını bilmiyordu. A b b â d aç olduğu halde ona yiyecek maddesini yedirmediği için bahçe sâhibi de Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) tarafından kınanmıştır.

A b b â d b i n Ş ü r a h b î l e l - Y e ş k ü r î e l - A n b e r î (Radıyallâhü anh)'ın bundan başka hadîsinin bulunmadığı söylenmiştir. B a ğ a v î, onun B a s r a'da ikamet ettiğini ve E b û B i ş r C â f e r b i n E b î İ y â s'tan başka râvîsinin bulunmadığını söylemiştir."

Hadîsin sonunda bulunan; وَأَمَرَ لَهُ بِوَسْقٍ مِنْ طَعَامٍ أَوْنِصْفِ وَسْقٍ
= "ve ona bir veyâ yarım vesk yiyecek verilmesi için emir buyurdu." cümlesinden maksad, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in A b b â d'a yiyecek yardımında bulunduğunu ifâde etmektir. Bâzıları bu cümleyi: **"Resûl'i ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bahçe sâhibine bir veyâ yarım vesk yiyecek verilmesi için emir buyurdu"**, şeklinde yorumlamışlar ise de bu yorum hatâlıdır. Çünkü buradaki cümleyi bu şekilde yorumlamak uzak bir ihtimalle mümkün ise de E b û D â v û d'un rivâyetindeki benzeri cümlenin böyle yorumlanması mümkün değildir. Çünkü oradaki cümle şöyledir:

أَمَرَهُ فَرَدَّ عَلَيَّ ثَوْبِي وَأَعْطَانِي وَسْقًا أَوْنِصْفَ وَسْقٍ مِنْ طَعَامٍ.

= **"ve Resûl-i Ekrem emretti; Bahçe sâhibi benim elbisemi bana iâde etti ve Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bana bir veyâ yarım vesk yiyecek verdi."**

Hadîsin fıkıh yönünü bu bâbtaki hadîslerin hepsinin tercemesinden sonra tümünün fıkıh yönü ile birlikte anlatacağım.

٢٢٩٩ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ وَيَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ . قَالَا : ثنا مُعْتَمِرُ ابْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ : سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي الْحَكَمِ الْغِفَارِيَّ قَالَ : حَدَّثَتْنِي جَدَّتِي عَنْ عَمِّ أَبِيهَا رَافِعِ بْنِ عَمْرٍو الْغِفَارِيِّ قَالَ : كُنْتُ وَأَنَا غُلَامٌ أَرْمِي نَخْلَنَا ، أَوْ قَالَ : نَخْلَ الْأَنْصَارِ .

فَأُتِيَ بِي النَّبِيَّ ﷺ . فَقَالَ « يَاغُلَامُ ! (وَقَالَ ابْنُ كَاسِبٍ : فَقَالَ يَا بُنَيَّ) لِمَ تَرْمِي النَّخْلَ ؟ » قَالَ قُلْتُ : آكُلُ. قَالَ « فَلَا تَرْمِ النَّخْلَ. وَكُلْ مِمَّا يَسْقُطُ فِي أَسَافِلِهَا » قَالَ، ثُمَّ مَسَحَ رَأْسِي وَقَالَ « اللَّهُمَّ أَشْبِعْ بَطْنَهُ » .

TERCEMESİ

2299) "... Râfi' bin Amr el-Ğifârî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Ben erginlik çağına yaklaşmış bir yaşta iken (meyvasını düşürüp yemek için) **hurma ağaçlarımıza —veyâ demiş ki— Ensâr'ın hurma ağaçlarına taş atardım. Sonra** (bir defa yakalanıp) **Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**e getirildim. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **de bana :**

— «**Yâ ğulâm** (yetişkin çocuk)! —**Râvî İbn-i Kâsib demiş ki, Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) : **Yâ oğulcuğum! —Sen niçin hurma ağaçlarına taş atıyorsun?» buyurdu. Râfi' demiş ki: Ben :**

— (Düşürdüğüm hurmayı) **yiyorum, dedim. Resûl-i Ekrem :**

— «**Bundan sonra hurma ağaçlarına taş atma da yere düşmüş olan hurmaları ye.» buyurdu. Râfi' demiş ki: Sonra Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **elini başıma sürdü ve :**

«**Allahım bunun karnını doyur.» buyurdu.**"

٢٣٠٠ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى . ثنا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ. أَنْبَأَنَا الْجُرَيْرِيُّ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ « إِذَا أَتَيْتَ عَلَى رَاعٍ، فَنَادِهِ ثَلَاثَ مِرَارٍ. فَإِنْ أَجَابَكَ، وَإِلَّا فَاشْرَبْ فِي غَيْرِ أَنْ تُفْسِدَ. وَإِذَا أَتَيْتَ عَلَى حَائِطِ بُسْتَانٍ ، فَنَادِ صَاحِبَ الْبُسْتَانِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ. فَإِنْ أَجَابَكَ ، وَإِلَّا فَكُلْ فِي أَنْ لَا تُفْسِدَ » .

في الفتح : هذا الحديث أخرجه الطحاوىّ وصححه ابن حِبّان والحاكم .

وفى الزوائد : فى إسناده الجريرىّ، واسمه سعد بن إياس . وقد اختلط بأخرة. ويزيد بن هرون روى عنه بعد الاختلاط . لكن أخرج مسلم له فى صحيحه من طريق يزيد بن هرون عن الجريرىّ .

TERCEMESİ

2300) "... Ebû Saîd(-i Hudrî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«Sen bir çoban(ın sürüsünün) üzerine vardığınız zaman çobanı üç defa yüksek sesle çağır. Eğer çoban cevab verirse, (ondan izin alıp süt içersin). **Eğer çobandan bir ses çıkmazsa** (yâni görülemezse) **bozgunculuk etmeksizin** (sütü sağıp götürmeksizin) **sürüsünün sütünden içebilirsin. Bir bahçenin duvarının üzerine vardığın zaman da bahçe sâhibini üç defa yüksek sesle çağır. Eğer sana cevab verirse,** (ondan izin alarak mahsulden yersin). **Şâyet bahçe sâhibinden bir ses çıkmazsa, bozgunculuk etmeksizin** (mahsûlü götürmeksizin) **yiyebilirsin.»"**

Not : El-Fetih'te : Bu hadisi Tahâvî de rivâyet etmiş ve İbn-i Hibbân ile Hâkim bu hadisi sahih saymışlar, denilmiştir.

Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde bulunan el-Cüreyrî'nin ismi Sa'd bin İyâs'tır. Bu râvinin hâfızası son zamanlarında zayıflamıştır. Râvî Yezid bin Hârûn da ondan bu hâlinden sonra rivâyette bulunmuştur. Lâkin Müslim'de kendi sahîh'inde onun hadislerini yine Yezid bin Harûn aracılığıyla rivâyet etmiştir.

٢٣٠١ — حدثنا هدية بن عبد الوهاب، وأيوب بن حسان الواسطي، وعلي ابن سلمة. قالوا: ثنا يحيى بن سليم الطائفي، عن عبيد الله بن عمر، عن نافع، عن ابن عمر؛ قال: قال رسول الله ﷺ «إذا مر أحدكم بحائط، فليأكل، ولا يتخذ خبنة».

T E R C E M E S İ

2301) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Sizden birisi bir bahçenin üzerinden geçtiği zaman (meyvalarından) **yesin. Fakat ondan bir şeyi elbisesinin içine koyup götürmesin.»"**

İ Z A H I

R â f i' (Radıyallâhü anh)'ın hadisini **T i r m i z î** ve **E b û D â v û d** da rivâyet etmiştir. **T i r m i z î** bu hadisin hasen-garîb-sahîh olduğunu söylemiştir. **E b û D â v û d** bu hadisi **"Yere düşen meyvadan yiyebilir, diyenin bâbı"** başlığı ile açtığı bir bâbta rivâyet etmiştir. **Avnü'l-Mabûd** yazarı da : Bu hadis yere düşen meyvadan yemenin câizliğine delâlet eder, demiştir.

T i r m i z î'nin rivâyetine göre Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) **R â f i' e**; Niçin Ensâr'ın hurma ağaçlarına taş atıyorsun? diye sorunca, **R â f i**, açlığını neden göstermiştir.

Sindî de: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in, Râfi'e; «**Yere düşen meyvalardan ye.**» buyurmasını bâzı âlimler delil göstererek, Râfi'in açlık zarûreti içinde olmadığını söylemişlerdir. Çünkü açlık zarûretinden dolayı bu işi yapmış olsaydı yalnız yere düşmüş meyvalardan değil, ağaçları üzerindeki meyvalardan da yemesi için ruhsat verilecekti. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in "**Allahım! Onun karnını doyur.**" diye duâ buyurması Râfi'in açlık zarûreti içinde olmadığına delâlet eder. Hâl bu olunca bu hadîsin zâhirine göre açlık zarûreti olmasa bile bir bahçenin üzerinden geçerken onun yere düşmüş meyvasından yemek câizdir. Ama meyvadan alıp götürmek câiz değildir. Fakat cumhur, yere düşmüş olsa bile bir bahçenin meyvasından, sâhibinin bilgisi dışında yemek câiz değildir. Ancak açlık zarûreti hâlinde yerde veyâ ağacı üzerindeki meyvadan zarurî açlık ihtiyacını gidermek câizdir, demiştir, diye bilgi vermiştir.

Ebû Saîd (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Zevâid türündendir. Notta belirtildiği gibi Tahâvî de bunu rivâyet etmiştir. Ayrıca Beyhakî de rivâyet etmiştir. Ebû Dâvûd ve Tirmizi de bu hadîsin süt içmekle ilgili kısmının benzerini Semûre bin Cündüb (Radıyallâhü anhâ)'den merfû olarak rivâyet etmişlerdir. Oralardaki metin daha ayrıntılı olup meâlen şöyledir: «**Biriniz bir mâşiye** (yâni koyun, keçi, inek, manda ve deve sürüsü) **üzerine vardığında sürü sâhibi onların arasında ise ondan izin istesin. Şâyet izin verirse süt sağıp içsin. Eğer sürü sâhibi orada değil ise yüksek sesle üç kez onu çağırsın. Eğer ondan bir cevab alırsa müsaade istesin** (ve izin alırsa sütten içsin). **Şâyet bir cevab** (ve ses) **alamazsa süt sağıp içsin. Fakat süt götürmesin.**"

Hattâbî bu hadîsin şerhinde şöyle der:

"Bu hadîsteki hüküm, hiç bir yiyecek maddesini bulamayan ve açlıktan hayatı tehlikeye giren kimse hakkındadır. Eğer adam bu durumda ise böyle yapması câizdir. Hadîs ehlinin bâzısı: Durumu böyle olan adamın içtiği sütü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) kendisine temlik etmiş sayılır. Artık bu süt adama helâldir ve sütün kıymetini süt sâhibine ödemesi gerekmez, demiştir. Fakat fıkıhçıların ekserisi: Adamın varsa sütün değerini süt sâhibine ödemesi gereklidir. Çünkü "Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem): **Hiç bir müslümanın malı kendisinin gönül hoşluğuyla olmadıkça** (hiç kimseye) **helâl değildir, buyurmuştur**" diye bilgi vermiştir.

İbn-i Ömer (Radıyalâhü anh)'ın hadîsini Tirmizî ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd da bunun

bir benzerini Abdullah bin Amr bin el-Âs (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmiştir.

Tirmizî bu hadîsi rivâyet ettikten sonra: Yolcu bir kimsenin yolculuk esnasında bahçelerin meyvalarını yemesine ilim ehlinin bâzısı ruhsat vermiştir. Bâzıları da değerini ödemeksizin yemesini câiz görmemiştir, der.

Tuhfe yazarı da Tirmizî'nin bu sözü ile ilgili olarak şöyle der: Nevevî, el-Mühezzeb'in şerhinde: Bağ, bahçe, ziraat ve küçük veyâ büyük baş hayvan sürüsünün yakınından geçen bir kimsenin bundan bir şey yemesi veyâ içmesi meselesi hakkında âlimler ihtilâf etmişlerdir:

1. Cumhûr ve Şâfiî'ye göre, zarûret olmadıkça adam bunlardan bir şey alamaz. Zarûret hâlinde alabilir ve aldığının bedelini ödemekle mükelleftir.

2. Selef âlimlerinin bir kısmına göre zarûret hâlinde bunlardan bir şey alıp yediği veyâ içtiği takdirde bedelini ödemek ona borç olmaz.

3. Ahmed'e göre, eğer bağ ve bahçenin etrafı duvarlarla çevrili değil ise buradaki yaş meyvayı, zarûret olmasa bile yiyebilir. En sahîh rivâyet böyledir. Ahmed'den yapılan ikinci rivâyete göre ancak zarûret hâlinde yiyebilir. Her iki rivâyete göre de adamın yediği onun boynunda borç olmaz.

Şâfiî bu fetvâyı, bu konuda rivâyet olunan hadîsin sıhhatına bağlamıştır. Beyhakî'nin dediğine göre Şâfiî'nin kasdettiği hadîs İbn-i Ömer'in (2301 nolu) hadîsidir. Beyhakî bu hadîsi zayıf sayarak: Kuvvetli olmayan bir kaç yolla rivâyet edilen bu hadîs sıhhat bulmamıştır, der. El-Hâfız ise: Hak olan budur ki, bu hadîsin senedlerinin toplamı sahîh bir hadîsin derecesinden eksik değildir, demiştir."

İbnü'l-Kayyîm'in dediğine göre Ebû Hanîfe ve Mâlik de cumhûra göre hükmetmişlerdir. Yâni kişi açlıktan dolayı hayatî tehlike ile karşı karşıya kaldığı zaman bedeline borçlanmak kaydıyla başkasının bağ ve bahçesinden veyâ başkasının davarlarının sütünden açlığını giderecek kadar alabilir.

Bu bâbta rivâyet olunan hadîslerin tümünün zâhirine göre sâhibinden habersiz olarak hayvanın sütünü sağıp içmek, bağ ve bahçe ile benzerî yerlerde bulunan meyva ve diğer sebze ile hubûbat-

tan yemek câizdir. Fakat bundan sonra gelen bâbta rivâyet edilen hadîsler ile benzerî sahîh hadîsler sâhibinden izinsiz herhangi bir malı yiyip içmenin haramlığına delâlet ederler. Ayrıca **N i s â** sûresinin 29. âyeti de sâhibinin rızâsı olmaksızın mal yemeyi haram kılmıştır. Âyet'in meâli şöyledir: **«Ey imân edenler! Mallarınızı aranızda haksızlıkla değil, karşılıklı rızâ ile yapılan ticâretle yeyin. Nefislerinizi de mahvetmeyin. Şüphesiz Allah size çok rahmet edicidir.»**

Yukarda işâret ettiğim nedenle bâzı âlimler yasaklamaya âit hadîslerin sahîh ve daha kuvvetli olmasına itibar ederek bu bâbta rivâyet olunan hadîslerdeki câizlik hükmünü değişik şekillerde yorumlamışlardır. **Tuhfe** yazarı bu yorumları ayrıntılı olarak bildirmektedir. Bunların bir kısmı özetle şöyledir:

1. Bahçe veyâ hayvan sâhibinin rızâsının bulunduğu bilindiği takdirde onun bağ ve bahçe mahsûlünden yemek veyâ hayvanlarının sütünden içmek câizdir. Bu hadîs böyle yorumlanır.
2. Hadîslerde verilen ruhsat yolculara mahsustur.
3. Anılan ruhsat zarûret hâline mahsustur.
4. Anılan ruhsat açlıktan hayatı tehlikeye girenlere mahsustur.
5. Bu ruhsat, böyle yapmanın âdet olduğu memleketlere mahsustur. **İ b n ü ' l - A r a b î**'nin dediğine göre **H i c â z**, **Ş a m** ve diğer bâzı memleketlerde, sâhibinden izinsiz olarak bahçelere girilip meyva yemek ve hayvanın sütünü sağıp içmek âdettir.
6. **T a h â v î**: Bu ruhsat misâfir etmenin vâcib olduğu döneme mahsustur. Bu vâciblik hükmü neshedilince buna atfen konan ruhsat da neshedildi, demiştir.

(٦٨) باب النهي أن يصيب منها شيئا إلا بإذن صاحبها

68 — MÂŞİYE (YÂNİ KOYUN, KEÇİ, İNEK VE DEVE) SÂHİBİNİN İZNİ OLMADIKÇA SÜTÜNDEN İÇMENİN YASAKLIĞI BÂBI

٢٣٠٢ – حدثنا محمد بن رمح قال: أنبأنا الليث بن سعد عن نافع، عن عبد الله ابن عمر، عن رسول الله ﷺ أنه قام فقال «لا يحتلبن أحدكم ماشية رجل بغير إذنه. أيحب أحدكم أن تؤتى مشربته فيكسر باب خزانته، فينتثل طعامه؟ فإنما تخزن لهم ضروع مواشيهم أطعماتهم. فلا يحتلبن أحدكم ماشية امرئ بغير إذنه».

TERCEMESİ

2302) "... Abdullah bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Sakın herhangi biriniz, bir adamın izni olmaksızın mâşiye (koyun, keçi, inek, manda ve deve)**sinin sütünü sağmasın. Birinizin kilerine gidilip kapısı kırılarak zâhiresinin çıkarılması onun hoşuna gider mi?** (Bu da böyledir.) **Çünkü onların** (süt veren) **hayvanlarının memeleri şüphesiz onlar için** (kiler gibi) **gıda maddelerini saklar. Bu itibarla, sakın herhangi biriniz, bir adamın izni olmaksızın mâşiyesinin sütünü sağmasın.»**"

٢٣٠٣ – حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ بِشْرِ بْنِ مَنْصُورٍ. ثنا عُمَرُ بْنُ عَلِيٍّ، عَنْ حَجَّاجٍ، عَنْ سَلِيطِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الطُّهَوِيِّ، عَنْ ذُهَيْلِ بْنِ عَوْفِ بْنِ شَمَّاخٍ الطُّهَوِيِّ. ثنا أَبُو هُرَيْرَةَ قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي سَفَرٍ، إِذْ رَأَيْنَا إِبِلاً مَصْرُورَةً بِعِضَاهِ الشَّجَرِ. فَثُبْنَا إِلَيْهَا. فَنَادَانَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ. فَرَجَعْنَا إِلَيْهِ. فَقَالَ «إِنَّ هٰذِهِ الْإِبِلَ لِأَهْلِ بَيْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ. هُوَ قُوتُهُمْ وَيُمْنُهُمْ بَعْدَ اللَّهِ. أَيَسُرُّكُمْ لَوْ رَجَعْتُمْ إِلَى مَزَاوِدِكُمْ فَوَجَدْتُمْ مَا فِيهَا قَدْ ذُهِبَ بِهِ؟ أَتُرَوْنَ ذٰلِكَ عَدْلاً؟» قَالُوا: لَا. قَالَ «فَإِنَّ هٰذَا كَذٰلِكَ» قُلْنَا: أَفَرَأَيْتَ إِنِ احْتَجْنَا إِلَى الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ؟ فَقَالَ «كُلْ وَلَا تَحْمِلْ. وَاشْرَبْ وَلَا تَحْمِلْ».

في الزوائد: في إسناده سليط بن عبد الله. قال فيه البخاري: إسناده ليس بالقائم.
قال السندي: قلت والحجاج هو ابن أرطاة كان يدلس وقد رواه بالعنعنة.

TERCEMESİ

2303) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Biz (bir defa) **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in beraberinde yolculuk ederken, memeleri ıdâ** (denilen bitki) **ile bağlanmış bir deve sürüsü ile karşılaştık. Biz** (sütünü sağıp içmek üzere) **develerin olduğu yerde toplandık. Bunun üzerine Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bizi çağırdı. Biz de O'nun yanına döndük. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

— «Şüphesiz bu deve sürüsü müslümanlardan bir ev halkının malıdır. Sütü de onların azığı ve Allah'tan sonra (muhtaç oldukları) bereket (ve hayırlı malı) dır. İçinde yol azığınız bulunan kablarınızın yanına döndüğünüzde, içindeki azıklarınızın götürülmüş olduğunu anlamanız sizi sevindirir mi? Bunu adâlet olarak görüyor musunuz»? buyurdu. Sahâbîler:

— Hayır, dediler. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

— «Şüphesiz bu da öyledir.» buyurdu. Biz:

— Eğer yiyeceğe ve içeceğe muhtaç olursak ne emredersin? dedik. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«— Ye de götürme ve iç de götürme.» buyurdu."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Selıyt bin Abdillah vardır. Buhârî onun hakkında: Onun isnadı düzgün değildir, demiştir. Sindî de: Ben diyorum ki: Râvî Haccâc bin Ertât da tedlisçi idi ve bu hadîsi an'ane ile rivâyet etmiş, demiştir.

İZAHI

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd da rivâyet etmişlerdir. Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi ise Zevâid türünden olup Ahmed tarafından da rivâyet edilmiştir.

Avnü'l-Mabûd yazarı bu hadîsin şerhinde şöyle der:

"El-Kari: Bu hadîsin mânâsı şöyledir, demiştir: Süt veren hayvanların memeleri süt muhâfazası bakımından, sizin zahîrelerinizi muhâfaza eden kilerleriniz gibidir. Başkalarının koyun ve sâir hayvanlarının sütünü sağan kimse, sanki hayvan sâhiblerinin kilerlerinin kapılarını kırıp zahîrelerini çalmıştır. Şerhü's-Sünne'de şöyle denilmiştir: İlim ehlinin ekserisi bu hadîsle amel etmiştir. Yâni açlıktan doğan bir zarûret olmadıkça sâhibinden izin almaksızın anılan hayvanların sütünü sağmak câiz değildir. Ahmed, İshak ve başkasına göre sâhibi hazır olmayan mezkûr hayvanların sütünü sağıp içmek açlık zarûreti içinde olana da olmayana da câizdir. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) hicret yolculuğunda iken O'nun için Ebû Bekir, Kureyş'ten bir adama âit koyun sürüsünün sütünden sağdı. Sürü sâhibi hazır değildi, kölesi çobanlık ediyordu.

Bâzıları da İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh'ın —2301 nolu— hadîsini delil göstererek: Yolcu bir kimse başkasının bahçesin-

deki meyvalardan yiyebilir, demiştir. Yukarda anlattığım gibi ilim ehlinin ekserisine göre açlıktan doğan bir zarûret olmadıkça sâhibinden izinsiz ne hayvan sütü sağılıp içilebilir, ne de bahçenin meyvası ve benzerî yiyecek yenilebilir, diye bilgi vermiştir."

N e v e v î de 2302 nolu İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin şerhinde özetle şöyle der:

"**Meşrebe, Meşrübe**, yiyecek maddeleri ve başka şeylerin hıfzedildiği yerdir. Hadisin mânâsı şöyledir: Resül-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), memedeki sütü kilerde hıfzedilen yiyecek maddelerine benzetmiştir. Sâhibinden izinsiz bunu almak câiz olmadığı gibi onu almak da câiz değildir.

HADÎSTEN ELDE EDİLEN HÜKÜMLER

1. Başkasının malını kendisinden izin almadan yemek, almak ve onda tasarrufta bulunmak câiz değildir. Hayvan sütü ile başka mallar arasında bir fark yoktur. Buna muhtaç olan da olmayan da ayni hükme tâbidir. Ancak açlıktan hayatî tehlikeye girmiş olup murdar hayvan etini bile bulamayan kimse başkasının malını bulursa zarûret nedeniyle yiyer ve bedelini sâhibine öder. Bizim mezhebimiz ile Cumhûrun görüşüne göre malın bedelini ödemek gereklidir. Seleften bâzıları ile bir kısım hadîsçilere göre malın bedelini ödemek gerekmez. Fakat bu görüş zayıftır. Açlıktan hayatı tehlikeye giren bir kimse başkasının malını ve murdar hayvan etini bulduğunda bunlardan hangisini yiyeceği husûsunda âlimler arasında meşhur bir ihtilâf vardır. Bize göre murdar hayvan eti tercih edilecektir.

Açlık zarûreti yok iken başkasının hayvanlarının sütünü içmek veyâ yiyecek maddelerinden bir şey yemek meselesine gelince, süt veyâ başka yiyecek sâhibine nazı geçip rızâsının bulunduğunu bilen veyâ kuvvetle zanneden kimse onun izni olmaksızın yiyebilir, içebilir. Aksi takdirde bunu yapamaz.

Resül-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ile E b û B e k i r'in hicret yolculuğunda sâhibi hazır olmayan koyun sürüsünün sütünden içmeleri meselesine gelince, bu mesele değişik şekillerde yorumlanır. Şöyle ki:

a. Koyun sâhibini tanımaları ve ona nazlarının geçmesi.

b. Oradan geçenlere süt ikramında bulunmak üzere sürü sâhibinin çobana izin ve yetki vermiş olması.

c. O bölgede sürünün sütünü içmenin örf ve âdete göre mübah ve serbest olması.

d. Anılan sürünün harbî yâni müslümanlara düşmanlık eden bir gayri müslime âit olması ihtimalleri yorumların bir kısmını teşkil eder.

2. Meseleler arasında kıyas yapmak ve aralarındaki benzerliği beyân etmek meşrûdur.

3. Süte yiyecek denilebilir. O halde bir yiyecek yemiyeceğine yemin eden bir kimse süt içerse yeminini bozmuş olur. Ancak sütün dışındaki şeylere niyet etmiş ise, süt içmekle yeminini bozmuş sayılmaz.

(٦٩) باب اتخاذ الماشية

69 — MÂŞİYE (YÂNİ KOYUN, KEÇİ, SIĞIR VE DEVE) EDİNME BÂBI

٢٣٠٤ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا وكيع عن هشام بن عروة، عن أبيه، عن أم هانئ؛ أن النبي ﷺ قال لها «اتخذي غنما، فإن فيها بركة».

في الزوائد: إسناده صحيح، ورجاله ثقات.

TERCEMESİ

2304) "... Ümmü Hâni' *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre: Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*, kendisine:

«Koyun ve keçi edin. Çünkü bu hayvanlarda bereket vardır.» buyurmuştur."

Not: Bunun senedininin sahih ve râvilerinin sıka oldukları, Zevâid'de bildirilmiştir.

٢٣٠٥ — حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير. ثنا عبد الله بن إدريس، عن حصين، عن عامر، عن عروة البارقي، يرفعه قال «الإبل عز لأهلها. والغنم بركة. والخير معقود في نواصي الخيل إلى يوم القيامة».

في الزوائد: إسناده صحيح على شرط الشيخين. بل بعضه في الصحيحين بهذا الوجه. وإنما انفرد ابن ماجة بذكر الإبل والغنم، فلذلك ذكرته.

TERCEMESİ

2305) "... Urve el-Bârıkî *(Radıyallâhü anh)*'den merfû olarak rivâyet edildiğine göre şöyle buyurulmuştur :

«Develer, sâhibleri için bir izzettir. Koyun ile keçi de berekettir ve hayır, kıyâmet gününe kadar atların alınlarında düğümlüdür.»"

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi, Buhârî ile Müslim'in şartları üzerine sahîhtir. Hattâ hadisin bir kısmı bu senedle, Buhârî ve Müslim'de de mevcuttur. Develeri ve koyunla keçileri yalnız İbn-i Mâceh rivâyet ettiği için ben bu hadisi Zevâid türü arasına aldım.

٢٣٠٦ – حدثنا عِصْمَةُ بْنُ الْفَضْلِ النَّيْسَابُورِيُّ، وَمُحَمَّدُ بْنُ فِرَاسٍ أَبُو هُرَيْرَةَ الصَّيْرَفِيُّ. قَالَا: ثنا حَرَمِيُّ بْنُ عُمَارَةَ. ثنا زَرْبِيٌّ، إِمَامُ مَسْجِدِ هِشَامِ بْنِ حَسَّانٍ. ثنا مُحَمَّدُ ابْنُ سِيرِينَ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﵁ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «الشَّاةُ مِنْ دَوَابِّ الْجَنَّةِ».

في إسناده زربي بن عبد الله، أبو يحيى الأزدي. وهو متفق على ضعفه.

TERCEMESİ

2306) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Koyun ve keçi cennet hayvanlarındandır.»"

Not : Bunun senedinde bulunan Zerbî bin Abdillah Ebû Yahyâ el-Ezdî'nin zayıflığı üzerinde ittifak edilmiştir.

٢٣٠٧ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ. ثنا عُثْمَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ. ثنا عَلِيُّ بْنُ عُرْوَةَ، عَنِ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ قَالَ: أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْأَغْنِيَاءَ بِاتِّخَاذِ الْغَنَمِ. وَأَمَرَ الْفُقَرَاءَ بِاتِّخَاذِ الدَّجَاجِ. وَقَالَ «عِنْدَ اتِّخَاذِ الْأَغْنِيَاءِ الدَّجَاجَ، يَأْذَنُ اللَّهُ بِهَلَاكِ الْقُرَى».

في الزوائد: في إسناده علي بن عروة، تركوه. وقال ابن حبان: يضع الحديث. وعثمان بن عبد الرحمن، مجهول. والمتن ذكره ابن الجوزي في الموضوعات.

TERCEMESİ

2307) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **zenginlere koyun ve keçi edinmelerini ve fakirlere tavuk edinmelerini emretti ve buyurdu ki :**

«Zenginler, tavuk edindiklerinde Allah köylerin helâk olmasını diler.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde bulunan Ali bin Urve âlimlerce terk edilmiştir. İbn-i Hibbân: O, hadîs uydurur, demiştir. Râvî Osmân bin Abdirrahman da mechûldür. İbnü'l-Cevzî bu hadîsin metnini mevzû hadîsler arasında anmıştır.

İ Z A H I

Görüldüğü gibi bu bâbın hadîsleri Zevâid türündendir. Ancak U r v e (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin son cümlesi B u h â r î ve M ü s l i m'de de rivâyet edilmiştir. Bu hadîslerde geçen bâzı kelimeleri açıklıyalım:

Ğanem: Koyun ve keçi türü hakkında kullanılan bir cins isimdir. Bâzen koyun anlamında kullanılır. Burada umumî mânâda kullanılmıştır.

Şât da ğanem gibi koyun ve keçi türüne verilen bir cins isimdir. E b û T â l i b'in kızı ve A l i (Radıyallâhü anh)'ın kızkardeşi olan Ü m m ü H â n i (Radıyallâhü anhâ)'nın hâl tercemesi 465 nolu hadîs bölümünde geçti. Onun bu hadîsini T a b a r â n î ve H a t î b-i B a ğ d â d î de rivâyet etmişlerdir. Bu hadîste hayvancılığa teşvik ve koyun ile keçi edinmede bereket bulunduğu bildirilmektedir. Gerçekten tecrübe ile sâbit olduğu gibi koyun ve keçi bereketli hayvanlardır. Hızla çoğalır ve çok yönden sâhibini yararlandırır.

U r v e (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinde de koyun ve keçinin bereketli olduğu bildirilmektedir. Ayrıca hayrın, kıyâmete dek, atların alınlarında düğümlü olduğu belirtilmektedir.

Atlarla ilgili cümle B u h â r î ve M ü s l i m'de de rivâyet edilmiştir.

Hadîste anılan atlardan maksad savaş için edinilen atlardır. Çünkü B u h â r î'deki metnin sonunda, hayrın sevab ve ganimet olduğu beyân edilmiştir. Oradaki metin meâlen şöyledir: **«Atın alınına dökülen saçların kıyâmet gününe kadar hayır düğümlüdür. Hayır, (âhirette) sevab ve (dünyada) ganimettir.»**

M ü s l i m'in C e r i r'den olan bir rivâyetinde "C e r i r (Radıyallâhü anh) şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in, savaş atının alnına dökülen saçları mübârek elleriyle büktüğünü ve bükerken: Savaş**

atının perçeminin örgülerinde kıyâmete kadar hayır bağlıdır. Bu hayır, (âhirette) sevab ve (dünyada) ganîmettir, buyurduğunu gördüm."

Nevâsî: Nâsiye'nin çoğuludur. Nâsiye alın, demektir. Burada atın alınındaki saçlar kasdedilmiş olur. Atın kendisinde bulunan meziyet mecâzen alınındaki saçlara izâfe edilmiştir. Yâni maksad savaş atlarının dünyada ganîmet ve âhirette sevab kazanmaya vesîle olduğunu belirtmektedir.

El-Fetih yazarı: Buradaki attan maksadın yalnız savaş atı değil de genel mânâsı olabilir. Yâni at, hayır vesîlesi olabilir. İyi işlerde kullanılırsa ondan dünya ve âhiret için kazançlar elde edilebilir. Ama kötü bir maksad için edinilirse bundaki sakınca ve fenalık atın kendisinde değil, onu bu yolda kullanandadır, demiştir.

Hattâbî de: Bu hadîs, at edinmek sûretiyle elde edilen kazancın en güzel ve helâl kazançlardan olduğuna işâret eder, demiştir.

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edilen hadîsin mevzu hadîslerden olduğuna notta işâret edilmişti. Sindî bu hadîsin açıklamasıyla ilgili olarak: Fakirler tavukçulukla geçinebilirler, besledikleri tavukları ve mahsullerini satmakla kazanç sağlarlar. Zenginler, tavuk edindikleri takdirde kendi tavuk ihtiyaçlarını kendileri gidermiş olur ve hâliyle fakirlerden satın almalarına pek ihtiyaç kalmaz. Bu hâl ise fakirlerin geçim yolunu daraltmış olur. Fakirlerin geçim yolunu tıkatmak ise toplumun helâkına sebebiyet verebilir. Allah böyle bir toplumun helâkini diler, demiştir. Ancak bu hadîsin mevzu hadîslerden olduğunu yukarda belirttik.

Hâl Tercemesi

2305 nolu hadîsin râvisi Urve el-Bârıkî el-Esdî bin Ebi'l-Ca'd, sahâbîdir. Kûfe'de yerleşmiştir. 13 adet hadîsi vardır. Buhârî ile Müslim onun bir hadîsini —ki bu hadîstir— ittifakla rivâyet etmişlerdir. Râvileri ise Kays bin Ebî Hâzim, Şa'bî ve Simâk bin Harb'dır. Hz. Ömer'in halîfeliği döneminde Kûfe kadılığı yapmıştır. Şa'bî, onun Kûfe'nin ilk kadısı olduğunu söylemiştir. Kütüb-i Sitte'nin hepsinde onun hadîsleri vardır. (Hülâsa : 264)

Urve (R.A.)'ın, bin Ebi'l-Ca'd olmayıp, bin el-Ca'd olduğuna âit rivâyetler de vardır. El-Bârık da Yemen tarafında bir dağın ismi olduğu, el-Fetih'te ifâde edilmiştir. Şu halde bu dağa izâfeten ona el-Bârıkî, denilmiştir.

بسم الله الرحمن الرحيم

١٣ - كتاب الأحكام

13 — AHKÂM (HÜKÜMLER) KİTÂBI

Ahkâm : Hüküm'ün çoğuludur. Bu kitabda hüküm vermenin usûlü, âdabı ve şartları gibi bâzı önemli yönleri ile hüküm veren hâkim ve diğer yetkililerle ilgili âdab, şartlar ve benzeri durumlar hakkında gelen hadisler rivâyet edilmektedir.

Hüküm ve **Kadâ'** kelimelerinin mânâları aynidir. Bu iki kelime Arab dilinde değişik mânâlarda kullanılır. Şer-i Şerif'te ise : Devlet yetkilisince verilen ve uyulması mecbûri olan dîni karardır. Bu karar, ilgilileri bağlayıcıdır ve dîni esaslara dayalıdır. Devlet tarafından yetkili kılınan hâkim veyâ idârecinin verdiği bu karar geçerlidir.

Avnü'l-Mabûd yazarı başka târifleri de nakletmiştir. Bunlardan birisi şöyledir : Özel veyâ tüzel kişilere âit muayyen olaylar hakkında Şer'i Şerif'e uygun ve bağlayıcı sözlü veyâ yazılı karara **Kadâ** denilir.

E ş - Ş i r b i n i de **el-İknâ'**da : Kadâ kelimesi Arab dilinde bir şeyi sağlamlaştırmak, tamamlamak, yerine getirmektir. Şer-i Şerif'te ise iki veyâ daha fazla hasımlar arasındaki husûmeti ve anlaşmazlığı Allah'ın hükmü ile hâl ve çözümlemektir, demiştir.

E l - A y n i de : Kadâ, husûmetleri halletmektir, demiştir.

Yukarda anlatılan şer'î hüküm ve kadâ'yı veren zâta **Kadı** ve **Hâkim** denilir. Ekseriyetle böyle hükümleri vermekle meşgul olanlara bu ünvanlar verilir. Devletin tevdî ettiği görevlerin çoğu başka konulara yönelik olmakla beraber bâzı ihtilâfların ve nizâların halli görevini üstlenmiş olan devlet yetkililerinin verdikleri ve Şer'î esaslara uygun hükümler de bu terimin kapsamına dâhildir.

(١) باب ذكر القضاة

1 — KUDÂT (= KADILAR) IN DURUMLARININ ANLATILDIĞI BÂB

٢٣٠٨ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا معلى بن منصور، عن عبد الله بن جعفر، عن عثمان بن محمد، عن المقبري، عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ قال «من جعل قاضيا بين الناس، فقد ذبح بغير سكين».

TERCEMESİ

2308) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«İnsanlar arasında kadı (yâni hükmedici) **kılınan kimse, bıçaksız boğazlanmış olur.»**"

İZAHI

Bu hadîsi Ebû Dâvûd, Tirmizi, Nesâî, Ahmed, Hâkim ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir.

Halk arasında hüküm vermek üzere görevlendirilen kimsenin bıçaksız boğazlanmış olmasının yorumu ve kasdedilen mânâ ile ilgili olarak Avnü'l-Mabûd yazarı aşağıdaki nakilleri aktarmıştır:

"İbn-i Salâh: Maksad, mânen boğazlanmaktır. Çünkü bu göreve atanan kişi dünya ateşi ile âhiret ateşi arasında kalır. Dürüst görev yaparsa dünya azâbına uğrar. Günün havasına uyarak dürüstlükten saparsa âhiret azâbına mâruz kalır, demiştir.

Hattâbî ve kendisine tâbi olanlar ise: Hadîste bıçakla boğazlanma ifâdesinin bırakılarak bıçaksız boğazlanma ifâdesinin kullanılmasının iki nedeni vardır: Birincisi, bu göreve atanma dolayısıyla korkulan husûsun atanan kişinin hayatının tehlikeye düşmesi değil, dîninin helâk olmasıdır. İkincisi: Bıçakla boğazlanan kişi pek ıztırap duymaz. Boğmak ve benzerî yolla, bıçaksız boğazlamanın duyduğu elem çok daha büyük olur. İşin ağır mes'uliyetine dikkatleri çekmek için bu ifâde tercih edilmiş, demişlerdir.

Es-Sübül'de de: Kadılığı üstlenmenin büyük mes'uliyeti burada ifâde edilmiştir. Hadîste sanki şöyle buyuruluyor: Hâkimliği üst-

lenen kişi canını boğazlanmaya hazırlamıştır. Bu itibarla bundan uzak durmalıdır. Çünkü hakkı bile bile veyâ hakkı bilmeden haksızlıkla hükmederse şüphesiz cehennemlik olur. Boğazlanmanın «bıçaksız olduğu» ifâdesinin kullanılmasının hikmeti şudur: Bundan maksad gerçek boğazlanma değildir. Gâye, nefis ve canın âhiret azâbı ile helâk olmasıdır, denilmiştir."

٢٣٠٩ — حدّثنا عليّ بن محمّد، ومحمّد بن إسماعيل. قالا: ثنا وكيع. ثنا إسرائيل، عن عبد الأعلى، عن بلال بن أبي موسى، عن أنس بن مالك؛ قال: قال رسول الله ﷺ «من سأل القضاء، وكل إلى نفسه. ومن جبر عليه نزل إليه ملك فسدّده».

TERCEMESİ

2309) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«(Halk arasında) **hâkimlik etmeyi taleb eden kimse kendi nefsi ile başbaşa bırakılır** (Allah tarafından kendisine yardım edilmez). **Kim de buna icbar edilirse** (yâni isteği dışında bu göreve atanırsa) **bir melek ona iner ve onu doğru yola yöneltir.**»"

İZAHI

Bu hadîsi Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Hâkim de rivâyet etmişlerdir.

Bu hadîs, halk arasında hâkimlik etme ve hüküm verme talebinde bulunmanın ve böyle mevkîlere ihtiraslı olmanın iyi bir şey olmadığına işâret eder. Hadîsin «Kendi nefsi ile başbaşa bırakılır» cümlesinden maksad, böyle bir kimseye, vereceği hüküm ve kararın isâbetli ve hakka uygunluğu husûsunda Allah Teâlâ tarafından yardım edilmiyeceğinin bildirilmesidir.

Ebû Dâvûd'un rivâyetindeki metin biraz daha uzundur. Oradaki metin meâlen şöyledir: «(Halk arasında) **hâkimlik etmeyi isteyip buna atanmak için aracılardan yardım dilerse, kendi nefsi ile başbaşa bırakılır** (Allah ona yardım etmez). **Bu göreve tâlip olmayıp, buna atanabilmek için herhangi bir aracıdan yardım dilemeyen kimseye** (bu görev verildiğinde) **Allah Teâlâ bir melek gönderir. Melek kendisine hak ve adâlet yolunu gösterip o yola yöneltir.**»

Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve **Nesâî**'nin **Ebû Mûsâ el-Eş'arî**'den rivâyet ettikleri şu merfû hadîs de bu hadîsi teyid eder:

لَنْ نَسْتَعْمِلَ عَلَى عَمَلِنَا مَنْ أَرَادَهُ = **«Biz isteyenlere idarecilik vermiyeceğiz.»**

٢٣١٠ — حدثنا علي بن محمد. ثنا يعلى وأبو معاوية عن الأعمش، عن عمرو ابن مرة، عن أبي البختري، عن علي؛ قال: بعثني رسول الله ﷺ إلى اليمن. فقلت: يا رسول الله! تبعثني وأنا شاب أقضي بينهم، ولا أدري ما القضاء؟ قال، فضرب بيده في صدري. ثم قال «اللهم اهد قلبه وثبت لسانه» قال، فما شككت بعد في قضاء بين اثنين.

وفي الزوائد: هذا إسناد رجاله ثقات إلا أنه منقطع. قال أبو حاتم: لم يسمع أبو البختري، واسمه سعيد بن فيروز، من علي، ولم يدركه.

قال السندي: قلت: حديث علي رواه أبو داود بإسناد آخر. فكأنه عده من الزوائد نظراً إلى خصوص الإسناد.

TERCEMESİ

2310) "... Ali (bin Ebî Tâlib) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **beni Yemen'e** (kadı olarak) **gönderdi.** (Beni göndereceği zaman) **Ben:**

Yâ Resûlallah! Beni gönderiyorsun. Halbuki ben (tecrübesiz) **bir gencim, onlar arasında hükümler vereceğim, hüküm nedir, bilmem? dedim. Ali demiştir ki: Bunun üzerine Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhive Sellem), **mübârek elini göğsüme vurdu, sonra:**

«Allahım! Bunun kalbine (hakkaniyetle hüküm etmek) **hidâyetini ver ve dilini** (doğru sözlülük üzerine) **sâbit kıl» buyurdu. Ali demiştir ki:**

Bu duadan sonra iki kişi arasında hüküm vermek husûsunda hiç bir tereddüd duymadım."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedindeki râviler sıka zâtlardır. Fakat sened munkatıdır. Ebû Hâtim: İsmi Said bin Feyrûz olan râvi Ebü'l-Bahteri, Ali (R.A.)'den hadis işitmemiş ve O'nun zamanına da yetişmemiş, demiştir.

Sindi: Ben diyorum ki: Ali'nin bu hadisini Ebû Dâvûd, başka bir senedle rivâyet etmiştir. Zevâid yazarı buradaki senedin değişikliğine bakarak bu hadisi Zevâid türünden saymış olabilir.

İZAHI

Bu hadîsi E b û D â v û d başka bir senedle yine A l i (Radıyallâhü anh)'den, merfû olarak rivâyet etmiştir. E l - M ü n z i - r î'nin dediğine göre T i r m i z î de bunu kısa bir metinle rivâyet etmiştir.

Avnü'l-Mabûd yazarı bu hadîsin şerhinde özetle şöyle der:

"E l - M a z h a r: A l i (Radıyallâhü anh), hasımlar arasında nasıl hüküm verileceğini bilmediğini söylemek istememiştir. Onun demek istediği husus şudur: Hasımlar arasında çıkan dâvâlara bakmak, tarafların birbirine hiyle etmeleri ve hasımların ifâdelerini almak, şâhidlerini dinlemek gibi hususlarda tecrübem yoktur, diye yorum yapmıştır.

Ṭ ı y b î de: A l i (Radıyallâhü anh) Y e m e n'e hâkim olarak gönderildiği zaman şüphesiz, Kitâb ve Sünnet'i iyi bilirdi. A l i: Ben gencim, hüküm nedir, bilmem... sözü ile tecrübesinin azlığını ve bu nedenle fikir ve ictihadını geliştirmediğini mâzeret olarak göstermek istemiştir. Bunun içindir ki, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-selâtü ve's-selâm) ona duâ etmiştir. Buyurulan duânın mânâsı şudur: Allahım, A l i'ye şer'i hükümleri Kitâb ve Sünnet'ten çıkarma yolunu göster, gönülünü aç ve dilini doğru ile hak üzerine sâbit kıl ki, dâima isâbetli hüküm versin.

E b û D â v û d bu hadîsi Kadâ kitabının 6. bâbında rivâyet etmiştir. Metin bakımından biraz farklılık var ise de netice itibariyle ayni mânâyı ifâde eder, denilebilir. Oradaki rivâyette Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), A l i'ye, hasımların ikisini de dinlemedikçe hüküm vermemesini ve iki tarafı da dinledikten sonra hüküm vermesinin uygun olacağını tavsiye buyurmuştur.

(٢) باب التغليظ في الحيف والرشوة

2 — ZULÜM VE RÜŞVET HAKKINDAKİ ŞİDDETLİ TEHDİD BABI

٢٣١١ — حدثنا أبو بكر بن خلاد الباهلي. ثنا يحيى بن سعيد القطان. ثنا مجالد عن عامر، عن مسروق، عن عبد الله؛ قال: قال رسول الله ﷺ «ما من حاكم يحكم بين الناس إلا جاء يوم القيامة، وملك آخذ بقفاه. ثم يرفع رأسه إلى السماء. فإن قال ألقه. ألقاه في مهواة أربعين خريفا».

في الزوائد: في إسناده مجالد، وهو ضعيف.

TERCEMESİ

2311) "... Abdullah (bin Mes'ûd) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«İnsanlar arasında hüküm eden her hâkim kıyâmet günü geldiğinde bir melek onun ensesinden tutar. Sonra melek başını semâya kaldırır. Eğer (meleğe) : Onu at, diyen olursa melek, onu (cehennemin) öyle derin bir çukuruna atar ki kırk yılda o çukurun dibine varabilir.»"

Not: Bunun senedinde bulunan Mücâlid'in zayıf olduğu, Zevâid'de bildirilmiştir.

İZAHI

Zevâid türünden olan bu hadîsin açıklaması bölümünde Sindî şöyle der:

"Bu hadîsin umumîliği, hakkaniyetle hüküm veren hâkimleri de kapsar. Fakat her hâkim'in atılacağı anlamı çıkmaz. Şu halde atılması için emir verilecek olanlar, yalnız haksız yere hüküm veren hâkimlerdir. (Hadîs böyle yorumlanınca çıkan sonuç şu olmuş olur: Kıyâmet günü görevli melekler hâkimlerin enselerinden tutup gökten emir beklerler. Haksız ve yersiz hüküm veren hâkimler hakkında gökten verilen emir üzerine melekler bunları cehennemin derinliklerine atarlar. Allah'ın rızâsına ve emirlerine uygun hüküm veren hâkimler hakkında ise böyle bir emir verilmez.)

Başından sonuna kadar hadîsin tamamının bâtıl ve haksız hüküm veren hâkimlere mahsus olması ihtimali de vardır."

Bence bu yorum daha uygundur. Çünkü İlâhî adâlete uygun hüküm veren hâkimlerin kavuşacakları ikramlara âit hadîsler mevcuttur. Kıyâmet günü meleğin bir insanın ensesinden tutup semâya bakması, o insanın suçluluğunun bir belirtisidir. Bu nedenle ikinci yorum daha uygun görülür. Fakat hadîsin son kısmı ilk yorumu teyid eder. Çünkü hadîsin tamamı hakkaniyetten ayrılıp adâletsiz hüküm veren hâkimlere mahsus olursa, onun cehenneme atılması emri beklenir. Oysa hadîste: «Onu at, diyen olursa» ifâdesi kullanılmıştır. Bu ifâde, görüldüğü gibi, ensesinden tutulan herkesin atılması için emir verileceği anlamını taşımaz. Yâni böyle bir emir verilmiyebilir de. Bu durum ilk yorumu teyid eder gibidir.

٢٣١٢ – حدثنا أحمد بن سنان. ثنا محمد بن بلال، عن عمران القطان، عن حسين،
يعني ابن عمران، عن أبي إسحاق الشيباني، عن عبد الله بن أبي أوفى؛ قال: قال
رسول الله ﷺ «إن الله مع القاضي، ما لم يجر. فإذا جار وكله إلى نفسه».

TERCEMESİ

2312) "... Abdullah bin Ebî Evfâ *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Hâkim zulüm etmedikçe, şüphesiz Allah onunla beraberdir. Hâkim zulüm edince Allah onu kendi nefsi ile (başbaşa) bırakır. (Yâni ona yardımcı olmaz.)"

٢٣١٣ – حدثنا علي بن محمد. ثنا وكيع. ثنا ابن أبي ذئب، عن خاله الحرث
ابن عبد الرحمن، عن أبي سلمة، عن عبد الله بن عمرو؛ قال: قال رسول الله ﷺ
«لعنة الله على الراشي والمرتشي».

TERCEMESİ

2313) "... Abdullah bin Amr (bin el-Âs) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu. demiştir:

«Allah'ın lâneti rüşvet verenin ve rüşvet alanın üzerindedir (veyâ üzerinde olsun.)»"

İZAHI

İbn-i Ebî Evfâ (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Tirmizî, Hâkim ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir. Bu hadîs, adâletten ayrılmayan hâkimin yardımcısının Allah olduğuna ve zulüm eden hâkim'in Allah'ın yardımından mahrum olduğuna delâlet eder. Şu noktayı da belirteyim: Adâlet ve hakkaniyet ederken, İlâhî adâlet ve Allah'ın koymuş olduğu esaslara uygun hakkaniyettir. İlâhî adâlet ve hakkaniyet ölçülerine ters düşen bir adâlet kavramı makbul ve müteber değildir.

Abdullah bin Amr (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Tirmizî, Ebû Dâvûd, İbn-i Hibbân, Taberânî ve Dârekutnî de rivâyet etmişlerdir.

T i r m i z î ve E b û D â v û d ' un rivâyetlerindeki hadîs metni şöyledir:

لَعَنَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرَّاشِي وَالْمُرْتَشِي

«**Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **rüşvet vereni ve rüşvet alanı lânetlemiştir.**»

Lânet: Allah'ın rahmetinden uzak olmaktır. Allah falana lânet etti, denildiği zaman Allah'ın o kimseyi rahmetinden uzaklaştırdığı, ifâde edilmiş olur. Resûlullah (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) falanı lânetledi, denilirken Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in o kimsenin Allah'ın rahmetinden uzak kalmasını diledi, mânâsı çıkabildiği gibi o kimsenin ilâhî rahmetten uzak kaldığını bildirdi, mânâsı da çıkabilir. Her iki yorum da anlayanlar için büyük bir tehdiddir.

Hülâsa burada Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) rüşvet vereni de alanı da lânetlemiştir. Yâni bunların Allah'ın rahmetinden uzak olduklarını bildirmiştir ya da uzak kalmalarını dilemiştir.

Müellifimizin rivâyeti de böyledir. Yâni Allah'ın lânetinin bunlar üzerinde olduğu ve bunların rahmetten uzak tutulduğu Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) tarafından haber verilmiştir veyâ Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bunların rahmetten uzak kalmaları için dilek ve bedduâda bulunmuştur.

A h m e d ' in S e v b â n (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği bir hadîste «**Râiş**» de vardır. Râiş, rüşvet alan ile veren arasında gidip gelen aracı demektir.

Tuhfe yazarı bu hadîsin şehrinde özetle şu bilgiyi verir:

"**Râşî**, rüşvet verendir. **Mürteşî**, rüşvet alandır. **Râiş** de bunlar arasında gidip gelen aracıdır. Rüşvet: Hak olmayan bir şeyi hak imiş gibi elde etmek için verilen mal ve menfaattır.

Kişinin hakkı olan bir şeyi elde edebilmesi için mecbûriyet karşısında verdiği şey rüşvet sayılmaz. Kezâ bir zulümü defetmek ve kurtulmak için verilen şey de rüşvet sayılmaz. Rivâyet edildiğine göre Ashab-i Kirâm'dan İ b n - i M e s ' û d (Radıyallâhü anh) H a b e ş i s t a n ' da bir şeyden dolayı yakalanmış ve iki dinar vermek sûretiyle kurtulabilmiştir. Tâbiîlerin imamlarından bir cemâattan rivâyet edildiğine göre onlar: Bir kimsenin zulüm korkusuyla kendi canını veyâ malını korumak ve kurtarmak için bir şey vermesinde bir sakınca yok, demişlerdir."

Avnü'l-Mabûd yazarı da E l - K a r i ' den naklen özetle şöyle der:

"**Rüşvet:** Bir hakkın iptali veyâ hak olmayan bir şeyi hak imiş gibi elde etmek veyâ göstermek amacıyla verilen şeye denir. Fakat bir zulümü defetmek veyâ hak olan bir şeyi elde edebilmek için mecbûriyet altında verilen şey rüşvet sayılmaz. Kezâ, hak sahibinin hakkını kazandırmak için çalışıp emek veren kimsenin aldığı mal da rüşvet sayılmaz. Böyle denilmiştir. Ancak son hüküm, hâkimler, idâreciler; devlet memurları ve yetkililer için değildir. Bunlar o hükmün dışında kalırlar. Çünkü hak sahibinin hakkını elde etmesi için ve kimsenin zulüme uğramaması için çalışmak bunların görevleridir.

Mecmaü'l-Bihâr'da: Bir kimse kendi hakkını elde edebilmesi veyâ bir zulümü başından defetmesi için verdiği şey rüşvet değildir, denilmiştir.

Ş e v k â n î de: Bir kimsenin hakkı olan bir şeyi elde edebilmesi için gerektiğinde vereceği şeyin rüşvet sayılmıyacağı ve bu amaçla hâkime rüşvet verebileceğini söyleyenlerin elinde makbul bir delil var ise bir diyeceğimiz yoktur. Mûteber bir delil yok iken bunu, hadîsin hükmünün dışında nasıl tuttuklarını bilemiyorum. Doğrusu ve hak olanı bu hadîsin hükmünün umumîliğini tutmaktır, demiştir."

(٣) باب الحاكم يجتهد فيصيب الحق

3 — HÂKİM İCTİHÂD EDER (OLANCA GÜCÜYLE HAKKI ARAR) VE İSABETLİ KARAR VERİR, BÂBI

٢٣١٤ — حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ الدَّرَاوَرْدِيُّ. ثنا يَزِيدُ ابْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْهَادِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ، عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي قَيْسٍ مَوْلَى عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ؛ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «إِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ فَأَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ. وَإِذَا حَكَمَ فَاجْتَهَدَ فَأَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ».

قَالَ يَزِيدُ: فَحَدَّثْتُ بِهِ أَبَا بَكْرِ بْنَ عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ. فَقَالَ: هٰكَذَا حَدَّثَنِيهِ أَبُو سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ.

TERCEMESİ

2314) "... Amr bin el-Âs (*Radıyallâhü anh*)'den; Şöyle demiştir:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)' den işittim, buyurdu ki:

«Hâkim, hüküm vereceği zaman ictihâd edip (yâni olanca gücüyle hakkı arayıp) isabetli karar verince iki sevab kazanır (ictihâd ve isâbetli hüküm sevabları). Hükmedeceği zaman ictihad edip (yâni olanca gücüyle hakkı arayıp) hatâlı hüküm verince ona bir sevab vardır (İctihad sevâbı.)»

(Râvî) Yezîd demiştir ki: Ben bu hadîsi Ebû Bekir bin Amr bin Hazm'a naklettim. Kendisi dedi ki: Bana Ebû Selem, Ebû Hüreyre (Radıyalâhü anh)'den bu hadîsi naklettiğin şekilde rivâyet etti."

İZAHI

Bu hadîs Kütüb-i Sitte'nin hepsinde Amr bin el-Âs (Radıyallâhü anh) ile Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edilmiştir.

Sindî bu hadîs'in açıklaması bölümünde: Hülâsa, hâkim'in yapması gerekli olan şey, doğru ve hakkı bulmak için olanca gücüyle çalışmasıdır. Olanca gücüyle gayret ettiğine rağmen hatâlı hükmederse, mâzur sayılır. Evet, doğruyu bulabilir ve buna muvaffak olursa iki sevab kazanır: İctihâd sevâbı ve hak ile hükmetme sevâbı. Aksi takdirde yalnız ictihad sevâbını kazanır. Şu nokta kaldı: Hadîste sözü edilen ictihad Şer'î delillerden hüküm çıkarmak ictihâdı mı, yoksa hasımlar arasında dâvâ konusu edilen olayın mâhiyetini anlayıp gerçeğe uygun hüküm vermek için gayret edip çalışması mı? Âlimlerin ekserisi buradaki ictihadı birinci mânâya yorumlamıştır. Lâkin bu hadîs, ictihad etmenin câizliğine delîl olamaz. Çünkü ikinci şekilde de yorumlanabilir, demiştir.

Nevevî de bu hadîsin şerhinde şöyle der:

"Bu hadîsin Şer-i Şerîf'e uygun hüküm vermeye ehil ve dînî bilgilerle mücehhez âlim hâkim hakkında olduğuna dâir müslümanların icmâı vardır. Bu nitelikteki hâkim, Allah'ın hükmüne uygun ve isâbetli karar verdiği zaman iki sevab kazanır. Sevablardan birisi ictihadından dolayıdır, diğeri de ilâhi hükme uygun ve isabetli karar vermesinden dolayıdır. Anılan hâkim, verdiği hükümde yanılırsa, ettiği ictihâd'dan dolayı bir ecir kazanır.

Âlimler şöyle demişlerdir: Bir hâkim, Allah'ın hükümlerine göre karar vermeye ehil ve liyakatlı değilse, hüküm vermesi helâl değildir. Buna rağmen hüküm verirse, bir sevab kazanması söz konusu değildir ve hükmü infaz edilmez. Verdiği hükümde isâbet etmiş olsa bile durum budur. Çünkü bu isâbet tesadüfen olmuştur. Şer'î bir esasa dayalı değildir. Bu itibarla, bütün hükümlerinde günahkâr sayılır. Verdiği hükümler geçerli sayılmaz ve kendisi mâzur değildir. (N e v e v î bundan sonra 2315 nolu hadîsi naklederek delîl gösterir ve sözlerine devamla şöyle der:)

İctihâd etmeye yetkili her müctehid, verdiği kararların hepsinnin isabetli ictihad ettikleri söylenebilir mi? Yoksa bu durumda birisi isabetli, diğeri hatâlı mı sayılır? Âlimler bu hususta da ihtilâf etmişlerdir. Bir görüşe göre farklı iki ictihad'dan birisi isâbetli, diğeri hatâlı sayılır. İsâbetli olan ictihâd, Allah katındaki hükme uygun olanıdır. Hatâlı ictihâd da Allah katındaki hükme ters düşen ictihad'dır. İsâbetli ictihâd sahibi iki sevab kazanırken hatâlı ictihâd eden de bir sevab kazanır. Çünkü bu müctehid de olanca gücüyle çalışarak gerçeği bulmaya gayret etmiştir. Hatâ etmekte mâzur sayıldığı için günaha girmiş olmaz. Ş â f i î ve arkadaşları bu görüşü benimsemişlerdir.

İkinci görüşe göre farklı ictihad edenlerin hepsinin ictihadları ve vardıkları sonuçlar isabetli sayılır. Yâni birbirine ters düşen iki ictihâd sahiblerinin hepsi isabetli hüküm vermiş olurlar.

İki grup da bu hadîsi kendileri için delîl göstermişlerdir. Birinci gruba delîl olması açıktır. Çünkü hadîs, müctehidi isabetli ve hatâlı diye ikiye ayırmıştır. Eğer her müctehid isabetli sayılsaydı, hatâlı diye bir şey kalmazdı. Hatâlı olmasına rağmen kendisine sevab verilmesine gelince, bu sevab, sarf ettiği gayret ve çalışmasının karşılığıdır.

Hadîsin ikinci gruba delîl olması ise şöyle izah edilmiştir: Bu hadîs, müctehid için sevab bulunduğunu bildirmektedir. Eğer müctehidin isabetli kararı olmasaydı kendisine sevab verilmezdi. Hadîste, müctehid'e hatâlı denmesinin sebebi şudur: Eğer müctehid, ictihâd alanı dışında kalan, meselâ hakkında icmâ bulunan bir mesele hakkında ictihâd ederse veyâ yaptığı ictihâd nassa muhâlif olursa böyle bir ictihâdda bulunan kişi hatâlı iş yapmış olur. (Tabiî bir müctehid bile bile nassa muhâlif bir hüküm veremez, kezâ icmâ'a muhâlif bile bile ictihâd edemez. Ettiği ictihâd geçersiz ve vebaldir. An-

cak bilmiyerek ve yanılarak böyle bir duruma düşerse, ettiği hatâdan dolayı mâzur sayılabilir.)

Müctehidin bâzen hatâlı ictihâd edebildiğini söyleyen grub, fer'î meseleler hakkında yapılan ictihadı kasdederler. Tevhîd esasları ile ilgili meselelerde farklı ictihâd edenler olursa, bunlardan yalnız birisinin ictihâdının isabetli ve buna ters düşen ictihadların hatâlı olduğu husûsunda âlimlerin icmâı vardır. Yâni bu farklı ictihâdların ikisinin isâbetli olması söz konusu değildir."

Avnü'l-Mabûd yazarı da özetle şöyle der:

"Hâkim'in isâbetli ve haklı karar vermesinden maksad, vâki ictihâdının Allah'ın hükmüne muvafık ve uygun olmasıdır. Hattâbî bu hadîsin şerhi bölümünde şöyle demiştir: Allah'ın hükmüne uygun karar vermek için olanca gücüyle çalışan müctehid hatâlı hüküm verdiğinde sevab kazanmasının sebebi, ictihâd etmesinin ibâdet sayılmasıdır. Ettiği hatâdan dolayı sevab kazandı, denemez. Ancak ettiği hatânın günahı müctehidin boynundan kaldırılır. (El-Fetih yazarı Hattâbî'nin bu sözünden çıkan sonuç şudur: Hattâbî'ye göre, **"Hatalı ictihâd edene bir sevab vardır"**, emrinden maksad, o ictihâdın günahının bağışlanmasıdır, demiştir.)

Hatâlı ictihâdın günahının bağışlanması ictihâda ehil olan kimselere mahsustur. Yâni kıyas yollarını bilen, usûl ilmine vâkıf ve ictihâd araçlarına sâhib olup ictihâd etmeye liyakatlı olan müctehidin olanca gücünü harcadığına rağmen varacağı neticede beyân edeceği hüküm Allah katındaki hükme aykırı düşerse, mâzurdur ve bundan dolayı günahkâr sayılmaz. İctihâd etmeye liyakatlı olmayan kimse ictihâd etmeye yeltenmekle, haddini aşmış olur ve işlediği hatâda mâzur sayılamaz. Bilâkis günahla karşı karşıyadır. Büreyde (Radıyallâhü anh'ın 2315 nolu) hadîsi bunun bir delilidir.

İctihâd etmeye liyakatlı müctehidin hatâlı ictihadında mâzur sayılması, fıkıh konularının teferruatına âit meselelere mahsustur. Bu gibi meseleler, muhtelif hükümlere ve değişik görüşlere muhtemel ve müsâid ise farklı ictihadlar yapılabilir. Değişik görüşlere muhtemel olmayan ve açık olduğu için herhangi bir yoruma mahal bırakmayan Şer-i Şerîf'in ana hükümleri ve temel meseleleri hakkında yapılacak en ufak bir hatâ bağışlanmaz. Zâten bu gibi mesele ve hükümler hakkında ictihâd yapmak söz konusu değildir. **Kitâb, Sünnet** veyâ **İcmâ** ile sâbit olan hükümler kesindir. Bunlara ters düşecek bir görüş beyânı söz konusu değildir. Böyle bir girişimde bulunan kimse, işlediği hatâda mâzur sayılmıyacağı gibi görüşü de reddedilir, demiştir.

KİMLER İCTİHÂD EDEBİLİR?

Avnü'l-Mabûd yazarı bundan sonra Muhtasaru **Şerhi's-Sünne'**-den naklen şöyle der:

Müctehid; Şu beş ilmi bilen kimsedir: Allah'ın Kitâb'ının ilmi, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ın Sünnet (yâni hadis) ilmi, Selef âlimlerinin icmâ'ları ve ihtilâflı kavilleri, lügat ilmi ve Kıyâs-ı Fukahâ ilmi. Müctehid; Kitâb, Sünnet ve icmâ'da açık bir hüküm bulamadığı takdirde, kıyas yoluyla bu üç delilden hüküm çıkarmak için olanca gücünü kullanır. İşte bu hükmü çıkarma yolunun özel bir ilmi vardır ki buna Kıyâs ilmi denilir.

Müctehid; Kitâb (Ku'ran) ilminden nâsih, mensûh, mücmel, müfassal hâs, âm, mühkem, müteşâbih, kerâhet, tahrîm, ibâhat ve nedb'i bilecektir. Sünnet'ten de bunları bilecek, ayrıca sahîh, zayıf, müsned ve mürsel hâdisleri bilecektir. Kitâb ile Sünnet arasındaki sıralamayı da bilecek. Ta ki, zâhiri, Kitâb'a uymayan bir hadis bulduğu zaman bunun yorum şeklini bilebilsin. Çünkü, Sünnet, Kitâbın beyânı ve açıklamasıdır. O'na muhâlif olmaz.

Müctehid; Kitâb ile Sünnet'ten Şer'î hükümlerle ilgili olanları bilmek zorundadır. Bunların dışında kalan kıssalar, mevizeler ve haberleri bilmesi şart değildir.

Müctehid; lügat'ten, Kitâb ve Sünnet'te bulunanları bilecektir. Bunlarda bulunmayan ve Arab dilinde bulunan tüm kelimeleri bilmesi şart değildir.

Müctehid; Sahâbîlerin ve Tâbiîlerin şer'î hükümlerle ilgili sözlerini ve tüm fıkıhçıların fetvâlarının büyük çoğunluğunu da bilecek ki, vereceği hüküm onların verdikleri hükümlere muhâlif olmasın. Bu takdirde icmâ'a aykırı bir hüküm vermek tehlikesinden emin olur. İşte bir ilim adamı bu nevîlerin hepsini bilirse ictihâd edebilir. Bunları bilmeyen ilim adamının yapacağı şey müctehidlere taklid yoluyla bağlanmaktır." **(Avnü'l-Mabûd'un Kadâ kitâbının ikinci bâbından naklen verilen bilgi bitti.)**

٢٣١٥ – حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ تَوْبَةَ . ثنا خَلَفُ بْنُ خَلِيفَةَ . ثنا أَبُو هَاشِمٍ ؛ قَالَ:
قَالَ : لَوْلَا حَدِيثُ ابْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ « الْقُضَاةُ ثَلَاثَةٌ . اثْنَانِ
فِي النَّارِ ، وَوَاحِدٌ فِي الْجَنَّةِ : رَجُلٌ عَلِمَ الْحَقَّ فَقَضَى بِهِ فَهُوَ فِي الْجَنَّةِ . وَرَجُلٌ قَضَى لِلنَّاسِ

عَلَى جَهْلٍ فَهُوَ فِي النَّارِ. وَرَجُلٌ جَارَ فِي الْحُكْمِ فَهُوَ فِي النَّارِ» ـ لَقُلْنَا: إِنَّ الْقَاضِيَ إِذَا اجْتَهَدَ فَهُوَ فِي الْجَنَّةِ.

TERCEMESİ

2315) "... Ebû Hâşim *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir:

(Abdullah) **bin Büreyde'nin, babası** (Büreyde bin el-Husayb) (Radıyallâhü anhüm)**'den merfû olarak rivâyet ettiği Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in:**

«Hâkimler üçe ayrılır. İkisi ateş (yâni cehennem)**dedir. Birisi de cennet'tedir. Hakkı bilip bununla hükmeden adam cennet'tedir. Hakkı bilmediği halde insanlara hâkimlik eden adam ateştedir. Hükmünde zulüm eden** (yâni hakkı bildiği halde bâtıl ile hükmeden) **adam da ateştedir» hadîsi olmasaydı biz diyecektik ki: Hâkim ictihâd ettiği zaman şüphesiz cennet'tedir."**

İZAHI

Bu hadîsi Tirmizî ve Ebû Dâvûd da rivâyet etmiştir. Bu hadîste hâkimler üç kısma ayrılmıştır:

1. Allah Teâlâ'nın hükmünü bilen ve buna göre karar veren hâkimdir. Böyle davranan hâkim cennetliktir.

2. Allah'ın hükmünü bilmeden buna uygun veyâ aykırı karar veren hâkimdir. Bu ise cehennemliktir.

3. Allah'ın hükmünü bildiği halde bunu bırakıp bâtıl ile hükmeden hâkimdir. Bu da cehennemliktir.

Avnü'l-Mabûd yazarı şöyle der: Bu hadîs, hâkimlerden yalnız hakkı yâni Allah'ın hükmünü bilip bununla amel edenlerin cehennemden kurtulduklarını ve diğerlerinin kurtulamadıklarına delâlet eder. Mûteber olan uygulamadır. Bu itibarla hakkı bilip de tatbik etmeyen bir kimse bilmeyen kişi gibidir ve onunla beraber cehennemliktir. Hadîsin zâhirine göre bilmeden hüküm eden ve hükmü tesâdüfen hakka uygun düşen hâkim de cehennemliktir. Çünkü hadîste bir istisna yoktur.

Hadîs, bilmeden yâni Allah'ın hükmü hakkında bilgisi olmadan kişinin hüküm vermesini veyâ hakkı bile bile bâtıl ile hükmetmesini yasaklayıp böylesini tehdîd ediyor. Hatib-i Şirbinî: Birinci hâkimin hükmü infaz edilir. Fakat ikinci ve üçüncüsünün hükmü infaz edilmez, demiştir."

(٤) باب لا يحكم الحاكم وهو غضبان

4 — HÂKİM SİNİRLİ BİR HALDE İKEN HÜKÜM ETMEZ, BÂBI

٢٣١٦ – حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ يَزِيدَ، وَأَحْمَدُ بْنُ ثَابِتٍ الْجَحْدَرِيُّ قَالُوا: ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ؛ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ الرَّحْمٰنِ ابْنَ أَبِي بَكْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ «لَا يَقْضِي الْقَاضِي بَيْنَ اثْنَيْنِ وَهُوَ غَضْبَانُ».

قَالَ هِشَامٌ، فِي حَدِيثِهِ: لَا يَنْبَغِي لِلْحَاكِمِ أَنْ يَقْضِيَ بَيْنَ اثْنَيْنِ وَهُوَ غَضْبَانُ.

TERCEMESİ

2316) "... Ebû Bekre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* :

Hâkim sinirli bir halde iken iki kimse arasında hüküm etmez, (etmesin) buyurdu.

Hişâm'ın rivâyetinde hadîsin metni şöyledir:
Sinirli bir halde iken Hâkim'in iki kimse arasında hüküm etmesi münâsib olmaz."

İZAHI

Bu hadis, Nesâî'den başka Kütüb-i Sitte'nin hepsinde vardır. Bâzı rivâyetlere göre Ebû Bekre (Radıyallâhü anh), Secistân'da kadılık, yâni hâkimlik yapan oğlu Ubeydullah'a yazdığı bir mektubta: Oğlum! Sen sinirli bir halde iken iki kimse arasında hüküm etme. Çünkü ben Resûlullah'tan işittim şöyle buyurdu, diyerek buradaki hadîsi nakletmiştir. Bu durumu anlatan râvi de Ebû Bekre (Radıyallâhü anh)'ın oğlu Abdurrahman'dır.

Sinirli bir halde iken hüküm etmenin yasaklanmasının sebebi, hâkimin bu halde iken normal düşünüp ictihâd etmesinin ve isâbetli karar vermesinin güçlüğüdür. Ayrıca hiddetlenme nedeniyle hissî hareket etmek veyâ haksız yere hüküm verme endişesi vardır.

Tuhfe yazarı bu hadîsin şerhinde özetle şöyle der:

"İbn-i Dakîki'l-İyd: İnsan sinirlendiği zaman durumu değişir ve normal düşünmeyebilir. Bu itibarla hakkaniyetle ve isâbetli hüküm vermesi için hâkim'in sinirli bir halde iken hüküm etmesi yasaklanıyor. Fıkıhçılar bu yasağı, normal düşünmeye engel olan aşırı açlık, aşırı susuzluk ve fazla uykusuzluk gibi hallere de teşmil etmişlerdir. Bu teşmil, kıyas yoluyladır.

Yasaklamanın zâhirine göre, bu halde iken hüküm etmek haramdır. Yasağı, asıl mânâsı olan haramlıktan çıkarıp mekruhluğa yorumlamayı gerektiren bir neden yoktur.

Bir hâkim bu yasağa aykırı hareketle, sinirli iken hüküm ettiği zaman, bu hüküm mûteber mi?

Verilen hüküm hakka uygun ise cumhûra göre mûteberdir. Bunun delili ise Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in sinirli iken Zübeyr (Radıyallâhü anh) lehine karar vermiş olmasıdır. Cumhur, bu olayı delil göstererek, buradaki yasağı haramlıktan mekruhluğa çevirmiştir. Fakat Şevkânî: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e başkasını kıyaslamak doğru değildir. Çünkü O, sinirli iken de hatâlı bir hüküm vermekten mâsumdur. Başkası sinirli iken hatâlı hüküm edebilir. Bunun için bâzı fıkıhçılara göre bu halde verilen hüküm geçersizdir. Bir kısım âlimler de demişler ki: Hâkim vereceği hükmü anladıktan sonra sinirlenirse, hükmü makbuldür. Henüz ne hüküm vereceğini kestirmemiş iken sinirlenirse edeceği hüküm geçersizdir veyâ geçerli olup olmaması ihtilâf konusudur, demişlerdir. El-Hâfız bu son görüşü benimsemiştir."

Hülâsa sinirli iken hâkim'in verdiği hüküm Hanbelî fıkıhçılara göre mûteber sayılmaz. Diğer mezheblere göre hüküm sahih olmakla beraber bu halde hüküm vermek mekruhtur.

Ebû Bekre (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi 233 nolu hadis bölümünde geçmiştir.

(٥) باب قضية الحاكم لا تحل حراما ولا تحرم حلالا

5 — HÂKİM'İN KARARI HİÇ BİR HARAMI HELÂL ETMEZ VE HİÇ BİR HELÂLI HARAM ETMEZ, BÂBI

٢٣١٧ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا وَكِيعٌ. ثنا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ زَيْنَبَ بِنْتِ أُمِّ سَلَمَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ؛ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِنَّكُمْ تَخْتَصِمُونَ إِلَيَّ وَإِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ. وَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ أَلْحَنَ بِحُجَّتِهِ مِنْ بَعْضٍ وَإِنَّمَا أَقْضِي لَكُمْ

عَلَى نَحْوِ مِمَّا أَسْمَعُ مِنْكُمْ. فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ مِنْ حَقِّ أَخِيهِ شَيْئًا، فَلَا يَأْخُذْهُ. فَإِنَّمَا أَقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ. يَأْتِي بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ ».

TERCEMESİ

2317) "... (Mü'minlerin analarından) Ümmü Seleme *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*, şöyle buyurdu, demiştir :

«Şüphesiz siz dâvâlarınızı bana getiriyorsunuz. Ben ancak bir beşerim (Allah bildirmedikçe gaybı bilemem). Bâzınızın meramını bâzınızdan daha iyi anlatması umulur. Ben şüphesiz sizden işittiğim sözlerinize göre aranızda hükmederim. Artık kimin lehinde kardeşi (yâni hasmı)nın hakkından bir şeye hükmedersem sakın o kimse (aslında hakkı olmayan) o şeyi (kardeşinden) almasın. Çünkü ben o kimse için ateşten bir parça kesmiş olurum. O kimse o parçayı kıyâmet günü getirir.»"

٢٣١٨ – حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ « إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ. وَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ أَلْحَنَ بِحُجَّتِهِ مِنْ بَعْضٍ. فَمَنْ قَطَعْتُ لَهُ مِنْ حَقِّ أَخِيهِ قِطْعَةً. فَإِنَّمَا أَقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ ».

في الزوائد : إسناده صحيح ، ورجاله رجال الصحيح .

TERCEMESİ

2318) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Ben ancak bir beşerim (Her gaybı bilemem). Bâzınızın ifâdesi bâzınızınkinden daha iyi olması umulur. Bu itibarla, ben kimin lehinde kardeşi (yâni hasmı)nın hakkından bir parça kesersem, şüphesiz o kimseye ateşten bir parça kesmiş olurum.»"

Not : Bunun senedinin sahih ve râvilerinin sahih hadis râvileri olduğu, Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

Ü m m ü S e l e m e (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi **Kütüb-i Sitte**'nin hepsinde vardır. E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi ise Zevâid türündendir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in **"Ben ancak bir beşerim"** sözü ile ilgili olarak N e v e v î şöyle der:

"Yâni insanlar gaybı bilemezler ve meselelerin iç yüzüne vâkıf olmayabilirler. Ancak Allah Teâlâ dilediği takdirde insan oğlu bunlardan bir şey bilebilir. İnsanlar için mümkün olan bir şey peygamberler için de olabilir. Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) da insanlar arasında zâhire göre hükmeder. Gizli halleri araştırıp buna muttali ve gaybı bilebilmek yoluna tevessül etmez. O da dâvâlara bakarken şâhidleri dinler, yemin ettirir ve buna göre hükmünü verir. Baktığı dâvâların iç yüzü, dışardan görüldüğünün aksine de olabilir. Allah Teâlâ dileseydi O'nu hasımlar arasındaki dâvânın iç yüzüne vâkıf kılardı. O da şâhide ve yemine ihtiyaç duymadan meselenin iç yüzüne göre hükmederdi. Lâkin Allah Teâlâ, ümmetin O'na uymasını emrettiği için ümmetine bu meselelerde de örnek olacak şekilde dâvâlara bakmasını dilemiştir. Ümmetin, dâvâların içyüzüne ve gaybe vâkıf olmaları beklenemiyeceğine göre dâvâlara zâhire göre bakmaları, şâhidlere ve yeminlere baş vurmaları gerekir. Ümmete bu husûsta da örnek durumunda olan Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in dâvâların zâhirine göre hüküm etmesi gerekli kılınmıştır. Allah Teâlâ, zâhire göre hüküm verme emrini koymuş. Bu emre uymak husûsunda herkes eşittir. Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) de bu emre uyar ki başkasına örnek olsun."

E l - H â f ı z da: **«Ben ancak bir beşerim»** cümlesinden maksad şudur: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) gerek zâtında ve gerekse sıfatlarında kendisine özgü birçok meziyetlerle temâyüz etmekle beraber bir beşerdir. Resûl olan bir insanın her gaybı bilmesi şart değildir. Allah dilediği zaman Resûl'ünü gayba vâkıf kılar, dilediği zaman vâkıf kılmaz. Bu itibarla Resûl'ün dâima haklıyı ve haksızı birbirinden ayırd etme yeteneğine sâhip olduğu, çünkü gaybı bildiği söylenemez, demiştir.

Hadîste geçen **"Elhan"** kelimesi ism-i tafdîldir, **"Daha zekî"** mânâsını ifâde eder. **Huccet** de delîl, demektir. Bu kelimelerin geçtiği cümlenin asıl mânâsı "Bâzınız delîlini bâzınızdan daha zekîce anlatır. **En-Neyl yazarı**: Bunun mânâsı şöyle olabilir: Bâzınız delîlini da-

ha güzel ifâde eder, öyle ki gerçekte haksız olduğu halde kendisini haklı çıkarır ve haklı olduğu sanılır. Fakat en zâhir ve açık mânâ şöyledir: Bâzınız meramını bâzınızdan daha güzel ifâde eder. Nitekim B u h â r i ve M ü s l i m'de bu cümle;

وَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَبْلَغُ مِنْ بَعْضٍ = "Ve bâzınızın bâzınızdan daha beliğ olması umulur" şeklindedir. Eblâğ: Daha beliğ, demektir. Yâni meramını daha güzel ifâde eden, demektir.E l - H â f ı z bu cümlenin mânâsı ile ilgili olarak: Maksad şudur: Bâzınız daha zekî olunca delîlini diğerinden daha güzel anlatmaya muktedir olur, demiştir. Biz de tercemede bu durumu dikkata aldık.

Hadîsin **«Ben o kimse için ateşten bir parça kesmiş olurum»** cümlesinin mânâsı şudur: Yâni biriniz, hasmının hakkından bir parçayı bile bile alırsa bu yüzden cehenneme müstahak olur.

Avnü'l-Mabûd yazarı bu hadîsin şerhinde şu bilgiyi aktarır:

"H a t t â b î: **Hadîsten çıkarılan fıkıh hükümleri şunlardır:** Hâkim zâhire göre hükmetmekle mükelleftir. Hâkim'in hükmü haram olan bir şeyi helâl etmez ve helâl olan bir şeyi haram etmez. Hâkim, hükmünde hatâ ettiği takdirde bu hatâ zâhiren geçerli ise de hakikatte ve âhirette geçersizdir, makbul değildir, demiştir.

(Yâni hâkim dâvâlı ve dâvâlının ifâdelerine, gösterilen şâhidlere ve edilen yeminlere göre hüküm eder. Taraflardan birisi hiyleli yolla kendini haklı çıkarmak sûretiyle ve hâkimin verdiği hükme dayanarak diğer tarafın hakkına tecâvüz etmiş ise hâkimin vermiş olduğu karar kendisini mes'uliyetten kurtaramaz. Hakkı olmayan bir şeyi alan kimse için o şey haramdır. Hâkim'in hükmü ile o şey helâl olamaz. Helâl olan bir şey de hâkimin aksi hükmü yüzünden haram olmaz.)

N e v e v i de M ü s l i m'in şerhinde ve bu hadîsin açıklaması bölümünde:

Hâkimin hükmü gizli birşeyi helâl etmez ve haramı helâl etmez, diyenler için bu hadîs delîldir. Sahâbîlerden, Tâbiîlerden ve bunlardan sonra gelen İslâm âlimlerinin cumhûru, M â l i k, Ş â f i î, A h m e d ve bütün İslâm memleketlerinin fıkıhçıları bu hadîsi delîl göstererek böyle hükmetmişlerdir. Bu itibarla meselâ;

İki yalancı şâhid bir malın falan adama âit olduğunu söyler, hâkim de buna göre hükmederse bu mal bu adama helâl olmaz.

Kezâ, iki yalancı şâhid bir adamın bir adamı öldürdüğünü söylerler ise maktulün velîsi, şâhidlerin yalancı olduğunu bildiği halde

kaatil olduğuna hükmedilmiş mâsum adamı kısas yoluyla öldürtemez veyâ diyet alamaz.

İki yalancı şâhid bir adamın, karısını üç talâkla boşadığına şâhidlik eder ve hâkim de kadının boşandığına hükmederse, şâhidlerin yalancı şâhidlik ettiklerini bilen bir kimse bu kadınla evlenemez.

Fakat E b û H a n î f e: Hâkim'in hükmü ile mallar helâl olmaz. Lâkin kadınlar helâl olur, demiştir. E b û H a n î f e'ye göre yukarda anılan meseledeki kadın ile evlenmek, durumu bilen erkek için helâldır. Bu hüküm hem bu hadîse, hem E b û H a n î f e'den önce oluşmuş bulunan icmâ'a aykırıdır, demiştir.

Maâlimü's-Sünne'de: E b û H a n î f e demiş ki: Bir kadın kocasının kendisini boşadığını iddiâ edip iki şâhid gösterir, şâhidler de kocasının kendisini boşadığına şâhidlik ederler ve hâkim de eşlerin birbirinden ayrılmış olduğuna hükmederse, kadın kendisi ile Allah'ı arasında boşanmış olur. Şâhidler yalancı da olsa durum budur ve bu şâhidler de bu kadınla evlenebilirler, demiştir. Fakat E b û H a n î f e'nin arkadaşları bu hususta kendisine muhâlefet etmişlerdir, denilmiştir."

Avnü'l-Mabûd yazarı daha sonra es-Sübül'den naklen beyânda bulunmuştur. Bu nakilde verilen bilgi yukarda beyân edilen bilginin benzeri olduğu için buraya aktarmaya hâcet kalmamıştır, kanısındayım.

(٦) باب من ادعى ماليس له وخاصم فيه

6 — KENDİSİNE ÂİT OLMAYAN BİR ŞEYİ İDDİÂ EDİP UĞRAŞAN ADAM (HAKKINDA GELEN HADÎSLER) BÂBI

٢٣١٩ — حدثنا عبد الوارث بن عبد الصمد بن عبد الوارث بن سعيد، أبو عبيدة: حدثني أبي. ثنا الحسين بن ذكوان عن عبد الله بن بريدة؛ قال: حدثني يحيى بن يعمر؛ أن أبا الأسود الديلي حدثه عن أبي ذر؛ أنه سمع رسول الله ﷺ يقول «من ادعى ما ليس له فليس منا، وليتبوأ مقعده من النار».

TERCEMESİ

2319) "... Ebû Zer(-i Gıfârî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; kendisi Resûl-i Ekrem *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den şunu buyururken işitmiştir:

«Kim, hakkı olmayan bir şeyi iddiâ ederse bizden değildir ve ateşten oturağını (cehennemdeki yerini) hazırlasın.»"

٢٣٢٠ — حدثنا محمد بن ثعلبة بن سواء. حدثني عمي محمد بن سواء، عن حسين المعلم، عن مطر الوراق، عن نافع، عن ابن عمر؛ قال: قال رسول الله ﷺ «من أعان على خصومة بظلم (أو يعين على ظلم) لم يزل في سخط الله حتى ينزع».

TERCEMESİ

2320) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kim, haksız bir mücâdele (ve dâvâya) yardım eder (veyâ zulüme yardım eder) ise (bundan tevbe edip) vazgeçinceye kadar dâima Allah'ın gazâbı altındadır.»"

İZAHI

Ebû Zer (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin başkaca kim tarafından rivâyet edildiğine dâir bir bilgi edinemedim. İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Ebû Dâvûd, Kadâ kitâbının 15. bâbında rivâyet etmiştir.

Kendisine âit olmayan bir şeye sahib çıkan ve hakkı imiş gibi iddiâda bulunan bir kimsenin bu davranışının cehennem azâbını mûcib bir suç olduğu bildirilen ilk hadîste buyurulan: "**Bizden değildir**" ifâdesini âlimler şöyle yorumlamışlardır: Yâni böyle yapan adam Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in yolunu tâkib edenlerden değildir.

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinde geçen: "**Veyâ zulüme yardım...**" ifâdesindeki tereddüd râviye âittir. Yâni râvi diyor ki: Hadîsteki ifâde ya şöyledir veyâ böyledir. El-Hâkim de bu hadîsi rivâyet etmiştir. Oradaki rivâyette "**Bi zulmin**" yerine "**Bi gayri hakkın**" ifâdesi kullanılmıştır. Bu iki ifâdenin mânâsı aynidir. Çünkü zulüm, haksızlık demektir.

Bu hadîste de haksız iddiâlara yardımcı olmanın ve zulümü desteklemenin Allah'ın gazâbını ve azâbını mûcib olduğu ifâde edilmekte ve ilâhî gazabtan kurtulmak için derhal tevbe edip bundan vazgeçmenin gerekliliğine işâret edilmektedir. Kul hakkını ilgilendiren

suçlardan dolayı yapılan tevbenin makbul olması için gerekli şartlardan birisi de ilgili kul ile helâllaşmak olduğunu belirtmekte fayda vardır.

(٧) باب البينة على المدعي واليمين على المدعى عليه

7 — ŞÂHİD DÂVÂCIYA, YEMİN DE DÂVÂLIYA DÜŞER, BÂBI

٢٣٢١ – حدثنا حرملة بن يحيى المصري . ثنا عبد الله بن وهب . أنبأنا ابن جريج ، عن ابن أبي مليكة ، عن ابن عباس ؛ أن رسول الله ﷺ قال « لو يعطى الناس بدعواهم ، ادعى ناس دماء رجال وأموالهم . ولكن اليمين على المدعى عليه » .

T E R C E M E S İ

2321) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Eğer insanlara (şâhidsiz ve sırf) **iddiâlarıyla** (hak) **verilmiş olsaydı bâzı insanlar, bâzı adamların kanlarını** ve **mallarını dâvâ edeceklerdi. Lâkin yemin dâvâlıya düşer."**

İ Z A H I

Bu hadîs Kütüb-i Sitte'nin hepsinde ve başka kitablarda da mevcuttur. T i r m i z î bu hadîsin hasen - sahîh olduğunu söylemiştir. N e v e v î 'nin beyânına göre B e y h a k î ve başkasının hasen veyâ sahîh olan rivâyetlerinde; ولكن البينة على المدعي = «Ve lâkin şâhid dâvâcıya düşer» ilâvesi vardır.

Tuhfe yazarı bu hadîsin şerhinde şöyle der:

"Dâvâcı, sözü zâhire muhâlif olan tarafdır, başka bir deyimle, susması, dâvânın düşmesine vesîle olan tarafa dâvâcı denilir. Dâvâcının iddiâsı zâhire muhâlif olmakla zayıf olduğu için kuvvetli delîl olan şâhidle ispât etmek durumundadır. Dâvâlmm durumu kuvvetli olduğu için zayıf olan yeminle yetinilir. Dâvâ, hâkim'e intikal ettiği zaman, hâkim dâvâcıdan şâhid ister. Dâvâcının şâhidleri bulunmadığı zaman hâkim dâvâlıya yemin tevcih eder."

N e v e v î de şöyle der:

"Bu Hadîs, Şer-i Şerif hükümlerine âit büyük bir kâide ve genel bir kuraldır.

BU HADÎSTEN ŞU HÜKÜMLER ÇIKARILIR

Bir kimse bir hak iddiâsında bulunursa onun mücerred iddiâsı kabul olunmaz. İddiâsını şâhidlerle isbatlamak zorundadır. Ancak, dâvâlı onu doğrularsa, ayrıca şâhidė ihtiyaç kalmaz.

Dâvâcı, iddiâsını şâhidle isbat etmeyip dâvâlının yemin etmesini taleb ederse bu talebi kabul olunur. Yâni hâkim dâvâlıya yemin ettirir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-saltü ve's-selâm) dâvâcıdan şâhid istemenin hikmetini beyân buyurmuştur. Buyurulduğu gibi eğer dâvâcının şâhidsiz ifâdesi ve iddiâsı kabul olunmuş olsaydı, bâzı insanlar, bir kısım kimselerin kanlarını ve mallarını iddiâ ederlerdi, bunun kendileri için helâl kılınmasını istiyeceklerdi ve dâvâlılar kendi canlarını ve mallarını koruyamazlardı. Dâvâcı ise kendi kanını ve malını şâhidle koruyabilir.

Selef ve halef âlimlerinin cumhûru ile Ş â f i î ' ye göre, kendisinden bir hak taleb edilen her dâvâlıya yemin ettirilebilir. Bu hadîs, cumhûr'un bu görüşünü teyîd eder. Dâvâlı ile dâvâcı arasmda bir münâsebet, ıhtılat ve ilişki bulunsun veyâ bulunmasın hüküm budur.

M â l i k, onun arkadaşlarının cumhûru ve M e d î n e - i M ü n e v v e r e ' nin meşhûr yedi fıkıhçısına göre, her dâvâlıya yemin ettirilemez. Ancak kendisi ile dâvâcı arasında ıhtılat ve ilişki bulunan dâvâlıya yemin ettirilebilir. Eğer her dâvâlıya yemin ettirilir, denilirse bâzı sefîh kimseler, bir kısım faziletli ve değerli insanları bir gün içinde defalarca yemin ettirebilirler. Bu çirkin davranışlara meydan vermemek için dâvâlı ile dâvâcı arasında bir ıhtılatın (yâni ilişkinin) bulunması şartı konulmuştur. Şart koşulan "**Ihtılat**"ın mâhiyeti ve tefsiri husûsunda ihtilâf etmişlerdir. Bunların bir kısmı ıhtılatı şöyle açıklamışlardır : Dâvâlının dâvâcı ile alış veriş ve veresiye muâmele yaptığı bir veyâ iki şâhidle isbat edilirse **Ihtılat** durumu gerçekleşmiş olur. Bâzıları da ıhtılattan maksad şudur, demişlerdir : Dâvâ edilen hak ile ilgili bir muâmelenin dâvâcı ile dâvâlı arasında cereyan etmiş olmasının mâkul görülmesidir veyâ sosyal açıdan muhtemel görülmesidir. Bâzılarına göre dâvâ edilen hakkın varlığının muhtemel olması ıhtilat şartının oluşması için yeterlidir.

Cumhûr'un delîli bu hadistir. Dâvâcı ile dâvâlı arasında bir ıhtılatın bulunması şartına âit bir mesned ne Kur'an'da, ne hadislerde ne de İcmâ'da vardır."

٢٣٢٢ – حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير، وعلي بن محمد. قالا: ثنا وكيع وأبو معاوية. قالا: ثنا الأعمش عن شقيق، عن الأشعث بن قيس؛ قال: كان بيني وبين رجل من اليهود أرض. فجحدني فقدمته إلى النبي ﷺ. فقال لي رسول الله ﷺ «هل لك بينة؟» قلت: لا. قال لليهودي «احلف» قلت: إذا يحلف فيذهب بمالي. فأنزل الله سبحانه (إن الذين يشترون بعهد الله وأيمانهم ثمنا قليلا) الخ الآية.

2322) "... El-Eş'as bin Kays *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Benimle yahûdilerden bir adam arasında bir arâzi vardı. Yahûdi benim hakkımı inkâr etti. Ben onu Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in huzûruna götürdüm. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bana:

«Senin şâhidin var mı?» buyurdu. Ben:
Hayır, dedim. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem yahûdi'ye:
«Yemin et» buyurdu. Ben:

Yemin ona düşünce o yemin eder ve malımı götürür, dedim. Bunun üzerine Allah sübhâneh:

إن الذين يشترون بعهد الله وأيمانهم ثمنا قليلا الخ = **«Allah'ın ahdini ve kendi yeminlerini az bir değerle değişenlerin, işte onların âhirette hiç bir nasîbi yoktur. Allah kıyâmet günü onlara hitab (iltifat) etmeyecek, onlara bakmayacak, onları temize çıkarmayacaktır. Elem verici azab da onlar içindir.» (1) âyetini indirdi."**

İ Z A H I

Bu hadis Kütüb-i Sitte'nin hepsinde mevcuttur. Avnü'l-Mabûd yazarının beyânına göre Tıybi: Bu âyetin, Eş'as (Radıyallahü anh)'ın: "Yemin yahûdiye düşünce o yemin eder ve malımı gö-

(1) Âl-i İmrân: 77

türür," sözü ile olan ilgisi nedir? denilirse, mezkûr âyetin inişinin bu olayla iki yönden ilişkisinin bulunduğunu söylerim : Birisi şudur : Sanki E ş ' a s (Radıyallâhü anh)'a : Senin ona yapacağın tek şey yemin ettirmektir, bundan başka yapacağın bir şey yoktur. Eğer kendisi yalan yere yemin ederse, şüphesiz vebâl kendisine âittir, deniliyor. İkincisi bu âyet, yalan yere yemin etmenin ağır vebâli mûcib olduğuna dâir Tevrât'daki âyeti yahûdî'ye hatırlatmış olabilir, demiştir.

HADİSTEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER

1. Dâvâcı dâvâsını şâhidle ispat etmek durumundadır. Dâvâcı müslüman olup dâvâlı gayr-i müslim bile olsa hüküm budur.

2. Dâvâcı, dâvâsını şâhidle ispat edemediği takdirde, hâkim dâvâlıya yemin teklif eder. Dâvâlı yemin edince dâvâ sona ermiş olur.

3. Dâvâlı gayr-i müslim bile olsa hüküm budur. Müslüman gibi gayr-i müslim dâvâlıya da yemin teklif edilir.

Hadiste anılan âyet-i kerîme ise bir dünyalık için yalan yere yemin etmenin ne kadar ağır bir suç olduğunu ve böyle davrananların âhiretteki çok kötü durumlarını beyân buyurur.

E ş ' a s b i n K a y s (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi 1986 nolu hadis bölümünde geçti.

(٨) باب من حلف على يمين فاجرة ليقتطع بها مالا

8 — BİR MAL KOPARMAK İÇİN YALAN YERE YEMİN EDENİN (VEBÂLİNİ BEYÂN EDEN HADİSLER) BÂBI

٢٣٢٣ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ . ثنا وَكِيعٌ وَأَبُو مُعَاوِيَةَ . قالا : ثنا الأَعْمَشُ عَنْ شَقِيقٍ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ ، وَهُوَ فِيهَا فَاجِرٌ ، يَقْتَطِعُ بِهَا مَالَ امْرِئٍ مُسْلِمٍ ، لَقِيَ اللهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ » .

T E R C E M E S İ

2323) "... Abdullah bin Mes'ûd *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre ; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Kim, müslüman bir adamın malını koparmak amacıyla bile bile yalancı olarak bir şey üzerine yemin ederse Allah'ın gazâbına uğradığı bir halde O'nun huzûruna gider.»"

İ Z A H I

Bu hadîs **Kütüb-i Sitte**'nin hepsinde rivâyet olunmuştur. Bu hadîs, bir müslümanın malından bir şey koparmak amacıyla bile bile yemin eden bir kimsenin Allah'ın gazâbına uğradığına ve çok fena bir halde O'nun huzûruna gideceğine delâlet eder. Allah'ın gazâbına uğramasının mânâsı, o kimsenin kıyâmet günü elîm azâba mâruz bırakılması ve işlediği suçun intikamının kendisinden alınması, demektir.

Bâzı rivâyetlerde; "İbn-i Mes'ûd (Radıyallâhü anh) bu **hadîsi rivâyet edince el-Eş'as bin Kays** (Radıyallâhü anh) :

Vallahi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'**in bu hadîsi benimle ilgili bir olay münâsebetiyle buyuruldu, diyerek** (2322 nolu) **hadîsi beyân etmiştir.**

Hadîste "**bir müslümanın malı**..." ifâdesi mevcuttur. K a s t a l â n î : bir zimmî'nin malı da bir müslümanın malı gibidir, demiştir.

Avnü'l-Mabûd yazarı da bu hadîsin şerhinde özetle şöyle der: "İ b n - i B a t t â l : Cumhur bu hadîsi ve bu âyeti (yâni bundan önceki hadîste geçen Â l - i İ m r â n sûresinin 77. âyeti) delîl göstererek "Gamûs" yeminin hiç bir kefâreti yoktur, demiştir (Gamûs yemin, bilç bile yalan yere edilen yemindir.) Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu tür yemin eden kimsenin işlediği isyanı, günahı ve cezâsını beyân buyurmuş ve fakat bunun kefâretine dâir bir beyânda bulunmamıştır. Eğer bunun da diğer yeminler gibi bir kefâreti bulunmuş olsaydı, diğer yeminlerin kefâretlerini beyân buyurduğu gibi bunun da kefâretini beyân edecekti. Nitekim Münâkid yemin hakkında **«Yemininin kefâretini ödesin** ve (yeminini bozup) **hayırlı olan şeyi işlesin»** buyurmuştur. (2)

İ b n ü ' l - M ü n z i r demiş ki: Gamûs yeminde kefâret bulunduğunu söyleyen âlimlerin sözüne delâlet eden bir hadîsin bulunduğunu bilmiyoruz. Bilâkis hadîsler bu tür yeminin kefâreti yok-

---

(2) 2107 - 2109 nolu hadîslere bak.

tur, diyen âlimlerin sözüne delîldirler. Ben diyorum ki : Bunun hepsi **Ş â f i î l e r** aleyhinde hüccettir, diye bilgi vermiştir.

En-Nihâye'de : Gamûs yemin bile bile yalan yere yapılan yemindir. Başkasının malını koparmak için bile bile yapılan yalan yemin, gamûs yemin için bir örnektir. Bu tür yemine gamûs isminin verilmesinin sebebi ise bu yeminin, sâhibini günaha batırması, sonra da cehennem ateşine batırmasıdır. Gamûs : Batırıcı, demektir, diye bilgi verilmiştir.

M u h a m m e d b i n N a s r, İ b n ü ' l - M ü n z i r ve **İ b n - i A b d i ' l - B e r** demişler ki : Gamûs yeminde kefâret bulunmaması üzerinde sahâbîler ittifak etmişlerdir. Bunun nedeni ise böyle bir yeminin çok ağır olması ve kefâretle bağışlanamayacak derecede vebâlinin büyük olmasıdır.

Ş â f i î ise gamûs yeminin de münakid yemin gibi kefâreti ödenir, demiştir. Onun delili ise (2107 - 2109 nolu) hadîslerde geçen **«Hayırlı olanı yapsın ve yemininin kefâretini ödesin»** emridir. **Ş â f i î :** Bu hadîslerde bir şeyi yapmamak veyâ bir şeyi yapmak için yemin edip sonra yeminini bozmakta hayır gören bir kimsenin yeminini bozup kefâret ödemesi emredilmiştir. Bu emirden şu hüküm de çıkarılır : Yalan yere yemin eden bir kimsenin de kefâret ödemesi meşrûdur." demiştir.

٢٣٢٤ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا أَبُو أُسَامَةَ عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ كَثِيرٍ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ أَخَاهُ عَبْدَ اللهِ بْنَ كَعْبٍ ؛ أَنَّ أَبَا أُمَامَةَ الْحَارِثِيَّ حَدَّثَهُ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « لَا يَقْتَطِعُ رَجُلٌ حَقَّ امْرِئٍ مُسْلِمٍ بِيَمِينِهِ ، إِلَّا حَرَّمَ اللهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَأَوْجَبَ لَهُ النَّارَ » . فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ : يَا رَسُولَ اللهِ ! وَإِنْ كَانَ شَيْئًا يَسِيرًا ؟ قَالَ « وَإِنْ كَانَ سِوَاكًا مِنْ أَرَاكٍ » .

TERCEMESİ

2324) "... Ebû Ümâme el-Hârisî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; kendisi Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'i şöyle buyururken işitmiştir :

«Müslüman bir kimsenin hakkını yemin etmek sûretiyle koparan hiç bir adam yoktur ki Allah ona cenneti haram kılmasın ve ona cehennem ateşini vâcib eylemesin.»

(Ebû Ümâme demiş ki) **bunun üzerine sahâbilerden bir adam: Yâ Resûlallah! Koparılan hak ve pek az bir şey olsa bile** (mi)? **dedi. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«**Erâk ağacından bir misvâk bile olsa** (yine böyledir.)» **buyurdu.**"

İ Z A H I

Bu hadîsi Müslim, Nesâî ve Ahmed de rivâyet etmiştir.

Nevevî bu hadîsin şerhinde özetle şöyle der:

"Hadisin «**Müslüman bir kimsenin bir hakkını...**» ifâdesinde şu incelik vardır: Sözü edilen hak mal olmayabilir. Meselâ bir kimseye âit, murdar hayvan derisi, hayvan tezeği gibi necis olup yararlı eşyalar da mal gibidir. Kezâ, birden fazla karısı bulunan adamın günlerini karıları arasında eşit bir sûrette taksim etmesi gerekir. Her karının taksimde bir hakkı vardır. Bu hak mal türünden değildir. İffetli bir kadına zinâ suçunu isnad eden kimse, bu suçu ispat etmediği takdirde müfteri durumuna düşer ve bu nedenle **Kazif haddı** olarak seksen değnekle dövülmesi gerekir. Bu gibi meselelerde söz konusu haklar mal nevinden değildir. Ama hepsi bu hadîsin şümûlüne girer.

Müslüman bir kimsenin hakkını bile bile yalan yeminle koparan kimseye cennetin haram ve cehennemin vâcib olduğuna dâir cümlelerin yorumuna gelince, bu ifâdeler iki şekilde yorumlanabilir:

Birincisi: Anılan şekilde bir hak koparmanın helâllığını itikad edip bu inanç üzerine ölen bir kimseye cennet haram ve yasak kılınır ve cehennem vâcib olur. Çünkü bunu helâl itikad etmek küfürdür. Adam bu itikadla küfre gitmiş olur. Hâliyle ona cennet haram olur ve cehennem vâcib olur.

İkincisi: Adam bu suçu işlemekle cehenneme müstahak olmuş olur. Ama Allah'ın kendisini afıv etmesi mümkündür. Bu adam cennete ilk giren zümrelerle beraber giremiyecektir, onlarla girmesi haram ve yasaktır.

Hadîste: «**Müslüman bir kimse**» tâbiri, müslüman olmayan bir kimsenin hakkını yeminle koparmanın câizliğini ifâde etmez. Bu tâbir, müslümanın hakkının daha önemli olduğunu ve bu hakka tecâvüzün azâbının daha şiddetli olduğunu ifâde etmek içindir. Zim-

mî'nin hakkına tecâvüz etmek de haramdır. Lâkin müslümanınki kadar ağır değildir. (Zimmî, vatandaşlık hakkı verilen hıristiyan ve yahûdîlere verilen isimdir).

Hadîste anılan şiddetli azab, müslüman bir kimsenin hakkını yemin etmek sûretiyle koparan ve tevbe etmeden ölenler içindir. Tevbe edip, yaptığı işten pişmanlık duyan ve hakları sâhiblerine iâde eden veyâ hak sâhiblerine gerçeği anlatıp onlarca bağışlanan bir kimse bu suçu bir daha işlememek azim ve kararını verirse bu günahtan kurtulmuş olur. Allah daha iyi bilir.

Hâkimin hükmü, insanın olmayan bir hakkı helâl ettirmez, diyen cumhur, Mâlik, Şâfii ve Ahmed için bu hadîs de bir delîldir. Ebû Hanife'ye göre hâkimin hükmü maldan başka hakları helâl ettirir.

Hadîs müslüman hakları haramlığının çok şiddetli olduğuna ve şiddetli olması açısından az veyâ çok hak arasında bir farkın bulunmadığına delâlet eder.

Allah'ın bir kimseye gazab etmesi, onu rahmetinden uzaklaştırmasını dilemesi, onu tazib etmesi ve hareketini kötülemesi, demektir."

(٩) باب اليمين عند مقاطع الحقوق

9 — HAKLARIN (BÂTILDAN) AYIRD EDİLDİĞİ MAKAMLARDA (EDİLEN) YEMİN BÂBI

٢٣٢٥ — حدثنا عَمْرُو بْنُ رَافِعٍ. ثنا مَرْوَانُ بْنُ مُعَاوِيَةَ. ح وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ ثَابِتٍ الْجَحْدَرِيُّ. ثنا صَفْوَانُ بْنُ عِيسَى. قَالَا: ثنا هَاشِمُ بْنُ هَاشِمٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نِسْطَاسٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «مَنْ حَلَفَ بِيَمِينٍ آثِمَةٍ، عِنْدَ مِنْبَرِي هٰذَا، فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ. وَلَوْ عَلَى سِوَاكٍ أَخْضَرَ».

Ebû Ümâme (R.A.)'ın hâl tercemesi

Nevevî bu hususta da şöyle der:

«Bu zât, Ebû Ümâme el-Bâhilî (R.A.)'den başka bir zâttır. Bunun adı İyâs bin Salebe el-Ensârî el-Hârisî'dir. Hazreç kabîlesinin el-Hars oğulları kolundandır. Meşhûr kavle göre bu zâtın ismi budur. Ebû Hâtim er-Râzî: Onun adı Abdullah bin Salebe'dir, demiştir.»

T E R C E M E S İ

2325) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Kim, bir yeşil misvak için bile olsa benim şu minber'im yanında bile bile yalan yere yemin ederse, ateşten oturağını hazırlasın.»"

٢٣٢٦ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، وَزَيْدُ بْنُ أَخْزَمَ. قَالَا : ثنا الضَّحَّاكُ بْنُ مَخْلَدٍ. ثنا الْحَسَنُ بْنُ يَزِيدَ بْنِ فَرُّوخَ. قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، وَهُوَ أَبُو يُونُسَ الْقَوِيُّ، قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ يَقُولُ : سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَا يَحْلِفُ عِنْدَ هٰذَا الْمِنْبَرِ عَبْدٌ ، وَلَا أَمَةٌ ، عَلَى يَمِينٍ آثِمَةٍ ، وَلَوْ عَلَى سِوَاكٍ رَطْبٍ ، إِلَّا وَجَبَتْ لَهُ النَّارُ » .

في الزوائد : إسناده صحيح ، ورجاله ثقات .

T E R C E M E S İ

2326) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Yaş bir misvak için bile olsa bu minber yanında bile bile yalan yere yemin eden hiç bir köle ve hiç bir câriye yoktur ki ona cehennem vâcip olmasın.»"

Not : Bunun isnadının sahih ve râvilerinin sıka oldukları, Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

C â b i r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini E b û D â v û d ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir. E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi ise Zevâid türündendir.

Bâbın başlığında geçen "Makati'" kelimesi "Makta"ın çoğuludur. Makta, kesme yeri, kesme zamanı ve kesmek işi anlamlarına gelir. Bir de Arap dilinde Maktau'l-Hak, diye bir terim kullanılır. Mânâsı ise hakk'ı bâtıldan ayırd eden şey, demektir. Dâvâ konusu edilen bir meselede taraflardan hangisine hak verilirse, diğerinin bir

hakkı kalmamış olur, dolayısıyla hak kazanana haklı ve hak kazanamayana haksız denilebilir. Haksız derken kasıdlı olarak haksızlık etmek isteyen anlamında değil, hakkı olmayan mânâsı kasdedilmiş olur. Bu itibarla hak kazanamayan dâvâcı veyâ dâvâlının isteği ve talebi boşuna ve bâtıl olmuş olur. Bâtıl kelimesi, hak kelimesinin karşılığında kullanılır. Bu kısa bilgiden sonra şöyle söyleyebiliriz:

Hâkim, verdiği hükümle hak ile bâtılı birbirinden ayırd etmiş olur, denilebilir. Şâhidler ve yeminler hak ile bâtılın birbirinden ayırd edilmesine vesile olduğu için bunlara da **Maktau'l-Hak** denilebilir. Kezâ müslümanlar, saygı duyduğu mukaddes yerlerde ve mukaddes zamanlarda yalan söylemeye ve özellikle yemin etmeye cesâret edemedikleri için kutsal yer ve zamanlara da **Maktau'l-Hak** denilebilir. Çünkü kutsal yer ve zamanlarda da hakkın bâtıldan ayırd edilmesine vesîle teşkil eder. Bu kutsal yerlere, mekân ismi ve kutsal zamanlara, zaman ismi olarak da **Makta** demek mümkündür.

Yalan yere yemin etmeyi önlemek için, yalan yemin etmenin daha ağır günah olduğu bilinen bâzı zamanlar ve bâzı mekânlar yemin için seçilmektedir. Günlerden Cuma, vakitlerden ikindiden sonra, yerlerden Mekke'deki Mescid-i Harâm, Medîne-i Münevvere'deki Mescid-i Nebevî ve bu mescidin içinde bulunan Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in minberinin yanı yemin için en önemli zaman ve yerlerdir. El-Hâfız'ın beyânına göre Hattâbî ve Ebû Ubeyd: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) hayatta iken yeminler O'nun minberinin yanında icrâ edilirdi, demişlerdir. Bu itibarla bu gibi yer ve zamanlara **Makatiu'l-Hukûk** denilir. Şimdi bu bâbta rivâyet edilen Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin açıklaması ile ilgili **Avnü'l-Mabûd** yazarı tarafından verilen bilgiyi aktaralım:

Yalan yere yemin eden kimse günahkâr olduğu için ettiği yemine de mecazî anlamda günahkâr denilmiştir. Bu itibarla "**Âsime**" kelimesi yalan mânâsına yorumlanır.

Hadîste, "**yeşil bir misvak için bile yalan yere yemin eden...**" denilmiştir. Yâni en kıymetsiz bir şey için de yapılan yalan yeminin..., denmek istenmiştir. Yeşil misvakden maksad yaş misvakdır. Yaş misvak, ancak misvak ağacının bulunduğu bölgede bulunur, başka yerlerde bulunmaz. Misvak, yetiştiği bölgede bol bulunur ve parayla satılmaz. Kuru misvak ise o bölgeden başka bölgelere götürülüp parayla satılır. Bu itibarla kuru misvak para eder. Fakat

yaş misvak para etmez. Para etmeyecek durumda olan bir basit şey için bile olsa Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in minberi yanında yapılan yalan yeminin vebâli bu kadar büyük ise değerli bir malı haksız olarak koparmak için bu yerde yapılacak yalan yeminin vebâli artık ne kadar büyük olur.

Hadis, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in minberinin yanında yalan yere yapılan yeminin ne derece ağır bir günah olduğunu ifâde eder.

Şevkânî: Bir dâvâ dolayısıyla yemin etmek durumunda olan bir kimseye yemini ağırlaştırmak üzere mescid, Harem-i Şerîf ve Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in minberi gibi kutsal bir yeri, ikindiden sonra ve Cuma günü gibi bir zamanı yemin için seçmenin câizliğine bu hadis delîl gösterilmiştir. Cumhur böyle yapmanın câizliğine hükmetmiştir.

Hanefîler'e göre bu nevi ağırlaştırma câiz değildir. Buhârî de bu konu için açtığı bâbın başlığında **"Yemin etmek nerede dâvâlıya düşerse orada yemin edebilir"** ifâdesini kullanmakla Hanefîler'in görüşüne katıldığına işâret etmiş sayılır.

Bâzı âlimlere göre bu husus hâkim'in takdirine kalmış bir şeydir. Sahâbîlerden bir cemâatın, dâvâcı oldukları kimselerin Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in minberi yanında ve İbrâhîm (Aleyhisselâm)'ın makamı ile Hacer-i Esved'in arasındaki yerde yemin etmelerini teklif ettikleri vârid olmuştur. Bâzı sahâbîlerin de bu teklife uymadıkları rivâyet olunmuştur.

Bâzı sahâbîlerin de Kur'an-ı Kerîm üzerine yemin ettirdikleri rivâyet olunmuştur.

Bir gayri müslim'e yemin ettirilirken kahır, gazab kelimeleri gibi şekillerde yemini ağırlaştırmanın câizliği husûsunda bir ihtilâf yoktur. Fakat meselâ, hıristiyana kilisede ve yahûdîye havrada yemin ettirme talebine âit bir şey vârid olmamıştır, demiştir.

(١٠) باب بما يستحلف أهل الكتاب

10 — EHL-İ KİTÂB (YÂNİ HIRİSTİYAN VE YAHÛDÎLER)E ETTİRİLEN YEMİN (ŞEKLİNİN BEYÂNI) BÂBI

٢٣٢٧ — حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُرَّةَ؛

عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ دَعَا رَجُلًا مِنْ عُلَمَاءِ الْيَهُودِ . فَقَالَ « أَنْشُدُكَ بِالَّذِي أَنْزَلَ التَّوْرَاةَ عَلَى مُوسَى » .

TERCEMESİ

2327) "... Berâ bin Âzib *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **yahûdîlerin âlimlerinden bir adamı** (Abdullah bin Soriya'yı) **çağırttı. Sonra** (kendisine):

«**Mûsâ'ya Tevrât indiren** (Allah) **ile sana yemin ettiriyorum** (veyâ sana soruyorum),» **buyurdu.**"

٢٣٢٨ – حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ مُجَالِدٍ . أَنْبَأَنَا عَامِرٌ عَنْ جَابِرِ ابْنِ عَبْدِ اللهِ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ لِيَهُودِيَّيْنِ « أَنْشُدُكُمَا بِاللهِ الَّذِي أَنْزَلَ التَّوْرَاةَ عَلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ » .

TERCEMESİ

2328) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **iki erkek yahûdî'ye:**

«**Mûsâ** (Aleyhisselâm)'**a Tevrât indiren Allah ile ikinize yemin ettiriyorum** (veyâ ikinize soruyorum),» **buyurdu.**"

İZAHI

Berâ (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Müslim ve Ebû Dâvûd da rivâyet etmişlerdir. Müellifimiz bu hadîsi uzun bir metin hâlinde Hudûd kitâbında rivâyet etmiştir. Oradaki hadîs numarası 2558'dir. Hadîste sözü edilen yahûdî adamın isminin Abdullah bin Soriyâ olduğu Avnü'l-Mabûd'da beyân edilmiştir.

Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Ebû Dâvûd da rivâyet etmiştir.

Bu hadîslerde geçen ve Neşdet ile İnşad masdarlarından alınan fiiller bir şey sormak mânâsında kullanıldığı gibi yemin ettirmek mânâsında da kullanılır. Ben bu duruma işâret etmek için parantez

içi ifâdeler kullandım. Bâbın başlığı yemin ettirmek mânâsını icab ettirir.

El-Mecmâ'da beyân edildiği gibi Neşedtükâllah'a, Enşedtükâllah'a, Enşedtüke Billâhi, Naşedtükâllah'a ve Naşedtüke Billâhi sözlerinin mânâsı; Sana, Allah üzerine yemin ettiriyorum veyâ Allah adını anarak sana soruyorum, demektir. Enşedtü Billâh ifâdesini kullanmak ise hatâlıdır.

Her iki hadîs de Ehl-i Kitab, yâni hıristiyan ve yahûdîlere ettirilecek yemin şeklini bildirirler. Şu farkla ki bir hıristiyana yemin ettirilirken M û s â (Aleyhisselâm) yerine İ s â (Aleyhisselâm)'ın ismi anılacaktır. Bunlara şöyle de yemin teklif edilir: Yemin edecek kişi hıristiyan ise ona denilecek ki: İsâ'ya İncil indiren Allah'a yemin ederim, de.

Şâyet yahûdî ise, Mûsâ'ya Tevrât indiren Allah'a yemin ederim, şeklinde yemin etmesi teklif edilir.

B e r â (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin uzun bir metin hâlinde 2558 numarada geleceğini söylemiştim. Orada daha geniş bilgi verilecektir.

C â b i r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi E b û D â v û d'un rivâyetinde uzuncadır ve meâlen şöyledir:

"Yahûdîler, kendilerinden olup zinâ eden bir erkek ile bir kadını (Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in huzûruna) getirdiler. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), onlara :

«Bana içinizden en âlim iki adam getirin,» buyurdu. Onlar da gidip Soriyâ'nın iki oğlunu getirdiler. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), gelen iki ilim adamına yemin verdirip; Zinâ eden erkek ile kadın hakkındaki Tevrât'ın hükmünü sordu. Onlar da: Tevrât'ta şu hükmü buluyoruz: Sürme çöpü sürmelikte olduğu gibi erkeğin tenâsül uzvunu kadınınkinin içinde gördüğüne dört erkek şâhidlik ettiği zaman zinâ edenler recmedilir, dediler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), onlara:

«O halde bu iki kişiyi recmetmenize engel nedir?» diye sordu. Onlar:

Bizim hükümranlığımız ve saltanatımız geçti. (azalırız endişesiyle) Suçluları öldürmek istemeyiz, diye cevab verdiler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) şâhidleri dinledi. Dört şâhid sürme çöpünün sürmelik içinde olduğu gibi erkeğin tenâsül

uzvunu kadının tenâsül uzvunun içinde gördüklerini ifâde ettiler. Bundan sonra Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) zinâ eden erkek ile kadının recmedilmelerini emretti."

Görüldüğü gibi bu rivâyet uzundur ve içindeki hükümler çoktur. Bunun hükümlerini anlatmak da bir hayli zaman alır. Ben sadece bir noktaya işâret etmekle yetineceğim. Bâzı âlimlere göre, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in dinlediği şâhidler müslümanlardan olabilir. Diğer bir kısım âlimler; Kâfirlerin, kâfirler hakkında şâhidlik etmelerinin meşrûluğu bu hadisten çıkarılır, demişlerdir.

N e v e v î de, zinâ eden erkek ile kadının itirafı üzerine Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in onları recmettiği görüşüne taraftar çıkar. E l - H â f ı z ise olayın vahiy yoluyla doğrulanmış olması ihtimâline ağırlık veriyor.

Cumhûra göre bir kâfirin şâhidliği ne bir müslüman hakkında ne de bir kâfir hakkında mûteberdir. Tâbiîlerden bir cemâat ile bâzı fıkıhçılar müslüman şâhid bulunmadığı zamanlarda kâfirin şâhidliğini kabul etmişlerdir.

(١١) باب الرجلان يدّعيان السلعة وليس بينهما بينة

11 — İKİ AYRI ADAM BİR MALIN KENDİSİNİN OLDUĞUNU İDDİÂ EDERLER (YÂNİ BİRİSİ : BU MAL BENİMDİR, DER. DİĞERİ : HAYIR SENİN DEĞİL BENİMDİR, DER) VE HİÇ BİRİSİNİN ŞÂHİDİ YOKTUR, BÂBI

٢٣٢٩ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا خالد بن الحرث. ثنا سعيد بن أبي عروبة عن قتادة، عن خلاس، عن أبي رافع، عن أبي هريرة؛ أنه ذكر أن رجلين ادّعيا دابّة. ولم يكن بينهما بيّنة. فأمرهما النبي ﷺ أن يستهما على اليمين.

TERCEMESİ

2329) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

İki adam(ın her birisi) **aynı hayvanın kendisinin** (malı) **olduğunu iddiâ ettiler.** (Yâni birisi : Bu hayvan benimdir, dedi. Diğeri de : Hayır benimdir, dedi.) **Aralarında şâhid de yoktu. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **yemin için kur'a etmelerini emretti."**

٢٣٣٠ – حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ مَعْمَرٍ، وَزُهَيْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ. قَالُوا: ثنا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ. ثنا سُفْيَانُ عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي مُوسَى؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ اخْتَصَمَ إِلَيْهِ رَجُلَانِ، بَيْنَهُمَا دَابَّةٌ. وَلَيْسَ لِوَاحِدٍ مِنْهُمَا بَيِّنَةٌ، فَجَعَلَهَا بَيْنَهُمَا نِصْفَيْنِ.

TERCEMESİ

2330) "... Ebû Mûsâ (el-Eş'arî) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

İki adam, dâvâlarını Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **intikal ettirdiler, aralarında bir hayvan**(ın mülkiyeti ihtilâfı) **var idi ve taraflardan hiç birisinin şâhidi yoktu. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **hayvanı taraflar arasında yarıladı."**

İZAHI

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Ebû Dâvûd da rivâyet etmiştir. Ebû Mûsâ (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini yine Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir.

Bir adam bir malın kendisinin olduğunu iddiâ eder. Başka bir adam da ayni mala sâhib çıkar ve hiç birisinin şâhidi de yok ise bunların dâvâsı nasıl halledilecektir?

Tabiî eğer bu mal taraflardan birisinin elinde ise, elinde bulunduran adam, malın kendisine âit olduğuna yemin etmek sûretiyle hak kazanır. Bu itibarla hadîste anılan meselede ihtilâf konusu malın ya üçüncü bir şahsın elinde bulunması veyâ tarafların ikisinin elinde olması gereklidir. Âlimler her iki hadîsteki meseleyi bu şekilde yorumlamışlardır.

Hülâsa: Bir mal üçüncü bir şahsın elinde veyâ tarafların ikisinin elinde iken taraflar bu mala sâhib çıksalar ve hiç bir tarafın şâhidi yok ise Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsine göre taraflardan birisi yemin etmek sûretiyle hak sâhibi olmuş olur. Bunun için de taraflar arasında kur'a çekilir. Kur'a hangisine isâbet ederse o taraf yemin eder ve mal kendisinin olur.

Ebû Mûsâ (Radıyallâhü anh)'ın hadîsine göre anılan meselede ihtilâf konusu mal taraflar arasında eşit taksim edilir. Bu hadîsin zâhirine göre taraflara yemin tevcih edilmeden bu taksim ya-

pılır. H a t t â b î : Bana öyle geliyor ki ihtilâf konusu mal tarafların ikisinin elinde idi ve taraflar sâhib olma açısından eşit durumda oldukları için Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), malın iki taraf arasında eşit olarak taksim edilmesi hükmünü buyurmuştur. Çünkü mal üçüncü bir şahsın elinde iken başka iki kişinin mücerred bir iddiâ ile buna sâhib çıkmaları ile bir hak sâhibi olamazlar,demiştir.

E l - K a r i de: E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin mânâsı: **«İkiniz de yemin edin ve malı aranızda yarılayın»** şeklinde olabilir, demiştir.

E l - K a r i ' in yaptığı yoruma göre iki hadîs arasında bir farklılık kalmamış olur. Âlimlerin bu mesele hakkındaki görüşlerini biraz sonra açıklıyacağım. Bu açıklamaya geçmeden önce şu noktayı da belirteyim:

Her iki hadîste «**Tarafların şâhidi yoksa**» buyurulmuştur. Bunun mânâsı ya gerçekten şâhidlerin yokluğudur ya da iki tarafın da şâhidleri bulunduğu için etkisiz hâle girdiğinden yok sayılmasıdır.

TARAFLAR ARASINDA KUR'A ÇEKMENİN MÂNÂSI, ŞEKLİ, ZAMANI VE NEDENİ

Avnü'l-Mabûd yazarı bu husûslarda muhtelif nakiller yapmaktadır. Bunu şöylece özetlemek mümkündür:

"H a t t â b î : Buradaki **İstihâm**'dan maksad kur'a çekmektir. Taraflar kur'a çekerler. Kur'a kime isâbet ederse, o yemin eder ve mal onun olur. Bunun bir benzeri A l i (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edilmiştir. Şöyle ki:

"Hanş bin el-Mutemir demiş ki, çarşıda satılığa çıkarılan bir katır yakalanıp Ali (Radıyallâhü anh)'a getirildi. Bir adam: Bu katır benimdir, ne sattım ne de kimseye hibe ettim, dedi ve katırın kendisine âit olduğuna dâir beş şâhid getirdi. Başka bir adam da geldi. O da: Katır benimdir, dedi ve iki şâhid getirdi. Bunun üzerine Ali (Radıyallâhü anh) : Bu mesele hakkında hüküm etmek de var, sulh etmek de vardır. Ben ikisinide size anlatayım: Sulh şöyle olur: Katır satılır ve bedeli yedi sehim olur. Beş şâhid getirene beş sehim ve iki şâhid getirene de iki sehim verilir. Eğer taraflar sulh olmayıp hüküm isterlerse hüküm şudur: Taraflardan birisi katırı satmadığına ve hibe etmediğine yemin eder. Yemin etme husûsunda

anlaşamazsanız yemin etmek için ben aranızda kur'a çektiririm, Kur'a hanginize isâbet ederse o yemin eder (ve katır onun olur) **dedi. Râvî demiş ki: Ben buna şâhidim. Ali, böyle hükmetti."** diye bilgi vermiştir.

Bir kavle göre kur'a şöyle olur: İhtilâf konusu mal taraflardan hiç birisinin elinde değil ve hiç birisinin şâhidleride yok ise aralarında kur'a çekilir. Kur'a kime isâbet ederse o yemin eder ve mal onun olur.

K e r m â n î de: Kur'a tarafların, mala mustahaklık derecesinde eşit oldukları zaman yapılır. Meselâ: Mal tarafların ikisinin elindedir. Her biri malın tamamının kendisine âit olduğunu iddiâ eder. Birisi yemin etmek sûretiyle tamamını elde etmek ister. Diğer taraf da ayni şekilde yemin edip tamamını kazanmak ister. İşte bu durumda taraflar arasında kur'a çekilir. Kur'a kime isâbet ederse o, yemin eder ve malın tamamı kendisine verilir, demiştir.

Ş e v k â n î de: Kur'a usûlünün uygulanmasının sebebi şudur: Taraflar mala sâhib olma iddiâsında delîl açısmdan eşit oldukları zaman, tercih sebebi yok iken bir tarafı tercih etmek câiz olmaz. Tarafları eşit tutmak bakımından kur'a usûlünden başka bir çâre kalmaz. Kur'a usûlü de, hasımlar arasında eşitlik yapmanın bir nevîdir. İhtilâf konusu mal tarafların ikisinin elinde veyâ üçüncü bir şahsın elinde olup malın kendisine değil, taraflara âit olduğu ikrar edildiğinde, bu malın nasıl verileceği veyâ ne şekilde taksim edileceği husûsunda fıkıh imamlarının beyân ettikleri görüşler pek uzundur. Fakat mal bir tarafın elinde olduğu takdirde o taraf dâvâlı ve karşı taraf dâvâcı sayılır. Artık, şâhid getirmek dâvâcıya, yemin etmek de dâvâlıya âit olur. Yemin etmek için söz konusu kur'a meselesine gelince, Ş â f i i fıkıh kitablarındaki hüküm, yemin teklifinin kur'a usûlü ile değil de hâkim'in takdirine âit olmasıdır. Hâkim istediği tarafa yemin teklifinde bulunabilir. Lâkin e l - B e r m â v î demiş ki: Hadis kur'a usûlünü emrettiği için en uygun olanı bununla amel etmektir, diye bilgi vermiştir."

BİR MAL HAKKINDA İKİ KİŞİ İHTİLÂFA DÜŞTÜĞÜ VE HER BİRİSİ MALIN KENDİSİNE ÂİT OLDUĞUNU İDDİÂ ETTİĞİ TAKDİRDE HÜKÜM NEDİR?

Bu konu gerçekten çok karışıktır ve uzun izah isteyen, değişik görüşlere sahne olan bir konudur. Avnü'l-Mabûd'da dağınık bir şekilde değinilen bu konuyu derleyip toplayarak özetle sunmaya çalışacağım. Şöyle ki:

Bu konu bir kaç şıkka ayrılır:

1. Mal üçüncü bir şahsın elindedir. Bu şahıs malın kendisine âit olmadığını ve ihtilâfa düşenlere âit olduğunu söyler. Fakat bir tarafın mı ya da tarafların müşterek malı mı? bilmez. İki tarafın da şâhidleri vardır.

2. Mal üçüncü bir şahsın elindedir. Bu şahıs malın kendisine âit olmadığını söyler. Fakat taraflardan kime âit olduğunu bilmez. Tarafların şâhidleri de yoktur.

3. Mal tarafların ikisinin elindedir ve iki tarafın da şâhidleri vardır veyâ hiçbir tarafın şâhidleri yoktur.

Biz bu meselenin her birisi hakkında beyân edilen görüşleri aktaralım:

1. meseleye âit görüşler şöyledir:

a) Ahmed ve Ishâk bin Rahaveyh: Taraflar arasında kur'a çekilir. Kur'a kime çıkarsa o yemin eder ve mal onun olur, demişlerdir. Şâfiî'nin kadîm kavli de böyledir.

b) Rey ehli ile Süfyân-i Sevrî: Hâkim bu malı iki taraf arasında eşit taksim eder, demişlerdir. Şâfiî'nin cedîd yâni yeni ve son kavli de böyledir.

c) Şâfiî'nin yine cedîd bir kavline göre taraflar kur'a çekerler ve kur'a kime isâbet ederse o kimse, şâhidlerinin doğru söylediklerine yemin eder. Sonra mal kendisine verilir.

d) Mâlik: Ben malın taraflardan birisine verilmesine hükmedemem, demiştir. Kendisinden rivâyet edildiğine göre şöyle bir kavli de vardır: Hangi tarafın şâhidleri daha âdil ve mazbut olup kendisi de daha takvâ sâhibi ise mal ona verilir.

e) Evzâî: Hangi tarafın şâhidleri çok ise mal ona verilir, demiştir.

f) Şâbî: Tarafların şâhidlerinin sayısına göre mal hisselere ayrılır ve her tarafa şâhidleri sayısınca hisseler verilir, demiştir.

Yukarda verilen görüşler Hattâbî'den naklen verilmiştir.

2. meseleye âit görüşler de şöyledir:

El-Mişkât'in şerhinde: Mesele şöyledir: Üçüncü bir şahsın elinde bulunan mala taraflar sâhib çıkmak ister. İki tarafın da şâhidleri yoktur veyâ iki tarafın da şâhidleri vardır. Yanında mal bulunan üçüncü şahıs: Ben bu malın kime âit olduğunu bilmiyorum,

der. Bu durumda taraflar arasında kur'a çekilir. Kur'a kime çıkarsa yemin eder ve mal kendisinin olur. A l i (Radıyallâhü anh) böyle hükmetmiştir. İ b n ü ' l - M e l i k ' in dediğine göre A h m e d ve bir kavlinde Ş â f i i de böyle demiştir.

E b û H a n î f e ' ye göre tarafların ikisi de yemin ederler. Sonra mal ikisi arasında eşit olarak taksim edilir, denilmiştir.

E b û H a n i f e ile Ş â f i i ' nin diğer birer kavillerine göre mal üçüncü şahsın elinde bırakılır.

3. meseleye gelince: Mal ikisinin elinde bulunduğu için iki taraf da malın yarısı için dâvâcı ve malın yarısı için dâvâlı durumundadırlar. İki tarafın da şâhidi bulunmadığı takdirde dâvâcı durumunda oldukları yarım için bir hak talebinde bulunamazlar. Fakat dâvâlı durumunda oldukları yarım için yemin etmeleri yeterlidir. Bunun için hâkim bu malı ikisinin arasında eşit olarak taksim eder. İki tarafın şâhidleri olsa yine hüküm budur. Çünkü şâhidler birbirlerinin ifâdelerini etkisiz hâle getirmekle yok gibi sayılırlar. İki taraf yemin etse veyâ yeminden istinkâf etse yine hüküm budur.

Bu üçüncü madde ile ilgili bilgi Ş e v k â n î ' den naklen verilmiştir."

Bu hadîslerin izahı bölümünde verilen bilgi **Avnü'l-Mabûd**'dan naklen verilmiştir.

(١٢) باب من سُرِق له شيء، فوجده فى يد رجل، اشتراه

12 — ÇALINMIŞ OLAN BİR MALINI, SATIN ALAN BİR KİMSENİN ELİNDE BULAN ADAM(IN HAKKINI BEYÂN EDEN HADÎS) BÂBI

٢٣٣١ — حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ . ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ . ثنا حَجَّاجٌ عَنْ سَعِيدِ بْنِ عُبَيْدِ ابْنِ زَيْدِ بْنِ عُقْبَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِذَا ضَاعَ لِلرَّجُلِ مَتَاعٌ ، أَوْ سُرِقَ لَهُ مَتَاعٌ ، فَوَجَدَهُ فِي يَدِ رَجُلٍ يَبِيعُهُ ، فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ . وَيَرْجِعُ الْمُشْتَرِي عَلَى الْبَائِعِ بِالثَّمَنِ » .

فى الزوائد : روى بعضه أبو داود . وفى إسناد المصنف حجاج بن أرطاة وهو مدلس .

TERCEMESİ

2331) "... Semûre bin Cündüb *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Bir malı kaybolup veyâ çalınıp, sonra bir satıcının elinde bulunca adam öncelikle bu malını alma hakkına sâhibtir. Müşteri (yâni başkasından satın alan satıcı) da verdiği bedeli, (kendisine bu malı) satan kişiden tahsil eder."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bu hadîsin bir kısmını Ebû Dâvûd da rivâyet etmiştir. Müellifin senedinde bulunan Haccâc bin Ertât tedlisçidir.

İZAHI

Zevâid türünden olan bu hadîs, bir kimsenin malı kaybolduğu veyâ çalındığı zaman, bunu kimin elinde bulursa derhal alma hakkına sâhib olduğuna delâlet eder. Mal sâhibi malını yakaladığı kimseye bir şey ödemekle mükellef değildir. Yitik veyâ çalıntı mal elinde yakalanan kişi ise bunu kimden satın aldıysa gidip ondan parasını geri alır. Tabiî satan kişiyi bulamazsa zararı kendisi çeker.

E b û D â v û d ' un rivâyet ettiği hadîs metni meâlen şöyledir :

«Kim, malının aynisini bir adamın yanında bulursa, (malına) öncelikle hak sâhibidir. (Bu malı) satın alan adam da satıcısını tâkib eder (yâni verdiği parayı ondan tahsil etme hakkına sâhibtir.)»

T u r b e ş t î : Bu hadîs, gasbedilen veyâ çalınan ya da kaybolan bir mal hakkındadır, demiştir.

E l - M ü n z i r î ' nin dediğine göre N e s â î de E b û D â v û d ' un rivâyet ettiği metnin benzerini rivâyet etmiştir.

(١٣) باب الحكم فيما أفسدت المواشي

13 — MÂŞİYE (YÂNİ KOYUN, KEÇİ, SIĞIR VE DEVE SÜRÜLERİ)NİN (EKİNLERE VE BENZERLERİNE) VERDİĞİ ZARAR HAKKINDAKİ HÜKÜM BÂBI

٢٣٣٢ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ الْمِصْرِيُّ. أَنْبَأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ؛
أَنَّ ابْنَ مُحَيِّصَةَ الْأَنْصَارِيَّ أَخْبَرَهُ أَنَّ نَاقَةً لِلْبَرَاءِ، كَانَتْ ضَارِيَةً، دَخَلَتْ فِي حَائِطِ قَوْمٍ.

فَأَفْسَدَتْ فِيهِ. فَكُلِّمَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِيهَا. فَقَضَى أَنَّ حِفْظَ الْأَمْوَالِ عَلَى أَهْلِهَا بِالنَّهَارِ. وَعَلَى أَهْلِ الْمَوَاشِي مَا أَصَابَتْ مَوَاشِيهِمْ بِاللَّيْلِ.

حدثنا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ عَفَّانَ. ثنا مُعَاوِيَةُ بْنُ هِشَامٍ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ عِيسَى، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ حَرَامِ بْنِ مُحَيِّصَةَ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ؛ أَنَّ نَاقَةً لِآلِ الْبَرَاءِ أَفْسَدَتْ شَيْئًا. فَقَضَى رَسُولُ اللهِ ﷺ، بِمِثْلِهِ.

TERCEMESİ

2332) "... (Harâm) bin Muhayyısa el-Ensârî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

El-Berâ' (bin Âzib)**'in, ekinlere zarar vermeyi alışkanlık hâline getiren bir devesi vardı. Bu deve bir kavmin bostanına girip zarar verdi. Sonra bu husus hakkında Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **ile konuşuldu. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **şu hükmü verdi:**

Malları (yâni bostan ve benzerleri) **gündüz korumak, sâhiblerine âittir. Hayvanların geceleyin verdiği zarar da hayvan sâhiblerine ödettirilir.**

... Harâm bin Muhayyısa'dan rivâyet edildiğine göre, el-Berâ, bin Âzib (Radıyallâhü anh), **şöyle demiştir: El-Berâ'ın ev halkının bir devesi** (bir bostana) **zarar verdi. Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bunun misli ile hükmetti** (Râvi, bundan önceki hadîsin mislini rivâyet etti.)"

İZAHI

Müellifimizin iki ayrı senedle Harâm (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği hadîsin bir senedi el-Berâ (Radıyallâhü anh)'a ulaşmıştır, diğeri Harâm (Radıyallâhü anh)'a âittir. Ebû Dâvûd ve Nesâî de bu hadîsin iki şeklini de rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd'un el-Berâ (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği metin meâlen şöyledir:

«Halkın ekinlerine zarar vermeyi alışkanlık hâline getiren bir devemiz vardı. Bir bostana girip bostana zarar verdi. Sonra bu hu-

susta **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ile konuşuldu. **Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

Bostanları gündüz koruma işinin bostan sâhiblerine, hayvanları gece koruma işinin hayvan sâhiblerine ve hayvanların gece verdikleri zararın hayvan sâhiblerine ödettirilmesine hükmetti."

Avnü'l-Mabûd yazarı bu hadîsin şerhinde şöyle der:

"**En-Nihâye'de**: **Hâıt**, etrafı duvarla çevrili bostandır, diye târif edilmiştir.

Şerhü's-Sünne'de: İlim ehli şöyle hükmetmişlerdir: Davarların ve diğer sâhibli hayvanların gündüz verdikleri zararlar, bunların sâhiblerine tazmin ettirilmez. (Herkes bağını, bahçesini, bostanını ve ekinini korumakla mükelleftir) Fakat hayvanlar geceleyin bir zarar verirlerse, bu zarar sâhiblerinden tazmin ettirilir. Çünkü örf ve âdet şöyledir: Bostan ve ekin sâhibleri gündüzleri kendi mallarını korurlar. Hayvan sâhibleri de hayvanlarını gece korurlar. Bu örf ve âdete aykırı hareket edenler, alışılmış usûlün dışına çıkmış olurlar.

Bu hüküm, hayvanların başında sâhiblerinin bulunmaması hâline mahsustur. Şâyet sâhibleri beraberlerinde ise verilen zarar sâhiblerine âit olur. Hayvan ister ağzı ile ister ayakları ile zarar versin hüküm aynıdır. Kezâ hayvanın beraberinde bulunan sâhibi, hayvana binerek, hayvanı sürerek veyâ hayvanı durdurarak anılan zararın vukû bulması fark etmez. **Mâlik** ve **Şâfii** de böyle hükmetmişlerdir.

Ebû Hanîfe'nin arkadaşlarına göre ise sâhibi beraberinde değil iken hayvanın gece veyâ gündüz verdiği zarar, hayvan sâhibine ödettirilmez, diye bilgi verilmiştir."

(١٤) باب الحكم فيمن كسر شيئا

14 — (BAŞKASINA ÂİT) BİR ŞEYİ KIRAN HAKKINDAKİ HÜKÜM BÂBI

٢٣٣٣ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا شريك بن عبد الله عن قيس بن وهب، عن رجل من بني سواءة قال: قلت لعائشة: أخبريني عن خلق رسول الله ﷺ. قالت: أو ما تقرأ القرآن ـ وإنك لعلى خلق عظيم ـ؟ قالت: كان رسول الله ﷺ مع أصحابه.

فَصَنَعْتُ لَهُ طَعَامًا . وَصَنَعَتْ لَهُ حَفْصَةُ طَعَامًا. قَالَتْ ، فَسَبَقَتْنِي حَفْصَةُ . فَقُلْتُ لِلْجَارِيَةِ: انْطَلِقِي فَأَكْفِئِي قَصْعَتَهَا. فَلَحِقَتْهَا وَقَدْ هَمَّتْ أَنْ تَضَعَ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَأَكْفَأَتْهَا فَانْكَسَرَتِ الْقَصْعَةُ ، وَانْتَشَرَ الطَّعَامُ. قَالَتْ فَجَمَعَهَا رَسُولُ اللهِ ﷺ وَمَا فِيهَا مِنَ الطَّعَامِ عَلَى النِّطَعِ . فَأَكَلُوا . ثُمَّ بَعَثَ بِقَصْعَتِي . فَدَفَعَهَا إِلَى حَفْصَةَ. فَقَالَ « خُذُوا ظَرْفًا مَكَانَ ظَرْفِكُمْ ، وَكُلُوا مَا فِيهَا » قَالَتْ فَمَا رَأَيْتُ ذَلِكَ فِي وَجْهِ رَسُولِ اللهِ ﷺ .

في الزوائد : إسناده ضعيف للجهالة بالتابعي .

TERCEMESİ

2333) "... Benî Sûe kabîlesinden bir adamdan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Ben, Âişe (Radıyallâhü anhâ)**'ya :**

Bana, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in huyundan haber ver, dedim. Âişe** (Radıyallâhü anhâ)**, bana :**

Sen Kur'an-ı Kerîm'i; وانك لعلى خلق عظيم **= Ve şüphesiz sen** (Yâ Muhammed) **yüce ahlâk sâhibisin** (3) **okumuyor musun? dedi. Âişe** (sözüne devamla) **dedi ki :**

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **ashabı** (arkadaşları) **ile beraber** (benim odamda) **idi. Ben O'nun için yemek yaptım.** (Kumam) **Hafsa da O'nun için yemek yaptı. Âişe dedi ki : Hafsa** (yemeği hazırlamak husûsunda) **beni geçti. Ben câriyeme : Git de Hafsa'nın çanağındaki yemeği dök, dedim. Hafsa** (nın câriyesi) **yemeği Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in önüne tam koyacağı sırada benim câriyem ona yetişti ve** (onun eline vurarak) **çanağı düşürdü. Çanak kırıldı ve içindeki yemek de** (deriden mâmul sofra üzerinde) **yayıldı. Âişe dedi ki : Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **çanağın parçalarını birleştirdi ve deriden mâmul sofra üzerine dökülen yemeği topladı. Sonra Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **ile sahabîler o yemeği yediler. Bundan sonra da Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **benim çanağımı** (içindeki yemekle beraber) **gönderip Hafsa'ya verdi ve :**

---

(3) Kalem : 4

«Kabınız yerine bir kab alınız ve içindeki yemeği (de) yeyiniz» buyurdu. Âişe dedi ki: Ben Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sel-**lem)'in huzûrunda işlediğim bu işin etkisini O'nun mübârek yüzünde görmedim.** (Yâni hiddetlenme izini görmedim.)"

Not: Bunun senedinde bulunan Tâbiî meçhul olduğu için isnadın zayıflığı, Zevâid'de bildirilmiştir.

٢٣٣٤ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى. ثنا خَالِدُ بْنُ الْحَرْثِ. ثنا حُمَيْدٌ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ عِنْدَ إِحْدَى أُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ. فَأَرْسَلَتْ أُخْرَى بِقَصْعَةٍ فِيهَا طَعَامٌ. فَضَرَبَتْ يَدَ الرَّسُولِ. فَسَقَطَتِ الْقَصْعَةُ فَانْكَسَرَتْ. فَأَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْكِسْرَتَيْنِ فَضَمَّ إِحْدَاهُمَا إِلَى الْأُخْرَى. فَجَعَلَ يَجْمَعُ فِيهَا الطَّعَامَ وَيَقُولُ «غَارَتْ أُمُّكُمْ. كُلُوا» فَأَكَلُوا. حَتَّى جَاءَتْ بِقَصْعَتِهَا، الَّتِي فِي بَيْتِهَا. فَدَفَعَ الْقَصْعَةَ الصَّحِيحَةَ إِلَى الرَّسُولِ، وَتَرَكَ الْمَكْسُورَةَ فِي بَيْتِ الَّتِي كَسَرَتْهَا.

TERCEMESİ

2334) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bir kere) kadınlarından birisi (yâni Âişe)nin yanında idi. Bu esnada, mü'minlerin analarından (yâni Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in kadın-**larından) birisi, içinde yemek bulunan bir çanak gönderdi. Âişe, yemek getiren elçi (hizmetçi)nin eline (bir taş parçası ile) vurdu. Çanak yere düşüp kırıldı. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ikiye bölünen çanağın parçalarını alıp birleştirdi. Sonra yemeği toplayıp içine koymaya ve (sahabîler'e): «Ananız kıskandı. Yeyiniz,» buyurmaya başladı. Sahabîler yemeği yediler. Nihâyet, Âişe evindeki (sağlam) çanağı getirdi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bu sağlam çanağı (yemek getiren) elçiye (hizmetçiye) verdi ve kırık çanağı bunu kıranın evinde bıraktı."**

İZAHI

İlk hadîs Zevâid türündendir, D â r e k u t n î de rivâyet etmiştir. E n e s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi ise Kütüb-i Sitte'nin

hepsinde mevcuttur. Hadîslerde anılan çanak kırma olayının Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın odasında cereyan ettiği sâbittir. Fakat Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın odasına çanak gönderen kadının Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in hangi zevcesi olduğu husûsunda değişik rivâyetler mevcuttur. Müellifimizin ilk hadîsinde H a f s a (Radıyallâhü anhâ)'nın çanak gönderdiği belirtilmektedir. D â r e k u t n î'nin rivâyeti de böyledir. T a b e r â n î'nin el-Evsat'ındaki rivâyete göre çanak gönderen kadın Ü m m ü S e l e m e (Radıyallâhü anhâ)'dır. E b û D â v û d'un bir rivâyetine göre S a f i y y e b i n t-i H u y e y (Radıyallâhü anhâ)'dır. K a s t a l â n i, T a b a r â n î'deki senedin daha sahîh olduğunu ve sözü edilen olayın müteaddid olmasının muhtemel olduğunu söylemiştir. Yemeği getiren hizmetçinin kadın olduğu E b û D â v û d'un rivâyetinden anlaşılmaktadır. B u h â r î ve E b û D â v û d ile müellifimizin son hadîsine göre hizmetçinin eline vurup çanağı düşüren, Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'dır. Müellifimizin ilk hadîsinde ise çanağı düşürüp yemeğini döken, Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın câriyesidir.

Kas'a: Ağaçtan mâmul çanaktır. Nıta' da, deriden mâmul sofradır.

Avnü'l-Mabûd yazarı bu hadîsin şerhinde özetle şu bilgiyi verir:

"Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in: «Ananız kıskandı» buyruğu hakkında H a t t â b î: Bu cümledeki hitab, bu olayı işiten tüm müslümanlaradır. Yâni müslümanlar, Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın bu hareketini yermesinler. Çünkü kadınların tabiatında bulunan kıskançlık nedeniyle özellikle kumasına karşı kadının böyle hareket etmesi beklenir. Kadın, kumasına kıskandığı için böyle hareketlerden kendisini tutamaz. Bir kavle göre bu hitâb, orada o esnâda bulunan mü'minlere mahsustur, demiştir.

Es-Sübül'de: Bu hadîs, başkasının malını helâk eden kimsenin o malın mislini ödemekle mükellef olduğuna delâlet eder. Hubûbat ve diğer eşyalardan misli bulunan mallardaki hükmün bu olduğu husûsunda âlimler arasmda ittifak vardır.

H a n e f î l e r ile M â l i k'e göre, ölçülmek veyâ tartılmak sûretiyle işlem gören malların mislini ödemek gerekir. Bunların dışında kalan eşya ve hayvanların ise değerinin ödenmesi gerekir.

Şâfii ve Kûfeliler'e göre hayvan olsun başka şeyler olsun misli bulunabiliyorsa mislini ödemek gerekir. Misli bulunamadığı takdirde değeri ödenir, denilmiştir.

Kırılan çanak yerine çanak verilmesi husûsu ile ilgili olarak Kastalânî de: Çanak, misli bulunan mallardan değildir. Çünkü parçaları birbirine benzer durumda olan eşyaların mislini ödemek normaldir. Meselâ para yerine para vermek, paranın mislini vermek demektir. Ama çanak öyle değildir. Tıpa tıp birbirine uymayabilir. Bu nedenle çanak yerine çanak verme meselesi bir sorun şeklinde görülmüştür. Bu sorun ve müşkilâtın cevâbı Beyhakî tarafından nakledilmiştir. Şöyle ki: Her iki çanak da Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in malıydı, O'nun kadınlarının evlerinde bulunuyordu. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), çanak kıran kadını, kendisine kırık çanağı bırakmak ve sağlam çanağı kumasına göndermek sûretiyle cezâlandırmıştır. Bu itibarla Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in yaptığı iş, bir dâvâ konusunda karşı taraf aleyhinde bir hüküm vermek mâhiyetinde değildir, demiştir."

Sindî de Kastalânî'nin yukarda Beyhakî'den naklen verdiği cevâbın yanında: Muhtemelen iki çanağın değeri eşitti, demiştir.

HADÎSTEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER

1. Başkasının malını kıran, mahveden kimse, varsa o malın mislini, yoksa değerini ödemekle mükelleftir. Bu hususta gerekli izah verildi.

2. Kadınların tabiatlarında bulunan kıskançlık etkisiyle kusurlarını hoş görü ile karşılamak en uygun olanıdır.

3. Müslümanları evde misâfir edip yemek yedirmek sevabtır, mendubtur.

4. Temiz sofra üzerine dökülen yemeği yemek meşrûdur.

5. Büyük zâtların meziyetlerini ve üstün ahlâkını anlatmak meşrûdur.

6. Her iki hadîs Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in sabır ve hoşgörü meziyetlerine delâlet eder, ilk hadîste geçen âyet ile de sâbit olduğu gibi üstün ve yüce ahlâkının bir örneğini verir.

(١٥) باب الرجل يضع خشبة على جدار جاره

15 — ADAM KOMŞUSUNUN DUVARININ ÜZERİNE AĞAÇ(TAN HATİL BAŞINI) KOYABİLİR BÂBI

٢٣٣٥ — حدّثنا هشام بن عمّار ، ومحمّد بن الصبّاح . قالا : ثنا سفيان بن عيينة عن الزهرى ، عن عبد الرحمن الأعرج ؛ قال : سمعت أبا هريرة ، يبلغ به النبىّ ﷺ ، قال « إذا استأذن أحدكم جاره أن يغرز خشبة فى جداره فلا يمنعه » فلمّا حدّثهم أبو هريرة طأطأوا رؤوسهم . فلمّا رآهم قال : مالى أراكم عنها معرضين . والله ! لأرمينّها بين أكتافكم .

TERCEMESİ

2335) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Birinizin duvarının üzerine ağaç(tan hatil başını) **koymak için komşusu izin istediği zaman duvar sâhibi onu menetmesin.»**

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh), **bu hadisi yanındakilere rivâyet edince onlar,** (bunu garipsiyerek) **başlarını eğdiler. Ebû Hüreyre onları**(n bu vaziyetlerini) **görünce: Ne oluyor ki, ben sizi bu** (sünnet)**den yüz çevirir görüyorum. Vallahi ben duvarın üzerine konulacak hatil başını,** (sonra) **sizin omuzlarınızın arasına korum, dedi."**

İZAHI

Bu hadîsi Nesâî'den başka Kütüb-i Sitte sâhiblerinin hepsi rivâyet etmiştir.

Hadîste bulunan "Haşebe" kelimesi ile evlerin üstünün örtülmesi işinde hatil olarak kullanılan ağaç mânâsı kasdedilmiştir. Bu kelime bir adet ağaç mânâsında kullanıldığı gibi cins isim olarak yâni adet kavramı düşünülmeksizin ağaç mânâsına da gelir. Bâzı rivâyetlerde bu kelimenin çoğulu olan "Huşüb" sözcüğü vardır. Çoğul mânâsının kasdedildiği açıktır. Bu itibarla hadîsin mânâsı şöyle olur: "Birinizin duvarının üzerine komşusu evinin hatillerinin başlarını koymak isterse buna mâni olunmasın."

Tuhfe yazarı bu hadîsin şerhinde şöyle der:

"Hadîs'te **Haşebe** kelimesi tekil olarak geçmektedir. Fakat bundan maksad bir adet hatil değildir, hatil cinsidir. Yâni cins isimdir. Çünkü Buhârî'de ve başka kitablarda bu kelime yerine bunun çoğulu olan **Huşüb** kelimesi bulunur. İbn-i Abdi'l-Ber: **El-Muvatta**'da her iki kelime de vardır. İkisinden ayni mânâ kasdedilmiştir, der. El-Hâfız da: Tekil ve çoğul olarak gelen rivâyetlerin birleştirilmesi için İbn-i Abdi'l-Berr'in yaptığı yorumdan başka bir yorum söz konusu değildir. Çünkü tekil olan rivâyetten maksad yalnız bir adet hatilin konulmasma izin vermektir, denilirse mânâ değişik olur. Bilindiği gibi bir adet hatile müsaade etmek başka şey, bir çok hatile müsaade etmek başka şeydir, demiştir.

Hadîs'te "**Menetmesin**" buyurulmuştur. Bâzı ilim ehli bu hadîsi delîl göstererek: Bir adamın duvarı bulunup da komşusu evinin hatillerinin başlarını o duvarın üzerine bırakmak için izin istediğinde, duvar sâhibi mâni olamaz, demiştir. Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh) bu hadîsi rivâyet edince, yanında bulunanlar, başlarını önlerine eğmek sûretiyle bu rivâyete karşı çıkar gibi görünmüşler. Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh) bunun sıhhatını ifâde edip uygulanmasının gerekliliğini bildirmek amacıyla:

"**Vallahi ben duvarların üzerine konulacak hatillerin başlarını** (sonra) **sizin omuzlarınızın arasına korum,**" demiştir.

(Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın sözünü bu şekilde terceme ettim. Başka şekilde de yorumlayanlar olmuştur. Verdiğim terceme Hattâbî'nin yaptığı yoruma uygundur.) Hattâbî: Bu sözün mânâsı şöyledir: Eğer siz bu hükmü kabul etmez ve kendi rızâlarınızla bunu uygulamazsanız, ben bu hatillerin başlarını isteğiniz dışında omuzlarınızın üzerine korum. Ebû Hüreyre bu sözü ile anılan hükmün uygulanmasının gerekliliğini takviye etmek istemiştir.

İmâmü'l-Haremeyn de bu yorumu tercih etmiş ve: Ebû Hüreyre Medîne-i Münevvere vâlisi iken bu mesele vukû bulmuş, demiştir.

Bâzıları da Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın bu sözünü şöyle yorumlamışlardır:

"Vallâhi ben bu hadîsi aranızda yayacağım ve bu rivâyeti tokmak gibi ensenize indireceğim. Nasıl ki uyarılmak istenen kişinin omuzlarının arasma darbe indirilir."

Avnü'l-Mabûd yazarı da şöyle der:

"K a s t a l â n î: E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'ın sözündeki müennes zamiri onun rivâyet ettiği sünnet (hadîs)e raci olabilir. Bu takdirde onun sözünün mânâsı şöyle olur; Vallâhi ben aranızda haykıra haykıra bu hadîsi rivâyet edeceğim ve rivâyetimle sizi inciteceğim. Nasıl ki gafletten uyarılmak istenen insanın omuzlarının arasına darbe indirilir. Anılan müennes zamiri, **Haşebe**'ye raci olabilir. Bu takdirde E b û H ü r e y r e'nin sözünün mânâsı şöyle olur: Eğer siz bu hükmü kabul etmez ve gönül rızâsıyla bununla amel etmezseniz ben haşebeyi yâni hatili omuzlarınızın üzerine isteğiniz dışında korum. Bu sözü, kendi rivâyetini takviye için söylemiştir. H a t t â b î böyle yorum yapmıştır, demiştir.

N e v e v î de: Bu hadîsteki emir mendubluk için midir, vâciblik için midir, diye ihtilâf olmuştur. Yâni kişi, kendi evinin hatillerinin başlarını bir komşusunun duvarlarının üzerine bırakmak için izin isteyince, izin vermek mendub mudur, vâcib midir?

E b û H a n i f e'ye göre müsaade etmek mendubtur. Ş â f i i ile M â l i k'in arkadaşlarının en sahih kavilleri de böyledir. Ş â f i i ile M â l i k'in arkadaşlarının diğer bir kavillerine ve A h m e d ile hadis ehline göre izin vermek vâcib'tir. Hadisten açıkça anlaşılan hüküm de budur, demiştir.

Komşunun komşuya iyilik etmesi ve yardımcı olması husûsunda bir çok tavsiyelerin bulunduğu bilinmektedir. Bu hadis de bu anlamı taşır. Komşunun hatil başlarının duvarın üzerine konulmasına izin verilmesinin vâcibliği veyâ mendubluğu, duvar sâhibinin evine veyâ duvarına bir zarar ve tehlike vermemesi şartına bağlıdır. Çünkü başkasına zarar vermemek de İslâm'ın bir emridir. Zarar vermemek ve mütazarrır olmamak gereği dikkattan uzak tutulmamalıdır. Özellikle zamanımızda birkaç katlı karkas bina yapımı âdet hâline gelmiştir. Teknik elemanların mâlumu olduğu üzere her kirişin, hatilin ve duvarın taşıma gücü ve yüklenen ağırlık hesablanmaktadır. Hatillerin başlarının bir duvarın üzerine konulmasıyla duvara yeni bir yük yükletilmiş olur. Duvarın bunu taşıma gücü yok ise hatil başlarını buraya koymak duvar için, hattâ bina için bir tehlike arz edebilir. Bu gibi ahvalde, izin istemek de, izin vermek de câiz değildir.

٢٣٣٦ – حَدَّثَنَا أَبُو بِشْرٍ، بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ. ثنا أَبُو عَاصِمٍ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ؛ أَنَّ هِشَامَ بْنَ يَحْيَىٰ أَخْبَرَهُ أَنَّ عِكْرِمَةَ بْنَ سَلَمَةَ أَخْبَرَهُ أَنَّ أَخَوَيْنِ

مِنْ بَلْمُغِيرَةَ أَعْتَقَ أَحَدُهُمَا أَنْ لَا يَغْرِزَ خَشَبًا فِي جِدَارِهِ . فَأَقْبَلَ مُجَمِّعُ بْنُ يَزِيدَ وَرِجَالٌ كَثِيرٌ مِنَ الْأَنْصَارِ. فَقَالُوا : نَشْهَدُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « لَا يَمْنَعْ أَحَدُكُمْ جَارَهُ أَنْ يَغْرِزَ خَشَبَةً فِي جِدَارِهِ » فَقَالَ : يَا أَخِي ! إِنَّكَ مَقْضِيٌّ لَكَ عَلَيَّ . وَقَدْ حَلَفْتُ . فَاجْعَلْ أُسْطُوَانًا دُونَ حَائِطِي أَوْ جِدَارِي . فَاجْعَلْ عَلَيْهِ خَشَبَكَ .

في الزوائد: في إسناده هشام بن يحيى بن العاص المخزومي، ذكره ابن حبان في الثقات. وقال الذهبي: مختلف فيه. وعكرمة بن سلمة، لم أر من تكلم فيه لا بتجريح ولا توثيق. وقال: وليس لمجمع هذا عند المصنف ولا بقية الكتب سوى هذا الحديث.

TERCEMESİ

2336) "... İkrime bin Seleme'den rivâyet edildiğine göre :

Belmüğîre (Benü'l-Müğîre)den iki kardeşten biri, evinin duvarının üzerine başkasının hatil başlarını koydurmamaya, köle azadlamak üzere yemin etti. Sonra Mücemmi' bin Yezîd ile Ensâr-î Kirâm'dan çok sayıda adam (Radıyallâhü anhüm), **geldiler ve dediler ki : Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in :**

«Sizden birisi, (evinin) **duvarına, komşusunun ağaç** (hatil başını) **koymasını engellemesin,» buyurduğuna şehâdet ederiz.** (Yemin eden kardeş) **bunun üzerine** (diğerine) **şöyle dedi :**

Ey kardeşim! Senin lehinde ve benim aleyhimde hüküm verilmiş oldu. Ben de (köle azadlamak üzere) **yemin ettim. Bu itibarla sen benim duvarımın yanına bir direk koy ve hatilini direğin üzerine bırak** (ki benim yeminim bozulmasın.)"

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde Hişâm bin Yahyâ bin el-Âs el-Mahzûmî vardır. İbn-i Hibbân onu sıkalar arasında anmıştır. Zehebî : Bu râvinin sıkalığı ihtilâflıdır, demiştir. Diğer râvî İkrime bin Seleme ise, ne sıkalığı ne de zayıflığı hakkında konuşan bir kimseyi görmedim. Mücemmi bin Yezid (R.A.)'ın bundan başka hadîsi ne müellif yanında ne de Kütüb-i Sitte'nin diğerlerinde yoktur.

٢٣٣٧ — حدّثنا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِي ابْنُ لَهِيعَةَ ، عَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ ، عَنْ عِكْرِمَةَ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « لَا يَمْنَعْ أَحَدُكُمْ جَارَهُ أَنْ يَغْرِزَ خَشَبَةً عَلَى جِدَارِهِ » .

في الزوائد : في إسناده ابن لهيعة وهو ضعيف .

T E R C E M E S İ

2337) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Herhangi biriniz, duvarının üzerine komşusunun ağaç (tan hatil başını) **koymasını menetmesin.»**"

Not: Bunun senedinde bulunan İbn-i Lehia'nın zayıflığı Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

Bu iki hadîs de Zevâid türündendir. İlk hadîsi B e y h a k î de rivâyet etmiştir. Bunların metni E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'ın rivâyetindeki metin gibidir.

Birinci hadîste anılan kardeşlerden birisinin köle azadlamak üzere yemin ettiği ifâde edilmektedir. Köle azadlamak üzere yemin etmenin mânâsı şudur: Adam şu işi yaparsam veyâ falan işi yapmazsam kölem azâd olsun, der.

(١٦) باب إذا تشاجروا فى قدر الطريق

16 — YOL (GENİŞLİĞİ) MİKDARI HAKKINDA İHTİLÂF ETTİKLERİ ZAMAN (VERİLECEK HÜKMÜN BEYÂNI) BÂBI

٢٣٣٨ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا وكيع . ثنا مثنى بن سعيد الضبعي عن قتادة عن بشير بن كعب، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «اجعلوا الطريق سبعة أذرع» .

T E R C E M E S İ

2338) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Yolu yedi zirâ (geniş) ediniz.»"

٢٣٣٩ — حدثنا محمد بن يحيى، ومحمد بن عمر بن هياج . قالا : ثنا قبيصة . ثنا سفيان عن سماك، عن عكرمة، عن ابن عباس؛ قال: قال رسول الله ﷺ «إذا اختلفتم في الطريق فاجعلوه سبعة أذرع» .

في الزوائد : إسناده صحيح ورجاله ثقات

TERCEMESİ

2339) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Yol (genişliği) hakkında ihtilâf ettiğiniz zaman, yolu yedi zirâ (geniş) ediniz."

Not: Bunun senedinin sahih ve râvilerinin sıka olduğu, Zevâid'de belirtilmiştir.

İZAHI

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Nesâî hâriç **Kütüb-i Sitte** sâhiblerinin hepsi rivâyet etmişlerdir. İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Zevâid türündendir. **Tuhfe** yazarının beyânına göre İbn-i Abbâs'ın hadîsini Abdürrezzâk da rivâyet etmiştir.

Tuhfe yazarı Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin şerhinde şu bilgiyi verir:

"El-Hâfız: Hadîsteki **Zirâ** kelimesi ile insan zirâının kasdedilmesi açık olan ihtimaldır. (İnsan zirâı, elin parmak ucundan dirsek ucuna kadar olan kısımdır. Eğer maksad bu ise, mutedil bir insanın zirâına itibar edilir. Bununla arşın mânâsı kasdedilmiştir, diyen de vardır, demiştir.

Tabarî: de: Hadîsin mânâsı ortak yolun yedi zirâ geniş tutulmasıdır. Arazîde ortak olanlar yola ayırdıkları bu mikdarın dışında kalan kısımdan yararlanırlar ve hiçbir ortak başkasına zarar vermemiş olur. Yolun yedi zira kadar geniş tutulması emrinin hikmeti ise, yüklü hayvanların geçişlerine ve kapıların önüne atılması zarurî görülen eşyalara müsâid yer ve imkân verilmesidir. Yol kenarında durup alış veriş etmek isteyen satıcılar da ev sâhibleri gibi yararlandırılmalıdır. Şöyle ki: Yol genişliği yedi ziradan az olduğu takdirde, gelen gidenlere engel olur, diye satıcıların bu tür yolların kenarında oturup alış veriş etmelerine izin verilmez. Fakat yol genişliği yedi ziradan fazla geniş olursa satıcılar, yolun fazla kısmında oturup işlerini görebilirler, bunlara mâni olunamaz, demiştir."

Avnü'l-Mabûd yazarı da Nevevî'nin şöyle dediğini nakleder:

Yol mikdarına gelince, adam kendi mülkünden bir parçasını Allah rızâsı için yola tahsis etmek istediğinde, yol genişliğinin mikda-

rı kendisinin takdirine kalmış bir şeydir, geniş tutması daha sevabtır. Bu mesele hadîsten kasdedilmiş değildir. Eğer açılacak yol bir grubun arâzisinin arasından geçecekse ve arâzî sâhibleri bu yolu açıp yaşatmak isterlerse durumlarına bakılır. Şâyet arâzi sâhibleri yol genişliği husûsunda bir şey üzerinde anlaşıp karar verirlerse mesele kalmamış olur. Eğer ihtilâfa düşerlerse, yolun genişlik mikdarı yedi zira olur. Hadîsten kasdedilen hüküm buna âittir.

Mevcût ve işlek bir yolun çok geniş olduğunu gördüğümüz zaman bunu daraltabilir miyiz? Hiç kimse daraltamaz ve müdâhale edemez. Az bir mikdarını bile işgal edemez. Lâkin yolun çevresinde bulunan sahibsiz araziyi ihyâ etmek ve yoldan geçenlere mâni olmayacak şekilde değerlendirmek câizdir, demiştir.

(١٧) باب من بنى فى حقه ما يضرّ بجاره

17 — KOMŞUSUNA ZARAR VEREN BİR ŞEYİ KENDİ MÜLKÜNDE İNŞÂ EDEN ADAMIN BÂBI

٢٣٤٠ — حدّثنا عَبْدُ رَبِّهِ بْنُ خَالِدٍ النُّمَيْرِىُّ، أَبُو الْمُغَلِّسِ. ثنا فُضَيْلُ بْنُ سُلَيْمَانَ. ثنا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ. ثنا إِسْحَاقُ بْنُ يَحْيَىٰ بْنِ الْوَلِيدِ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَضَى أَنْ «لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ».

فى الزوائد : فى حديث عبادة هذا إسناد رجاله ثقات إلا أنه منقطع . لأن إسحاق بن الوليد، قال الترمذى وابن عدى : لم يدرك عبادة بن الصامت . وقال البخارى : لم يلق عبادة .

TERCEMESİ

2340) "... Ubâde bin es-Samit *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **zarara sokmanın ve zarara karşı intikam almanın yasaklığına hükmetmiştir."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Ubâde'nin bu hadisinin isnadındaki râviler sıkâ zâtlardır. Fakat sened münkatidir. Çünkü râvi İshâk bin el-Velid'in Ubâde'ye yetişmediğini Tirmizi ve İbn-i Adî söylemişlerdir. Buhârî de, onun Ubâde ile buluşamadığını söylemiştir.

٢٣٤١ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَىٰ. ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أَنْبَأَنَا مَعْمَرٌ عَنْ جَابِرٍ الْجُعْفِىِّ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ».

فى الزوائد : فى إسناده جابر الجعفى، متهم .

TERCEMESİ

2341) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Zarara sokmak ve zarara karşı intikam almak yoktur.»"

Not: Bunun senedinde bulunan Câbir bin el-Cafî'nin sıkâlığının şübheli olduğu, Zevâid'de bildirilmiştir.

İZAHI

Bu iki hadîs Zevâid türündendir. İkinci hadîsi **Ahmed** de rivâyet etmiştir. İki hadîste geçen **Darar** ve **Dırar** kelimelerinin mânâları hakkında **Sindî** şöyle der:

Darar: Birisine herhangi bir yönden zarar vermektir. (Dilimizde kullanılan zarar, kelimesinin aslı budur.)

Dırâr: İki kişinin birbirine karşılıklı olarak zarar vermesidir. Yâni birisi karşıdakini zarara sokunca, karşı taraf bunun intikamını almanın meşrû olduğunu zanneder. Halbuki, öyle değildir. Zarar vereni zarara sokmak ve intikam almak câiz değildir. Ancak zarar veren kimseden zarar mikdarını tanzim etmek hakkı vardır.

٢٣٤٢ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ . أَنْبَأَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ ، عَنْ يَحْيَىٰ بْنِ سَعِيدٍ ،
عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَىٰ بْنِ حَبَّانَ ، عَنْ لُؤْلُؤَةَ ، عَنْ أَبِي صِرْمَةَ ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ
« مَنْ ضَارَّ أَضَرَّ اللهُ بِهِ ، وَمَنْ شَاقَّ شَقَّ اللهُ عَلَيْهِ » .

TERCEMESİ

2342) "... Ebû Sırma *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Kim, (müslüman bir adama) **zarar verirse Allah da onu zarara sokar ve kim** (müslüman bir adama) **eziyet ederse Allah da o kimseyi incitir.»"**

İZAHI

Bu hadîsi **Ahmed, Tirmizî, Ebû Dâvûd** ve **Nesâî** de rivâyet etmişlerdir.

Hadîste fiilleri kullanılmış olan **Darar** ve **Meşakkat** masdarlarının mânâları ile ilgili olarak **Tuhfe** yazarı şöyle der:

Bu iki kelimenin mânâları birbirine yakın olup **Dırâr**'ın bir kimsenin malını telef etmek anlamında ve **Meşakkat**'ın bir kimsenin bedenine eziyet etmek anlamında kullanıldığı söylenmiştir.

Müdârarat: Haksız olarak bir kimseyi zarara sokmaktır. **Idrâr** da ayni mânâyı ifâde eder.

Müşakaka: Düşmanlık, münazaa ve haksız yere başkasına eziyet etmektir. Hülâsa burada kasdedilen mânâ açıktır. Kim Şer'i Şerîf'e göre meşrû bir hak ve yetkisi yok iken herhangi bir müslümanın şahsına eziyet eder veyâ malına zarar verirse Allah Teâlâ, o kimseye hak ettiği cezâyı verir ve o müslümanın intikamını alır. Hadîs bu hükmü ifâde etmektedir.

Bu hadîs müslüman bir kimsenin şahsına eziyet etmeyi ve onu herhangi bir zarara sokmayı haram kılmıştır. **Avnü'l-Mabûd** yazarı burada müslüman kimsenin kasdedildiğini, nitekim bâzı rivâyetlerde bu kaydın ifâde edildiğini bildirdiği için bu durumu parantez içi ifâde ile belirttim.

Avnü'l-Mabûd yazarı bu arada şunu ifâde eder:

"Hadîsten çıkarılan sonuç şudur: Komşu olsun veyâ olmasın her hangi bir müslümanın bedenine, ırzına, şerefine, haysiyetine veyâ malına dînen hakkı olmadığı halde zarar veren adamın başına Allah Teâlâ zarar indirir ve müstahak olduğu cezâyı verir. Başkasına herhangi bir zarar vermenin haramlığına bu hadîs de bir delîldir.

Hadîsin râvîsi Ebû Sırma (Radıyallâhü anh) Bedir ve diğer savaşlara katılan sahabilerdendir. Ensâr'ın Benî Neccâr kabîlesindendir. Adı, Mâlik bin Kays'dır. İsminin Kays bin Mâlik, Mâlik bin Es'ad, Lübâbe bin Kays ve İbn-i Ebi Enis olduğuna dâir rivâyetler de vardır. Ravîleri Abdullah bin Muhayriz ve Muhammed bin Kâ'b'dır. Müslim ve dört sünen sâhibleri onun hadîslerini rivâyet etmişlerdir. Buhârî de el-Edebü'l-Müfred'inde ondan rivâyette bulunmuştur. (4)

---

(4) **Hülâsa : 453 ve Avnü'l-Mabûd : cild 10, sah. 64**

(١٨) باب الرجلان يدعيان فى خص

18 — İKİ ADAM BİR HUSS (= SAZLIKTAN YAPILAN KULÜBE) NİN MÜLKİYETİNİ İDDİÂ EDENLER, BÂBI

٢٣٤٣ — حدثنا محمد بن الصباح، وعمار بن خالد الواسطى. قالا: ثنا أبو بكر ابن عياش، عن دهثم بن قران، عن نمران بن جارية، عن أبيه؛ أن قوما اختصموا إلى النبى ﷺ فى خص كان بينهم. فبعث حذيفة يقضى بينهم. فقضى للذين يليهم القمط. فلما رجع إلى النبى ﷺ أخبره فقال «أصبت وأحسنت».

فى الزوائد : نمران بن جارية، ذكره ابن حبان فى الثقات، وقال ابن القطان: حاله مجهول.

قال السندى : قلت دهثم بن قران تركوه، وشذ ابن حبان فى الثقات.

TERCEMESİ

2343) "... Câriye (bin Zafer el-Hanefî) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Bir kavim, aralarında bulunan ve sazlıktan mâmul bir kulübenin mülkiyeti hakkındaki ihtilâflarının halli için Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **mürâcaat ettiler. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bunlar arasında hüküm vermek için Huzeyfe** (Radıyallâhü anh)'ı **gönderdi. Huzeyfe de** (gidip) **evleri kulübe kamışları iplerinin bağlı olduğu yere bitişik olanlar lehinde hükmetti** (Yâni kulübeyi onlara verdi). **Huzeyfe Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **yanına dönünce** (durumu ve hükmü) **O'na arzetti. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) de (Huzeyfe'ye) :

«İsâbetli hüküm verdin ve iyi ettin, buyurdu.»"

Not : Zevâid'de : Râvi Nimrân bin Câriye'yi İbn-i Hibbân sıkâlar arasında anmış ve İbnü'l-Kattân da demiş ki : Onun hâli mechuldür, diye bilgi verilmiştir.

Sindî de : Ben derim ki : Âlimler, Dehsem bin Kurrân'ı terketmişler ve İbn-i Hibbân, onu sıkâlar arasında anmakla âlimlerden ayrılmıştır, der.

İZAHI

Bu hadîs Zevâid türündendir. Hadîste geçen Huss : Sazlıktan ve ahşabtan yapılan kulübe ve çardak, demektir. Kımt : Sazlıktan mâmul kulübenin kamışlarının bağlantısında kullanılan ip, demektir. Bir de bu iplerin bağlanıp düğümlendiği yerlere denilir. Burada son

mânâda kullanılmıştır. Huss da sazlık ve kamıştan mâmul kulübe anlamında kullanılmıştır. Bu nevî kulübeler çok hafif olduğu için bir rüzgârla yıkılabilir. Bu nedenle kulübenin muhkem olması için çadır gibi kazıklara bağlanması icab eder. H u z e y f e (Radıyallâhü anh) kulübe iplerinin bağlı bulunduğu kazıkların veyâ benzerî şeylerin bitişiğindeki ev sâhiblerine hak vererek kulübenin bunlara âit olduğuna hükmetmiştir. S i n d î, e l - H e r e v î 'nin şöyle söylediğini nakleder: Hadîsten maksad şudur: H u z e y f e, evleri kulübe kamışları iplerinin bağlı olduğu yere bitişik olanlar lehinde hükmetmiştir. Çünkü başka bir delîl olmayınca evin bitişik oluşu mülkiyetin bir delîli olur. H u z e y f e (Radıyallâhü anh)'ın bu ev sahiblerine yemin ettirmek sûretiyle hükmettiği kuvvetle umulur. Şu halde kulübe bu ev sahiblerinin zilyedliğinde kabul edilmiştir. Dâva konusu mal kimin elinde ise o kimse dâvalı olur. Karşı taraf da dâvacı olur. Dâvacı, şâhidler getirmek zorundadır. Şâhidlerle dâvasını ispat edemeyince dâvalıya yemin teklif edilir ve ettiği yeminle hak sahibi olmuş olur.

Hadîsin râvîsi C â r i y e (Radıyallâhü anh) b i n Z a f e r e l - H a n e f î e l - K û f î sahabîdir. Râvîsi oğlu N i m r â n ' dır. İ b n - i M â c e h, onun hadîslerini rivâyet etmiştir. (5)

(١٩) باب من اشترط الخلاص

19 — HALÂS'I (SATILAN MALI KURTARMAYI) ŞART KILAN SATICI(NIN SATIŞ AKDİ HÜKMÜNÜN BEYÂNI) BÂBI

٢٣٤٤ — حدّثنا يحيى بن حكيم. ثنا أبو الوليد. ثنا همّام عن قتادة، عن الحسن، عن سمرة بن جندب، عن النبيّ ﷺ قال «إذا بيع البيع من رجلين، فالبيع للأوّل».

قال أبو الوليد: في هذا الحديث إبطال الخلاص.

TERCEMESİ

2344) "... Semûre bin Cündüb *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Bir mal iki ayrı adama satıldığı zaman, mal ilk müşterinin hakkıdır.»

(Râvî) Ebü'l-Velîd demiş ki: Bu hadîste Halas'ın iptali (hükmü) vardır."

(5) Hülâsa: 60

İ Z A H I

Bu hadîs, sünenimizin 2190 ve 2191 nolu hadîsinin mislidir. Orada geçti ve gerekli izah orada yapıldı. Müellifimizden başka kimler tarafından rivâyet edildiği de orada belirtildi. Ancak burada bulunan Ebü'l-Velîd'in sözü orada yoktur.

Bir satıcı bir malı iki ayrı zamanda iki ayrı kişiye satamaz. İlk satış mûteberdir. İkinci satış hükümsüzdür. Satıcı ikinci müşteriye satarken birinci müşteriye sattığı malı kurtarıp ikinciye vermeyi taahhüt etse bile ikinci satış bâtıldır. E l - V e l î d'in kullandığı Halâs kelimesinin mânâsı kanımca budur.

S i n d î de: Yâni satıcı, satılık malın halâsını üstlenmek şartıyla da ikinci müşteriye satışta bulunursa yine bu satış bâtıldır ve bu şart bir yarar sağlıyamaz, demiştir.

(٢٠) باب القضاء بالقرعة

20 — KUR'A İLE HÜKÜM VERMEK BÂBI

٢٣٤٥ — حدّثنا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى. قَالَا: ثنا عَبْدُ الْأَعْلَى. ثنا خَالِدٌ الْحَذَّاءُ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَبِي الْمُهَلَّبِ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ؛ أَنَّ رَجُلًا كَانَ لَهُ سِتَّةُ مَمْلُوكِينَ. لَيْسَ لَهُ مَالٌ غَيْرُهُمْ. فَأَعْتَقَهُمْ عِنْدَ مَوْتِهِ. فَجَزَّأَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ. فَأَعْتَقَ اثْنَيْنِ وَأَرَقَّ أَرْبَعَةً.

T E R C E M E S İ

2345) "... İmrân bin Husayn *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

(Ensâr'dan) **bir adamın altı kölesi vardı. Ve bundan başka malı yoktu. Adam öleceği zaman bunların hepsini azadladı. Sonra** (durumdan haberdar edilen) **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (köleleri çağırttı ve) **onları** (üçe) **böldü.** (Aralarında kur'a çekti. Kur'ayı kazanan) **iki köleyi azadladı ve** (kalan) **dört kölenin kölelik hükmünü ibka eyledi.**"

İ Z A H I

Bu hadîsi M ü s l i m, T i r m i z i, E b û D â v û d ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir. Parantez içindeki ifâdeler diğer ri-

vâyetlerden alınmadır. Tirmizî bu hadîsi rivâyet ettikten sonra: İlim ehlinin bâzısı bu hadîsle amel etmişlerdir. Mâlik, Şâfiî, Ahmed ve İshâk'ın kavli de böyledir. Bunlar, bu meselede ve başka meselelerde kur'a ile hüküm edilmesi görüşündedirler. Kûfe ehlinden ve başkalarından bir kısım ilim ehli ise kur'a ile amel etmeyerek demişler ki, bu meselede her kölenin üçte birisi azadlanmış sayılır ve ölünün mirasçıları kölelerin her birisinin değerinin üçte ikisinden kazanç sağlamaya çalışırlar, diye bilgi vermiştir.

Tuhfe yazarı da bu hadîsin şerhinde özetle şöyle der:

"Ölüm hastalığında yapılan azadlamanın, ilgilinin terekesinin üçte birisinden infaz edilmesinin gerekliliği bu hadîsten anlaşılmaktadır. Bunun sebebi de terekede mirasçıların hakkının varlığıdır. Hibe ve benzeri teberrular da azadlamak gibidir. (Bilindiği gibi vâsiyet de böyledir. Yâni kişi ölüm döşeğinde iken malının ancak üçte birisinden teberru, azadlama ve vâsiyet edebilir. Malının üçte birisinden fazla olan bu gibi tasarruf ve vâsiyetinin geçerliliği mirasçıların tasvibine bağlıdır.)

Buhârî **Şahâdat** kitâbının bir bâbını müşkil meselelerde kur'a çekme konusuna ayırmış ve bu bâbta bir kaç hadîs rivâyet etmiştir. Rivâyet ettiği hadîslerin hepsi kur'anın meşrûluğuna delâlet eder.

El-Hâfız da: Kur'a usûlünün meşrûluğu husûsunda ihtilâf vardır. Cumhûr, kur'a usûlünün bâzı meselelerin çözümlenmesinde meşrûluğunu hükmetmiştir. Hanefîler'in bir kısmı ise buna karşı çıkmışlardır. İbnü'l-Münzir Ebû Hanîfe'nin de kur'a ile hükmettiğini nakletmiştir. Buhârî'ye göre müşkil meselelerde kur'a usûlü uygulanır. Bâzıları ise şöyle demişlerdir: İki veyâ daha çok kimselerin hakkı sâbit olduğu bir meselede, hak sahibleri arasında nizâ bulunduğu takdirde bu nizâm halli için kur'aya baş vurulur. İsmâîl el-Kâdı: Bâzı Kûfe âlimlerinin zan ettiği gibi kur'a usûlünde herhangi bir hakkın iptal edilmesi, diye bir şey yoktur. Ancak şu var: Ortaklar arasında taksimat yapıldığı zaman kıymet takdiri yoluyla taksimatı denk yapmaları gerekir. Her ortağın müteaddit mallarda bulunan dağınık hakkı birleştirilir ve hisseler böylece ayrı ayrı bölümlerde toplatıldıktan sonra ortaklar arasında kur'a çekilir. Her ortak kur'ada kendisine isâbet eden payı alır. Kur'a usûlünün sağladığı fayda bir ortağın istediği bir malı seçmesini önlemektir. Çünkü birisi bu malı seçip diğeri de ayni malı seçmekte israr ederse aralarında nizâ çıkar. İşte kur'a böyle nizâları da önlemiş olur.

Kur'a ya eşit haklarda ya da mülkiyet hakkının tâyin ve tesbiti husûsunda uygulanır. Eşit haklarda uygulanan kur'a örneklerinden bâzıları şunlardır:

1. Halîfelik hakkında eşit olanlar.
2. Namaz kıldırmak veyâ ezan okumak husûsunda eşit olanlar.
3. Ölüyü yıkamak veyâ cenâze namazını kıldırmak için eşit derecede ölüye yakın olanlar.
4. Kadının nikâhını kıymakta eşit derecede olan velîleri.
5. Namazda birinci saffa geçmek isteyenler.
6. Sebîl olan han ve otelde konaklamak isteyenler.
7. Birden fazla kadınla evli erkeğin yolculuğa bunlardan birisini götürmek için.

Mülkiyet hakkının tâyin ve tesbiti için yapılan kur'a örnekleri:

1. Ölüm döşeğinde iken adamın yaptığı vâsiyette, azadlanmalarını istediği kölelerin onun terekesinin üçte birisinden fazla olması hâli.
2. Ölüm döşeğinde iken azadladığı köleler, onun terekesinin üçte birisinden fazla olması hâli.
3. Ortaklar arasında yapılacak taksimatta hisselerin denkleştirilmesi neticesinde yapılan kur'a, diye bilgi vermiştir."

Nevevî de: Azadlama ve benzerî meselelerde kur'a usûlünün meşrûluğuna hükmeden Mâlik, Şâfiî, Ahmed, İshâk, Dâvûd, İbn-i Cerîr ve Cumhûr için bu hadîs delîldir. Bunlara göre bir kimse ölüm hastalığında kölelerini azadlasa veyâ azadlanmasını vâsiyet etse ve kölelerinin tutarı onun malının üçte birisinden fazla ise malının üçte birisi hesaplanacak ve buna göre köleler bölümlere ayrılacak, sonra köleler arasında kur'a çekilecek kur'ayı kazanan köleler azadlanır. Kalan kölelerin köleliği devam eder.

Ebû Hanîfe, Şabî, Nahaî, Şüreyh, el-Hasan ve İbnü'l-Müseyyeb: Kur'a usûlü bâtıldır, her köleden kendisine düşen hisse azadlanır. Kalan kısmı kölelikte kalır ve mirasçılar bu oranda köleyi çalıştırıp ondan yararlanırlar, demişlerdir. Fakat bu hadîs ve başkaca bir çok hadîs bu grubun görüşünü reddeder. Özellikle bu hadîste bulunan:

"Resûl-i Ekrem bu altı köleden iki tanesini azadladı ve kalan dört kölenin köleliğinin devamına hükmetti" ifâdesi bu görüşü açıkça reddeder, demiştir.

٢٣٤٦ — حدثنا جميل بن الحسن العتكي. ثنا عبد الأعلى. ثنا سعيد، عن قتادة، عن خلاس، عن أبي رافع، عن أبي هريرة؛ أن رجلين تداريا في بيع. ليس لواحد منهما بينة. فأمرهما رسول الله ﷺ أن يستهما على اليمين. أحبا ذلك أم كرها.

TERCEMESİ

2346) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

İki adam bir malın satışı hakkında nizâlaştılar (Yâni birisi mal benimdir, dedi. Diğeri de hayır benimdir, dedi). **Hiç birisinin şâhidleri de yoktu. Bunun üzerine Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **onlara, yemin etmeye gönüllü olsunlar veyâ olmasınlar yemin etmek üzere aralarında kur'a çekmelerini emretti."**

İZAHI

Bu hadîsi Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Bu hadîs biraz kısa olarak 2329 numarada da geçti. Hadîsin izahı orada yapıldı. Burada bulunup da orada bulunmayan;

أحبا ذلك أم كرها = **«Yemin etmeye gönüllü olsunlar veyâ olmasınlar»**

ifâdesini biraz açıklamakla yetinelim:

El-Hâfız, el-Fetih'te: Hattâbî ve başkası demiş ki: Bu ifâdede bulunan ikrah kelimesinden ikrahın hakîkî mânâsı olan zorlama kasdedilmemiştir. Çünkü insan, yemin etmeye zorlanmaz. Bunun mânâsı şudur: Yemin etme işi iki kişiye düşüp ikisi de yemin etmeyi kabullenseler, kalben yemin etmeye tarafdar olsunlar veyâ olmasınlar, yemin etmek için kur'a çekerler. Kur'a kime isâbet etse o yemin eder ve hak onun olur. İşte bunların yemin etmeye kalben tarafdar olmalarına **İstihbâb** ve kalben tarafdar olmamalarına **İkrâh** denilir. Her ikisi de yemin etmeyi kabullendiği ve birisi, ben yemin edeceğim derken diğeri de ben yemin edeceğim, diye nizâ ve münâkaşaya düşerlerse, bunun halli için aralarında kur'a çekilir. Kur'ayı kazanan yemin eder, demiştir.

Bu hadîs de bâzı meselelerin hükme bağlanması için kur'a usûlüne baş vurulmasının meşrûluğuna delâlet eder.

٢٣٤٧ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا يحيى بن يمان، عن معمر، عن الزهري، عن عروة، عن عائشة؛ أن النبي ﷺ كان إذا سافر أقرع بين نسائه.

TERCEMESİ

2347) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), bir sefere çıkmak istediği zaman kadınları arasında kur'a çekerdi. (ve kur'ayı kazananı beraberinde götürürdü.)"

İZAHI

Bu hadîsi Buhârî, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Parantez içindeki ilâve Buhâri ve Ebû Dâvûd'daki rivâyetten alınmadır. Bu hadis müellifimizin süneninde 1970 numarada da geçmiştir. Birden fazla karısı bulunan bir adam yolculuğa gittiğinde bunlardan birisini beraberinde götürmek istediği takdirde aralarında kur'a çekmesinin meşrûluğuna bu hadîs bir delîldir ve kur'a usûlünün bâzı meselelerde meşrûluğuna da delâlet eder. Birden fazla karısı bulunan adamın kur'a çekmeden birisini beraberinde sefere götürmesi cumhûra göre câiz değildir. Hanefîler ile Mâlik'e göre câizdir. 1970 nolu hadîsin izahında biraz daha geniş bilgi verilmiştir. Oraya müracaat edilebilir.

٢٣٤٨ – حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ . أَنْبَأَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَنْبَأَنَا الثَّوْرِيُّ ،
عَنْ صَالِحٍ الْهَمْدَانِيِّ ، عَنِ الشَّعْبِيِّ ، عَنْ عَبْدِ خَيْرٍ الْحَضْرَمِيِّ ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ ؛ قَالَ :
أُتِيَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ ، وَهُوَ بِالْيَمَنِ ، فِي ثَلَاثَةٍ قَدْ وَقَعُوا عَلَى امْرَأَةٍ فِي طُهْرٍ وَاحِدٍ .
فَسَأَلَ اثْنَيْنِ . فَقَالَ : أَتُقِرَّانِ لِهَٰذَا بِالْوَلَدِ ؟ فَقَالَا : لَا . ثُمَّ سَأَلَ اثْنَيْنِ . فَقَالَ : أَتُقِرَّانِ
لِهَٰذَا بِالْوَلَدِ ؟ فَقَالَا : لَا . فَجَعَلَ كُلَّمَا سَأَلَ اثْنَيْنِ : أَتُقِرَّانِ لِهَٰذَا بِالْوَلَدِ ؟ قَالَا : لَا .
فَأَقْرَعَ بَيْنَهُمْ . وَأَلْحَقَ الْوَلَدَ بِالَّذِي أَصَابَتْهُ الْقُرْعَةُ . وَجَعَلَ عَلَيْهِ ثُلُثَيِ الدِّيَةِ . فَذُكِرَ
ذَٰلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَضَحِكَ حَتَّى بَدَتْ نَوَاجِذُهُ .

TERCEMESİ

2348) "... Zeyd bin Erkam (6) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

(6) Hâl tercemesi 145 nolu hadîs bölümünde geçti.

Ali bin Ebî Tâlib (Radıyallâhü anh) **Yemen'de** (kadı) **iken,** (câriye) **bir kadınla bir temizlik hâlinde cinsel ilişkide bulunan üç erkeğin dâvası kendisine intikal ettirildi.** (Bu üç adamın her biri, kadından doğan çocuğun kendisinden olduğunu iddiâ ediyordu.) **Bunun üzerine Ali bunlardan iki kişiye:**

Çocuğun buna (yâni üçüncü erkeğe) **âit olduğunu ikrar** (yâni kabul) **ediyor musunuz? diye sordu. Adamlar:**

Hayır, diye cevab **verdiler. Sonra Ali** (bu üç kişiden) **ikisine:**

Çocuğun şuna (yâni diğer adama) **âit olduğunu ikrar** (kabul) **ediyor musunuz? diye sordu. Bunlar** (da) **:**

Hayır, dediler. Artık Ali, bunlardan iki kişiye:

İkiniz çocuğun şuna (yâni diğer adama) **âit olduğunu ikrar ediyor** musunuz? **demeye başladı ve her defasında adamlar:**

Hayır, dediler. Bunun üzerine Ali bu üç adam arasında kur'a çekti, çocuğu kur'ayı kazanan adama ilhak eyledi (yâni çocuğun ona âit olduğuna hükmetti) **ve diyet** (yâni câriyenin değerin)**in üçte ikisini bu adama yükledi . Sonra, Ali'nin verdiği hüküm Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **anlatıldı. Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **o kadar gülümsedi ki mübârek dişleri görüldü."**

İ Z A H I

Bu **hadisi** A h m e d, E b û D â v û d ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir. E b û D â v û d ' un bir rivâyetinde **"Zeyd bin Erkam** (Radıyallâhü anh) : **Ben, Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in yanında oturuyordum. Bir adam Yemen'den geldi ve şöyle söyledi, diyerek"** hadisi rivâyet etmektedir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) hicretin 10. yılı A l i (Radıyallâhü anh)'ı Y e m e n ' e kadı olarak göndermişti. A l i (Radıyallâhü anh)'a mürâcaat eden üç kişinin her biri kadından doğan çocuğun kendisinden olduğunu iddiâ ediyordu. Çocuğun oğlan olduğu da hadisten anlaşılıyor. Çünkü Veled, oğlan çocuğa denilir.

E b û D â v û d bu hadisi Talâk kitâbının 32. bâbında rivâyet etmiştir. Tekmile yazarı bu hadisin şerhinde özetle şu bilgiyi vermektedir:

"Kuvvetli ihtimâle göre sözü edilen kadın, üç erkeğin müşterek câriyesi idi, adamlar da mülkiyetleri altında olduğundan dolayı ka-

dınla cinsel ilişkide bulunmakta bir sakınca olmadığı zannıyla anılan ilişkide bulunmuşlardı. Nitekim İ b n - i T e y m i y e bu hadîsi "**Ortaklar câriye ile bir temizlik hâlinde cinsel ilişkide bulunurlar bâbı**'nda rivâyet etmekle bu duruma işâret etmiştir.

Müşterek câriye ile cinsel ilişkide bulunmak hiçbir ortak için helâl değildir, haramdır ve bu işi yapan ortağı tazîr ile cezâlandırmak gerekir. Buna rağmen, cinsel ilişkide bulunan ortaktan gebe kalan câriyenin çocuğu o ortağa ilhak edilir (Yâni çocuğu sayılır ve câriye o ortağın ümmü'l-veled'i olur. O ortak câriyenin diğer ortaklara düşen hisse değerini onlara ödemek zorunda kalır ve bundan sonra câriyeyi de satamaz.) Fakat zinâdan doğan çocuk, babasına ilhak edilemez.

A l î (Radıyallâhü anh), dâvacılardan iki kişiye, çocuğun diğer adamdan olduğunu ikrar ve kabul edip etmiyeceklerini sorduğunda, hayır cevâbını almış, soruyu bu üç adamın ikişerine yönelttikçe hep ayni cevâbı alınca, çocuğun birisine verilmesi için kur'a çekme hükmünü vermiş ve çocuğun kur'ayı kazanan adama âidiyetine hükmetmiştir. Böyle hükmetmekle câriyenin ayni adam için ümmü'l-veled olmasına da hükmetmiş olur. Bu nedenle câriyenin değerinin üçte ikisi diğer iki ortağa verilmesini de adama emretmiştir.

Nevâciz: Nâciz'in çoğuludur, gülme esnasında görülen dişler, demektir. Bununla ön dişler kasdedilmiştir. Çünkü Resûl-i Ekrem, (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), gülümserdi, fakat pek gülmezdi. Ama muhtemelen o gün azı dişleri görülecek kadar gülmüştü. Bu takdirde **Nevâciz** ile azı dişleri kasdedilmiştir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) A l i ' nin keskin zekâsına ve isâbetli hükmüne gülmüş veyâ gülümsemiştir.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

1. Çocuk birden fazla babaya nisbet edilemez. Çocuğun nesebi ancak bir babaya bağlanır.

2. Üç erkek, ortak bulundukları bir câriye ile bir temizlik hâlince cinsel ilişkide bulunup câriye bu temaslar sonucunda çocuk doğurur ve ortakların her birisi çocuğun kendisinden olduğunu iddiâ ederse, ortaklar arasında kur'a çekilir. Kur'a kime çıkarsa çocuk onun olur ve o kimse câriyenin değerinin üçte ikisini ortaklarına ödemekle mükelleftir. İ s h â k b i n R a h e v e y h ve kadim kavlinde Ş â f i î böyle hükmetmişlerdir.

M â l i k, cedîd kavlinde **Ş â f i î, A t â, e l - L e y s, S e v r î** ve **A h m e d:** Neseb, kur'a usûlü ile tesbit edilemez. Neseb tesbiti kaifler yâni iz tâkibi mütehassısları tarafından yapılır, demişlerdir.

H a n e f î l e r: Neseb tesbiti ne kur'a usûlü ile ne de kaifler aracılığıyla yapılamaz, demişlerdir." (Tekmile'den yapılan nakil bitti.)

(Hadîste anılan meselede olduğu gibi birden fazla erkek ortaklar câriyenin çocuğunun kendilerinden olduğunu iddiâ ederlerse, **H a n e f î l e r' e** göre çocuk ortakların hepsine ilhak edilir, hepsine mirasçı olur ve câriye de hepsinin **Ü m m ü ' l - V e l e d ' i** olur.)

Hadîste anılan mesele ve benzeri olaylarda kur'a ile amel etmeyen âlimlerin delîlleri ve görüşleri ile ilgili bundan sonraki bâbta gelen hadîsler bölümünde verilecektir.

(٢١) باب القافة

21 — KAİFLER (= İZ TÂKİBİ MÜTEHASSISLARI) BÂBI

٢٣٤٩ – حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ ، وَهِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ . قَالُوا: ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ؛ قَالَتْ: دَخَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ مَسْرُورًا وَهُوَ يَقُولُ « يَا عَائِشَةُ ! أَلَمْ تَرَىْ أَنَّ مُجَزِّزًا الْمُدْلِجِيَّ دَخَلَ عَلَيَّ فَرَأَى أُسَامَةَ وَزَيْدًا ، عَلَيْهِمَا قَطِيفَةٌ ، قَدْ غَطَّيَا رُءُوسَهُمَا وَقَدْ بَدَتْ أَقْدَامُهُمَا . فَقَالَ «إِنَّ هٰذِهِ الْأَقْدَامَ ، بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ» .

T E R C E M E S İ

2349) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bir gün sevinçli olarak ve şöyle buyurarak odama girdi:**

Yâ Âişe! Bildin mi (yâni bilmiş ol ki) **Mücezziz el-Müdlici** (isimli kaif) **yanıma geldi. Üsâme ve** (babası) **Zeyd'i ,başlarını örtmüş, üzerlerinde saçaklı bir örtü olduğu vaziyette** (uyurken) **ve ayakları açık olarak gördü.** (Kaif şöyle baktı) **Sonra: Bu ayakların bâzısı öbürlerinden olmuştur, dedi."**

İ Z A H I

Bu hadîs, **Kütüb-i Sitte'nin** hepsinde rivâyet olunmuştur. E b û D â v û d; Ü s â m e siyahtı, Z e y d de beyazdı, demiştir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ın kaif'in bu sözüne sevinmesinin sebebi şudur:

Z e y d b i n H â r i s e (Radıyallâhü anh), Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in kölesi idi, sonra evlâdlığı olma şerefine kavuşmuştu, beyaz renkliydi. Oğlu Ü s â m e (Radıyallâhü anh) ise, koyu siyah idi. Bu yüzden câhiliyet devri adamları Ü s â - m e ' nin nesebi hakkında dedikodu ediyorlardı. Bu dedikodu Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'i üzüyordu. Kaif Mücezziz, Ü s â- m e ' nin Z e y d ' den olduğunu söyleyince, bu tesbit câhiliyet adamlarının dedikodusuna son verdiğinden Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) sevindi. Çünkü câhiliyet devri adamları, kaiflerin sözlerine itimad ediyorlardı.

Z e y d b i n H â r i s e (Radıyallâhü anh) ile oğlu Ü s â m e (Radıyallâhü anh) başları ve vücudları örtülü olduğu halde kaif bunların meydanda olan ayaklarına bakmak sûretiyle baba oğul olduklarını tesbit etmiştir.

Kaif; iz mütehassısı, demektir. Çoğulu **Kafe**'dir. Kaif, el, ayak veyâ yüzdeki çizgilere bakarak bulduğu benzerliklerle kişinin nesebini tesbit edebiliyor. Câhiliyet devrinde kaiflere büyük önem verilirdi. Hukuk açısından da kaifin sözüne itibar edilerek kaiflik bir ilim dalı kabul edilirdi. Asrımızda önem kazanan parmak izi de bunun bir benzeridir.

M ü c e z z i z ' in ismi M ü c e z z e z olarak da geçmektedir. B e n î M ü d l i c b i n M ü r r e b i n A b d - i M e n â f olduğu için kendisine e l - M ü d l i c î denilir. Kıyâfet yâni kaiflik işi bu kabîle ile B e n î E s e d kabîlesinde kuvvetli idi. Sahîh kavle göre kaiflik san'atı bu iki kabîleye mahsus değildi. Arab âlemi bu tip bilginlere çok önem ve itibar ederlerdi. Ü s â m e ' nin anası Ü m m ü E y m e n B e r e k e, siyahlardan olduğu için Ü s â m e siyahlıkta ona çekmişti, beyaz olan babası Z e y d ' e çekmemişti. Siyah bir ana ile beyaz bir babadan siyah bir çocuğun olması doğaldır. Ama münâfıklar ve câhiliyet devri adamları yersiz dedikodular ediyorlardı. Bunlar Allah ve Resûlünün emirlerine itibar etmezler, fakat kaifin sözüne güvenirlerdi. İşte bu nedenledir ki, kaifin sözü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'i sevindir-

di. Yoksa Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), bu dedikodunun asılsız olduğunu biliyordu.

Zeyd bin Hârise (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi 462 ve oğlu Üsâme (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi de 795 nolu hadîslerin izahı bölümünde geçmiştir.

HADÎSİN FIKIH YÖNÜ

Tekmile yazarı bu hususta şöyle der:

"Kaiflik şer'an mûteberdir ve nesebin tesbiti için buna dayanılabilir. Çocuk buna dayanılarak bir babaya ilhak edilebilir.

Bu mesele hakkındaki görüşlere gelince, âlimler bu konuda ihtilâf etmişlerdir. Şöyle ki:

Mâlik, Şâfiî, Ahmed, Evzâî, el-Leys, Ebû Sevr, Ömer bin el-Hattâb, İbn-i Abbâs, Enes bin Mâlik ve hadîs âlimlerinin tümü böyle hükmetmişlerdir.

Bunların delîllerine gelince birincisi bu hadîstir. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), Mücezziz el-Müdlicî'nin sözüne sevindi ve sevinç belirtileri mübârek yüzünde görüldü. İkinci delîl, karısıyla liân eden Hilâl bin Ümeyye (Radıyallâhü anh)'ın liân olayı üzerine buyurulan ve İbn-i Abbâs'ın rivâyet ettiği (2067 nolu) hadîstir. Çünkü zinâ ile itham edilmiş durumda olan Hilâl'in karısı hakkında Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) meâlen: "**Bu kadının durumuna dikkat edin. Eğer gözleri sürmeli, kalçaları iri ve baldırları kaba bir çocuk getirirse** (yâni doğurursa) **çocuk** (zinâ ile itham edilen) **Şerîk bin Semha'dandır,» buyurdu. Kadın da hakikaten böyle bir çocuk doğurdu. Bunun üzerine** Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«**Eğer Allah'ın Kitâbının** (Liân) **hükmü yerine getirilmemiş olsaydı benim ile bu kadın için bir durum** (yâni kadını recmetmek işi) **olacaktı,» buyurdu.**"

Hanefîler, Sevrî ve Kûfe'liler ise: Kaiflerin sözleri ile amel etmek câiz değildir. Bununla hükmetmek bâtıldır. Çünkü bunlarınki bir zan ve tahmindir. Şer-i Şerîf'te zan ve tahminle amel etmek câiz değildir. Nitekim İsrâ sûresinin 36. âyetinde Allah Teâlâ; ﴿وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ﴾ = «**ve bilmediğin bir şeyin ar-**

dına düşme» buyurmuştur. Bu bâbta rivâyet edilen hadîse gelince buna karşı deriz ki: Bir adam Resûl-i Ekrem'e mürâcaat ederek, karısının siyah bir çocuk doğurduğunu söylemekle çocuğun kendisinden olduğunda şüphe ettiğini ifâde etmek isteyince Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm): **«Bu çocuğu eski bir soy damarının çektiği umulur»** meâlinde cevab verdi. (Bu hadîs müellifimizin süneninde 2002 numarada geçti). Resül-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) adamın: Çocuk benden değildir, demesine izin vermedi ve benzerliğe itibar etmedi. Liân meselesinde de eğer benzemek etkili olsaydı bununla yetinilirdi ve liân işlemine lüzum kalmazdı. Çocuğun doğumu beklenirdi. Doğumdan sonra çocuğun meşrû veyâ gayri meşrûluğu kaif aracılığıyla tesbit edilirdi, demişlerdir.

Hanefîler, Üsâme ile Zeyd'in meselesi hakkında da şöyle derler:

Münâfıklar Üsâme'nin renginin Zeyd'in rengine uymamasını bahâne ederek Üsâme'nin Zeyd'den olmadığı dedikodusunu yapıyorlardı ve Allah ile Resûlünün hükmüne rızâ göstermiyorlardı. Münâfıklar kaiflerin sözlerine itibar ediyorlardı. Kaif bunların birbirinden olduğunu söyleyince, bu sözle münâfıkları yalanlamış oldu. Bu nedenle Resül-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) sevindi."

Tekmile yazarı bundan sonra cumhûrun Hanefîler'e verdiği cevabları izah ediyor. Konuyu daha fazla uzatmamak için bu kadarlık bilgi ile yetiniyorum.

Hadîsten çıkarılan diğer bir hüküm de karar vermek için bir kaif yeterdir.

Nevevî: Kaiflerle hüküm etme görüşünde olan âlimler kaifin âdil olmasını şart koşmuşlardır. (Şer-i Şerîf'e göre âdil sayılmanın bâzı şartları vardır. Meselâ, fâsık olmaması gerekir. Büyük günahlardan birisini işleyen veyâ küçük günahlara devam eden bir kimse âdil sayılmaz.)

Bir kaifin yeterli olup olmaması konusunda âlimler arasında ihtilâf vardır. Bizim arkadaşlarımızın en sahîh kavline göre bir kaif ile yetinilebilir. Mâlikîler'den İbnü'l-Kâsım da böyle demiştir. Fakat Mâlik ile bizim bâzı arkadaşlarımız: İki kaif şarttır, demişlerdir. Bu hadîs, bir kaifle yetinilebileceğine delîldir. Yine en sahîh kavle göre kaiflik işi Benî Müdlic kabîlesine mahsus bir san'at değildir. Kaifin mehâretli ve tecrübeli olması da şarttır.

Kaifler herhangi bir çocuk hakkında hüküm yürütmeye yetkili değildir. Bunlar ancak zinâ sayılmayan ve "**Vat-ı şübhe = helâl sanılan cinsel ilişki**" hükmüne giren birleşmeler sonucunda doğan çocuğun nesebi müşkil olunca kaifin görüşüne yer ve imkân verilir. Meselâ :

Bir adam kendi câriyesi ile cinsel temasta bulunduktan sonra onu satar. Câriyenin ayni temizlik hâli devam ederken müşterinin onunla temas etmemesi gereklidir. İstibra denilen süreden sonra temas etmesi câiz olur. Fakat müşteri bu hükme riâyet etmeden ayni temizlik hâlinde temasta bulunur ve câriye müşterinin temâsından gebeliğin asgari süresi olan altı ay geçtikten sonra ve satıcının teması üzerinden gebeliğin azamî süresi olan dört yıl geçmemiş iken bir çocuk doğurur. Bu çocuğun satıcıdan veyâ müşteriden olması muhtemeldir. Biz çocuğun kime âit olduğunu tesbit etmek üzere kaif'e mürâcaat ettiğimizde, kaif çocuğu hangisine nisbet ederse, çocuğun o kişiye âid olduğuna hükmedeceğiz. Şâyet kaif bunu çözemezse veyâ çocuğun ikisinden de olmayıp bunların dışında bir adamdan olduğu görüşünü beyan ederse, erginlik çağma varıncaya kadar çocuğu bekletiriz. Bundan sonra yâni erginlik çağma vardıktan sonra çocuk satıcı ve müşteriden hangisine meylederse, biz çocuğu ona bağlarız. Eğer kaif çocuğu satıcı ile müşterinin ikisine de bağlarsa Ömer bin el-Hattâb, Mâlik ve Şâfiî'ye göre biz yine çocuğu, erginlik çağına kadar bekletiriz ve bundan sonra çocuk hangisine meylederse ona verilir.

Kaif'in tesbitini geçersiz sayan âlimlerin görüşlerine gelince:
Ebû Hanife'ye göre, çocuk, kendisinden olduğunu iddiâ edenlerin yâni tarafların ikisine de ilhak edilir ve ikisine de mirasçı olur. Ebû Yûsuf ile Muhammed de böyle demişlerdir.

İshak: Taraflar arasında kur'a çekilir. Çocuk, kur'ayı kazanan'a ilhak edilir, demiştir." diye bilgi vermiştir.

٢٣٥٠ — حدثنا محمد بن يحيى . ثنا محمد بن يوسف . ثنا إسرائيل . ثنا سماك ابن حرب ، عن عكرمة ، عن ابن عباس ؛ أن قريشا أتوا امرأة كاهنة . فقالوا لها : أخبرينا أشبهنا أثرا بصاحب المقام . فقالت : إن أنتم جررتم كساء على هذه السهلة ، ثم مشيتم عليها ، أنبأتكم . قال ، فجروا كساء . ثم مشى الناس عليها . فأبصرت أثر رسول الله ﷺ .

فَقَالَتْ : هٰذَا أَقْرَبُكُمْ إِلَيْهِ شَبَهًا . ثُمَّ مَكَثُوا بَعْدَ ذٰلِكَ عِشْرِينَ سَنَةً ، أَوْ مَاشَاءَ اللهُ ،
ثُمَّ بَعَثَ اللهُ مُحَمَّدًا ﷺ .

فى الزوائد : إسناده صحيح ، ورجاله ثقات .

TERCEMESİ

2350) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Kureyşler kâhin bir kadının yanına varıp ona:
(İbrâhim (Aleyhisselâm)'ın ayak izinin bulunduğu bilinen taşı işâretle) bu makam sâhibine iz bakımından hangimizin daha çok benzediğini bize söyle, dediler. Kadın da:

Suyun götürdüğü kum gibi yumuşak olan şu toprağın üzerine bir yaygı çekip üstünde (çıplak) ayakla yürürseniz size (istediğiniz) haberi veririm, diye cevab verdi. (Râvî) demiştir ki: Bunun üzerine Kureyşler bir yaygı yaydılar. Sonra herkes yaygının üstünde yürüdü. Kadın, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in ayak izini gördü ve bunun üzerine O'na işâretle:

Bu, benzerlik yönünden Makam sâhibine (yâni İbrahim Aleyhisselâm'a) en yakın olanınızdır, dedi. Bundan sonra Kureyşler yirmi yıl veyâ Allah'ın dilediği kadar beklediler. Daha sonra Allah, Muhammed (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i elçi olarak gönderdi."

Not: Bunun isnadının sahîh ve râvîlerinin sıkâ oldukları, Zevâid'de bildirilmiştir.

İZAHI

Bu hadîs Zevâid türündendir. Buradaki Kâhin'den maksad kayıptan haber veren değil, iz tâkibinden anlayandır. Yâni kaif mânâsı kasdedilmiştir. Çünkü ayak izi incelemiştir. Makam'dan maksad İbrâhim (Aleyhisselâm)'ın ayak izinin bulunduğu meşhûr taştır. Bu taş hâlen Kâbe-i Muazzama'nın yanında ve bir muhâfazalık içinde bulunmaktadır. Hacılar Kâbe'yi ziyâret ederken bu taşı da görmektedirler. Makam sâhibinden maksad da İbrâhim (Aleyhisselâm)'dır. Bilindiği gibi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) onun neslindendir. İbrâhîm (Aleyhisselâm) Kâbe-i Muazzama'yı inşâ ederken rivâyete göre bu taşın üstünde çalışıyordu. Mübârek ayak izleri o za-

mandan kalmadır. **İncâhü'l-Hâce** yazarı: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), dedesi İ b r â h î m (Aleyhisselâm)'a şeklen benziyordu. Nitekim M ü s l i m'in bir rivâyetine göre "C â b i r (Radıyallâhü anh), Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu, demiştir:

«Sizin sâhibiniz (yâni Zat-i Nebevîn)**in İbrâhîm'e benzerliğini gördüm.»**"

Sihle: Suyun götürdüğü kum gibi yumuşak, demektir. Toprak üzerinde başka izler bulunmasın, diye kadın bir yaygının serilmesini istemiştir, diye bilgi vermiştir.

(٢٢) باب تخيير الصبي بين أبويه

22 — ÇOCUĞU (BİRİBİRİNDEN AYRILAN) BABA VE ANASINDAN DİLEDİĞİNİ SEÇMEKTE SERBEST BIRAKMAK BÂBI

٢٣٥١ — حدثنا هشام بن عمار. ثنا سفيان بن عيينة، عن زياد بن سعد، عن هلال ابن أبي ميمونة، عن أبي ميمونة، عن أبي هريرة؛ أن النبي ﷺ خير غلاما بين أبيه وأمه. وقال «يا غلام! هذه أمك وهذا أبوك».

TERCEMESİ

2351) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **henüz erginlik çağına varmamış bir oğlan çocuğu** (ayrılan) **babası ile anasından dilediğini seçmek husûsunda serbest bıraktı ve:**

«Yâ ğulâm! Bu senin anandır, şu da senin babandır (Bunlardan hangisini diliyorsan onun elinden tut,» **buyurdu.** (Oğlan anasının elinden tuttu. Anası da onu götürdü)."

İ Z A H I

Bu hadîsi Ş â f i î ve T i r m i z î de rivâyet etmişler ve **T i r m i z î: Bu, hasen-sahîh bir hadîstir, demiştir. E b û D â v û d, A h m e d, N e s â î ve B e y h a k î** de bunu uzun bir metin hâlinde rivâyet etmişlerdir. Parantez içi ifâdeler E b û D â v û d'un rivâyetinden alınmadır. Fakat parantez içinde gös-

terdiğim **"Ayrılan"** kelimesi E b û D â v û d ' un rivâyetinde yoktur. Ancak hadîsin baş kısmı boşanan karı ile koca hakkında olduğu için oradan istifâde edilmekle bu ilâve yapılmıştır.

Hadîste geçen **"Ğulâm"** kelimesinin mânâsı henüz erginlik çağına varmamış yetişkin erkek çocuğudur. Bu itibarla hadîs, bakıma muhtaçlık dönemini atlatıp, kendi kendine yiyip içebilen ve iyi ile kötüyü az çok birbirinden ayırdedebilir yaşa gelen yetişkin oğlan çocuğu hakkındadır.

BÂZI SORULAR

1. Baba ile ana boşandıkları zaman çocuk hangisine verilir?
2. Çocuk oğlan veyâ kız olunca fark eder mi?
3. Çocuk bakıma muhtaç küçük yaşta veyâ bu dönemi atlayıp erginlik çağına yaklaşmış ya da bu çağa varmış ise hüküm nasıldır?

Yukarda üç madde hâlinde sıraladığım sorular hakkındaki hükümler değişiktir ve âlimlerin görüşleri farklıdır. E b û D â v û d bu hadîsi **Talâk** (boşama) kitâbının 35. bâbında rivâyet etmiş ve şerhi **Tekmile** yazarı da yukardaki sorulara cevab teşkil eden geniş bilgi vermiştir. Hattâ farklı görüş beyân eden âlimlerin delîllerini ve birbirlerinin delîllerine verdikleri cevabları da yazmıştır. Biz bunu özetleyerek ve tartışma kısmına değinmeden aktarmaya çalışacağız.

"Bir erkek karısından ayrıldığı zaman bunlardan olma erkek çocuğu erginlik çağına yaklaşmış ise, bunlardan istediğini seçmekte serbesttir. Dilerse babasının yanında, arzû ederse anasının yanında kalabilir. Bu hadîs buna delâlet eder. Ancak âlimler bu hususta ihtilâf etmişlerdir. Şöyle ki :

HANEFÎ ÂLİMLERİN GÖRÜŞÜ

Erkek çocuğu, kendi kendine yiyip içebilecek ve tahâretlenebilecek yaşa gelinceye kadar tercihan anasının yanına bırakılır. Ana için öncelik hakkı tanınır. H a s s â f , bu yaşı yedi olarak takdir etmiştir. Fetvâ bununla verilir. Hülâsa : Oğlan çocuğu yedi yaşına kadar anasının yanına verilir, babası istese bile verilmez. Fakat yedi yaşından sonra anadan alınıp babaya teslim edilir. Çünkü bu yaştan sonra çocuğun terbiyesi ve öğretim ile diğer işleri baba tarafından daha etkin ve isabetli görülür.

Kız çocuğu da, fetvâya esas olan kavle göre dokuz yaşına varıncaya kadar anasının yanında bırakılır, hak öncelikle ananındır. Dokuz yaşından sonra kız çocuğu babasına teslim edilir. Çünkü, bu yaştan sonra kız çocuğu korunmaya muhtaçtır. Babası daha iyi koruma gücüne sâhibtir.

İmam-ı A'zam ile Ebû Yûsuf'a göre kız çocuğu erginlik yağına varıncaya kadar anasının yanında bırakılır. Zahirü'r-Rivaye olan kavil de budur. Çünkü kız çocuğu, erginlik çağına varmadan önce, ev işlerini, kadınların âdab ve usûlünü öğrenmek durumundadır. Anası bu yönlerden babasından daha iyi yetişetirebilir.

Erkek ve kız çocuğun bakım süresi olan yukardaki zaman dolunca çocuk, anasından alınıp velîsine teslim edilir. Çocuk dilediğinin yanında kalmak husûsunda serbest değildir. Erkek çocuğu erginlik çağına vardıktan sonra babasından ve anasından kimin yanında kalmak isterse serbesttir. Hattâ reşîd ve güvenilir durumda ise ikisinden de ayrı olarak oturabilir.

ŞÂFİÎ'NİN GÖRÜŞÜ

Ana, erkek veyâ kız çocuğunu yedi yaşına kadar yanında tutmaya tercihan hak sâhibidir. Çocuklar yedi yaşına varıp akıllarında da bir anormallik yok ise oğlan olsun kız olsun baba ve anasından, istediğini seçmekte serbest bırakılır ve hangisini tercih ederse onun yanında kalabilir.

MÂLİK'İN GÖRÜŞÜ

Oğlan çocuğu erginlik çağına varıncaya ve kız çocuğu evleninceye kadar anasının yanında bırakılır. Ananın öncelik hakkı vardır. Çocuk babasının yanında kalmayı tercih etme hakkına sâhib değildir ve serbest de değildir. Anasının yanında kalmak durumundadır.

AHMED'İN GÖRÜŞÜ

Oğlan ve kız çocuğu yedi yaşına kadar anasına tercihan verilir. Çocuk bu yaşa kadar dilediğini seçme yetkisine sâhib değildir. Oğlan çocuğu yedi yaşına varınca aklında bir anormallik yok ise babasından ve anasından dilediğini seçmekte serbesttir. Hangisinin yanında kalmak isterse tercihan o tarafa verilir. Tabiî baba ile ana

arasında bir ihtilâf varsa yâni ikisi de çocuğu almak isterse hüküm budur. Dört büyük halîfe, E b û H ü r e y r e ve Ş ü r e y h (Radıyallâhü anhümâ) böyle hükmetmişlerdir.

Kız çocuğu yedi yaşına varınca babasından ve anasından dilediğinin yanında kalmak bakımından muhayyer ve serbest değildir. Babası için öncelik hakkı vardır. Çünkü bakımdan amaç, bakılanın menfaatıdır. Kız çocuğun yedi yaşından sonra babasının yanında kalması onun yararınadır. Zîra, bu yaştan sonra korunmaya muhtaçtır. Kızı korumak bakımından baba daha güçlüdür. Diğer taraftan kız bu yaştan sonra evlenme çağına yaklaşıyor. İstekliler babaya mürâcaat ederler. Kızın velîsi babasıdır. Yedi yaşından sonra kızın baba veyâ anasını seçme hakkı yoktur. Çünkü bu hususta Şer-i Şerîf'te bir hüküm buyurulmamıştır. Kız çocuğu oğlan çocuğa kıyaslanamaz. Aralarında fark vardır. Korunma ve evlendirme bakımından kız çocuğun ihtiyacı fazladır. Oğlan çocuğun ihtiyacı onunki kadar değildir.

Hülâsa : Kocasından boşanan kadın yedi yaşından küçük oğlan ve kız çocuğunu yanına almak bakımından öncelikle hak sâhibidir. Çocuk babasına teslim edilmez, anasına verilir ve çocuk bu hususta dilediğini seçme yetkisine sâhib değildir. Yukarda da belirtildiği gibi bu konuda dört mezheb âlimleri ittifak hâlindedir. Çocuk yedi yaşına vardıktan sonra kimin yanında kalması gerekir, ne gibi yetkisi vardır, meselesi ihtilâf konusudur. Bu ihtilâf yukarda belirtildi.

Yukarda beyân edilen ihtilâf, boşanıp da başka koca ile evlenmeyen ana hakkındadır. Şâyet ana başka bir kocayla evlenirse, çocuk yine kendisine verilecek mi?

Bu mesele de ihtilâflıdır. Şöyle ki :

Kocasından boşanan küçük çocuklu kadın, başka bir erkekle evlenmedikce, çocuğu yanına almak husûsunda öncelikle hak sâhibidir. Kadın bir erkekle evlenince bu hakkı düşer. Cumhûrun görüşü budur. Hattâ İ b n ü ' l - M ü n z i r , bu hususta icmâ bulunduğunu söylemiştir.

A h m e d ' e göre kadın başka bir erkekle evlense bile kız çocuğunu yanında tutma hakkına sâhibtir. Kız, evleninceye kadar anasının yanında kalmak durumundadır. Fakat bu görüşe delâlet eden bir delîlin görülemediği beyân edilmektedir.

O s m â n (Radıyallâhü anh) ile H a s a n - ı B a s r î ve İ b n - i H a z m ' a göre kadının başka koca ile evlenmesi nedeniyle anılan hakkı düşmez. O, kız veyâ oğlan çocuğuna bakıp yetiştirmek hakkına sâhibtir.

H a n e f i l e r: Kadının ikinci kocası, çocuğun amcası gibi bir mahremi ise hakkı devam eder. Şâyet kadının ikinci kocası çocuğun mahremi olmayıp yabancı bir adam ise çocuk kadından alınır, demişlerdir.

Kuvvetli olan görüş yukarda anlatılan cumhûrun görüşüdür ki, kadın başka bir koca ile evlenince, bu koca çocuğun mahremi bile olsa, kadının tercih hakkı düşmüş olur ve çocuk ondan alınabilir."

Daha geniş bilgi için fıkıh kitablarına mürâcaat edilmesi tavsiye olunur.

٢٣٥٢ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا إسماعيل بن علية، عن عثمان البتي، عن عبد الحميد بن سلمة، عن أبيه، عن جده؛ أن أبويه اختصما إلى النبي ﷺ. أحدهما كافر والآخر مسلم. فخيره فتوجه إلى الكافر. فقال «اللهم اهده» فتوجه إلى المسلم. فقضى له به.

في الزوائد: إسناده ضعيف. قال الدارقطني: عبد الحميد بن سلمة وأبوه وجده لا يعرفون.

TERCEMESİ

2352) "... Abdü'l-Hamîd bin Seleme'nin dedesinden rivâyet edildiğine göre:

(Boşanan) babası ile anası kendisini yanlarında tutmak husûsunda nizaa düşüp Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e (dâ**valarının** halli için) **mürâcaat ettiler. Baba ile anadan birisi kâfir, diğeri de müslüman idi. Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **onu** (bunlardan birisini seçmek husûsunda) **serbest bıraktı. O da kâfir olana yöneldi. Bunun üzerine Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Allahım ona hidâyet ver,» diye duâ eyledi. Bu duâ üzerine o, müslüman olana yöneldi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **de onu müslüman olana vermeye hükmetti."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi zayıftır. Dârekutnî: Abdü'l-Hamîd bin Seleme, onun babası ve dedesi tanınmıyorlar, demiştir.

İZAHI

Bu hadîs Zevâid türündendir. Notta belirtildiği gibi hadîsin ilk üç râvîsi mechul olduğu için senedi zayıftır. E b û D â v û d, A h -

med ve Dârekutnî bunun bir benzerini Râfi' bin Sinân (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmişlerdir. Hadîsin meâli şöyledir: Râfi' bin Sinân (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edildiğine göre:

Kendisi müslüman olmuş fakat karısı müslüman olmaktan imtinâ edip, sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **mürâcaat ederek:** (Şu) **kızımdır ve sütten yeni kesildi ve yeni kesilmiş gibidir, dedi** (kızının kendisine verilmesini istedi). **Râfi' de: Benim kızımdır, dedi** (kızın kendisine verilmesini istedi). **Bunun üzerne Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Râfi'a:**

«Bir tarafa otur,» buyurdu. **Karısına da:**

«Sen (de) **bir tarafa otur,»** buyurdu ve (Umeyre isimli) **kız çocuğu bunların arasına oturttu. Sonra Râfi ile karısına:**

«İkiniz (de) **kızcağızı** (yanınıza) **çağırın,»** buyurdu. (Bunun üzerine) **kız anasına meyletti.** Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bu durumu sezince):

«Allahım! Kıza hidâyet ver,» diye duâ buyurdu. (O'nun duâsının bereketiyle) **kız bu kere babasına yöneldi. Babası da onu aldı."**

Tekmile yazarı bu hadîsin şerhinde özetle şöyle der:

"Bu hadîsin zâhirine göre erkek müslüman olup karısı küfür üzerinde kalır ve ikisinin küçük yaşta bir çocuğu varsa, çocuğun anası küfür üzerinde kaldığına rağmen çocuğun kendisine teslim edilmesi câizdir. Ama, müslüman olan babaya teslim edilmesi daha iyidir. Hanefîler, Ebû Sevr ve Mâlikîler'den İbnü'l-Kâsım bu hadîsin zâhirini tutarak böyle hükmetmişlerdir.

Mâlik, Şâfiî ve Ahmed ise: Kâfir'in küçük yaştaki çocuğa bakması ve velilik etmesi câiz değildir. Çünkü:

ولن يجعل الله للكافرين على المؤمنين سبيلا = **"Ve Allah kâfirlere, mü'minler aleyhinde aslâ yol vermeyecektir."** (7) âyeti umumîdir. Câiz olmaması nedeni ise, kâfir kimse, çocuğa küfrü aşılıyacak, süsleyecek, güzel gösterecek ve bu yolda eğitecektir. Böyle çocuğun müslüman kalmasına engel olacak ki, bundan daha büyük bir zarar düşünülemez, demişlerdir. Bunlar bu hadîsin sahîhliğinin sâbit olmadığını söylemişlerdir.

İhtiyatlı olanı, çocuğu kâfir baba veyâ anaya değil, bunlardan müslüman olana teslim etmektir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ın duâsı da bunu teyid eder. (**Tekmile'den yapılan nakil bitti.**)

---

(7) Nisâ : 141

(٢٣) باب الصلح

23 — (İNSANLAR ARASINDA) SULH YAPMAK BÂBI

Sulh: Bu kelime Arab dilinde, barışmak, anlaşma yapmak, düzelmek, faydalı ve uygun olmak gibi mânâlara gelir.

Avnü'l-Mabûd yazarı: Âlimler sulhu bir kaç kısma ayırmışlardır: Müslümanın kâfirle sulh olması, karı ile kocanın sulh olması, devlete isyan eden güç ile devlet gücünün sulh olması, birbirinin malını gasbetmek isteyen iki kişinin sulh olması, haraç hakkında sulh yapmak, emlâk ve haklar konusunda taraflar arasında çıkan anlaşmazlık ve nizaı kesmek için yapılan sulh, gibi kısımlara ayırmışlardır. Burada kasdedilen mânâ son kısımdır. Yâni mülkler ve hak-hukuk konularında çıkan ihtilâfın sulh yoluyla hâl edilmesi konusu kasdedilmiştir. Fıkıhçıların **Sulh** babında anlattıkları kısım da budur. es-Sübül'de böyle denilmiştir, diye bilgi verir.

٢٣٥٣ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا خالد بن مخلد . ثنا كثير بن عبد الله ابن عمرو بن عوف ، عن أبيه ، عن جده ؛ قال : سمعت رسول الله ﷺ يقول « الصلح جائز بين المسلمين . إلا صلحا حرم حلالا ، أو أحل حراما » .

TERCEMESİ

2353) "... Amr bin Avf (el-Müzenî — 8 —) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'den şöyle buyururken işittim:**

«Sulh, müslümanlar arasında câizdir. Meğer ki bir helâlı haram eden veyâ bir haramı helâl eden sulh ola.»"

İZAHI

Bu hadîsi Tirmizî ve Ebû Dâvûd da rivâyet etmişlerdir. Tercemeye geçmeden önce yukarda **Avnü'l-Mabûd**'dan naklen verdiğim bilgide ifâde edildiği gibi buradaki **Sulh**'tan maksad hak ve hukuklar, alım satım gibi mülklerle ilgili olarak taraflar arasında çıkan ihtilâfı, kadı'nın vereceği şer'î hükümle değil de anlaşma ve uzlaşma yolu ile halletmekdir.

Avnü'l-Mabûd yazarı bu hadîsin şerhinde şu bilgiyi verir:

"**En-Neyl** yazarı hadîsin, "**Sulh câizdir**" cümlesi ile ilgili olarak: Bu ifâdenin zâhiri, hadiste istisna edilen şeyler hâriç, her sulhun câizliğine delâlet eder. Burada istisna edilenlerin dışında kalan her-

(8) Hâl tercemesi 1279 nolu hadis bölümünde geçti.

hangi bir şeyde sulh etmenin câiz olmadığını iddiâ edenin delîl getirmesi gerekir. Ş â f i î ve başkası demişler ki: Bir hakkın inkârından dolayı yapılacak sulh câiz değildir. (Halbuki bu tür sulh, câiz olan sulhlardan istisna edilen nevîlere girmiyor, câiz olan sulhların dışında tutulmadığına göre bunun da câiz olması gerekir.) Ş â f i î ve başkası, bir hakkın inkârından dolayı yapılan sulhun câiz olmaması hükmünü bu hadîsten değil:

لاَيَحِلُّ مَالُ امْرِىءٍ مُسْلِمٍ إلاّ بِطِيبَةٍ مِنْ نَفْسِهِ = «Hiçbir müslümanın malı, onun gönül hoşluğu ve rızâsı olmadıkça helâl olmaz.» hadîsinden çıkarmışlardır.

Bir hakkın inkârından dolayı yapılan sulhun câizliğine hükmeden âlimler ise onlara şöyle cevab vermişlerdir: Sulha rızâ göstermek gönül hoşluğuna alâmettir.

Bu bâbın hadîsinde istisna edilenlerin dışında kalan bütün alacak, verecek, mülkiyet ve benzeri meselelerde ve dolayısıyla bir hakkın inkârından dolayı yapılan sulhların câizliğine hükmeden E b ü H a n î f e, M â l i k, A h m e d ve Cumhûr, bu hadîsin umumîliğini esas almışlardır, demiştir.

Hadîs'te iki müslüman arasında sulh etmenin câizliği bildirilmiştir. Şer'î hükümlere muhatab olanlar ekseriyetle müslüman kimseler olduğu için burada müslüman ifâdesi kullanılmıştır. Yoksa bir müslüman ile bir gayri müslim veyâ iki gayri müslim arasında sulh etmenin câiz olmaması kasdedilmemiştir.

Sulh yapmanın câiz olmadığı hususlar bu hadîste beyan buyurulmuştur. Bunlardan birisi helâl bir şeyi haram eden sulh nevidir. Bunun örneği; Başka bir kadınla evlenmemek üzere kadının kocası ile sulh olması. Diğer bir örnek: Karıyı boşamamak üzere eşlerin birbiriyle sulh olmasıdır.

Sulh yapmanın câiz olmadığı bir diğer husus da, haram bir şeyi helâl eden sulh nevidir. Buna örnek: Helâl olmayan bir malı yemek ve elde etmek yolunda yapılan sulh, diğer bir örnek: Cinsel temasta bulunmanın câiz olduğu bir câriye ile cinsel temasta bulunmamak üzere yapılan sulh.

(٢٤) بَاب الحجر على من يفسد ماله

24 — (ALIM SATIMDA ALDATILMAKLA) MALINI ZARARA SOKAN KİMSEYİ MALINDA TASARRUF ETMEKTEN MENETME BÂBI

٢٣٥٤ — حَدَّثَنَا أَزْهَرُ بْنُ مَرْوَانَ . ثنا عَبْدُالأعْلَى . ثنا سَعِيدٌ عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ أَنَسٍ .

ابْنِ مَالِكٍ ؛ أَنَّ رَجُلًا كَانَ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ ، فِي عُقْدَتِهِ ضَعْفٌ ، وَكَانَ يُبَايِعُ ، وَأَنَّ أَهْلَهُ أَتَوُا النَّبِيَّ ﷺ فَقَالُوا : يَا رَسُولَ اللّٰهِ ! احْجُرْ عَلَيْهِ . فَدَعَاهُ النَّبِيُّ ﷺ . فَنَهَاهُ عَنْ ذٰلِكَ . فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللّٰهِ ! إِنِّي لَا أَصْبِرُ عَنِ الْبَيْعِ . فَقَالَ « إِذَا بَايَعْتَ فَقُلْ : هَا . وَلَا خِلَابَةَ » .

TERCEMESİ

2354) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **hayatta iken** (kişisel yararlarını koruma) **açısından akıl ve görüşünde zayıflık bulunan bir adam vardı ve alış veriş ederdi. Onun âile ferdleri Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **gelerek**:

Yâ Resûlallah! Onu malında tasarruf etmekten menet, dediler. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **de adamı çağırttı ve onu alım satım işinden menetti.** (Fakat) **adam**:

Yâ Resûlallah! Ben alım satımdan kendimi tutamam, dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **adama şöyle buyurdu**:

«**O halde alım satım ettiğin zaman** (muhatabına) : **Bunu** al (veyâ, al ve ver) ve (İslâm dininde) **aldatmak yoktur, de.**»"

İZAHI

Bu hadisi Ebû Dâvûd, Tirmizi ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir.

Tirmizi bu hadîsi rivâyet ettikten sonra: Bu hadîs hasen - sahîh - garîb'tir. İlim ehlinin bâzısı bu hadîsle amel ederek: Hür erkek akıl yönünden zayıf olursa alım satımlardan menedilir, demişlerdir. Ahmed ve İshâk'ın görüşü budur. Âlimlerin bir kısmı da erginlik çağına varmış hür erkeğin kendi malında tasarruf etmesine mâni olunamıyacağı görüşündedir, diye bilgi vermiştir.

Tuhfe yazarı da bu hadîsin şerhinde özetle şu bilgiyi vermektedir: "**En-Nihâye** yazarı: Bu hadîste geçen "**Ukde**"den maksad kişisel yararlar açısından görüş ve akıldır, demiştir. Hadîste sözü edilen adamın ismi Habbân bin Münkız'dır.

Hacr: Malda tasarruf etmeyi yasaklamaktır. Kadı'nın çocuğu ve sefîh'i yâni yararını zararından ayırd edemeyen kimseyi, mallarında tasarruf etmekten menetmesi de **Hacr'ın** bir nevîdir.

Hılâbet: Aldatmak, demektir.

Nevevî: Âlimler bu hadîsin hükmü husûsunda ihtilâf etmişlerdir: Bâzı âlimler: Hadîsin hükmü o adama mahsustur. Satıcı ile alıcı arasında meydana gelen aldatma ve aldanmadan dolayı, aldatılan taraf satış akdinden cayamaz ve ona muhayyerlik hakkı yoktur. Aldatma tutarı az olsun çok olsun fark etmez, demişlerdir. Ebû Hanîfe, Şâfiî ve diğer bâzı âlimlerin mezhebi budur. Mâlik'ten yapılan iki rivâyetin en sahîhi de böyledir.

Mâlikî mezhebine mensûb Bağdad'lı âlimlere göre, aldatma tutarı malın değerinin üçte birisi kadar olduğu takdirde aldatılan taraf satış akdini feshedebilir. Delîl de bu hadîstir. Aldatma tutarı daha düşük ise feshedemez.

Sahîh olan görüş ilk görüştür. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bu adama muhayyerlik hakkı verdiği sâbit değildir. Sâbit olan şey O'nun adama: «**Sen deki:** (İslâmiyette) **aldatmak yoktur.**» emridir. Bu emirden dolayı muhayyerlik hakkı doğmaz. Bir de şu durum vardır: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bu adama muhayyerlik hakkı verdiği sâbit olmuş olsaydı bile, bu hak sırf o adama verilmiş olurdu, umumî bir hüküm ifâde etmezdi. Bu itibarla bu hüküm genelleştirilmez.

Hür adamın aklında zayıflık bulunması hâlinde, malında tasarruf etmesi yasaklanır, diyen Ahmed ve İshâk bu hadîsi delîl göstererek: Aklında zayıflık bulunan adamın yakınları onun alım satımlardan menedilmesi için Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e mürâcaat ettiklerinde Resûl-i Ekrem Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu isteği reddetmedi. Eğer erginlik çağına varmış hür erkeğin alım satımdan ve malında tasarruf etmesinden menedilmesi sahîh olmasaydı (Resûl-i Ekrem, mürâcaatçıları reddedecekti, demişlerdir.

Erginlik çağına varan hür adam, kendi malında tasarruf etmekten menedilmez, diyen âlimler de bu hadisi delîl göstererek: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu adamı malında tasarruf etmekten menetmedi. Eğer erginlik çağına varmış hür adamın kendi malında tasarruf etmesinin yasaklanması câiz olsaydı Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu adamı alış veriş etmekten men edecekti, demişlerdir."

Bir noktayı belirtmek gerekir. Şöyle ki: Alım satım işinde aldatılan taraf için muhayyerlik hakkı yoktur, derken malın değerinden

fazla fiatla satılması hâli kasdedilmektedir. Böyle bir satış haram olmakla beraber, yukarda anlatıldığı gibi âlimlerin bir kısmına göre akid sahîhtir. Ama kusurlu bir mal, kusursuz gibi satılır da müşteri bilâhare farkına varırsa, bu âlimlere göre de malı geri verebilir. Bu hususta geniş bilgi için 2224 - 2225 ve 2246 - 2247 nolu hadîsler bölümlerine mürâcaat edilebilir.

Hadîsin «Ve (İslâmiyette) **aldatmak yoktur, de»** cümlesi ile ilgili olarak T u r b u ş t î : Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) anılan adama bu sözü söylemesini telkin etmiş ki, adam alım satım yaparken alış veriş ettiği kişiye böyle söylesin ve malın değerini bilmediğini sezdirsin. Tâki karşı taraf kendi nefsi için istediği iyiliği onun için de istesin. O devrin adamları haklara riâyet ederler, müslüman kardeşlerini aldatmak ve kendi nefisleri için istedikleri iyilikleri onlar için de isterlerdi, demiştir.

Avnü'l-Mabûd yazarı da İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'-den rivâyet edilen buna benzer merfû bir hadîsin şerhinde şöyle der :

"«Ve (İslâmiyet'te) **aldatmak yoktur»** sözü Şer-i Şerîf'te, satış yapılırken üç güne kadar satıştan cayabilme şartı anlamında kullanılır. A h m e d, bu hadisi delîl göstererek : Malın değerini bilmeyen bir kimse aşırı derecede aldatılırsa, yâni fâhiş fiyatla almış olursa, malı geri verebilir, demiştir. H a n b e l î l e r 'in bir kısmı fâhiş fiyatın sınırı malın değerinin üçte biridir, demişlerdir. Bir kavle göre altıda biridir. H a n e f î l e r, Ş â f i î ve Cumhûr ise : Bu, belirli bir olaydır, bundan umumî bir hükmün çıkarılması câiz değildir, demişlerdir." Üç güne kadar muhayyerlik şartının koşulması hâlindeki durum bundan sonraki hadîsin izahı bölümünde belirtilecektir.

٢٣٥٥ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا عبد الأعلى عن محمد بن إسحاق ، عن محمد بن يحيى بن حبان قال: هو جدي منقذ بن عمرو . وكان رجلا قد أصابته آمة في رأسه فكسرت لسانه . وكان لا يدع ، على ذلك ، التجارة . وكان لا يزال يغبن . فأتى النبي ﷺ فذكر ذلك له . فقال له « إذا أنت بايعت فقل: لا خلابة . ثم أنت في كل سلعة ابتعتها بالخيار ثلاث ليال . فإن رضيت فأمسك ، وإن سخطت فارددها على صاحبها » .

في الزوائد : في إسناده محمد بن إسحاق ، وهو مدلس ، وقد عنعنه .

TERCEMESİ

2355) "... Muhammed bin Yahyâ bin Habbân *(Radıyallâhü anhüm)*'den; Şöyle demiştir:

O, benim dedem Münkız bin Amr'dır. (Bir savaşta) **beynine kadar varan bir baş yarası almıştı ve bu yara onun dilini kırmıştı** (ağırlaştırmıştı.) **Kendisi buna rağmen ticâreti bırakmazdı ve** (alış verişte) **devamlı aldatılırdı.** (Bir gün) **Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in yanına gelip durumunu O'na arzetti. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **kendisine:**

«Sen alış veriş ettiğin zaman: (islâm dininde) **aldatmak yoktur, de. Sonra sen, satın aldığın her mal**(ı geri vermek) **husûsunda üç geceye kadar muhayyersin.** (Bu üç günlük süreden) **sonra rızan olursa malı tut ve arzulamazsan malı sâhibine geri ver,» buyurdu."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Muhammed bin İshak bulunur. Kendisi tedlîsçidir ve bu hadîsi an'ane ile rivâyet etmiştir.

İZAHI

Zevâid türünden olan bu hadîsi Dârekutnî ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir.

Âmme: Beyne kadar varan baş yarasıdır. **Hılâbet:** aldatmaktır.

Resül-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'a mürâcaat eden zâtın kimliğinin tesbiti husûsunda âlimler ihtilâf etmişlerdir. Buradaki ifâde tarzına göre bu zât Münkız bin Amr (Radıyallâhü anh)'dır. Çünkü Habbân (Radıyallâhü anh), Münkız'ın oğludur. Elde mevcut sünen nüshaları böyledir. Yânî ilgili cümle; هُوَ جَدِّي مُنْقِذُبْنُ عَمْرٍو şeklindedir. Zamir, Habbâ'a râci kılınırsa mânâ: "**Habbân, dedem Münkız bin Amr'dır.**" biçiminde olur ki mânâ bozulur. Çünkü biraz önce belirttiğim gibi Habbân, Münkız'ın oğludur. Zamir için merci olmaya elverişli başka bir kelime geçmediği için merciin Habbân olması muhtemeldir. Mânânın bozulmaması için cümlede bir kelime eksikliğinin bulunduğunu söylemek durumu doğar ki, böyle bir şey söylemem de mümkün değildir. Eğer cümle; هُوَ جَدِّي ابْنُ مُنْقِذِبْنِ عَمْرٍو şeklinde olsaydı mânâsı şöyle olurdu: "**Habbân, dedem İbn-i Münkız bin Amr'dır.**"

Böyle bir eksikliğin bulunduğunu ve bir kalem hatâsının olabildiğini söylemek cesâretinde bulunamıyacağım için cümleyi "**O, benim dedem Münkız bin Amr'dır**" diye terceme ettim. Bu şekilde terceme etmek mümkündür. Şöyle ki: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e mürâcaat eden zâttan bahsedilmiş olabilir. Bu arada râvî Muhammed bin Yahyâ bin Habbân "**O, benim dedem Münkız bin Amr'dır...**" diyerek hadîsi rivâyet etmiştir.

Bâzı âlimler, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e mürâcaat eden zâtın Habbân bin Münkız bin Amr olduğunu söylemişlerdir. İbn-i Cârûd, Hâkim ve başka zâtlar böyle demişlerdir. Müslim'in şerhinde Nevevî de bu görüştedir. Habbân sahabî oğlu sahabîdir. Ensâr-i Kirâm'dandır. Uhud ve bundan sonraki savaşlarda bulunmuştur. Osman (Radıyallâhü anh)'ın halîfeliği döneminde vefât etmiştir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ile beraber bir savaşta bir kale'ye hücum ederken başından ağır yaralanmış ve bu yaranın etkisi ile dilinde bir ağırlık ve aklında bir zayıflık doğmuştur. Bu nedenle de alış verişlerde aldatılıyordu. Vâki mürâcaatı üzerine Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) kendisine:

«**Sen alış veriş ettiğin zaman** (İslâmiyet'te) **aldatmak yoktur,** de»" emir ve tavsiyesinde bulunmuştur.

Bundan önce geçen Enes (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinde sözü edilen zâtın da Habbân (Radıyallâhü anh) olduğu görüşü kuvvetlidir. Zayıf bir kavle göre o hadîste sözü edilen zât Habbân'ın babası Münkız bin Amr'dır.

Hadîsin «**Sen alış veriş ettiğin zaman** (İslâmiyet'te) **aldatmak yoktur**» cümlesi ile ilgili gerekli bilgi bundan önceki hadîsin izahı bölümünde verilmiştir.

Hadîsin bu cümlesinden sonra gelen kısımda Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu zâta, satın aldığı bir malı kabul veyâ geri vermesi için üç günlük bir muhayyerlik hakkını vermiştir. Ahmed ve bâzı Mâlikîler bu hadîsi delîl göstererek rayıcı bilmeyen bir müşteri aldatılarak yüksek fiyatla satın aldığı bir malı geri verebilir, demişlerdir. Fakat Cumhûr, Hanefîler ve Şâfiîler: Hadîste verilen müsaade belirli bir olaya ve özel bir duruma münhasır olup, umumî bir hüküm ifâde etmez. Müşteri, rayıctan yüksek bir fiyatla satın aldığını sonradan anladığı bir malı geri veremez, demişlerdir.

Bir mal kusuru gizlenerek sağlam imiş gibi satıldığı takdirde kusuru gören müşteri bunu geri verebilir. Bu durum bundan önceki hadîs bölümünde de belirtildi. Kezâ **Bey-i garar** nevîne giren satışlar yolu ile yapılan aldatmalar da yasak olup satışlara âit akidler geçersizdir. Buna âit geniş bilgi ise 2194 - 2195 nolu hadîsler bölümünde anlatılmıştır. Başka bâblarda da buna değinilmiştir. Oralara mürâcaat edilebilir.

Kezâ satış akdi yapılırken muhayyerlik şartı konulabilir. Böyle şart konulduğu takdirde ilgili taraf koşulan şartın ışığı altında satış akdini feshedebilir. E b û H a n î f e, Ş â f i î ve H a n e f î l e r'den Z ü f e r'e göre şartlı muhayyerlik süresi üç gündür. E b û Y û s u f ile M u h a m m e d'e göre bu süre bir iki ay olabilir. A h m e d'e göre süresiz olabilir. M â l i k î l e r'e göre ticâret eşyasında bu süre 3 - 5 gündür. Gayri menkul eşyada 36 - 38 gündür. Hayvanlarda değişik süreler vardır. Bu hususta geniş bilgi edinmek fıkıh kitablarına baş vurmak gerekir.

(٢٥) باب تفليس المعدم والبيع عليه لغرمائه

25 — HÂKİM'İN, MÜFLİSİN MALINA HACIZ KOYUP ALACAKLILAR İÇİN SATMASI BÂBI

Mu'dim: Fakir, demektir. Burada kasdedilen mânâ ise, malı, borcunu kapatamayan fakir kimsedir. Bu nedenle bu kelimeyi müflis, diye terceme ettim.

Teflîs: Bu kelime Arab dilinde, bir kimsenin iflâs ettiğini ilân etmektir. Şer-i Şerîf'te ise hâkim'in iflâs eden kimsenin malına hacız koyması ve onu malında tasarruf etmekten menetmesidir.

Ğuramâ: Ğarîm'in çoğuludur. Ğarîm, borçlu mânâsına kullanıldığı gibi alacaklı mânâsına da kullanılır. Burada alacaklı mânâsına kullamlmıştır.

٢٣٥٦ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا شبابة. ثنا الليث بن سعد عن بكير ابن عبد الله بن الأشج، عن عياض بن عبد الله بن سعد، عن أبي سعيد الخدري؛ قال: أصيب رجل في عهد رسول الله ﷺ في ثمار ابتاعها. فكثر دينه. فقال رسول الله ﷺ «تصدقوا عليه» فتصدق الناس عليه. فلم يبلغ ذلك وفاء دينه. فقال رسول الله ﷺ «خذوا ما وجدتم، وليس لكم إلا ذلك» يعني الغرماء.

T E R C E M E S İ

2356) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den: Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **hayatta iken bir adamın satın aldığı meyvalara bir âfet geldi ve adam** (ödeyemeyecek mikdarda) **çok borçlandı. Bunun üzerine Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (sahabîlere:)

«Bu adama sadaka veriniz,» buyurdu. Halk da ona sadakalar verdi. Fakat verilen sadaka da onun borcuna yetmedi. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **alacaklılara:**

«Bulduğunuz (şu) **mikdarı alınız ve sizin için şu mikdardan başka bir hak yoktur,»** buyurdu."

İ Z A H I

Bu hadîsi Müslim, Tirmizi, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir.

Nevevî ve **Tuhfe** yazarı: Hadîste sözü edilen zâtın Muâz bin Cebel (Radıyallâhü anh) olduğu söylenmiş, derler.

Avnü'l-Mabûd yazarı bu hadîsin şerhinde şu bilgiyi verir:

"Yâni adam, satın aldığı meyvaları henüz satmamış iken meyvalara bir âfet geldi ve adam bir hayli borç altına girdi. Bir taraftan meyva sâhibi, parasını istiyor. Diğer taraftan başka alacaklılar alacaklarını taleb ediyorlardı. Adamın, borçları kapatacak malı da yoktu. Bunun için Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), müslümanları bu adama sadaka vermeye teşvik buyurdu. Fakat toplanan sadaka tutarı, borcunu kapatamıyordu. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), alacaklılara, mevcut meblâğı almalarını ve bunun dışında bir hakları olmadığını buyurdu. Alacaklıların başkaca bir haklarının olmadığına dâir cümleyi el-Kaari' şöyle yorumlamıştır: Yâni siz alacaklıların hakkı mevcut malı almanız ve kalan alacağınız için borçluya mal edininceye kadar mühlet verip bundan sonra istemenizdir.

Şu halde borçlunun malı borcunun tamamını karşılayamazsa, mevcut malı alacaklılara dağıtılır. Kalan borcu düşmez. Alacaklılar bekliyecekler ve borçlu mal edindiği zaman alacaklılar kalan haklarını istiyeceklerdir."

Tuhfe yazarının beyânına göre el-Mazhar bu cümleyi şöyle yorumlamıştır: Yâni alacaklılar borçlunun malını aldıktan

sonra kalan alacaklarından dolayı borçluyu incitme ve hapsettirme hakkına sâhib değildir. Çünkü hâkim borçlunun malına haciz koyup sattırınca, adamın iflâs ettiği anlaşılmış olur. İflâsı sâbit olan bir borçlu ise, borcundan dolayı hapsettirilmez. Bilâkis serbest bırakılır ki, bir mal edinebilsin. Adam çalışıp da mal edinince veyâ başka yolla mal sâhibi olunca alacaklılar, kalan alacaklarını tahsil ederler. Bu cümlenin mânâsı: **"Siz alacaklılar bulabildiğiniz malı alınız ve kalan alacağınıza âit hakkınız düşer. Artık borçlu ilerde zenginleşse bile siz kalan alacağınızı taleb edemezsiniz"** şeklinde değildir. Çünkü Allah Teâlâ: وان كان ذو عسرة فنظرة الى ميسرة = **"Ve borçlu fakir ise borcunu ödeyebilecek bir mala sâhib oluncaya kadar beklenmelidir..."** buyurmaktadır. (9) El-Mirkat'ta bu cümlenin e l - M a z - h a r tarafından böyle yorumlandığı ifâde edilmiştir.

Tuhfe yazarı yukardaki nakli yaptıktan sonra sözlerine devamla şöyle der: E l - M a z h a r ' ı n kabul etmediği yorum şeklini bâzı âlimler benimsemiş ve cümleyi şöyle yorumlamışlardır: Yâni siz alacaklılar, meyvalarına âfet gelen borçlunuzun bulabildiğiniz malınızı alınız. Bundan başka kalan alacağınız için borçludan bir hak taleb edemezsiniz. N e v e v î de şöyle der:

Ağaç üzerindeki meyvalar, yenilmeye elverişliliği belirdikten sonra ağaç üstünde iken satılıp ağaçlar müşterinin emrine verilir ve henüz meyvaları toplama zamanı gelmemiş iken meyvalar bir âfete uğrarsa bunun zarar ve ziyanı satıcıya mı, müşteriye mi âit olduğu husûsunda âlimler arasında ihtilâf olmuştur. Şöyle ki:

E b û H a n î f e, e l - L e y s b i n S a ' d, en sahîh kavlinde Ş â f i î ve başka bâzı âlimler: Zarar ve ziyanın tamamı müşteriye âittir. Zararın satıcının alacağından düşülmesi söz konusu değildir, yâni vâcib değildir. Fakat satıcının bunu hesabtan düşmesi müstahabtır, demişlerdir.

Kadîm kavlinde Ş â f i î ve bir cemâat: Anılan zarar satıcıya âittir ve onun alacağı meblâğdan düşülür, demişlerdir.

M â l i k ise: Âfetle meydana gelen zarar tutarı, meyvaların bedelinin üçte birisinden az ise hesabtan düşülmesi vâcib değildir. Fakat üçte bir veyâ daha çok bir meblâğ tutarsa bunun satıcıya yükletilmesi ve hesabtan düşülmesi vâcibtir, demiştir. N e v e v î bundan sonra da, âlimlerin yukarda anlatılan görüşlerinin dayanak-

(9) Bakara: 280

larını anlatır. Bu delîlleri görmek isteyenler oraya mürâcaat etsinler."

Ağaç üstündeki meyvaları satın alıp henüz toplamamış iken bir tabiî âfet nedeniyle meyvalar zarara uğradığı takdirde, bu zararın satıcıya veyâ müşteriye âit olduğuna dâir daha geniş bilgi 2219 nolu hadîsin izahı bölümünde verilmiştir. Oraya mürâcaat edilebilir.

N e v e v î bu hadîsten çıkarılan diğer hükümlerle ilgili olarak şöyle der:

"1. Muhtaçlara ve borçlulara yardımcı olmak müstahabtır.

2. Böylelere sadaka vermek sûretiyle sıkmtıdan kurtarmak da müstahabtır.

3. Borcunu ödemekten âciz fakir bir kimseden borcunu ödemesini isteyip peşini bırakmamak veyâ hapsettirmek mübah değildir. M â l i k, Ş â f i î ve Cumhûra göre fakir borçludan israrla alacak istemek veyâ onu hapsettirmek câiz değildir. Fakat İ b n - i S ü r e y c: Borçlu fakirliği sâbit olsa bile borcunu ödeyinceye kadar hapsedilir, demiştir. E b û H a n î f e'ye göre, fakir borçlunun peşine düşüp alacağı istemek câizdir.

4. Müflisin malının tamamı alacaklılara alacaklarına mahsuben dağıtılır. Alacaklıların hakkı tam ödeninceye kadar malı verilir. Müflise yalnız elbisesi ve buna benzer zarurî eşyası bırakılır. Başka neyi varsa borcunun tamamının ödenmesi için satılır.

٢٣٥٧ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا أَبُو عَاصِمٍ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُسْلِمِ بْنِ هُرْمُزٍ ، عَنْ سَلَمَةَ الْمَكِّيِّ ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ خَلَعَ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ مِنْ غُرَمَائِهِ . ثُمَّ اسْتَعْمَلَهُ عَلَى الْيَمَنِ . فَقَالَ مُعَاذٌ : إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ اسْتَخْلَصَنِي بِمَالِي ثُمَّ اسْتَعْمَلَنِي .

في الزوائد: في إسناده سلمة المكيّ، لايعرف حاله. وعبد الله بن مسلم، قال فيه ابن حبان. يرفع الموقوف ويسند المرفوع ، لايجوز الاحتجاج به . وقال الآجريّ عن أبي داود عن أحمد : كل بلية منه. وقال ابن معين : صدوق، كثير الخطأ .

TERCEMESİ

2357) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan: Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **Muâz bin Cebel'i alacaklılarının elinden kurtardı. Sonra onu Yemen'e âmil** (vâli) **olarak atadı. Bunun üzerine Muâz şöyle dedi: Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (olan) **malım karşılığında beni** (alacaklılarımın elinden) **kurtardı. Sonra beni** (Yemen'e) **vâli atadı."**

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde bulunan Seleme el-Mekkî'nin hâli mechuldür. Diğer râvi Abdullah bin Müslim hakkında İbn-i Hibbân : O, mevkûf hadîsi merfû gösterir ve merfû hadîsi isnad eder. Kendisinin rivâyeti delil olamaz, demiştir. El-Âcürî de : Ebû Dâvûd aracılığıyla Ahmed'den rivâyet edildiğine göre Ahmed : Her belâ ondandır, demiştir. İbn-i Muîn de : O, çok sadıktır. Fakat hatâsı çoktur, demiştir.

İ Z A H I

Bu hadîs Zevâid türündendir. M u â z b i n C e b e l (Radıyallâhü anh) seçkin sahâbilerdendir. Hâl tercemesi 55 nolu hadîs bölümünde geçti. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) onun malını satıp alacaklılarına dağıttığı ve malının, bütün borcunu kapatmaya yetmediği şerhlerde belirtilmiştir. Şu halde M u â z'ın "(Olan) **malım karşılığında** beni..." şeklindeki sözünün mânâsı şöyledir: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) mevcut malımı satıp alacaklılara dağıttı. Malım borcumu kapatmadığı halde ve alacaklıların alacağı henüz bitmemiş iken Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) beni bunların elinden kurtardı.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) M u â z (Radıyallâhü anh)'ı M e k k e fethinden sonra Y e m e n'e vâli olarak gönderdi. M u â z bundan sonra maddî sıkıntıdan da kurtulmuş olduğuna işâret etmek istediği kanısındayım.

Bu hadîs de borçlunun borcunun ödenmesi için malına haciz konulup satılmasının meşrûluğuna, borçlunun malı borcunu tamamen karşılamadığı takdirde olan malının alacaklılara dağıtılması ile yetinileceğine, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in M u â z'ı Y e m e n'e vâli tâyin ettiğine, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in şefkatının yüceliğine ve M u â z'ın faziletine delâlet eder.

(٢٦) باب من وجد متاعه بعينه عند رجل قد أفلس

26 — MALININ AYNİSİNİ İFLÂS ETMİŞ BİR ADAMIN YANINDA BULAN KİMSENİN BÂBI

Burada rivâyet olunan hadîslerde geçen iflâs'tan maksad kişinin malının, onun borcunu kapatamamasıdır. Arab dilinde falan kişi iflâs etti, denilince, zengin iken fakirleşti veyâ altın ile gümüş para sâhibi iken bu nevî parası kalmayıp fülus denilen değeri düşük madenî para sâhibi oldu, mânâsı kasdedilir. İflâsın hakîkî mânâsı ise zenginlik hâlinden fakirlik hâline düşmektir.

Malı, borcunu karşılıyamıyacak duruma düşen ve müflis ismi verilen bir adamın yanında bir kimsenin malı, olduğu gibi duruyor ise acaba mal sâhibi, diğer alacaklılar gibi midir, yoksa onlara tercihan kendi malını geri alabilir mi?

Kezâ, ölen bir adamın borcu, onun terekesinden fazla olur ve alacaklı durumda olanlardan birisi bu tereke içinde kendi malının aynisini bulur ise bu alacaklı diğerlerine tercihan kendi malını alabilir mi, yoksa onun bir tercih hakkı olmayıp diğer alacaklılar gibi midir?

Kendi malının aynisi, derken o malın eksiksiz, ziyâdesiz ve vasıfları değişmeksizin olduğu gibi durması kasdedilir.

Gerek müflisin yanında ve gerekse ölenin terekesinde kişinin bulduğu kendi malı, derken satıp da bedelini almadığı mal kasdedilir. Çünkü bedelini almış ise, bir hakkı kalmamış olur.

Bu bâbta rivâyet edilen hadîsler yukarda işâret ettiğim meseleler hakkındadır. Bunların tercemesinden sonra gerekli izah yapılırken âlimlerin görüşleri de beyân edilecektir. Şimdi tercemeye geçelim.

٢٣٥٨ — حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا سفيان بن عيينة. ح وحدثنا محمد ابن رمح. أنبأنا الليث بن سعد، جميعا عن يحيى بن سعيد، عن أبي بكر بن محمد ابن عمرو بن حزم، عن عمر بن عبد العزيز، عن أبي بكر بن عبد الرحمن بن الحارث ابن هشام، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «من وجد متاعه بعينه عند رجل قد أفلس، فهو أحق به من غيره».

TERCEMESİ

2358) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Malının aynisini (yâni olduğu gibi), iflâs etmiş bir şahsın yanında bulan bir kimse, o malı başka kimselere nazaran öncelikle alma hakkına sâhibtir.»"

٢٣٥٩ – حدثنا هشام بن عمار . ثنا إسماعيل بن عياش ، عن موسى بن عقبة ،
عن الزهري ، عن أبي بكر بن عبد الرحمن بن الحرث بن هشام ، عن أبي هريرة ؛
أن النبي ﷺ قال « أيما رجل باع سلعة ، فأدرك سلعته بعينها عند رجل ، وقد أفلس ،
ولم يكن قبض من ثمنها شيئا ، فهي له . وإن كان قبض من ثمنها شيئا ، فهو
أسوة للغرماء » .

TERCEMESİ

2359) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Herhangi bir adam bir eşya satar, sonra iflâs etmiş durumda olan bir adamın (yâni müşterisinin) yanında bu eşyaya aynisiyle (yâni hiç değişmemiş olarak) yetişir ve eşyanın bedelinden bir şey teslim almış değil ise, eşya o adamın (hakkı) dır. Eğer adam eşyanın bedelinden bir şey teslim almış ise kendisi diğer alacaklıların mislidir (Yâni öncelik hakkı yoktur.)»"

٢٣٦٠ – حدثنا إبراهيم بن المنذر الحزامي وعبد الرحمن بن إبراهيم الدمشقي .
قالا : ثنا ابن أبي فديك ، عن ابن أبي ذئب ، عن أبي المعتمر بن عمرو بن رافع ،
عن ابن خلدة الزرقي ، وكان قاضيا بالمدينة ؛ قال : جئنا أبا هريرة في صاحب لنا قد أفلس .
فقال : هذا الذي قضى فيه النبي ﷺ « أيما رجل مات أو أفلس ، فصاحب المتاع أحق
بمتاعه . إذا وجده بعينه » .

TERCEMESİ

2360) "... Medîne-i Münevvere kadısı (Ömer) bin Halde ez-Zurakî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Biz iflâs etmiş bir arkadaşımız (ın elinde bulunan ve bedelini ödemediği bir mal) hakkında Ebû Hüreyre'nin yanına gittik (O'na mürâcaat ettik). Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh) şöyle dedi:

Bu (mesele), **Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in, hakkında şöyle hükmettiği** (meselenin misli) **dir:**

Herhangi bir adam ölür veyâ iflâs ederse (bedelini ödemediği) **eşya sâhibi, o eşyayı aynen** (onun yanında) **bulunca, kendi eşyasını** (diğer hak sâhiblerinden) **öncelikle alma hakkına sâhibtir."**

٢٣٦١ – حدثنا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ بْنِ سَعِيدِ بْنِ كَثِيرِ بْنِ دِينَارٍ الْحِمْصِيُّ. ثنا الْيَمَانُ ابْنُ عَدِيٍّ. حَدَّثَنِي الزُّبَيْدِيُّ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ «أَيُّمَا امْرِئٍ مَاتَ وَعِنْدَهُ مَالُ امْرِئٍ بِعَيْنِهِ، اقْتَضَى مِنْهُ شَيْئًا أَوْ لَمْ يَقْتَضِ، فَهُوَ أُسْوَةٌ لِلْغُرَمَاءِ».

TERCEMESİ

2361) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«**Herhangi bir kimse ölür de yanında** (satın alıp bedelinin tamamını ödemediği başka) **bir adamın malı aynen duruyor ise, mal sâhibi malının bedelinden bir şey teslim almış olsun veyâ** (hiç bir şey) **teslim almamış olsun, diğer alacaklıların mislidir** (Yâni öncelik hakkı yoktur.)»"

İZAHI

Bu bâbta rivâyet edilen hadîslerin hepsinin râvisi Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'dır. Onun ilk hadîsini Kütüb-i Sitte sâhiblerinin hepsi rivâyet etmişlerdir. Bâzı rivâyetlerde kısmen kelime değişikliği var ise de mânâyı etkiliyecek bir değişiklik yoktur.

Âlimlerin cumhûru bu hadîsi satılan mal hakkında yorumlamışlardır. El-Hâfız bu hususta geniş bilgi verdikten sonra: Verilen bilgilerden anlaşılıyor ki bu hadîs satılan mal hakkındadır. Ödünç veyâ emanet verilen mal da bu hükme tâbidir, demiştir.

Cumhûr bu hadîsi şöyle yorumlamıştır: Bir adam malını satar ve bedelinden hiç bir şey almamış iken müşterisi iflâs eder. Satıcı da gider malını olduğu gibi müşterinin yanında bulur. Yâni malında bir değişiklik ve bir tasarruf yapılmamış iken bulur. İflâs eden müşterisinin borcu çoktur. Başka alacaklılar da gelip haklarını ta-

leb ederler. Satıcı kendi malını bulunca, diğer alacaklılara tercihen kendi malını geri almak hakkına sâhibtir. Diğer alacaklılar bu malı alacakları oranında bölüşme teklifinde bulunma hakkına sâhib değillerdir.

Cumhûr bu hadîsi satıcının malının bedelinden hiç bir şey teslim almadığı meselesine yorumlamıştır. Bu yorumun dayanağı da bu hadîsten sonra gelen hadîstir. Çünkü ikinci hadîste belirtildiği gibi eğer satıcı malın bedelinden bir şey teslim almış ise diğer alacaklılara tercih hakkı yoktur. Fakat cumhurdan Ş â f i î satıcının tercih hakkının yine bulunduğunu söylemiştir. Ş â f i î'ye göre satıcı, kalan alacağını o maldan alır. Kalanı diğer alacaklılara verilir. Ş â f i î'nin bu görüşünü en-Neyl yazarı beyân etmektedir.

Bu bâbın üçüncü hadîsine göre ölen adam da iflâs eden adam gibidir. Yâni bir mal satın alıp bedelini ödemeden ölen bir kimsenin yanında o mal olduğu gibi duruyor ise mal sâhibi kendi malını öncelikle alma hakkına sâhibtir. Ş â f i î bu hadîsi delîl göstererek böyle hükmetmiştir.

Bu bâbın son hadîsi ise ölen adamın iflâs eden adam gibi olmadığına delâlet eder. Buna göre, bir mal satın alıp bedelinin tamamını ödemeden ölen bir kimsenin yanında bu mal olduğu gibi duruyor ise satıcının bir tercih hakkı yoktur. Bu malın bedelinden bir şey almış olsun veyâ hiç bir şey almamış olsun fark etmez. Satıcı diğer alacaklılar gibidir. Ölenin diğer malları gibi bu malı da alacakları oranında kendi aralarında taksim ederler. M â l i k ve A h m e d bu hadîsle amel etmişlerdir. Bu son hadîsi E b û D â v û d mürsel olarak E b û B e k i r b i n A b d i r r a h m a n b i n e l - H â r i s b i n H i ş â m'dan rivâyet etmiştir. Fakat görüldüğü gibi müellifimiz bunu merfû olarak rivâyet etmiştir. El-M ü n z i r î de bu hadîsi E b û B e k i r'in mürseli olarak göstermektedir. Ş â f i î de bunu mürsel kabul ettiği için üçüncü hadîsle amel etmeyi tercih etmiştir.

ÂLİMLERİN KONU HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

N e v e v î bu konu hakkındaki görüşleri şöyle anlatır:

"Bir mal satın alıp bedelini ödemeden iflâs eden veyâ ölüp malı borcunu kapatamayan bir kimsenin satın aldığı mal aynen duruyor ise bu malın kimin hakkı olduğu husûsunda âlimler ihtilâf etmişlerdir. Şöyle ki:

1. Ebû Hanîfe'ye göre satıcının bu malı geri alma hakkı yoktur. Satıcı diğer alacaklılar gibidir. Hepsi, borçlunun malını alacakları oranında bölüşürler.

2. Şâfii ve bir cemâata göre satıcı muhayyerdir. Dilerse sattığı malı geri alır. İsterse geri almaz ve diğer alacaklılarla birlikte, borçlunun malını alacakları oranında bölüşürler.

3. Mâlik: Satıcı, iflâs meselesinde malını geri alır ve ölüm meselesinde satıcı diğer alacaklılar gibidir. Hepsi ölünün malını alacakları oranında bölüşürler, demiştir."

Ahmed de ölüm meselesinde Mâlik'in görüşündedir.

Avnü'l-Mabûd yazarı da iflâs eden müşterinin yanında malını, olduğu gibi bulan ve malının bedelinden hiç bir şey almamış olan satıcının diğer alacaklılara tercihen kendi malını geri alma hakkına sâhib bulunduğu hükmünün Cumhûrun kavli olduğunu beyân ettikten sonra şöyle der:

"Hanefîler buna muhâlif kalmışlardır. Onlara göre satıcı diğer alacaklılar gibidir, tercih hakkı yoktur. Bu hadîsle amel etmemeleri için beyân ettikleri mâzeretleri bilmek istiyor isen el-Fetih veyâ en-Neyl kitâbını mütalâa etmeni tavsiye ederim.

El-Hattâbî: Bu hadîsin hükmü Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in sâbit bir sünnetidir. İlim ehlinden çok kimseler bununla hükmetmişlerdir. Osmân bin Affân (Radıyallâhü anh) da böyle hükmetmiş ve Ali bin Ebî Tâlib (Radıyallâhü anh)'den de böyle hükmettiği rivâyet edilmiştir. Sahâbîlerden bunlara muhâlefet eden bir kimseyi bilmiyoruz. Urve bin Zübeyr (Radıyallâhü anh)'ın kavli de budur. Mâlik, Şâfiî, Ahmed, Evzâî ve İshâk da böyle hükmetmişlerdir. Ebû Hanîfe, İbrâhîm Nahaî ve İbn-i Şebreme: Satıcı diğer alacaklılar gibidir, demişlerdir, der."

Ömer bin Halde (R.A.)'nin hâl tercemesi

Üçüncü hadîsin râvîsi Ömer bin Halde ez-Zürekî (R.A.) Medîne-i Münevvere kadılığı yapmıştır. Bir kavle göre babasının ismi Abdurrahman el-Ensârî'dir. Halde onun dedesinin ismidir. Kendisi Ebû Hüreyre (R.A.)'den hadîs rivâyet etmiştir. Râvîsi Rebîatü'r-Rey'dir. Ebû Dâvûd ve İbn-i Mâceh onun hadîslerini rivâyet etmişlerdir. El-Vâkıdî : O, heybetli, iffetli, takvâ sâhibi ve sıkâ bir zâttır, demiştir. (Hulâsa : 282)

(٢٧) باب كراهية الشهادة لمن لم يستشهد

27 — ŞÂHİDLİK ETMESİ TALEB EDİLMEYEN BİR KİMSENİN ŞÂHİDLİK ETMESİNİN YASAKLIĞI BÂBI

٢٣٦٢ — حدثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَمْرُو بْنُ رَافِعٍ، قَالَا: ثنا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَبِيدَةَ السَّلْمَانِيِّ؛ قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْعُودٍ: سُئِلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: أَيُّ النَّاسِ خَيْرٌ؟ قَالَ «قَرْنِي، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ. ثُمَّ يَجِيءُ قَوْمٌ تَبْدُرُ شَهَادَةُ أَحَدِهِمْ يَمِينَهُ، وَيَمِينُهُ شَهَادَتَهُ».

TERCEMESİ

2362) "... Abdullah bin Mes'ûd *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir: **Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e: (mü'min olan) insanların hangileri daha hayırlıdır? diye soruldu. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«(En hayırlı insanlar) benim karn'ım (sahâbîlerim)dir. Sonra onların hemen ardından gelen (Tâbiî)lerdir. Sonra bunların hemen ardından gelen (Tâbiîlerin Tâbiî)leridir. Daha sonra bir takım insanlar gelir ki onlardan birisinin şâhidliği yeminini ve yemini şâhidliğini geçer.»"

İZAHI

Bu hadîsi Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Hadîsteki Karn kelimesinin asıl mânâsı zamandır. Ancak bu zaman süresinin tesbit ve tâyini husûsunda değişik görüşler vardır: On, yirmi, otuz, altmış, yetmiş, seksen, yüz, yüz yirmi yıl olmak üzere muhtelif rivâyetler vardır. Bâzılarına göre Karn, insan kuşağıdır. Her kuşak bir Karn'dır. Bir kısım âlimler: Her yüz yıl bir Karn'dır, demişlerdir. Bu hadîsteki Karn ile kasdedilen mânânın tesbiti husûsunda da ihtilâf vardır. Nevevi'nin beyânına göre, el-Muğîre: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in **karn'ı O'nun sahâbîleridir. Onların hemen ardından gelenlerden maksad sahâbîlerin evlâdıdır ve bunların hemen ardından gelenlerden maksad da sahâbîlerin evlâdının evlâdıdır, demiştir.**

Nevevî daha sonra: Sahîh olan kavil şudur: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in karn'ından maksad O'nun sahâbîleridir. İkinci karn'dan maksad, Tâbiîlerdir ve üçüncü karn'dan maksad da Tâbiîlerin Tâbiîleridir. Âlimler, karn'ların en hayırlısının Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in karn'ı yâni sahâbîleri olduğu husûsunda ittifak etmişlerdir. Cumhûrun kavline göre Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'i bir saat bile gören her müslüman sahâbî sayılır.

Hadîs, en hayırlı kuşağın, sahâbîler kuşağı olduğuna delâlet eder. Bundan maksad kuşağın tümüdür. Bu itibarla bu hadîs, sahâbî'nin peygamberlerden üstün olduğuna ve herhangi bir sahâbî kadının, Meryem ve Âsiye gibi kadınlardan daha fazîletli olduğuna delâlet etmez. Çünkü kasdedilen mânâ bir kuşağın diğer kuşaklara üstünlüğüdür. Üstün olan kuşaktaki her ferdin diğer kuşataki bütün ferdlerden üstünlüğü anlamı çıkarılamaz.

Hadîsin son kısmında gelen «... **onlardan birisinin şâhidliği yeminini ve yemini şâhidliği geçer**» cümlesi ile ilgili olarak da Nevevî şöyle der:

Bu cümle, şâhidlik ederken yemin eden kimseyi yermektedir. Cümlenin mânâsı: Adam hem yemin eder, hem de şâhidlik eder. Artık bâzen önce yemin eder ve bunun arkasında şâhidlik eder. Bâzen de bunun tersini yapar. Bâzı Mâlikîler bu hadîsi delîl göstererek: Şâhidlik ederken yemin eden adamın şâhidliği reddedilir, demişlerdir. Fakat cumhûr, şâhidlik ederken yemin eden adamın şâhidliğini reddetmez.

Sindî de bu cümle ile ilgili olarak: Cümleden kasdedilen mânânın şu olduğu umulur: Yâni anılan üç kuşaktan sonra gelen bir takım insanların yalan konuşmaları çoğalır ve şâhidliklerine güvenilmez. Bu nedenle adamlar şâhidliklerini yeminleri ile takviye etme gayretinin içine girerler. Artık şâhidlik ederken ifâdelerinden önce veyâ sonra yemin ederler, demektedir.

Hadîs, yemin ve şâhidliğin önemli şeyler olduğuna ve İslâm'ın ilk dönemlerinde bunlara ehemmiyet verildiğine işâret eder. Nitekim Buhârî bu durumu belirtmek için bu hadîsin sonunda İbrâhîm Nahaî'nin şu sözünü de rivâyet etmektedir: **Biz çocuk denecek yaşta iken konuştuğumuzda "Eşhedu billah" ve "Allah ile ahdim olsun" sözünü kullandığımız için velilerimiz bizi döverlerdi.**

٢٣٦٣ – حدثنا عبد الله بن الجراح . ثنا جرير عن عبد الملك بن عمير ، عن جابر
ابن سمرة . قال : خطبنا عمر بن الخطاب بالجابية فقال : إن رسول الله ﷺ قام فينا
مثل مقامي فيكم . فقال « احفظوني في أصحابي . ثم الذين يلونهم . ثم الذين يلونهم .
ثم يفشو الكذب حتى يشهد الرجل وما يستشهد . ويحلف وما يستحلف » .

في الزوائد : رجال إسناده ثقات ، إلا أن فيه عبد الملك بن عمير ، وهو مدلس ، وقد رواه بالعنعنة .

TERCEMESİ

2363) "... Câbir bin Semûre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir: **Ömer bin el-Hattâb** (Radıyallâhü anh), **Câbiye** (10) **de bize bir hitâbede bulundu ve şöyle söyledi: Ben aranızda böyle ayakta durduğum gibi Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **de aramızda ayağa kalktı ve şöyle buyurdu:**

«**Benim ashâbım, sonra onların hemen ardında gelen** (Tâbiî)ler ve **sonra bunların ardında gelen** (Tâbiîlerin Tâbiî)**leri**(n değerini takdir etmek) **hakkında bana riâyet ediniz** (yâni bana olan hürmetinizi göz önünde bulundurup benim hatırım için onlara saygılı olunuz). **Daha sonra**(ki kuşaklarda) **yalancılık o kadar yayılacak ki, adam, şâhidlik etmesi taleb edilmediği halde şâhidlik edecek ve yemin etmesi teklif edilmediği halde yemin edecektir.**»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bu hadisin senedindeki râviler sıkâ zâtlardır. Ancak şu var ki, râvi Abdü'l-Melik bin Umeyr tedlisçidir ve bu hadisi an'ane ile rivâyet etmiştir.

İZAHI

Zevâid türünden olan bu hadiste, Ashâb-ı Kirâm, Tâbiîler ve bunların Tâbiîlerinin faziletine işâret edilerek Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in hatırı için bu üç kuşakta yaşayan müslümanlara değer ve saygı göstermenin gerekliliği ifâde edilmektedir.

Râmuzü'l-Ehâdis şerhi **Levâmiü'l-Ukûl**'da özetle şöyle deniliyor: "Yâni sahâbîlerin kıymet ve değerlerini takdir ediniz, onları incitmeyiniz, tenkid etmeyiniz ve aleyhlerinde konuşmayınız. Çünkü

---

(10) Câbiye Şam'ın güney batısında ve Dımışk'a bir günlük mesâfede bir şehrin ismidir. Hz. Ömer (R.A.)'ın hilâfeti döneminde bir askeri merkez idi. Halife Ömer, seçkin sahâbîler ile burada toplantı yapıp savaş plânları hazırlamış ve Yermûk savaşından sonra ganimet malları burada taksim edilmişti. Câbiye hutbesi, diye anılan meşhur hitâbeti Halife Ömer burada irad etmişti.

onlar benim arkadaşlarımdır. Onlara karşı durum ve davranışlarınızda benim hatırımı ve bana olan saygınızı göz önünde bulundurunuz. Tâbiîler de Ashab-i Kirâm'ın izini tıpa tıp tâkip ettikleri için onlara da saygılı olma emri verilmiştir. Üçüncü kuşaktaki müslümanlar ilk iki kuşak dışında kalan müslümanların en mümtaz tabakasını teşkil ederler. Fakat bu üç kuşaktan sonra gelen bir takım insanlar, şâhidlik etmeleri taleb edilmediği halde şâhidlik etmeye ve yemin etmeleri teklif edilmediğine rağmen yemin etmeye girişirler. Bu hal ise insanların takvâsının zayıflığına ve itimadın azlığına delâlet eder."

Müslim, Abdullah bin Mes'ûd (Radıyallâhü anh)'ın (2362 nolu) hadîsi ile beraber bunun bir benzerini İmrân bin Husayn (Radıyallâhü anh)'den merfû olarak rivâyet etmiştir. Bunun sonunda bulunan ilâvede şu cümle de vardır:

ثُمَّ يَكُونُ بَعْدَهُمْ قَوْمٌ يَشْهَدُونَ وَلَا يُسْتَشْهَدُونَ وَيَخُونُونَ وَلَا يُؤْتَمَنُونَ

"Bunlardan sonra bir takım insanlar olur ki şâhidlik etmeleri taleb edilmediği halde şâhidlik ederler ve apaçık hiyânet ederler..."

Nevevî de bu cümlelerin şerhinde şunları söyler:

"Bu hadîsin zâhiri, **«Şâhidlerin en hayırlısı, şâhidlik etmesi taleb edilmeden önce şâhidlik edendir»** (2364 nolu) meâlindeki hadîse muhâliftir. Âlimler bu iki hadîsin arasında görülen zahirî ihtilâfı şöylece gidermişlerdir:

Bir hak iddiâsında bulunan bir kimse, dâva konusu meseleye vâkıf olan şâhidi bilir ve tanır. Dâva sâhibi, şâhidlik etme talebinde bulunmadan önce şâhidin şâhidlik etmeye acele etmesi bu hadîste yerilmiştir. Bu hadîs böyle yorumlanır, denilmiştir.

Diğer hadîste (yâni 2364 nolu) övülen şâhidlik ise dâva sâhibinin tanımadığı ve bilgisi olduğundan haberi olmayan bir şâhidin dâva sâhibine: Ben senin meselene şâhidim, durumu biliyorum. Arzû edersen hâkimin huzûrunda şâhidlik ederim, diyerek haberdar etmesi ve istenildiği takdirde şâhidlik etmesidir. Allah Teâlâ hakları ile ilgili dâvalara âit şâhidlik de anılan şâhidlik hükmüne tâbidir. Allah Teâlâ hakları konusunda bilgisi olan bir kimse hâkim'e baş vurarak konu hakkında şâhidlik eder. Bu nevî şâhidlik de övgüye lâyık şâhidlik nevindendir. Boşama, vakıf, azadlama, genel vâsiyyetler ve cezâlara âit şâhidlik Allah Teâlâ haklarına âit şâhidlik için birer örnektir. Bu gibi dâvalarda şâhidlik etme talebi olmaksızın şâhidlerin hâkim'e mürâcaatla ifâde vermeleri övgüye lâyık şâ-

hidliklerdendir. Ancak örtbas edilmesinde yarar görülen cezâlarla ilgili dâvalarda şâhidlerin bilgilerini gizlemeleri daha uygun olur.

İşte bu iki hadîs arasında görülen zâhiri ihtilâfın bertaraf edilmesinin en uygun şekli bunların böyle yorumlanmasıdır. Bizim arkadaşlarımız ile M â l i k ve âlimlerin cumhûru böyle yorum yapmışlardır. Doğrusu da budur.

Bu hadîs başka şekillerde de yorumlanmış ise de bu yorumlar zayıftır. Bunlardan birisi şöyledir:

Şâhidlik etme talebi yapılmadan herhangi bir konuda şâhidlik etmek yerilmiştir. Böyle yorumlayanlar, diğer hadîsi dikkata almamıştır.

Diğer bir kavle göre bu hadîs yalancı şâhidlik hakkındadır. Bir başka kavle göre bu hadîs, cezâlara âit şâhidlik hakkındadır.
Bu yorumların hepsi yanlıştır.

Şâhidlik etmesi taleb edilmemiş iken kişinin kendiliğinden gidip bir dâva hakkında ettiği şâhidlik cumhûra ve bizim mezhebimize göre geçerlidir."

(٢٨) باب الرجل عنده الشهادة لا يعلم بها صاحبها

28 — ADAMIN GÖRGÜ TANIKLIĞI VARDIR DA İLGİLİ KİŞİ BU DURUMU BİLMEZ, BÂBI

٢٣٦٤ — حدثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ الْجُعْفِيُّ قَالَا: ثنا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ الْعُكْلِيُّ. أَخْبَرَنِي أُبَيُّ بْنُ عَبَّاسِ بْنِ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيُّ. حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ عَمْرِو ابْنِ حَزْمٍ. حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ. حَدَّثَنِي خَارِجَةُ بْنُ زَيْدِ ابْنِ ثَابِتٍ. أَخْبَرَنِي عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ أَبِي عَمْرَةَ الْأَنْصَارِيُّ؛ أَنَّهُ سَمِعَ زَيْدَ بْنَ خَالِدٍ الْجُهَنِيَّ يَقُولُ: إِنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «خَيْرُ الشُّهُودِ مَنْ أَدَّى شَهَادَتَهُ قَبْلَ أَنْ يُسْأَلَهَا».

T E R C E M E S İ

2364) "... Zeyd bin Hâlid el-Cühenî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; kendisi Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den, şöyle buyururken işitmiştir:

«Şâhidlerin en hayırlısı, şâhidlik etmesi taleb edilmeden önce tanıklık görevini îfâ edendir.»"

İ Z A H I

Bu hadîsi M â l i k, A h m e d, M ü s l i m ve E b û D â v û d da rivâyet etmişlerdir.

M ü s l i m ' deki hadîs metni şöyledir:

أَلا أُخْبِرُكُمْ بِخَيْرِ الشُّهَدَاءِ: الَّذِي يَأْتِي بِشَهَادَتِهِ قَبْلَ أَنْ يُسْأَلَهَا

«İyi dinleyin ben şâhidlerin en hayırlısını size haber vereyim: Şâhidlik etmesi taleb edilmeden önce şâhidlik eden kimse.» E b û D â v û d ile T i r m i z î ' deki metin de böyledir.

Bundan önceki bâbta geçen hadîsler, şâhidlik etmesi taleb edilmeden önce kişinin şâhidlik etmesinin iyi olmadığına delâlet ederler. Orada verilen izahta gerekli bilgi verildi ve hadîsin yorum şekli anlatıldı. Bu hadîste ise şâhidlik etmesi taleb edilmeden önce kişinin şâhidlik etmesinin övgüye lâyık olduğu belirtilmiştir. Orada dolaylı olarak bu hadîsin yorum şekline de değinilmişti. N e v e v î bu hadîsin şerhinde özetle şöyle der:

"Bu hadîs ile kasdedilen mânâ hakkında iki yorum vardır. Bunların en sahîh ve en meşhûr olanı M â l i k ve Ş â f i î ' nin arkadaşlarının yaptığı şu yorumdur:

Bir insanın bir hakkı ile ilgili olarak bir şahsın şâhidliğe yararlı bilgisi vardır. Fakat hak sâhibi, bu şahsın bilgisinden habersizdir. Şahıs, hak sâhibine gelir ve konuya şâhid olduğunu bildirir. İşte bu şahıs, en hayırlı şâhid'dir.

İkinci yorum: Bu hadîs hasbi şâhidlik hakkındadır. Yâni sırf insanlara mahsus haklar dışında kalan dâvalara âit şâhidliktir ki bu dâvalar yalnız Allah Teâlâ haklarına âittir veyâ Allah Teâlâ ile kul haklarının birleştiği meselelere âittir. Bunlara örnek: Boşama, azadlama, vakıf, umumî vâsiyyetler, cezâlar ve benzerî konular. Bu gibi konularda bilgisi olan şâhidlerin hâkim'e mürâcaat ederek ifâde vermeleri vâcibtir. Allah Teâlâ K u r ' a n - ı K e r î m ' in müteaddid âyetlerinde Allah için şâhidlik etmeyi emretmiştir.

Birinci yorumda anılan meseleler hakkında da bilgisi olan kimselerin şâhidliklerini gizlememeleri ve bilgilerini hâkim'e aktarmaları vâcibtir. Çünkü bu bilgiler birer emânettir. Emâneti ödemek gereklidir.

Bu hadîs başka şekilde de yorumlanmıştır. N e v e v î bu şekilleri de anlattıktan sonra bu hadîs ile bundan önceki bâbta ge-

çen hadîs arasında bir çelişki bulunmadığını tekrar anlatır. Biz bu husûsu bundan önceki bâbta anlattığımız için bunu tekrarlamaya gerek görmüyoruz.

Hadîsin râvîsi Zeyd bin Hâlid (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesini 945 nolu hadîs bölümünde vermiştik.

(٢٩) باب الإشهاد على الديون

29 — BORÇLARI ŞÂHİDLENDİRMEK BÂBI

٢٣٦٥ — حدثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ الْجُبَيْرِيُّ، وَجَمِيلُ بْنُ الْحَسَنِ الْعَتَكِيُّ. قَالَا: ثنا مُحَمَّدُ بْنُ مَرْوَانَ الْعِجْلِيُّ. ثنا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ؛ قَالَ: تَلَا هٰذِهِ الْآيَةَ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى) حَتَّى بَلَغَ (فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُمْ بَعْضًا) فَقَالَ: هٰذِهِ نَسَخَتْ مَا قَبْلَهَا.

في الزوائد: هذا إسناد موقوف، وحكمه الرفع.

TERCEMESİ

2365) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıylalâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi:

يا ايها الذين آمنوا اذا تداينتم بدين الى اجل مسمى

(Ey iman edenler birbirinize belirli bir süre için borçlandığınız zaman) âyetini okudu ve nihâyet فان امن بعضكم بعضا = (Eğer bâzınız bâzınıza güvenirse — Yâni borcu sened, şâhidler veyâ rehinle tevsik etmeye gerek duymazsa — güvenilen (borçlu) kimse borcunu ödesin) âyetine gelince: Bu âyet, bundan öncekini neshetti, dedi."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bu, mevkûf bir seneddir. Fakat merfû hükmündedir.

İZAHI

Bu hadîs Zevâid türündendir. Hadîste anılan birinci âyet Bakara sûresinin 282. ve Kur'an-ı Kerîm'in en uzun âyetidir. Bu âyet'te borçlandığı zaman bunun sened ile tevsik edilmesi ve iki erkek şâhid, bu olmazsa bir erkek ile iki kadın şâhidle teyid edilmesi emredilmektedir. Hadîste anılan ikinci âyet ise ayni sûrenin 283. âye-

ti olup ilk âyeti tâkib etmektedir. Bu âyet'te, yolculuk hâlinde sened tanzim edecek kâtib bulunmadığı takdirde borca karşılık rehin alınması emredilmekte ve daha sonra yukarda yazılı nazm-ı Celîl buyurulmaktadır. Tercemede meâlini sunduğum bu nazm-i Celîl'de **«Eğer bâzınız bâzınıza güvenirse, güvenilen kimse borcunu ödesin»** buyurulmaktadır.

İlk âyet'te borcun sened ve şâhidle tevsik edilmesi ve son âyetin baş kısmında borca karşı rehin alınması emredilmektedir. Daha sonra gelen Nazm-i Celîl'de, güvenilen borçlunun borcunu ödemesi emredilmektedir. Bu hadîs'e göre Ebû Saîd-i Hudrî (Radıyallâhü anh) bu Nazm-i Celîl'in bundan önceki hükümleri neshettiğini söylemiştir. Şu halde alacaklı kimse borçlusuna güveniyorsa, sened tanzimi, şâhidlerin tutulması ve rehin alınması emri yoktur. Hadîsin zâhirinden anladığım budur. Fakat Sindî: Hadîsten kasdedilen mânânın şöyle olması umulur, der: Mü'minler birbirine güvensin güvenmesin önce borç senedini yapmakla emrolunmuşlar. Sonra, güven ve emniyet olduğu takdirde şâhidlerle yetinmeleri emrolunmuştur ve bu emirle ilk emir neshedilmiştir.

Hadîsin ifâde tarzını Sindi'nin yaptığı yoruma uygun görmüyorum. Çünkü son emirden önce, sened tanzimi, şâhid tutulması ve rehin alınması emri geçmektedir. Ebû Saîd-i Hudrî (Radıyallâhü anh) bu son emir, bundan öncekini neshetti, demiştir. Bu ifâdenin zâhirine göre yalnız sened tanzimi emri değil diğer emirler de bu son emirle neshedilmiştir.

Fahrü'd-Dîn, **Tefsîrü'l-Kebîr**'inde bu âyetlerin tefsîrinde özetle şu bilgiyi verir:

"Bâzıları; فان امن بعضكم بعضا âyetinin, bundan önceki âyetlerde geçen, sened tanzimi, şâhid tutulması ve rehin alınması emirlerini neshettiğini söylemişlerdir. Bilmiş ol ki, zorlayıcı bir delîl bulunmadıkça bir âyetin hükmünün mensuh olduğunu kabullenmek hatâdır. Bilâkis ilk âyetlerdeki sened, şâhid ve rehin emirleri irşad ve ihtiyat yolunu göstermek mânâsına yorumlanır. Son emir ise ruhsat içindir. Yâni güven ve emniyet olduğu takdirde borç için sened yapılmayabilir, şâhid tutulmayabilir ve rehin alınmayabilir. **"İbn-i Abbâs** (Radıyalâhü anhümâ)'**dan rivâyet edildiğine göre kendisi: Müdâneye âyetinde** (Yâni 282. âyette) **nesih yoktur,"** demiştir.

Borcun senedle, şâhidlerle tevsik edilmesine ve rehin almaya âit emirlerin hükmü hakkında âlimler ihtilâf etmişlerdir. Şöyle ki:

Atâ, İbn-i Cüreyc, Nahaî ve **Taberî**'ye göre emir vâciblik içindir.

Müctehid fıkıhçıların cumhûruna göre bu emir mendubluk içindir. Cumhûrun delîli şudur: Biz bütün İslâm memleketlerindeki tüm müslümanların senedsiz ve şâhidsiz veresiye muâmelelerde bulunduklarını görmekteyiz. Bu uygulama, anılan emirlerin vâciblik için olmadığına dâir bir icmâdır. Diğer taraftan her veresiye muâmele için sened ve şâhid mecbûriyetini koymak müslümanlar için büyük bir güçlük doğurur. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), İslâmiyet'in kolaylık dîni olduğunu emretmiştir.

Bir kısım 'âlimler de: Bu emirler vâciblik içindi, sonra;

فان امن بعضكم بعضا âyeti ile neshedildi, demişlerdir. **El-Hasan, Şabî** ve **el-Hakem bin Uyeyne**'nin mezhebi budur."

Hulâsa, zamanımızdaki insanların çoğunda emniyet ve itimad kalmadığı için veresiye muâmelelerde en ihtiyatlı yol, sened ve şâhid tutma yoludur. Ya da rehin almak şeklidir. Allah en iyi bilendir.

(٣٠) باب من لا تجوز شهادته

30 — ŞÂHİDLİĞİ CÂİZ OLMAYANLARIN BÂBI

٢٣٦٦ – حدثنا أَيُّوبُ بْنُ مُحَمَّدٍ الرَّقِّيُّ. ثنا مَعْمَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ. ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ ابْنُ يَحْيَى. ثنا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ؛ قَالَا: ثنا حَجَّاجُ بْنُ أَرْطَاةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «لَا تَجُوزُ شَهَادَةُ خَائِنٍ وَلَا خَائِنَةٍ، وَلَا مَحْدُودٍ فِي الْإِسْلَامِ، وَلَا ذِي غِمْرٍ عَلَى أَخِيهِ».

في الزوائد: في إسناده حجاج بن أرطاة وكان يدلس وقد رواه بالعنعنة. ورواه الترمذي عن عائشة رضي الله عنها

TERCEMESİ

2366) "... Amr bin Şuayb'ın dedesi (Abdullah bin Amr bin el-Âs) *(Radıyallâhü anhüm)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Hâin erkeğin, hâin kadının, İslâmiyet'te had cezâsına çarptırılmış olan kimsenin şâhidliği ve kîn ile husûmet sâhibinin, husûmet beslediği kişi aleyhinde şâhidlik etmesi câiz değildir."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Haccâc bin Ertât vardır. Bu râvî tedlis ederdi. Bunu da an'ane ile rivâyet etmiştir. Tirmizî bu hadisi Âişe (R.A.)'dan rivâyet etmiştir.

İ Z A H I

Bu hadîs Zevâid türünden sayılmıştır. Halbuki E b û D â v û d da bunu az bir değişiklikle rivâyet etmiştir. Oradaki rivâyette;

وَلَا مَحْدُودٍ فِي الْإِسْلَامِ = **"ve İslâmiyet'te had cezâsına çarptırılmış olan kimse"** ifâdesi yerine; وَلَا زَانٍ وَلَا زَانِيَةٍ = **«Ve zinâ eden erkek ve zinâ eden kadın»** ifâdesi vardır. Tabii buradaki ifâde daha umumî bir mânâ ifâde eder ve herhalde bu farktan dolayı bu hadîs Zevâid türünden sayılmıştır.

Hadîsteki "Hâin" kelimesinin Türkçesi hinâyet eden, demektir. Hiyânet eden erkek ve hiyânet eden kadından maksadın ne olduğu husûsunda iki görüş vardır. Birinci ve kuvvetli olan görüşe göre bundan maksad fâsık erkek ve fâsık kadındır. İslâm dîninde fâsık, büyük bir günah işleyen veyâ küçük günahlara devam eden kimseye denilir. Fâsık bir kimse dînî hükümlere aykırı harekette bulunmakla ilâhî emânete hiyânet etmiş olur ve bu nedenle kendisine hâin denilir. Artık ister Allah hakkına, ister kul hakkına tecâvüz etmekle hiyânet etmiş olsun fark etmez. Her iki sûrette de hiyânet etmiş ve fıskı mûcip bir harekette bulunmuş olur.

İkinci yoruma göre buradaki hiyânetten maksad kul haklarına hiyânet etmektir.

Tuhfe yazarı bu hadîsin Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'dan olan rivâyeti bölümünde özetle şu bilgiyi verir:

"E l - K a a r î, el-Mirkaat'ta: Hiyânetin meşhûr mânâsı insanların emânetlerine riâyet etmemektir. Allah'ın kullara emânet ettiği dinî hükümlere riâyetsizlikle yapılan hiyânet mânâsı meşhûr olan mânâ değildir. Şârih olan bâzı âlimlerimiz böyle demişlerdir. K â d î ise: Burada meşhûr mânâdan daha geniş kapsamlı umumî bir mânâ kasdedilmiş olabilir. O da şudur: Kişinin kendisine verilmiş herhangi bir emânete hiyânet etmesi anlamıdır. Verilen emânet di-

nî hükümler olsun, kul hakları ve malları olsun. Hepsi bu anlama girer, demiştir. K â d ı'nın yorumuna göre Hâin'den maksad Fâsık'dır. Fâsık ise, büyük günah işleyen veyâ küçük günahlara devam eden kimse demektir, demiştir.

En-Neyl yazarı da: E b û U b e y d, hiyânetin insan haklarına münhasır olmayıp Allah haklarını da kapladığını açıkça belirtmiş, demiştir."

Yukardaki nakillerden alınan sonuç, büyük bir günah işleyen veyâ küçük günahlara devam eden erkek veyâ kadının bu hatâlarından tevbe ve dönüş yapmadıkça şâhidliklerinin kabul olunmamasıdır.

Hâin ve Hâine kelimeleri böyle yorumlanınca, had cezâsına çarptırılmış veyâ kin ve husûmet besleyen kimse, bu kelimelerin anlamının kapsamına girer. Fakat önemine binâen bunlar ismen anılmışlardır, denilebilir.

Şâhidliği kabul olmayanlardan birisi de İslâmiyet'te had cezâsına çarptırılmış kimsedir. Bilindiği gibi bekâr iken zinâ eden erkek veyâ kadın, iffetli kadına zinâ isnadında bulunup ispatlamayan erkek veyâ kadın ve içki içen kimse had cezâsına çarptırılır. Birincisine yüz, ikincisine seksen ve üçüncüsüne kırk kırbaç vurulur. Burada kasdedilen cezâ bunların hepsi midir, yoksa yalnız iffetli kadını zinâ ile itham eden kimseye vurulacak Kazıf haddı mıdır?

Tuhfe yazarı bu hususta şu bilgiyi verir:

"İ b n ü'l-M e l i k'e göre bundan maksad kazıf haddi ile cezâlandırılmış kimsedir. E b û H a n î f e bununla amel ederek: Hakkında kazıf cezâsı uygulanmış olan bir kimse, tevbe etse bile ilelebed şâhidliği kabul olunmaz, demiştir.

E l-K â d ı ise: Had cezâsına çarptırılmış olan kimse ister bekâr iken zinâ suçundan dolayı haddedilmiş olsun, ister iffetli kadını zinâ ile itham ettiğinden dolayı kazıf haddine çarptırılmış olsun ve ister içki içtiğinden dolayı içki haddine çarptırılmış olsun hepsi bunun şümûlüne girer, demiştir. E l-M a z h a r da şöyle demiştir: E b û H a n î f e'ye göre hakkında kazıf haddi uygulanmış olan kimsenin şâhidliği katiyen ve ebedi olarak kabul olunmaz. Tevbe etse bile hüküm aynidir. Fakat bu cezâ tatbik edilmemiş iken şâhidliği kabul olunur, demiştir. E b û H a n î f e'den başka âlimler: Kazıf büyük bir günahtır. Bu günahı işleyen kimse

fâsık sayılır. Bunun had cezâsının uygulanıp uygulanmamış olmasının bir etkisi yoktur. Bu itibarla adam tevbe etmiş ise, hadden önce de sonra da şâhidliği kabul olunur. Şâyet tevbe etmemiş ise ne hadden önce ne de hadden sonra şâhidliği kabul olunmaz, demişlerdir.

Tuhfe yazarı yukardaki nakilleri yaptıktan sonra: Bence, had cezâsı uygulandıktan sonra tevbe edenin şâhidliği kabul olunur, diyen âlimlerin kavli kuvvetli ve tercihe şâyandır. Nitekim el-Hâfız, el-Fetih'te ve İbnü'l-Kayyim bu kavli tahkik etmişlerdir, der.

Şâhidliğinin kabul olmadığı bildirilenlerden birisi de kin ve husûmet beslediği adam aleyhinde şâhidlik eden kimsedir. Mâlik, Şâfiî, Ahmed ve cumhûr bu hadîsle amel ederek: Kişinin düşmanlık ve kin beslediği kimse aleyhinde verdiği şâhidlik geçersizdir, demişlerdir.

Ebû Hanîfe ise: Düşmanlık şâhidliğe mâni değildir. Çünkü düşmanlık fıskı mûcib değildir. Nasıl ki sadâkat ve dostluk da şâhidliğe mâni değildir, demiştir.

En-Neyl yazarı: Hak olan kişinin düşmanı aleyhinde verdiği şâhidliğin geçersiz sayılmasıdır. Çünkü hadis bunun delilidir. Delillere karşı delilsiz görüşler etkisizdir, demiştir.

٢٣٦٧ – حدّثنا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى. ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي نَافِعُ بْنُ يَزِيدَ، عَنِ ابْنِ الْهَادِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عَطَاءٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ «لَا تَجُوزُ شَهَادَةُ بَدَوِيٍّ عَلَى صَاحِبِ قَرْيَةٍ».

TERCEMESİ

2367) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre, kendisi Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'den şu hadîsi işitmiştir:

«Bir bedevînin bir köy sâhibi aleyhinde şâhidliği câiz değildir.»"

İZAHI

Bu hadîsi Ebû Dâvûd da rivâyet etmiştir. Avnü'l-Mabûd yazarı bu hadîsin şerhinde şu bilgiyi verir:

"Bedevî: Göçebe hayatını yaşayıp belirli bir ikamet yeri olmayan kimsedir, çadırlarda yaşar ve sık sık yer değiştirir.

Köy sâhibi: Şehirde oturan, demektir. En-Nihâye'de: Bedevî'nin şâhidliğinin mekruh kılınmasının sebebi, onun şer'î hükümlerden habersiz oluşu ve şâhid olduğu olayları gereği gibi kavrıyamayışıdır, denilmiştir.

Hattâbi de: Bedevîlerin şâhidliğinin mekruh sayılmasının sebebi şu olabilir: Bunlar şâhidliğin nasıl yapıldığını bilmezler ve şâhidliği gereği gibi îfâ edemezler. Çünkü şâhidlik ederken dengesiz konuşmayla ifâdenin amacından saptırılmış olacağını bilemezler. Müşâhede ettikleri mesele ve olayları da tesbit ve gerektiğinde hâkim'e intikal ettirmekten âciz insanlardır. Ahmed de böyle demiştir. Ahmed'in arkadaşlarından bir cemâat bu hadîsle amel etmiştir. Mâlik ve Ebû Ubeyd de böyle demişlerdir. Fakat âlimlerin ekserisi bunun şâhidliğinin kabûlüne hükmetmişlerdir. İbn-i Reslân'ın dediğine göre bunun şâhidliğinin geçerliliğine hükmeden âlimler bu hadîsi, bedevîlerden adâleti yâni fâsık olmadığı bilinmeyenlere âit olarak yorumlamışlardır. Genellikle bedevîlerin adâleti bilinemez, demiştir."

Sindî de Hattâbî'nin sözünü naklettikten sonra: Bir kavle göre bu hadîsin mânâsı bedevînin, şehirli aleyhinde şâhidlik etmesinin uygun ve isâbetli olmamasıdır. Çünkü aralarında bir münasebet ve ilişki bulunmadığı için iftira şüphesi duyulabilir. Bu kuşku nedeniyle uygun görülmemiştir. Ama bedevî onun lehinde şâhidlik ederse, kabul olunur. Diğer bir kavle göre mânâ şöyledir: Bedevînin, şehirli aleyhinde şâhidlik işini üstlenmemelidir. Çünkü gerektiğinde bedevîyi bulmak kolay değildir. Bir başka kavle göre bu hadîsteki şâhidlik kişinin fakirliğinin ispatı hakkındaki şâhidliktir. Bu nevî şâhidlikte, şâhidin inceleyici ve tecrübeli olması dış görünüşe değil, meselelerin iç yüzüne nüfuz edebilecek kâbiliyet ve dirâyet sâhibi olması gerekir, diye bilgi vermiştir.

(٣١) باب القضاء بالشاهد واليمين

31 — BİR ŞÂHİD VE YEMİN İLE HÜKMETME BÂBI

٢٣٦٨ — حدثنا أبو مصعب المديني، أحمد بن عبد الله الزهري، ويعقوب ابن إبراهيم الدورقي، قالا: ثنا عبد العزيز بن محمد الدراوردي، عن ربيعة ابن أبي عبد الرحمن، عن سهيل بن أبي صالح، عن أبيه، عن أبي هريرة؛ أن رسول الله ﷺ قضى باليمين مع الشاهد.

TERCEMESİ

2368) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: **Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir şâhidle berâber (dâvacının) yemini ile (dâvanın sübûtüne) hükmetmiştir."**

٢٣٦٩ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ. ثنا عَبْدُ الْوَهَّابِ. ثنا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَابِرٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَضَى بِالْيَمِينِ مَعَ الشَّاهِدِ.

TERCEMESİ

2369) "... Câbir *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir şâhidle beraber (dâvacının) yemini ile (dâvanın sübûtuna) hükmetmiştir."

٢٣٧٠ – حدثنا أَبُو إِسْحَاقَ الْهَرَوِيُّ إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ حَاتِمٍ. ثنا عَبْدُ اللهِ ابْنُ الْحَرْثِ الْمَخْزُومِيُّ. ثنا سَيْفُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْمَكِّيُّ. أَخْبَرَنِي قَيْسُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ عَمْرِو ابْنِ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: قَضَى رَسُولُ اللهِ ﷺ بِالشَّاهِدِ وَالْيَمِينِ.

TERCEMESİ

2370) "... (Abdullah) bin Abbas *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir şâhid ve (dâvacı) nın) yemini ile hükmetti."

٢٣٧١ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا يَزِيدُ بْنُ هٰرُونَ. أَنْبَأَنَا جُوَيْرِيَةُ ابْنُ أَسْمَاءَ. ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ يَزِيدَ، مَوْلَى الْمُنْبَعِثِ، عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ مِصْرَ، عَنْ سُرَّقٍ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَجَازَ شَهَادَةَ الرَّجُلِ وَيَمِينَ الطَّالِبِ.

في الزوائد: التابعيّ مجهول. ولم يخرج لسرّق هذا، غير هذا الحديث الذي أخرجه المصنف.

TERCEMESİ

2371) "... Sürrak *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: **Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bir erkeğin şâhidliğini ve tâlibin (yâni dâvacının) yeminini geçerli saydı."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Tâbiî olan râvî (yâni Sürrak'ın râvîsi) mechuldür ve Sürrak (R.A.)'den bundan başka hadis rivâyet edilmemiştir.

İ Z A H I

E b û H ü y r e y r e (Radıyallahü anh)'ın hadîsini E b û D â v û d ve T i r m i z î, C â b i r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini T i r m i z î ve A h m e d, İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini M ü s l i m, E b û D â v û d ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir. S ü r r a k (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi ise Zevâid türündendir.

Avnü'l-Mabûd yazarı bu hadîslerin şerhinde özetle şöyle der:

"H a t t â b î: Yâni Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) dâvacının yeminini ve bir erkek şâhidini yeterli görerek onun lehinde hükmetmiştir. Bana öyle geliyor ki Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), dâvacının yeminini bir erkek şâhid yerine koymuştur.' Böylece dâvacının yemini ile bir erkek şâhidi iki şâhid gibi kabul buyurmuş, demiştir.

Bu hadîsler bir erkek şâhid ve dâvacının yemini ile dâvanın sübutûna hükmetmenin câizliğine delâlet ederler.

N e v e v î: Âlimler bu hususta ihtilâf etmişlerdir: E b û H a n î f e, K û f e âlimleri, Ş a' b î, e l - H a k e m, e l - E v z â i, e l - L e y s ve M â l i k'in E n d ü l ü s l ü arkadaşları demişler ki hiç bir meselede dâvacının yemini ve bir erkek şâhidi ile hükmedilemez. Sahâbîler, Tâbiîler ve bunlardan sonra gelen âlimlerin cumhûru demişler ki mali konularda dâvacının yemini ve bir erkek şâhidi ile hükmedilir. E b û B e k r - i S ı d d î k, A l i, Ö m e r b i n A b d i l a z i z, M â l i k, Ş â f i î, A h m e d, M e d î n e - i M ü n e v v e r e fıkıhçıları, H i c â z'ın diğer âlimleri ve İslâm memleketleri âlimlerinin büyük çoğunluğu da böyle hükmetmişlerdir. Bunların delîlleri bu hususta vârid olan hadîslerdir. Bu hadîsleri rivâyet eden sahâbîler A l i, İ b n - i A b b â s, Z e y d b i n S â b i t, C â b i r, E b û H ü r e y r e, S a' d b i n U b â d e, A b d u l l a h b i n A m r b i n e l - Â s ve e l - M u ğ î r e b i n Ş u' be (Radıyallâhü anhüm)'dır.

Hadîs hâfızları demişler ki bu konuda rivâyet edilen hadîslerin en sahîh olanı, İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsidir. İ b n - i A b d i l b e r de şöyle demiştir: Hiç kimse İ b n - i A b b â s'ın bu hadîsinin senedi hakkında bir itiraz veyâ tenkidde bulunmamıştır, bunun sıhhati konusunda hiç bir ihtilâf yoktur ve konu hakkında gelen E b û H ü r e y r e ile C â b i r'in hadîsleri de hasendir, diye bilgi vermiştir.

H a t t â b i: Bu hadîsler, «Şâhidler dâvacıya, yemin de dâvalıya âittir.» meâlindeki hadise muhâlif değildir. Çünkü o hadîs şâ-

hidsiz yemine âittir. Bu hadîsler ise şâhidle beraber olan yemin hakkındadır. Bu itibarla hadîslerin konuları ayrı ayrı şeylerdir. Konular ve yerler ayrı olunca hükümler de ayrı olabilir, demiştir."

H a t t â b î ' nin işâret ettiği hadîs ile ilgili gerekli bilgi 2321 - 2322 nolu hadîsler bölümünde geçti. Oraya bakılabilir.

Dâvacının yemini ile gösterdiği bir erkek şâhidin ifâdesini yeterli saymayan âlimlerin bu hadîslere karşı beyân ettikleri mâzeretler, dayanaklar ve bu hadîslerle amel eden âlimlerin verdikleri cevablar T i r m i z î ' nin şerhi Tuhfe'de beyân edilmiştir. Oraya bakılabilir.

(٣٢) باب شهادة الزور

32 — YALAN ŞÂHİDLİK BÂBI

٢٣٧٢ — حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ. ثنا سُفْيَانُ الْعُصْفُرِيّ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ النُّعْمَانِ الأَسَدِيّ، عَنْ خُرَيْمِ بْنِ فَاتِكٍ الأَسَدِيّ؛ قَالَ: صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ الصُّبْحَ. فَلَمَّا انْصَرَفَ قَامَ قَائِمًا. فَقَالَ «عُدِلَتْ شَهَادَةُ الزُّورِ بِالإِشْرَاكِ بِاللهِ» ثَلَاثَ مَرَّاتٍ. ثُمَّ تَلَا هٰذِهِ الآيَةَ (وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ حُنَفَاءَ لِلّٰهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ).

TERCEMESİ

2372) "... Hureym bin Fâtik el-Esedî *(Radıyallâhü anh)*'den:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bir gün) sabah namazını kıldı. Sonra (namazdan) dönünce ayakta durdu ve üç kez:

«Yalan yere şâhidlik etmek (günahlığı husûsunda) Allah'a ortak koşmaya denk kılınmıştır,» buyurdu. Sonra şu âyeti okudu:

واجتنبوا قول الزور حنفاء لله غير مشركين به = (Ve Allah'a ortak koşmaksızın O'na yönelerek yalan yere şâhidlik etmekten çekinin.)"

Hâl Tercemesi

Son hadîsin râvisi Sürrak (R.A.) sahâbîdir. Önce Mısır'da, daha sonra İskenderiye'de ikamet etmiştir. El-Askerî, O'nun isminin Sürak olduğunu söylemiştir. Babasının ismi Esed el-Cüheni'dir. Nesebi hakkında başka rivâyetler de vardır. Onun râvisi olan Tabiî mechuldür. Buradaki hadîsinden başka hadîsi rivâyet olunmamıştır. (Tuhfe cild 2, sah. 280)

İ Z A H I

Bu hadîsi E b û D â v û d ve T i r m i z î de rivâyet etmişlerdir.

Hadîs, yalancı şâhidliğin çok ağır günah olduğuna delâlet eder. Avnü'l-Mabûd yazarı bu hadîsin şerhinde şöyle der:

"E l - K a r i: Yâni yalan yere yapılan şâhidlik günahlığı husûsunda Allah Teâlâ'ya ortak koşmaya eşit tutulmuştur. Çünkü Allah'a ortak koşmak, O'na karşı edilen büyük bir yalandır. Yalancı şâhidlik de ilgili kula karşı edilen büyük bir yalandır. Her iki yalan da câiz olmadığı gibi birer iftiradır. Bu bakımdan bu iki yalan birbirine benzer ve eşit durumdadır, demiştir.

T ı y b î :de: Yalancı şâhidliğin Allah'a ortak koşmaya eşit tutulması sebebi şudur: Allah'a ortak koşmak, bir nevi yalancı şâhidliktir. Çünkü Allah'a ortak koşan kimse, putların ibâdet edilmeye lâyık olduğunu söylemekle büyük yalan işlemiştir, demiştir."

Yalan yere şâhidlik etme vebâlinin ağırlığını vurgulamak için Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) anılan buyruğu üç kez tekrarlamış ve buyruğunun teyidi için mezkûr âyet'i okumuştur.

E b û D â v û d ve T i r m i z î 'nin rivâyetlerinde, anılan âyet-i kerîme'nin; فاجتنبوا الرجس من الاوثان = «Pis putlardan çekinin...» Nazm-i Celîl'i de vardır.

H a c sûresinin 30. âyetinin son kısmı ile 31. âyetinin baş kısmından ibâret olup bu hadîste anılan Nazm-i Celîl'in tamamı şöyledir:

فاجتنبوا الرجس من الاوثان واجتنبوا قول الزور ۞ حنفاء لله غير مشركين به...

"Allah'a ortak koşmaksızın O'na yönelerek pis putlar(a tapmak)-dan çekinin ve yalan yere şâhidlik etmekten — veyâ yalan sözden — çekinin..."

Görüldüğü gibi bu âyetlerde putlara tapmak ile yalancı şâhidlik veyâ yalan söz söylemek beraber anılmıştır. Bu da yalan şahidliğin ne kadar ağır bir günah olduğuna delâlet eder.

Tefsîr kitablarında açıklandığı üzere İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh) âyet-i kerîme'deki "Kavl-i Zûr" ifâdesini yalancı şâhidlik mânâsına yorumlamıştır. Bâzı müfessirler de bu ifâdeyi yalan söz söylemek mânâsına yorumlamışlardır. Yalancı şâhidlik, yalan söz söylemenin bir nevi olduğu için her iki yorumda da yalancı şâhidliğin ağır bir günah olduğu anlamı vardır.

٢٣٧٣ — حدثنا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْفُرَاتِ ، عَنْ مُحَارِبِ بْنِ دِثَارٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لَنْ تَزُولَ قَدَمَا شَاهِدِ الزُّورِ حَتَّى يُوجِبَ اللهُ لَهُ النَّارَ » .

في الزوائد : في إسناده محمد بن الفرات ، متفق على ضعفه . وكذبه الإمام أحمد .

TERCEMESİ

2373) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Allah yalancı şâhid için (cehennem) ateşi vâcib kılmadıkça onun ayakları (yerinden) ayrılamıyacaktır."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde bulunan Muhammed bin el-Fırât'ın zayıflığı üzerinde ittifak edilmiştir. İmam Ahmed de onu yalanlamıştır.

İZAHI

Zevâid türünden olan bu hadis, yalancı şâhidlik edenin, ifâde verdiği yerden henüz adım atmamış iken veyâ kıyâmet günü hesâba çekileceği yerden ayrılmamış iken cehennem azâbına müstahak kılınacağına delâlet eder. Adamın ayaklarının ayrılmamasından maksad kendisinin ayrılmamasıdır.

Hureym (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Hureym bin Fâtik el-Esedî Ebû Yahyâ (R.A.) sahâbîdir. Babasının ismi el-Ahram bin Şeddâd bin Amr bin Fâtik'dir. Bu zat, Hudeybiye seferinde bulunmuştur. El-Keşif'de beyân edildiğine göre Bedir savaşına da katılmıştır. 10 aded hadisi vardır. Râvîleri ise oğlu Eymen ve Vâbısa bin Mabed'dir. El-Vâkıdî'ye göre bu zât Mekke fethinden sonra müslüman olmuştur. Dört sünen sâhibleri onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. Muâviye (R.A.)'ın hilâfeti döneminde vefât etmiştir. (Hulâsa: 108)

(٣٣) باب شهادة أهل الكتاب بعضهم على بعض،

33 — EHL-İ KİTÂBIN BİRBİRLERİ ALEYHİNDE ŞÂHİDLİK ETMELERİ BÂBI

٢٣٧٤ – حدثنا محمد بن طريف. ثنا أبو خالد الأحمر، عن مجالد، عن عامر، عن جابر بن عبد الله؛ أن رسول الله ﷺ أجاز شهادة أهل الكتاب، بعضهم على بعض.

في الزوائد : في إسناده مجالد بن سعيد، وهو ضعيف.

TERCEMESİ

2374) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Kitab ehlinin birbirleri aleyhinde şâhidlik etmelerini câiz kılmıştır."**

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde bulunan Mücâlid bin Said zayıftır.

İZAHI

Notta belirtildiği gibi bu hadîs Zevâid türündendir. Bu hadîse göre Ehl-i Kitab'ın yâni hıristiyan ve yahûdîlerin birbirleri aleyhinde şâhidlik etmeleri câizdir. Yâni ettikleri şâhidlik geçerlidir.

Sünen-i Ebû Dâvûd'un şâhidlik bölümünün **"Yolculuk hâlinde yapılan vâsiyet hakkında zımmîlerin şâhidliği"** bâbında rivâyet olunan Ebû Mûsâ el-Eş'ârî (Radıyallâhü anh)'ın bir hadîsinin şerhinde **Avnü'l-Mabûd** yazarının naklen beyânına göre Hattâbî şöyle demiştir :

"Mâlik ve Şâfiî: Zimmî yâni ehl-i Kitâb'ın gerek bir müslüman aleyhinde ve gerekse bir kâfir aleyhinde herhangi bir konuda şâhidlik etmesi câiz değildir, demişlerdir.

Rey ehline göre zimmîlerin birbirleri aleyhinde şâhidlik etmeleri câizdir. Bütün kâfirler bir millet sayılır. Yâni bunların inandıkları kitabların ve dinlerin ayrı olması neticeyi değiştirmez. Bu itibarla bir hıristiyanın bir yahûdî aleyhinde veyâ bir yahûdînin bir hıristiyan aleyhinde verdiği şâhidlik kabul olunur. (Fakat bir zimmînin bir müslüman aleyhinde şâhidlik etmesi câiz değildir.)

Ahmed bin Hanbel'e göre zimmîlerin birbirleri aleyhinde şâhidlik etmeleri câiz değildir. Kezâ bunların bir müslüman aleyhinde şâhidlik etmeleri de câiz değildir. Ancak yolculuk hâlinde bir müslüman vâsiyet ederken müslüman şâhid bulamadığı takdirde vâsiyeti için tuttuğu zimmîlerin şâhidliği zarûret nedeni ile geçerli sayılır.

Şâbî, İbn-i Ebî Leylâ, İshâk bin Rahuveyh ve Zühri'ye göre yahûdînin yahûdî aleyhinde şâhidlik etmesi câizdir, fakat hıristiyan veyâ mecûsî aleyhindeki şâhidliği câiz değildir. Çünkü bunların her birisi ayrı bir millet yâni din mensubu sayılır. Bir din mensubunun başka bir din mensubu aleyhinde şâhidlik etmesi câiz değildir.

بسم الله الرحمن الرحيم

١٤ - كتاب الهبات

14 — HİBELER KİTÂBI

(١) باب الرجل ينحل ولده

1 — ADAM ÇOCUĞUNA BİR ŞEY HİBE EDER, BÂBI

٢٣٧٥ — حدثنا أبو بشر، بكر بن خلف. ثنا يزيد بن زريع عن داود بن أبي هند، عن الشعبي، عن النعمان بن بشير؛ قال: انطلق به أبوه يحمله إلى النبي ﷺ. فقال: اشهد أني قد نحلت النعمان من مالي كذا وكذا. قال «فكل بنيك نحلت مثل الذي نحلت النعمان؟» قال: لا. قال «فأشهد على هذا غيري». قال «أليس يسرك أن يكونوا لك في البر سواء؟» قال: بلى. قال «فلا. إذا».

TERCEMESİ

2375) "... Numân bin Beşîr *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

Babası kendisini alıp Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in yanına götürerek:**

(Yâ Resûlallah!) **Sen şâhid ol: Ben malımdan şu kadarını** (oğlum) **Numân'a hibe ettim, dedi. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (ona:)

«(Peki) Sen Numân'a hibe ettiğinin mislini diğer çocuklarının her birisine de hibe ettin (mi)»? buyurdu. Beşîr:

Hayır, dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :
«O halde bu işe benden başkasını şâhid et,» buyurdu. (Sonra) :
«Çocuklarının sana itaat etmeleri husûsunda eşit olmaları seni sevindirmez mi?» buyurdu. Beşîr:

Evet (sevindirir), **diye cevab verdi. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :
«O halde hayır (onlara hibe etmede eşitsizlik etme) **» buyurdu."**

٢٣٧٦ – حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنا سُفْيَانُ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ، وَمُحَمَّدِ بْنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ، أَخْبَرَاهُ عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ أَنَّ أَبَاهُ نَحَلَهُ غُلَامًا. وَأَنَّهُ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ يُشْهِدُهُ. فَقَالَ «أَكُلَّ وَلَدِكَ نَحَلْتَهُ؟» قَالَ: لَا. قَالَ «فَارْدُدْهُ».

T E R C E M E S İ

2376) "... Numân bin Beşîr *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Babası kendisine bir köle hibe etti ve Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in yanına giderek O'nu** (bu işe) **şâhid etmek istedi. Bunun üzerine Resül-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), (Numân'ın babasına) :

«Sen her çocuğuna bunun mislini hibe ettin (mi)?» **buyurdu. Babası: Hayır, deyince Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :
«O halde köleyi geri al,» buyurdu."

İ Z A H I

N u m â n (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi **Kütüb-i Sitte**'nin hepsinde rivâyet edilmiştir. **Kütüb-i Sitte**'de müteaddid yollarla rivâyet olunan bu hadîsin metninde bâzı değişiklikler mevcuttur. Bunların burada belirtilmesi zarûrî değildir ve biraz da izah ister. Bu itibarla bu değişikliklere değinmiyeceğim.

Hadîs, hibe ve hediye husûsunda evlâd arasmda eşitliğin gözetilmesinin meşrûluğuna delâlet eder. Anılan eşitliğe riâyet edilmesinin hükmü husûsunda âlimler ihtilâf etmişlerdir. **Avnü'l-Mabûd** yazarı N e v e v î'den naklen şu bilgiyi vermektedir:

"Hadîs, hibe husûsunda evlâd arasında eşitlik ve adâlet yapılmasının müstahablığına delâlet eder. Bu itibarla evlâd kız olsun oğlan olsun bunlara hibe verilirken eşitlik prensibinden ayrılmamaya dikkat edilmelidir. Bâzı arkadaşlarımız: Oğlan çocuğa iki kız hissesi kadar pay verilmelidir, demişler ise de birinci görüş sıhhatli olanıdır. Çünkü hadisin zâhiri o görüşü teyid eder.

Şâyet bir adam çocuklarının bir kısmına mal hibe edip diğerlerine bir şey hibe etmezse bunun hükmü husûsunda ihtilâf vardır: Ebû Hanîfe, Mâlik ve Şâfiî'ye göre bu hibe sahîhtir ve böyle davranmak haram olmayıp mekruhtur.

Ahmed, Sevrî, İshâk ve başkalarına göre böyle yapmak haramdır. Bunların delîllerinden ikisi bâzı rivâyetlerde bulunan; وَاعْدِلُوا بَيْنَ أَوْلاَدِكُمْ = «ve evlâdınız arasında adâlet ediniz» ve; لاَأَشْهَدُ عَلَى جَوْرٍ = «Ben haksız bir şeye şâhid olmam» ifâdeleridir.

Birinci grubtaki âlimlerin delîli ise hadîsin; أَشْهِدْ عَلَى هٰذَا غَيْرِى = «Buna benden başkasını şâhid et» emridir. Eğer böyle yapmak haram veyâ bâtıl ve geçersiz olsaydı böyle buyurmazdı. Bir de Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), Beşîr'e «Köleyi geri al» buyurmuştur. Eğer yapılan hibe işi geçersiz olsaydı geri almak ve hibeden rücu' etmek gereksiz kalırdı.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in buna şâhid olmayı kabullenmeyip haksızlık diye vasıflandırmasına gelince bu da ikinci grubun görüşünü ispatlamaz. Çünkü, eşitlik ve adâletten sapan her şeye Cevr ve haksızlık denilir. İster haram olsun ister mekruh olsun fark etmez. Yâni mekruh olan bir şey de Cevr ve haksızlıkla vasıflandırılabilir."

Tuhfe yazarı da şöyle der:

"El-Hâfız, el-Fetih'te şöyle der: Cumhûrun görüşüne göre evlâd arasında hibe konusunda eşitlik yapmak müstahabdır. Eğer bir adam, evlâdından bir kısmına hibede bulunursa, yaptığı hibe işi sahih olmakla beraber mekruhtur. Bu nedenle hibe edilen şeyi geri almak veyâ diğer çocuklara da onun mislini hibe etmek müstahab'dır. Cumhûra göre hadîste gelen ve eşitliğin gözetilmesine âit emir, mendubluk içindir, kezâ eşitsizliğin yasaklanmasına dâir nehiy de tenzîhen mekruhluk içindir.

Hibe etme husûsunda evlâd arasında eşitlik yapmanın vâcibliğine hükmedenler de N u m â n ' ın hadîsini delîl göstermişlerdir. T â v û s, S e v r î, A h m e d ve İ s h â k böyle söyleyenlerdendir. M â l i k î l e r ' in bir kısmı da böyle demiştir. Bu grubtan alınan meşhur kavle göre eşitlik prensibine aykırı olarak evlâda verilen hibe geçersizdir. A h m e d ' den yapılan rivâyete göre yapılan hibe sahîh olup bundan rücu' edilmesi vâcib'dir ve evlâddan birisinin borçluluğu ve sakatlığı gibi bir ihtiyaca binâen ona fazla hibede bulunmak câizdir.

Evlâda verilen hibenin eşitlik şekli bakımından da ihtilâf vardır. M u h a m m e d b i n e l - H a s a n, A h m e d, İ s h â k, Ş â f i i l e r ' in bir kısmı ile M â l i k î l e r ' in bâzısına göre eşitlik, erkek çocuğa kız çocuğun payının iki katını vermek sûretiyle olur. Yâni mîrasta olduğu gibi erkek çocuğa iki hisse verilir. Bunun gerekçesi de şudur: Eğer babanın malı, onun ölümüne kadar bekletilirse, erkek çocuğa kız çocuğun hissesinin iki katı verilir. Şu halde babanın hayatında da hibeler bu ölçüye göre verilmelidir.

Diğer âlimlere göre erkek ve kız çocuklar arasında bir ayırım yapılmaksızın hepsine eşit şekilde hibe verilmelidir. Hadîsteki eşitlik emrinin zâhiri bu görüşü teyid eder. S a î d b i n M a n s u r ile B e y h a k î ' nin hasen bir sened ile İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anhümâ)'dan rivâyet ettikleri merfû şu hadîs de bu görüşe delîl gösterilmiştir:

سَوُّوا بَيْنَ أَوْلَادِكُمْ فِي الْعَطِيَّةِ فَلَوْ كُنْتُ مُفَضِّلًا أَحَدًا لَفَضَّلْتُ النِّسَاءَ

«Hibe vermek husûsunda evlâdınızı eşit tutunuz. Eğer ben evlâdın bir kısmını (hibe husûsunda) üstün tutsaydım kızları üstün tutacaktım."

(٢) باب من أعطى ولده ثم رجع فيه

2 — ÇOCUĞUNA BİR ŞEY HİBE EDİP SONRA BUNDAN DÖNEN ADAM'IN BÂBI

٢٣٧٧ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، وَأَبُو بَكْرِ بْنُ خَلَّادٍ الْبَاهِلِيُّ قَالَا: ثنا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ،

Hâl Tercemesi

Numân (R.A.)'ın hâl tercemesi 112 nolu hadîs bölümünde geçti. Bunun babası Beşir bin Sa'd bin Sulebe (R.A.) Ensâr'ın Hazreç kabîlesinden olup Akabe görüşmesinde bulunan ve Bedir, Uhud, Hendek ve diğer savaşlara katılan sahâbîlerdendir. Hicretin 13. yılı Aynü't-Temr'de şehîd edilmiştir. (Hülâsa: 50)

عَنْ حُسَيْنٍ الْمُعَلِّمِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ وَابْنِ عُمَرَ. يَرْفَعَانِ الْحَدِيثَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «لَا يَحِلُّ لِلرَّجُلِ أَنْ يُعْطِيَ الْعَطِيَّةَ ثُمَّ يَرْجِعَ فِيهَا. إِلَّا الْوَالِدَ فِيمَا يُعْطِي وَلَدَهُ».

TERCEMESİ

2377) "... (Abdullah) bin Abbâs ve (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'den rivâyet edildiğine göre Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«Adamın bir şeyi hibe edip sonra bundan dönmesi helâl değildir. Ancak çocuğuna bir şey hibe eden baba bu hükmün dışındadır. (Yâni hibesini geri alabilir.)»"

٢٣٧٨ – حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ الْحَسَنِ. ثنا عَبْدُ الْأَعْلَى. ثنا سَعِيدٌ، عَنْ عَامِرٍ الْأَحْوَلِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّ نَبِيَّ اللهِ ﷺ قَالَ «لَا يَرْجِعُ أَحَدُكُمْ فِي هِبَتِهِ، إِلَّا الْوَالِدَ مِنْ وَلَدِهِ».

TERCEMESİ

2378) "... Amr bin Şuayb'ın dedesi (Abdullah bin Amr bin el-Âs) *(Radıyallâhü anhüm)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«Her hangi biriniz hibesinden rücu' etmesin, çocuğundan (hibesini istirdad eden) **baba bu hükmün dışındadır."**

İZAHI

Bu bâbın ilk hadîsini Tirmizî, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Diğer hadîsi Nesâî de rivâyet etmiştir.

Bu hadîsler kişinin, verdiği hibe ve hediyeyi geri istemesinin câiz olmadığına, fakat babanın evlâdına verdiği hibe ve hediyeyi geri almasının câizliğine delâlet ederler. Cumhûrun görüşü de böyledir.

Tuhfe yazarının beyânına göre merhum el-Kâdı şöyle demiştir :

"İbn-i Ömer ile İbn-i Abbâs'ın hadîsi (yâni 2377 nolu hadîs) hibeden dönüş yapmanın câizliğinin sâdece babanın evlâdına verdiği hibeye münhasır olup başka kimsenin verdiği hibeden dönüş yapmasının câiz olmadığına dâir apaçık bir nass'dır. Şâfiî de böyle hükmetmiştir. Fakat Sevrî ve Ebû Hanîfe'nin arkadaşları bunun aksine hükmederek: Kişinin evlâdına, mahremi olan bir yakınına veyâ eşine verdiği hibeden dönüş yapması câiz değildir. Lâkin kişinin yabancı bir kimseye verdiği hibeden rücû etmesi câizdir, demişlerdir. Mâlik ise: Verilen hibeden dönüş yapmak herkes için câizdir. Ancak eşlerden birisinin diğerine verdiği hibeden dönüş yapması câiz değildir, demiştir.

Bâzı Hanefîler bu hadîsi şöyle yorumlamıştır: Hadîs'in **«Hibeden dönmesi helâl değildir»** ifâdesinden maksad, bunun câiz olmaması değildir, amaç, yapılan hibeden dönüş edilmesinin önlenmesi ve sakındırmaktır. Nasıl ki, "Varlıklı adamın dilenciyi eli boş döndürmesi helâl değildir," denilir.

Çocuğuna hibe veren babanın bu hüküm dışında tutulmasının mânâsı ise şudur: Yâni baba, çocuğuna hibe ettiği bir şeyi geri alıp onun ihtiyaçlarına sarf etmesi câizdir. Nasıl ki, baba çocuğunun öz malını da onun nafaka ve diğer ihtiyaçlarında kullanmaya yetkilidir. Bu cümleden kasdedilen mânâ budur, hibeden dönüş yapmak ve bunu istirdad etmek değildir.

Hadîsin böyle yorumlanması, zâhir olan mânâsından bir dönüş olduğu gibi uzak bir yorum şeklidir." (Kâdı'nın sözü bitti.)

Miftâhü'l-Hâce yazarı da son hadîsin açıklaması bölümünde özetle şöyle der:

'Bu hadîs delîl gösterilerek: Baba, evlâdına verdiği hibeyi geri alabilir, denilmiştir. Cumhûrun görüşü de böyledir. Fakat Ahmed: Hibe eden kişi kim olursa olsun verdiği hibeyi geri alamaz, demiştir.

Bâzıları: Baba, küçük yaştaki çocuklarına hibe ettiği veyâ erginlik çağına varmış bulunan evlâdına hibe edip teslim ettiği bir şeyi geri alamaz, demişler ise de Muhammed bin Ali: Böyle bir ayırımı yapmaya delîl olabilecek bir mesned yoktur, demiştir.

Bu konuda ananın da baba hükmünde olup olmaması konusunda ihtilâf vardır. Fıkıhçıların ekserisi: Hadîsteki **Vâlid** = doğurucu, kelimesi anaya da şümullüdür, nasıl ki **Veled** kelimesi oğlan ve kız

çocuğa şümullüdür. **İ s h â k**: Hak olan budur ki baba, evlâdına verdiği hibeden dönüş yapabilir. Vâlid kelimesinin din ıstılahında veyâ Arap dilinde anaya da şümullü olduğu sıhhat bulursa ana da baba gibidir. Yâni ana da evlâdına verdiği hibeyi geri alabilir. Aksi takdirde ana geri alamaz. Lügat kitablarından **el-Mısbâh'ta**: Vâlid, babadır. **Vâlide** de anadır, denilmektedir.

(٣) باب العمرى

3 — ÖMRÂ (BİR ŞEYİ BİR KİMSEYE ÖMRÜ BOYUNCA VERMEK) BÂBI

Bu bâbtaki hadîslerin tercemesine geçmeden önce **Ömrâ** kelimesi ve işlemi hakkında özlü bilgi vermek uygun olur. **Avnü'l-Mabûd** yazarı şöyle der:

"**Ömrâ** kelimesi ömür kelimesinden alınmadır. Ömür de bilindiği gibi hayat demektir. Câhiliyet döneminde adam evini arzûladığı kimseye verir ve ona: Bu evi sana ömrün boyunca helâl kıldım, derdi. O dönemde böyle bir âdet var idi. Bu işleme **Ömrâ** adı verilmiştir. Ömrâ işleminin aslı ve sözlük mânâsı budur. Şer-i Şerif'te ise cumhûra göre anılan şekilde verilen evin mülkiyetini alıcıya geçmiş olur ve ölümünden sonra mülkiyet hakkı vericiye değil alıcının mirasçılarına intikal eder. Ancak verici, evi verirken alıcının ölümü hâlinde evin kendisine âit olacağını şart koşarsa o takdirde ev kendisine iâde edilir."

Tuhfe yazarının naklen beyânına göre en-Nihâye'de: **Ömrâ** ve **Amrâ** ismi verilen bu işlem câhiliyet devrinde revaçta idi. Adam evini arzûladığı kişiye, ömrü boyunca mesken olarak kullanması için verirdi ve o kişi ölünce adam evini teslim alırdı. İslâmiyet bu işlemi iptâl eyledi ve ömür boyunca yararlanılmak üzere verilen ev ve benzeri eşyanın sürekli olarak alıcının mülkiyetine geçeceğini, artık vericinin o eşyayı geri alamıyacağını ve alıcının ölümünden sonra o eşyanın alıcının mîrasçılarına intikal edeceğini bildirdi. Bu hususta rivâyet olunan hadîsler birbirini teyid eder. Fıkıhçılar ise bu hususta ihtilâf etmişlerdir: Bâzıları bu hadîslerin zâhiri ile amel ederek: Bu şekilde yapılan işlemle, ilgili eşyanın mülkiyeti sürekli bir sûratte alıcıya intikal eder, demişlerdir. Bir kısım fıkıhçılar da: Bu şekilde verilen eşya Âriye gibidir yâni eşyanın mülkiyet hakkı vericide kalır, alıcı karşılıksız ve ücretsiz olarak geçici bir süre için o eşyadan yararlanır alıcı ölünce eşya sâhibine iâde edilir, demiş ve hadîsleri tevil etmişlerdir, diye bilgi verilmiştir.

٢٣٧٩ - حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا يحيى بن زكريا بن أبي زائدة، عن محمد بن عمرو، عن أبي سلمة، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «لا عمرى. فمن أعمر شيئا، فهو له».

في الزوائد: إسناده صحيح على شرط الشيخين.

TERCEMESİ

2379) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Ömrâ (nın mal sâhibinin yararına uygunluğu) yoktur. Çünkü kime ömrâ işlemi ile bir mal verilirse artık o mal (dâimî olarak) o kimsenindir."

Not: Bunun senedinin Buhârî ve Müslim'in şartları üzerine sahih olduğu, Zevâid'de bildirilmiştir.

٢٣٨٠ - حدثنا محمد بن رمح. أنبأنا الليث بن سعد، عن ابن شهاب، عن أبي سلمة، عن جابر؛ قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول «من أعمر رجلا عمرى له ولعقبه، فقد قطع قوله حقه فيها. فهي لمن أعمر ولعقبه».

TERCEMESİ

2380) "... Câbir (bin Abdillah) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre kendisi:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **'den şöyle buyururken işittim, demiştir:**

«Kim ömrâ usûlü ile bir malı bir adama ve onun nesline verirse artık (söylediği) sözü onun o maldaki hakkını kesmiş olur. Bu itibarla o mal, ömrâ usûlü ile verilen adama ve onun neslinedir.»"

٢٣٨١ - حدثنا هشام بن عمار. ثنا سفيان عن عمرو بن دينار، عن طاوس، عن حجر المدري، عن زيد بن ثابت؛ أن النبي ﷺ جعل العمرى للوارث.

TERCEMESİ

2381) "... Zeyd bin Sâbit *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), **ömrâ'yı alıcının** (ölümünden sonra) **vârisine vermiştir."**

İ Z A H I

Zevâid yazarı Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Zevâid türünden saymıştır. Bu durum nottan da anlaşılır. Ancak bu hadîs Nesâî tarafından da rivâyet edildiğine göre Zevâid türünden sayılmaması gerekmektedir. Bunda gözden kaçma olabilir.

Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Müslim ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvûd ve Tirmizî de bunun benzerini rivâyet etmişlerdir.

Zeyd (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Nesâî de rivâyet etmiş, Ebû Dâvûd da bunun benzerini rivâyet etmiştir.

Bu hadîsler, ömrâ usûlü ile verilen bir malın sürekli olarak alıcıya ve ölümünden sonra evlâd ve ahfadına intikal ettiğine delâlet ederler. Sonuç bu olduğu için ömrâ usûlü ile mal vermenin, vericinin yarar ve menfaatına uygun düşmediği, ilk hadîste belirtilmektedir.

Ömrâ işleminin ne demek olduğunu tercemelere geçmeden önce anlatmıştım.

Avnü'l-Mabûd yazarı bu bâbtaki hadîslerin izahı bölümünde özetle şu bilgiyi verir:

Nevevî: Bizim arkadaşlarımız ve başka âlimler demişler ki: Ömrâ şudur: Adam birisine: Örneğin şu evi ömrün boyunca veyâ hayatta olduğun sürece ya da yaşadığın müddetçe yâhut dünyada kaldığın sürece sana kıldım, der veyâ bu mânâyı ifâde eden başka bir söz söyler. İşte bu söze Ömrâ denilir.

Akıb ise adamın evlâd ve torunları, yâni nesli anlamını ifâde eder.

Arkadaşlarımız demişler ki Ömrâ üç durumda oluşur:

1. Adam şöyle der: Ben şu evi ömrâ usûlü ile sana verdim, sen öldüğün zaman da bu ev senin mîrasçıların veyâ senin neslinindir. Bu akid sahîhtir ve bunun sahîhliğine karşı çıkan âlim yoktur. Alıcı bu akid ile evin mülkiyetine sâhib olmuş olur ve ev kendisine hibe edilmiş sayılır. Adam öldüğü zaman ev onun mirasçılarına intikal eder. Mîrasçısı yok ise ev hazîneye intikal eder ve hiç bir sûretle eski sâhibine yâni verene intikal etmez. Mâlik bu görüşe muhâlefet etmiştir. (Mâlik'e göre intifa hakkı alıcıya ve onun mîrasçılarına intikal eder. Fakat mülkiyet hakkı eski sâhibine âittir.)

2. Adam: Ben şu evi ömrâ usûlü ile ömrün boyunca sana kıldım, demekle yetinir ve alıcının ölümü hâlinde ne olacağını belirtmez. Bu akdin sıhhati konusunda Şâfiî'nin iki kavli vardır. En sahîh olan kavline göre bu akid sahîhtir ve bunun hükmü de ilk şıkkın hükmü gibidir.

3. Adam: Bu evi ömrün boyunca sana kıldım. Sen öldüğün zaman ben sağ isem ev bana âittir. Şâyet ben ölmüş isem ev benim mîrasçılarıma âit olacaktır. Bu akdin sıhhati husûsunda da arkadaşlarımız arasında ihtilâf vardır: En sahîh görüşe göre akid gene sahîhtir ve bunun hükmü de ilk şıkkın hükmü gibidir.

Hülâsa, en sahîh kavle göre Ömrâ bütün çeşitleri ile sahîhtir ve mal alıcının mülkiyetine geçmiş olur. Artık alıcı dilediği gibi o malda tasarruf edebilir.

Ebû Hanîfe'nin görüşü de Şâfiî mezhebinin görüşü gibidir. Sevrî, el-Hasan bin Sâlih ve Ebû Ubeyde'nin kavli de böyledir. Bunların delîlleri bu sahîh hadîslerdir.

Ahmed'e göre geçici ömrâ sahîh değildir. Fakat geçici olmayan, yâni geçici olduğuna dâir bir kayıt bulunmayan ömrâlar câizdir.

Mâlik ise: Ömrâ bütün durumlarda sâdece evin intifa hakkının verilmesinden ibârettir. Hiç bir durumda evin mülkiyet hakkının verilmesi oluşmaz, demiştir, diye bilgi verir. (Nevevî'nin sözü bitti.)

El-Mirkat'da belirtildiğine göre Mâlik: Adam, ömrâ usûlü ile evini bir kimseye verirken: Senden sonra da senin mîrasçılarına olsun, gibi bir söz söylememiş ise, o kimsenin ölümü hâlinde evin intifa hakkı vericiye, verici ölmüş ise onun mîrasçılarına geri verilir, demiştir.

(٤) باب الرقبى

4 — RUKBÂ (BİR ADAMIN, KENDİ EVİNİ BİRİSİNE HİBE ETMESİ VE ONA: BEN SENDEN ÖNCE ÖLÜRSEM EV SANA, SEN BENDEN ÖNCE ÖLÜRSEN EV BANA OLSUN DEMESİ) BÂBI

Rukbâ: Bu kelime mürakaba'dan alınmadır. **Avnü'l-Mabûd** yazarının beyânına göre Süyûtî bu kelimeyi şöyle târif etmiş-

tir: Rukbâ şudur: Adam birisine: Ben evimi sana hibe ettim. Eğer sen benden önce ölürsen ev bana döner ve ben senden önce ölürsem ev sanadır, der. Taraflar birbirlerinin ölümünü gözettikleri için bu işleme mürakaba'dan alma Rukbâ ismi verilmiştir.

En-Nihâye'de de bu kelime böyle târif edildikten sonra: Fıkıhçılar bu işlemin hükmü konusunda ihtilâf etmişlerdir. Bâzıları: Bu işlemle evin mülkiyeti sürekli olarak alıcıya geçmiş olur, demiştir. Bir kısım fıkıhçılar ise: Hayır, mülkiyet hakkı vericide kalır, âriye gibi alıcı bundan yararlanır, demiştir, diye bilgi verilmiştir.

Tirmizî de: Rukbâ, adamın: Bu şey ömrün boyunca sanadır sen benden önce ölürsen bana geri gelir, demesidir, diye târif etmiştir.

٢٣٨٢ – حدثنا إسحق بن منصور. أنبأنا عبد الرزاق. أنبأنا ابن جريج عن عطاء، عن حبيب بن أبي ثابت، عن ابن عمر؛ قال: قال رسول الله ﷺ «لا رقبى. فمن أرقب شيئا فهو له، حياته ومماته».

قال: والرقبى أن يقول هو للآخر: مني ومنك موتا.

TERCEMESİ

2382) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Rukbâ(nın mal sâhibinin yararına uygunluğu) yoktur. Çünkü kime rukbâ usûlü ile bir şey verilirse artık o şey o kimsenin hayatında da, ölümünde de kendisine âittir.»

Râvi demiştir ki: Rukbâ, mal sâhibinin: Benden ve senden hangimiz sonra ölürse bu mal onundur, demesidir."

٢٣٨٣ – حدثنا عمرو بن رافع: ثنا هشيم. (ح) وحدثنا علي بن محمد. ثنا أبو معاوية قالا: ثنا داود عن أبي الزبير، عن جابر بن عبد الله؛ قال: قال رسول الله ﷺ «العمرى جائزة لمن أعمرها. والرقبى جائزة لمن أرقبها».

TERCEMESİ

2383) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«**Ömrâ, kendisine verilen için** (dâimî olarak) **geçerlidir.** (Hibe eden bundan dönüş yapamaz) « **Rukbâ da kendisine verilen için** (sürekli biçimde) **geçerlidir.** (Hibe eden bundan dönüş yapamaz)."

İZAHI

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Nesâî'de de rivâyet edilmiştir. Ancak rukbâ'nın târifine âit râvinin sözü orada yoktur. Bu târifin hangi râviye âit olduğuna dâir bir kayda rastlamadım. Bu hadîsin ilk cümlesinden maksad, rukbâ'nın yasaklığı veyâ geçersizliği değildir. Bu cümleden maksad şudur: Rukbâ işlemini yapmak sûretiyle mallarınızı zâyi etmeyiniz ve mülkiyetinizden çıkarmayınız. Çünkü rukbâ işlemini yapmakla mal, mülkiyetinizden çıkar ve karşı tarafa geçer. Şu halde anılan cümleden kasdedilen mânâ: Böyle bir işlemin yapılması, yarar açısından uygun değildir. Ama buna rağmen yapılırsa akid sahîhtir. Alıcının ölümü ile mal onun mîrasçılarına intikal eder.

Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Tirmizî, Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini rivâyet ettikten sonra: Bu hadîs hasendir. Ashâb-i Kirâm'dan ve başkalarından bâzı ilim ehlinin uygulaması böyledir. Yâni Ömrâ işlemi gibi Rukbâ işlemi de câiz ve geçerlidir. Ahmed ve İshâk'ın kavli de böyledir. Kûfeli bâzı âlimler ile başkaca bâzı ilim ehli ise Ömrâ işlemini câiz görüp Rukbâ işlemini câiz ve geçerli saymamışlardır, demiştir.

Avnü'l-Mabûd yazarı da: Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi, Rukbâ ile Ömrâ işlemlerinin hükümlerinin ayni olduğuna delâlet eder. Cumhûrun görüşüne göre Rukbâ, Ömrâ gibidir. Fakat Mâlik, Ebû Hanîfe ve Muhammed rukbâ'yı câiz görmemişlerdir. Ebû Yûsuf ise cumhûrun görüşüne katılmıştır. El-Fetih'de beyân edildiği üzere Nesâî sahîh bir senedle İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ)'dan mevkûf olarak; "**Ömrâ ve rukbâ müsâvidir**" meâlinde bir eser rivâyet etmiştir, diye bilgi verdikten sonra Hattâbî'den naklen şöyle der: Ebû Hanîfe demiş ki, Ömrâ usûlü ile verilen mal alıcıya (ve vârislerine) mîras yolu ile intikal eder. Rukbâ ise âriyedir. (Yâni intifa hakkı alıcıya geçici olarak verilmiş olur.) Şâfiî'ye göre Rukbâ, Ömrâ gibidir. Alıcının ölümü hâlinde mîrasçılarına intikal eder. Hadîsin zâhirinin hükmü de böyledir.

(٥) باب الرجوع فى الهبة

5 — (VERİLEN) HİBEDEN RÜCÛ ETMEK BÂBI

٢٣٨٤ — حدثنا أبو بكر بن أبى شيبة. ثنا أبو أسامة، عن عوف، عن خلاس، عن أبى هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «إن مثل الذى يعود فى عطيته، كمثل الكلب. أكل، حتى إذا شبع قاء. ثم عاد فى قيئه، فأكله».

فى الزوائد: الحديث فى الصحيحين عن غير أبى هريرة رجاله ثقات، إلا أنه منقطع. قال أحمد بن حنبل: لم يسمع خلاس بن عمرو الهجرى من أبى هريرة شيئا.

TERCEMESİ

2384) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Verdiği hibeyi geri alan kişinin durumu köpeğin durumu gibidir. Köpek yer, nihâyet doyunca kusar. Sonra kustuğuna dönüş yapıp onu yer.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bu hadis Buhârî ve Müslim'de Ebû Hüreyre (R.A.)'den başka sahabiden rivâyet edilmektedir. Ebû Hüreyre'nin rivâyetine âid seneddeki râviler sıka zâtlardır. Fakat bu sened munkatidir. Ahmed bin Hanbel: Hılâs bin Amr el-Hecerî, Ebû Hüreyre'den bir şey işitmemiştir, demiştir.

٢٣٨٥ — حدثنا محمد بن بشار، ومحمد بن المثنى قالا: ثنا محمد بن جعفر. ثنا شعبة قال: سمعت قتادة يحدث عن سعيد بن المسيب، عن ابن عباس؛ قال: قال رسول الله ﷺ «العائد فى هبته كالعائد فى قيئه».

TERCEMESİ

2385) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Hibesini geri alan kişi, kustuğunu yiyen gibidir.»"

٢٣٨٦ — حدثنا أحمد بن عبد الله بن يوسف العرعرى. ثنا يزيد بن أبى حكيم.

ثنا الْعُمَرِيُّ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ «الْعَائِدُ فِي هِبَتِهِ كَالْكَلْبِ يَعُودُ فِي قَيْئِهِ» .

TERCEMESİ

2386) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Hibesinden dönüş yapan kişi, kustuğuna dönüş yapan (yiyen) köpek gibidir.»"

İZAHI

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Zevâid türündendir. İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Kütüb-i Sitte'nin hepsinde mevcuttur. Hâkim ve İbn-i Hibbân da rivâyet etmişlerdir. İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Tirmizî tarafından da rivâyet edilmiştir.

Nevevî, İbn-i Abbâs'ın hadîsinin şerhinde: Hibe edilip teslim edildikten sonra bundan dönüş yapmanın haramlığı bu hadîsten açıkça anlaşılmaktadır. Bu hadîs, yabancılara verilen hibelere yorumlanır. Kişinin kendi evlâdına veyâ torunlarına verdiği hibelere gelince bundan rücû etmesi câizdir. Nitekim Beşîr bin Numân (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinde —2375-2376 nolu— bu durum belirtilmiştir. Kardeşlere, amcalara ve diğer yakınlara verilen hibelerden de dönüş yapmak câiz değildir. Mâlik, Şâfiî ve Evzâî'nin kavli böyledir.

Ebû Hanîfe ve diğer bâzı âlimler ise: Herkes verdiği hibeden dönüş yapabilir. Ancak baba, evlâdına veyâ mahremi sayılan yakınlarına verdiği hibeden dönüş yapamaz, demişlerdir, diye bilgi vermektedir.

Es-Sübül yazarının naklen beyânına göre Tahâvi: Hibesinden dönüş yapanın, kustuğunu gerisin geriye yiyen adama benzetilmesi, hibeden dönüş yapmanın haramlığını gerektirir. Fakat diğer rivâyette olan ziyâdede hibesinden dönüş yapan kişi köpeğe benzetilmektedir. Bu benzetiş ise hibeden dönüş yapmanın haram olmadığına delâlet eder. Çünkü köpek mükellef değildir. Kustuğunu tekrar yemesi onun için haram sayılamaz. Bu fiil haram olmayınca buna benzetilenin fiil de haram sayılmamalıdır. Hadîsten maksad,

hibeden dönüş yapmaktan sakındırmaktır ve köpeğin fiiline benzeyen bir işin yapılmamasıdır, demiştir.

Es-Sübül yazarı bu nakli yaptıktan sonra bu tevilin uzaklığını ve hadîsin sunuluşuna uymadığını ifâde eder ve: Bu gibi benzetmeler, Şer-i Şerîf'te ilgili işten şiddetle sakınmak amacıyla anılmaktadır. Nitekim namazın âdabı konusu işlenirken, tilki gibi sağa sola dönülmesin, köpek gibi oturulmasın ve secde edilirken karganın gagasıyla bir şey alması gibi çarçabuk eğilip kalkılmasın, buyuruluyor. Anlaşılan açık mânâ, bunun haramlığıdır, uzak yorumlara iltifat edilmemelidir, demiştir.

Hibelerden dönüşle ilgili biraz bilgî bu kitâbın birinci ve ikinci bâbında da verilmiştir. Oraya mürâcaat edilebilir.

El-Fetih yazarı da Ömrâ ve Rukbâ bâbından bir sahîfe önce verdiği bilgi meyânında T a b e r î ' nin şöyle dediğini nakleder:

"Bâzı hibe çeşitleri vardır ki bunlardan dönüş yapmanın câizliği hadîslerle sâbit olduğu için o tür hibeler buradaki hadîsin hükmünden istisnâ edilir: Karşılığında bir şey verilmek şartı ile yapılan hibe, babanın kendi evlâdına verdiği hibeler, henüz teslim edilmemiş olan hibe ve mîras yolu ile hibe edenin hissesine düşen ve böylece onun eline geçen hibe, bu hadîsin hükmünün dışında kalan hibe çeşitleri için birer örnektir."

(٦) باب من وهب هبة رجاء ثوابها

6 — KARŞILIĞINI UMMAK SÛRETİYLE BİR ŞEYİ HİBE EDENİN BÂBI

٢٣٨٧ – حدثنا علي بن محمد، ومحمد بن إسماعيل، قالا: ثنا وكيع. ثنا إبراهيم ابن إسماعيل بن مجمع بن جارية الأنصاري، عن عمرو بن دينار، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «الرجل أحق بهبته ما لم يثب منها».

في الزوائد: في إسناده إبراهيم بن إسماعيل بن مجمع، وهو ضعيف.

T E R C E M E S İ

2387) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Karşılığı verilmedikçe adam, verdiği hibeyi geri alma hakkına sâhibtir.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde bulunan İbrâhîm bin İsmâil bin Mücemmi' zayıftır.

İ Z A H I

Zevâid türünden olan bu hadîsi D â r e k u t n î de rivâyet etmiştir.

Bu bâbın başlığında, hibenin karşılığının alınması umudu söz konusu edildiği halde hadîsin metninde anılan umuda dâir bir sarahat yoktur. Bâbın başlığı böyle olunca, müellifimizin böyle yorum yaptığı sonucuna varılır. Şu halde, kişi hibe ederken karşılığını alacağını umarak ve bu niyeti taşıyarak hibede bulunmuş ise, karşılığı kendisine verilmedikçe hibesini geri alma hakkına sâhib olduğu mânâsı ve hükmü çıkarılabilir. **Tuhfe** yazarının beyânına göre M â l i k, Ö m e r (Radıyallâhü anh)'den şu meâlde bir eser rivâyet etmiştir: **"Kim karşılığını alacağını umarak bir hibede bulunursa, karşılığı verilmedikçe, hibesi geri verilmeye mahkûmdur."** "E l-H â f ı z: H â k i m ve İ b n-i H a z m bu eser sahîhdir, demişlerdir. İ b n-i H a z m bu hadîsin benzerini merfû olarak E b û H ü r e y r e'den rivâyet etmiştir. T a b a r â n î de bunun benzerini İ b n-i A b b â s'dan gene merfû olarak rivâyet etmiştir. Ş e v k â n î bu rivâyetleri naklettikten sonra: Eğer bu hadîsler sahîh iseler, hibenin geri alınamıyacağına dâir hadîslerin hükmünü hususîleştirmiş olurlar ve netice itibariyle şu hüküm çıkarılır: Karşılığı verilmemiş iken hibenin geri alınması câiz olmuş olur, demiştir.

Hadîs, hibenin karşılığının alınmasının meşrûluğuna da delâlet eder. Zâten B u h â r î, T i r m i z î ve E b û D â v û d'un Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'dan rivâyet ettikleri bir hadîste Resûl-i Ekrem'in hediyeyi kabul ettiği ve karşılığında hediye verdiği belirtilmektedir. Avnü'l-Mabûd'da belirtildiği gibi kadîm kavlinde Ş â f i î ve bâzı M â l i k î âlimler Â i ş e'nin sözü edilen hadîsini delîl göstererek: Karşılığının verilmesini söz konusu etmeden hediye veren, fakat hediyesinin karşılıksız bırakılmıyacağını uman kimsenin hediyesine karşılık verilmesi vâcibtir. Meselâ bir fakirin bir zengine hediye vermesi gibi. Fakat zenginin fakire verdiği hediyenin karşılığını vermek vâcib değildir. Çünkü böylesi karşılık beklemez, demişlerdir. Hadîsin buna delâlet etmesinin yönü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in hediyeleri karşılıksız bırakmamasıdır. Fakat bu görüşte olmayan âlimler: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bu prensibi bunun vâcibliğine delâlet etmez, demişlerdir.

H a n e f î l e r ve cedîd kavlinde Ş â f i î: Karşılık almak üzere ve bu maksadla verilen hediye geçersizdir. Çünkü mechul bir

satış hükmündedir, demişlerdir. Diğer taraftan hediyenin amacı bir bağışta bulunmaktır. Karşılık beklemek ise bağış anlamına uygun değildir. En-Neyl'de bu bilgi verilmiştir.

T u r b e ş t i de: Fazla bir karşılık beklemek üzere verilen hediyeyi kabul etmek mekruhtur, demiştir.

Şerhü's-Sünne'de de: Karşılığının verilmesi şart koşulmaksızın verilen hediyenin hükmü husûsunda âlimler ihtilâf etmişlerdir. Bâzıları Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın hadîsini delîl göstererek: Hediyenin karşılığını vermek gerekir, demişlerdir. Bâzıları da hediye verenleri üç kısımda mütâlâa etmişlerdir: Mâlî durumu iyi olanın kendisinden dun olan bir kimseye verdiği hediye bir ikramdır, karşılığını vermek gereksizdir. Kişinin kendi emsâline verdiği hediye de böyledir. Yâni karşılık vermeye gerek yoktur. Mâlî durumu daha iyi olana verilen hediye ise karşılıksız bırakılmamalıdır. Çünkü bu durumda verilen hediyenin karşılığı beklenebilir.

Hediyenin karşılığının değeri ise örf ve âdete göre takdir ve tesbit edilir. Bir kavle göre verilen karşılık, hediyenin değerine denk olmalıdır. Diğer bir kavle göre hediye sâhibini râzı edecek bir karşılık verilmelidir.

(٧) باب عطية المرأة بغير إذن زوجها

7 — KOCASININ İZNİ OLMAKSIZIN KADININ HEDİYE VERMESİ BÂBI

٢٣٨٨ — حدثنا أبو يوسف الرَّقِّيُّ، مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الصَّيْدَلَانِيُّ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ عَنِ الْمُثَنَّى بْنِ الصَّبَّاحِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: فِي خُطْبَةٍ خَطَبَهَا «لَا يَجُوزُ لِامْرَأَةٍ فِي مَالِهَا، إِلَّا بِإِذْنِ زَوْجِهَا، إِذَا هُوَ مَلَكَ عِصْمَتَهَا».

TERCEMESİ

2388) "... Amr bin Şuayb'in dedesi (Abdullah bin Amr bin el-Âs) *(Radıyallâhü anhüm)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* irâd ettiği bir hutbede şöyle buyurdu, demiştir:

«Bir erkek bir kadınla evlenince, erkeğin izni olmaksızın kadının, kendi malından hediye vermesi câiz değildir.»"

İ Z A H I

Bu hadîsi E b û D â v û d ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir. E b û D â v û d'un iki ayrı senedle rivâyet ettiği iki hadîs metni arasında biraz farklılık vardır. Bunlardan birisi meâlen şöyledir: **«Kocasının izni olmaksızın kadının hediye vermesi câiz değildir.»** Diğeri de meâlen şöyledir: **«Kocası kendisi ile nikâhlanınca kadının kendi malında bir şey yapması** (yâni hediye vermesi) **câiz değildir.»**

Avnü'l-Mabûd yazarı bu hadîsin şerhinde şu bilgiyi verir:

"Kadının malından maksad kadının kendi malı kasdedilmiş olabilir. Bu takdirde kadının hediye vermesinin câiz olmamasından maksad tenzihen mekruhluktur. Bunun hikmetide kadınların akıllarının noksanlığıdır. Bu itibarla kadın kendi malından bir hediye vermek istediği zaman önce kocasına danışmalıdır. Kocasının görüşünü alması, ona danışması ve muvafakatını alması müstahab'dır. Aksine hareket etmesi ise tenzihen mekruhtur (Bununla beraber kadın kendi malında tasarruf etme yetkisine sâhib olduğu için yapacağı hibe ve sadaka sahîhtir.)

Kadının malından maksad, kadının elinde bulunan ve kocasına âit olan mal olabilir. Kadının elinde bulunduğu için mala mecâzen kadının malı denilmiştir. Hadîs böyle yorumlanınca câiz olmama ifâdesi ile haramlık kasdedilmiş olur. Çünkü kadının bu malda tasarruf etme yetkisi yoktur. Bâzı âlimler bu hadîsin böylece iki şekilde yorumlanabileceğini söylemişlerdir.

En-Neyl yazarı da: Kadın akıllı ve erginlik çağına varmış olsa bile kocasından izin almaksızın kendi öz malından hediye veremiyeceğini söyleyen âlimler bu hadîsi delîl göstermişlerdir. Bu husûsta ihtilâf vardır. Şöyle ki:

1. E l - L e y s: Bu câiz değildir. Kadının vereceği hediye onun malının üçte birisinden az bile olsa gene câiz değildir. Ancak çok cüz'î ve kıymetsiz bir şey ise câiz olur, demiştir.

2. T â v û s ve M â l i k: Kadın, malının üçte birisine kadar, kocasının izni olmaksızın verebilir. Fakat bundan fazlasını ondan izin almaksızın veremez, demişlerdir.

3. Cumhur: Kocasının izni olmaksızın kadın kendi malından dilediği mikdarı verebilir. Ancak sefîh ise (yâni menfaatini zararından ayırd edemiyecek durumda ise) veremez, demiştir. **El-Fetih** ya-

zarı demiş ki: Cumhûrun gerek Kitâb'dan ve gerekse Sünnet'den delîlleri çoktur."

Kocanın izninden maksad açıkça izin vermesi veyâ rızâsının bulunduğunun anlaşılmasıdır.

S i n d î ' nin beyânına göre Ş â f i î: Bu hadîs sâbit değildir. Kur'an-ı Kerîm, Sünnet, eser ve mâkul, bu hadîsin hilâfına, (yâni kadının kendi öz malında tasarruf etme yetkisine sâhib olup kocasından izin almasına mecbûriyet bulunmadığına) delâlet ettiği halde biz bu hadîsle nasıl hükmedebiliriz, demiştir.

٢٣٨٩ – حدّثنا حَرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى. ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ. أَخْبَرَنِي اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ يَحْيَى (رَجُلٌ مِنْ وَلَدِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ) عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ؛ أَنَّ جَدَّتَهُ خَيْرَةَ، امْرَأَةَ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ؛ أَتَتْ رَسُولَ اللهِ ﷺ بِحُلِيٍّ لَهَا. فَقَالَتْ: إِنِّي تَصَدَّقْتُ بِهٰذَا. فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللهِ ﷺ «لَا يَجُوزُ لِلْمَرْأَةِ فِي مَالِهَا إِلَّا بِإِذْنِ زَوْجِهَا. فَهَلِ اسْتَأْذَنْتِ كَعْبًا؟» قَالَتْ: نَعَمْ. فَبَعَثَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِلَى كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ، زَوْجِهَا فَقَالَ «هَلْ أَذِنْتَ لِخَيْرَةَ أَنْ تَتَصَدَّقَ بِحُلِيِّهَا؟» فَقَالَ: نَعَمْ. فَقَبِلَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ مِنْهَا.

في الزوائد: في إسناده يحيى، وهو غير معروف في أولاد كعب. فالإسناد ضعيف.

TERCEMESİ

2389) "... Ka'b (1) bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Karısı Hayre (Radıyallâhü anhâ) kendi malı olan bir zînet eşyasını Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e götürüp: Bunu sadaka olarak verdim, dedi. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) kendisine:

— «Kadının kendi malından sadaka vermesi câiz değildir. Meğer ki kocasının izni ola. Bu nedenle, sen (kocan) Ka'b'dan izin istedin mi?» buyurdu. Hayre:

— Evet, diye cevab verdi. Bundan sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), Hayre'nin kocası Ka'b bin Mâlik'e haber göndererek:

---

(1) Hâl tercemesi 1082 nolu hadis bölümünde geçti.

«Sen Hayre'ye kendi süs eşyasını sadaka etmesi için izin verdin mi?» diye sordu. Ka'b (Radıyallâhü anh) :

Evet, cevâbını verdikten sonra Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) anılan süs eşyasını Hayre'den kabul etti."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde Yahyâ vardır. Halbuki, Ka'b'ın evlâdı arasında böyle bir adam tanınmaktadır. Bu itibarla sened zayıftır.

بسم الله الرحمن الرحيم

١٥ - كتاب الصدقات

15 — SADAKALAR KİTÂBI

(١) باب الرجوع فى الصدقة

1 — (VERİLEN) SADAKAYA RÜCÛ (DÖNÜŞ) YAPMA BÂBI

٢٣٩٠ - حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا وكيع . ثنا هشام بن سعد، عن زيد ابن أسلم، عن أبيه، عن عمر بن الخطاب؛ أن رسول الله ﷺ قال «لا تعد في صدقتك» .

TERCEMESİ

2390) "... Ömer bin el-Hattâb *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* (kendisine) :

«(Vermiş olduğun) sadakana dönüş yapma.»"

٢٣٩١ - حدثنا عبد الرحمن بن إبراهيم الدمشقي. ثنا الوليد بن مسلم . ثنا الأوزاعي. حدثني أبو جعفر، محمد بن علي. حدثني سعيد بن المسيب. حدثني عبد الله بن العباس؛ قال : قال رسول الله ﷺ «مثل الذي يتصدق ثم يرجع في صدقته، مثل الكلب يقيء ثم يرجع فيأكل قيئه» .

TERCEMESİ

2391) "... Abdullah bin el-Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Sadaka verip sonra sadakasına dönüş yapan kimsenin durumu, kusan sonra dönüp kusmuğunu yiyen köpeğin durumu gibidir.»"

İ Z A H I

Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi B u h â r î ve M ü s l i m'de rivâyet edilmiştir. Oralardaki rivâyetlerin bâzısında şu ziyâde vardır: **«Çünkü sadakasına dönüş yapan kimse, kusmuğuna dönüş yapan köpek gibidir.»"**

İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi M ü s l i m'de de rivâyet edilmiştir.

Bu hadîsler, verilen sadakaya dönüş yapmanın, yâni cayıp geri almanın haramlığına delâlet eder. Verilen sadaka teslim edilince, teslim alanın mülkiyetine girmiş olur ve teslim edenin mülkiyetinden çıkmış olur. Artık bundan dönüş yapmak ve sadakayı geri almak hak ve yetkisi kalmaz. Sadaka hibeden farklıdır. Hatırlanacağı üzere 2384 - 2387 nolu hadîslerin izahı bölümünde hibeden dönüş yapmanın bâzı âlimlerce câiz görüldüğü belirtildi. **Avnü'l-Mabûd** yazarının Zekât kitâbının 30. bâbında belirttiği gibi sadaka, âhiret sevâbını kazanmak niyetiyle verilen bağıştır. Hibe ve hediye ise kişiye ikramda bulunmak ve ona yaklaşmak niyetiyle bir şey vermektir.

(٢) باب من تصدق بصدقة فوجدها تباع هل يشتريها

2 — BİR MALI SADAKA OLARAK VERİP SONRA ONUN SATIŞA ARZ EDİLDİĞİNİ GÖREN KİŞİ O MALI SATIN ALABİLİR Mİ?, BÂBI

٢٣٩٢ – حدثنا تميم بن المنتصر الواسطي. ثنا إسحق بن يوسف، عن شريك، عن هشام بن عروة، عن عمر بن عبد الله بن عمر. يعني عن أبيه، عن جده عمر؛ أنه تصدق بفرس على عهد رسول الله ﷺ. فأبصر صاحبها يبيعها بكسر. فأتى النبي ﷺ، فسأله عن ذلك. فقال «لا تبتع صدقتك».

T E R C E M E S İ

2392) "... Ömer (bin el-Hattâb) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **hayatta iken kendisi** (yaya bir mücâhide) **bir atı sadaka olarak vermiş, bir süre sonra at sâhibinin atı noksan fiyatla satmak istediğini görmüş ve bunun üzerine Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **giderek ata müşteri olmasının hükmünü sormuştur. Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **de** (Ömer'e) :

«Sadakanı satın alma,» buyurmuştur."

٢٣٩٣ – حدّثنا يحيى بن حكيم . ثنا يزيد بن هرون . ثنا سليمان التيمى ، عن أبى عثمان النهدى ، عن عبد الله بن عامر ، عن الزبير بن العوام ؛ أنه حمل على فرس يقال له غمر أو غمرة . فرأى مهرا أو مهرة من أفلائها يباع ، ينسب إلى فرسه ، فنهى عنها .

فى الزوائد : إسناده صحيح .

TERCEMESİ

2393) "... Zübeyir bin el-Avvâm *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Kendisi gamr veyâ gamre denilen bir atı sadaka olarak (birisine) **vermiş sonra o attan olduğu söylenen erkek veyâ dişi bir tayın satışa arz edildiğini görmüş ve** (onun atından olduğu için) **tayı satın almayı bırakmıştır."**

Not : Bunun senedinin sahih olduğu, Zevâid'de bildirilmiştir.

İZAHI

Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadisini **Mâlik, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd** ve **Nesâî** de rivâyet etmişlerdir. **Zübeyir** (Radıyallâhü anh)'ın hadisi ise Zevâid türündendir.

Nevevî, Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadisinin şerhinde : Bu hadisteki yasaklama tenzîhen mekruhluk içindir, haramlık için değildir. Şu halde, bir malı sadaka, zekât, kefâret, adak gibi bir ibâdet niyeti ile veren bir kimsenin ayni malı verdiği şahıstan satın alması mekruhtur. Kezâ hibe veyâ başka şekilde kabullenmesi ve mül-

kiyetine kendi irâdesi ile geçirmesi de mekruhtur. Fakat irâdesi dışında meselâ mîras yolu ile mülkiyetine geçmesinde bir mekruhluk yoktur. Anılan sadakayı alan şahıs bunu üçüncü bir şahsa satış veyâ başka bir yolla devrettikten sonra ise sadakayı veren kimsenin bu malı almasında bir kerâhet yoktur. Bizim mezhebimiz ve cumhûrun mezhebi böyledir. Âlimlerden bir cemâata göre kişinin vermiş olduğu sadakayı, verdiği şahıstan satın alması haramdır. Bunlara göre hadîsteki yasaklama haramlık anlamındadır, diye bilgi vermiştir.

Avnü'l-Mabûd yazarı da bu hadîsin şerhinde İ b n - i B a t t â l ı 'n şöyle dediğini nakleder: Âlimlerin ekserisi bu hadîse dayanarak kişinin vermiş olduğu sadakayı satın almasını mekruh saymışlardır. M â l i k, K û f e l i l e r ve Ş â f i î 'nin kavli de budur. Bu hüküm bakımından farz sadaka ile nâfile sadaka arasında fark yoktur. Şâyet bir adam kendi sadakasını satın alırsa, yaptığı alım akdi sahîhtir. Fakat böyle bir alıma girişmemesi uygundur. Kişinin ödediği yemin kefâreti de ayni hükme tâbidir. Kişinin vermiş olduğu sadaka sonradan mîras yolu ile kendisine intikal ederse bunda hiç bir mahzûrun bulunmadığı ve anılan sadakanın kendisi için helâl olduğu yolunda âlimlerin icmâı vardır.

İ b n ü ' l - M ü n z i r ise: Bir sadakayı verip sonra onu satın almak hiç bir kimse için câiz değildir. Çünkü bu hususta sâbit yasak vardır. Bu yasaktan dolayı satın alma akdinin geçersiz sayılması icâbeder. Ancak bu akdin câizliği üzerinde icmâ edildiği sâbit olursa o zaman denecek bir söz kalmaz, demiştir.

Tuhfe yazarının beyânına göre kişinin verdiği sadakayı satın almasının mekruhluğunun nedeni hakkında İ b n ü ' l - M e l i k: Bâzı âlimler bu hadîsin zâhirine bakarak kişinin kendi sadakasını satın almasını haram saymışlardır. Fakat âlimlerin ekserisine göre bu hadîsteki yasaklama tenzîhen mekruhluk içindir. Bundaki kerâhetin hikmeti de şudur: Sadakayı kabul eden kimse, sadaka sâhibine fiyat bakımından müsamâha edip noksan bir değerle satabilir. Çünkü sadaka sâhibi kendisine ikramda bulunduğu için onun da bir karşılık olsun diye malı değerinden düşük bir fiyatla vermesi muhtemeldir. Durum böyle olunca sadaka sâhibi malın değeri ile verdiği bedel arasındaki farkı geri almış ve bu farka dönüş yapmış gibi olur, demiştir.

Kişinin vermiş olduğu farz sadakayı satın almasına dâir gerekli bilgi E b û S a î d - i H u d r î (Radıyallâhü anh)'ın 1841 nolu hadîsinin izahı bölümünde verildi. Oradaki hadîse göre kişinin satın aldığı sadaka kendisine helâldır.

Bâzı âlimler E b û S a î d'in hadîsini farz sadakaya ve Ö m e r'in hadîsini de nâfile sadakaya yorumlamak sûretiyle iki hadîsi birleştirmişlerdir. Ö m e r'in hadîsinin nâfile sadakaya yorumlanmasının gerekçesine gelince farz sadakaya dönüş yapmanın düşünülememesidir. Bilindiği gibi Ö m e r'in hadîsinin bâzı rivâyetlerinde: «Sadakana dönüş yapma» buyruğu da vardır. Dönüş ve rücû etme keyfiyeti farz olan sadaka hakkında nasıl olabilir?

Yukarda belirttiğim gibi Ö m e r'in hadîsindeki yasağın tenzîhen mekruhluk mânâsına yorumlanması hâlinde bunun E b û S a î d'in hadîsi ile uzlaşması açıktır.

(٣) باب من تصدق بصدقة ثم ورثها

3 — BİR SADAKA VERİP SONRA ONA MİRASÇI OLANIN BÂBI

٢٣٩٤ — حدثنا علي بن محمد. ثنا وكيع عن سفيان، عن عبد الله بن عطاء، عن عبد الله بن بريدة، عن أبيه؛ قال: جاءت امرأة إلى النبي ﷺ فقالت: يا رسول الله! إني تصدقت على أمي بجارية. وإنها ماتت. فقال «آجرك الله، ورد عليك الميراث».

TERCEMESİ

2394) "... Büreyde (bin el-Husayb) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Bir kadın, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e gelerek:
Yâ Resûlallah! Ben anneme (genç) bir câriyeyi sadaka olarak verdim. Annem de öldü (ve o câriyeyi bıraktı), dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (kadına) şöyle buyurdu:

«Allah seni sevablandırdı ve (câriyeyi) mirasla sana geri verdi.»

٢٣٩٥ — حدثنا محمد بن يحيى. ثنا عبد الله بن جعفر الرقي. ثنا عبيد الله، عن عبد الكريم، عن عمرو بن شعيب، عن أبيه، عن جده؛ قال: جاء رجل إلى النبي ﷺ فقال: إني أعطيت أمي حديقة لي. وإنها ماتت ولم تترك وارثا غيري. فقال رسول الله ﷺ «وجبت صدقتك، ورجعت إليك حديقتك».

في الزوائد: إسناده صحيح، عند من يحتج بحديث عمرو بن شعيب.

TERCEMESİ

2395) "... Amr bin Şuayb'ın dedesi (Abdullah bin Amr bin el-Âs) *(Radıyallâhü anhüm)*'den; Şöyle demiştir:

Bir adam Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **gelerek. Yâ Resûlallah! Ben anneme bir bahçemi verdim.** (Sonra) **annem de öldü ve benden başka mirasçı bırakmadı, dedi. Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **de** (adama) **şöyle buyurdu:**
«Senin sadakan tam oldu. Bahçen de sana döndü.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Amr bin Şuayb'ın hadisini delil gösterenlerin yanında bu sened sahihtir.

İZAHI

Büreyde (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir.

Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e mürâcaat eden kadının ve anasının isimlerine dâir bir kayda rastlamadım. Kadın anasına sadaka olarak yâni Allah rızâsını kazanmak niyeti ile vermiş olduğu câriyeyi miras yoluyla alma hakkına sâhib olup olmadığını ve aldığı takdirde evvelce ettiği sadaka sevâbının eksilip eksilmiyeceğini sormak istediği hadîs şârihleri tarafından bildirilmektedir. Zâten Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in buyurduğu cevab da buna bir işâret sayılabilir, kanısındayım. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in buyruğunun açıklaması şöyledir:

Senin vermiş olduğun sadakanın sevâbı tamdır, ananın ölümü dolayısıyla câriyenin miras yoluyla tekrar sana intikal etmesi senin sadakanın sevâbını eksiltmez. Sen sadakanı kendi irâdenle geri almış değilsin. Allah Teâlâ onu miras yoluyla sana döndürmüştür. Onun için câriye senin malın olmuş olur ve sana helâldır. Bu şekilde câriyeyi alman sadakaya dönüş sayılmaz.

İbnü'l-Melik: Âlimlerin ekserisine göre kişinin sadakasına mirasçı olması mübahtır. Yâni adam bir yakınına sadaka verir, sonra yakınının ölümü dolayısıyla o sadakaya mirasçı olursa, onu alması helâldır. Anılan sadakanın bir fakire verilmesinin vâcibliğini söyleyenler de vardır, demiştir.

Nevevî de: Bu hadîs, kişinin yakınına vermiş olduğu sadakaya mirasçı olması hâlinde teslim alıp onda tasarruf etmesinin

mekruh olmadığına delâlet eder. Fakat kişinin vermiş olduğu sadakayı satın alması mekruhtur. Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın at meselesine âit (2392 nolu) hadîsi bunun mekruhluğuna delâlet eder, diye bilgi vermiştir.

Zevâid türünden olan ikinci hadîs de ayni hükmü ifâde eder. Notta A m r b i n Ş u a y b'ın hadîsinin bâzı âlimlerce makbul sayıldığına işâret edildi. Bunun nedeni şudur: A m r b i n Ş u a y b b i n M u h a m m e d b i n A b d i l l a h b i n A m r b i n e l - A s (Radıyallâhü anhüm)'ın sıkalığı ihtilâflıdır. E b û D â v û d: A m r'ın, babası aracılığı ile dedesinden olan rivâyeti hüccet olmaz, demiştir. Fakat N e s â î: O sıkadır, demiştir. El-H â f ı z E b û B e k i r İ b n - i Z i y â d da: A m r'ın, babasından ve babası Ş u a y b'in de kendi dedesi olan A b d u l l a h b i n A m r'den hadîs işittiği sâbittir, demiştir. B u h â r î de Ş u a y b'in, dedesi A b d u l l a h b i n A m r'den hadîs işitmesinin sâbit olduğunu söylemiştir.

(٤) باب من وقف

4 — (MALINI) VAKIF EDENİN BÂBI

٢٣٩٦ — حدثنا نصر بن علي الجهضمي. ثنا معتمر بن سليمان، عن ابن عون، عن نافع، عن ابن عمر؛ قال: أصاب عمر بن الخطاب أرضا بخيبر. فأتى النبي ﷺ فاستأمره. فقال: يا رسول الله! إني أصبت مالا بخيبر. لم أصب مالا قط هو أنفس عندي منه. فما تأمرني به؟ فقال «إن شئت حبست أصلها وتصدقت بها» قال، فعمل بها عمر على أن لا يباع أصلها ولا يوهب ولا يورث. تصدق بها للفقراء وفي القربى وفي الرقاب وفي سبيل الله وابن السبيل والضيف. لا جناح على من وليها أن يأكلها بالمعروف، أو يطعم صديقا. غير متمول.

TERCEMESİ

2396) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre:

(Babası) Ömer bin el-Hattâb(ın ganimet payı) Hayber'de (Semğ denilen hurmalık) bir arâziye isâbet etti. Sonra Ömer (Radıyallâhü anh), Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanına giderek:

Yâ Resûlallah! Hayber'de (ki ganimetten) öyle bir mal bana isâbet etti ki benim nazarımda bundan daha azizi ve güzel bir malı şimdiye kadar hiç elde etmedim. Bana ne emir buyurursun? diyerek (arâziyi hayır için değerlendirme şekli hakkında) O'ndan emir istedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (kendisine) :

«Dilersen arâzinin aslını vakfedersin ve onun mahsullerini sadaka edersin,» buyurdu.

İbn-i Ömer demiştir ki: Sonra Ömer bu arâzi hakkında şu (şartlı vakıf) işlemi yaptı: Malın aslı satılamaz, hibe edilemez ve ona mirasçı olunamaz. Ömer onun gelirini fakirlere, vâkıfın yakın akrabasına, esâretten kurtulmak isteyen kölelere, Allah yolunda savaşan mücâhidlere, yolculara ve konuklara sadaka kıldı. Bu malın mütevellisi olan kimsenin bundan mal biriktirmeksizin ve mülkiyetine tecâvüz etmeksizin gelirinden örfe göre yemesinde veyâ bir dostuna yedirmesinde bir günah yoktur."

٢٣٩٧ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عُمَرَ الْعَدَنِيُّ. ثنا سُفْيَانُ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: يَا رَسُولَ اللهِ! إِنَّ الْمِائَةَ سَهْمٍ، الَّتِي بِخَيْبَرَ، لَمْ أُصِبْ مَالًا قَطُّ هُوَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْهَا. وَقَدْ أَرَدْتُ أَنْ أَتَصَدَّقَ بِهَا. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ «احْبِسْ أَصْلَهَا، وَسَبِّلْ ثَمَرَتَهَا».

قَالَ ابْنُ أَبِي عُمَرَ: فَوَجَدْتُ هٰذَا الْحَدِيثَ فِي مَوْضِعٍ آخَرَ فِي كِتَابِي، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ عُمَرُ. فَذَكَرَ نَحْوَهُ.

TERCEMESİ

2397) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre (babası) Ömer bin el-Hattâb :

Yâ Resûlullah! Şüphesiz ben, Hayber'deki yüz sehim (lik malım) - dan bana daha sevimli bir malı hiç bir zaman elde etmedim. Ben bunu sadaka etmek istedim, dedi. Bunun üzerine Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (ona) :

«Onun aslını vakfet ve meyvasını Allah yoluna tahsis et;» buyurdu.

(İbn-i Mâceh'in şeyhi) **İbn-i Ebî Ömer: Sonra ben bu hadîsi başka bir yerde kitâbımda şu senedle gördüm dedi ve senedi beyân ederek; Ömer** (Radıyallâhü anh) **şöyle demiştir, diyerek bunun mislini nakletti."**

İZAHI

İlk hadîs, **Kütüb-i Sitte**'nin hepsinde rivâyet olunmuştur. Ömer (Radıyallâhü anh)'ın vakfettiği arâzinin hurmalık olup Semğ isimli olduğu, bâzı rivâyetlerde belirtilmektedir. Ömer (Radıyallâhü anh) Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'a mürâcaat ettiğinde arâzinin değerini belirttikten sonra: **"Bana ne buyurursun?"** sözünden maksadı şudur: Ben bu arâziyi Allah'ın rızâsını kazanmak için sadaka etmek istedim. Fakat bunu hangi yolla ve ne şekilde sadaka edeceğimi bilemiyorum.

Hadîsin; وَتَصَدَّقْتَ بِهَا cümlesinin mânâsı "ve **arâzinin mahsûllerini sadaka edersin**" demektir. İkinci hadîsteki benzerî cümle bunu açıklar durumdadır.

Buradaki rivâyete göre arâzinin satılamıyacağı, hîbe edilemiyeceği ve mirasçı olunamıyacağına dâir koşulan şartlar, Ömer tarafından konulmuştur. Buhâri'deki rivâyete göre bu şartlar Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in buyruğu içinde yer almıştır. Bu rivâyetler arasında bir ihtilâf söz konusu değildir. Çünkü Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bu şartları koşmayı emretmesi ve Ömer'in de bu emir üzerine anılan şartları koşmuş olması muhtemeldir. Bu durumda, râvîlerin bir kısmı anılan şartları merfû olarak, diğer bir kısmı da mevkuf yâni Ömer'in sözü olarak rivâyet etmiş olabilir.

Arâzinin gelirinin nerelere harcanacağı Ömer tarafından tâyin ve tesbit edilmiştir. Harcama yerlerinden birisi kölelerin esâretten kurtarılması hizmetidir. Yâni arâzi geliri kitâbet akdini yapmış olan kölelerin borçlarının tasfiyesinde de kullanılsın. Kitâbet akdi şudur: Kölenin efendisi kölesine der ki: Sen kendi namına çalış ve şu kadar para bana öde. Bu meblâğı ödediğin gün sen hürsün. Köle de bunu kabullenir ve böylece taraflar arasında akid yapılmış olur. İşte bu akid, Şer-i Şerif'te kitâbet akdi ismini almıştır.

Kölelerle ilgili şarttan maksad arâzi gelirinin bir kısmı ile köle satın alınıp azadlanması olabilir.

Ö m e r (Radıyallâhü anh) anılan arâziye bakacak mütevellinin bunun gelirinden örf ve âdete göre normal sayılacak yâni ifrat veyâ tefrit olmayacak bir ölçü dâhilinde kendi giyecek ve yiyeceğine ve dostuna harcama yapmasına ruhsat vermiş, fakat mütevellinin bu arâzinin mülkiyet hakkına tasallut etmesine veyâ gelirinden mal biriktirmesine izin vermemiştir. Bilâkis bunu yasaklamıştır.

N e v e v i bu hadîsin şerhinde özetle şöyle der:

"Bu hadîs, vakıf işinin meşrûluğuna ve câhiliyet döneminin şâibelerine muhâlif olduğuna delâlet eder. Bizim mezhebimiz ve cumhûrların mezhebi budur. Mescidlerin ve suların vakfedilmesinin sahihliğine tüm müslümanların icmâ etmiş olmaları da vakfın aslının sahihliğine delâlet eder.

HADÎSTEN ÇIKARILAN DİĞER FIKIH HÜKÜMLERİ ŞUNLARDIR:

1. Vakıf malı, satılamaz, hibe edilemez ve vâris olunamaz. Yâni vâkıfın ölümü hâlinde mirasçıları vakıf malını kendi mülkiyetlerine geçiremezler. Vâkıfın şartlarına uymak mecbûriyeti vardır.

2. Vâkıfın koşacağı şartlar geçerlidir.

3. Vakıf işi fazîlet ve sevâbı yüce olan bir hayır yoludur. Vakıf sadaka-i câriyedir.

4. Kişinin sevdiği değerli malını vakfetmesi veyâ başka yolla Allah yolunda harcaması fazîleti yücedir.

5. Hadîs Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın fazîletini ifâde eder.

6. Hayır yollarında ve diğer işlerde fazîlet ehline danışma yapılmalıdır.

7. H a y b e r bölgesi savaşla fethedilmiş olup arâzisi gâziler arasında taksim edilmiştir. Gâziler kendi paylarına düşen emlâk ve arâzide tam tasarruf hakkına sâhib kılınmışlardır.

8. Kişi yakın akrabalarına vakıf yapabilir ve böyle yapmak fazîleti mûcibtir.

9. Mütevelli örf ve âdete uygun biçimde vakıf gelirinden bir mikdarını kendi yiyecek ve giyeceğine harcayabilir. Fakat bunda aşırılık edemez."

T i r m i z i de bu hadîsi rivâyet ettikten sonra: Sahâbîler ile başkaları bu hadîsle amel etmişlerdir. Arâzilerin ve başka malların

vakfedilmesinin meşrûluğuna muhâlefet eden bir kimseyi mütekaddim âlimler arasında da görmüyoruz, demiştir.

Tuhfe yazarı da özetle şöyle der:

"Tahâvî, İsâ bin Ebân'ın şöyle dediğini anlatır: Ebû Yûsuf, vakıf malının satılmasının câizliğini söylüyordu. Sonra Ömer (Radıyallâhü anh)'ın bu hadîsi kendisine ulaşınca: Bu hadîsi İbn-i Avn'den kim işitti, diye sordu. Bunun üzerine İbn-i Aliyye bu hadîsi Ebû Yûsuf'a rivâyet etti. Bunun akabinde Ebû Yûsuf: Artık kimse bu hadîse muhâlefet edemez ve eğer bu hadîs Ebû Hanîfe'ye ulaşmış olsaydı o da bununla hükmedecekti, dedi ve vakfın satılabileceğine dâir verdiği fetvâdan dönüş yaptı. Nihâyet vakıf malının satılamıyacağı husûsunda bir ihtilâf kalmamış gibi oldu."

Bu bâbın ikinci hadîsini Nesâî ve Şâfiî de rivâyet etmişlerdir.

Bu hadîste anılan yüz sehimlik arâzi parçası bundan önceki hadîste anılan ve semğ denilen hurmalık olabilir. Yâni Hayber arâzisi gâziler arasında taksim edilirken Ömer (Radıyallâhü anh)'a yüz sehim düşmüş ve bu pay semğ denilen hurmalıktan ibâret olmuş olabilir.

İbn-i Mâceh'in şeyhi İbn-i Ebi Ömer bu hadîsi iki senedle rivâyet etmiştir. İki seneddeki râviler ayni zâtlardan ibârettir. Şu farklaki Nâfi'in râvisi birinci senedde Ubeydullah bin Ömer'dir. İkinci senedde ise Abdullah'dır.

Bu hadîs de bir malın aslını vakfedip mahsûlünü Allah yoluna tahsis etmenin meşrûluğuna delâlet eder.

(٥) باب العارية

5 — ÂRİYE (İNTİFA HAKKI GEÇİCİ VE IVAZSIZ OLARAK VERİLEN MAL) BÂBI

Bu bâbta rivâyet olunan hadîslerde geçen Âriye ve Minha kelimeleri hakkında gerekli bilgi sunulduktan sonra hadîslerin tercemesine geçmek uygun olur. Çünkü tercemede bu kelimeler aynen kullanılacaktır.

Âriyye, Âriye ve **Âre** kelimeleri Şer-i Şerîf'te şu mânâyı ifâde eder:

Menkul veyâ gayri menkul bir malın intifa hakkını geçici ve ıvazsız yâni bedelsiz olarak bir kimseye vermektir. Verilen nesneye de âriye, âriyye ve âre denilir. Tarla, bağ, bahçe, ev, binek hayvanı, yük hayvanı ve süt hayvanı bu şekilde verilebilir.

Minha ve Menîha: Bu kelimelerin asıl mânâsı bağıştır. Bu bağış hayvan, meyvalar ve diğer mallarda olabilir. Bu nevî bağışlar malın mülkiyeti ve intifa hakkının ikisinde olabildiği gibi yalnız intifa hakkında da olabilir. Bu takdirde geçici olur. Meselâ süt veren koyun veyâ meyvalı ağaç bir kimseye teslim edilerek: Koyunun sütü kesilinceye ve ağacın meyvası bitinceye kadar bunların mahsûlünden yararlanma hakkını karşılıksız olarak sana verdim. Bunları, mahsulleri bitince bana iâde edeceksin, denilir. Bu da minha ve menîha'nın bir nevîdir. Bu bâbta rivâyet olunan hadîslerde bu son mânâ kasdedilmiştir.

٢٣٩٨ — حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ. حَدَّثَنَا شُرَحْبِيلُ بْنُ مُسْلِمٍ؛ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا أُمَامَةَ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « الْعَارِيَةُ مُؤَدَّاةٌ. وَالْمِنْحَةُ مَرْدُودَةٌ ».

في الزوائد: إسناد حديث أبي أمامة ضعيف، لتدليس إسماعيل بن عياش. لكن لم ينفرد به ابن عياش. فقد رواه ابن حبان في صحيحه بوجه آخر.

TERCEMESİ

2398) "... Ebû Ümâme *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi:

Ben Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'den işittim şöyle buyurdu, demiştir:**

«Âriye (sâhibine) ödenir. Minha da (sâhibine) iâde edilir.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bu hadîsin senedi zayıftır. Çünkü râvi İsmâil bin Ayyâş tedlisçidir. Lâkin bu hadîsi yalnız İbn-i Ayyâş rivâyet etmemiştir. Zira İbn-i Hibbân de kendi sahîh'inde bu hadîsi başka bir senedle rivâyet etmiştir.

٢٣٩٩ — حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ، وَعَبْدُ الرَّحْمَٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيَّانِ قَالَا: ثنا مُحَمَّدُ ابْنُ شُعَيْبٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَٰنِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « الْعَارِيَةُ مُؤَدَّاةٌ وَالْمِنْحَةُ مَرْدُودَةٌ ».

في الزوائد : إسناد حديث أنس صحيح . وعبد الرحمن هو ابن يزيد بن جابر ، ثقة . وسعيد هو ابن أبي سعيد المقبري .

TERCEMESİ

2399) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi :

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'den şöyle buyururken işittim, demiştir:**

«Âriye (sâhibine) **ödenir ve minha** (sâhibine) **iâde edilir.»"**

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bu hadisin senedi sahihtir. Râvî Abdurrahman, Yezid bin Câbir'in oğludur, sıkadır. Râvî Said de Ebû Said el-Makberî'nin oğludur.

İZAHI

E b û Ümâ m e (Radıyallâhü anh)'ın hadisini E b û D â v û d daha uzun bir metin hâlinde rivâyet etmiştir. T i r m i z î de Minha ile ilgili cümle hâriç, E b û D â v û d'un rivâyet ettiği metnin mislini rivâyet etmiştir. Hâl böyle iken Zevâid yazarının bu hadîsi Zevâid türünden saymasının sebebini bilemedim.

Hadîsin "Âriye (sâhibine) **ödenir"** meâlindeki cümlenin açıklaması bölümünde **Tuhfe** yazarının **el-Mirkat**'tan naklen beyânına göre T u r b e ş t î şöyle demiştir: Yâni âriye sâhibine tediye edilir. Âlimler bu cümleyi değişik şekilde yorumlamışlardır. Çünkü âriye'nin helâk olması hâlinde, bedelinin bundan yararlanan kişiye ödettirilip ödettirilmiyeceği husûsunda ihtilâf etmişlerdir. Ödettirilir, görüşünde olanlara göre bu cümlenin yorumu şöyledir: Âriye duruyor ise sâhibine aynen tediye edilir. Durmayıp helâk olmuş ise onun değeri tediye edilir.

Âriye, telef olduğu takdirde değeri ödettirilmez diyen âlimler ise bu cümleyi şöyle yorumlarlar: Âriyenin, sâhibine geri verilmesi masrafı sâhibine âit olmayıp karşı tarafca ödenir.

Hadîsin "Minha (sâhibine) **iâde edilir"** cümlesinin mânâsı şöyledir: Yâni minhanın mülkiyet hakkı sâhibine âittir. Bundan yararlanan kişi bunu sâhibine iâde etmekle mükelleftir. Meselâ bir adam süt veren ineğini sütünden yararlansın, diye bir adama geçici ve karşılıksız olarak veriyor veyâ meyva ağacı, meyvasından yararlansın, diye bu şekilde veriyor ya da sebze ve hubûbat eksin diye arâ-

zisini veriyor. Minha ismi verilen bu bağış anılan malların mülkiyetine âit değil, sâdece intifa hakkına ve belirli bir süreye âittir. Malın mülkiyet hakkı, mal sâhibine âittir. Şu halde yararlanma süresi bitince anılan malın sâhibine iâde edilmesi gerekir.

ÂRİYE TELEF OLUNCA SÂHİBİ BUNUN DEĞERİNİ ÖDETTİREBİLİR Mİ?

Bu husûsta âlimler arasında ihtilâf vardır. El-Mirkat'ta Kadı'dan naklen beyân edildiğine göre âriye, müstaîrin yâni yararlanmak üzere alan kişinin yanında iken telef olursa İbn-i Abbâs, Ebû Hüreyre, Atâ, Şâfiî ve Ahmed'e göre âriyenin değeri müstaîr'e ödettirilir. Şürayh, el-Hasan, Nahaî, Ebû Hanîfe ve Sevrî'ye göre ödettirilmez. Çünkü âriye, müstaîr'in elinde bir emânet durumundadır. Onun bir kusuru olmadıkça kendisine ödettirilmez. Bu görüş Ali ve İbn-i Mes'ûd'den de rivâyet edilmiştir. Allah cümlesinden râzi olsun.

Âriye olarak verilen bir mal müstaîr'in elinde iken helâk olduğu takdirde hangi durumlarda ona ödettirilir ve hangi durumda ödettirilemez, âriye akdi nasıl oluşur ve ne gibi hükümleri vardır? Bu husûslar geniş izahlar ister. Bu itibarla fıkıh kitablarına baş vurmak lâzımdır.

٢٤٠٠ – حدثنا إبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُسْتَمِرِّ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ. ح وَحَدَّثنَا يَحْيَ ابْنُ حَكِيمٍ. ثنا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ، جَمِيعًا عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ سَمُرَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَال «عَلَى الْيَدِ مَا أَخَذَتْ حَتَّى تُؤَدِّيَهُ».

TERCEMESİ

2400) "... Semûre (bin Cündüb) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«El, (başkasına âit) aldığı malı, (mâlikine) ödeyinceye kadar o maldan sorumludur.»"

İZAHI

Bu hadîsi Tirmizî, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir.

Hadîs, âriye, icare veyâ başka yollarla alınan ve mülkiyeti başkasına âit bulunan malın mâlik'ine iâde edilmesinin vâcibliğine delâlet eder. Arîyeyi alan kişinin yanında âriye mal telef olduğu takdirde kendisinden tazmin ettirilir yâni ona ödettirilir, diyen âlimler bu hadîsi delil göstermişlerdir. Âlimler arasında bu hususta bulunan ihtilâf yukarda anlatıldı.

Avnü'l-Mabûd yazarı bu hadîsin mânâsı şöyledir: Yâni el, aldığı malı mâlikine iâde etmekle mükelleftir, bunu yapması vâcibtir, demiştir.

Tıybî de: Yâni elin aldığı mal, el sâhibinin zimmetine geçmiş olur, telef veyâ zâyi olması hâlinde el sâhibine ödettirilir, anılan mal sâhibine iâde edilinceye kadar bu sorumluluk devam eder, demiştir.

İbnü'l-Melik de: Yâni gasp edilen malı sâhibine iâde etmek vâcibtir. Sâhibi taleb etmese bile hüküm budur. Âriye olarak alınan mal için bir süre tâyin edilmiş ise süre bitiminde sâhibi tarafından taleb edilmese bile iâde edilmesi vâcibtir. Vedîa, yâni hıfz edilmek üzere emânete bırakılan mal, sâhibi tarafından istendiği zaman iâde edilmesi vâcibtir, demiştir.

Hülâsa âriye, icâre ve vedîa gibi meşrû yollarla geçici olarak alınan veyâ hırsızlık, soygunculuk ve gasb gibi gayri meşrû yollarla elde edilen malların gerçek hak sâhibi olan mâlik ve sâhiblerine iâde edilmesinin vâcibliği için bu hadîs bir delîldir.

Şevkânî de: Âriye veyâ vedîa gibi meşrû bir yolla geçici olarak teslim alınan bir mal, teslim alanın hıyâneti sonucunda telef olursa malın kendisine ödettirilmesinin gerekliliği husûsunda âlimler arasında bir ihtilâf yoktur. Fakat onun bir hıyâneti olmaksızın, unutma, yanılma, veyâ gücü dışında kalan bir nedenle veyâ zâyi olma, çalınma ve âfet gibi bir nedenle telef olması hâlinde ödettirilir mi, ödettirilmez mi? Bu gibi durumlarda teslim alanın bir hiyâneti ve kusuru söz konusu değil iken kendisine ödettirilecek mi? Bu hadîsin zâhirine göre ona tazmin ettirilir.

(٦) باب الوديعة

6 — VEDÎA (HIFZ EDİLMEK ÜZERE BIRAKILAN EMÂNET) BÂBI

٢٤٠١ — حدثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ الجهمِ الأَنْمَاطِيُّ . ثنا أَيُّوبُ بْنُ سُوَيْدٍ ، عَنِ الْمُثَنَّى ،

عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَنْ أُودِعَ وَدِيعَةً، فَلَا ضَمَانَ عَلَيْهِ».

هذا إسناده ضعيف. لضعف المثنى والراوى عنه.

TERCEMESİ

2401) "... Amr bin Şuayb'ın dedesi (Abdullah bin Amr bin el-Âs *(Radıyallâhü anhümâ)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*, şöyle buyurdu, demiştir:

«Bir mal hıfz edilmek üzere kimin yanına emâneten bırakılırsa o kimse üzerine tazminat yükleme yoktur.»"

Not: Râvi el-Müsennâ ve onun râvisi zayıf oldukları için bu sened zayıftır.

İZAHI

Vedîa: Yukarda da belirttiğim gibi hıfz edilmek üzere emânet edilen mala denilir. Bunun âriye'den farkı açıktır. Çünkü âriye, bundan önceki bâbta belirttiğim gibi kullanılıp yararlanılmak üzere karşılıksız ve geçici olarak verilen mala denilir. Amaç, onu kullanmak ve ondan yararlanmaktır. Vedîa ise sırf hıfzedilmek için verilir. Onu kullanmak veyâ ondan yararlanmak câiz değildir.

Hadîs, vedîanın telef olması hâlinde değerinin emânetçiden tahsil edilemiyeceğine, ona tazmin ettirilemiyeceğine delâlet eder. Ş e v k â n î ' nin beyânına göre bu hususta icmâ bulunduğu söylenmiştir. Ancak emânetçi vedîada hiyânet edip bile bile helâk ederse bu takdirde bedeli ve kıymeti kendisine ödettirilir. Gene Ş e v k â n î ' nin beyânına göre emânetçi, kendisine teslim edilen emânetin muhâfazasında kusurlu olursa kendisine ödettirilir. Çünkü kusur işlemek de hiyânetin bir nevî sayılır.

(٧) باب الأمين يتجر فيه فيربح

7 — EMÂNETÇİ KİŞİ EMÂNET BIRAKILAN MALDA TİCÂRET EDİP KÂR SAĞLAR, BÂBI

٢٤٠٢ – حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ شَبِيبِ بْنِ غَرْقَدَةَ، عَنْ عُرْوَةَ الْبَارِقِيِّ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَعْطَاهُ دِينَارًا يَشْتَرِي لَهُ شَاةً. فَاشْتَرَى لَهُ شَاتَيْنِ. فَبَاعَ إِحْدَاهُمَا بِدِينَارٍ. فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ بِدِينَارٍ وَشَاةٍ. فَدَعَا لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِالْبَرَكَةِ. قَالَ: فَكَانَ لَوِ اشْتَرَى التُّرَابَ لَرَبِحَ فِيهِ.

حدثنا أحمد بن سعيد الدارمي. ثنا حبان بن هلال. ثنا سعيد بن زيد، عن الزبير بن الخريت، عن أبي لبيد لمازة بن زبار، عن عروة بن أبي الجعد البارقي قال: قدم جلب، فأعطاني النبي ﷺ دينارا. فذكر نحوه.

TERCEMESİ

2402) "... Örve el-Bârıkî (bin ebi'l-Ca'd) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **kendisi için bir koyun satın almak üzere ona bir dinar verdi. O da** (gidip) **Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **için** (o dinarla) **iki koyun satın aldı. Sonra bir koyunu bir dinara sattı ve Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'e bir koyun ile bir dinar getirdi. Bunun üzerine Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (alış verişinin) **bereketli olması için ona duâ etti.**

Râvî demiştir ki: Artık Örve ve toprak alsaydı onda kâr ederdi."

... **"Örve bin Ebi'l-Ca'd el-Bârıkî** (Radıyallâhü anh)**'den; Şöyle demiştir:**

Satılmak üzere bir koyun sürüsü geldi, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **de bana bir dinar verdi ve râvî bunun mislini anlattı."**

İZAHI

Bu hadîsi Ebû Dâvûd da burada olduğu gibi iki ayrı senedle Örve (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmiştir. Tirmizî de bunu rivâyet etmiştir.

Avnü'l-Mabûd yazarı bu hadîsin şerhinde özetle şu bilgiyi vermektedir:

"Mal sâhibi, vekil ettiği kişiye: Bu dinarla şöyle bir koyun al, dediği zaman, vekilin bir dinarla ayni vasıfları taşıyan iki koyunu almasının câizliği bu hadîsten anlaşılıyor. Çünkü vekil, müvekkilinin isteğini yerine getirmiş olur, üstelik ona fazla bir kazanç sağlamış olur.

Bir adam, vekil ettiği kişiye: Şu koyunu bir dirhem ile sat, dediği zaman, vekil iki dirheme satarsa bu satış da yukardaki muâmele gibi câizdir. Keza müvekkil bir koyunun bir dirheme satın alması-

nı vekilinden istemiş iken vekilin istenen vasıftaki bir koyunu yarım dirheme satın alması da câizdir. N e v e v î ' nin naklen ettiği beyâna göre Ş â f i î l e r yanında sahîh olan hüküm budur.

Ö r v e (Radıyallâhü anh) Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) için satın aldığı koyunlardan birisini O'ndan yetki almadan satmıştır. Hadîsin bu kısmı, fuzûlî'nin satışının sahîhliğine delîl sayılmıştır. (Fuzulî, fıkıh ıstılahında mal sâhibinden yetki almadan o malı satan kişiye denilir.)

M â l i k , bir rivâyetinde A h m e d ve kadîm kavlinde Ş â f i î : Fuzulî'nin satışı, mal sâhibinin tasvibi hâlinde geçerlidir, diyerek bu hadîsin hükmü ile amel etmişlerdir. N e v e v î de bu hükmü kuvvetli görmüştür. A l i , İ b n - i A b b â s , İ b n - i M e s ' û d ve İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh) gibi sahâbîlerin dâhil olduğu selef'ten bir cemâatın da böyle hükmettikleri rivâyet olunmuştur.

Cedîd kavlinde Ş â f i î : Mevkûf (yâni sâhibinin tasvib veyâ reddine bırakılan) alım ve satım bâtıldır. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) : لَاتَبِعْ مَالَيْسَ عِنْدَكَ = «Sen yanında (mülkiyetin altında) olmayan bir şeyi satma» buyurmuştur, der ve Ö r v e ' nin bu hadîsine cevâben : Bu hadîsin sahîhliğini itiraz edilmektedir, sahih olduğu takdirde Ö r v e ' ye satış yapması için Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) tarafından vekâlet verilmiş olması mümkündür, der.

E b û H a n î f e : Mevkûf satış sahîhtir, fakat mevkûf alım sahîh değildir. Sebebi ise, bir malı sâhibinin mülkiyetinden çıkarmak onun izin ve müsaadesine bağlıdır. Fakat onun mülkiyetine bir şeyi dâhil etmek için onun izin vermesi şart değildir, demiştir. Ancak şöyle bir itiraz yapılabilir. Satın alınan bir malın onun mülkiyetine dâhil edilmesiyle o malın bedeli onun mülkiyetinden çıkarılmış olur.

M â l i k ' den ise E b û H a n î f e ' nin kavlinin aksi rivâyet edilmiştir. Eğer bu rivâyet sahîh ise bu görüş kuvvetlidir. Çünkü bu görüşe göre bütün hadîslerle amel edilmiş olur. Ş e v k â n î böyle demiştir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in duâsından sonra Ö r v e ' nin ticâret şansı o kadar açıldı ki her alım satımdan kârlı çıkardı. Hadîs'in sonundaki "**Artık Örve toprak alsaydı onda kâr ederdi**" sözü onun her alış verişte kazançlı olduğunu ifâde etmek

için kullanılmıştır. Ama hakîkî mânâda kullanılmış olması da muhtemeldir. Çünkü toprağın bâzı çeşitleri satılır. Bu takdirde gene onun her işte kazançlı olduğu ifâde edilmiş olur.

E b û D â v û d ve T i r m i z i bu hadîsin benzerini H â k î m b i n H ı z â m (Radıyallâhü anh)'den de rivâyet etmişlerdir. H a t t â b î de bu iki hadîsle ilgili olarak şöyle der:

Bir adamın malını ondan izin veyâ vekâlet almadan satmak rey ehline göre câizdir. Ancak böyle bir satışın kesinleşip geçerlilik kazanması, mal sâhibinin tasvibine bağlıdır. Mal sâhibinin durumu duyup tasvib etmesi hâlinde satış kesinleşmiş olur. Böyle bir satışı câiz gören rey ehli böyle bir satın almayı câiz görmezler. Yâni onlara göre, bir adama onun izin veyâ vekâleti yok iken bir şey satın almak câiz değildir. Rey ehlinin delîlleri Ö r v e (Radıyallâhü anh) ile H a k î m b i n H ı z â m (Radıyallâhü anh)'ın hadîsleridir. M â l i k ise bu tür satışları da alımları da câiz görmüştür. Ş â f i î bunların hiç birisini câiz görmemiştir. Bu iki hadîsin senedleri muttasıl değildir. (H a t t â b î bundan sonra senedler hakkında bilgi veriyor).

(٨) باب الحوالة

8 — HAVÂLE BÂBI

Havâle: Tahvîl kökünden alınmadır. Nakletmek mânâsınadır. Fıkıhçıların ıstılâhında ise: Bir borcu bir kimsenin zimmetinden başka bir kimsenin zimmetine aktarmak ve nakletmektir.

Asıl borçlu, zimmetindeki borcu başka bir kimseye havâle ettiği için kendisine **Muhil** denilir. Alacaklı olan şahıs için havâle işlemi yapıldığından kendisine **Muhâlün Leh** denildiği gibi havâle işlemini kabullendiğinden dolayı da **Muhtâl** denilir. Söz konusu borç zimmetine havâle edilen şahsa da **Muhâl Aleyh** denilir. Havâle edilen borca da **Muhâl Bih** denilir.

Bâzı fıkıhçılara göre havâle işlemi bir borcun diğer bir borç ile satışıdır. Borcun borç ile satışı yasak olmakla beraber bu işlem genel hüküm dışında tutularak buna ruhsat verilmiştir. Diğer bir kısım fıkıhçılara göre bu işlem, borcun bir ödeme nevidir. Diğer bâzılarına göre bu akid bağımsız ve özel bir akid durumundadır.

Havâle işleminin geçerliliği için **muhîl**'in muvâfakatı âlimlerin ittifakı ile şarttır. Onun rızâsı dışında böyle bir işlem yapılamaz.

Âlimlerin ekserisine göre muhtâl'ın rızâ ve kabûlü de şarttır. Asıl borçlunun zimmetindeki borç ile muhâlün aleyh'in zimmetindeki borcun vasıflarının müşterek olması ve bilinmesi şarttır. Bâzı âlimlere göre her iki borcun nakid olması ve yiyecek maddelerinden olmaması da şarttır.

٢٤٠٣ – حدثنا هشام بن عمار. ثنا سفيان بن عيينة، عن أبي الزناد، عن الأعرج، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «الظلم مطل الغني. وإذا أتبع أحدكم على ملىء، فليتبع».

TERCEMESİ

2403) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

Zulüm, borcunu ödemeye muktedir olanın özürsüz olarak borcunu ödemeyi geciktirmesidir. Ve (alacaklı durumda olan) biriniz varlıklı ve güvenilir bir kimseye havâle edildiği zaman, havâle işini kabullensin.»"

٢٤٠٤ – حدثنا إسماعيل بن توبة. ثنا هشيم، عن يونس بن عبيد، عن نافع، عن ابن عمر؛ قال: قال رسول الله ﷺ «مطل الغني ظلم. وإذا أحلت على ملىء فاتبعه».

في الزوائد: في إسناده انقطاع بين يونس بن عبيد وبين نافع. قال أحمد بن حنبل: لم يسمع من نافع شيئا وإنما سمع من ابن نافع عن أبيه. وقال ابن معين وأبو حاتم: لم يسمع من نافع شيئا. قلت: وهشيم بن بشر مدلس، وقد عنعنه اهـ. كلام صاحب الزوائد.

TERCEMESİ

2404) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Borcunu ödemeye muktedir olanın özürsüz olarak borcunu ödemeyi geciktirmesi bir zulümdür. Ve sen (alacaklı durumda iken) varlıklı ve güvenilir bir kimseye havâle edildiğin zaman ona havâle edilmeni kabullen.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Yûnus bin Ubeyd ile Nâfi arasında bir inkıtâ vardır. Ahmed bin Hanbel: Yûnus, Nâfi'den bir şey işitmemiştir. O ancak Nâfi'in oğlunun aracılığıyla Nâfi'den işitmiş yâni rivâyet etmiştir, demiştir. İbn-i Muîn ve Ebû Hâtim de: Yûnus Nâfi'den bir şey işitmemiş, demişlerdir. Ben derim ki: Hüşeym bin Bişr de tedlisçidir ve bunu an'ane ile rivâyet etmiştir.

İ Z A H I

E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Kütüb-i Sitte yazarlarının hepsi ve A h m e d ile B e y h a k î de rivâyet etmişlerdir. Hadîsin ilk cümlesi N e s â î 'nin rivâyetinde buradaki gibidir. B u h â r î, M ü s l i m, E b û D â v û d ve T i r m i z î 'de bu cümle; مَطْلُ الْغَنِيِّ ظُلْمٌ şeklindedir. Her iki ifâdeden kasdedilen mânâ aynidir. Yâni borcunu vaktinde ödeme gücüne sâhib olan kişinin özürsüz olarak bunu geciktirmesi zulümdür. Müellifimizin rivâyetinin zâhirinden sezildiği gibi zulümün yalnız bu durumdaki kişinin davranışından ibâret olması ve başka bir zulüm çeşidinin bulunmaması kasdedilmemiştir.

Hadîste geçen bâzı kelimeleri açıklayalım :

Matl : Bu kelimenin asıl mânâsı bir şeyi uzatmaktır. E l - E z h e r î 'nin beyânına göre bu kelimenin asıl mânâsı müdâfaa ve itişmektir. Burada ise ödenmesi gerekli bir hakkı ödemeyi mâzeretsiz olarak geciktirmektir.

Ganî : Zengin demektir. Lâkin burada; borcunu ödeme gücüne sâhib olan, anlamında kullanılmıştır. Şu halde borcunu ödeme gücüne sâhib olan fakir de bu hükme girer ve mâzeretsiz olarak borcunu geciktirmesi zulüm sayılır.

Melî : Zengin mânâsınadır. En-Nihâye yazarı : Burada kasdedilen mânâ zengin ve güvenilir kişidir, demiştir.

Cumhûr, hadîsin ilk cümlesini tercemede belirttiğim gibi mânâlandırmış ve : Matl masdarı, fâili olan ganî'ye izâfe edilmiş, demiştir. Zayıf bir kavle göre bu izâfe masdarın, mefulüne izâfesi nevindendir. Buna göre cümlenin mânâsı şöyle olur :

"Zengine olan borcu özürsüz geciktirmek (borcunu ödemeye muktedir kimse için) **bir zulümdür."** Bundan maksad da şudur : Alacaklı kişi zengin bile olsa borcu zamanında ödemek vâcibtir. Alacaklının zengin oluşu, hakkının geciktirilmesini meşrûlaştırmaz. Zenginin alacağını mâzeretsiz geciktirmek zulüm olunca, fakirin alacağını geciktirmek daha büyük zulüm olmuş olur. Fakat bu yorum uzaktır.

Hadîsin son kısmında, borçlunun, alacaklıya güvenilir ve zengin bir borçluya havâle etmesi yâni zimmetindeki borcun o kişi tarafından ödenmek üzere alacaklıya teklifte bulunması hâlinde alacaklının bu teklifi kabul etmesi emredilmektedir. N e v e v î : Bu emir

bizim arkadaşlarımız ile cumhûra göre mendubluk içindir. Bir kavle göre emir mübahlık içindir. (Yâni alacaklının bu teklifi kabul etmesi mübahtır.) Diğer bir kavle göre emir vâciblik içindir, demiştir.

Hattâbi de: Hadîs, borcunu ödeme gücüne sâhib olmayan kimsenin borcunu geciktirmesinin zulüm olmadığına delâlet eder. Bu geciktirme zulüm sayılmayınca böyle bir borçlunun hapsedilmesi de câiz olmaz. Çünkü, hapsetmek işi bir cezâdır. Haksız ve zâlim durumunda olmayan kişinin cezâlandırılması ise söz konusu değildir, demiştir.

El-Hâfız da el-Fetih'te bu hadîsin açıklaması bölümünde özetle şöyle der:

"Muhtâl'ın havâle işlemini kabullenmesine âit hadîsteki emir müstahablık içindir. Cumhûra göre böyledir. Fakat bu hususta icmâ vardır, diyenler yanılmıştır. Bir kavle göre bu emir mübahlık içindir. Hanbelîler'in ekserisi ile Ebû Sevr, İbn-i Cerîr ve Zâhiriye mezhebi mensubları bu emri vâciblik mânâsına almışlardır.

HADÎSTEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER

1. Matl, yâni borcunu ödiyebilir durumdaki şahsın özürsüz olarak borcunu geciktirmesi zulüm ve haramdır. Cumhûra göre, bile bile böyle yapan kişi büyük günah işlemiş olur ve fâsık sayılır. Bâzı âlimlere göre kişinin fâsık sayılabilmesi için bunu bir defa yapması yeterlidir, tekrarlanması gerekmez.

2. Alacaklı kişi, alacağını istemeksizin borçlunun ödemeyi geciktirmesi fâsık sayılmasını gerektirir mi, gerektirmez mi? Bu husûsta ihtilâf vardır. Hadîsin zâhirine göre alacaklı tarafından taleb vukû bulmadıkça, borç ödeme geciktirilmesi ile borçlu fâsık sayılmaz. Çünkü Matl, taleb anlamını işâret eder. Boynunda bir hak bulunan herhangi bir kimsenin bu hakkı vaktinde ödememesi ve özürsüz geciktirmesi Matl sayılır. Meselâ: Erkeğin karısına, efendinin kölesine ve hâkim'in kendisine baş vuranlara karşı mükellef olduğu hakları geciktirmeleri bu hükme girer.

3. Borçlunun ödemeye muktedir olmadığı borcu geciktirmesi zulüm sayılmaz.

4. Malı hazır olmadığı için borcunu vaktinde ödemeyen zengin zulüm etmiş sayılmaz. Çünkü bu durumdaki zengin fakir hükmündedir.

5. Borcunu ödemekten âciz kalan fakir, borcunu vaktinde ödemedi diye hapsedilmez, eline imkân geçinceye kadar kendisinden ödeme istenmez. Ama hapsedilebileceğini söyleyenler olduğu gibi borcunu ödemesi için istekte bulunulabileceğini söyleyenler de vardır.

6. Havâle işlemi taraflarca kabul edilip kesinleştikten sonra **Muhâlün aleyh**'in yâni borç ödemesi kararlaştırılan kişinin ölmesi veyâ iflâs etmesi gibi bir engel nedeni ile borcun tahsili imkânsızlaşınca, **Muhtâl** yâni alacaklı şahıs **Muhîl** yâni asıl borçluya dönüş yapamaz ve ondan tahsîl edemez. Çünkü eğer ondan taleb etmesi yolu açık tutulsaydı, borcun havâle edildiği şahsın zengin olması şartı koşulmamalı idi ve bu şartın koşulması anlamsız kalırdı. Zenginlik şartı koşulunca, alacaklının ilk borçluya dönüş yapmaması gereği ortaya çıkmış olur.

H a n e f î l e r ' e göre yukarda anlatılan durumda, alacaklı şahıs asıl borçluya dönüş yapabilir.

7. Borcunu ödeme gücüne sâhib olduğuna rağmen mâzeretsiz ve bilerek borcunu geciktiren şahısdan borcun cebirle tahsili, tahsil edilinceye kadar peşinin bırakılmaması, israrla taleb edilmesi ve tahsil için gerekli her çâreye baş vurmanın meşrûluğu anlaşılıyor. Çünkü onun yaptığı iş bir zulümdür.

8. Havâle işleminin oluşması için **muhîl** ve **muhtâlın** yâni asıl borçlu ile alacaklının rızâsı şarttır. Fakat **muhâlün aleyh**'in yâni borcun havâle edildiği kişinin rızâsı şart değildir. Çünkü hadiste kendisinden söz edilmemiştir. Cumhûrun görüşü böyledir. Fakat H a n e f î âlimler, onun da rızâsının şart olduğunu söylemişlerdir. Ş â f i î l e r ' den e l - U s t u h r î de böyle demiştir." (**El-Fetih**'ten yapılan nakil bitti.)

(٩) بابُ الـكفالة

9 — (BOÇLUYA) KEFİL OLMAK BÂBI

٢٤٠٥ — حدثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ وَالْحَسَنُ بْنُ عَرَفَةَ ؛ قَالَا : ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ . حَدَّثَنِي شُرَحْبِيلُ بْنُ مُسْلِمٍ الْخَوْلَانِيُّ . قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا أُمَامَةَ الْبَاهِلِيَّ يَقُولُ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ « الزَّعِيمُ غَارِمٌ ، وَالدَّيْنُ مَقْضِيٌّ » .

TERCEMESİ

2405) "... Ebû Ümâme el-Bâhilî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre kendisi:

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den şöyle buyururken işittim, demiştir:

«Kefil, taahhüd ettiği borcu yüklenmiştir ve borcun ödenmesi vâcibtir.»"

٢٤٠٦ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ. ثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ الدَّرَاوَرْدِيُّ، عَنْ عَمْرِو ابْنِ أَبِي عَمْرٍو، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ رَجُلًا لَزِمَ غَرِيمًا لَهُ بِعَشَرَةِ دَنَانِيرَ، عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. فَقَالَ: مَا عِنْدِي شَيْءٌ أُعْطِيكَهُ. فَقَالَ: لَا وَاللَّهِ! لَا أُفَارِقُكَ حَتَّى تَقْضِيَنِي أَوْ تَأْتِيَنِي بِحَمِيلٍ. فَجَرَّهُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ. فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ «كَمْ تَسْتَنْظِرُهُ؟» فَقَالَ: شَهْرًا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «فَأَنَا أَحْمِلُ لَهُ» فَجَاءَهُ فِي الْوَقْتِ الَّذِي قَالَ النَّبِيُّ ﷺ. فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ «مِنْ أَيْنَ أَصَبْتَ هَـٰذَا؟» قَالَ: مِنْ مَعْدِنٍ. قَالَ «لَا خَيْرَ فِيهَا» وَقَضَاهَا عَنْهُ.

TERCEMESİ

2406) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) hayatta iken bir adam 10 dinar alacaklı olduğu borçlusunun yakasına sarıldı. Borçlu şahıs (alacaklısına):

Benim yanımda (mülkiyetimde) sana vereceğim hiç bir şey yoktur, dedi. Alacaklı adam da (borçlusuna):

Hayır! Vallahi sen alacağımı ödeyinceye veyâ bir kefil bana getirinceye kadar senden ayrılmıyacağım, dedi. Sonra onu Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in huzuruna çekip götürdü. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) borçluya:

«Sen alacaklından ne kadar mehil istersin?» buyurdu. Borçlu:
Bir ay, dedi. Bunun üzerine Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«O halde ona ben kefil olurum,» buyurdu. Sonra borçlu, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in dediği vakitte huzûra geldi** (veyâ borcunu getirdi). **Bunun üzerine Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **ona:**

«Bu (altını) **nereden elde ettin?» buyurdu. Adam:**

Bir madenden, diye cevab verdi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Bunda hayır yoktur,» buyurdu ve onun yerine borcunu ödedi."

İZAHI

Ebû Ümâme (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Ahmed de rivâyet etmişlerdir. Tirmizî bunun hasen - sahîh olduğunu söylemiştir. Ebû Dâvûd'un rivâyet ettiği metin uzundur. Oradaki rivâyette müellifimizin 2398 nolu hadîs metni de mevcuttur.

Hadîste geçen **Zaîm,** kefîl demektir. **Gârim,** kefîl olup taahhüd ettiği borcu yüklenen, demektir. **«Zaîm, gârim'dir»** cümlesinin mânâsı şudur: Kefîl olan kişinin yüklendiği borcu ödemesi gerekir. Yâni borçlu, borcunu ödemediği takdirde kefîli onu ödemekle mükelleftir.

İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Ebû Dâvûd da rivâyet etmiştir. Hadîste sözü edilen borçlu ile alacaklının isimleri hakkında bir bilgi edinemedim.

Hadîs'in; فجاءه cümlesi iki şekilde mânâlandırılabilir:

Birincisi: **«Borçlu Peygamber** (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e **geldi.»**

İkincisi: **«Borçlu vaad ettiği işi yaptı.»** Yâni borcunu getirdi.

Ebû Dâvûd'un rivâyetinde; borçlunun, vaad ettiği mikdarı Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e getirdiği ve getirilen nesnenin altın olduğu ifâde edilmektedir.

Borçlu, bunu bir madenden elde ettiğini söyleyince Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) : **«Bunda hayır yoktur»** buyurmuştur. Ebû Dâvûd'un rivâyetinde ise: **«Buna ihtiyacımız yoktur, bunda hayır yoktur»** buyurulmuştur. Bu ifâde ile kasdedilen mânâ hakkında Sindî: **Bana öyle geliyor ki** adamın madenden elde ettiği altının beşte bir hissesini devlete vermediği Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ce bilindiği için, bunda hayır bulunma-

dığı ifâde buyurulmuştur. Çünkü devletin hakkı olan humusu ödenen madenleri işletmek meşrûdur, demiştir.

Avnü'l-Mabûd yazarının beyânına göre Hattâbî hadîsin bu cümlesi ile ilgili olarak aşağıdaki bilgiyi vermiştir:

Adamın madenden istihsal ettiği altının Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) tarafından reddedilmesine ve: «**Buna ihtiyacımız yoktur...**» buyurulmasına gelince, bu, Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) tarafından bilinen özel bir sebebe dayanıyor gibidir. Yoksa, madenlerden istihsal edilen altının edinilmesinin mübah olmayışı anlamına dayanmıyor. Çünkü altın ve gümüşün tümü madenlerden elde edilir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) zamanından bugüne kadarki uygulama madenlerden altın ve gümüşün istihsalinin meşrûluğuna delâlet eder.

Yukardaki buyruğun nedeni şu olabilir: Maden sâhibleri, madenlerdeki toprağı işletenlere satarlar. Bunlar da topraktaki altın ve gümüşü istihsal ederler. Topraktan elde edilecek altın ve gümüş oranı bilinmeyince, bu nevî satışlarda aldanma veyâ aldatma olabilir. Zâten âlimlerden bir cemâat madenlerin toprağını satmayı mekruh görmüşlerdir. Atâ, Şâbî, Süfyân-i Sevrî, Evzâî, Şâfiî, Ahmed ve İshâk bin Râheveyh de böyle söyleyenlerdendir.

«**Buna ihtiyacımız yoktur, bunda hayır yoktur**» ifâdesinden maksad şöyle de olabilir: «**Yâni getirdiğin şu altına revaç yoktur ve işimizi görmez.**» Bunun sebebine gelince Resül-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in kefîl olduğu altın sikkeli idi. Borçlunun getirdiği altın ise sikkesiz idi. Orada darphane gibi bir yer ve külçe altını sikkeli altın hâline getirecek kimse de yoktu. O dönemde sikkeli altınlar Rum memleketlerinden Hicâz'a getirilirdi. Halîfe Abdülmelik bin Mervân zamanına kadar durum böyle devam etti. Nihâyet kendisi ilk darphaneyi açtırıp sikkeli altını İslâmî bir para olarak piyasaya sürdü. Onun döneminde basılan altınlara Mervânî altın ismi verilir.

Yukardaki cümlenin buyurulmasının sebebi şu olabilir: O dönemde madenlerden elde edilen kazançlar pek meşrû sayılmazdı, bir takım aldatma ve aldanmalar vukû bulurdu. Şöyle ki maden sâhibleri, madenleri işletme hakkını istihsal edilecek mahsûlün yüzde on, yirmi veyâ otuzu kendilerine verilmek üzere işletmecilere verirlerdi. Bu ise aldatmaya veyâ aldanmaya yol açardı. Çünkü işletmecilerin bir şey çıkarıp çıkaramıyacakları mechul idi.

YUKARDAKİ İKİ HADİSTEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER

1. Borçlulara kefîl olmak meşrûdur.

2. Kefîl olan şahıs, borcu ödemeyi yüklenmiş sayılır. Yâni borçlu şahıs, borcunu vâdesinde ödemediği takdirde, kefîl bunu ödemekle mükelleftir.

3. Borçlunun yakasına sarılıp, borcunu ödemesi için sıkıştırılması ve kendisinden kefîl istenmesi meşrûdur.

4. Borçluya mehil vermek müstahabtır. (Bu konuya âit hadîsler 14. bâbta gelecektir.)"

٢٤٠٧ - حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ ، أَبُو عَامِرٍ . ثنا شُعْبَةُ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَبْدِ اللهِ
ابْنِ مَوْهَبٍ ، قَالَ : سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ أَبِي قَتَادَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أُتِيَ بِجَنَازَةٍ
لِيُصَلِّيَ عَلَيْهَا . فَقَالَ « صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ . فَإِنَّ عَلَيْهِ دَيْنًا » فَقَالَ أَبُو قَتَادَةَ :
أَنَا أَتَكَفَّلُ بِهِ . قَالَ النَّبِيُّ ﷺ « بِالْوَفَاءِ ؟ » قَالَ : بِالْوَفَاءِ . وَكَانَ الَّذِي عَلَيْهِ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ
أَوْ تِسْعَةَ عَشَرَ دِرْهَمًا .

T E R C E M E S İ

2407) "... Ebû Katâde *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Bir cenâze, Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e getirilerek üzerine namaz kılması arzulandı. Fakat Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (sahabîlere) :

«Arkadaşınız üzerine (siz) namaz kılınız. Çünkü onun üzerinde bir borç vardır.» buyurdu. Bunun üzerine Ebû Katâde :

O borcu ben tekeffül ederim, dedi. Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Ödemeyi (mi?)» buyurdu. Ebû Katâde :

(Evet) ödemeyi (tekeffül ederim), dedi. Cenâzenin zimmetindeki borç on sekiz veyâ on dokuz dirhem idi. (Sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) onun üzerine namaz kıldı.)"

İ Z A H I

Bu hadîsi **T i r m i z î** ve **N e s â î** de rivâyet etmişlerdir. Ölünün zimmetindeki borç mikdarına âit kısım oralardaki rivâyet-

lerde yoktu. Ölen adamın Ensâr-i Kirâm'dan olduğu, N e s â î'deki rivâyette belirtilmiştir. E b û K a t â d e (Radıyallâhü anh) ölünün zimmetindeki borcu ödemeyi üzerine aldıktan sonra Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in o cenâze üzerine namaz kıldığına dâir cümle burada ve N e s â î'de yok ise de T i r m i z î'deki rivâyette vardır. Orada; فَصَلَّى عَلَيْهِ = «Ebû Katâde ölünün borcunu ödemeyi üzerine aldıktan sonra Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) cenâze üzerine namaz kıldı.» cümlesi bulunuyor.

B u h â r i de bu hadîsin benzerini S e l e m e b i n e l - E k v a (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmiştir. Oradaki rivâyette «**Ebû Katâde: Yâ Resûlallah! Cenâze üzerine namaz kıl onun borcu (nu ödemek) benim üzerimde (vâcib) dir, dedi. Bundan sonra Peygamber** (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) **o cenâze üzerine namaz kıldı.**» denilmektedir.

Tuhfe yazarı bu hadîsin şerhinde şöyle der:

"K â d ı ve başkası demişler ki: Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in borçlu olarak ölen kimseler üzerine cenâze namazı kılmaktan imtinâ etmesi, müslümanların borçlanmaktan sakınmalarını sağlamak ve bile bile, özürsüz olarak borçlarını geciktirmelerini ve ödemede kusur etmelerini önlemek için olabilir. Ya da borçlu ölenin zimmetinde kul hakkı bulunduğundan dolayı Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ona yapacağı duânın Allah katında makbul tutulmasından endişelendiği ve böyle bir durumu arzulamadığı nedeni ile onun üzerine namaz kılmaktan çekinmiştir.

Hadîs, her hangi bir kimsenin ölünün borcunu yüklenmesinin ve ödemeyi üzerine almasının câizliğine delâlet eder. Ölen şahsın borcunu karşılıyabilecek malı bulunsun veyâ bulunmasın fark etmez. İki halde de câizdir. İlim ehlinin ekserisi böyle hükmetmiştir. Ş â f i î'nin görüşü de budur. Fakat E b û H a n î f e: Borcunu karşılıyabilecek kadar mal bırakmadan ölen şahsın borcuna kefîl olmak geçerli bir akid değildir, demiştir.

T ı y b i: de şöyle der: Bâzı âlimlerimiz demişler ki: Borcunu karşılıyabilecek kadar mal bırakmadan ölen kimsenin borcuna kefîl olmanın geçerliliğine hükmeden E b û Y û s u f, M u h a m m e d, M â l i k, Ş â f i î ve A h m e d — Allah hepsine rahmet eylesin — bu hadîsi delîl göstermişlerdir. Çünkü eğer kefâlet işi sahîh olmasaydı, Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) hadîste anılan kişi üzerine namaz kılmıyacaktı. E b û H a n î f e ise:

Müflis bir ölünün borcuna kefil olmak sahih değildir. Çünkü böyle bir borç, sakıt olan yâni düşen borç nevindendir. Düşen bir borca kefil olmak ise bâtıldır ve geçersizdir. Bu hadiste anılan Ebû Katâde'nin kefâlet işi, borçlu ölen şahsın ölümünden önce yüklenilmiş bir kefâlet durumunun açıklanması mâhiyetinde olabilir. Yâni Ebû Katâde'nin, daha önce bu borca kefil olup, cenâze töreni esnasında bu durumu açıklamış olması muhtemeldir. Ya da Ebû Katâde'nin yaptığı iş bir kefâlet değil de bir vaad mâhiyetinde olabilir. Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ölünün borcunun nasıl ve ne yolla ödeneceğini öğrenmek istediği için namazdan imtina etmiş, bu durum açıklığa kavuşunca namaz kılmış, demiştir.

Tuhfe yazarı yukardaki nakilleri yaptıktan sonra : Bence ilim ehlinin ekserisinin söylediği görüş, açık olanıdır. Allah daha iyi bilir, der.

(١٠) باب من ادّان دينا وهو ينوى قضاءه

10 — BORCUNU ÖDEMEK NİYETİYLE BORÇLANAN KİMSE (HAKKINDA GELEN HADÎSLER) BÂBI

٢٤٠٨ - حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ. ثنا عَبِيدَةُ بْنُ حُمَيْدٍ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ زِيَادِ ابْنِ عَمْرِو بْنِ هِنْدٍ، عَنِ ابْنِ حُذَيْفَةَ (هُوَ عِمْرَانُ) عَنْ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ مَيْمُونَةَ؛ قَالَ: كَانَتْ تَدَّانُ دَيْنًا. فَقَالَ لَهَا بَعْضُ أَهْلِهَا: لَا تَفْعَلِي. وَأَنْكَرَ ذَلِكَ عَلَيْهَا؛ فَقَالَتْ: بَلَى. إِنِّي سَمِعْتُ نَبِيِّي وَخَلِيلِي ﷺ يَقُولُ «مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَدَّانُ دَيْنًا، يَعْلَمُ اللَّهُ مِنْهُ أَنَّهُ يُرِيدُ أَدَاءَهُ، إِلَّا أَدَّاهُ اللَّهُ عَنْهُ فِي الدُّنْيَا».

TERCEMESİ

2408) "... İmrân (1) bin Huzeyfe *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Mü'minlerin anası Meymûne (Radıyallâhü anhâ) borçlanıyordu. Onun ev halkından birisi (bir gün) kendisine : Yapma, diyerek onun böyle borçlanmasına karşı çıktı. Meymûne :

(1) İmrân bin Huzeyfe, Hz. Meymûne anamızdan rivâyette bulunmuştur. Râvi Ziyâd bin Amr'dır. İbn-i Mâceh ile Nesâî Onun hadisini rivâyet etmişlerdir. (Hulâsa : 295)

Hayır (Böyle yapmaya devam edeceğim). Çünkü ben, Peygamberim ve sâdık dostum (Muhammed) (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**den şöyle buyururken işittim:**

«Hiç bir müslüman yoktur ki bir borç ile borçlansın ve borcunu ödemek istediğini Allah bilsin de o müslümana dünyada borcunu ödemesini kolaylaştırmasın (borcunu ödetmesin).»"

İ Z A H I

Bu hadisi N e s â i, İ b n - i H i b b â n ve H â k i m de rivâyet etmişlerdir. Hadis, iyi niyetle ve ödemek azim ve kararı ile meşrû işleri için borçlanan müslümanın borcunu dünyada ödemeye Allah'ın inâyetiyle muvaffak olacağını müjdeler. Ayrıca iyi niyetlerin yapılan işler üzerinde olumlu etkiler bıraktığına işâret eder. Böylece iyi niyetli olmaya teşvik eder. Kezâ, iyi niyetle borçlanmanın meşrûluğu da hadisten çıkarılır.

Ödememek niyetiyle borçlananların durumlarına gelince bu konu bundan sonra gelen bâbtaki hadislerde mevcuttur.

٢٤٠٩ - حدثنا إبراهيم بن المنذر. ثنا ابن أبي فديك. ثنا سعيد بن سفيان مولى الأسلميين، عن جعفر بن محمد، عن أبيه، عن عبد الله بن جعفر؛ قال: قال رسول الله ﷺ «كان الله مع الدائن حتى يقضي دينه. ما لم يكن فيما يكره الله».

قال، فكان عبد الله بن جعفر يقول لخازنه: اذهب فخذ لي بدين. فإني أكره أن أبيت ليلة إلا والله معي. بعد الذي سمعت من رسول الله ﷺ.

في الزوائد إسناده صحيح

T E R C E M E S İ

2409) "... Abdullah (2) bin Câfer (bin Ebî Tâlib) ***(Radıyallâhü anhümâ)***'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah ***(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*** şöyle buyurdu, demiştir:

«Borçlu Allah'ın rızâsına aykırı bir şeye âid olmadıkça borcunu ödeyinceye kadar Allah onunla beraberdir.»

---

(2) 1610 nolu hadis bölümünde geçti.

Râvî demiştir ki: Abdullah bin Câfer kesedarına şöyle derdi: Git de bana veresiye al. Çünkü Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den işittiğim (bu) hadîsten sonra şüphesiz, her gece Allah benimle beraber olduğu halde gecelemek isterim. Allah benimle beraber olmadığı halde bir gece (bile) gecelemek istemem."

Not : Bunun senedinin sahîh olduğu, Zevâid'de bildirilmiştir.

İ Z A H I

Zevâid türünden olan bu hadîsi H â k i m de rivâyet etmiştir. Hadîs, Allah'ın rızâsına aykırı olmayan işler uğrunda borçlanan kimselere Allah Teâlâ'nın yardımcı olduğuna delâlet eder. Şu halde meşrû yolda borçlanan kimseler borçlarını kolaylıkla ödemeye muvaffak olurlar. Bu hadîs de bir önceki hadîsin hükmünü teyid eder. Allah'ın borçlu ile beraber olması şöyle de izah edilebilir: Borcuna sadakat gösterip bunu ödemenin ve borçtan kurtulmanın önemini idrak eden müslümanlar, borçtan bir an önce kurtulmak için Allah'ın yardımını dâima diler ve duâlarda bulunurlar. Gönülleri hiç bir zaman Allah Teâlâ'dan gâfil kalmaz. Gizli ve açık her şeyi bilen Allah'ın böyle şuurlu kulları ile beraber olmaması düşünülemez. Kul Allah ile beraber olunca Allah da onunla beraber olur.

(١١) باب من ادّان دينا لم ينو قضاءه

11 — ÖDEME NİYETİNDE OLMAYARAK BİR BORÇ İLE BORÇLANAN KİMSE (HAKKINDA GELEN HADÎSLER) BÂBI

٢٤١٠ - حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ . ثنا يُوسُفُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ صَيْفِيِّ بْنِ صُهَيْبٍ الْخَيْرِ .
حَدَّثَنِي عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ زِيَادِ بْنِ صَيْفِيِّ بْنِ صُهَيْبٍ ، عَنْ شُعَيْبِ بْنِ عَمْرٍو . حَدَّثَنَا صُهَيْبُ الْخَيْرِ
عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ « أَيُّمَا رَجُلٍ يَدِينُ دَيْنًا ، وَهُوَ مُجْمِعٌ أَنْ لَا يُوَفِّيَهُ إِيَّاهُ ،
لَقِيَ اللهَ سَارِقًا » .

حدّثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ الْحِزَامِيُّ . ثنا يُوسُفُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ صَيْفِيٍّ ، عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ
ابْنِ زِيَادٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ صُهَيْبٍ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ نَحْوَهُ .

في الزوائد : في إسناده يوسف بن محمد ، ذكره ابن حبان في الثقات . وقال أبو حاتم : لا بأس به . وقال البخاري : فيه نظر . اهـ

وعبد الحميد بن زياد ، ذكره ابن حبان في الثقات . وقال أبو حاتم : شيخ اهـ .

وزياد بن صيفي ، ذكره ابن حبان في الثقات .

TERCEMESİ

2410) "... Suhaybü'l-Hayr (3) (bin Sinân) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Herhangi bir adam ödünç alacağı şeyi sâhibine ödememek kararı ile borçlanırsa Allah'ın huzûruna hırsız olarak çıkar.»

Bu hadis başka bir senedle de Suhayb'den, merfû olarak rivâyet edilmiştir."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde bulunan Yûsuf bin Muhammed'i İbn-i Hibbân sıkâlar arasında anmıştır. Ebû Hâtim de: Onun rivâyetinde bir beis yok, demiştir. Buhârî ise: Onun rivâyeti üzerinde düşünmek gerekir demiştir.

Râvi Abdülhamid bin Ziyâd'ı, İbn-i Hibbân sıkâlar arasında anmıştır. Ebû Hâtim de: O, bir şeyh'tir, demiştir.

Râvi Ziyâd bin Sayfî (bin Suhayb)'i de İbn-i Hibbân sıkâlar arasında anmıştır.

٢٤١١ – حدثنا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ . ثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ ، عَنْ ثَوْرِ ابْنِ زَيْدٍ الدِّيلِيِّ ، عَنْ أَبِي الْغَيْثِ ، مَوْلَى ابْنِ مُطِيعٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ « مَنْ أَخَذَ أَمْوَالَ النَّاسِ يُرِيدُ إِتْلَافَهَا ، أَتْلَفَهُ اللَّهُ » .

TERCEMESİ

2411) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Her kim halkın mallarını, telef etmek niyetiyle alırsa, Allah onu telef ettirir.»"

İZAHI

Suhayb (Radıyallâhü anh)'ın hadisi Zevâid türündendir. Müellif, bunu iki senedle Suhayb'den rivâyet etmiştir. Ha-

(3) Hâl tercemesi 150 nolu hadis bölümünde geçti.

dîs, ödememek niyetiyle borç almanın bir nevî hırsızlık olduğuna delâlet eder. Bu niyetle halkın malını alan bir kimsenin Allah'a hırsız olarak kavuşacağından maksad ise o kimsenin hırsızların müstahak oldukları cezâya çarptırılacağıdır.

E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi B u h â r î tarafından da rivâyet edilmiştir. Oradaki rivâyet daha uzundur. Hadîsin baş kısmında şu cümle vardır:

مَنْ أَخَذَ أَمْوَالَ النَّاسِ يُرِيدُ أَدَاءَهَا أَدَّى اللهُ عَنْهُ = **«Her kim halkın mallarını, ödemek niyetiyle alırsa Allah o kimseye, (dünyada) ödeme işini kolaylaştırır.»**

Hadîs'in: **«Allah onu telef ettirir»** cümlesinin mânâsı ile ilgili olarak A y n i: Yâni o kimse kötü niyetli olduğu için ödünç aldığı maldan yararlanamaz, mal elinden gider, borcu zimmetinde kalır ve âhiret günü bu fiilinden dolayı cezâlandırılır. K i r m â n î bu hadîste anılan muâmeleyi ödünç işlemine tahsis etmiş ise de bunun bir anlamı yoktur. Hadîsin mânâsı umumîdir. Yâni ister ödünç almak yolu ile olsun ister başka tür muâmele yolları ile olsun hepsi bu hükme girer, demiştir.

Hülâsa gerek ödünç nakid alınırken, gerek veresiye mal alınırken borçlanan şahsın niyeti esastır. Eğer iyi niyetle ve borcunu ödemek azim ve kararı ile bu işlemi yaparsa, Allah onun yardımcısıdır, borcunu dünyada ödemesini kolaylaştırır. Aksi takdirde, kişi, aldığı maldan hayır ve bereket elde edemez. Allah o malı onun elinden almak sûretiyle telef ettirir. Ayrıca o kişi âhiret azâbına müstahak olmuş olur.

HADÎSTEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER

El-Fetih yazarı bu hadîsin şerhinde bâzı âlimlerden naklen beyân ettiğine göre hadîsten şu hükümler çıkarılmıştır:

1. Veresiye alım satım yapıldığında ve ödünç mal alındığında borçlu taraf borcunu güzelce ödemelidir.

2. Başkasının malını telef etmek niyetiyle böyle bir işlemde bulunan kişi Allah tarafından telef edilir, yâni dünya hayatında onun başına veyâ malına bir felâket gelir ve aldığı maldan bir hayır bulamaz. Şu halde işlenen suçların cezâsı bâzen suç cinsinden olur. Çünkü adam başkasının malını telef edince, buna karşın onun malı telef edilir.

3. Her işte iyi niyetli olmak ve kötü niyetten sakınmak gerekir. Bütün muâmelelerin dönüm noktası niyetlerdir.

4. Ödenmek niyetiyle borçlanmak meşrûdur. Kişi kendisini ödeme gücüne sâhib olarak gösterip veresiye bir mal satın alır ve bu malda tasarrufta bulunur. Sonra ödeme gücüne sâhib olmadığı anlaşılırsa, ödeme vâdesi gelmedikçe bu satıştan dönüş gibi bir işlem yapılamaz. Çünkü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) böyle davranan kimsenin kötü âkibetini belirtmekle yetinmiş ve satışın geçersizliği veyâ bozulması hakkında bir şey buyurmamıştır.

(١٢) باب التشديد فى الدين

12 — BORÇLANMA HAKKINDA TEŞDİD BÂBI

٢٤١٢ — حدثنا حُمَيْدُ بْنُ مَسْعَدَةَ . ثنا خَالِدُ بْنُ الْحرثِ . ثنا سَعِيدٌ عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ ، عَنْ مَعْدَانَ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ ، عَنْ ثَوْبَانَ ، مَوْلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ ، عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ «مَنْ فَارَقَ الرُّوحُ الْجَسَدَ ، وَهُوَ بَرِيءٌ مِنْ ثَلَاثٍ ، دَخَلَ الْجَنَّةَ : مِنَ الْكِبْرِ وَالْغُلُولِ وَالدَّيْنِ » .

TERCEMESİ

2412) "... Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in mevlâsı (azadlı kölesi) Sevbân *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur :

«Kim (şu) üç şeyden uzak iken ruhu cesedinden ayrılırsa, cennet'e girer: Kibir, ganîmet malına hıyânet ve borç.»"

٢٤١٣ — حدثنا أَبُو مَرْوَانَ الْعُثْمَانِيُّ . ثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عُمَرَ ابْنِ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « نَفْسُ الْمُؤْمِنِ مُعَلَّقَةٌ بِدَيْنِهِ ، حَتَّى يُقْضَى عَنْهُ » .

TERCEMESİ

2413) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«(Ölen) mü'min'in ruhu, zimmetindeki borç ödeninceye kadar borçluluğundan dolayı tutukludur.»"

İZAHI

Sevbân (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Tirmizî, Nesâî, İbn-i Hibbân ve Hâkim tarafından da rivâyet edilmiştir. Tirmizî bu hadîsi **Gulûl** bâbında rivâyet etmiştir. **Tuhfe** yazarı bu hadîsin şerhinde şu bilgiyi verir:

Gulûl: Bu kelimenin açıklaması hakkında el-Münzirî: Gâzilerden birisinin, ganîmet malından kendisine ayırıp sakladığı şeye denilir. Oysa ganîmet malının gâziler arasında Şer-i Şerîf'e göre taksim edilmek üzere kumandana teslim edilmesi gerekir. Bir gâzinin az veyâ çok bir şeyi saklaması ve kendisine ayırması câiz değildir. Kumandan bile ganîmet malından bir şeyi kendisine ayıramaz. Bir gâzinin ganîmet malından elde ettiği yiyecek veyâ hayvan yemini kendisine ayırması konusunda da âlimler ihtilâf etmişlerdir, demiştir.

El-Cezerî de **en-Nihâye**'de: **Gulûl:** Ganîmet malı taksim edilmemiş iken bundan bir şey çalmak ve hiyânet etmektir. Herhangi bir şeyde gizli hiyânette bulunmak, gulûl sayılır, demiştir.

Hadîste sayılan şeylerden uzak kalan kimsenin cennete gireceği bildirilmektedir. Hadîs, anılan şeylerden uzak kalmayıp bunlardan birisini işleyenin cennete girmiyeceğine, yâni cezâsını çekmeden cennetlik olmayacağına delâlet eder.

Tirmizi bu hadîsi iki senedle Sevbân'dan rivâyet etmiştir. Onun Saîd bin Arûbe aracılığı ile Katâde'den olan rivâyetinde "**Kibir**" kelimesi yerine "**Kenz**" kelimesi bulunur. **Mecmaü'l-Bihâr**'da beyân edildiği gibi **Kenz** kelimesinin lügat mânâsı yere gömülü maldır. Bu malın müstahaklara verilmesi vâcib olan kısmı ödenince buna Şer-i Şerîf'te kenz denilmez. Yâni o malı edinmenin bir dinî sakıncası kalmaz. Nitekim: "**Zekâtı ödenen mal kenz sayılmaz**" buyurulmuştur.

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Ahmed ve Tirmizî de rivâyet etmişlerdir. Hadîs, borçlu ölen kişinin borcu ödeninceye kadar borçluluğundan dolayı tutuklu olacağına delâlet eder. Burada tutukluluktan kasdedilen mânâ ile ilgili olarak **Tuhfe** yazarı şu bilgiyi verir:

"S u y û t î : Yâni borçlu olarak ölen mü'min cennetteki makamından alıkonulur ve borcu ödenince salıverilip makamına gönderilir, demiştir.

E l - I r â k î de: Yâni borçlu ölen mü'min hakkında cennetlik veyâ cehennemlik hükmü verilmeyip durdurulur. Nihâyet borcu ödenince gerekli hüküm verilir, demiştir.

Bizim arkadaşlarımızın cumhûruna göre borçlu olarak ölen mü'min borcunu kapatacak mal bırakmış olsun veyâ olmasın hüküm aynidir. Fakat e l - M â v e r d î arkadaşlara muhâlefet ederek: Bu hadîs, geride borcunu kapatabilecek kadar mal bırakan ölüye âittir, demiştir.

Ş e v k â n î de en-Neyl'de: Bu hadîste, mirasçılar ölünün borçlarını ödemeye teşvik edilmekte ve borcu ödeninceye kadar ölünün nefsinin muallâkta bırakılacağı yakınlarına haber verilmektedir. Bu hüküm borcunu kapatacak kadar geride mal bırakan ölüye âittir. Malsız olarak ve borcunu ödeme azim ve kararı içinde iken ölen mü'min'e gelince, böylesinin borcunun Allah tarafından ödeneceğine dâir hadîsler vardır (Yâni Allah Teâlâ kendi hazînesinden o ölünün alacaklısının hakkını ödeyecektir), demiştir." Tuhfe yazarı bundan sonra Ş e v k â n î'nin naklettiği hadîsleri beyân eder. Bunları görmek isteyenler Tuhfe'nin cenâze bölümünden bu hadîse tahsis edilen bâb'a mürâcaat etsinler.

٢٤١٤ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ ثَعْلَبَةَ بْنِ سَوَاءٍ. ثنا عَمِّي مُحَمَّدُ بْنُ سَوَاءٍ، عَنْ حُسَيْنٍ الْمُعَلِّمِ، عَنْ مَطَرٍ الْوَرَّاقِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ دِينَارٌ أَوْ دِرْهَمٌ قُضِيَ مِنْ حَسَنَاتِهِ. لَيْسَ ثَمَّ دِينَارٌ وَلَا دِرْهَمٌ».

في الزوائد: في إسناده محمد بن ثعلبة بن سواء، قال فيه أبو حاتم: أدركته ولم أكتب عنه، ولم أر لغيره من الأئمة فيه كلاما. وباقي رجال الإسناد ثقات، على شرط مسلم.

T E R C E M E S İ

2414) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Üzerinde bir dinar veyâ bir dirhem (borç) bulunduğu halde ölen kimsenin borcu onun hasenâtından (hayırlarından) ödenir. Orada (Yâni kıyâmette) ne dinâr var ne de dirhem.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Muhammed bin Salebe bin Sevâ vardır. Ebû Hâtim onun hakkında: Ben ona yetiştim de onun hadîslerini yazmadım, demiştir. Ben onun hakkında yalnız bunu gördüm. Ebû Hâtim'den başka hiç bir imamın onun hakkında bir şey söylediğini görmedim. Senedin kalan râvîleri Müslim'in şartı üzerine sıkâ zâtlardır.

İ Z A H I

Zevâid türünden olan bu hadîsin bir benzerini T a b e r â n î, gene İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'den rivâyet etmiştir. Oradaki merfû rivâyet şöyledir:

اَلدَّيْنُ دَيْنَانِ فَمَنْ مَاتَ وَهُوَ يَنْوِى قَضَاءَهُ فَأَنَاوَلِيُّهُ وَمَنْ مَاتَ وَلاَ يَنْوِى قَضَاءَهُ فَذٰلِكَ الَّذِى يُؤْخَذُ مِنْ حَسَنَاتِهِ لَيْسَ يَوْمَئِذٍ دِينَارٌ وَلاَ دِرْهَمٌ

"Borç iki nevîdir: Borcunu ödemek niyetinde iken ölen kimsenin velîsi (yardımcısı) benim. Borcunu ödemek niyetinde olmadığı halde ölen kimse de hasenâtı (hayırları)ndan alınan (ve alacaklıya verilen) borçlu işte budur. O gün ne dinâr var ne de dirhem."

T a b e r â n î 'nin rivâyet ettiği metinde belirtildiği gibi borçlu ölen her mü'minin borcuna karşılık hayır ve ibâdetlerinin sevâbından alınıp alacaklıya verilmesi mânâsı kasdedilmemiştir. Ancak borcunu ödemek niyetinde olmayan ve böylece müslümanların haklarını ve mallarını telef etmek gibi kötü niyeti bulunan kimseler bu halde ölürlerse, borcu nisbetinde sevablarından alınıp alacaklıya verilmesi kasdedilmiştir, denilebilir.

(١٣) باب من ترك دينا أو ضياعا فعلى الله وعلى رسوله

13 — KİM BİR BORÇ VEYÂ BAKIMA MUHTAÇ ÂİLE BIRAKIR (ÖLÜR) İSE (BORCUNU ÖDEMEK VE ÂİLESİNE BAKMAK) ALLAH'A VE RESÛLÜNE ÂİTTİR, BÂBI

٢٤١٥ — حدّثنا أَحْمَدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ السَّرْحِ الْمِصْرِىُّ . ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ . أَخْبَرَنِى يُونُسُ ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ ، عَنْ أَبِى سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَقُولُ ، إِذَا تُوُفِّىَ الْمُؤْمِنُ فِى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَعَلَيْهِ الدَّيْنُ فَيَسْأَلُ « هَلْ تَرَكَ لِدَيْنِهِ مِنْ قَضَاءٍ ؟ » فَإِنْ قَالُوا : نَعَمْ ـ صَلَّى عَلَيْهِ . وَإِنْ قَالُوا : لَا ـ قَالَ « صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ » . فَلَمَّا فَتَحَ اللهُ عَلَى رَسُولِهِ الْفُتُوحَ قَالَ « أَنَا أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ . فَمَنْ تُوُفِّىَ وَعَلَيْهِ دَيْنٌ ، فَعَلَىَّ قَضَاؤُهُ . وَمَنْ تَرَكَ مَالًا ، فَهُوَ لِوَرَثَتِهِ » .

T E R C E M E S İ

2415) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **hayatta iken mü'min kimse borçlu olarak öldüğü zaman Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Selem) :

«Bu ölü, borcunu karşılıyacak bir mal bıraktı mı?» diye sorardı. **Eğer oradakiler:** Evet, deseydiler Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **onun üzerine namaz kılardı.** Ve **eğer:** Hayır, deseydiler Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **oradakilere:**

«Arkadaşınız üzerine siz namaz kılınız,» buyururdu. **Sonra Allah Teâlâ Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'ine (mâlî) **fetihler verince Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **şöyle buyurdu:**

«Ben mü'minlere kendi nefislerinden daha yakınım. Her hangi bir mü'min borçlu ölürse, borcunu ödemek bana âittir. Mal bırakırsa, veresesinin hakkıdır.»"

٢٤١٦ — حدّثنا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ. ثنا وَكِيعٌ. ثنا سُفْيَانُ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَابِرٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «مَنْ تَرَكَ مَالاً فَلِوَرَثَتِهِ. وَمَنْ تَرَكَ دَيْنًا أَوْ ضَيَاعًا فَعَلَيَّ وَإِلَيَّ، وَأَنَا أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ» .

TERCEMESİ

2416) "... Câbir *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kim (ölürken) **bir mal bırakırsa, bu onun mirasçılarınındır ve kim** (ölürken) **bir borç veyâ bakıma muhtaç âile ferdleri bırakırsa** (borcunu ödemek ve çoluk çocuğuna bakmak) **benim üzerimdedir** ve (işi) **bana âittir. Ben mü'minlere** (kendilerinden) **daha yakınım.»"**

İZAHI

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi ise Ahmed, Ebû Dâvûd ve Nesâi tarafından da rivâyet edilmiştir.

Nevevî, Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin şerhinde özetle şu bilgiyi verir:

"Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ilk zamanlarında borçlu ölen ve borcunu karşılıyabilecek malı olamayan müslümanlar üzerine cenâze namazı kılmazdı. Bunun hikmeti ise halkı borçlarını ödemeye ve borçlu olarak ölmemek için hayatta iken borçları tasfiye etmeye teşviktir. Cenâb-ı Hak, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-sa-

lâtü ve's-selâm)'e fetihler nasib eyleyip devlet hazînesini sıkıntıdan kurtarıp zenginleştirince Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu durumdaki cenâzelerin namazını kılmaya ve borçlarını kapatacak mal bırakmayanların borçlarını ödemeye başladı.

Hadîs'in; «Arkadaşınız üzerine siz namaz kılınız» cümlesi cenâze namazının kılınması için bir emirdir. Bu namaz farz-ı kifâye'dir.

Mal bırakmadan borçlu ölen müslümanların borçlarının Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) tarafından ödendiği ifâde edilmektedir. Bu borcun nereden ve kimin malından ödendiği husûsunda şu görüşler vardır:

Bir kavle göre bu borç, müslümanların maslahatları ve hizmetleri için ayrılan mallardan ödenirdi. Diğer bir kavle göre Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in öz malından ödenirdi.

Bu tür borçların Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) tarafından ödenmesi hükmü husûsunda da ihtilâf vardır. Bir kavle göre O'na vâcib idi. Diğer bir kavle göre bir teberrû mâhiyetinde idi.

Kezâ, borçlu ölen ve buna karşılık mal bırakmayanın borcunun devlet hazînesinden ödenmesi hükmü husûsunda da ihtilâf vardır. Bunun vâcib olduğunu söyleyenler olduğu gibi değildir diyenler de vardır.

Hadîsin mânâsı şudur: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) şunu beyân buyurmak istemiştir: Ben sizlerin işlerinizi düzenlemekteyim. Biriniz hayatta iken de ölü iken de onun işleri ile meşgul olurum ve her iki durumda da onun velisiyim. Bu itibarla borçlu öleninizin malı yok ise borcunu ben öderim. Ölünün malı var ise mirasçılarına âittir ben onun malından bir şey almam. Eğer ölünün bakıma muhtaç kimsesiz çoluk çocuğu var ise bana gelsinler. Onların nafakası ve masrafları bana âittir." (N e v e v î'nin sözü bitti.)

C â b i r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinde geçen "Dayâ" kelimesi masdar olup helâk olmak mânâsınadır. Burada, bakıma muhtaç ve fakir âile ferdleri anlamında kullanılmıştır. Çünkü bu durumda olan çoluk çocuk bakımsız bırakılırsa helâk olmak ile karşı karşıya kalır. Bu kelime "Dıyâ" olarak da rivâyet edilmiştir. Bu takdirde "Dâyi" kelimesinin çoğuludur, helâk olanlar anlamını ifâde eder. Yâni helâk olanlar durumu ile karşı karşıya kalan âile ferdleri demektir. Bir kavle göre "Dıyâ" kelimesi, küçük yaştaki çocuklar ve sakatlar gibi bakıma şiddetle muhtaç olup ihmal edildiği takdirde helâk olmaya mahkûm olanlara verilen bir isimdir.

El-Münziri de et-Terğîb'de: Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ilk zamanlarda, borçlu ölen üzerine namaz kılmadığı sâbittir. Bu hüküm sonra neshedildi, demiş ve buradaki hadisi rivâyet etmiştir.

(١٤) باب إنظار المعسر

14 — FAKİRİN BORCUNU ERTELEME BÂBI

٢٤١٧ — حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة . ثنا أبو معاوية عن الأعمش ، عن أبي صالح، عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «من يسّر على معسر يسّر الله عليه في الدنيا والآخرة» .

TERCEMESİ

2417) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kim fakir bir borçluya kolaylık gösterirse Allah (da) ona dünyada ve âhirette kolaylık ihsân eder.»"

٢٤١٨ — حدّثنا محمّد بن عبد الله بن نمير . ثنا أبي . ثنا الأعمش ، عن نفيع أبي داود ، عن بريدة الأسلمي ، عن النبيّ ﷺ قال « من أنظر معسرًا كان له بكلّ يوم صدقة . ومن أنظره بعد حلّه كان له مثله ، في كلّ يوم صدقة » .

في الزوائد : في إسناده نفيع بن الحارث الأعمى الكوفي ، وهو متفق على ضعفه .

TERCEMESİ

2418) "... Büreyde el-Eslemî (4) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Kim bir fakirin borcunu ertelerse (erteleme süresince) her gün karşılığında o kimseye bir sadaka sevâbı olur. Kim onun borcunu vâdesi geldikten sonra ertelerse (bu sürece) her gün karşılığında o kimseye borç mikdarının bir misli sadaka sevâbı olur."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Nüfey' bin el-Hâris el-Ama el-Kûfî vardır. Bu râvinin zayıflığı üzerinde ittifak edilmiştir.

---

(4) Hâl tercemesi 149. hadis bölümünde geçti.

٢٤١٩ — حدثنا يعقوب بن إبراهيم الدورقي . ثنا إسماعيل بن إبراهيم ، عن عبد الرحمن بن إسحق ، عن عبد الرحمن بن معاوية ، عن حنظلة بن قيس ، عن أبي اليسر صاحب النبي ﷺ قال : قال رسول الله ﷺ « من أحب أن يظله الله في ظله - فلينظر معسرا ، أو ليضع له » .

TERCEMESİ

2419) "... Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)*'in sahâbîsi Ebü'l-Yeser (Ka'b bin Amr) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«**Kim Allah'ın kendisini** (kıyâmet günü Arş'ın) **gölgesinde gölgelemesini severse bir fakirin borcunu ertelesin ya da** (borcunu kısmen veyâ tamâmen) **düşsün.**»"

٢٤٢٠ — حدثنا محمد بن بشار . ثنا أبو عامر . ثنا شعبة عن عبد الملك بن عمير قال : سمعت ربعي بن حراش يحدث عن حذيفة ، عن النبي ﷺ ؛ « أن رجلا مات . فقيل له : ما عملت ؟ (فإما ذكر أو ذكر) قال : إني كنت أتجوز في السكة والنقد ، وأنظر المعسر . فغفر الله له » .

قال أبو مسعود : أنا قد سمعت هذا من رسول الله ﷺ .

TERCEMESİ

2420) "... Huzeyfe *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Peygamber *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«(Sizden önceki ümmetlerden) **bir adam ölmüş** (ve cennete girmiş) **sonra kendisine: Sen ne** (hayır) **işledin** (ki cennetlik oldun)? **diye sorulmuştur. Adam — işlediği hayrı —** (ya hatırlamış veyâ kendisine hatırlatılmış) **da: Ben** (istihkakım olarak) **dirhemleri, dinârları ve nakid para**(yı aldığım)**da müsamâha ve kolaylık gösterirdim. Fakir borçluya da mehil verirdim, diye cevab vermiş. Bunun için Allah kendisini bağışlamıştır.**

(Huzeyfe (Radıyallâhü anh) bu hadisi rivâyet ederken orada bulunan Ukbe bin Amr el-Ensârî) **Ebû Mes'ûd** (Radıyallâhü anh) : **Ben** (de) **bunu Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'den işittim, demiştir.**"

İZAHI

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Hâkim ve İbn-i Hibbân da rivâyet etmişlerdir. Bâzı rivâyetlerde bulunan cümle değişikliği mânâ ve hükmü etkilemez. Bu hadîste fakir borçluya kolaylık göstermenin fazileti anlatılmaktadır. Sindî: Bu kolaylık vâdesi gelmemiş olan borcun vâdesini uzatmak, vâdesi gelen borcu ertelemek, borcu kısmen veyâ tamâmen bağışlamak veyâ borçluya sadaka vermek sûretiyle oluşabilir, demiştir.

Büreyde (Radıyallâhü anh)'m hadisi ise Zevâid türündendir. El-Münzirî'nin beyânına göre Ahmed ve Hâkim de bunu rivâyet etmişlerdir. Bu hadîste de fakir borçlunun borcunun ertelenmesinin fazîleti anlatılmaktadır. Burada anlatılan fazilet şöyledir: Bir fakirin vâdesi henüz gelmemiş olan borcunu erteleyen kimse kaç günlük mehil verirse beher gün için bir sadaka vermiş gibi sevab kazanır. Şâyet borcun ödeme günü geldikten sonra bunu yeni bir vâdeye kadar ertelerse bu süre boyunca her gün o borç mikdarı kadar sadaka çıkarmış gibi sevab kazanır.

Terğîb'te rivâyet olunan metne göre vâdesi gelen borç ertelendiği takdirde verilen mehil süresince beher gün o borç mikdarının iki misli kadar sadaka sevâbı alacaklıya verilir. Vâdesi gelmemiş olan borcun vâde süresi uzatılınca verilen mehil süresince alacaklı kişi beher gün borç kadar sadaka vermiş gibi sevab kazanır.

Ebü'l-Yeser (Radıyallâhü anh)'m hadîsini Müslim, Hâkim ve Taberânî de rivâyet etmişlerdir. Müslim'deki metin değişik ise de mânâ aynidir. Bu hadîste de fakirin borcunu erteleyen veyâ kısmen, ya da tamamen bağışlayan bir kimsenin âhiret günü Arş-i A'lâ'nın gölgesinde dinlenme nîmetine kavuşturulacağı belirtilmekte ve bu yüce fazîletin karşılığı müjdelemektedir.

Huzeyfe (Radıyallâhü anh)'m hadisi Buhârî ve Müslim'de de rivâyet edilmiştir. Müslim'in rivâyetinde;
فَدَخَلَ الْجَنَّةَ = «ve cennete girmiş» ziyâdesi bulunduğu için bu durumu parantez içi ifâde ile belirttim. Bilindiği gibi bu hadîsi iki sahâbî rivâyet etmiştir. İkinci sahabi Ebû Mes'ûd (Radıyallâhü anh)'dır. Tirmizî ve Müslim bunun benzerini Ebû Mes'ûd'dan da rivâyet etmişlerdir. Hadîste sözü edilen

zâtın bizden önceki ümmetlerden olduğu bâzı rivâyetlerde açıklandığı için tercemede buna işâret ettim.

Hadiste sözü edilen zâtın cennetlik olmasına vesile olan meziyetine gelince bu zât alacağını teslim alırken karşı tarafa kolaylık gösterirmiş. Karşı taraf zengin olsun fakir olsun verdiği dinar, dirhem ve diğer paralarda noksanlık olsa bunu kabul eder, böylece müsamahakâr davranırmış ve fakirin borcunu ertelermiş. Bu kolaylık ve müsamahası dolayısıyla Allah'ın mağfiretine mazhar olmuştur. Hadîs bu nevî davranışların fazîletini ifâde eder.

Hadîste geçen "Sikke" kelimesi dinâr ve dirhem mânâsınadır.

(١٥) باب حسن المطالبة وأخذ الحق فى عفاف

15 — HAKKI GÜZELCE İSTEMEK VE GÜNAHLARA GİRMEKTEN SAKINARAK ALMAK BÂBI

٢٤٢١ — حدثنا محمد بن خلف العسقلانى ومحمد بن يحيى، قالا: ثنا ابن أبى مريم. ثنا يحيى بن أيوب، عن عبيد الله بن أبى جعفر، عن نافع، عن ابن عمر وعائشة؛ أن رسول الله ﷺ قال «من طالب حقا فليطلبه فى عفاف واف، أو غير واف».

TERCEMESİ

2421) "... (Abdullah) bin Ömer ve Âişe *(Radıyallâhü anhüm)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

«Kim hakkını taleb ederse bunu imkân nisbetinde günahlara girmekten sakınarak istesin.»"

٢٤٢٢ — حدثنا محمد بن المؤمل بن الصباح القيسى. ثنا محمد بن محبب القرشى. ثنا سعيد بن السائب الطائفى، عن عبد الله بن يامين، عن أبى هريرة؛ أن رسول الله ﷺ

Ebü'l-Yeser (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Ebü'l-Yeser Ka'b bin Amr bin Abbâd bin Amr el-Ensârî es-Selemî Akabe görüşmelerine katılan ve Bedir savaşına iştirak eden yüce sahâbilerdendir. Birkaç hadîsi vardır. Müslim onun bu hadîsini rivâyet etmiştir. Sünen sâhibleri de onun hadîslerini rivâyet etmişlerdir. Râvîleri oğlu Ammâr ve Mûsâ bin Talha'dır. Ebû Hâtim onun hicretin 55. yılı vefât ettiğini söylemiştir. Bedir savaşına katılan sahâbilerin en son vefât edeni bu zâttır. Allah cümlesinden râzı olsun. (Hulâsa : 321)

قَالَ لِصَاحِبِ الْحَقِّ « خُذْ حَقَّكَ فِي عَفَافٍ وَافٍ، أَوْ غَيْرِ وَافٍ » .

في الزوائد : هذا إسناد صحيح . رجاله ثقات على شرط مسلم . ورواه ابن حبان في صحيح .

TERCEMESİ

2422) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* hak sâhibine:

«Sen hakkını, imkân dâhilinde günahlara girmekten sakınarak al,» buyurdu."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bu, sahîh bir seneddir. Râvileri Müslim'in şartı üzerine sıkâ zâtlardır. İbn-i Hibbân da bunu kendi sahîhinde rivâyet etmiştir.

İZAHI

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh) ile Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın hadîsini Tirmizî ve İbn-i Hibbân da rivâyet etmişlerdir. Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi ise Zevâid türünden olup notta belirtildiği gibi İbn-i Hibbân tarafından da rivâyet edilmiştir.

Hadîslerde geçen "Afâk" kelimesi haramlardan sakınmaktır. "Vâfî" kelimesi de tam mânâsmadır. Şu halde "Afâf-ı vâfî" haramlardan tam sakınmak demektir. Hadîslerde, kişi hakkını taleb ederken haramlardan tam sakınarak ve tam sakınmak mümkün olmadığı takdirde imkân nisbetinde bu gayret içinde olması ve hakkını meşrû bir şekilde taleb etmesi istenmektedir. Hadîs metinlerinin zâhirine uyan mânâ budur. Hadîslerdeki; وَافٍ أَوْغَيْرِ وَافٍ = "tam veyâ noksan" ifâdesi hak kelimesinden hâl olabilir. Yâni alacaklı şahıs hakkını tam veyâ noksan olarak alsın her iki durumda da hakkını, günahlara girmekten sakınarak taleb etmelidir.

Mutâlebe: Başkasının zimmetinde bulunan hakkı taleb etmektir. Bu kelime bâb'ın başlığında geçtiği gibi ilk hadîsin baş kısmında da bu masdardan türeme mazi fiil geçmektedir. Fakat Sünen'in elde mevcut iki nüshasmda ve el-Münzirî'nin et-Terğîb isimli kitâbının eldeki nüshasında bu fiilin mücerredi olan; طَلَبَ = "taleb etti" bulunur. Cümledeki mânâ açısından bu iki ifâde arasında bir fark yoktur.

(١٦) باب حسن القضاء

16 — BORCU GÜZELCE ÖDEME (FAZİLETİNİN BEYÂNI) BÂBI

٢٤٢٣ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. حدثنا شبابة. ح وحدثنا محمد بن بشار. ثنا محمد بن جعفر، قالا: ثنا شعبة عن سلمة بن كهيل: سمعت أبا سلمة بن عبد الرحمن يحدث عن أبي هريرة؛ قال: قال رسول الله ﷺ «إن خيركم (أو من خيركم) أحاسنكم قضاء».

TERCEMESİ

2423) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre: Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Şüphesiz sizin en hayırlınız borcunu en güzel şekilde verenlerinizdir. (Veyâ borcunu en güzel şekilde verenleriniz sizin en hayırlı olanlarınızdandır.)»"

٢٤٢٤ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا وكيع. ثنا إسماعيل بن إبراهيم ابن عبد الله ابن أبي ربيعة المخزومي، عن أبيه، عن جده؛ أن النبي ﷺ استلف منه، حين غزا حنينا، ثلاثين أو أربعين ألفا. فلما قدم قضاها إياه. ثم قال له النبي ﷺ «بارك الله لك في أهلك ومالك. إنما جزاء السلف الوفاء والحمد».

TERCEMESİ

2424) "... Abdullah bin Ebî Rebîa el-Mahzûmî *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Huneyn savaşına giderken kendisinden otuz veyâ kırk bin** (dinâr veyâ dirhem) **ödünç**

Abdullah (R.A.)'ın Hâl Tercemesi

Abdullah bin Ebî Rebîa Amr bin el-Muğîre bin Abdillah bin Ömer bin Mahzûm el-Kureşî el-Mahzûmî Ebû Abdirrahmân el-Mekkî sahabîdir. Bir hadisi (ki buradakidir) vardır. Hz. Osmân (R.A.) zamanında ve onun şehîd edildiği günlerde Mekke yakınlarında vefât etmiştir. İbn-i Mâceh ile Nesâî onun hadisini rivâyet etmişlerdir. (Hulâsa : 197)

almış ve savaştan dönünce bu borcu kendisine ödemiş sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **kendisine:**

«Allah senin için âilene ve malına bereket ihsân eylesin. Şüphesiz borcun karşılığı (borçlunun) **bunu tam olarak** (alacaklıya) **ödemesi ve teşekkür etmesidir.»"**

İ Z A H I

Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Buradaki metin kısadır. Oralardaki metin ise uzuncadır. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bir adamdan ödünç deve almış. Sonra alacaklı şahsa devesinden yaşça üstün ve daha değerli bir deve ödemiştir. Adam verilen devenin kendisinin devesinden daha değerli olduğunu söyleyince Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bu hadîsi buyurmuştur. Bu konuya âit benzerî hadîsler müellifimiz tarafından Ticâret kitâbının 62. bâbında 2285 ve 2286 numara ile geçti. Orada etraflıca izahı yapılmıştır.

Hadîsin metninde görülen tereddüd râviye âittir. Bu duruma parantez içi ifâde ile işâret edilmiştir. Yâni Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ya şöyle veyâ böyle buyurdu denilmek istenmiştir. Eğer hadîsin metni; إِنَّ خَيْرَكُمْ = **«Şüphesiz sizin en hayırlınız...»** şeklinde ise bunun zâhirine göre borcunu en güzel şekilde ödeyen müslümanlar en hayırlı müslümanlardır. Halbuki sâdece borcun en güzel şekilde ödenmesi bir müslümanın en hayırlı kimse olmasını gerektirmez. En hayırlı insan olabilmek için başka şartlar ve meziyetler aranır. Bu itibarla el-Fetih yazarı bu rivâyeti şöyle yorumlar: Yâni muâmele açısından en hayırlınız, borcunu en güzel şekilde ödeyenlerinizdir.

Hadîsin baş kısmı; إِنَّ مِنْ خَيْرِكُمْ = **«Şüphesiz sizin en hayırlılarınızdan...»** şeklinde işe mânâ açıktır. Yâni borcunu en güzel şekilde ödeyenler sizin en hayırlı olanlarınızdandır. Bundan maksad şu olabilir. Borcuna sadakat gösterip güzel bir şekilde ödemek iyi insanların şiârıdır. İyi olmayan insanlar pek öyle davranmazlar. Şöyle de denilebilir: Borcu en güzel şekilde ödemek öyle bir meziyettir ki böyle davranan müslümanlar diğer alanlarda da Allah'ın yardımı ile başarılı olurlar ve bu sâyede en hayırlı müslümanlar arasında yer alırlar.

HADÎSİN BURADAKİ METNİNDEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER

1. Kişinin borcunu güzelce ödemesi onun iyiliğinin belirtisidir.
2. Borçlu kişi alacaklısına cefâ vermemelidir.
3. Ödünç alınan malın cinsinden olmak kaydiyle daha üstün

olanı ödemek câizdir. Ancak ödünç verme akdinde, daha üstün olanının borçlu tarafından alacaklıya verilmesi şart koşulmuş ise böyle bir akid yapmak ve böyle bir fazlalığı almak âlimlerin ittifakı ile haramdır, fâize girer.

Abdullah (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi Nesâî ve Ahmed tarafından da rivâyet edilmiştir. Nesâî'nin rivâyetinde hadîsin metni; إِسْتَقْرَضَ مِنِّي النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ... = «Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) benden **kırk bin** (dinar veyâ dirhem) **ödünç aldı...»** şeklindedir. Bu rivâyet, yapılan muâmelenin borç muâmelesi olduğunu açıkça ifâde eder. Verilen meblâğın dinar veyâ dirhem olduğuna dâir bir kayda rastlamadım. O günkü nakid para dinar ve dirhemden ibâret olduğu için mânânın anlaşılması bakımından parantez içi ifâde kullandım.

Hadîste geçen şu kelimeleri açıklıyalım:

Selef: Borç mânâsmadır. Burada bu mânâ kasdedilmiştir. Bir de **Selem** denilen bir satış türüne verilen ikinci bir isimdir. Bu tür satış hakkındaki hadîsler ve hükümler 2280 - 2286 numaralarda geçmiştir.

Vefâ: Borçlunun alacaklıya hakkını tam olarak ve zamanında ödemesidir.

Hamd: Bu kelimenin lügat ve ıstılâhî mânâsı geniş izah ister. Burada borçlunun alacaklıya teşekkür mânâsı kasdedildiği için diğer mânâlar üzerinde durmayı gereksiz görüyorum.

Huneyn: Mekke-i Mükerreme ile Tâif arasında ve Mekke'ye 3 mil mesâfede bir derenin ismidir. Huneyn savaşı hicretin 8. yılı Şevvâl ayının 5. günü vukû bulmuştur.

HADÎSTEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER

1. Ödünç istemek, almak ve vermek meşrûdur.

2. Ödünç alınan şeyin mislini, tam olarak ve zamanında ödemek müstahabtır.

3. Borç ödenirken borçlunun alacaklıya teşekkür etmesi, duâ etmesi ve bilhassa alacaklının âilesi ile malının bereketi için niyazda bulunması müstahabtır.

(١٧) باب لصاحب الحق سلطان

17 — HAK SÂHİBİ (HAKKINI İSTEMEKTE) BİR NÜFÛZA SÂHİBTİR, BÂBI

٢٤٢٥ — حدثنا محمد بن عبد الأعلى الصنعاني. ثنا معتمر بن سليمان عن أبيه، عن حنش، عن عكرمة، عن ابن عباس؛ قال: جاء رجل يطلب نبي الله ﷺ بدين، أو بحق. فتكلم ببعض الكلام. فهم صحابة رسول الله ﷺ به. فقال رسول الله ﷺ «مه. إن صاحب الدين له سلطان على صاحبه، حتى يقضيه».

في الزوائد: في إسناده حنش واسمه حسين بن قيس، أبو علي الرحبي، ضعفه أحمد وابن معين وأبو حاتم وأبو زرعة.

TERCEMESİ

2425) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Bir adam gelip Allah'ın Nebîsi (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'den bir alacak veyâ bir hak taleb etti de (yüce huzûra münâsib olmayan kaba) **bâzı sözler söyledi. Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in sahâbîleri o adamın haddini** (fiil veyâ sözle) **bildirmek istediler. Bunun üzerine Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Sahâbîlerine hitâben) :

«Susunuz, bırakınız. Çünkü kişi borcunu ödeyinceye kadar alacak sâhibinin onun üzerinde bir nüfûzu (yâni edep çerçevesinde alacağını taleb etme hakkı) **vardır,» buyurdu."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Haneş bulunuyor. Bu zâtın ismi Huseyn bin Kays Ebû Ali er-Rahbî'dir. Ahmed, İbn-i Muin, Ebû Hâtim ve Ebû Zur'a bunun zayıflığını ifâde etmişlerdir.

٢٤٢٦ – حدثنا إبراهيم بن عبد الله بن محمد بن عثمان، أبو شيبة. ثنا ابن أبي عبيدة (أظنه قال) . ثنا أبي عن الأعمش ، عن أبي صالح ، عن أبي سعيد الخدري ؛ قال : جاء أعرابي إلى النبي ﷺ يتقاضاه دينا كان عليه . فاشتد عليه ، حتى قال له : أحرج عليك إلا قضيتني . فانتهره أصحابه وقالوا : ويحك ! تدري من تكلم ؟ قال : إني أطلب حقي. فقال النبي ﷺ « هلا مع صاحب الحق كنتم ؟ » ثم أرسل إلى خولة بنت قيس فقال لها « إن كان عندك تمر فأقرضينا حتى يأتينا تمرنا فنقضيك » فقالت: نعم . بأبي أنت يا رسول الله. قال : فأقرضته. فقضى الأعرابي وأطعمه. فقال : أوفيت. أوفى الله لك . فقال « أولئك خيار الناس . إنه لا قدست أمة لا يأخذ الضعيف فيها حقه غير متعتع » .

في الزوائد : هذا إسناد صحيح ، رجاله ثقات . لأن إبراهيم بن عبد الله ، قال فيه أبو حاتم: صدوق .

TERCEMESİ

2426) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den :

Bir bedevî Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e gelerek Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in uhdesinde bulunan alacağını istedi de O'na karşı sert davrandı. Hattâ O'na :

Borcumu ödemezsen (veyâ : Borcumu ödediğin zaman dışında) seni sıkıştıracağım, dedi. Bunun üzerine sahâbiler (o kaba) bedeviyi azarladılar ve (kendisine) :

Yazıklar olsun sana kimle konuştuğunu biliyor (mu)sun? dediler. Bedevî :

Ben şüphesiz hakkımı istiyorum, dedi. Bundan sonra Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (sahâbîlerine) :

«Niçin hak sâhibi ile beraber (ondan yana) olmadınız? (olmalıy-

Hâl Tercemesi

Hadiste sözü edilen Havle bint-i Kays bin Fehr, Peygamber (S.A.V.)'in amcası Hamza (R.A.)'ın âilesidir. Ensâr-i Kirâm'ın Benî Neccâr kabilesinden olan bu hâtunun bir kaç hadîsi vardır. Buhârî onun bir hadisini rivâyet etmiştir. Tirmizî de bir hadisini almıştır. Onun râvîsi ise Numân bin Ebî Ayyâş'dır.

dınız) **buyurdu. Sonra Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Hamza bin Abdi'l-Muttalib'in karısı) **Havle bint-i Kays** (Radıyallâhü anhümâ)'ya (haber) **gönderdi.** (Havle gelince) **Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **ona:**

«Eğer senin yanında kuru hurma var ise bize ödünç ver bizim kuru hurmamız gelince senin borcunu öderiz.» buyurdu. Havle de:

Evet (olur), **babam sana fedâ olsun Yâ Resûlallah, dedi.** (Râvî) **demiştir ki: Havle Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **ödünç** (kuru hurma) **verdi ve Resûl-i Ekrem** (Sallalalhü Aleyhi ve Sellem) **de bedevînin borcunu ödedi ve** (üstelik) **ona yemek yedirdi. Sonra bedevî** (Resûl-i Ekrem) (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e:

Sen benim hakkımı mükemmel bir şekilde ödedin, Allah da sana mükâfatını tam olarak versin diye (sevinçle) **duâ etti. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

İşte bunlar insanların en hayırlılarıdır. İçinde, zayıf kimsenin incitilmeden hakkını alamadığı bir toplum yücelemez (veyâ yücelmesin.)»"

Not: **Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bu, sahih bir seneddir, râvîleri sıkâ zatlardır. Çünkü râvî İbrâhim bin Abdillah'ın çok doğru sözlü olduğunu Ebû Hâtim** söylemiştir.

İ Z A H I

Nottan da anlaşılacağı üzere bu hadîsler Zevâid türündendir. Taberânî son hadîsin benzerini Havle (Radıyallâhü anh) ve İbn-i Mes'ûd (Radıyallâhü anh)'den, Bezzâr ve Ahmed de Âişe (Radıyallâhü anhâ)'dan rivâyet etmişlerdir.

Bâbın başlığında ve ilk hadîste geçen Sultân kelimesi lügatta hâkimiyet, galebe çalmak, delîl, kuvvet otorite ve nüfûz gibi mânâlara gelir. Burada nüfûz mânâsı daha uygun olur kanısındayım. Yâni alacaklı kişinin borçlusu üzerinde bir nüfûzu, sözünün geçerliliği vardır. Bundan maksad da alacaklının edeb çerçevesi içinde hakkım taleb ve bunda ısrar etme yetkisine sâhib olduğunu ifâde etmektir. Sindî, **Sultân kelimesini hak talebinde mübalâğa etmek mânâsına yorumlamıştır.** Buhârî **Vekâlet kitâbında** Ebû Hüreyre (Radıyallâhü anh)'den **bu hadîsin bir benzerini rivâyet etmiştir.** Oradaki rivâyete göre; **"Bir bedevî Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **gelerek alacağını istemiş ve talebinde** (bedevîlik âdeti üzere) **kaba davranmış. Bunun üzerine sahabîler bu bedevîye** (söz veyâ fiilen) **haddini bildirmek istemişler. Fakat Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem): دَعُوهُ فَإِنَّ لِصَاحِبِ الْحَقِّ مَقَالاً = **«Bu adamı bırakınız** (dokunmayınız). **Çünkü hak sâhibi** (edep çerçevesinde) **hakkını istemek yetkisine sâhibtir.» buyurmuştur..."**

İkinci hadîste bulunan "Kuddiset" fiili "Takdîs" masdarından alınmadır. Takdîs, günahlardan arındırmak, mübârek kılmak, zillet ve hakâretten kurtarmak, yüceltmek gibi mânâlara gelir. Burada bunların herhangi birisi kasdedilmiş olabilir. Bu cümle haber verme veyâ bedduâ mâhiyetinde olabilir. Cümlenin mânâsının açık şekli şudur: Zayıf ve güçsüz kimse bir toplum içinde hakkını eziyetsiz alamıyorsa ve ancak incitilmek sûretiyle hakkını alabiliyorsa o toplum zillet ve hakâretten kurtulamaz, yücelemez, mübârek olamaz ve günahların kirinden arınamaz. Ya da kurtulmasın, yücelmesin, mübârek olmasın ve arınmasın diye bunlar aleyhinde duâ edilmiş olur. Her iki ihtimalde de zayıf insanı incitmeden hakkını ödemenin önemi ve onu incitmenin vebâli vurgulanmış olur.

Hadîsin: «İşte bunlar insanların en hayırlılarıdır» cümlesi ile şuna işâret edilmiş oluyor: Yâni hakkı savunan ve hak sâhiblerinden yana çıkıp hakkın infaz edilmesine yardımcı olanlar insanların en hayırlılarıdır.

Alacaklı şahıs bedevî olduğu için bedevîlerin âdeti üzere sert ve kaba konuşmuştur. Ashâb-ı Kirâm onu îkaz edip azarlamışlar ise de Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), ashâbını hak sâhibinden yana olmaya teşvik buyurmuş ve bedevînin alacağını temin edip ödediği gibi ona ikramda bulunmuş ve misâfir edinip yedirmiştir. Gerçekten yüce ahlâk örneği olan Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bedeviye gösterdiği müsamaha, hoşgörü, iltifat ve ikram her türlü takdirin üstündedir. Nitekim bedevî, başlangıçta alacağını isterken çok kaba davranmış, sert çıkışta bulunmuş olmasına rağmen Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in âlicenâblığı ile müsamaha ve ikramı karşısında duygulanmış, memnun olmuş ve Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e duâ etmiştir.

HADÎSTEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER

1. Borçla muâmele yapmak meşrûdur.
2. Alacaklı kimse edeb sınırını aşmamak kaydı ile hakkını isteme yetkisine sâhibtir. Adab-ı muâşerete yâni beşerî münâsebetlere aykırı söz veyâ davranışla hak talebinde bulunmak uygun değildir.
3. Cehâletinden, görgüsüzlüğünden dolayı kaba davranan ve sert çıkışla hakkını taleb edenlere karşı müsamahakâr davranılmalıdır.

4. Hak sâhibine hakkını alıncaya kadar yardımcı olmak ve hakkı savunmak gerekir.

5. Kuru hurmayı ödünç almak meşrûdur. (Kuru hurmanın veresiye kuru hurma ile satmak ayrı bir meseledir. Satış yapıldığında verilen ile alınan hurma mikdarı eşit de olsa veresiye olunca fâiz sayılır. Bu konu fâiz bölümünde genişçe izah edilmiştir.)

6. Alacaklı kişinin hakkı ödenirken ona hakkından fazla bir şey vermek ve ikramda bulunmak meşrûdur. (Ancak ödünç akdi yapılırken böyle bir fazlalık söz konusu edilmiş ise veyâ bu amaçla akdin yapıldığı taraflarca bilinirse bu işlem fâize girer.)

7. Zayıf ve nüfuzsuz insanların haklarını kollamak ve korumak gerekir. Kuvvetli insanların bunlara zulüm etmemeleri ve bilâkis zulümden korumaları gerekir. Bir toplum içinde bu vecîbeye riâyet edilmezse ve zayıf insanlar ancak incitilmek sûretiyle haklarını alabiliyorlar ise o toplumun tümü zarara uğrar, yücelmez, bilâkis zillet ve hakarete mâruz kalır. Çünkü zayıfın hakkını korumak toplumun görevidir. Birisi zayıfa zulüm ederken diğerlerinin seyirci kalması da bir suçtur ve işte bu suçtan dolayı hepsi zarar görebilir.

(١٨) باب الحبس فى الدين والملازمة

18 — BORÇTAN DOLAYI (BORÇLUYU) HAPSETMEK VE MÜLÂZEME (ALACAKLININ ONUN YAKASINA YAPIŞMASI) BÂBI

٢٤٢٧ — حدّثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَا: ثنا وَكِيعٌ. ثنا وَبْرُ ابْنُ أَبِي دُلَيْلَةَ الطَّائِفِيُّ. حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ مَيْمُونِ بْنِ مُسَيْكَةَ (قَالَ وَكِيعٌ وَأَثْنَى عَلَيْهِ خَيْرًا) عَنْ عَمْرِو بْنِ الشَّرِيدِ، عَنْ أَبِيهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «لَيُّ الْوَاجِدِ يُحِلُّ عِرْضَهُ وَعُقُوبَتَهُ».

قَالَ عَلِيٌّ الطَّنَافِسِيُّ: يَعْنِي عِرْضَهُ شِكَايَتَهُ، وَعُقُوبَتَهُ سِجْنَهُ.

TERCEMESİ

2427) "... Eş-Şerîd (bin Süveyd es-Sakafî — 5 —) *(Radıyallâhü anh)*'-den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Borcunu ödemeye gücü yeten kişinin borcunu ödemeyi geciktirmesi (alacaklısı tarafından) şikâyet edilmesini ve cezâlandırılmasını helâl kılar.»

Ali et-Tanâfisi dedi ki: Borçlunun ırzından maksad şikâyet edilmesidir. Ukûbetinden maksad da onun hapsedilmesidir."

٢٤٢٨ — حَدَّثَنَا هَدِيَّةُ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ. ثنا النَّضْرُ بْنُ شُمَيْلٍ. ثنا الْهِرْمَاسُ بْنُ حَبِيبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ؛ قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ بِغَرِيمٍ لِي. فَقَالَ لِي «الْزَمْهُ». ثُمَّ مَرَّ بِي آخِرَ النَّهَارِ فَقَالَ «مَا فَعَلَ أَسِيرُكَ يَا أَخَا بَنِي تَمِيمٍ؟».

TERCEMESİ

2428) "... El-Hirmâs bin Habîb'in dedesi *(Radıyallâhü anküm)*'den; Şöyle demiştir:

Ben bir borçlumu (yakalayıp) Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e götürdüm. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bana:

«Borçlunun peşini bırakma.» buyurdu. Sonra gündüzün sonunda bana uğrayarak:

«Yâ Ahâ beni Temîm! Senin esîrin ne yaptı (Yâni borcunu ödedi mi?)» buyurdu."

İZAHI

Eş-Şerîd (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Buhârî de, bunu talikan rivâyet etmiştir. El-Hırmâs'ın dedesinin hadîsini Ebû Dâvûd da rivâyet etmiştir.

---

(5) Bir kavle göre aslen Hadramûtlu olan bu zât Hudeybiye seferine katılan sahâbilerdendir. (Aynî 6 C. 52. Sah.)

Hadîslerde bulunan bâzı kelimeleri açıklayalım:

Buna geçmeden önce bâbın başlığında geçen "**Mülâzeme**" kelimesini açıklayalım:

Lüzûm kökünden türeme **Mülâzeme** kelimesi Arab dilinde müteaddid anlamlara gelir. Burada kasdedilen mânâ ise alacaklının borçlusunun peşini bırakmaması, onu tâkib etmesi ve ondan ayrılmamasıdır. Bu itibarla bu anlamı, yakasına yapışma diye özetlemek mümkündür. **Mülâzeme** hakkındaki hükmü aşağıda anlatacağım.

Leyy: Borçlunun özürsüz olarak borcunu ödemesini geciktirmesidir.

Vâcid: Borcunu ödemeye gücü yeten kimse anlamındadır.

Irz: Şahsiyet, nâmus, şeref ve haysiyet gibi mânâlara gelir. Müellifimize bu hadîsi rivâyet eden Ali bin Muhammed et-Tanâfisî: Bu kelime ile kasdedilen mânâ alacaklının borçluyu şikâyet etmesi ve durumunu anlatmasıdır, demiştir. Ebû Dâvûd'un rivâyetinde ise râvîlerden Abdullah bin el-Mübârek: Borçlunun ırzını helâl kılmanın mânâsı onun aleyhinde sert ve ağır çıkış yapılmasının meşrûluğudur, demiştir. El-Aynî'nin beyânına göre Süfyân: **Irz'dan** maksad alacaklının borçluya dille eziyet etmesidir, demiştir. Bu kelimeyi başka şekilde yorumlayanlar da vardır.

Ukûbet: Bu kelimenin asıl mânâsı cezâdır. Burda ise gene müellifimizin şeyhlerinden yukarda adı geçen zât: Bununla, hapsetmek mânâsı kasdedilmiş demiştir. Kezâ Ebû Dâvûd'un rivâyetinde İbnü'l-Mübârek de böyle açıklamıştır. Aynî'nin beyânına göre Süfyân da böyle yorum yapmıştır.

Son hadîste borçluya **Esîr** denilmiştir. Esîr'in asıl mânâsı mâlumdur. Borçlu hakkında **Mülâzeme** usûlü uygulanınca yâni alacaklı onun peşini bırakmayıp alacağını devamlı sûrette isteyince borçlu esîr gibi olur. Bu nedenle borçlu hakkında esir ifâdesi kullanılmıştır.

Avnü'l-Mabûd yazarı bu hadîslerin şerhinde özetle şöyle der:

"İlk hadîsin mânâsı şudur: Borcunu ödeme kudretine sâhib olan bir kimse mâzeretsiz olarak borcunu ödemeyi geciktirince alacaklı kişinin onun aleyhinde ağır konuşması (yâni bu adam benim hakkımı vermiyor, bana zulüm ediyor gibi sözler sarfetmesi) câizdir. Kezâ hâkimin de o borçluyu tedîb etmek gâyesiyle takdîr edip hapsetmesi câizdir. Çünkü borçlu böyle davranmakla zulüm etmiş olur. Zulüm ise haramdır.

El-Hattâbî: Bu hadîs, borcunu ödemekten âciz fakir kimsenin borcundan dolayı hapsedilemiyeceğine delîldir. Çünkü hadîs borcunu ödemeye muktedir olan kişinin hapsedilmesini câiz kılmıştır. Borcunu ödeyemiyecek derecede fakir olan kimse ise Vâcid sayılamayacağından hapsedilmesi câiz olmaz. Âlimler bu husûsta ihtilâf etmişlerdir. Şöyle ki:

1. Şüreyh borcunu ödemeye muktedir olup ödemeyi özürsüz geciktiren ile borcunu ödemeye muktedir olmayanın hapsedilebileceği görüşündedir. Rey ehli de bu görüşü benimsemiştir.

2. Mâlik ise: Borcunu ödemekten âciz kimsenin hapsedilmesi cezâsı yoktur. Onun hakkında yapılacak tek şey kendisine mehil vermektir, demiştir.

3. Şâfiî'nin mezhebi: Dış vaziyetine göre fakir görülen borçlu hapsedilmez, zengin görülen borçlu ise borcunu ödemekten imtina edince hapsedilir, diye bilgi vermiştir.

El-Hirmâs'ın dedesinin hadîsi de, borçluluğu şer'an sâbit olan bir kimseye alacaklı olan şahsın **Mülâzeme** etmesinin câizliğine delîldir.

En-Neyl yazarı: Ebû Hanife'den ve Şâfiî'nin arkadaşlarından yapılan bir rivâyete göre alacaklı şahıs borçlusuna şöyle **Mülâzeme** edebilir: Borçlu nereye giderse alacaklı da oraya gider, o bir yerde oturdu mu bu da orada oturur ve onunla beraber onun evine girebilir. Ancak onun çalışıp para kazanmasına mâni olamaz.

Ahmed'e göre alacaklı kişi yakında bulunan şâhidlerini getirip alacaklı olduğunu ispatlamak üzere borçlu zanlısının **Mülâzeme** altında tutulması teklifi kabul edilir. Çünkü alacaklıya bu imkân verilmediği takdirde borçlunun hâkim'in meclisinden ayrılması endişesi vardır. Fakat alacaklının şâhidleri uzak bir yerde ise alacaklının **Mülâzeme** hakkı yoktur.

Cumhûra göre **Mülâzeme** ile amel edilmez. Çünkü alacaklı şahıs eğer: Benim şâhidlerim vardır. Ama hazır değiller, der ise hâkim: Sen borçlun olduğunu iddiâ ettiğin sanığa borçlu olmadığına dâir yemin teklif edebilirsin veyâ sanık senin şâhidlerin gelinceye kadar serbesttir, diyecektir. Cumhûra göre hadîsten kasdedilen mânâ şudur: Sen borçlunu kontrol et, onu tâkib et. Fakat bu yorum hadîsin açık mânâsından uzaktır."

Son hadisin râvîsi el-Hirmâs'ın dedesinin ismi hakkında bir bilgi edinemedim. **Avnü'l-Mabûd** yazarının el-Münzirî'-

den naklen beyânına göre B u h â r î, et-Târihu'l-Kebîr'inde e l-H i r m â s'dan, onun da babasından ve bunun da dedesinden... şeklinde rivâyette bulunmuştur. İ b n - i E b î H â t i m de e l-H i r m â s'ın dedesinin sahabî olduğunu söylemiştir.

٢٤٢٩ – حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى وَيَحْيَى بْنُ حَكِيمٍ ، قَالَا : ثنا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ .
أَنْبَأَنَا يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ ، عَنْ أَبِيهِ ؛
أَنَّهُ تَقَاضَى ابْنَ أَبِي حَدْرَدٍ دَيْنًا لَهُ عَلَيْهِ فِي الْمَسْجِدِ . حَتَّى ارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمَا ، حَتَّى سَمِعَهُمَا
رَسُولُ اللهِ ﷺ وَهُوَ فِي بَيْتِهِ . فَخَرَجَ إِلَيْهِمَا . فَنَادَى كَعْبًا . فَقَالَ : لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللهِ !
قَالَ « دَعْ مِنْ دَيْنِكَ هٰذَا » وَأَوْمَأَ بِيَدِهِ إِلَى الشَّطْرِ . فَقَالَ : قَدْ فَعَلْتُ . قَالَ « قُمْ فَاقْضِهِ » .

TERCEMESİ

2429) "... Kâ'b bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Kendisi (Bir gün) Mescid-i Nebevî'de (Abdullah) bin Ebî Hadred (el-Eslemî)'den alacağını ödemesini istemiş (ve aralarında ileri geri konuşma geçmiş), hattâ sesleri yükselmiş ve nihâyet Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) evinde olduğu halde seslerini işitmiş ve bunun üzerine onların yanına teşrif ederek:

Yâ Kâ'b, buyurmuştur.

Kâ'b de: Emrindeyim, Yâ Resûlallah! diye cevab vermiştir. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (ona):

«Alacağın (meblâğ)dan şu kadarını bırak,» buyurmuş ve istihkakın yarısını mübârek eliyle işâretlemiştir. Kâ'b de:

Yaptım (yâni alacağımın yarısını bıraktım) demiş, (bunun üzerine) Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (borçluya):

«Kalk da bunu (yâni kalanı) öde,» buyurmuştur."

İZAHI

Bu hadîs T i r m i z i'den başka Kütüb-i Sitte yazarlarının hepsi tarafından rivâyet edilmiştir. Bu hadîsin bu bâbla olan münâsebeti şudur: K â ' b (Radıyallâhü anh) alacağını tahsîl etmek için A b d u l l a h (Radıyallâhü anh) ile konuşurken aralarında tartışma ve münakaşa çıkmış ve nihâyet sesleri o kadar yükselmiş ki

M e s c i d - i N e b e v î ' nin bitişiğindeki H a n e - i S a â - d e t ' inde bulunan Resül-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) tarafından duyulmuştur. Buna rağmen Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) K â ' b ' i hakkını bu şekilde istemekten men etmemiştir. Hattâ K â ' b ' ın, istediği meblâğın yarısından vazgeçmesi ve bağışlaması için teklifte bulunmuştur. Hadîsin şerhlerinde beyân edildiği gibi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bu emri tarafları sulh etmek ve borcun bir kısmının bağışlanması için aracı olmak mâhiyetindedir.

Avnü'l-Mabûd'da naklen beyân edildiğine göre en-Neyl yazarı: K â ' b ile A b d u l l a h arasında çıkan nizâ ve ihtilâf borcun mikdarı hakkında olabilir. Meselâ borçlu bir mikdar borcun varlığını kabul ediyor. Fakat alacaklı taraf borcun bu kadar değil, fazla olduğunu iddiâ ediyor. Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) de ihtilâf konusu olan fazla mikdarın yarısının bırakılmasını ve diğer yarısının ödenmesini emrediyor. Böyle bir ihtimal vardır. Şâyet durum böyle olmuş ise yapılan sulh işi, inkâr edilen yâni varlığı kabul edilmeyen bir istihkaka âit olmuş olur. Hadîs de bu tür sulhun câizliğine delîl olmuş olur.

Taraflar arasında çıkan nizâm borcun mikdarı hakkında değil de ödeme vâdesinin gelip gelmediği hakkında olması muhtemeldir. Böyle bir ihtimâle göre inkârdan doğan ihtilâfın sulh yolu ile çözümlenmesinin câizliği hükmü hadîsten çıkarılamaz. E b û H a - n î f e, M â l i k ve Ş â f i î inkârdan dolayı yapılan sulhün bâtıl olduğu görüşündedirler, diye bilgi vermiştir.

Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) borçluya: «**Kalk da bunu öde,**» buyurmuştur. Bir kavle göre bu emir vâciblik içindir. Çünkü alacaklı taraf borcun bir mikdarından vaz geçince ve bu konuda yapılan teklifi kabullenince borçlunun kalan borcu derhal ödemesi vâcib olur ki, alacaklı kişi hem borcun bir mikdarını tenzil etmek hem de kalan istihkakının geciktirilmesi sûretiyle zararlı duruma düşmesin.

(١٩) باب القرض

19 — KARZ (BORÇ PARA VE MAL VERME FAZÎLETİNİN BEYÂNI) BÂBI

٢٤٣٠ — حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ خَلَفٍ الْعَسْقَلَانِيُّ. ثنا يَعْلَى. ثنا سُلَيْمَانُ بْنُ يُسَيْرٍ، عَنْ قَيْسِ ابْنِ رُومِيٍّ؛ قَالَ: كَانَ سُلَيْمَانُ بْنُ أُذُنَانٍ يُقْرِضُ عَلْقَمَةَ أَلْفَ دِرْهَمٍ إِلَى عَطَائِهِ.

فَلَمَّا خَرَجَ عَطَاؤُهُ تَقَاضَاهَا مِنْهُ وَاشْتَدَّ عَلَيْهِ، فَقَضَاهُ. فَكَأَنَّ عَلْقَمَةَ غَضِبَ. فَمَكَثَ أَشْهُرًا ثُمَّ أَتَاهُ فَقَالَ: أَقْرِضْنِي أَلْفَ دِرْهَمٍ إِلَى عَطَائِي. قَالَ: نَعَمْ. وَكَرَامَةً. يَاأُمَّ عُتْبَةَ! هَلُمِّي تِلْكَ الْخَرِيطَةَ الْمَخْتُومَةَ الَّتِي عِنْدَكِ. فَجَاءَتْ بِهَا. فَقَالَ: أَمَا وَاللهِ! إِنَّهَا لَدَرَاهِمُكَ الَّتِي قَضَيْتَنِي. مَا حَرَّكْتُ مِنْهَا دِرْهَمًا وَاحِدًا. قَالَ: فَلِلَّهِ أَبُوكَ! مَا حَمَلَكَ عَلَى مَا فَعَلْتَ بِي؟ قَالَ: مَا سَمِعْتُ مِنْكَ. قَالَ: مَا سَمِعْتَ مِنِّي؟ قَالَ: سَمِعْتُكَ تَذْكُرُ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ «مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُقْرِضُ مُسْلِمًا قَرْضًا مَرَّتَيْنِ إِلَّا كَانَ كَصَدَقَتِهَا مَرَّةً». قَالَ: كَذَلِكَ أَنْبَأَنِي ابْنُ مَسْعُودٍ.

في الزوائد: هذا إسناده ضعيف. لأن قيس بن رومى مجهول. وسليمان بن يسير، متفق على تضعيفه. والحديث قد رواه ابن حبان في صحيحه بإسنادٍ إلى ابن مسعود.

TERCEMESİ

2430) "... Kays bin Rûmî'den; Şöyle demiştir:

Süleymân bin Üzünân, Alkame (bin Kays bin Abdillah —6—)'a ödeneği çıkıncaya kadar bin dirhem borç vermiş idi. Sonra Alkame'nin ödeneği çıkınca Süleymân alacağını kendisinden istedi ve onu sıkıştırdı. Bunun üzerine Alkame borcunu ödedi. (Ama) Alkame kızmış gibiydi; bir kaç ay durdu. Sonra Süleymân'ın yanına giderek: Benim ödeneğim çıkıncaya kadar bana bin dirhem ödünç ver, dedi. Süleymân da: Peki, memnuniyetle (dedikten sonra âilesine:) Yâ Ümme Utbe! Senin yanında bulunan mühürlü keseyi getir, dedi. Bunun üzerine Ümmü Utbe keseyi getirdi. Süleymân (bana hitâben:) Bilmiş ol ki: Allah'a yemin ederim bu (para), şüphesiz senin bana ödediğin dirhemlerdir. Ben bundan tek bir dirhemin (bile) yerini değiştirmedim (kullanmadım), dedi. (Bunun üzerine) Alkame: Allah babandan râzi olsun. O halde (alacağının tahsili için) beni sıkıştırmanın sebebi ne idi? dedi. Süleymân:

— (Sebeb) senden işittiğim (hadîs)dir deyince, Alkame:
— Sen benden ne işittin? diye sordu. Süleymân:
— Ben senden işittim, sen İbn-i Mes'ûd (Radıyallâhü anh)'den

(6) Alkame'nin hâl tercemesi 1845. hadis bölümünde geçti. Kays bin Rûmi ise onun râvisidir. Süleymân bin Üzünân'ın ismine Hulâsa'da ve Tezkire'de rastlamadım.

rivâyetle Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in şöyle buyurduğunu naklettin:

«Bir müslümana bir şeyi iki kez borç olarak veren hiç bir müslüman yoktur ki onun bu davranışı, o şeyi bir defa sadaka etmesi gibi (sevab) olmasın.»

Alkame: İbn-i Mes'ûd bana böyle rivâyet etti, dedi."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi zayıftır. Çünkü râvî Kays bin Rûmî mechûldür. Süleymân bin Yüseyr'in de zayıflığı üzerinde ittifak edilmiştir. Bu hadisi İbn-i Hibbân kendi sahih'inde başka bir sened ile İbn-i Mes'ûd (R.A.)'den rivâyet etmiştir.

٢٤٣١ — حدثنا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الْكَرِيمِ ثنا هِشَامُ بْنُ خَالِدٍ. ثنا خَالِدُ بْنُ يَزِيدَ. وَحَدَّثَنَا أَبُو حَاتِمٍ. ثنا هِشَامُ بْنُ خَالِدٍ. ثنا خَالِدُ بْنُ يَزِيدَ بْنِ أَبِي مَالِكٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَنَسِ ابْنِ مَالِكٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «رَأَيْتُ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِي عَلَى بَابِ الْجَنَّةِ مَكْتُوبًا: الصَّدَقَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا. وَالْقَرْضُ بِثَمَانِيَةَ عَشَرَ. فَقُلْتُ: يَاجِبْرِيلُ! مَا بَالُ الْقَرْضِ أَفْضَلُ مِنَ الصَّدَقَةِ؟ قَالَ: لِأَنَّ السَّائِلَ يَسْأَلُ وَعِنْدَهُ. وَالْمُسْتَقْرِضُ لَا يَسْتَقْرِضُ إِلَّا مِنْ حَاجَةٍ».

في الزوائد: في إسناده خالد بن يزيد، ضعفه أحمد وابن معين وأبو داود والنسائي وأبو زرعة والدارقطني وغيرهم.

TERCEMESİ

2431) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Miraca çıkarıldığım gece Cennet'in kapısı üzerinde "Sadaka karşılığı(nda) on misli (sevab var)dır. Borç karşılığı(nda) da on sekiz misli (sevab var)dır." ifâdesinin yazılı olduğunu gördüm. Bunun üzerine Cebrâil'e:

Borç vermenin sadakadan üstün olmasının hikmeti nedir? diye sordum. Cebrâil dedi ki:

Çünkü sadaka dileyen kişi (bâzen) yanında (bir şey) bulunduğu halde dilenir. Fakat borç isteyen kimse, ancak ihtiyaçtan dolayı borçlanmak ister."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde bulunan Hâlid bin Yezid'in zayıflığını Ahmed, İbn-i Muin, Ebû Dâvûd, Nesâî, Ebû Zur'a, Dârekutnî ve başkaları ifâde etmişlerdir.

İZAHI

Zevâid türünden olan bu iki hadîste borç vermek sûretiyle müslümanın müslümana yardımcı olmasının fazîleti anlatılıyor. Birinci hadîse göre bir müslümana para veyâ başka bir malı borç olarak iki defa vermek, bunu sadaka olarak vermek kadar sevabtır. İbn-i Mes'ûd (Radıyallâhü anh)'a âit bu hadîsi İbn-i Hibbân ve Beyhakî de rivâyet etmişlerdir. El-Münzirî bu bilgiyi verirken hadîsin metnini de nakletmiştir. Ancak onun rivâyet ettiği metne göre bir şeyi bir defa borç olarak vermek o şeyi iki defa sadaka etmek kadar sevabtır. Çünkü oradaki metin şöyledir:

مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُقْرِضُ مُسْلِمًا قَرْضًا مَرَّةً إِلاَّ كَانَ كَصَدَقَتِهَا مَرَّتَيْنِ

El-Münzirî bunun İbn-i Mâceh, İbn-i Hibbân ve Beyhakî tarafından rivâyet edildiğini belirtmektedir. Görüldüğü gibi müellifimizin rivâyeti bundan farklıdır. Müellifimizin rivâyetine göre iki borç bir sadaka gibi iken bu rivâyete göre bir borç iki sadaka gibidir. Elde mevcut üç sünen nüshası aynidir. İkinci hadisten çıkarılan hüküm bu son rivâyete daha yakındır. Çünkü ikinci hadîse göre borç yaklaşık olarak sadakanın iki katı kadar sevâba vesîle olur. Sadakanın sevâbı on kat artırılır. Borcun sevâbı ise on sekiz kat artırılır. Süyûtî'nin hâşiyesinde beyân edildiğine göre Sirâcüddin el-Belkînî: Enes'in bu hadîsi bir dirhemi borç olarak vermenin iki dirhemi sadaka etmenin sevâbı kadar olduğuna delâlet eder. Sadaka olarak verilen dirhemlerden bir şey sâhibine geri verilmediği için on kat sevab aynen durur. Fakat borç verilen dirhem sonradan sâhibine geri verildiği için bunun karşılığında yirmi kat sevabtan iki sehim düşer ve böylece on sekiz sehim sevab kalmış olur, demiştir.

Beyhaki'nin de rivâyet ettiği son hadîste borç vermenin sadakadan daha sevab olmasının hikmeti belirtiliyor. Evet sadaka talebinde bulunanlar arasında dünyalıktan bir şeyleri bulunduğuna rağmen dilenciliği alışkanlık hâline getirenler vardır. Hattâ çoktur denilebilir. Fakat borç para veyâ başka bir mal isteyen kimseler genellikle ihtiyaçtan dolayı isterler.

Hadislerde geçen veyâ konu ile alâkalı görülen bâzı kelimeleri açıklayalım:

Harîta: Deriden veyâ başka maddeden mâmul kese mânâsınadır. Burada para kesesi mânâsı kasdedilmiştir.

Atâ: Arab dilinde müteaddid mânâlara gelen bu kelimeyi **Ödenek** diye terceme ettim. Çünkü lügat kitablarında beyân edildiği üzere **Atâ**: bahşiş mânâsına geldiği gibi hazîneden askere verilen aylık veyâ yıllık ödeneğe de denilir. Dînî ilim ile iştigal edenlere hazîneden verilen ödeneğe de **Atâ** denilebilir. Hadîsteki ifâde tarzı burada bahşiş değil de belirli zamanlarda verilen ödenek mânâsının kasdedildiğini gösterir.

Mukriz: Borç verene denilir. **Müstakriz**: Borç isteyene denilir. **İkrâz**: Borç vermektir. **İstikrâz**: Borç istemektir. **Karz**: Verilen borç mânâsına geldiği gibi borç verme mânâsına da kullanılır.

Bâzı fıkıhçılar İkrâz ve **Karz'ın** şer'î mânâsını şöyle tanımlamışlardır: Misli iâde edilmek üzere bir şeyi bir kimseye temlik etmektir.

H a n e f î l e r **İkrâz** muâmelesini böyle târif etmişlerdir. Çünkü bunlara göre **İkrâz** işlemi ancak mislî nevine giren mallarda yapılabilir. Yâni ölçülmek veyâ tartılmak ya da sayılmak sûretiyle mikdarı tesbit edilebilen ve borç alındığı takdirde mislinden ayni mikdarın geri verilmesi mümkün olan mallarda olabilir. Şu halde para, altın, gümüş, hubûbat, kuru hurma, kuru üzüm ve benzeri mallar misli iâde edilmek kaydı ile borç verilebilir. Meselâ 50 gram altın borç olarak verilir. Borçlu kişi bunun mislini yâni 50 gram altım iâde eder. Kezâ bir ölçek buğday borç olarak verilebilir. Çünkü onun misli olan bir ölçek buğday borçlu tarafından iâde edilebilir. Tâneleri arasında pek farklılık bulunmayan ve tâne hesabı ile alınıp verilen yumurta, ceviz gibi mallar da borç verilebilir. Borçlu bunlardan aldığı sayıdaki makdarın mislini geri verebilir. Fakat tâneleri arasmda aşırı farklılık bulunan karpuz, kavun ve nar gibi malları borç vermek câiz değildir. Çünkü tâneleri arasında bulunabilen farklılık bunların değerini etkiler.

Mislî nevîden sayılmayıp kıymî denilen yâni kıymet ve değerleri itibarı ile alınıp verilen hayvan, odun, akar ve benzeri mallar **İkrâz** şekli ile verilemez. Hülâsa, **Kıymî** olan yâni kıymet takdiri sûretiyle işlem gören mallarda **İkrâz** durumu câiz değildir. **Mislî** mallarda câizdir.

Ş â f i î l e r ' e göre **İkrâz**: Karşılığı iâde edilmek üzere bir malı temlik etmektir. Bunlara göre ise mislî mallarda olduğu gibi kıymî olan mallarda da **İkrâz** işlemi yapılabilir. Başka bir deyimle **Selem** işlemi yapılabilen tüm mallarda **İkrâz** işlemi de câizdir. Ancak **Müktariz** ve **Müstakriz** ismi verilen borçluya mahrem sayılma-

yan câriyeyi **İkrâz** sûretiyle vermek câiz değildir. Çünkü bu câiz olsaydı câriyeyi borç alan kişi icabında onunla cinsel ilişkide bulunurdu ve bu işlem câriyeleri cinsel ilişki işinde kullanmak üzere verme anlamını taşırdı. Böyle bir işlem ise Mâlik'in naklen beyânına göre icmâ ile haramdır ve geçersizdir. Şâfiîler'e göre **Selem** işlemi yapılamayan mallarda **İkrâz** işlemi de yapılamaz. **Selem** hakkında gerekli bilgi 2280 - 2286 nolu hadîsler bölümünde geçti. Oraya mürâcaat edilmelidir.

Mâlikîler'e göre de **Selem** işlemi câiz olan malların tümünde **İkraz** işlemi yapılabilir. Yâni ticâret malları, hayvanlar ve **Mislî** sayılan mallarda bu işlem yapılabilir.

Hanbelîler'e göre satılması câiz olan bütün mallarda **İkrâz** yapılabilir. Ağırlık, hacim veyâ uzunluk ölçüsü ile satılan mallar olsun sayılmak veyâ başka şekilde satılan mallar olsun hepsinde **İkrâz** işlemi yapılabilir. Aranan en önemli şart borç verilecek malın mikdarının sağlam bir şekilde tesbit ve tâyin edilmesi ve evsâfının belirlenmesidir.

İkrâz işleminin sıhhatı için bir takım şartların tahakkuku bütün mezheblere göre gereklidir. Bu hususta olsun, **İkrâz**'ın rükünleri ve hükümleri olsun bu alanların tümünde mezhebler arasında bâzı görüş farklılıkları mevcud olduğu için gerekli bilgi edinmek isteyenler mutlaka fıkıh kitablarına baş vurmalıdır. Çünkü bu hususları burada anlatmak hem geniş izah ister. Hem de bir hayli zaman alır.

İkrâz yâni borç vermek sûretiyle müslümanlara yardımcı olmak elbet çok sevabtır ve sünnet-i müekkede'dir. Muztar durumda bulunan ve borç isteyen müslümana kendisini hayatî tehlikeden kurtaracak mikdarda borç vermek vâcibtir. Alacağı borç ile günah işliyeceği bilinen kimseye borç vermek ise haramdır. Çünkü günah işlemesine yardım edilmiş olur.

Ekmek tartılmak sûretiyle borç verilebilir. Yâni meselâ bir kg. ekmek borç edilir. Sonra bunun yerine bir kg. ekmek geri verilir. Asıl budur. Fakat Hanefî ve Şâfiî âlimlerden ekmeğin tâne hesabı ile borca verilebileceğine fetvâ verenler vardır. Bunun gerekçesi, görülen zarurî ihtiyaç ve gramajdaki farkın önemsenmemesidir.

Borç edilen mal ne ise ayni cins ve mikdarın iâde edilmesi gereklidir. Verilen mikdardan fazla bir şeyin verilmesi şart koşulursa haramdır. Kezâ **Mükriz**'e yâni borç veren tarafa menfaat sağlayan **İkrâz** işlemi câiz değildir.

Şâfiî fıkhına âit **Nihâyetü'l-Muhtâc** kitâbının **Karz** bâbında bu konuya âit bâzı hadîsler rivâyet edilmiştir. Bu arada buradaki hadîsler de nakledilmiştir. Müellif **Remlî** anılan iki hadîsin arasını bulmak için müteaddid yorumlar yaparak özetle şöyle der: Yukardaki hadîslerden birisine göre borcun sevâbı sadakanın sevâbının yarısı gibidir, diğer hadîse göre ise bunun aksine borcun sevâbı sadakanın sevâbının iki mislidir. Son hadîsin senedinde zayıflık vardır. Eğer bunun sahîhliği sâbit olursa şöyle söylenebilir: Borcun sevâbmm fazlalığı sonradan bildirilmiş olabilir. Veyâ bundaki on sekiz sayısı borç vermenin karşılığı olan küçük dereceler hakkındadır. Bu dereceler sadakanın beş derecesine tekâbül eder. Son hadîste borç verilen şeyin sevâbının on sekiz sayısı ile belirtilmesinin sebebi şudur: Borç olarak verilen bir dirhem ile karşı tarafın kederi giderilmiş olur ve borçluya ihtiyacını giderinceye kadar mehil verilmiş olur. Şu halde bunda iki meziyet ve ibâdet vardır. Bu nedenle iki dirhem gibidir. İki dirhemin sevâbı da yirmi derecedir. İki dirhem gibi olan bu dirhem sonradan geri alınınca iki derece düşmüş olur ve böylece on sekiz derece kalmış olur.

Nihâyetü'l-Muhtâç yazarı daha sonra **İkrâz**'ın mendûb, vâcib, haram ve mekruh olduğu halleri veyân etmektedir.

٢٤٣٢ — حدّثنا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ. ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ. حَدَّثَنِي عُتْبَةُ بْنُ حُمَيْدٍ الضَّبِّيُّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي إِسْحٰقَ الْهُنَائِيِّ؛ قَالَ: سَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ: الرَّجُلُ مِنَّا يُقْرِضُ أَخَاهُ الْمَالَ فَيُهْدِي لَهُ؟ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «إِذَا أَقْرَضَ أَحَدُكُمْ قَرْضًا فَأَهْدَى لَهُ، أَوْ حَمَلَهُ عَلَى الدَّابَّةِ، فَلَا يَرْكَبْهَا وَلَا يَقْبَلْهُ. إِلَّا أَنْ يَكُونَ جَرَى بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ قَبْلَ ذٰلِكَ».

في الزوائد : في إسناده عتبة بن حميد الضبي ، ضعفه أحمد وأبو حاتم . وذكره ابن حبان في الثقات .
ويحيى ابن أبي إسحاق ، لايعرف حاله.

TERCEMESİ

2432) "... Yahyâ bin Ebî İshâk el-Hünâî'den; Şöyle demiştir:

Ben Enes bin Mâlik (Radıyallâhü anh)'a **şunu sordum: Bizden bir adam,** (din) **kardeşine mal ikrâz** eder (yâni mislini geri almak üzere bir mal verir). **Sonra malı alan kişi, ikrâz edene bir hediye verir? Enes dedi ki: Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **şöyle buyurmuştur:**

«Biriniz bir mal ikrâz edip sonra malı alan şahıs ikrâz edene bir hediye verdiği veyâ onu bineğine bindirmek istediği zaman sakın o bineğe binmesin ve o hediyeyi kabul etmesin. Meğer ki, ikrâz işinden önce bunlar arasında bu nevî iş cereyan etmiş ola.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Utbe bin Humeyd ed-Dabbî bulunuyor. Bu râvîyi Ahmed ve Ebû Hâtim zayıf saymışlar ve İbn-i Hibbân ise onu sıkâlar arasında anmıştır. Râvî Yahyâ bin Ebî İshâk'ın hâli de mechuldür.

İZAHI

Zevâid türünden olan bu hadîsi Beyhakî de rivâyet etmiştir. Hadîs, İkrâz işlemi sûretiyle alacaklı durumda olan tarafın borçlu olan taraftan hediye ve benzerî yolla yararlanmasını yasaklıyor. Ancak ikrâz işleminden önce taraflar arasında hediyeleşme ve benzerî yardımlaşma cereyan edip âdet hâline gelmiş ise, yâni sözü edilen yararlanmanın ikrâz işlemi ile hiç ilgisi yok ise alacaklının borçlu tarafından verilen hediyeyi kabul etmesi, bineğine binmesi, kezâ yükünü taşıtması câiz kılınıyor. El-Alkamî: Hadîsteki yasaklama tenzihen mekruhluk mânâsına yorumlanmıştır. Yâni takvâya en yakışanı alacaklının borçlusundan hediye almaması ve bir menfaat sağlamamasıdır, demiştir.

El-Hafnî de: Alacaklıya hediye vermek, onu bildirmek, yükünü taşıtmak gibi menfaatlar ikrâz akdi yapılırken şart koşulursa, fâiz olur. Dolayısıyla hadîsteki yasaklama haramlık anlamına yorumlanır. İkrâz akdinde böyle bir şart koşulmamış ise bu yasaklama tenzih ve takvâ anlamına yorumlanır, demiştir.

Para veyâ başka bir şeyi borç olarak verip bunun karşılığında mukrız'a yâni verene bir menfaatın şart koşulması fâiz sayılır. Çünkü «**Mukrız'a menfaat sağlayan her nevî borç fâizdir**» meâlinde hadîs vardır. İkrâz akdinde böyle bir şart koşulmadığı gibi taraflarca düşünülmemiş ve böyle bir amaç güdülmemiş iken sonradan borçlu taraf borcunu öderken fazlasıyla ödemesi veyâ aldığı şeyden daha iyisini iâde etmesi meşrûdur.

Abdurrahman el-Cezerî de **el-Fıkıh Ala'l-Mezâhib** adlı kitâbının **Karz** bölümünde **İkrâz** ile ilgili gerekli bilgi vermiştir. Mukrız'a yarar sağlama konusu ile ilgili olarak dört mezhebin görüşünü özetle şöyle anlatır:

1. Hanefî mezhebine göre bir menfaat karşılığı bir kimseye bir şeyi borç olarak vermek mekruhtur. İkrâz akdi yapılırken böyle bir şart koşulduğu takdirde hüküm budur. Fakat böyle bir şart

koşulmamış iken borçlu taraf borcunu öderken aldığından daha iyisini veyâ fazlasıyla verirse bunda bir sakınca yoktur. Borçlunun alacaklıya bir hediye vermesi de câizdir. Ancak takvâya en uygun olam bundan sakınmaktır.

2. Ş â f i i ' ye göre mukrız'a her hangi bir menfaat sağlayan borç akdi geçersizdir. Yâni borç akdi yapılırken mukrız'a herhangi bir yarar sağlayan bir şartın koşulması ıkrâz akdinin bozulmasına sebebiyet verir. Meselâ alınan malın daha kalitesinin veyâ mikdarca fazlasının verilmesi şart koşulmuş ise ıkrâz akdi geçersizdir. Fakat böyle bir şart koşulmadığına rağmen borçlu tarafın borcunu öderken aldığından fazla mikdarı veyâ aldığından daha üstün olanını vermesi güzel bir şeydir.

3. M â l i k i l e r ' e göre İkrâz akdi yapılırken mukrız'a herhangi bir menfaat sağlayan bir şartı koşmak haramdır. Kezâ mukrız'ın (borç verenin) muktarız yâni borç alandan hediye alması haramdır. Fakat taraflar arasında hediyeleşme âdeti İkrâz işleminden önce var idiyse veyâ İkrâz işleminden sonra taraflar arasında kız alıp verme akrabalığı gibi bir ilişki kurulursa alacaklının borçludan hediye kabul etmesinde bir sakınca yoktur. Sırf İkrâz nedeniyle hediye almak ise mutlaka haramdır.

4. H a n b e l i l e r ' e göre İkrâz akdi yapılırken alacaklıya herhangi bir menfaatı sağlayıcı bir şartın koşulması câiz değildir. Meselâ alacaklının borçlunun evinde ücretsiz veyâ ucuz bir ücretle oturması veyâ bir hediye alması gibi.

(٢٠) باب أداء الدين عن الميت.

20 — ÖLÜ YERİNE BORÇ ÖDEME BÂBI

٢٤٣٣ – حدّثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا عفّان. ثنا حمّاد بن سلمة. أخبرني عبد الملك أبو جعفر، عن أبي نضرة، عن سعد بن الأطول؛ أنّ أخاه مات وترك ثلاثمائة درهم. وترك عيالا. فأردت أن أنفقها على عياله. فقال النبيّ ﷺ «إنّ أخاك محتبس بدينه. فاقض عنه». فقال: يا رسول الله! قد أدّيت عنه إلّا دينارين، ادّعتهما امرأة وليس لها بيّنة. قال «فأعطها فإنّها محقّة».

في الزوائد: إسناده صحيح. عبد الملك أبو جعفر، ذكره ابن حبان في الثقات. وباقي رجال الإسناد صحيح. قال: وليس لسعد هذا في الكتب الستة سوى هذا الحديث الواحد.

TERCEMESİ

2433) "... Sa'd bin el-Atval (7) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Kardeşi vefât etmiş, üçyüz dirhem (mal) **bırakmış ve bakıma muhtaç çoluk çocuğu bırakmıştır.** (Sa'd demiş ki:) **Bunun üzerine ben bu parayı kardeşimin çoluk çocuğunun nafakasına harcamak istedim. Fakat Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bana):

«**Senin** (ölen) **kardeşin borcundan dolayı hapsedilmiştir. Artık sen onun yerine borcunu öde», buyurdu. Sa'd da:**

Yâ Resûlallah! Ben onun yerine borcunu ödedim. Yalnız bir kadının iddiâ edip şâhidlendiremediği iki dinârı ödemedim, dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Sa'd'a):

«**Sen kadına** (iddiâ ettiğini) **ver. Çünkü kadın şüphesiz gerçeği söyleyendir** (veyâ bunu hak edendir)» **buyurdu.**"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi sahîhtir. Râvî Abdülmelik Ebû Cafer'i İbn-i Hibbân sıkâ zâtlar arasında anmıştır. Senedin kalan râvîleri de sahîhtir. Kütüb-i Sitte'de Sa'd bin el-Atvan'ın bundan başka hadîsi yoktur.

İZAHI

Notta belirtildiği gibi bu hadîs Zevâid türündendir. Hadîsin metninin sonunda bulunan; محقة kelimesi İhkak masdarından ism-i fâil olabilir. Bu takdirde kelimenin mânâsı "**hakkı söyleyen**", demektir. Cümlenin mânâsı da şöyle olur: Kadın senin kardeşinden iki dinâr alacaklı olduğuna dâir iddiâsında doğru sözlüdür.

S i n d î hadîsin bu cümlesi ile ilgili olarak: Burada meselenin iç yüzü ile hükmedilmiştir, der. Şu halde eğer hadîsin sahîhliği sâbit olursa, bir hâkim dâva konusu edilen bir meselenin iç yüzüne vâkıf olunca buna göre hükmeder, denilebilir.

Miftâhü'l-Hâce yazarının yorumundan anlaşıldığı üzere kendisi yukardaki kelimeyi ism-i fâil değil de masdar olarak anlamıştır. Çünkü kendisi: محقة Mahka noksanlıktır. Yâni bereket noksanlığı

---

(7) Bin Abdillah el-Cehdamî el-Basrî sahabîdir. İki hadîsi vardır. Kütüb-i Sitte'den yalnız sünenimizde bu hadîsi vardır. Hicretin 64. yılı vefât etmiştir. (Hulâsa: 134)

veyâ yarar noksanlığıdır, der. Kelimenin böyle yorumlanması kanımca uzak bir ihtimaldir. Bununla beraber yanlıştır, denemez. Bu takdirde cümlenin mânâsı şöyledir: "Borç bereketin veyâ yararın eksilmesidir."

Hadîsin; «Kardeşin borcundan dolayı hapsedilmiştir» ifâdesinden maksad onun cennete girmesinin engellenmesidir. Yâni borcundan dolayı cennete giremiyor. Borcu ödenince girebilecektir. S ü y û t î cümleyi böyle yorumlamıştır. E l - I r â k î ise: Yâni onun durumu aydınlığa kavuşmamıştır. Ne kurtuluşuna ne de helâkına hükmedilmemiştir. Zimmetindeki borcun ödenip ödenmiyeceği bekleniyor, demiştir.

Borçlu ölen kimsenin cennete girmekten menedilmesinin anlamı hakkında gerekli bilgi bu kitâbın 13. bâbında geçen 2412 - 2413 nolu hadîsler bölümünde verildiği için burada tekrarlamaya gerek yoktur.

HADÎSTEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER

1. Ölen bir müslümanın borcu var ise önce bu ödenir. Sonra bir şey kalırsa mirasçılarına dağıtılır. Ölenin geride bıraktığı mirasçılar bakıma muhtaç fakir çoluk çocuk da olsa hüküm budur.

2. Ölen bir müslüman, borcu ödenmedikçe cennete girmekten menedilir veyâ onun hakkında verilecek kurtuluş veyâ cezâlandırma hükmü bekletilerek borcunun ödenip ödenmeyeceğine bakılır.

3. Hâkim, dâvanın iç yüzüne vâkıf olduğu takdirde bu durum şâhidle ispat edilmese bile gerçeğe göre hükmeder. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ölünün borcundan dolayı tutuklu olduğuna vâkıf idi. İki dinar alacağı olduğunu iddiâ eden kadın bunu şâhidlendirememişti. Buna rağmen kadının doğru söylediği ifâde buyurularak alacağının ödenmesi emredildi. Bir ölüde alacağı olduğunu iddiâ eden bir kimse dâvasını ispatlamak durumundadır. Delîlsiz iddiâ ile, ölünün mirasçıları bir şey vermek zorunda değildir. Aksi takdirde birçok ölünün terekeleri dolandırıcı ve yalancı dâvacılara kaptırılır. Buna rağmen ölüden alacaklı olduğunu iddiâ edip şâhidlendiremeyen kimsenin iddiâsının mirasçılar tarafından gözden geçirilmesi ve iddiâ mâkul sebeblere dayalı görüldüğü takdirde ölünün terekesi veyâ mirasçıların mâlî durumu istenen borcu ödemeye müsâid ise takvâya en uygun olanı bu borcu ödemektir. Fakat fetvâ yolu bu değildir.

٢٤٣٤ — حدثنا عبد الرحمن بن إبراهيم الدمشقي. ثنا شعيب بن إسحق. ثنا هشام ابن عروة، عن وهب بن كيسان، عن جابر بن عبد الله؛ أن أباه توفي وترك عليه ثلاثين وسقا لرجل من اليهود. فاستنظره جابر بن عبد الله. فأبى أن ينظره: فكلم جابر رسول الله ﷺ ليشفع له إليه. فجاءه رسول الله ﷺ. فكلم اليهودي ليأخذ ثمر نخله بالذي له عليه. فأبى عليه. فكلمه رسول الله ﷺ فأبى أن ينظره. فدخل رسول الله ﷺ النخل. فمشى فيها. ثم قال لجابر «جد له فأوفه الذي له» فجده له، بعد ما رجع رسول الله ﷺ، ثلاثين وسقا. وفضل له اثنا عشر وسقا. فجاء جابر رسول الله ﷺ ليخبره بالذي كان. فوجد رسول الله ﷺ غائبا. فلما انصرف رسول الله ﷺ جاءه فأخبره أنه قد أوفاه. وأخبره بالفضل الذي فضل. فقال رسول الله ﷺ «أخبر بذلك عمر بن الخطاب» فذهب جابر إلى عمر فأخبره. فقال له عمر: لقد علمت حين مشى فيه رسول الله ﷺ، ليباركن الله فيها.

TERCEMESİ

2434) "... Câbir bin Abdillah (bin Amr bin el-Harâm) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre :

Babası (Abdullah) **bir yahûdî adamın** (alacaklı) **olduğu otuz vesk** (kuru hurma) **borcunu kendisinin boynunda bırakıp vefât etti** (şehîd edildi). **Câbir bin Abdillah, borcun ertelenmesini yahûdîden *taleb* etti *ise* de yahûdî ona mehil vermekten imtinâ etti. Bunun üzerine Câbir Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **mürâcaat ederek kendisi için yahûdî ile görüşüp aracılık etmesini diledi. Sonra Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Câbir'in yanına giderek boynundaki borca karşılık hurmalığının meyvasını almayı yahûdiye teklif etti. Fakat** (hurmalıktaki hurma az olduğundan) **yahûdî bundan imtinâ etti. Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **yahûdî ile** (tekrar) **konuştu.** (Câbir'e mehil vermesini istedi) **Yahûdî borcu ertelemeyi de kabul etmedi. Bunun üzerine Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Câbir'in hurmalığına girdi ve içinde dolaştıktan sonra Câbir'e:**

Ağaçlardaki hurmaları yahûdî için topla ve onun borcunun tamamını ver», buyurdu. Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (hurmalıktan **çıkıp) döndükten sonra Câbir** de **yahûdî için otuz vesk hurma topladı** ve **on iki vesk** de **kendisi için arttı. Sonra Câbir olup biten bu durumu Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e **haber vermek üzere O'nun yanına gitti. Fakat Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'i (yerinde) **bulamadı. Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (gittiği yerden) **dönünce Câbir O'nun yanına vardı, yahûdînin borcunun tamamını ödediğini haber verdi ve on iki veskin arttığını arz etti. Bunun üzerine Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Câbir'e) :

«Bu durumu Ömer bin el-Hattâb'a haber ver,» buyurdu. Câbir de Ömer (Radıyallâhü anh)**'a gidip haber verdi. Ömer, Câbir'e : And olsun Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **hurmalıkta dolaştığı zaman kesin olarak bildim ki Allah muhakkak hurmalığı bereketlendirecektir.»"**

İZAHI

Bu hadîsi Buhârî, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir.

Vesk, altmış sâ'dır, yaklaşık olarak bir deve yüküdür, denilebilir. Bunun kaç kg. olduğu hakkında gerekli ayrıntılı bilgi 1793, 1794 nolu hadîslerin izahı bölümünde verildi. Tekrarlamaya gerek yoktur. Câbir (Radıyallâhü anh)'ın boynunda kalan 30 vesk kuru hurma yerine onun hurmalığında ve ağaçlar üzerinde bulunan yaş hurma verilmesi teklifi bir sulh mâhiyetindedir. Kuru hurmanın yaş hurma ile değiştirilmesi meselesiyle ilgisi yoktur. Çünkü 2264 nolu hadîs bölümünde kuru hurmanın yaş hurma ile satılmasının yasaklığı belirtildi ve bu arada konu hakkındaki ilmî görüşler ve ihtilâflar anlatıldı. Hadîs şârihleri: Bu hadîste Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in buyurduğu teklif bir sulh mâhiyetindedir, derler. Bâzı rivâyetlerde belirdiği gibi Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hurmalığında bulunan yaş hurma, yahûdînin alacaklı olduğu otuz vesk kuru hurmadan az idi. Bunun içindir ki, yahûdî kişi sulh yoluna yanaşmamıştı. Fakat Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bir mûcizesi olarak toplanan hurma yahûdînin alacağını karşıladığı gibi on iki vesk de artmıştı. Buhârî'nin rivâyetine göre on yedi vesk artmıştı. Diğer bir rivâyete göre artan mikdar on dokuz vesktir.

Buhârî'nin bir rivâyetine göre Câbir (Radıyallâhü anh) topladığı hurmadan yahûdînin hakkını ödeyip on yedi veskin de arttığını görünce durumu Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e haber vermeye geldiğinde Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ikindi namazında idi. Namazdan sonra Câbir durumu arz etti. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) de bu durumu Ömer bin el-Hattâb'a bildirmesini emir buyurdu.

Aynî: Durumun Ömer'e bildirilmesinin faydası, Ömer'in îmanının kuvvetlendirilmesidir. Çünkü hurmalıktaki hurma az iken Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bir mûcizesi olarak artmış idi. Mûcize her müslümanın îmanının kuvvetlenmesine vesîle iken durumun Ömer'e bildirilmesinin istenmesinin sebebi ise Ömer'in Câbir'in söz konusu meselesini önemsemesi veyâ meselenin başlangıcında hazır bulunmasıdır, der.

El-Hâfız da el-Fetih'te şu bilgiyi verir:

"El-Mühelleb: Bir kimsenin alacaklı olduğu şey kuru hurma iken buna karşılık tahminen takdir edilen bir mikdar kuru hurmayı borçludan alması câiz değildir. Bunun câizliğine hükmeden âlim yoktur. Çünkü borcun mikdarı bilindiği halde bunun karşılığında alınan mikdar bilinmemekte ve taraflardan birisinin aldanmasına yol açılmaktadır. Ancak borca karşılık verilen kuru hurma mikdarının borcun mikdarından az olduğu alacaklı tarafça bilinip rızâ gösterilirse câiz olur, demiştir.

Yaş hurmanın kuru hurma ile değiştirilmesi ve satılması câiz değildir. Ancak Arâya (ve Ariyye denilen ve izahı 2268, 2269 nolu hadisler bölümünde geçen) satış şeklinde câizdir. Fakat bir borcun ödenmesi hâlinde buna cevaz verilmiştir. Nitekim Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm), yahûdî'ye mikdarı bilinen ve alacaklı olduğu kuru hurma yerine mikdarı bilinmeyen ve fakat onun alacağı mikdardan az olan hurmalıktaki yaş hurmayı kabul etmesini teklif etmiştir. Hurmalıktaki hurmaların az olup borcu karşılamadığı Buhârî'nin Sulh kitâbında rivâyet ettiği hadiste belirtilmiştir."

HADİSTEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER

1. Vâdesi gelmiş bir borcun ertelenmesini teklif etmek câizdir.
2. Borçlu taraf borcunu ödiyeceği malın zararını önlemek için uygun bir süre borç ödemeyi erteleyebilir.

3. Devlet büyüğü, tebasının ihtiyacını gidermekle meşgul olmalı ve aralarını bulmak için teşebbüslerde bulunmalıdır.

4. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bir mûcizesi olarak hurma miktarı çoğalmıştır. Çünkü daha önce az olduğu bilinen hurmalar O'nun himmetiyle çoğalmış ve istenen borcu karşıladığı gibi hemen hemen bir o kadar da artmıştır.

5. Ölen kimsenin bakıma muhtaç çoluk çocuğu olsa bile boynunda kul borcu var ve mal bırakmış ise önce borcu ödenir.

Sahâbî oğlu sahâbî Câbir (Radıyallâhü anh)'ın hâl tercemesi 190 nolu hadîs bölümünde geçti. O hadîs, Uhud savaşında şehîd edilen Câbir'in babası Abdullah (Radıyallâhü anh)'ın fazîletini bildirmekte ve şehîdlerin yüce mertebelerine dâir Âl-i İmrân sûresinin 169 nolu âyetinin Câbir'in şehîd babasının dileğine binâen indirildiğini belirtmektedir.

(٢١) باب ثلاث من ادّان فيهن قضى الله عنه

21 — ÜÇ ŞEY VARDIR Kİ KİM BUNLAR İÇİN BORÇLANIRSA ALLAH (KIYÂMETTE) ONUN YERİNE BORÇLARINI (HAZİNESİNDEN) ÖDER, BÂBI

٢٤٣٥ – حدّثنا أبو كُرَيبٍ . ثنا رِشْدِينُ بْنُ سَعْدٍ وَعَبْدُ الرَّحْمٰنِ الْمُحَارِبِي وَأَبُو أُسَامَةَ وَجَعْفَرُ بْنُ عَوْنٍ، عَنِ ابْنِ أَنْعُمٍ ؛ قَالَ أَبُو كُرَيْبٍ: وَحَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ سُفْيَانَ، عَنِ ابْنِ أَنْعُمٍ ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ عَبْدٍ الْمَعَافِرِيِّ ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « إِنَّ الدَّيْنَ يُقْضَى مِنْ صَاحِبِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِذَا مَاتَ . إِلَّا مَنْ يَدِينُ فِي ثَلَاثِ خِلَالٍ : الرَّجُلُ تَضْعُفُ قُوَّتُهُ فِي سَبِيلِ اللهِ فَيَسْتَدِينُ يَتَقَوَّى بِهِ لِعَدُوِّ اللهِ وَعَدُوِّهِ . وَرَجُلٌ يَمُوتُ عِنْدَهُ مُسْلِمٌ ، لَا يَجِدُ مَا يُكَفِّنُهُ وَيُوَارِيهِ إِلَّا بِدَيْنٍ . وَرَجُلٌ خَافَ اللهَ عَلَى نَفْسِهِ الْعُزْبَةَ ، فَيَنْكِحُ خَشْيَةً عَلَى دِينِهِ . فَإِنَّ اللهَ يَقْضِي عَنْ هٰؤُلَاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ » .

فى الزوائد : فى إسناده عبد الرحمن بن زياد بن أنعُم الشيبانىّ ، قاضى إفريقية ، وهو ضعيف . ضعفه أحمد وابن معين والنسائىّ وغيرهم .

TERCEMESİ

2435) "... Abdullah bin Amr (bin el-Âs) *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Şüphesiz borç sâhibi ölünce kıyâmet günü borcu kendisinden tahsil edilir. Fakat (şu) üç haslet için borçlanan (müslüman) bir kimse bu hükmün dışındadır: Adamın gücü Allah yolunda (savaşta) zayıflar ve bu nedenle borçlanıp bununla Allah düşmanına ve kendi düşmanına karşı kuvvetlenir ve adamın yanında bir müslüman ölür ve onun tekfin ve defni için borçtan başka bir şey bulamaz. Bir de adam bekârlık yüzünden nefsinin günaha girmesinden korkar da dînini korumak gâyesiyle evlenir. Şüphesiz Allah Teâlâ kıyâmet günü bunların yerine borçlarını öder.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde Abdurrahman bin Ziyâd bin Enum eş-Şeybânî kadı İfrîkıyye bulunur ki bu râvi zayıftır. Ahmed, İbn-i Muîn, Nesâî ve başkaları onun zayıflığını beyân etmişlerdir.

İZAHI

Zevâid türünden olan bu hadîsi B e y h a k î de rivâyet etmiştir.

Borçlu ölen bir kimsenin borcunun kıyâmet günü kendisine ödettirilmesinin mânâsı onun zimmetindeki borca karşılık kendisinin sevablarının alacaklılara dağıtılmasıdır. Bu nokta 2413 - 2414 nolu hadîsler bölümünde belirtilmiştir. Hadîste anılan üç iş ve maksadla borçlanan bir kimsenin borcunun kıyâmet günü Allah tarafından ödenmesinin mânâsı Allah Teâlâ'nın kendi hazînesinden alacaklılara istihkaklarını vermesi ve borçluyu bundan kurtarmasıdır. Anılan şeyler için borçlanan bir kimse, borcunu ödemek niyet ve kararında iken buna imkân bulmadan ölürse durum böyledir. Ama, borcunu ödemek imkânına sâhib olduğuna rağmen ödememezlik edip mâzeretsiz geciktirirse ve ödeme niyetinde olmadığı halde ölürse mesuldür. Hadîste beyân buyurulan ilâhî ikrâm böyleleri için değildir. Levâmiü'l-Ukûl yazarı Râmuz'un şerhinde böyle yorum yaptıktan sonra (2414 nolu) İ b n - i Ö m e r ' in T a b a r â n î tarafından rivâyet edilen hadîsini bu yoruma delil olarak nakletmiştir. T a b a r â n î ' nin rivâyet ettiği hadîs meâlen şöyledir: **«Borç iki (nevi)dir: Borcunu ödemek niyetinde iken ölen kimsenin velisi benim.** (Yâni onun yerine borcunu ben öderim) **Borcunu ödemek niyetinde olmadığı halde ölen kimse de,** (kıyâmet günü) **sevablarından** (yeterince) **alınıp** (hak sâhiblerine dağıtılan) **borçludur. O gün** (yâni kıyâmette) **ne dinâr var, ne dirhem.»** Yâni kişinin borcu, sevablarından ödenir. Sevabları kâfi gelmezse, alacaklısının günahla-

rından bir kısmı alınıp borçluya devredilir. İmkân bulduğu anda borcunu ödemek kararında olup da bu imkânı bulmadan ölen kimse ise böyle değildir. Yâni onun sevabları alacaklısına devredilmez. Çünkü bir ihmâli ve kusuru yoktur.

Ödemek niyet ve kararıyla borçlananlar ile ödemek niyeti olmaksızın borçlananlar hakkında vârid olan hadîsler bu kitâbın on ve onbirinci bâblarında 2408 - 2411 numara ile geçmiştir. Oraya mürâcaat edilebilir.

بسم الله الرحمن الرحيم

١٦ - كتاب الرهون

16 — REHİNLER KİTÂBI

(١) باب حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة

1 — EBÛ BEKİR BİN EBİ ŞEYBE BİZE HADİS ANLATTI, BÂBI

٢٤٣٦ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا حفص بن غياث، عن الأعمش، عن إبراهيم. حدثني الأسود عن عائشة؛ أن النبي ﷺ اشترى من يهودي طعاما إلى أجل، ورهنه درعه.

TERCEMESİ

2436) "... Âişe *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Ebü'ş-Şahm isimli) bir yahûdi'den bir mikdar zahîre (arpa) vâdeli olarak satın aldı ve (demir) bir zırhını ona rehin verdi."

٢٤٣٧ – حدثنا نصر بن علي الجهضمي. حدثني أبي. ثنا هشام عن قتادة، عن أنس؛ قال: لقد رهن رسول الله ﷺ درعه عند يهودي بالمدينة. فأخذ لأهله منه شعيرا.

TERCEMESİ

2437) "... Enes (bin Mâlik) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

(And olsun) Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (demir) zırhını Medîne-i Münevvere'de (Ebü'ş-Şahm isimli) bir yahûdînin yanına rehin bırakarak ondan âile ferdleri (nin nafakası) için arpa aldı."

٢٤٣٨ – حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة. ثنا وكيع عن عبد الحميد بن بهرام، عن شهر بن حوشب، عن أسماء بنت يزيد؛ أن النبي ﷺ توفي ودرعه مرهونة عند يهودي بطعام.

في الزوائد: في إسناده شهر بن حوشب، وثقه أحمد وابن معين وغيرهما. وضعفه شعبة وأبو حاتم والنسائي. وعبد الحميد بن بهرام وثقه أحمد وابن معين وابن المديني وأبو داود وغيرهم.

TERCEMESİ

2438) "... Esmâ bint-i Yezîd (bin Seken — 1 —) *(Radıyallâhü anhâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), zırhı bir mikdar zahîre karşılığı bir yahûdînin yanında rehinde iken vefât etti."

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedinde bulunan Şerh bin Vahşeb'i, Ahmed, İbn-i Muîn ve başkaları sıkâ saymışlar. Şu'be, Ebû Hâtim ve Nesâî ise onu zayıf görmüşlerdir. Râvilerden Abdülhamîd bin Behrâm'ı da Ahmed, İbn-i Muîn, İbnü'l-Medenî, Ebû Dâvûd ve başkaları sıkâ saymışlardır.

٢٤٣٩ – حدثنا عبد الله بن معاوية الجمحي. ثنا ثابت بن يزيد. ثنا هلال بن خباب، عن عكرمة، عن ابن عباس؛ أن رسول الله ﷺ مات ودرعه رهن عند يهودي، بثلاثين صاعا من شعير.

في الزوائد: إسناده صحيح ورجاله ثقات

TERCEMESİ

2439) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem), zırhı otuz sâ arpa karşılığı bir yahûdînin yanında rehinde iken vefât etti."

Not: Bunun senedinin sahîh ve râvîlerinin sıkâ olduğu, Zevâid'de bildirilmiştir.

İZAHI

Âişe (Radıyallâhü anhâ)'nın hadîsini Buhârî, Müslim, Şâfiî, Nesâî ve Beyhakî de rivâyet etmişler. Enes

(1) **Hâl tercemesi 1589 nolu hadîsin dip notunda verildi.**

(Radıyallâhü anh)'ın hadîsini B u h â r î, M ü s l i m ve İ b n - i H i b b â n da rivâyet etmişlerdir. Diğer iki hadîs Zevâid türündendir. Miftâhü'l-Hâce yazarı İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinin T i r m i z î tarafından da rivâyet edildiğini beyân ediyor ise de buna rastlamadım. Eğer T i r m i z î tarafından da rivâyet edilmiş ise Zevâid türünden olmaz.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in yahûdiye rehin bıraktığı zırhın demirden mâmul olduğu B u h â r î 'nin Â i ş e '-den olan bir rivâyetinde belirtilmiştir.

Yahûdînin isminin E b ü ' ş - Ş a h m olduğu Ş â f i î ve B e y h a k î 'nin rivâyetlerinde belirtilmiştir. Yahûdîden satın alınan zahîrenin arpa olduğu ve bunun Peygamber (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in âile ferdleri için alındığı E n e s ' in rivâyetinde belirtilmiştir. Keza zahîrenin belirli bir vâde ile veresiye satın alındığı Â i ş e ' nin rivâyetinde ifâde edilmiştir.

Satın alınan arpanın otuz sâ olduğu, müellifimizin son hadîsinde belirtildiği gibi B u h â r i ' nin Cihâd bölümündeki rivâyetinde de belirtildiği K a s t a l â n î tarafından ifâde edilmiştir. Otuz sâ yaklaşık olarak bir deve yükünün yarısı kadardır, denilebilir. Sâ'ın net mikdarı Zekât ve Fitre bölümlerinde belirtilmiştir.

Borçlu ölen bir kimsenin borcu ödeninceye kadar nefsinin tutuklu olduğuna dâir E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'ın 2413 nolu hadîsine şöyle cevab verildiği K a s t a l â n î tarafından ifâde edilmektedir:

E b û H ü r e y r e ' nin bu hadîsi borcunu karşılayacak bir malı alacaklının yanına bırakmayan kimseler hakkındadır. E l - M a v e r d î de bu cevaba tarafdar olmuştur. Kaldı ki, anılan hüküm ümmetin ferdlerine âit olup Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) bundan münezzehtir. Diğer taraftan E b û B e k i r (Radıyallâhü anh)'ın Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in vefâtının hemen akabinde O'nun zırhını rehinden alarak borcu ödediğini İ b n - i T a l l â, El-Akdiyatü'n-Nebeviyye'de beyân etmiştir.

K a s t a l â n î, Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın hadîsinin şerhinde daha sonra şu bilgiyi verir:

Bu hadîs veresiye satışın câizliğine delâlet eder. Böyle bir satışın ruhsat mı, azîmet mi olduğu yolunda ihtilâf vardır. İ b n ü ' l - A r a b î : Veresiye satın almayı ruhsat saymışlar ise de açık olanı bunun ruhsat olmayıp azîmet olmasıdır. Çünkü Cenâb-ı Hak B a k a r a sûresinin 282 ve 283. âyetlerini bu konu hakkında indirmiş, bunu İslâmiyet'in bir temeli kılmış ve bir çok hükümlere kaynak yapmıştır, der.

Hazerde olsun seferde olsun veresiye alınan mal karşılığında rehin işlemini yapmak cumhûra göre meşrûdur. B a k a r a sûresinin 283. âyetinde rehin işleminin seferde yapılması buyurulmuş ise de, âlimler: Sefer hâlinde veresiye muâmeleleri sened ve kâtible tevsik etmenin güçlüğü nedeni ile anılan âyette seferden söz edilmiştir. Yoksa hazerde yapılan veresiye işlemleri için rehin işleminin yasaklığı anlamı kasdedilmemiştir, demişlerdir. (Zâten bu bâbtaki hadîsler de cumhûrun görüşünü teyid eder. Bilhassa E n e s ' in hadîsinde Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in M e d î n e - i M ü n e v v e r e ' de rehin işlemini yaptığı açıkça belirtilmiştir.) T a b e r î ' nin beyânına göre M ü c â h i d ve D a h h â k, cumhûra muhâlefet ederek, rehin işinin ancak seferde ve veresiye işleminin senedini yazacak bir kâtibin bulunmaması hâlinde meşrû saymışlardır. Z â h i r i y e mezhebinin İ m â m - ı D â v û d - i Z â h i r î ve onun arkadaşları da bu görüştedirler."

N e v e v î de Â i ş e (Radıyallâhü anhâ)'nın hadîsinin şerhinde özetle şöyle der:

"Hadîsten şu hükümler çıkarılır:

1. Zimmîler (yâni vatandaş hakkı verilen Ehl-i Kitâb) ile alış veriş etmek câizdir.

2. Zimmîlerin elinde bulunan malların mülkiyet hakkı kendilerinedir.

3. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) dünya malına tarafdar olmamış, az bir varlıkla yetinmiştir.

4. Rehin işlemi câizdir.

5. Savaş malzemesini zimmî kimseye rehin bırakmak câizdir.

6. Rehin işlemi hazerde de câizdir. Dört mezheb imamları ile âlimlerin hepsi böyle hükmetmişlerdir. M ü c â h i d ile D â v û d - i Z â h i r î muhâlif kalarak: Rehin işlemi yalnız seferde meşrûdur. Bunun delîli de B a k a r a sûresinin 283. âyetidir, demişlerdir. Cumhûr ise bu hadîsi delîl göstermiştir.

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in zahîreyi sahâbîlerden değil de bir yahûdiden satın alması ve ona zırhını rehin bırakması meselesine gelince bunun nedeni hakkında müteaddid cevablar verilmiştir: Bir kavle göre, bu gibi işlemlerin câizliğinin beyânı içindir. Diğer bir kavle göre o esnâda ihtiyaç fazlası zahîre yalnız o yahûdinin yanında bulunuyordu. Bir başka kavle göre Ashâb-ı

Kirâm Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den almıyacaklardı ve zahîrenin bedelini de kabul etmiyeceklerdi, zahîreyi bedelsiz vereceklerdi. Bu nedenle herhangi bir sahâbiye maddî bir sıkıntı olmaması için bir yahûdi ile muâmele yapılması tercih edilmiştir.

Zimmîlerin ve diğer kâfirlerin elinde bulunan malın haramlığı kesinlikle bilinmedikçe onlarla muâmele etmenin câizliği üzerine âlimler ittifak etmişlerdir. Lâkin müslümanlarla savaşmaları muhtemel olan gayr-i müslimlere silâh, diğer savaş malzemeleri, onların dinlerinin ayakta durmasına yardımcı olacak herhangi bir malı satmak câiz değildir. Kezâ zimmî olsun, müslümanlarla barış andlaşmasını imzalamış gayr-i müslimler olsun, barış andlaşması yapmamış olan ve Ehl-i Harb denilen düşman kâfirler olsun bunların hiç birisine Mushaf-i Şerîf veyâ müslüman köleyi satmak câiz değildir."

(٢) باب الرهن مركوب ومحلوب

2 — REHİN EDİLEN (HAYVAN) BİNİLİR VE SAĞILIR, BÂBI

٢٤٤٠ — حدثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ . ثنا وَكِيعٌ عَنْ زَكَرِيَّا ، عَنِ الشَّعْبِيِّ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «الظَّهْرُ يُرْكَبُ إِذَا كَانَ مَرْهُونًا . وَلَبَنُ الدَّرِّ يُشْرَبُ إِذَا كَانَ مَرْهُونًا . وَعَلَى الَّذِي يَرْكَبُ وَيَشْرَبُ ، نَفَقَتُهُ» .

TERCEMESİ

2440) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«**Binit hayvanı rehin olunca** (yemi verilmesi karşılığında) **binilir. Sağım hayvanı da rehin edildiği zaman** (yemi verilmesi karşılığında) **sütü içilir. Rehin edilen hayvanın nafakası** (ona) **binen ve** (sütünü) **içen kimse üzerine vâcibtir.**»"

İZAHI

Bu hadisi B u h â r i, T i r m i z î ve E b û D â v û d da rivâyet etmişlerdir.

B u h â r î ve E b û D â v û d'un rivâyetlerinde "**Yürkebu**" ve "**Yüşrebu**" fiillerinin arkasında «**Binefekatıh = hayvanın nafakasına karşılık**» ziyâdesi vardır. Burada tercemede parantez içi ifâde ile buna işâret edildi. Hadisin mânâsı şöyle olur: Rehin edilen hay-

vanın nafakası yâni yemi verildiği için buna karşılık ona binmek ve sütünü içmek hakkı elde edilir. Onun nafakası, ona binen ve sütünü içen kimse üzerine vâcibtir.

Dikkat edildi ise burada hayvanı rehin bırakan mı yâni hayvan sâhibi mi, yoksa hayvanın rehin olarak bırakıldığı alacaklı taraf mı kasdedildiğine dâir açık bir kayıt yoktur. Bu itibarla hadîsin mânâsında ihtilâf olmuştur. Şöyle ki:

S i n d î : Cumhûra göre yâni kişi rehin ettiği hayvanın sütünü içer ve ona biner. Hayvanın nafakası da kendisine âittir. Hadîsten maksad da şudur: Rehin bırakılan maldan yararlanmaya ara verilmez. Sâhibi, onu rehin bırakmadan önce nasıl kullanıyor idi ise rehin bıraktıktan sonra da kullanma ve yararlanma hakkına sâhibtir.

Bir kavle göre hadîsten kasdedilen mânâ şudur: Alacaklı taraf rehin aldığı hayvanın sütünü içer. Yemi de ona vâcibtir. Hadis böyle mânâlandırılınca, rehin bırakılan hayvanın yemi, ondan yararlanmanın karşılığı olmuş olur. Rehin hayvandan yararlanma, başkasının malından karşılıksız yararlanma durumuna girmez. A h m e d böyle mânâlandırmıştır. Hadîsin zâhiri de böyledir, demiştir.

Avnü'l-Mabûd yazarı da bunun şerhinde özetle şu bilgiyi verir: "Rehin hayvanın sütünü içen ve ona binen taraf hadîste tâyin edilmediği için bu hadîsin mücmel olduğu söylenmiştir.

Bu söze şöyle cevab verilmiştir: Hadîste icmâl yâni mücmellik yoktur. Burada mürtehin yâni yanına rehin bırakılan alacaklı taraf kasdedilmiştir. Çünkü râhin yâni hayvanı rehin bırakan kişinin bundan yararlanması onun yemini vermesinden dolayı değil, onun sâhibi olmasından dolayıdır. Fakat karşı taraf öyle değildir. Hayvanın yemini verdiği için buna karşılık olmak üzere ondan yararlanır.

Hadîs, rehin bırakılan hayvanın bakım ve yemi bırakılan tarafça karşılandığı takdirde hayvan sâhibinin izin ve müsaadesi olmasa bile mürtehinin yâni rehin alan tarafın hayvandan yararlanmasının meşrûluğuna delâlet eder. A h m e d, e l - L e y s, e l - H a s a n ve başkası böyle hükmetmişlerdir.

E b û H a n î f e, M â l i k, Ş â f i i ve âlimlerin cumhûru: Mürtehin yâni rehin alan taraf, rehin alınan maldan katiyyen yararlanamaz. Rehin malın bütün yararları ve masrafları mal sâhibine âittir, demişlerdir.

Bu bilgi en-Neyl'den naklen aktarılmıştır.

El-Hâfız da el-Fetih'te şöyle der:

Hadîsin zâhirinin mânâsı şudur: Rehin edilen hayvanın sütünü içen ve ona binen kimse üzerine onun yemi vâcibtir. Yâni hangi taraf olursa olsun hüküm budur. Bu hadîs, mürtehin rehin edilen mala baktığı takdirde mal sâhibinin izni olmasa bile ondan yararlanabilir, diyen âlimler için bir delîldir. Ahmed, İshâk ve bir cemaât böyle hükmederek: Mürtehin, rehin hayvana verdiği yemin değeri kadar onun sütünü içebilir ve ona binebilir. Yeminin değerinden fazla binme veyâ sütünü içme hakkına sâhib değildir ve hayvandan başka türlü yararlanamaz, demişlerdir.

Hadîste icmal bulunduğu iddiâsına gelince, hadîs, hayvana yem verme karşılığında ondan yararlanmanın câizliğini açıkça ifâde etmiştir. Bu hüküm ise mürtehine mahsustur. Evet hadîste mürtehin veyâ râhin kaydı yok ise de mürtehin kasdedilmiştir. Çünkü râhinin, kendi malından yararlanmasının sebebi mal sâhibi oluşudur, malın nafakasını ödemesi değildir. (Fakat mürtehin, rehin edilen malın sâhibi değildir. Bu itibarla o maldan nasıl yararlanabilir? Ancak malın yâni hayvanın yemini vermesi ve bakması karşılığında ve bu oranda yararlanma hakkına sâhib olabilir.)

Cumhûra göre mürtehin hiç bir sûretle rehinden yararlanamaz. Cumhûr şu iki nedenle hadîsi tevil etmişlerdir: Birincisi: Hayvan sâhibinin izni olmaksızın başka kişinin onun sütünü içmesine ve ona binmesine cevaz verilmesidir. İkincisi: Başkasına âit hayvana binme ve sütünü içme karşılığında bunların değerlerinin ödettirilmesi yoluna gidilmiyor da hayvanın yeminin verilmesi esas tutuluyor. Bu iki neden ise kıyasa muhâliftir. İbn-i Abdi'l-Ber: Bu hadîs fıkıhçıların cumhûruna göre, üzerinde icmâ edilen bir takım usullere ve sahîhliği sâbit olan bâzı eserlere aykırıdır. İbn-i Ömer'in: لاَ تُحْلَبُ مَاشِيَةُ امْرِىءٍ بِغَيْرِ إِذْنِهِ = «Hiçbir adamın sağım hayvanları onun izni olmaksızın sağılamaz» hadîsi bu hadîsin mensuh olduğuna delâlet eder, demiştir.

El-Hâfız bundan sonra İbn-i Abdi'l-Berr'in sözüne cevâben: Bir hadîsin neshedilmiş olması ihtimâle dayandırılamaz. Anılan iki hadîsten hangisinin önce ve hangisinin sonra olduğunu söylemek ve târihlerini tesbit etmek de mümkün değildir. Kaldı ki hadîslerin birleştirilmesi, yâni zâhiren görülen çelişkinin giderilmesi mümkündür. Evzâî, el-Leys ve Ebû Sevr hadîsi şöyle yorumlamışlardır: Râhin yâni hayvan sâhibi rehin edi-

len hayvana bakmaz, yemini vermezse, mürtehinin hayvana bakması, yemini vermesi ve hayvanın hayatını koruması meşrû kılınmıştır. Mürtehinin bu hizmetine karşılık olmak üzere onun hayvana binmesi ve sütünü içmesi mübah kılınmıştır. Ancak şu şart vardır ki, mürtehinin alacağı süt veyâ bineceği mikdarın değeri, verdiği yemin değerinden fazla olmaması gerekir. Fazlası, hayvan sâhibinin hakkıdır, demiştir. (El-Fetih'ten alınan nakil bitti.)

Avnü'l-Mabûd yazarı daha sonra: Bu sahîh hadîsin bir takım usûllere muhâlif olduğu iddiâsına cevâben şöyle denilir: Bu sâbit hadîs de usullerden biridir. Diğer usuller (sâbit deliller) ile birleştirilmesi mümkün olmadığı takdirde ondan daha kuvvetli bir asıl bulunmadıkça o reddedilemez. İ b n - i Ö m e r'in yukardaki hadîsine gelince o hadîs umumîdir. Bu hadîs ise husûsîdir. Onun hükmünü hususîleştirmiş olur, diye bilgi verir."

Tuhfe yazarının beyânına göre Ş â f i î bu hadîsin şöyle yorumlanabileceğini söylemiştir: Kişi binit hayvanını veyâ sağım hayvanını rehin eder ve alacaklı tarafın muvâfakâtı ile buna biner ve sütünü içer. Bu durumda, hayvan sâhibi rehin işleminden önce olduğu gibi rehin işleminden sonra da hayvana biner veyâ sütünü içer ve hayvanın yemini de verir.

Bu konuda daha geniş bilgi edinmek isteyenler Tuhfe veyâ H â f ı z'ın el-Fetih kitâbına mürâcaat edebilirler.

(٣) باب لا يغلق الرهن

3 — REHİN (BORCUN ÖDENMESİ SÛRETİYLE) GERİ ALINABİLİR, BÂBI

٢٤٤١ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حُمَيْدٍ . ثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُخْتَارِ ، عَنْ إِسْحٰقَ بْنِ رَاشِدٍ ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « لَايَغْلَقُ الرَّهْنُ » .

في الزوائد : في إسناده محمد بن حميد الرازيّ ، وإن وثقه ابن معين في الرواية ، فقد ضعفه في أخرى. وضعفه أحمد والنسائيّ والجوزجانيّ. وقال ابن حبان: يروى عن الثقات، المقلوبات. وقال ابن معين: كذاب.

TERCEMESİ

2441) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) : «**Rehin** (borcun ödenmesi sûretiyle) **geri alınabilir.**» **buyurmuştur.**"

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde bulunan Muhammed bin Humeyd er-Râzi'yi İbn-i Muin bir rivâyette sıkâ saymış ise de diğer bir rivâyette zayıf saymıştır. Ahmed, Nesâi ve Cûzcânî de onun zayıf olduğunu söylemişlerdir. İbn-i Hibbân da : O, sıkâ zâtlardan maklûb hadisler rivâyet eder, demiştir. İbn-i Muin de : O, kezzâbtır, demiştir.

İ Z A H I

Zevâid türünden olan bu hadisi Ş â f i î, D â r e k u t n î, H â k i m, B e y h a k î ve İ b n - i H i b b â n başka senedle ve uzunca bir metin hâlinde rivâyet etmişler. D â r e k u t n i o senedin muttasıl ve hasen olduğunu söylemiştir. **Avnü'l-Mabûd** yazarı bu durumu belirttikten sonra : E b û D â v û d, e l - B e z z â r, D â r e k u t n î ve İ b n - i K a t t â n'ın bu hadîsin S a î d b i n e l - M ü s e y y e b'den mürsel olarak, yâni E b û H ü r e y r e anılmaksızın sahîh bir senedle rivâyet edildiğini söylemişlerdir. Oralardaki hadis metni şöyledir :

لاَيَغْلَقُ الرَّهْنُ مِنْ صَاحِبِهِ الَّذِى رَهَنَهُ لَهُ غُنْمُهُ وَعَلَيْهِ غُرْمُهُ

«Rehin edilen mal, rehin eden sâhibinden (kopup) **kendisine rehin edilen alacaklının hakkı** (ve malı) **olmaz. Rehin edilen malın menfaatı** (ve kazancı) **sâhibine âittir, zararı** (ve masrafı) **da onun üzerindedir.»**

Hadîste geçen "Yağlak" fiilinin masdarı olan "**Ğulûk**" ve "**Ğalk**" kelimesinin mânâsını açıklamak zarûretini duymaktayım.

En-Nihâye'de : Rehin edilen malın **Ğulûk'**u onun alacaklının elinde kalması ve sâhibi olan borçlunun bunu kurtarmaya muktedir olamamasıdır. Hadîsten kasdedilen mânâ şudur : Rehin, sâhibinin borcunu vâdesinde ödememesi nedeniyle alacaklının mülkiyetine geçmez.

Câhiliyet devrinde bir malı rehin eden kimse zimmetindeki borcu vâdesinde ödemeyince o mal derhal alacaklının mülkiyetine geçmiş ve onun hakkı olmuş sayılıyordu. İslâmiyet bu kötü âdeti iptal etti, diye bilgi verilmektedir.

E l - E z h e r î de: Rehin edilen malın Ğalk'ı onun çözülmesinin zıddıdır. Yâni çözülmemesidir. Malını rehin eden kişi bunu çözünce yâni borcunu ödeyince düğümlenmiş ve bağlanmış olan malını serbest etmiş olur, demiştir. El-Misbâh yazarı da: Rehnin Ğalk'ı alacaklının mülkiyetine geçmesidir, demiştir.

Rehin edilen hayvanın sütünü almanın, ona binmenin ve onun yemini vermenin onun sâhibine âit olduğunu, alacaklının yâni yanına rehin bırakılan tarafın hayvanın sütünden veyâ ona binmek sûretiyle istifâde edemiyeceklerini söyleyen cumhûrun görüşünü bundan önce geçen bâbtaki hadîsin izahı bölümünde açıklamıştım. En-Neyl yazarı: Cumhûrun en iyi delîli E b û H ü r e y r e'nin bu hadîsidir. Çünkü Ş â r - i H a k i m rehnin gelirini ve giderini rehin edene vermiştir. Lâkin hadîsin mevsûl veyâ mürsel olduğu, kezâ merfû veyâ mevkûf olduğu konusunda ihtilâf vardır. Bu durum ise bunun diğer hadîslere karşı delil olmasını gölgeler, demiştir. Fakat Avnü'l-Mabûd yazarı bu hadîsin Ş â f i i ve D â r e k u t n î tarafından hasen ve muttasıl bir senedle merfû olarak rivâyet edildiğini belirtmektedir. Yukarda belirttiğim gibi H â k i m, B e y h a k î ve İ b n - i H i b b â n da ayni hadîsi rivâyet etmişlerdir.

(٤) باب أجر الأجراء

4 — İŞÇİLERİN ÜCRETİNİN (ZAMANINDA VE EKSİKSİZ) ÖDENMESİ BÂBI

٢٤٤٢ — حدثنا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ. ثنا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أُمَيَّةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «ثَلَاثَةٌ أَنَا خَصْمُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. وَمَنْ كُنْتُ خَصْمَهُ خَصَمْتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: رَجُلٌ أَعْطَى بِي، ثُمَّ غَدَرَ. وَرَجُلٌ بَاعَ حُرًّا فَأَكَلَ ثَمَنَهُ. وَرَجُلٌ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا، فَاسْتَوْفَى مِنْهُ وَلَمْ يُوفِهِ أَجْرَهُ».

TERCEMESİ

2442) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Üç (sınıf insan) vardır ki, kıyâmet günü ben bunların hasmıyım. Ve ben kimin hasmı oldu isem kıyâmet günü onu mağlûb ederim: (Birincisi) o kimse ki, bana (benim adımı anarak) söz verir de

sonra ahdini bozar. (İkincisi) o kimsedir ki hür bir kimseyi (köle diye) satar da pahasını yer. (Üçüncüsü) o adamdır ki, bir işçi tutup çalıştırır da ücretini tam vermez."

İ Z A H I

Bu hadisi B u h â r î, İ b n - i H u z e y m e ve İ b n - i H i b b â n da rivâyet etmişlerdir. B u h â r î ' nin rivâyetinde;

وَمَنْ كُنْتُ خَصْمَهُ خَصَمْتُهُ يَوْمَ الْقِيامَةِ fıkrası yoktur. Oradaki rivâyet hadîs-i kudsi şeklindedir. Yâni Allah Teâlâ'nın sözü olarak Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) tarafından ifâde ve beyân edilmiştir. Çünkü hadîsin baş kısmı şöyledir:

عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِىِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ ثَلاثَةٌ...

"... **Ebû Hüreyre** (Radıyallâhü anh)'den **rivâyet edildiğine göre Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **şöyle buyurmuştur:**

«Allah Azze ve Celle buyurdu ki: Üç (sınıf insan) **vardır...»"**

Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in hasım olmasının anlamı, O'nun dâvacı olmasıdır. Şu halde hadîste anılan üç sınıf insana kıyâmet günü Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) dâvacı olur. Hadîste belirtildiği gibi O'nun dâvacı olduğu kimseler yenilir, yâni mutlaka müstahak olduğu elîm azâba çarptırılır.

Allah Teâlâ'nın hasım olmasının mânâsı ile zıd olması ve cezâlandırılmasıdır. İ b n ü ' t - T î n : Allah Teâlâ bütün zâlimlerin hasmıdır. Bu üç sınıf zâlimlere karşı Allah'ın husûmetinin şiddetli olduğunun bilinmesi için hadîste bunlar anılmıştır, der. Şu halde anılan üç sınıf insanın göreceği azab çok şiddetlidir.

B u h â r î ' nin rivâyetinde olduğu gibi hadîs, kudsî olunca; رَجُلٌ أَعْطَى بِى ثُمَّ غَدَرَ cümlesinin mânâsı şöyle olur: **«Benim adıma yemin edip söz verir de sonra ahdini bozar.»**

Müellifimizin rivâyetinde olduğu gibi hadîs, kudsî olmayınca ifâde Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e âit olur ve bu takdirde anılan cümlenin mânâsı şöyle olur: **«Benim adımı anarak söz verir de sonra ahdini bozar.»**

Kıyâmet günü Allah'ın ve Resûlünün husûmetine ve elîm azâba müstahak olan üç sınıf insandan birisi Allah'a yemin ederek söz veren veyâ Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in adını anarak söz veren ve sonra ahdini bozan, sözünden cayan kimsedir.

İkincisi, hür bir kimseyi bile bile köle diye satarak karşılığında aldığı malı yiyen kimsedir. Satılan bir şeyin karşılığında alınan mal genellikle kullanılıp yenildiği için burada yenilme kaydı konulmuştur. Alınan bedel yenilmese de hüküm aynidir. Hattâbî: Hür bir kimseyi köleleştirmek iki şekilde olur: Birincisi, kişi kölesini azadlar. Sonra azadlamayı gizler veyâ inkâr eder. İkincisi, köleyi azadladığına rağmen zor kullanmak sûretiyle onu köle gibi çalıştırır. Birinci şekil daha şiddetlidir, der. Üçüncü bir şekil daha vardır: Adam hür bir kimseyi cebir kullanmak sûretiyle yakalar ve köle olduğunu söyleyerek satar.

El-Mühelleb: Hür bir insanı köle diye satma günahının ağırlığının sebebi şudur: Müslümanlar hürriyet bakımından eşittir. Bu itibarla hür bir kimseyi satan adam onu Allah'ın mübah kıldığı tasarruflardan alakoymuş olur ve esâret zilletine sokmuş olur. Halbuki yaratıcı olan Allah Teâlâ hür kimseyi bütün tasarruflarında serbest kılmış ve özgürlük nimetini bahşetmiştir, der.

İbnü'l-Cevzî de: Hür kişi Allah'ın kuludur. Kim Allah'ın kuluna tasallut ederse, kulun sâhibi olan Allah o kimsenin hasmı olur, der.

Üçüncüsü, bir işçiyi çalıştırıp ücretini vermeyen veyâ eksik veren kimsedir. Eksik ücret derken taraflar arasında mutâbık kalınan ücret kasdediliyor. Yoksa iş veren taraf, bir işçiyi belirli bir ücretle tuttuktan sonra işçinin baskı ve tehdîd yapmak sûretiyle iş verenden almak istediği ücret kasdedilmemiştir. Çünkü iş verenin rızâsı dışında ve baskı ile kendisinden alınan pazarlık dışı kazançlar dînen meşrû ve mübah sayılmaz. Yapılan andlaşmaya göre işçinin hak ettiği ücreti vermeyen kimse ise bir hür kimseyi köleleştirip satan kimse gibi ağır vebal altına girer. El-Hâfız'ın dediği gibi çünkü bu takdirde, adam işçiden ücretsiz olarak yararlanmıştır. Artık yararlanılan şey yenilmiş olur. Kezâ onu ücretsiz çalıştırmak istemiş olur ki bu da bir nevi köleleştirmek sayılır.

٢٤٤٣ – حدثنا العبّاس بن الوليد الدمشقيّ. ثنا وهب بن سعيد بن عطيّة السّلمي. ثنا عبد الرّحمن بن زيد بن أسلم، عن أبيه، عن عبد الله بن عمر؛ قال: قال رسول الله ﷺ «أعطوا الأجير أجره، قبل أن يجفّ عرقه».

في الزوائد : أصله في صحيح البخاري وغيره ، من حديث أبي هريرة. لكن إسناد المصنف ضعيف.
وهب بن سعيد وعبد الرحمن بن زيد ضعيفان .

TERCEMESİ

2443) "... Abdullah bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre; Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«İşçiye, ücretini teri kurumadan önce veriniz.»"

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bu hadisin aslı Buhârî'nin sahih'inde ve başka kitablarda Ebû Hüreyre'nin hadisi olarak vardır. Lâkin musannifimizin senedi zayıftır. Çünkü râvilerden Vehb bin Said ve Abdurrahman bin Zeyd zayıftır.

İZAHI

Zevâid türünden olan bu hadis de işçi ücretinin işin bitiminde geciktirilmeden verilmesini emreder. Sindî: Yâni işçi işini bitirince, çalışmadan meydana gelen teri kurumadan önce ücretinin verilmesine özen gösterilmelidir, der.

El-Azîzî de Câmiü's-Sağîr'in şerhinde: Yâni işçi işini bitirince hemen ücreti verilmelidir. Amaç budur, işçinin çalışırken terlemesi kasdedilmemiştir. El-Münâvî'nin sözünden alınan bilgiye göre bu hadis, hasen li gayrih'dir, der. Orada beyân edildiğine göre bu hadisin benzerini Taberânî, Câbir bin Abdillah'dan ve Tirmizî de Enes'ten rivâyet etmişlerdir. Bundan önce geçen Ebû Hüreyre'nin hadisi de bu hükmü ifâde eder ve işçinin ücretini geciktirmenin şiddetli azâba sebep olduğunu beyân eder.

(٥) باب إجارة الأجير على طعام بطنه

5 — İŞÇİYİ KARNINI DOYURMAK ÜCRETİYLE TUTMAK BÂBI

٢٤٤٤ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُصَفَّى الْحِمْصِيُّ . ثنا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنْ مَسْلَمَةَ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي أَيُّوبَ ، عَنِ الْحَرْثِ بْنِ يَزِيدَ ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ رَبَاحٍ ؛ قَالَ : سَمِعْتُ عُتْبَةَ ابْنَ النُّدَّرِ يَقُولُ : كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَرَأَ طسم . حَتَّى إِذَا بَلَغَ قِصَّةَ مُوسَى قَالَ « إِنَّ مُوسَى ﷺ أَجَرَ نَفْسَهُ ثَمَانِيَ سِنِينَ ، أَوْ عَشْرًا ، عَلَى عِفَّةِ فَرْجِهِ وَطَعَامِ بَطْنِهِ »

في الزوائد : إسناده ضعيف لأن فيه بقية ، وهو مدلس وليس لعتبة هذا عند ابن ماجة سوى هذا الحديث . وليس له شيء في بقية الكتب الخمسة .

TERCEMESİ

2444) "... Utbe bin en-Nüdder (2) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Biz Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in yanında idik. Tâsînmîm (Kasas) sûresini okudu. Nihâyet Mûsâ'nın kıssa'sına (âid âyetlere) gelince buyurdu ki:

«Mûsâ (Aleyhisselâm) (Şuayb'ın kızıyla) nikâhlanmaya ve karnının doyurulmasına karşılık (Şuayb'ın yanında) işçi olarak sekiz veyâ on yıl çalışmayı kabullendi.»"

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir: Bunun senedi zayıftır. Çünkü senedde bulunan Bakiyye tedlisçidir. Bu Utbe'nin bundan başka hadisi İbn-i Mâceh'in yanında yoktur. Diğer beş kitâbta ise bunun hiç hadisi yoktur.

İZAHI

Hadiste anılan Tâsînmîm sûresi, Kasas sûresidir. Bu sûrenin baş kısmında Mûsâ (Aleyhisselâm) ile Fir'avun olayı anlatılıyor. Sûrenin 21 ilâ 26. âyetlerinde Mûsâ (Aleyhisselâm)'ın Mısır'dan çıkıp Medyen'e gidişi ve burada iki kadının babası ile olan görüşmesi beyân buyuruluyor. 27 ve 28. âyetlerde de kadınların babasının Mûsâ (Aleyhiseslâm)'ı işçi tutması ve iki kızından birini O'na nikâhlaması teklifi ile O'nun cevabı ifâde buyuruluyor. Bu son iki âyet, hadisimizin işâret ettiği hükmü ifâde ettiği için buraya almayı uygun buldum.

قال اني اريد ان انكحك احدى ابنتي هاتين على ان تاجرني ثماني حجج فان اتممت عشرا فمن عندك وما اريد ان اشق عليك ستجدني ان شاء الله من الصالحين ❁ قال ذلك بيني وبينك ايما الاجلين قضيت فلا عدوان علي والله على مانقول وكيل

Meâli:

Kadınların babası: "Bana sekiz yıl çalışmana karşılık bu iki kızımdan birini sana nikâhlamak istiyorum. Eğer on yıla tamamlar-

---

(2) Bu zât sahabîdir. İki hadisi var. Dımışk'ta yerleşmiştir. İbn-i Mâceh onun (bu) hadîsini rivâyet etmiştir. Râvileri Hâlid bin Madân ve Ali bin Rabâh'tır. (Hulâsa : 258)

san o senden bir ikram olur. Ama sana güçlük vermek istemem. İnşâallah beni iyi kimselerden bulacaksın" dedi.

Mûsâ: "Bu — taâhhüd — benimle senin aramızdadır. Bu iki süreden hangisini doldurursam artık bana bir zulüm olmayacaktır, Allah da söylediklerimize vekîldir" dedi. (Kasas: 27, 28)

Bu konu hakkında geniş bilgi edinmek için tefsîr kitâblarına mürâcaat etmek gerekir.

S i n d î bu hadîsin şerhinde: Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in bizden önceki ümmetlere âit şerîat'i nakletmesi ve bunun bizim şerîatımızda câiz olmadığını bildirmemesi, bu hükmün şerîatımızda da geçerli olduğunun delîli sayılır. Şu halde bir işçiyi, karnını doyurmak ve evlendirmek yâni mehir masrafını karşılamak üzere tutmak câiz olmalıdır, der.

E l - A z î z i de: Bu hadîs, işin nevini açıklamadan işçi tutmanın câizliğine delâlet eder. M â l i k böyle hükmetmiş ve: Bu iş, örf ve âdete göre uygulanır, demiştir. Fakat E b û H a n î f e ve Ş â f i î: Yapılacak ve görülecek işin nevi belirtilmeden işçi tutmak geçerli bir akid sayılmaz, demişlerdir, der.

M u h a m m e d e l - H a f n î de: Bu hadîste bildirilen hüküm bizden öncekilere âit şerîattır. Bu nedenle bizim için bir delîl değildir. Bir işin nevi belirtilmeksizin işçi tutmanın câiz olmadığına hükmedenlerin görüşü bu hadîsle red edilmez, demiştir.

٢٤٤٥ — حَدَّثَنَا أَبُو عُمَرَ حَفْصُ بْنُ عَمْرٍو . ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ مَهْدِيٍّ . ثنا سَلِيمُ ابْنُ حَيَّانَ. سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: نَشَأْتُ يَتِيمًا، وَهَاجَرْتُ مِسْكِينًا، وَكُنْتُ أَجِيرًا لِابْنَةِ غَزْوَانَ بِطَعَامِ بَطْنِي وَعُقْبَةِ رِجْلِي . أَحْطِبُ لَهُمْ إِذَا نَزَلُوا . وَأَحْدُو لَهُمْ إِذَا رَكِبُوا . فَالْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي جَعَلَ الدِّينَ قِوَامًا ، وَجَعَلَ أَبَا هُرَيْرَةَ إِمَامًا .

فى الزوائد : إسناده صحيح موقوف . لأن حيان بن بسطام ، ذكره ابن حبان فى الثقات . ووثقه الدارقطنى والذهبى وغيرهم. وباق رجال الإسناد أثبات.

T E R C E M E S İ

2445) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Ben yetîm büyüdüm, fakîr olarak hicret ettim. Karnımı doyurmak ve (yolculukta) ayağımın (dinlenmesi için binit hayvanına bâ-

zen binmeme imkân verme) nöbeti karşılığında Ğazvân kızı (Büsre)'nin işçisiydim. (Yolculukta bir yerde) konakladıkları zaman onlara odun toplardım. Binit hayvanlarına binip yolculuk ettikleri zaman da onlar için develerini şarkı söylemek sûretiyle hızlı yürütmeye teşvik ederdim. İslâm dînini bir nizam kılan, Ebû Hüreyre'yi de imâm (emîr-Vâli) kılan Allah'a hamd olsun."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi sahîh ve mevkûftur. Çünkü râvî Hayyân bin Bistâm'ı İbn-i Hibbân sıkâlar arasında anmış, Dârekutnî, Zehebî ve başkaları da onu sıkâ saymışlardır. Senedin kalan râvîleri de sıkâ zâtlardır.

İ Z A H I

Zevâid türünden olan bu hadîs'te E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh) kendi hâlini dile getirmektedir. Hadîste geçen **Ukbe**: Nöbet ve son nöbet anlamına gelir. Ayağın ukbesi, ayağın dinlenmesi için binit hayvanına binme nöbetidir. E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh) B ü s r e'nin işçisi iken uzun yolculuk edildiğinde onların develerinin hızlı gitmelerini sağlamak için şarkı söyleyerek yaya yürüyordu, yorulunca da arasıra bindiriliyordu. Kervân bir yere konakladığı zaman ise yine E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh) için istirahat yoktu. Çünkü bu esnâda onlara odun topluyordu. Bu ağır hizmet karşılığında kendisine verilen ücret ise sadece yiyeceğini vermek, bir de arasıra bindirmek idi. E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh) gerek bu dönemde, gerekse çocukluk ve hicret döneminde çok sıkıntı çektiği gibi müslüman olduktan sonra S u f f e ehli arasında geçirdiği dönemde maddî yönden çok sıkıntı çekmiştir. H z. Ö m e r (Radıyallâhü anh)'ın halîfeliği döneminde E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh) bir ara B a h r e y n emirliği yaptığı gibi M u â v i y e (Radıyallâhü anh)'ın halîfeliği döneminde de iki kez M e d î n e-i M ü n e v v e r e vâliliği yapmıştır. Vâliliği esnasında da dağdan topladığı odunu sırtında taşıyarak çarşıya getirdiği ve satıp bununla geçindiği rivâyet olunmuştur. Kısa hâl tercemesi 1 nolu hadîs bölümünde geçmiştir.

(٦) باب الرجل يستقى كل دلو بتمرة ويشترط جلدة

6 — ADAM HER KOVAYI BIR ADET KURU İYİ HURMA (ÜCRET) İLE SU ÇIKARIR VE KURU HURMAYI (ALMAYI) ŞART KOŞAR, BÂBI

٢٤٤٦ — حدثنا محمد بن عبد الأعلى الصنعاني. ثنا المعتمر بن سليمان، عن أبيه

عَنْ حَنَشٍ ، عَنْ عِكْرِمَةَ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؛ قَالَ : أَصَابَ نَبِيَّ اللهِ ﷺ خَصَاصَةٌ . فَبَلَغَ ذَٰلِكَ عَلِيًّا . فَخَرَجَ يَلْتَمِسُ عَمَلًا يُصِيبُ فِيهِ شَيْئًا لِيُقِيتَ بِهِ رَسُولَ اللهِ ﷺ . فَأَتَى بُسْتَانًا لِرَجُلٍ مِنَ الْيَهُودِ . فَاسْتَقَى لَهُ سَبْعَةَ عَشَرَ دَلْوًا . كُلُّ دَلْوٍ بِتَمْرَةٍ . فَخَيَّرَهُ الْيَهُودِيُّ مِنْ تَمْرِهِ ، سَبْعَ عَشَرَةَ عَجْوَةً . فَجَاءَ بِهَا إِلَى نَبِيِّ اللهِ ﷺ .

في الزوائد : في إسناده حنش ، واسمه حسين بن قيس ، ضعفه أحمد وغيره .

TERCEMESİ

2446) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir :

Allah'ın Nebîsi (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'e (bir ara) **yiyecek ihtiyacı ve maddî yokluk geldi. Sonra bu durumdan Ali** (Radıyallâhü anh)'**ın haberi oldu. Bunun üzerine Alî çıktı ve çalışıp Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**e bir yiyecek vermek üzere bir iş aradı. Yahûdîlerden bir adamın bahçesine vardı ve beher kova bir adet kuru hurma karşılığı olmak üzere ona on yedi kova su çekti. Yahûdî de kuru hurmalarından on yedi adet acve** (denilen iyi nevi) **kuru hurmayı ona seçti. O da bunu Allah'ın Nebîsi** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**e getirdi."**

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde Haneş vardır. Bunun ismi Hüseyn bin Kays'dır. Ahmed ve başkası onu zayıf saymışlardır.

٢٤٤٧ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ . ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ . ثنا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي إِسْحٰقَ ، عَنْ أَبِي حَيَّةَ ، عَنْ عَلِيٍّ ؛ قَالَ : كُنْتُ أَدْلُو الدَّلْوَ بِتَمْرَةٍ . وَأَشْتَرِطُ أَنَّهَا جَلِدَةٌ .

في الزوائد : رجال إسناده ثقات والحديث موقوف . وأبو إسحٰق ، اسمه عمرو بن عبد الله السبيعي . اختلط بأخرة ، وكان يدلس ، وقد رواه بالعنعنة .

TERCEMESİ

2447) "... Alî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Ben bir adet kuru hurma karşılığında bir kova su çıkarırdım ve hurmanın kuru, iyi olmasını şart koşardım."

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinin râvileri sıkâ zâtlardır. Hadis de mevkûf'tur. Râvi Ebû İshâk'ın ismi Amr bin Abdillah es-Sübeyi'dir. Son zamanlarında hâfızası bozulmuştur. Kendisi tedlis ederdi. Bu hadisi de an'ane ile rivâyet etmiştir.

٢٤٤٨ — حدثنا علي بن المنذر . ثنا محمد بن فضيل . ثنا عبد الله بن سعيد ، عن جده ، عن أبي هريرة ؛ قال : جاء رجل من الأنصار فقال : يا رسول الله ! مالي أرى لونك منكفئا ؟ قال « الخمص » فانطلق الأنصاري إلى رحله . فلم يجد في رحله شيئا . فخرج يطلب . فإذا هو بيهودي يسقي نخلا . فقال الأنصاري لليهودي : أسقي نخلك ؟ قال : نعم . قال : كل دلو بتمرة . واشترط الأنصاري أن لا يأخذ خدرة ولا تارزة ولا حشفة . ولا يأخذ إلا جلدة . فاستقى بنحو من صاعين . فجاء به إلى النبي ﷺ .

في الزوائد : في إسناده عبد الله بن سعيد بن كيسان ، ضعفه أحمد وابن معين وغيرهما .

TERCEMESİ

2448) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Ensâr'dan bir adam gelerek :

Yâ Resûlallah! Ben senin rengini değişmiş görüyorum, ne oldu? dedi. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) :

«Açlık,» buyurdu. Bunun üzerine Ensârî zât hemen eşyasının olduğu yere gitti. Eşyası arasında (yiyecek) bir şey bulamadı. Sonra (yiyecek) aramaya çıktı. Bir hurmalığı sulayan bir yahûdî ile karşılaştı. Ensârî zât, yahûdiye :

Senin hurmalığını suvarayım (mı)? dedi. Yahûdî :

Evet (sula) dedi. Ensârî :

Her kova (su) bir adet kuru hurma (ücret) ile, dedi. Ve Ensârî, ne içi kararmış, ne sertleşmiş kuru ve ne de kötü olan hurmayı almamayı ve kuru iyi hurmadan başka hurmayı almamayı şart koştu. Sonra iki sâ kadar (kuru hurma) karşılığı su çıkardı ve aldığı hurmayı Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**e getirdi."**

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde bulunan Abdullah bin Said bin Keysân'ı Ahmed, İbn-i Muîn ve başkası zayıf saymışlardır.

İZAHI

Bu bâbta rivâyet edilen hadislerin Zevâid türünden olduğu ve senedlerinin zayıflığı notta belirtilmiştir. Hadislerde geçen bâzı kelimeleri açıklıyalım :

Hasâsa: Yiyecek maddelerine muhtaç olmak ve fakirliktir.
Acve: Bir nevî iyi hurmadır.
Celide: Kuru iyi hurmadır.
Hams: Açlıktır.
Hadire: İçi kararmış hurmadır.
Târize: Sertleşmiş kuru hurmadır.
Haşefe: Kötü hurmadır.

Bu bâbta rivâyet edilen hadîsler, Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in ve sahâbîlerin çektikleri maddî sıkıntı ve yokluğu, açlığa sabır ve tahammülleri, buna rağmen bir şeyi karşılıksız istemeye tenezzül etmemeleri gibi yüce meziyetlerini ifâde ettiği gibi, büyük insanların ücretle çalışmalarının, hattâ bir gayri müslimin yanında işçi olarak belirli işleri yapmalarının câizliğine delâlet ederler. Kezâ, işçinin iş verenle pazarlık etmesi ve alacağı ücretin nevî ve evsâfın önceden belirtmesinin meşrûluğuna da delâlet ederler.

(٧) باب المزارعة بالثلث والربع

7 — (TARLA MAHSÛLÜNÜN) ÜÇTE BİR VE DÖRTTE BİR (GİBİ BELİRLİ HİSSESİ) İLE MÜZÂRAA (MUÂMELESİNİN HÜKMÜNÜN BEYÂNI) BÂBI

Bu ve bundan sonra gelen dört beş bâbta geçen bâzı kelimeleri açıkladıktan sonra hadîslerin tercemesine geçmek daha uygun olur, kanaatindeyim.

Müzâraa: Arâzî sâhibi ile bunu işletecek kimse arasında yapılan bir nevî ortaklık muâmelesidir. Bu muâmelede, elde edilecek mahsûlün üçte biri, dörtte biri gibi belirli bir mikdarın işleten tarafa verilmesi belirtilir. Tohum arazî sâhibine âit olur. Ekip biçme hizmet ve masrafları ise işletene âit olur.

Muhâbere: Müzâraanın aynidir. Ancak bâzılarına göre Muhâberede tohum arâziyi işletene âit olur. K a s t a l â n î, **Müzâraa** ile **Muhâbere** arasında bu farkın bulunduğunu ifâde ediyor.

N e v e v î : **Müzâraa** ve **muhâbere** birbirine yakın iki muâmeledir. Arâzî üzerine yapılan bu iki muâmeleye göre alınacak mahsûlün üçte biri, dörtte biri gibi belirli bir mikdarı arâzîyi ekip biçene, kalanı da arâzî sâhibine âit olur. Lâkin, **Müzâraa**'da tohum arâzî sâhibine âittir. **Muhâbere**'de ise tohum işletene âittir. Bizim arkadaşlarımızın cumhûru ve Ş â f i î böyle demiştir. Arkadaşlarımızın bir kısmı ve lügat âlimlerinden bir cemâat ise bunların mânâlarının ayni olduğunu söylemişlerdir.

Muhâkala: Bir kavle göre müzâraa mânâsınadır. Diğer bir kavle göre, bir ölçek, beş ölçek gibi belirli bir mikdar buğday karşılığında arâziyi kiraya vermektir. Bir başka kavle göre, **Muhâkala**, başağındaki buğdayı, samandan temizlenmiş sâfi buğdaya satmaktır. Olgunlaşmamış olan zirâatı satmaya **Muhakala** denilir, diyenler de vardır. Burada kiraya verme mânâsı kasdedilmiştir.

Müzâbene: Ağacı üzerindeki yaş hurmayı kuru hurmaya satmaktır.

٢٤٤٩ — حدثنا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ . ثنا أَبُو الْأَحْوَصِ عَنْ طَارِقِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ ، عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ ؛ قَالَ : نَهٰى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَنِ الْمُحَاقَلَةِ وَالْمُزَابَنَةِ . وَقَالَ « إِنَّمَا يَزْرَعُ ثَلَاثَةٌ : رَجُلٌ لَهُ أَرْضٌ ، فَهُوَ يَزْرَعُهَا . وَرَجُلٌ مُنِحَ أَرْضًا ، فَهُوَ يَزْرَعُ مَا مُنِحَ . وَرَجُلٌ اسْتَكْرَى أَرْضًا بِذَهَبٍ أَوْ فِضَّةٍ » .

TERCEMESİ

2449) "... Râfi bin Hadîc (3) *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **muhâkale ve müzâbene'den nehiy etti ve:**

«Ancak üç kişi arâziyi ekebilir: Arâzisi olan adam, kendi arâzisini eker. Kendisine minha (yâni karşılıksız yararlanma) **yolu ile bir arâzi verilen adam da, kendisine verilen bu arâziyi eker. Bir arâziyi altın veyâ gümüş ile kiralayan adam da** (bunu ekebilir.)**»"**

İZAHI

Bu hadisi Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Nesâî'nin bir rivâyeti burada olduğu gibidir. Diğer bir rivâyetinde ise merfû olan kısım yalnız Muhakale ve Müzâbene'den nehiyden ibârettir. Metnin bundan sonraki kısmı ise Saîd bin el-Müseyyeb'in sözüdür. Mâlik ve Şâfiî de bu son kısmı Saîd bin el-Müseyyeb'in sözü olarak rivâyet etmişlerdir.

(3) Hâl tercemesi 160. hadis bölümünde geçti.

HADİSTEN ÇIKARILAN HÜKÜMLER

1. **Muhâkale,** yâni arâziyi, mahsûlünün belirli bir mikdarı karşılığında kiralamak yasaktır. Âlimlerin bu husustaki ihtilâfı ve bu nevî kiralamayı câiz görenlerin bu hadîsi yorumlamalarına ve cevablarına âit bilgi sonra verilecektir.

2. **Müzâbene,** yâni ağacı üzerindeki yaş hurmayı kuru hurma ile satmak yasaktır. Bu hususta gerekli bilgi Ticâret kitâbının 54. bâbında geçen 2265 - 2267 nolu hadîsler bölümünde ve bunu tâkib eden 55. bâbta verilmiştir.

3. Ücretsiz ve ivazsız olarak sırf insânî bir mülâhaze ile yararlanılmak üzere geçici bir süre için verilen arâziyi işletmek meşrûdur.

4. Altın veyâ gümüşle kiralanan arâziyi ekip biçmek meşrûdur. Gerek nakid para ile ve gerekse başka bir mal veyâ arâziden alınacak mahsûlün belirli bir mikdarı karşılığında arâziyi kiralamanın câizliği husûsundaki ihtilâfı sonra vereceğim.

5. Kişinin kendi arâzisini ekip biçmesi meşrûdur.

٢٤٥٠ — حدثنا هشام بن عمار ومحمد بن الصباح . قالا : ثنا سفيان بن عيينة ، عن عمرو بن دينار ؛ قال : سمعت ابن عمر يقول : كنا نخابر ولا نرى بذلك بأسا . حتى سمعنا رافع بن خديج يقول : نهى رسول الله ﷺ عنه . فتركناه لقوله .

T E R C E M E S İ

2450) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Biz muhâbere işlemini (yâni mahsûlünün üçte biri, dörtte biri gibi belirli bir mikdara karşılık arâzimizi kiraya verme işini) yapardık ve bunda bir beis görmezdik. Nihâyet Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in bunu yasakladığını Râfi' bin Hadîc'ten işittik. Artık biz bu muâmeleyi Râfi'in bu sözünden dolayı terkettik."

٢٤٥١ — حدثنا عبد الرحمن بن إبراهيم الدمشقي . ثنا الوليد بن مسلم . ثنا الأوزاعي . حدثني عطاء ؛ قال : سمعت جابر بن عبد الله يقول : كانت لرجال منا فضول أرضين

يُؤَاجِرُونَهَا عَلَى الثُّلُثِ وَالرُّبُعِ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ « مَنْ كَانَتْ لَهُ فُضُولُ أَرَضِينَ فَلْيَزْرَعْهَا
أَوْ لِيُزْرِعْهَا أَخَاهُ. فَإِنْ أَبَى فَلْيُمْسِكْ أَرْضَهُ ».

TERCEMESİ

2451) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallahü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Bizden bâzı adamların (ihtiyaçlarından) **fazla arâzîleri var idi. Onlar bu arâzilerini** (mahsullerinin) **üçte biri ve dörtte biri karşılığında kiraya verirlerdi. Sonra Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **buyurdu ki:**

«**Kimin** (ihtiyacından) **fazla arâzisi varsa bunu eksin veyâ** (din) **kardeşine** (karşılıksız) **ektirsin. Şâyet** (kardeşine karşılıksız vermekten) **imtinâ ederse arâzisini** (elinde) **tutsun** (kiraya vermesin.)»"

٢٤٥٢ - حدثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعِيدٍ الْجَوْهَرِيُّ. ثنا أَبُو تَوْبَةَ الرَّبِيعُ بْنُ نَافِعٍ.
ثنا مُعَاوِيَةُ بْنُ سَلَّامٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ؛ قَالَ:
قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيَزْرَعْهَا، أَوْ لِيَمْنَحْهَا أَخَاهُ. فَإِنْ أَبَى،
فَلْيُمْسِكْ أَرْضَهُ ».

TERCEMESİ

2452) "... Ebû Hüreyre *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlüllah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«**Kimin arâzisi varsa bunu eksin veyâ** (din) **kardeşine** (karşılıksız) **ektirsin. Eğer** (kardeşine karşılıksız ektirmekten) **imtina ederse arâzisini** (elinde) **tutsun** (kiraya vermesin.)»"

İZAHI

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadisini **Müslim, Ebû Dâvûd** ve **Nesâî** de rivâyet etmişlerdir. **Müslim'in Nâfi** aracılığıyla **İbn-i Ömer'den** olan bir rivâyetinde **Nâfi** şöyle demiştir: "**İbn-i Ömer** (Radıyallâhü anhümâ), **Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in **devrinde ve Ebû Bekir, Ömer ve Osman'ın emirlikleri döneminde ve Muâviye'nin ha-**

lifeliğinin ilk zamanlarında arâzilerini kiraya veriyordu. Nihâyet Muâviye'nin hilâfetinin son zamanlarında İbn-i Ömer, Râfi bin Hadîc'in bu muâmele hakkında Peygamber (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in yasaklamasının bulunduğunu söylediğini işitince İbn-i Ömer, Râfi'in yanına girdi. Ben de İbn-i Ömer ile beraberdim. İbn-i Ömer bu meseleyi Râfi'a sordu. Râfi de: Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **tarlaları kiraya vermeyi menediyordu, dedi. İbn-i Ömer de bundan sonra bu işi terketti ve kendisine sorulduğu zaman: Râfi, Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in bunu yasakladığını söyledi, derdi."**

Hülâsa görüldüğü gibi İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh) bu görüşte olmadığı ve uzun süre uygulaması böyle olmadığı halde R â f i ' in bu hadîsinden sonra ihtiyatlı davranarak bu işi bırakmıştır.

C â b i r (Radıyallâhü anh)'ın hadisini B u h â r î, M ü s l i m ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir. E b û H ü r e y r e (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi ise B u h â r i ve M ü s l i m tarafından da rivâyet olunmuştur. Bu iki hadîste, kişinin kendi arâzisini ekmesi veyâ din kardeşine karşılıksız ve menfaatsız ektirmesi emrediliyor. Bu yapılmadığı takdirde arâzi sâhibinin arâzisini elinde tutması yâni kiraya vermemesi emrediliyor.

'Arâzi sâhibinin bunu elinde tutması" hükmü ile ilgili olarak **el-Fetih** yazarı şöyle der: Bir arâziyi boş bırakmak onun menfaatını zâyi etmek demektir. Bu ise malı zâyi etmek sayılır. Halbuki bir malın zâyi edilmesi sâbit ve sahîh hadîslerle yasaklanmıştır. Bu itibarla yukardaki hüküm müşkil görülüyor. Bu müşkile şöyle cevab verilmiştir: Bir malı zâyi etmenin yasaklığı o malın aynisini veyâ telâfisi mümkün olmayan menfaatını elden atmaktır. Burdaki hüküm ise ona ters düşmez. Çünkü bir arâzi ekilmediği zaman yararsız kalmış olmaz. Ondan ot, yakacak gibi şeyler elde edilebilir, hayvanların merâsı olabilir ve benzeri işlerde kullanılması mümkündür. Faraza hiç bir yararı olmasa bile toprağı dinlendirilmiş, islah edilmiş ve güçlendirilmiş olur. İcâbında bir yıl sonra işletilince iki yıllık verim alınabilir. Bu cevab, hadîsteki yasaklamanın her nevî kirayı kapsaması hâline âittir. Şâyet hadîsteki yasaklama o gün için uygulanan kira usûlüne âit ise arâzinin muattal ve boş bırakılması emri söz konusu değildir. O zamanki usûl: Arâzi, alınacak mahsûlün üçte biri, dörtte biri gibi bir mikdar karşılığında kiraya verilmesi şeklinde idi. Hadîs bu şekli yasaklıyor ise arâzi başka usulle kiraya verilebilir. Meselâ altın ve gümüş karşılığı kiraya verilebilir.

Bu bâbta rivâyet edilen hadislerin zâhirine göre arâziyi, mahsûlünden alınacak belirli bir mikdarına, meselâ yarısına, üçte birisine, beşte birisine karşılık kiraya vermek câiz değildir. Fakat altın veyâ gümüş karşılığında kiraya vermek meşrûdur. Bu bâbtan sonra gelen bâblarda arâziyi, mahsûlünün belirli bir mikdarına karşılık kiraya vermenin câizliğine, yasak olan Müzâraa'nın hangi nevi Müzâraa olduğuna ve altın gümüş karşılığında arâziyi kiraya vermenin câizliğine âit hadisler gelecektir. Hepsinin kısa izahı bitince âlimlerin görüşlerini beyân etmeye çalışacağım

(٨) باب كراء الأرض

8 — ARÂZİYİ KİRAYA VERMEK BÂBI

٢٤٥٣ – حدّثنا أَبُو كُرَيْبٍ . ثنا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ وَأَبُو أُسَامَةَ وَمُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ (أَوْ قَالَ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ) ، عَنْ نَافِعٍ ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ ؛ أَنَّهُ كَانَ يُكْرِي أَرْضًا لَهُ ، مَزَارِعًا . فَأَتَاهُ إِنْسَانٌ فَأَخْبَرَهُ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنْ كِرَاءِ الْمَزَارِعِ . فَذَهَبَ ابْنُ عُمَرَ وَذَهَبْتُ مَعَهُ حَتَّى أَتَاهُ بِالْبَلَاطِ . فَسَأَلَهُ عَنْ ذَلِكَ . فَأَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنْ كِرَاءِ الْمَزَارِعِ . فَتَرَكَ عَبْدُ اللهِ كِرَاءَهَا .

TERCEMESİ

2453) "... İbn-i Ömer'in (mevlâsı) Nâfi *(Radıyallâhü anhüm)*'den rivâyet edildiğine göre Nâfi şöyle demiştir :

(Abdullah) bin Ömer kendisine âit bir arâziyi ekilmek üzere kiraya veriyordu. Sonra (bir gün) bir adam onun yanına gelerek : Râfi bin Hadîc, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in tarlaları ekilmek üzere kiraya vermeyi yasakladığını söyledi, diye ona haber verdi. Bunun üzerine İbn-i Ömer (Râfi'in yanına) gitti. Ben de onunla beraber gittim. Nihâyet** (Mescid-i Nebevî ile çarşı arasında bulunan) **el-Belât (denilen yer) de Râfi'in yanına vardı ve bunu ona sordu. Râfi de Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in tarlaları (ekilmek üzere) kiraya vermeyi yasakladığını ona haber verdi. Bunun üzerine Abdullah** (bin Ömer) **tarlalarını kiraya vermeyi terketti."**

٢٤٥٤ – حدثنا عمرو بن عثمان بن سعيد بن كثير بن دينار الحمصي . ثنا ضمرة ابن ربيعة ، عن ابن شوذب ، عن مطرف ، عن عطاء ، عن جابر بن عبد الله ؛ قال : خطبنا رسول الله ﷺ فقال « من كانت له أرض فليزرعها أو ليزرعها ، ولا يؤاجرها » .

TERCEMESİ

2454) "... Câbir bin Abdillah *(Radıyallâhü anhümâ)'dan;* Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **bize bir hutbe irâd ederken buyurdu ki :**

«Kimin arâzisi varsa onu (kendine) **eksin veyâ** (din kardeşine bedelsiz) **ektirsin. Onu kiraya vermesin.»"**

٢٤٥٥ – حدثنا محمد بن يحيى . ثنا مطرف بن عبد الله . ثنا مالك ، عن داود ابن الحصين ، عن أبي سفيان ، مولى ابن أبي أحمد ؛ أنه أخبره أنه سمع أبا سعيد الخدري يقول : نهى رسول الله ﷺ عن المحاقلة .

والمحاقلة استكراء الأرض .

TERCEMESİ

2455) "... Ebû Saîd-i Hudrî *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Muhâkale'den nehiy etti.**

Muhâkale arâzinin (ekilmek üzere) **kiralanmasıdır."**

İ Z A H I

N â f i aracılığı ile İ b n - i Ö m e r (Radıyallâhü anh)'den rivâyet olunan ilk hadîs B u h â r î, M ü s l i m, E b û D â v û d ve N e s â î tarafından da rivâyet edilmiştir.

C â b i r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi B u h â r î, M ü s l i m ve N e s â î tarafından da rivâyet olunmuştur. E b û S a î d

(Radıyallâhü anh)'ın hadîsi ise N e s â î tarafından da rivâyet edilmiştir.

Arâziyi, mahsûlünün belirli bir mikdarı karşılığında kiraya vermeye Müzâraa, Muhâbere ve Muhakale denildiğini bundan önceki bâbın girişinde anlatmıştım. Bu muâmeleyi câiz görmeyenler bu bâbta ve bundan önceki bâbta geçen hadîsleri delîl gösterirler. Bu muâmelenin câizliğine hükmeden âlimlerin bu hadîslere verdikleri cevabların bir kısmı 10., 11. ve 14. bâblarda geçen hadîslerdir. Bir de buradaki yasaklama tenzihen mekruhluk mânâsınadır. Amaç yardımlaşmaya teşvik ve ihtiyaçtan fazla tarlası bulunan müslümanların bunu icarsız olarak din kardeşlerinin yararlanmasına emâneten vermesini istemektir, diye yorum yapanlar vardır.

(٩) باب الرخصة فى كراء الأرض البيضاء بالذهب والفضة

9 — AĞAÇSIZ ARÂZİ (TARLA)Yİ ALTIN VE GÜMÜŞ KARŞILIĞI KİRAYA VERMEYE DÂİR RUHSAT BÂBI

٢٤٥٦ — حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ رُمْحٍ أنا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّهُ لَمَّا سَمِعَ إِكْثَارَ النَّاسِ فِي كِرَاءِ الْأَرْضِ - قَالَ: سُبْحَانَ اللهِ! إِنَّمَا قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «أَلَا مَنَحَهَا أَحَدُكُمْ أَخَاهُ» وَلَمْ يَنْهَ عَنْ كِرَائِهَا.

TERCEMESİ

2456) "... Tâvûs'dan rivâyet edildiğine göre:

İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anhümâ) halkın, arâziyi kiralama hakkında (ileri geri) çok konuştuklarını işitince: Sübhânallah, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ancak:

«Herhangi biriniz arâzisini menfaatsız ve geçici olarak (din) kardeşine vermeli idi», buyurdu ve arâziyi kiraya vermeyi yasaklamadı, dedi."

٢٤٥٧ — حدثنا الْعَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْعَظِيمِ الْعَنْبَرِيُّ. ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ. أنا مَعْمَرٌ عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ «لَأَنْ يَمْنَحَ أَحَدُكُمْ

أَخَاهُ أَرْضَهُ ، خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَأْخُذَ عَلَيْهَا كَذَا وَكَذَا » لِشَيْءٍ مَعْلُومٍ

فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : هُوَ الْحَقْلُ . وَهُوَ بِلِسَانِ الْأَنْصَارِ الْمُحَاقَلَةُ .

TERCEMESİ

2457) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir :

«Şüphesiz herhangi birinizin kendi arâzisini (din) kardeşine (işletmesi için) menfaatsız ve geçici olarak vermesi, arâzi(yi işletme) karşılığı) şunu ve bunu (yâni malûm bir ücreti) almasından kendisi için daha iyidir.»

İbn-i Abbâs dedi ki: Bu (yâni arâziyi mâlum bir ücret karşılığında kiraya vermek) Hakl'dır ,Ensâr diliyle de Muhâkale'dir."

٢٤٥٨ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ . ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ ، عَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ قَيْسٍ ؛ قَالَ : سَأَلْتُ رَافِعَ بْنَ خَدِيجٍ قَالَ : كُنَّا نُكْرِي الْأَرْضَ عَلَى أَنَّ لَكَ مَا أَخْرَجَتْ هٰذِهِ ، وَلِي مَا أَخْرَجَتْ هٰذِهِ فَنُهِينَا أَنْ نُكْرِيَهَا بِمَا أَخْرَجَتْ وَلَمْ نُنْهَ أَنْ نُكْرِيَ الْأَرْضَ بِالْوَرِقِ .

TERCEMESİ

2458) "... Hanzala bin Kays'den (el-Ensârî) *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre :

Kendisi (arâziyi altın ve gümüş karşılığında kiraya vermenin hükmünü) Râfi bin Hadic'e sordum. Râfi dedi ki: Biz (müstecire) : Bu kıt'anın çıkaracağı (mahsûl) sana ve bu parçanın çıkaracağı (hâsılat) bana âit olmak üzere (diyerek) arâzimizi kiraya veriyorduk. Sonra arâzimizi, çıkaracağı mahsûl karşılığında kiraya vermekten menedildik. (Fakat) arâzimizi gümüş (ve altın) karşılığında kiraya vermekten menedilmedik."

İZAHI

İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Râfi (Radıyallâhü anh)'ın hadisini Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir.

Birinci hadîsin zâhirine göre arâziyi kiraya vermekte bir sakınca yoktur. Kira durumu herhangi bir kayıtla tahdîd edilmediğine göre ister altın ve gümüş karşılığı olsun, ister arâziden alınacak mahsûlün üçte bir gibi belirli bir mikdarı karşılığı olsun kira işleminin câizliği anlamı çıkarılabilir. Bu hadîste Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e âit metin ise müslümanları Minha'ya teşvik mâhiyetindedir. Yâni arâziyi kira olmaksızın bir müslümanın işletmesine, kendine ekip biçmesine ve böylece yararlanmasına geçici olarak tahsisi tavsiye edilmektedir. Bâzıları bu teşvik emrini arâziyi kiraya vermenin yasaklanması anlamına yorumladığı nedeniyle İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın bu açıklamayı yaptığı anlaşılıyor.

Hakl ve Muhkala'nın ayni şey olduğu, İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh) tarafından ifâde edilmiştir. Bu da bir arâziyi belirli bir ücret karşılığında kiraya vermektir. 7. bâbın girişinde Muhâkala'nın târifini yaptım. Bu hadîsde arâziyi belirli bir ücret, meselâ iki ölçek buğday veyâ on gram altın karşılığında kiraya vermenin câizliğine delâlet eder.

Râfi bin Hadîc (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi de arâzinin belirli bir mikdar gümüş veyâ altın karşılığında kiraya vermenin câizliğine delâlet eder. Fakat arâzinin şu parçasının mahsûlü arâzi sâhibine ve bu parçasının mahsûlü kiracıya âit olmak üzere yapılacak kira işleminin yasaklandığı bu hadîste belirtilmektedir. Çünkü böyle bir akid taraflardan birisinin aldanmasına vesîle olabilir. Bu hadîsin bâzı rivâyetlerinde Râfi bin Hadîc (Radıyallâhü anh):

أَمَّا بِالذَّهَبِ وَالْوَرَقِ فَلاَ بَأْسَ بِهِ = "Ama altın ve gümüş karşılığında kiraya vermekte beis yoktur" demiştir. Bunun için tercemede altın kelimesini parantez içine aldım.

Âlimlerin arâzi kiralamaya âit görüşleri 12. bâbın hadîsi hakkında yapılacak izah bölümünde anlatılacaktır.

(١٠) باب ما يكره من المزارعة

10 — YASAK OLAN MÜZÂRAA BÂBI

٢٤٥٩ — حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدِّمَشْقِيُّ . ثنا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ . ثنا الْأَوْزَاعِيُّ . حَدَّثَنِي أَبُو النَّجَاشِيِّ ؛ أَنَّهُ سَمِعَ رَافِعَ بْنَ خَدِيجٍ يُحَدِّثُ عَنْ عَمِّهِ ظُهَيْرٍ ؛ قَالَ: نَهَانَا رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ أَمْرٍ كَانَ لَنَا رَافِقًا. فَقُلْتُ: مَاقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَهُوَ حَقٌّ

فَقَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَا تَصْنَعُونَ بِمَحَاقِلِكُمْ ؟ » قُلْنَا : نُؤَاجِرُهَا عَلَى الثُّلُثِ وَالرُّبُعِ وَالْأَوْسُقِ مِنَ الْبُرِّ وَالشَّعِيرِ . فَقَالَ « فَلَا تَفْعَلُوا . ازْرَعُوهَا أَوْ أَزْرِعُوهَا » .

TERCEMESİ

2459) "... Râfi bin Hadîc *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre amcası Zuheyr *(Radıyallâhü anh)*:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) bize kolay olan bir işten bizi menetti, dedi. (Râfi demiştir ki) Ben de:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in söylediği şey muhakkak bir gerçektir, dedim. Bunun üzerine (amcam) Zuheyr dedi ki: Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (bize):

«Tarlalarınızı ne yapıyorsunuz?» diye sordu. Biz:

Arâzimizi (mahsûlünün) üçte birisi, dörtte birisi ve buğdaydan, arpadan vesk (denilen ölçek)ler karşılığında kiraya veriyoruz, dedik. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem):

«Öyle yapmayınız. Bunları ya kendiniz ekiniz veyâ (başkasına ücretsiz verip) ektiriniz», buyurdu."

٢٤٦٠ – حدثنا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَىٰ . أَنْبَأَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ . أَنَا الثَّوْرِيُّ ، عَنْ مَنْصُورٍ ، عَنْ مُجَاهِدٍ ، عَنْ أُسَيْدِ بْنِ ظُهَيْرٍ ، ابْنِ أَخِي رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ ، عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ ؛ قَالَ : كَانَ أَحَدُنَا إِذَا اسْتَغْنَىٰ عَنْ أَرْضِهِ أَعْطَاهَا بِالثُّلُثِ وَالرُّبُعِ وَالنِّصْفِ . وَاشْتَرَطَ ثَلَاثَ جَدَاوِلَ وَالْقُصَارَةَ وَمَا يَسْقِي الرَّبِيعُ . وَكَانَ الْعَيْشُ إِذْ ذَاكَ شَدِيدًا . وَكَانَ يَعْمَلُ فِيهَا بِالْحَدِيدِ ، وَبِمَا شَاءَ اللهُ . وَيُصِيبُ مِنْهَا مَنْفَعَةً ، فَأَتَانَا رَافِعُ بْنُ خَدِيجٍ فَقَالَ : إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَاكُمْ عَنْ أَمْرٍ كَانَ لَكُمْ نَافِعًا . وَطَاعَةُ اللهِ وَطَاعَةُ رَسُولِهِ أَنْفَعُ لَكُمْ . إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَنْهَاكُمْ عَنِ الْحَقْلِ ، وَيَقُولُ « مَنِ اسْتَغْنَىٰ عَنْ أَرْضِهِ فَلْيَمْنَحْهَا أَخَاهُ ، أَوْ لِيَدَعْ » .

TERCEMESİ

2460) "... Râfi bin Hadîc'in yeğeni Üseyd bin Zuhayr *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Birimizin arâzisi ihtiyacından fazla olunca onu mahsûlünün üçte bir, dörtte bir ve yarısı karşılığı (kiraya) **verir ve su arklarının kenarlarında yetişen mahsûlden üç hisse, kusâra** (kapçıklar) **ve tarlanın sulak kısmının mahsûlünü**(n kendisine verilmesini) **şart ederdi. Geçim o zaman zor idi. Ziraatçı kimse de arâzide demirle ve Allah'ın dilediği tarım âletleri ile çalışmak sûretiyle ondan yararlanabilirdi.** (Bir gün) **Râfi bin Hadîc yanımıza gelerek: Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **size yararlı olan bir işten şüphesiz nehiy etti. Allah'a itaat ve O'nun Resûlüne itaat sizin için daha yararlıdır. Şüphesiz, Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **sizi Hakl muâmelesinden menetti ve buyuruyor ki:**

«Kim ki arâzisi ihtiyacından fazla ise bunu (zirâat için din) **kardeşine** (karşılıksız) **versin.** (Yâni kardeşi geçici olarak onu ekip yararlansın) **ya da** (tarlasını ekinsiz) **bıraksın» dedi."**

٢٤٦١ — حدثنا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّوْرَقِيُّ ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عُلَيَّةَ. ثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ ابْنُ إِسْحٰقَ. حَدَّثَنِي أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ أَبِي الْوَلِيدِ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ؛ قَالَ: قَالَ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ: يَغْفِرُ اللّٰهُ لِرَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ. أَنَا، وَاللّٰهِ! ، أَعْلَمُ بِالْحَدِيثِ مِنْهُ. إِنَّمَا أَتَى رَجُلَانِ النَّبِيَّ ﷺ. وَقَدِ اقْتَتَلَا. فَقَالَ «إِنْ كَانَ هٰذَا شَأْنَكُمْ فَلَا تُكْرُوا الْمَزَارِعَ» فَسَمِعَ رَافِعُ بْنُ خَدِيجٍ قَوْلَهُ «فَلَا تُكْرُوا الْمَزَارِعَ».

T E R C E M E S İ

2461) "... Urve bin Zübeyr *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir:

Zeyd bin Sâbit (Radıyallâhü anh) **dedi ki: Allah Râfi bin Hadîc'i mağfiret eylesin. Vallahi ben** (Müzâraa'ya âit) **hadîsi ondan daha iyi bilirim.** (Müzâraa'dan dolayı) **döğüşmüş olan iki adam Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'e geldiler. Peygamber de: «Hâliniz böyle olursa tarlaları kiraya vermeyiniz,» buyurdu. Râfi de Peygamber** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in** (yalnız): **«Tarlaları kiraya vermeyiniz» emrini işitmiş** (olayın evveliyatını işitmemiş)**tir."**

İZAHI

R â f i (Radıyallâhü anh)'ın amcası Z u h a y r (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği hadîsi B u h â r î, M ü s l i m ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in Z u h a y r ' a: «**Siz arâzinizi ne yapıyorsunuz?**» şeklindeki sorusuna verdiği cevab, B u h â r î ' nin rivâyetinde: "**Tarlaların sulak tarafı** (bize) **olmak üzere ve hurmadan arpadan vesk** (denilen ölçek)ler **karşılığında kiraya veriyoruz**" biçimindedir. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in buna karşılık buyruğunda da: «**Veyâ tarlalarınızı** (boş) **tutunuz.**» ilâvesi vardır.

Ü s e y d b i n Z u h a y r (Radıyallâhü anh)'ın R â f i (Radıyallâhü anh)'den rivâyet ettiği hadîsi E b û D â v û d ve N e s â î de rivâyet etmişlerdir. Bu hadîste geçen bâzı kelimeleri açıklayalım :

Cedâvi : Cedvel'in çoğuludur. Küçük nehirler mânâsınadır. Burda tarlalar içinde açılan küçük arklar kasdedilmiştir.

Kusâra : Harman dövülüp savurulduktan sonra başaklar içinde kalan hubûbata denildiği gibi, hubûbat eleklerde elenince elek üstünde kalan kabuklu tânelere de denilir. Bunu kapçık olarak terceme ettik.

Rebî : Küçük nehir anlamınadır.

Hakl : 2457 nolu hadîsin izahı bölümünde târif edildi.

Z u h a y r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsine göre bir arâziyi, ondan alınacak mahsûlün üçte bir ve dörtte bir gibi belirli bir mikdarı veyâ arpadan, buğdaydan belirli ölçekler karşılığında kiraya vermenin yasaklığına delâlet eder.

Ü s e y d (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi ise bir arâziyi, ondan alınacak mahsûlün üçte bir ve dörtte bir gibi belirli bir mikdarı karşılığında ve tarlanın şu tarafından, bu kısmından alınacak mahsûl tarla sâhibine âit olmak üzere kiraya vermenin yasaklığına delâlet eder.

U r v e b i n Z ü b e y r (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi ise tarafların nizâ ve döğüşmelerine yol açacak şekilde arâziyi kiraya vermenin yasaklığına delâlet eder. Bu hadis E b û D â v û d ve N e s â î tarafından da rivâyet edilmiştir.

Bu hadîsler karşısında ilim ehlinin görüşlerini 12. bâbın hadîsinin izahı bölümünde vereceğim.

(١١) باب الرخصة فى المزارعة بالثلث والربع

11 — (MAHSÛLÜN) ÜÇTE BİRİ VE DÖRTTE BİRİ KARŞILIĞINDA MÜZÂRAA (ARÂZİYİ KİRAYA VERME) RUHSATI BÂBI

٢٤٦٢ — حدثنا محمد بن الصبّاح. أنبأنا سفيان بن عيينة، عن عمرو بن دينار؛ قال: قلت لطاوس: يا أبا عبد الرحمن! لو تركت هذه المخابرة، فإنهم يزعمون أن رسول الله ﷺ نهى عنه. فقال: أى عمرو! إنى أعينهم وأعطيهم. وإن معاذ ابن جبل أخذ الناس عليها عندنا. وإن أعلمهم (يعنى ابن عباس) أخبرنى أن رسول الله ﷺ لم ينه عنها. ولكن قال «لأن يمنح أحدكم أخاه، خير له من أن يأخذ عليها أجرا معلوما».

TERCEMESİ

2462) "... Amr bin Dînâr'dan; Şöyle demiştir:

Ben Tavûs'a: Yâ Ebâ Abdirrahmân! Keşke şu muhâbere işini bırakaydın. Çünkü Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in bunu yasakladığını söylüyorlar, dedim. Tâvûs** (Radıyallâhü anh) :

Ey Amr! Ben (arazimi kiraya verdiğim) **kimselere yardım** (kolaylık) **ederek** (arâzimi) **veriyorum. Şüphesiz Muâz bin Cebel** (Radıyallâhü anh)**de bizim yanımızda** (yâni Yemen'de vâli iken) **halkı Muhâbere işlemi üzerinde tuttu** (yâni ruhsat verip destekledi). **Ve** (Muhâbere hükmünden) **herkesten ziyâde haberdar olan zât** (Yâ-

---

Üseyd b. Zuhayr (R.A.)'ın hâl tercemesi

Üseyd bin Zuhayr bin Râfi el-Evsî (R.A.) Hendek savaşına katılan sahâbîlerdendir. İki hadisi var. Sünen sâhibleri onun hadislerini rivâyet etmişlerdir. Râvileri, oğlu Râfi, Mücâhid ve İkrime bin Hâlid'dir. Mervân bin el-Hakem'in devrinde vefât etmiştir. (Hulâsa : 38)

Râfi bin Hadîs'in amcası Zuhayr bin Râfi bin Adî bin Yezîd el-Evsî el-Medenî (R.A.) Akabe görüşmelerinde bulunan bahtiyar sahâbîlerdendir. Bedir savaşında bulunup bulunmadığı husûsu ihtilâflıdır. Buhârî, Müslim, Nesâî ve İbn-i Mâceh onun bir hadîsini rivâyet etmişlerdir. Râvisi kardeşi oğlu Râfi bin Hadîc (R.A.)'dır. (Hulâsa : 182)

ni İbn-i Abbâs) (Radıyallâhü anhümâ) **bana haber verdi ki, Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Muhâbere işlemini yasaklamadı ve lâkin buyurdu ki :**

«Şüphesiz birinizin, arâzisini ziraat için (din) **kardeşine karşılıksız vermesi, o arâzi karşılığında belirli bir ücret almasından kendisi için hayırlıdır."**

٢٤٦٣ – حدثنا أحمد بن ثابت الجحدري. ثنا عبد الوهاب عن خالد، عن مجاهد عن طاوس؛ أن معاذ بن جبل أكرى الأرض على عهد رسول الله ﷺ وأبي بكر وعمر وعثمان، على الثلث والربع فهو يعمل به إلى يومك هذا.

في الزوائد: إسناده صحيح ورجاله موثقون. لأن أحمد بن ثابت، قال فيه ابن حبان، في الثقات: مستقيم الأمر. قلت: وباقي رجال الإسناد يحتج بهم في الصحيح.

TERCEMESİ

2463) "... Tâvûs'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Şüphesiz Muâz bin Cebel (Radıyallâhü anh) **Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)**'in, Ebû Bekir'in, Ömer'in ve Osman** (Radıyallâhü anhüm)**'ün devirlerinde arâziyi** (mahsûlünün) **üçte biri ve dörtte biri karşılığında kiraya vermiştir.** (O dönemlerden) **bu güne kadar anılan kira işlemi uygulanmaktadır."**

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedi sahîh ve râvîleri sıkâ zâtlardır. Çünkü râvî Ahmed bin Sâbit hakkında İbn-i Hibbân : O sıkâlar içindedir, işi dosdoğrudur, demiştir. Senedin kalan râvîleri Sahîh-i Buhârî'de yer almışlar, hüccet sayılmışlardır, derim.

٢٤٦٤ – حدثنا أبو بكر بن خلاد الباهلي ومحمد بن إسماعيل. قالا: ثنا وكيع عن سفيان، عن عمرو بن دينار، عن طاوس؛ قال: قال ابن عباس: إنما قال رسول الله ﷺ «لأن يمنح أحدكم أخاه الأرض، خير له من أن يأخذ خراجا معلوما».

TERCEMESİ

2464) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir :

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **şüphesiz ancak şöyle buyurdu :**

«Şüphesiz birinizin, arâzisini ziraat için (din) kardeşine (ücretsiz) vermesi, belirli bir ücret karşılığı vermesinden kendisi için hayırlıdır."

İ Z A H I

Tâvûs'un ilk hadîsini Buhârî, Müslim, Tirmizi ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Onun ikinci hadîsi Zevâid türündendir. Üçüncü hadîsi ise Buhârî ve Müslim tarafından da rivâyet edilmiştir. Birinci hadîse göre Muhâbere işlemi Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) tarafından yasaklanmamış, yalnız arâziyi ekilmek üzere karşılıksız olarak bir müslümana muvakkaten vermenin ücretle vermekten arâzi sâhibi için daha iyi olduğu bildirilmiştir. Amr bin Dinâr Tâvûs'a: **Keşke şu Muhâbere işini bıraksaydın. Çünkü Resûl-i Ekrem** (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'**in bunu yasakladığını söylüyorlar,** demiş. El-Hâfız, el-Fetih'te: Amr'ın bu sözü ile Râfi bin Hadîc (Radıyallâhü anh)'ın hadîsine işâret ettiğini sanıyorum. Müslim ve Nesâi'nin Hammâd bin Zeyd yoluyla Amr bin Dînâr'dan rivâyet ettiklerine göre şöyle demiştir: **"Tâvûs, arâzisini altın ve gümüş karşılığında kiraya vermekten hoşlanmazdı ve mahsûlün üçte biri ve dörtte biri karşılığında kiraya vermekte bir beis görmezdi. Bir defa Mücâhid, ona: Sen Râfi bin Hadîc** (Radıyallâhü anh)'**ın oğlunun yanına git de onun kendi babasından rivâyet ettiği hadîsi dinle, dedi. Tâvûs,** (Mücâhid'e) :

Ben, Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**in yasakladığını bilsem bunu yapmam. Lâkin bu işi Râfi'in oğlundan daha iyi bilen İbn-i Abbâs** (Radıyallâhü anh) **bana şu hadisi rivâyet etti, diyerek** (burdaki) **hadîsini anlattı."**

Tâvûs'un rivâyet ettiği ikinci hadîse göre bir arâziyi, mahsulünün üçte biri veyâ dörtte biri karşılığında kiraya vermede bir sakınca yoktur. Muâz bin Cebel (Radıyallâhü anh)'ın uygulaması, gerek Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) devrinde ve gerkese dört halîfe döneminde böyle devam etmiştir. O günden bu güne kadar yâni Tâvûs'un zamanına kadar olan tatbikat da böyle devam edegelmiştir.

Üçüncü hadis de birinci hadîsin benzeridir. Bu hadîste geçen "Harâc" kelimesi ücret mânâsınadır.

Bu bâbta geçen hadîsler, arâziyi belirli bir ücret karşılığında tarım için kiraya vermekte bir sakınca bulunmadığına delâlet ederler. Ücret, arâzi mahsûlünün üçte biri gibi belirli bir mikdarı olabilir.

El-Fetih yazarı: İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh), bu hadîsiyle, Müzâraa'dan nehiy eden hadîsin varlığını inkâr etmiyor. Onun maksadı şudur: Nehye âit nehiy eden hadîsi açıklamış oluyor, şunu demek istiyor: Müzâraa'nın nehyinden maksad bunun yapılmasının yasaklığı değil, arâziyi ziraat için ücretsiz olarak vermenin daha iyi olduğunu bildirmektir. Bir kavle göre İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh) şunu demek istemiştir: Müzâraa işinin aslı yasak değildir. Sıhhatli bir akid yapılırsa bir sakıncası yoktur. Bu yasaklanmamıştır. Fakat Müzâraa akdi yapılırken fâsid bir takım şartlar koşulursa (Meselâ: Arâzinin sulak tarafının mahsûlünün arâzi sâhibine âit olması şartı gibi) o takdirde yasaktır. Yasaklamaya âit hadîsler böyle fâsid şartlara sahne olan Müzâraa akidlerine mahsustur. Lâkin T i r m i z î'deki rivâyette: "Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Müzâraa'yı haram kılmadı" ifâdesi bulunuyor. Bu ifâde benim yorumumu takviye ediyor, der. (4)

İlim ehlinin görüşlerini bundan sonraki bâbta beyân edeceğimi tekrar hatırlatmakta fayda görüyorum.

(١٢) باب استكراء الأرض بالطعام

12 — ARÂZİYİ (BELİRLİ) BİR MİKDAR ZAHİRE KARŞILIĞI KİRALAMAK BÂBI

٢٤٦٥ – حدّثنا حُمَيْدُ بْنُ مَسْعَدَةَ . ثنا خَالِدُ بْنُ الْحٰرِثِ . ثنا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ
عَنْ يَعْلَى بْنِ حَكِيمٍ ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ ، عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ ؛ قَالَ : كُنَّا نُحَاقِلُ

(4) Tâvus bin Keysân el-Yemânî el-Cenedî (R..A)'ın ismi bir kavle göre Zekvân'dır. Ebû Hüreyre, Âişe, İbn-i Abbâs, Zeyd bin Sâbit, Zeyd bin Erkam, Câbir ve İbn-i Ömer (R.A.)'den rivâyette bulunmuş ve Muâz bin Cebel (R.A.)'den de mürsel olarak rivâyet etmiştir. 50 kadar sahâbî'ye yetiştiğini söylemiştir. Râvileri Mücâhid, Amr bin Şuayb, Habîb bin Ebî Sâbit, Zührî, Ebû Zübeyr, Amr bin Dînâr, Süleymân el-Ahvel ve bir cemâattır. İbn-i Abbâs (R.A.): Ben, Tâvûs'u cennet ehlinden sanırım, demiştir. Amr bin Dînâr da: Ben onun mislini görmedim, demiştir. İbn-i Hibbân'ın dediğine göre 40 defa hacca gitmiştir. İbnü'l-Kattân'ın dediğine göre H. 106. yılı vefât etmiş ve Hişâm bin Abdilmelik onun cenaze namazını kılmıştır. İbn-i Muîn ve başkası onun sıkâ olduğunu belirtmişler. Kütüb-i Sitte'nin hepsinde onun rivâyetleri vardır.

2462. hadîsi Tâvûs'tan rivâyet eden Amr bin Dînâr el-Cümhî Ebû Muhammed yüce âlimlerdendir. Abdullah'lardan, Küreyb'den ve başkaca bir cemâattan rivâyet etmiştir. Râvileri ise Katâde, Eyyûb, Şube, iki Süfyân, iki Hammâd ve bir cemâattır. 500 hadîsi var. H. 115 veyâ 116. yılı vefât etmiştir. Kütüb-i Sitte'nin hepsinde onun hadîsleri vardır. (Hulâsa: 181 ve 288)

عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَزَعَمَ أَنَّ بَعْضَ عُمُومَتِهِ أَتَاهُمْ فَقَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ

«مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ، فَلَا يُكْرِيهَا بِطَعَامٍ مُسَمًّى» .

TERCEMESİ

2465) "... Râfi bin Hadîc *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir: **Biz Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **hayatta iken Muhâkale ederdik** (Yâni tarlalarımızı mâlum bir ücret karşılığında kiraya verirdik.) **Râfi'in anlattığına göre amcalarından birisi onların yanına varmış ve şöyle demiştir:** Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **buyurdu ki:**

«Kimin arâzisi varsa onu belirli bir mikdar zahîre karşılığı kiraya vermesin.»"

İZAHI

Bu hadîsi Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivâyet etmişlerdir. Bu hadîsin zâhirine göre bir arâziyi belirli bir mikdar zahîre meselâ iki ölçek buğday karşılığında kiraya vermek yasaktır. Ebû Dâvûd'un rivâyetinde bu hadîsin metni ile 2459 nolu hadîsin metni birleştirilmiştir. Râfi (Radıyallâhü anh)'ın oradaki râvîsi Süleymân bin Yesâr'dır. Müellifimizinkine gelince bu hadîste Râfi'in râvîsi gene Süleymân bin Yesâr'dır. Fakat 2459. hadîste Ebü'n-Necâşî'dir. Ebû Dâvûd'un rivâyetinde Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e âit metin meâlen şöyledir:

«Kimin arâzisi varsa onu kendisi eksin. Ya da (din) kardeşine (meccânen) ektirsin. Onu ne (arâzi mahsûlünün) üçte biri, ne dörtte biri ne de belirli bir mikdar zahîre ile kiraya veremez (veyâ kiraya vermesin).»"

Bu hadîse göre bir arâziyi belirli bir mikdar zahîre karşılığında kiraya vermek yasaktır. Bu hadîsin Ebû Dâvûd'un sünenindeki rivâyet ile müellifimizin 2459 nolu rivâyeti arâzinin elde edilecek mahsûlün üçte biri ve dörtte biri gibi belirli bir mikdarı karşılığında kiraya verilmesinin yasaklığına delâlet eder.

7. BÂBTAN 12. BÂBA KADAR OLAN BÂBLARDA RİVÂYET EDİLEN HADÎSLER VE ÂLİMLERİN MÜZÂRAA HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Bu bâblarda geçen hadîslerin bâzısına göre arâziyi kiraya vermek câiz değildir. Bâzılarına göre belirli bir mikdar zahîre karşılı-

ğında kiraya vermek veyâ arâziden elde edilecek mahsûlün üçte biri, dörtte biri gibi bir mikdarı karşılığında kiraya vermek câiz değildir. Bir kısım hadîslere göre bu şekilde kiraya vermek câizdir. Gene bâzı hadîslere göre arâziyi altın ve gümüş karşılığında kiraya vermek câizdir. Diğer bir kısım hadîslere göre belirli bir ücret karşılığında kiraya vermek câizdir. **Bu** hadislerden altı tanesi R â f i (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edilmiştir. **Avnü'l-Mabûd** yazarının beyânına göre H a t t â b î: A h m e d b i n H a n b e l, R â f i'in bu konudaki hadîslerini zayıf sayarak şöyle demiştir, der: "R â f i'in hadîsi çok renklidir, — Yâni muzdarib'tir, rivâyetleri muhteliftir — Çünkü kendisinde yapılan rivâyetlerin birisinde: **Ben Resûlullah** (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'**den işittim şöyle buyurdu,** der. Bir başka rivâyette: **Amcam, Resûl-i Ekrem** (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm'**in şöyle buyurduğunu söyledi, der.**" diye bilgi verdikten sonra H a t t â b î sözüne devamla: A h m e d b i n H a n b e l **Müzâraa** işlemini câiz görmüş ve Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in H a y b e r arâzisini bu yerdeki yahûdilere **Müzâraa** şeklinde ve H a y b e r bahçelerini **Müsakat** şeklinde verdiğini, delîl göstermiştir. İ b n - i E b î L e y l â, Y a k û b, M u h a m m e d, İ b n - i S i r î n, İ b n ü ' l - M ü s e y y e b, Z ü h r i ve Ö m e r b i n A b d i l a z î z de **Müzâraa** akdini câiz saymışlardır. Fakat E b û H a n î f e, M â l i k ve Ş â f i î **Müzâraa** işlemini câiz görmemişlerdir. Bunlar R â f i'in hadîsinin zâhirini tutmuşlar ve bunun gerçek illetine A h m e d gibi muttali olmamışlardır. **Müzâraa**, arâziden alınacak mahsûlün üçte biri ve dörtte biri gibi belirli bir hissesi karşılığında veyâ tarafların anlaşacakları belirli başka bir ücret karşılığında câizdir. Ancak **Müzâraa** akdinde fâsid şartların bulunmaması gereklidir. (Meselâ tarlanın şu sulak tarafının mahsûlünün arâzi sâhibine âit olması şartı gibi). Bütün İslâm memleketlerindeki uygulama böyledir. R â f i b i n H a d î c (Radıyallâhü anh)'den rivâyet edilen hadîslerin bir kısmı mücmeldir. Bir kısmı tafsilâtlıdır. Gerek R â f i'den ve gerekse başka sahâbîlerden rivâyet olunan ve **Müzarra**'nın her çeşidinin yasaklandığına delâlet eden mücmel hadîsler **Müzâraa**'nın şu veyâ bu nevinin câizliğine delâlet eden tafsilâtlı rivâyetlere uygun yorumlanmalıdır. Nitekim İ b n - i A b b â s (Radıyallâhü anh), **Müzâraa** yapılmamasına dâir hadîslerin anlam ve hikmetini sezerek: Bu hadîslerden maksad arâziyi, mahsûlün belirli bir mikdarı karşılığında kiraya vermenin haram kılınması değildir. Amaç müslümanların birbirlerine yardımcı olmaları ve ihtiyacından fazla arâzisi bulunan bir kimseyi bunu meccânen din kardeşine ziraat için

vermesine teşviktir. Nitekim R â f i'den yapılan bâzı rivâyetlerde Müzâraa'nın fâsid ve bâtıl bir takım şartlara bağlandığı ifâde edilmiştir. Bunlardan birisi H a n z a l a b i n K a y s'ın R â f i'den rivâyet ettiği (2458 nolu) hadîsidir. Z e y d b i n S â b i t (Radıyallâhü anh) de rivâyet edilen (2461 nolu) hadîsinde arâziyi kiraya vermenin yasak kılınması sebebini açıklamaktadır. M u h a m m e d b i n İ s h â k, Müzâraa hakkında bir kitab yazmış ve orada güzel bilgiler vererek, bu işlemin yasaklanmasına âit hadîslerin gerçek nedenlerini anlatmıştır." (H a t t â b î'nin sözü bitti.)

ÂLİMLERİN MÜZÂRAA HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Müzâraa hakkında vârid olan ve büyük bir kısmı müellifimizin burada 7 - 12. bâblarda rivâyet ettiği hadîslerden ibâret olan rivâyetleri nakleden N e v e v î âlimlerin görüşlerini özetle şöyle açıklar:

1. T â v û s ve H a s a n - ı B a s r î: Tarlaları kiraya vermek ne şekilde olursa olsun câiz değildir. Ne mikdarı belirli ölçeklerle tesbit edilen her hangi bir zahîre ile, ne tarladan alınacak mahsûlün belirli bir hissesi ile ne de altın ve gümüş karşılığında kiraya verilmez. Çünkü bâzı hadîslerde tarlaların kiraya verilmesi herhangi bir kayda bağlı kılınmadan yasaklanmıştır, derler. (2450, 2451, 2452, 2453, 2454 ve 2455 nolu hadîsler gibi.)

2. E b û H a n î f e, Ş â f i i ve çok âlimler: Arâziyi, altın, gümüş, zahîre, elbise vesâir mallar karşılığında kiraya vermek câizdir. Anılan mallar tarlada ekilecek mal cinsinden veyâ başka cinsler ve çeşitlerden olmasında bir sakınca yoktur. Lâkin tarladan elde edilecek mahsûlün üçte birisi gibi belirli bir hisse karşılığında kiraya vermek câiz değildir. Böyle bir kiralamaya **Muhâbere** ismi verilir. Kezâ tarlanın belirli bir tarafın mahsûlünün tarla sâhibine âit olması şartının koşulduğu kiralama işi de câiz değildir, demişlerdir. Bunların delilleri tarlaların altın, gümüş ve benzerî mallar karşılığında kiraya verilmesinin câizliğini ifâde eden R â f i b i n H a d î c ile S â b i t b i n D a h h â k'ın yukarda geçen hadîsleridir. (2458 nolu hadîs, hattâ 2456 nolu hadîs de böyle.)

Bu grubtaki âlimler, tarlaları kiraya vermenin yasaklanmasına dâir hadîsleri iki şekilde tevil etmişlerdir:

Bir yorum şöyledir: Yasaklama, tarlanın sulu kısmından veyâ şu kıtadan alınacak mahsûl tarla sâhibine âit olmak üzere veyâ

mahsûlün üçte bir, dörtte bir hissesi karşılığında yapılan kira işlemine âittir. Nitekim hadis râvîleri bu hadîsleri böyle yorumlamışlardır.

İkinci yorum: Söz konusu yasaklama tenzîhen mekrûhluk içindir. Bundan amaç, müslümanları yardımlaşmaya (ve ihtiyacından fazla tarlası bulunanların bunu tarım için ücretsiz olarak din kardeşlerine vermeye teşvîktir.

Bu iki yorum veyâ bunlardan birisi zarûrîdir. Çünkü hadîsler arasında görülen ihtilâf ancak bu şekil yorumlamakla giderilebilir. Buhârî ve başkası şu son yoruma işâret etmişlerdir. Bunun anlamı İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'den de rivâyet edilmiştir.

3. Rebîa: Arâziyi yalnız altın ve gümüş karşılığında kiraya vermek câizdir. Başka bir mal karşılığında kiraya vermek câiz değildir, demiştir. (2449 ve 2458 nolu hadîs Rabîa için delîl sayılabilir).

4. Mâlik: Arâziyi zahîre karşılığında kiraya vermek câiz değildir. Fakat altın, gümüş ve başka mallar karşılığında kiraya vermek câizdir, demiştir.

5. Ahmed, Ebû Yûsuf, Muhammed bin el-Hasan, Mâlikîler'den bir cemâat ve başka âlimler: Arâziyi altın, gümüş, karşılığında kiraya vermek ve arâzi mahsûlünün üçte bir, dörtte bir gibi belirli bir hissesi karşılığında kiraya vermek, yâni bu tür Müzâraa câizdir, demişlerdir. İbn-i Süreyc, İbn-i Huzeyme, Hattâbî ve diğer arkadaşlarımızdan muhakkik âlimler de böyle demişlerdir. Kuvvetli ve seçkin görüş de budur. Bu görüşün kuvvetliliğini Müsakat bâbında anlatacağız." (Nevevî'nin sözü bitti.)

(١٣) باب من زرع فى أرض قوم بغير إذنهم

13 — BİR KAVMİN ARÂZİSİNİ ONLARIN İZNİ OLMAKSIZIN EKEN KİMSE (HAKKINDA GELEN HADÎS) BÂBI

٢٤٦٦ — حدثنا عَبْدُاللهِ بْنُ عَامِرِ بْنِ زُرَارَةَ . ثنا شَرِيكٌ عَنْ أَبِي إِسْحٰقَ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ ؛ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ زَرَعَ فِي أَرْضِ قَوْمٍ بِغَيْرِ إِذْنِهِمْ ، فَلَيْسَ لَهُ مِنَ الزَّرْعِ شَيْءٌ ، وَتُرَدُّ عَلَيْهِ نَفَقَتُهُ » .

TERCEMESİ

2466) "... Râfi bin Hadîc *(Radıyallâhü anh)*'den rivâyet edildiğine göre Resûlullah *(Sallallahü Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu, demiştir:

«Kim bir kavmin arâzisini onların izni olmaksızın ekerse, ziraattan ona bir şey yoktur ve onun masrafı (arâzi sâhiblerince) ödenir.»"

İZAHI

Tirmizî ve Ebû Dâvûd da bunu rivâyet etmişlerdir. Hadîs, bir arâziyi gasbedip eken kimseye ziraattan bir şey verilmiyeceğine ve ancak tarla için yaptığı masrafın arâzi sâhibi tarafından kendisine ödeneceğine delildir. Tirmizî: İlim ehlinin bâzısının uygulaması bu hadîse dayanır. Ahmed ve İshâk'ın kavli de böyledir, demiştir.

Avnü'l-Mabûd yazarı bu hadîsin şerhinde özetle şu bilgiyi verir:

"İbn-i Reslân, es-Sünen şerhinde şöyle der: Tirmizî'nin dediği gibi Ahmed bu hadîsi delîl göstererek şöyle hükmetmiştir. Sâhibinden izin alınmadan ekilen bir arâzi, ya ekini biçilip kaldırıldıktan sonra veyâ ekini henüz ayakta iken sâhibi tarafından geri alınır. Eğer arâzi sâhibi, arâzisini hasaddan sonra geri alırsa, kaldırılan mahsul tarlayı gasben ekmiş olana âittir. Bu hükme muhâlefet eden bir âlimi bilmiyoruz. Mahsûlün arâziyi gasbedene âit olmasının sebebine gelince, mahsul onun attığı tohumdan meydana gelmiş ve fazlalaşmış bir malı durumundadır. Arâziyi gasbeden kişi, bunu sâhibine teslim edinceye kadar geçen süre için arâzinin kirasını ödemek mecbûriyetindedir. Ayrıca, ziraat nedeniyle tarlanın toprağında meydana gelen zayıflığın tazminatını ödemesi ve tarlada ziraattan dolayı açılan çukurları doldurup tarlayı tesviyesi gerekir. Şâyet ekin, henüz biçilmemiş iken arâzi sâhibi, arâziye el koyup alırsa, arâziye tecâvüz etmiş tarafı, ektiğini kökünden söküp götürmeye zorlayamaz. O yâni tarla sâhibi dilerse mütecâvizin masrafını öder ve ekin kendisine âit olur. Dilerse ekini, mütecâvize bırakır. (Yukarda anlatıldığı gibi arâzinin kirasını, toprağın zayıflamasının tazminatını alır ve mütecâviz, hasaddan sonra tarlayı eski hâline göre tesviye eder.) Ebû Ubeyd de böyle hükmetmiştir.

Şâfiî ve fıkıhçıların ekserisi: Arâzî sâhibi, mütecâviz tarafı, ekinini kökünden söküp götürmeye zorlama hakkına sâhiptir, de-

mişler ve; لَيْسَ لِعَرْقٍ ظَالِمٍ حَقٌّ = **«Hiç bir zâlimin** (mütecâvizin ekip diktiği) **kökü için** (veyâ haksız yere) **ekilip dikilen hiç bir kök için bir hak yoktur.»** hadîsini delîl göstermişlerdi. Bu gruba göre ekin, tohum sâhibine âittir ve tohum sâhibi buna karşılık arâzi kirasını öder. (Yâni tarla sâhibi mütecâvizin ektiği ekini kökünden söktürebilir ve söktürdüğü takdîrde bunu mütecâvize teslim etmekle beraber tarlasının işgal edilmiş olduğu süre için mütecâvizden kira alır. Şâyet söktürmeyip mahsûlü biçme zamanına kadar müsaade ederse gene mahsul mütecâvizindir ve mütecâviz tarlanın kirasını öder.)

İbn-i Reslân daha sonra ilk grubun başka bir delîlini zikretmektedir. Bu arada özetle şöyle der: Şâfiî ve arkadaşlarının gösterdikleri delîl dikilip yer altına uzun kök salan fidanlar hakkındadır. Râfi (Radıyallâhü anh)'ın hadîsi ise ekilen tarım hakkındadır. Durum bu olunca iki hadîs arasında bir çelişki söz konusu olmaz ve her iki hadîsle amel edilir.

Şevkânî'nin beyânına göre Mâlik ve Medîne-i Münevvre âlimlerinin ekserisi ilk grub gibi hükmetmişlerdir.

Hadîsin; وَلَهُ نَفَقَتُهُ cümlesinin mânâsı şudur: "**Tarlayı gasbeden adama tarlada yaptığı ekim, sulama, tohum ve diğer masraflar tarla sâhibi tarafından ödenir.**" Bir kavle göre bu cümledeki nafakadan maksad ziraatın değeridir. Yâni ziraatın kıymeti takdir edilir ve takdir edilen kıymet ne ise tarla sâhibi tarafından adama ödenir. İlk mânâ hadîsin zâhirine daha uygundur."

(١٤) باب معاملة النخيل والكرم

14 — HURMA AĞAÇLARI VE ÜZÜM BAĞLARI (MÜSÂKAT) MUÂMELESİ BÂBI

Bu bâbtaki hadîslerin tercemesine geçmeden önce **Müsâkat**'ın târifini yapalım. Çünkü bu bâbtaki hadîsler **Müsâkat**'ın meşrûluğu hakkındadır.

Müsâkat kelimesi **Sakıy** kelimesinden alınmadır. Sakıy kelimesinin lügat mânâsı sulamaktır. **Müsâkat** fıkıh ıstılahında şuna denilir: Hurma ağaçları ve üzüm asmaları sâhibi bunu bir adama teslim eder. Adam bunların sulama, islah ve her türlü bakım işlerini

görür. Elde edilen meyvalar pazarlığa göre aralarında taksim edilir. Bu işleme âit yapılan akid Müsâkat'dır. Müsâkat'ın hükmü ve hangi ağaçlar için yapılabileceği konusundaki ilmî görüşler hadîslerin izahı bölümünde verilecektir. Ekinler hakkında yapılan benzerî işleme **Müzâraa, Muhâbere** ve **Muhâkale** ismi verildiği bundan önce geçen bâblarda anlatılmıştı. Şu halde bahçe sâhibi ile bahçıvan arasında yapılan ortaklık akdine **Müsâkat** denilir. Tarla sâhibi ile tarlayı ekip biçen ziraatçı arasında akdedilen ortaklığa **Müzâraa, Muhâbere** ve **Muhâkale** veyâ **Hakl** ismi verilir.

٢٤٦٧ – حدّثنا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ وَسَهْلُ بْنُ أَبِي سَهْلٍ وَإِسْحٰقُ بْنُ مَنْصُورٍ قَالُوا: ثنا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَامَلَ أَهْلَ خَيْبَرَ بِالشَّطْرِ مِمَّا يَخْرُجُ مِنْ ثَمَرٍ أَوْ زَرْعٍ.

TERCEMESİ

2467) "... (Abdullah) bin Ömer *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir: **Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) (Hayber arâzisinden) çıkan meyvadan ve ekinden yarısı Hayber(in yahûdi) halkına âit olmak üzere onlarla (müsâkat ve müzâraa) muâmelesini yaptı."**

٢٤٦٨ – حدّثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ تَوْبَةَ. ثنا هُشَيْمٌ عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنِ الْحَكَمِ ابْنِ عُتَيْبَةَ، عَنْ مِقْسَمٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ؛ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَعْطَى خَيْبَرَ أَهْلَهَا عَلَى النِّصْفِ. نَخْلِهَا وَأَرْضِهَا.

في الزوائد: في إسناده الحكم بن عتيبة، قال شعبة: لم يسمع من مقسم إلا أربعة أحاديث. وابن أبي ليلى هذا، هو محمد بن عبد الرحمن، ضعيف.

TERCEMESİ

2468) "... (Abdullah) bin Abbâs *(Radıyallâhü anhümâ)*'dan; Şöyle demiştir: **Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) Hayber hurmalıklarını ve arâzisini bundan alınacak meyva ve ekinin yarısı karşılığında Hayber(in yahûdi) halkına (müsâkat ve müzâraa muâmele usûlü ile) verdi."**

Not : Zevâid'de şöyle denilmiştir : Bunun senedinde bulunan el-Hakem bin Uteybe'nin Mıksem'den yalnız dört hadis rivâyet ettiğini Şu'be söylemiştir. Buradaki İbn-i Ebî Leyla'nın adı Muhammed bin Abdirrahman olup zayıf bir râvidir.

٢٤٦٩ - حدّثنا عَلِيُّ بْنُ الْمُنْذِرِ . ثنا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ، عَنْ مُسْلِمٍ الأَعْوَرِ، عَنْ أَنَسِ ابْنِ مَالِكٍ ؛ قَالَ : لَمَّا افْتَتَحَ رَسُولُ اللهِ ﷺ خَيْبَرَ أَعْطَاهَا عَلَى النِّصْفِ .

في الزوائد : في إسناده مسلم بن كيسان ، ضعفه أحمد وابن معين وغيرهما .

TERCEMESİ

2469) "... Enes bin Mâlik *(Radıyallâhü anh)*'den; Şöyle demiştir:

Resûlullah (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) **Hayber'i fethedince burayı** (yâni buranın hurmalıklarını ve tarlalarını yerli halkına) **meyva ve ekinin yarısı karşılığında** (Müsâkat ve müzâraa usûlü ile) **verdi."**

Not: Zevâid'de şöyle denilmiştir. Bunun senedinde bulunan Müslim bin Keysân'ın zayıf olduğunu Ahmed, İbn-i Muin ve başkaları söylemiştir.

İZAHI

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'m hadîsini Nesâî hâriç, Kütüb-i Sitte sâhiblerinin hepsi rivâyet etmişlerdir. İbn-i Abbâs (Radıyallâhü anh)'ın hadîsini Ahmed de rivâyet etmiştir.

Müsâakat ve müzâraa'nın ne demek olduğunu bu bâbın girişinde beyân etmiştim. Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Hayber'i fethettikten sonra buranın hurmalıklarını müsâkat, tarlalarını da müzâraa usûlü ile yerli halkına vermiştir. Bu yerde oturan yahûdiler hurmalıklarda çalışıp gerekli bakım ve hizmetini yapacaklar, tarlaları ekip biçecekler ve alınacak meyva ve hubûbatın yarısı bunlara verilecek, diye akid yapılmıştı. Bu hadîslerden anlaşıldığı üzere müsâkat akdinin sahîh sayılabilmesi için bahçe sâhibi ile bahçıvanın mahsûldeki hisselerinin tâyin ve tesbiti gereklidir. Müzâraa da böyledir. Bir tarafın hissesi mechûl bırakılınca yapılan akid sahîh sayılmaz.

İlk hadîsteki "Semer = meyva" kelimesi müsâkat'a ve "Zer' = ekin" kelimesi de müzâraa'ya işârettir.

Nevevî'nin açıkladığı gibi bu hadîsler müsâkat akdinin meşrûluğuna delâlet eder. Mâlik, Sevrî, el-Leys, Şâfiî, Ahmed hadîsçilerin bütün fıkıhçıları, Zâhiriye mez-

hebi mensubları ve âlimlerin cumhûru, müsâkatın câizliğine hükmetmişlerdir. Fakat E b û H a n î f e 'ye göre müsâkat işlemi câiz değildir. H a t t â b i : E b û H a n î f e 'nin iki arkadaşı yâni E b û Y û s u f ile M u h a m m e d cumhûr'un kavli ile hükmetmişler, demiştir.

Avnü'l-Mabûd yazarı: Bu hadîsler müzâraa ve muhâbere muâmelesinin câizliğine hükmeden âlimler için kuvvetli delîllerdir. Kezâ hurma, üzüm ve diğer meyva bahçeleri için müsâkat işleminin câizliğine delâlet ederler. Cumhûrun kavli de böyledir. **Fethü'l-Bâri'**de beyân edildiği gibi E b û H a n i f e ve Z ü f e r : Müsâkat hiç bir sûrette câiz değildir. Çünkü müsâkat, henüz mevcud olmayan veyâ mechûl olan meyva üzerinde yapılan bir kira işlemidir. Bilinmeyen bir meblâğ veyâ henüz var olmayan bir mal karşılığında kira işlemi yapılmaz, demişlerdir.

Müsâkatın câizliğine hükmedenler ise bu görüşe şöyle cevab vermişlerdir: Müsâkat, kârına ortak olmak üzere bir malda çalışmak için yapılan bir akiddir. Bu itibarla müsâkat, sermaye bir taraftan ve çalışmak diğer taraftan olmak üzere yapılan ve **Mudârebe** ismi verilen ortaklık gibidir. Mudârebe işinde de emek sâhibi kâra ortak olmak üzere parayı çalıştırıyor. Halbuki, kâr edilip edilmeyeceği ve edildiği takdirde ne kadar olacağı bilinmemektedir. Başka alanlarda da kira işlemi yapılmaktadır. Halbuki kirâlanan şeyden sağlanacak yarar henüz meydanda yoktur. Müsâkat da böyledir. Bir nass veyâ icmâ'ın bir kıyasla iptâli mümkün değildir.

Müsâkat'ın bütün meyva ağaçlarında câiz olduğunu söyleyenler. B u h â r i 'nin bâzı rivâyetlerinde bulunan;

بِشَطْرِ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا مِنْ نَخْلٍ وَشَجَرٍ = **«Hurmalıklardan ve ağaçlardan çıkan** (meyvalar)**ın yarısı karşılığında»** ifâdesidir. Bâzı rivâyetlerde de; مِنْ كُلِّ زَرْعٍ وَنَخْلٍ وَشَجَرٍ = **«her ekinden, hurmalıktan ve ağaçtan...»** denilmektedir.

Bu hadîsler delîl gösterilerek, ekinin tohumu tarla sâhibinden veyâ toprağı işletenden olmasında bir sakınca yoktur, denilmiştir. Çünkü hadîslerde buna dâir bir kayıt yoktur. Kezâ yılların sayısı belirtilmeden müsâkat ve müzâraa işlemi yapılır, diyenler bu hadîsleri delîl göstermişlerdir. Durum böyle olunca bahçe ve tarla sâhibi dilediği zaman bahçıvanın ve tarlayı işletenin alâkasını kesebilir.

N e v e v î de **Müsâkat ve Müzâraa** kitâbının baş kısmında özetle şöyle der:

"Müsâkat'ın câiz olmadığını söyleyen Ebû Hanîfe: Hayber savaşla fethedilmiş olup bu yer halkı Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'in köleleri idi. Bu itibarla Hayber bahçeleri ile tarlalarının bütün mahsûlü O'na âitti. Yerlilere verdiği mahsûl de O'na âitti, demiştir. Cumhûr ise bu hadîsler ile benzerî hadîslerin zâhiri ile hükmetmiştir.

Kâdı: Hayber'in savaşla mı, sulh yoluyla mı yoksa yerlileri başka yere sürmek sûretiyle müslümanların eline geçtiği yolunda ihtilâf vardır. Bu hususta başka görüşler de vardır. En sıhhatli görüş, bunun bir kısmının savaşla ve kalan bölgenin sulh yoluyla alındığıdır. Mâlik, onun arkadaşları ve İbn-i Uyeyne'nin kavli de budur. Her görüşün dayanağı durumunda vârid olan eserler mevcuttur, der.

Nevevî daha sonra şöyle der:

Hangi ağaçlar için müsâkat'ın câizliği husûsunda da ihtilâf vardır:

1. Dâvûd'a göre yalnız hurma ağaçları için câizdir.
2. Şâfiî'ye göre hurma ve üzüm ağaçları için câizdir. Başka ağaçlar için câiz değildir.
3. Mâlik'e göre bütün meyva ağaçları için câizdir. Şâfiî'nin de böyle bir kavli vardır.

Dâvûd: Hurma ağaçlarında müsâkat bir ruhsattır. Bir nass ile bir şeye ruhsat verildiğinde, o şeyin dışında kalanları ruhsatın içine almak câiz değildir, demiştir.

Şâfiî de müsâkat'ın hurma ağaçları için verilen bir ruhsat olduğunu söylemekle beraber; üzüm bağları şer'î hükümlerin ekserisinde hurma ağaçları gibi olduğundan bu noktada da hurma ağaçları gibidir, demiştir.

Mâlik ise: Hurma ağaçlarında müsâkat, ihtiyaç ve maslahat için câiz görülmüştür. Bu neden, diğer ağaçlarda da mevcuttur. Bu itibarla diğer ağaçlarda da müsâkat câizdir, demiştir.

İbn-i Ömer (Radıyallâhü anh)'ın hadîsinde bulunan;

مِنْ ثَمَرٍ أَوْ زَرْعٍ = «Meyva veyâ ekinden» ifâdesini delîl gösteren Şâfiî ve onun görüşünde olanlar: Müsâkat dolayısıyla yapılan müzâraa işlemi sahîhtir, demişlerdir. Halbuki bunlara göre müstakil olarak müzâraa akdini yapmak câiz değildir. Yâni bir adam hurma bahçesini veyâ üzüm bağını müsâkat usûlü ile bir bahçıvana verdiği zaman bu işleme tâbi olmak üzere tarlasını da müzâraa usûlü

ile ayni adama verebilir. Nitekim H a y b e r'de de böyle olmuştur. Fakat bir tarla sâhibi kendi tarlasını müzâraa usûlü ile bir kimseye veremez.

M â l i k ise: Müzâraa ne müsâkata tâbi olarak ne de bağımsız olarak câiz değildir, demiştir. Ancak bir adam bahçesini müsâkat usûlü ile bir bahçıvana verirken, ağaçlar arasında kalan boşluğu ekmek üzere bahçıvanla müzâraa akdini yapabilir, demiştir.

E b û H a n i f e ile Z ü f e r ise: Gerek müsâkat ve gerekse müzâraa câiz değildir. İster bunlar ayrı ayrı olsun ister beraber olsun, ister birisi diğeri dolayısıyla olsun her hâl ve durumda câiz olmaz. Bu hususta yapılan akid bâtıldır, demiştir.

İ b n - i E b i L e y l â, E b û Y û s u f, M u h a m m e d, K û f e'nin diğer âlimleri, hadîsçilerin fıkıhçıları, A h m e d, İ b n - i H u z e y m e, İ b n - i Ş ü r e y h ve diğerleri: Müsâkat ve müzâraa beraber veyâ ayrı ayrı yapılabilir, demişlerdir. N e v e v î bu son görüşün daha kuvvetli olduğunu söyleyerek bu bâbtaki hadisleri delil göstermiş ve diğer görüşlere karşı çıkmıştır. N e v e v î daha sonra şöyle der:

Müsâkat'ın belirli bir süreye bağlanması şarttır. Cumhûrun görüşü budur. Çünkü müsâkat da kira gibidir. Kaç yıllık olduğu belirtilmelidir. Cumhûr burdaki hadîslere cevaben: Bu hadîsler böyle yorumlanır, demişlerdir. Bir kavle göre belirli bir süreye bağlamadan müsâkat'ın câizliği İslâmiyet'in ilk dönemine ve Resûl-i Ekrem (Aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e mahsustur. E b û S e v r: Müsâkat için bir süre belirtilmediği takdirde, bir yıllık olarak kabul olunur, demiştir. Z â h i r i y y e mezhebi mensubları ise bu hadîslerin zâhirine bakarak, müsâkat'ın belirsiz bir zaman için yapılmasının câizliğine hükmetmişlerdir."

SÜNEN-İ İBN-İ MÂCE TERCEME VE ŞERHİ'NİN ALTINCI CİLDİ BURADA SONA ERDİ. YEDİNCİ CİLDİ «Hurma Ağaçlarını Telkîh» BÂBI İLE BAŞLAYACAKTIR.

Bâb No.	Hadis No.	Hadisin Râvisi	Sahife No.

Bâb No.	Hadîs No.	Hadîsin Râvîsi	Sahife No.